

İSLAM'İ DAVADA

GÖK KUBBEDE HOŞ BİRSEDA

VE

İZ BIRAKAN

KADINLAR

4

EBUBEKİR TANRIKULU

**Allahım! Bu Kitabı okuyanın, okutanın veya okunmasına
sebebe olanların, İmanını Sen koru. Bizi nurlu yolundan ayırma.**

**Bizi affına ve rızana erdir. Bütün hayırlı işlerimizde bizi
başarıya ulaştır. Şüphesiz herşeyi hakkıyla bilen, hidayete
erdiren, herşeye gücü yeten Sensin.**

**Allahım! Bizi, Habibin Hz.Muhammed
Mustafa(s.a.v)Efendimizin ve onun ashabının, sıddık veli
kullarının yolundan ayırma. Kendi dostluğuna seçtiğin
kullarınla iki cihanda beraber eyle. Âmin.**

Yazar: Ebubekir TANRIKULU

Tashih: EBTNUR-Y.ERDOĞAN

Kapak: Yılmaz ERDOĞAN

Baskı Yeri: ANKARA-2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	4
HZ.HAVVA	6
HZ.HACER.....	27
HZ.ASİYE.....	50
HZ.MAŞİTE	65
HZ.ZÜLEYHA.....	72
HZ.BELKIS.....	97
HZ.MERYEM.....	122
HZ.ÂMİNE	150
HZ.HATİCE	161
HZ.AİŞE.....	180
HZ.FÂTİMA-TÜZ ZEHRÂ.....	221
YASİR b. Âmir, SÜMEYYE binti Huyyat	252
HZ.RÂBİA el-ADEVİYYE	268
ZÜBEYDE bint CA'FER.....	292
HAFSA SULTAN	311
BEZMİÂLEM VÂLİDE SULTAN	333
NENE HATUN	349
TARİHTE BİRÇOK KONUDA EN ÖNDE YER ALMIŞ MÜSLÜMAN HANIMLAR	356

ÖNSÖZ

Euzübillahimineşşeytanirraciym Bismillahirrahmanirrahim

İlahi ente maksudi ve rıdake ve likaike matlubi.

Elhamdulillahi Rabbil alemiyn vessalatü vesselamu ala rasulina Muhammedin ve ala alihi vesahbihi ecmaiyn.

Allah’a hamd, Rasulü Hz. Muhammed Mustafa(s.a.v.) ve ona uyanlara salât ve selam olsun.

Allah’u Zülcelalin mahlûkat içerisinde yarattığı en şerefli varlık insanoğludur. İnsanında en şerefli Müslüman olanıdır.

Rabbimize sonsuz hamdu sena olsun ki, bizleri İslam’la şereflendirdi, ahir zaman nebisi Hatemül enbiya Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)ya ümmet kıldı, şerefli bir milletin evladı olarak Müslüman bir anadan babadan Müslüman bir vatanda vücuda getirdi. Rabbimize ne kadar hamdetsek azdır. Bundan mahrum olarak dünyaya gelebilir, İslamı Hak ve hakikatı bulmamız zor olabilir, belki ebediyen karanlıklarda kalanlardan olabilirdik. Rabbimize sonsuz hamdüsenalar olsun ki Mümin ve Müslümanız.

Allah’u Zülcelalin ilk insan Hz. Âdem (a.s.)’dan son peygamber Hz. Muhammed Mustafa’ya (s.a.v.) kadar gelip geçen bütün peygamberler insanları tevhid dini İslama çağırmışlar, insanın dünyada ve ahirette mutlu olmasını istemişler, ilahi ahlak esaslarını öğretilip örnek olmuşlardır. Peygamber varisi olan, âlimler, veliler, mürşidi kâmillerde aynı görevi yapmışlar kıyamete kadarda insanları Hak’ka davete devam edeceklerdir.

Dünya kurulduğundan bu yana iki davete sahne olmuştur. Biri Hakkın daveti diğeri ise Batılın daveti. Hakkın daveti ilk insan ilk peygamber Hz.Adem(a.s)ile başlamış son peygamber Hatemül Enbiya Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)ile tamamlanmıştır. Allah’u Zülcelalin insanlığın kurtuluşu, mutluluğu, dünyevi, uhrevi saadeti için gönderdiği din ise İslam’dır. Bugünde yarında insanlığın kurtuluşu İslam’dadır. Her devirde İslam’a inanan yaşayanlar olduğu gibi, inanmayan kabul etmeyen karşı çıkanlarda olmuştur. İnananlar Peygamberlerin safında yerini almış, inkâr edenlerde Nefis ve Şeytanın safında yerlerini almışlardır. Allah’u Zülcelâl’in bütün mahlûkata, ins ve cinne gönderdiği, Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)le tamamladığı ve razı olduğunu bildirdiği, ondan

başka bir din, başka bir kitap, başka bir peygamber göndermeyeceğini haber verdiği Son Din İslam, son Kitap Kur'an'son elçi Hz.Muhammed Mustafa'dır. Bu şerefli dine iman eden bu uğurda malıyla canıyla mücadele eden gökteki yıldızlar gibi ışık saçıp örnek olan, Rabbimizin ve Elçisinin methine layık olan nice Mümin ve Müslüman bahtiyarlar vardır. Rabbim cümlesine rahmetiyle muamele eyleyip Cennet-i A'la'daki derecelerini yüce, bizleride şefaatlerine mazhar kılıp, cennette komşu eylesin. Bu yüce dine hizmet eden, şu gök kubbede hoş bir seda bırakan, gönüllerde taht kurmuş, Allah'ı Zülcelalin sevdiği ve sevdirdiği, güzel insanlardan, iz bırakan, güzel örnek olanlardan bahsedeceğim.

Dinimiz bize bu yolu göstermiş ve sorumluluklarımızı bildirmiştir. Bu mutluluğa erişebilmemiz, görevlerimizi yerine getirmeye bağlıdır.

Müslüman'a düşen, dini ve milli görevlerini doğru olarak öğrenmek ve bunları Allah'ın rızasına uygun bir biçimde yapmaya çalışmaktır.

Hiç şüphe yokki bu şerefli ümmet içinde, yağmurun toprağa düşmesi ile ölü toprağın nebat fişkırması gibi, Hakk'ın izni ile ölmüş kalpleri diriltenerde mevcuttur.

Peygamber Efendimiz(s.a.v)den sonra vahiy kesilmiş, ilham kapısı ise açık kalmıştır. İslam dini kıyamete kadar bakidir. İnsanlığın kurtuluşu da buna bağlıdır.

Ehl-i Sünnet vel Cemaat yolunda olan gerçek, adil idareci ve yöneticileri, mezhep, meşrep, tasavvuf ehlini, sevmek onların nasihatlerine kulakvermek, onların yolunda bulunmak, insana hem dünya, hemde ahiret saadetini kazandıracaktır. Bugün buna her zamankinden daha fazla ihtiyacımız vardır. Hak'la Batılın, İnsanla Şeytanın, Karanlıkla Aydınlığın, iyi ile kötünün bu mücadelesinde safımızı yerimizi bilmemiz şarttır. İlme irfana, ahlak ve adalete, ehliyet ve liyakate büyük önem vermek lazımdır. İnsanlığın özellikle Müslümanların dünyevi ve Uhrevi kurtuluşu, Allah'a ve Resulü Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)ya, Kur'an ve Sünnete bağlı şuurlu yaşamaya bağlıdır. Rabbim cümlemizi itikadı, ameli düzgün kullarından eylesin. Kendine kul, Habibine şuurlu ümmet, Ecdadına layık şuurlu evlad eylesin. Bizleride şu gök kubbede hoş bir seda bırakanlardan eylesin. Âmin.

Hizmet bizden muaffakiyyet âlemlerin Rabbi olan Allah'ı Azimüşşandandır.

***Ebubekir Tanrıku
Diyanet İşleri Başkanlığı
Emekli Uzmanı***

HZ.HAVVA (Radiyahu Anha)

İlk yaratılan insan, ilk peygamber Hz. Âdem(a.s)'in zevcesi ve insan neslinin annesi. Cennet hayatını tatmış, Yıllarca gözyaşı dökmüş, Tövbeleri, Hz. Âdem(a.s)la Arafat'ta kabul edilmiş, ilk mümin ilk Müslüman kadın.

İlk yaratılan insan ruhu Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in nuru ve ruhudur. Bedeni ilk yaratılan insan da Hz. Âdem (a.s)'dir.

Kur'an-ı Kerim'in açık ifadesiyle ilk insan Hz. Âdem (a.s)dir. Cenab-ı Hak onu yaratırken toprak unsurunu tercih etmiş, ondan yaratmış, daha sonra da ruh vermiştir. İlâhi hikmet, hem Hz. Âdem (a.s)'e bir can yoldaşı olması hem de insan nevinin üreyip çoğalması için Havva validemizi yaratmıştır.

İnsanlık âlemi, aile dediğimiz karşılıklı sevgi ve hürmet esasına dayanan bir müesseseye muhtaçtır. Bunun sağlanması, insanlığın kurtulması anlamına gelir. İşte Hz. Âdem (a.s)'dan hanımının yaratılması, kudret-i İlahiyenin ayrı bir delilidir

İlk insan ve ilk peygamber Âdem (a.s)'in eşi, beşeriyetin anası ve ilk kadın. Hz. Âdem(a.s)la birlikte Cennet hayatını tatmış, bir kusur, zelle işleyerek, imtihan olarak dünyaya ayrı ayrı yerlere indirilmiş, kendilerine ilk defa Allah'ı Zülcelâl'in ismini anarak yalan yere yemin edip kandıran Şeytanında ebediyen Cennetten kovulduğu, insanoğluna ebedi düşman kılındığı, bu dünya hayatında kıyamete kadar insan şeytan mücadelesinin devam edeceği bildirildiği, mahlûkatın en şerefli olan insanın Allah'a ve Onun Resulüne itaat edenlerin, sıratı müstakim üzere bulunanların, nefis ve şeytanın tuzaklarından kurtulanların ebedi cenneti kazanacağı bildirilmiş, isyan edenlerin, nefis ve şeytanın tuzağına yakalanıp, iman etmeyen, Tövbe etmeyen, Allah'ın rahmetinden ümidini kesenlerin ebediyen Cehennemde İblisle beraber bulunacağını Rabbimiz haber vermiştir.

Hiz. Havva(r.anha)'nın ne zaman ve nasıl yaratıldığı hakkında muhtelif rivayetler bulunmakla birlikte, bu konuda tam anlamıyla net ve

kesin bir bilgiye sahip değiliz. Şu kadar var ki, Hz. Âdem (a.s)'den (veya Âdem ile aynı maddeden) yaratılmış olduğunu, Kur'an'ın "**Sizi bir tek nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de ondan vareden Allah'tır.**" (A'raf Suresi,189) ve "**Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini vareden ve her ikisinden pek çok erkek ve kadın türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının.**" (Nisâ Suresi,1) ayetlerinden öğreniyoruz.

"Sizi bir tek nefisten yaratan, onunla sükûnet bulsun diye eşini de ondan yaratan Allah'tır. O, eşini kucaklayıp sarılınca (ona yaklaşıncaya), eşi hafif bir yük yüklendi (hâmile kaldı). Bir müddet böyle geçti, derken yükü ağırlaştı. O vakit ikisi birden Rableri olan Allah'a şöyle dua ettiler: 'Eğer bize salih bir evlat verirsen, biz muhakkak şükredenlerden olacağız.'" (A'raf Suresi,189)

İnsanlar için dört türlü yaratılış şekli vardır:

1- İlk insan, ilk peygamber, ilk kitap verilen, Hz. Âdem (a.s) topraktan yaratılmıştır.

2- İnsanlığın ilk anası; Hz. Havva(r.anha) validemiz Hz. Âdem (a.s)'den yaratılmıştır.

3- Hz. İsa (a.s) babasız olarak Hz. Meryem(r.anha) validemizden yaratılmıştır.

4- Anne-baba vasıtasıyla diğer insanlar yaratılmıştır.

Hz. Âdem (a.s) ilk yaratıktır. (Secde Suresi, 7)

Şu ayetler de diğer yaratılışları çok net beyan ederler: Kehf Suresi,37. Hacc Suresi, 5. Fatır Suresi, 11. Mü'min Suresi, 67. İsrâ Suresi, 61.A'raf Suresi, 12. Saffat Suresi, 11.

Diğer bazı ayet-i kerimler ile de cinnilerin dumansız ateşten yaratıldığı beyan edilmiştir. (Hicr Suresi, 26–29).

Cenab-ı Hak, Âdem(a.s)topraktan, şeytanı ateşten, melekleri Nurdan yaratmıştır.

Hz. Havva annemiz nasıl yaratıldı?

"Yalnızlık, birlik, teklik, Allah'a mahsustur!" denilmiştir. O'ndan gayrisının tesellî ve ilgiye ihtiyacı vardır. Bütün bu fitrî hususiyetler, -cennet, bütün güzelliklerle dolu olduğu hâlde- Âdem -aleyhisselâm-'ın kendi cinsinden bir eş yaratılmasını istemesini gerekli kılmıştır.

İşte bu sebepten dolayı Cenâb-ı Hak, Âdem -aleyhisselâm-'a kendisiyle huzur ve sükûn bulacağı bir eş yaratmayı murâd etti. Bunun

üzerine onun **sol alt kaburga kemiğinden** (eğme kemiğinden) bir filiz gibi, kendi nev'inden olan **Hazret-i Havvâ**'yı yarattı.

İbn-i Abbâs ve İbn-i Mes'ud -radiyallâhu anhümâ-'dan gelen bir rivâyete göre iblis cennetten çıkarılıp Âdem -aleyhisselâm- oraya yerleştirildikten sonra, orada kendisiyle huzur bulacağı bir eşi olmaksızın yalnızca dolaşıyordu. Bu nîmetlere rağmen Rabbinden bir eş talebinde bulundu. Birgün uykusundan uyandığında başucunda sol eğme kemiğinden yaratılmış bir hanım gördü ve ona:

“Sen kimsin?” diye sordu. O da: **“Bir kadını.”** dedi. Âdem niçin yaratıldığını öğrenmek isteyince de:

“Allâh beni, senin benimle huzur ve sükûna ermen için yarattı.” dedi.

Canlı, hayat sâhibi mânâsına gelen Havvâ'ya bu isim, **“hâyy”** yâni **“diri”** olan Âdem'den yaratılmış olmasından dolayı verilmiştir. (Taberî, Târih, I, 103-104)

“KADINLARA KARŞI İYİ DAVRANIN”

Buhârî'nin nakline göre Rasûlullâh -sallâllâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz:

“Kadınlara iyilikle muâmele edin, zîrâ kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri kısmı üst tarafıdır. Onu düzeltmeye çalışırsan kırılır, kendi hâline terk edersen, devamlı eğri kalır. O hâlde kadınlara karşı iyi davranın.” buyurmuştur. (Buhârî, Enbiyâ, 1) buyurmuştur.

Allah-u Teâlâ, Havva validemizi bilfiil Âdem (a.s.)'den yaratmıştır. Bu yaratma şeklini de mealen şöyle bildirmiştir: **“O Allah ki, sizi tek bir şahıstan yarattı. Ondan eşini yarattı. Ki, onunla rahat etsin.”** (A'raf Suresi, 189)

Konuyla ilgili bir başka ayette mealen bildirilmiştir: **“Ey insanlar! Sizi tek şahıstan yaratan Rabbinizin emirlerini yapın ve yasaklarından kaçının ve o tek şahıstan eşini yaratan ve bu ikisinden birçok erkek ve kadın yarattı.”** (Nisa Suresi, 1)

Şu mealini zikredeceğimiz ayet çok açık ve net: **“Sizi tek bir şahıstan yarattı, sonra ondan eşini yarattı.”** (Zümer Suresi, 6)

Görünen husus çok net: A'raf Suresi'nin 189'uncu ayeti ile Zümer Suresi 6'ncı ayeti Âdem aleyhisselâmın tek bir şahıs olarak yaratıldığını, Havva validemizin de Âdem aleyhisselâmdan yaratıldığını açıkça ifade etmektedir. Nisa Suresi birinci ayette de yaratılış tertibi

açıklanmıştır. Âdem aleyhisselamın tek şahıs olarak yaratıldığını ve Havva validemizin de Âdem aleyhisselamdan yaratılarak kendisine eş kılındığını ve bunlardan başlayarak anne-baba yoluyla, doğum şekliyle bütün insanlığın yaratılmış olduğu ifade edilmektedir.

Hız.Havva annemiz, Hız. Âdem babamıza Eş olarak yaratılmıştı

Hepimizin yakinen bildiğimiz bütün delilleri kat'î olan Hız. Âdem(a.s)'in ilk insan ve ilk peygamber olarak yaratılışı ve sonra Hız. Havva(r.anha)'nın hayata çıkarılışı, birçok ilahî hikmeti beraberinde getirmiştir. Kadın olsun, erkek olsun, insanın tek başına yaşayamayacağı gerçeği birçok sebeplerle ortadadır. Kısa ölçüleri içinde Hız. Âdem ve Hız. Havva'nın Ehl-i Sünnet vel'Cemaatin görüşleri istikametinde yaratılışlarını delilleriyle işaret edelim. İlk atamız, Hız. Âdem(a.s)'i ve annemiz Hız. Havva(r.anha)'yı tanıyalım.

İlk yaratılan insan Hız. Âdem(a.s)... Yalnız yaşaması ve bildiğimiz dünya hayatının devam etmesi için ayrı bir cinsin yaratılması, Sünnetullahtır. Aynı zamanda sünneti tatbik yönüyle Sünnet-i peygamber'idir.

Hız. Âdem(a.s)'in yaratılması, Cenab-ı Hakk'ın kuvvet ve kudretine bağlıdır. Hız. Âdem'in babasız ve annesiz, Hız. İsa'nın da babasız yaratılması, ancak ve ancak Allah'ın irade ve kudretine bağlıdır. Hiçbir varlığın alt yapısı olmadan (yani anne baba olmadan) bir canlıyı meydana getirmesi ve onun hayatının devam ettirmesi mümkün değildir. Yerin ve göğün yaratılması da yüce Mevla'nın iradesi ile olmuş ve dünya hayatı bütün canlılarla devam etmiş ve etmektedir. Kıyamete kadar da böyle devam edecektir.

İnancımız bu istikamettedir. İşte Hız. Âdem(a.s) de Cenab-ı Hakk'ın irade ve yaratması ile vücuda gelmiştir. Yüce Mevla'nın bu yaratması, hiçbir canlının yardımına muhtaç olmadan gerçekleşmiştir. Allah'ı Teâlâ, İhlâs Suresinde (1-4) **"O Allah birdir. Allah Samed'dir. (Hiçbir şeye muhtaç değildir, aksine her şey O'na muhtaçtır) O doğurmamış ve doğmamıştır. O'nun hiçbir dengi yoktur."** Buyurmuştur.

Allah'ı Teâlâ, yaratılışla ilgili ayet-i kerimelerde: Hız. Âdem'in yaratılışı meleklerle Allah'ı Teâlâ arasında geçen karşılıklı konuşma ile başlamıştır. Allah (c.c) meleklerine, Hız. Âdem ve neslini yeryüzüne halife yapacağını yeryüzünde otoriter bir duruma getireceğini haber verir. Melekler buna ilk anda şaşırırlar.

Ancak Cenab-ı Hakk, onlara, bilmedikleri bir sırrın ve Hz. Âdem'in yaratılışında sadece kendisinin bildirdiği bir hikmetin varlığını söyleyerek cevap verdi: **"Hani Rabbin meleklerle; 'muhabbâk ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. Melekler de 'biz seni hamd ile tesbih edip dururken, orada fesat çıkaracak, kan dökecek kimse mi yaratacaksın?' demişlerdi. Allah ise 'Sizin bilmediğinizi her halde ben bilirim' demişti".** (Bakara Suresi, 30)

Ayrıca, Hicr Suresi, 27-28, Sa'd Suresi, 73-78 numaralı ayet-i kerimelere de bakılabilir.

Hz. Havva(r.anha)annemizin yaratılışını; Rabbimiz, hiçbir şeyi sebebe bağlı olmaksızın yaratmadığını birçok emirlerinde ve hatırlatmalarında beyan etmiştir.

Cenab-ı Hakk'ın Hz. Havva'yı yaratmasının, birçok sebebe bağlı olduğu Ehl-i Sünnet âlimlerinin görüşlerine göre bu dünya hayatı insanların varlığı ve birbirleriyle iletişim kurmaları ile devam ediyor.

Hz. Âdem(a.s)'in tek başına iken, verilecek vazifeleri yerine getirmesi mümkün değildi. Yüce Mevla, Hz. Âdem'i, anne-babasız, Hz. Havva'yı annesiz, Hz. İsa(a.s)yı babasız yaratmış. Bundan ne anlamlı veya bunu nasıl kabullenmeliyiz?

Şimdi bu hikmetler ışığı altında, Hz. Havva'nın yaratılması ile ilgili ayet-i kerimeleri ele alabiliriz.

1. "Allah Âdemi topraktan yarattı. Sonra ona 'ol' dedi ve o da oluverdi." (Âli imran Suresi,59)

" O Allah ki; sizi bir tek nefisten (Hz. Adem(a.s)'den) ondan da eşi (Hz. Havva'yı) vücuda getirendir. (yaratandır.)" (Nisa Suresi, 1)

2. **"O sizi bir candan (Hz. Adem'den) yaratan, bundan da gönlü kendisine ısınsın (yatsın) diye eşini yapan (yaratan) O'dur. Vaktaki o, eşini örtüp bürüdü. (Aile hayatı yaşadı) O da (Hz. Havva da) hafif bir yük yüklendi de (hamile kalıp bir müddet) bununla gidip geldi. Nihayet gebeliği ağırlaşınca, ikisi de Rabb'lerine şöyle dua ettiler: Eğer bize düzgün bir çocuk verirsen, andolsun ki herhalde şükredenlerden olacağız."** (A'raf Suresi, 189)

3. **"Ey Adem, sen, zevcenle birlikte, cennete yerleşin de ikiniz de dilediğinizden (yerden) yiyin. (Ancak) şu ağaca yaklaşmayın sonra ikiniz de kendinize yazık etmiş olursunuz."** (A'raf Suresi,19)

4. "Derken Şeytan, onlardan gizli bırakılmış o çirkin yerlerini (avret mahallerini) kendilerine açıklamak, göstermek için vesvese verdi ve; 'Rabbiniz size bu ağacı, başka bir şey için değil, ancak iki melek olacağınız yahut (ölümünden kurtulacağınız) cennette ebedi kalacağınız için yasak etti' dedi." (A'raf Suresi, 20)

"Havva, Âdem'in bir kaburga kemiğinden yaratıldı." (Buhari, Nikah 79; Müslim, Reda 65; Tirmizi, Talak 12; Darimi, Nikah 45; Ahmed b. Hanbel, II/428, 449, 530 ve V/164.

Dikkat edilirse ayette "**O bir candan eşini de yarattı**" manasını hadis tefsir ediyor.

Yine de bu manalara muhalefet eden insanlar bulunmaktadır. Bu insanlar genellikle hadis-i şeriflere ve hadis kitaplarına saldıran insanlar olduğu için ayet-i kerimeleri hadislerle muhalif olarak tefsir etmektedirler. Amaçları ayet-i kerimelerin doğru tefsirini bulmak değil ayeti kendi kafasına göre güya daha mantıklı bir şekilde yorumlayıp hadislerin kıymetini düşürmeye çalışmaktır.

Bu konuda meşhur tefsirlerden olan Tefsir-i Kebirde şöyle bir izah vardır. **وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا** Ondanda onun zevcesini yarattı. (Nisa Suresi, 1)

Bu hususta birkaç mesele vardır

BİRİNCİ MESELE:

Buradaki **الرَّوْجُ** (Ezvacu) kelimesinden murad, **Havvâ** (r.anha)'dır .Hz. **Havvâ**'nın Hz. **Âdem**'den yaratıldığı hususunda iki görüş bulunmaktadır:

Birinci görüş: Bu, ekseri âlimlerin kabul ettiği görüştür. Buna göre, Allah'ı Teâlâ Hz. **Âdem**'i yaratınca, O'nu bir süre uyuttu. Sonra da, O'nun sol kaburgalarının birinden Hz. **Havvâ**'yı yarattı. Hz. **Âdem** uyandığında onu gördü, ona meyledip, onunla ünsiyet (yakınlık) kurdu. Hz. **Âdem**'in bedeninin bir parçasından yaratılmıştı. Âlimler bu görüşlerine Hz. Peygamber'in "**Kadın eğri bir kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Eğer onu düzeltmeye kalkışırsan onu kırarsın. Onu eğri olarak bırakırsan ondan istifade edersin.**" (Buhari, Enbiya, 1; Müslim, Redâ 60 (2/1091). Buyurmuştur.

İkinci görüş: Bu, Ebu Müslim el-İsfehânî'nin görüşüdür. Buna göre Hakk Teâlâ'nın **وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا** (Vehalaka minha zevceha) buyruğundan murad, "Onun cinsinden, yani insan cinsinden, onun zevcesini yarattı" manasıdır.

Bu, Hak Teâlâ'nın "Allah sizin için, kendinizden zevceler yaptı" **وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَرْوَاجِكُمْ نَبِيْنَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُم مِّنْ** (Nahl Suresi,, 72)

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ *Allah, onlara kendilerinden bir peygamber gönderdiği için..”(Âl-i İmran Suresi, 164) ve* **لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ** (128) *Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki... ” (Tevbe Suresi,, 128) ayetlerinde olduğu gibidir. Kâdi* birinci görüşün daha kuvvetli olduğunu söylemiştir. Çünkü ancak bu durumda, âyetteki "Sizi bir tek candan yarattı " ifâdesi, yerinde olmuş olur. Zira şayet **Hz. Havva** da yoktan yaratılmış olsaydı, o zaman insan soyu bir candan değil iki candan (nefisten) yaratılmış olurlardı.

İKİNCİ MESELE Hz. Âdem (a.s)'in yaratılması

İbn Abbas (r.a) şöyle demektedir: **Hz. Âdem(a.s)'e, "Âdem" ismi verilmiştir. Zira Allah Teâlâ onu, veryüzünün kızıl, siyah güzel ve çirkin topraklarından yaratmıştır. İşte bu sebepten ötürü, onun çocukları arasında kızıl derili, siyah derili, güzel ve çirkin olanlar vardır. Onun hanımı da "Havvâ" diye adlandırılmıştır. Çünkü o Hz. Âdem'in kaburgalarının birinden yaratılmıştır. Demek ki o, canlı (hayy) olan bir şeyden yaratılmış ve ona nisbetle de "Havvâ" diye adlandırılmıştır.**

ÜÇÜNCÜ MESELE yoktan yaratma meselesi

Bir grup tabiatçı, bu ayetle istidlâl ederek şöyle demişlerdir: **"Allah'u Teâlâ'nın "Sizi bir tek candan yarattı.."** buyruğu bütün insanların tek bir nefisten yaratıldığını gösterir.

O'nun , **"ondan da onun zevcesinin yarattı"** sözü de, eşinin o nefisten yaratıldığına delâlet eder. Cenâb-ı Allah, daha sonra **Hz. Âdem(a.s)** hakkında, **" Onu topraktan yarattı."**(Âl-i imran Suresi, 59) buyurmuştur. Binaenâleyh bu, Hz. Âdem'in de topraktan yaratıldığına delâlet eder. Allah'u Teâlâ, insanlar hakkında ise, **"sizi ondan (topraktan) yarattık."** (Taha Suresi, 55) demiştir. Bütün bu âyetler, sonradan olan bir şeyin, önceden olan bir maddeden yaratıldığına ve herhangi bir şeyin sırf âdemden (yokluktan) yaratılmasının imkânsız olduğuna delâlet etmektedir."

Kelamcılar, onlara şöyle diyerek cevap vermişlerdir: " Birşeyi birşeyden yaratmak (halketmek) aklen imkânsızdır. Çünkü yaratılmış

olan bu şey, eğer kendinden önce mevcut olan o şeyin aynı olursa, bu bir yaratma olmaz. Bu bir yaratma olmayınca da, başka birşeyden yaratılmış olması da imkânsız olur. Şayet biz, bu yaratılan şeyin kendinden önce mevcut olan o şeyden başka bir varlık olduğunu söylersek, bu durumda yaratılan ve sonradan meydana gelen bu şey, sırf yokluktan meydana gelmiş ve bulunmuş olur. Böylece, bir şeyin başka bir şeyden yaratılmasının aklen imkânsız olduğu sâbit olur. Bu ayetteki مِنْ (Min)harf-i cerri, ibtidâ-i gaye manasındır. Bu, şu demektir. Bu şeylerin, şeylerden meydana gelişinin başlangıcı, bir zarurettten ötürü değil, sadece öyle vâki olduğu içindir.”

DÖRDÜNCÜ MESELE

Keşşaf sahibi, ism-i fail lafzı ile, ayetin وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا şeklinde de okunduğunu söylemiştir. Bu, mahzuf bir mübtedânın haberi olup, takdiri, هُوَ خَالِقٌ (Huve Halaka)O, yaratandır..” şeklindedir.

وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا
(1) “.. ve o ikisinden bir çok erkekler ve kadınlar türetip yayan (Rabb’iniz’den ittika edin). Kendisi adına birbirinize dileklerde bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık (bağlarını kesmekten) sakının. Çünkü Allah sizin üzerinizde tam bir gözeticidir.” (Nisa Suresi, 1)

Cenab-ı Allah’ın, “ ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türetip yayan” buyruğu ile ilgili birkaç mesele vardır:

BİRİNCİ MESELE: İnsanların bir ana - babadan çoğalmaları;

Vâhidî, Cenâb-ı Hakk’ın وَبَثَّ مِنْهُمَا buyruğu ile dağıtıp, yayma manasını murad ettiğini söylemiştir. **İbnu’l-Muzaffer** ise şöyle demektedir. “ بَثَّ (bess) senin eşyayı dağıtmandır. Mesela, بَثَّ الْخَيْلَ فِي الْغَارَةِ “ Avcı, köpeklerini salıp dağıttı”; “ خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ فَبَثَّهُمْ فِي الْأَرْضِ “ Allah, mahlûkatı yarattı ve onları yeryüzüne dağıttı” ve birisi halıları yaydığında, بَثَّنْتُ “ وَزَرَابِي مَبْنُوتَةٌ “ halıları yaydım” denilir. Nitekim Cenâb-ı Hakk da, yayılıp serilmiş saçaklı halılar...” (Ğaşiye Suresi, 16) buyurmuştur.” **Ferra** ve **Zeccâc**, bazı Arapların, fiili ابَثَّ اللَّهُ الْخَلْقَ “ Allah mahlûkatı dağıttı” şeklinde kullandıklarını söylemişlerdir.

İKİNCİ MESELE: Cenâb-ı Hakk وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً “ ikisinden erkekleri ve kadınları türetip yaydı” buyurmamıştır. Çünkü

bu ifade, bütün erkek ve kadınların bizzat o ikisinden yaratılmış olmalarını gerektirir ki bu imkânsızdır. İşte bundan ötürü Allah'ı Teâlâ bu ifade şeklini bırakıp, **“ ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türetip yaydı ”** buyurmuştur.

Şimdi, *“Cenab-ı Hak için, “ikisinden birçok erkekler ve birçok kadınlar..” dememiş ve niçin çokluğu kadınları değil de erkeklere tahsis etmiştir?”* denilir ise, biz deriz ki : Allah bilir ya, bunun sebebi şudur: Erkeklerin şöhretli oluşları daha fazladır. Binâenaleyh onların çoklukları daha çok görülür. İşte bundan ötürü, çok oluş bilhassa onlara tahsis edilmiştir. İşte bu durum adeta, erkeklere yakışanın şöhret, ortaya çıkma ve görünme olduğuna; kadınlara yakışanın da gizlenmek ve sesini çıkarmayıp adının sanının anılmaması olduğuna bir dikkat çekmedir.

ÜÇÜNCÜ MESELE: Bütün beşeriyetin zerreler halinde olduğunu ve Hz. Âdem(a.s)'in sulbünde bulunduğunu söyleyenler. Ayetteki, **“ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türetip yaydı”** buyruğunu zahiri manasına hamletmişler; böyle söylemeyenler ise bu ifadeden maksadın, **“onların çocuklarının onlardan türeyip çoğalması ve onların çocuklarından da yeni nesil ve toplulukların türeyip meydana gelmesi olduğunu söylemişlerdir ki, bu durumda bütün insanların, Hz. Âdem ve Havva'nın evlatları oluşları mecazen olmuş olur.** (Fahrüddin Er Râzî Tefsîr-i Kebîr C7. Shf 310.11.12.13.)

Hz. Âdem, yeryüzünde ilk insan ve ilk peygamber, bütün insanların babası'dır. Çeşitli memleketlerden getirilen toprakları melekler su ile çamur yapıp, insan sekline koydular. Mekke ile Taif arasında 40 yıl yatıp salsal oldu. Yani pismiş gibi kurudu.

Önce Muhammed aleyhisselamın nuru alınca kondu. Sonra Muharrem'in onuncu Cuma günü ruh verildi. Her şeyin ismi ve faydası kendisine bildirildi. Boyu ve yaşı kesin olarak bildirilmedi. Allah'ı Teâlâ'nın emri ile bütün melekler, Âdem'e secde etti, ama İblis (seytan) kibirlenip, bu emre karşı geldi ve secde etmedi: **“Hani biz meleklere (ve cinlere): Âdem'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz cevirdi ve büyüklük taşıladı, böylece kâfirlerden oldu.”** (Bakara Suresi,, 34)

Hz. Âdem 40 yaşında Firdevs adındaki Cennet'e götürüldü. Cennet'te yahut daha önce Mekke dışında uyurken, sol kaburga kemiğinden Hz. Havva yaratıldı. Allah'ı Teâlâ onları birbirine nikah

etti. Yasak edilen ağaçtan unutarak ve İblis'in oyununa gelerek önce Havva, sonra Âdem aleyhisselam yedikleri için Cennetten çıkarıldılar. Âdem aleyhisselam Hindistan'da Seylan (Ceylon) adasına, Havva ise Cidde'ye indirildi. 200 sene ağlayıp yalvardıktan sonra, tövbe ve duaları kabul olup, hacca gitmesi emr olundu: **“Sonra Rabbi onu seçkin kıldı; tövbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti.”** (Ta'ha Suresi, 122)

Arafat ovasında Havva ile buluştu. Kâbe'yi inşa etti. Hz. Âdem her sene hac yapardı. Arafat meydanında veya başka meydanda, kıyamete kadar gelecek çocukları belinden zerreler halinde çıkarıldı. **“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”** diye soruldu. Hepsî **“Evet”** dedi. Sonra hepsi zerreler haline gelip, beline girdiler. Yahut belinden yalnız kendi çocukları çıktı. Sonra Sam'a geldiler. Burada çocukları oldu. Neslinden 40.000 kişiyi gördü. 1500 yaşında iken çocuklarına peygamber oldu.

Çocukları çeşitli dillerde konuştu. Cebrail aleyhisselam 12 kere geldi. Oruç, her gün bir vakit namaz ve gusûl abdesti emredildi. Kendisine kitap verilip, fizik, kimya, tıp, eczacılık, matematik bilgileri öğretildi. Süryani, İbrani ve Arabî diller ile kerpiç üstüne çok kitap yazıldı. Bir rivayete göre 2000 yaşında iken Cuma günü vefat etti. Hz. Havva 40 sene sonra vefat etti. Kabirlerinin Kudüs'de veya Mina'da Mescid-i Hif'de veya Arafat'ta olduğu rivayetleri vardır.

Cenâb-ı Allah Hazret-i Âdem'i (a.s) nasıl kendi kudret eliyle topraktan yaratmışsa; (En'am Sûresi: 2; Mü'minûn Sûresi: 13; Secde Sûresi: 7; Sad Sûresi: 71; Hicr Sûresi: 26.), Hazret-i Havva'yı da kudret eliyle yine aynı özden yaratmıştır. Yani kadın ve erkek aynı özden yaratılmışlardır. Nitekim “Nasıl Allah'ı inkâr edersiniz ki, siz bir takım cansız maddelerden ibaret iken O sizi yaratıp hayata kavuşturdu. Sonra O sizi öldürecek, sonra tekrar diriltecektir. Sonunda O'na döndürüleceksiniz”(Bakara

Sûresi:28),

âyetinde geçen “Siz bir takım cansız maddelerden ibâret iken” ibâresinin tefsîrinde Bedüzzaman Hazretleri, insanın cesedini teşkil eden zerrelerin, âlemin zerreleri içinde cansız, hayatsız, donuk ve dağınık bir vaziyette iken, özel bir kânunla, hususî bir nizam ve ölçü ile intizam altına alınarak baba sulbüne gönderildiğini; burada sessiz, sâkin, durgun ve gizli bir vaziyette iken birdenbire belirli bir düstur ile, bölük bölük, günlük bir kânûna tâbi olarak hususî bir kast ve hikmet

içinde ana rahmine geçtiğini kaydeder. (İşârâtü'l-İ'câz, Y. A. Neşr. İstanbul, 1994, s. 227.)

Bedüzzaman'a göre, zerreler âlemindeki zerreler baba sulbüne intikal edince başka sûretlere girerler ve nutfе olurlar, ana rahmine girince de daha başka sûretlere dönerler. Burada embriyo hücresi olurlar, alaka olurlar ve mudga olurlar. Nihayet sonra da insan sûretini giyerek ortaya çıkarlar. Bu kadar acaib değişimler içinde zerreler öyle muntazam kânunlarla hareket ederler ki, sanki her bir zerre, zerreler âleminde iken vazifelendirilmiş ve meselâ Abdülmecid'in gözünde yer alıp vazife görmek üzere yola çıkarılmıştır. Bu hali gören her bir akıl tereddütsüzce hükmeder ki, o zerreler, özel bir kast ile, eşsiz bir hikmet altında gönderilmektedirler. (İşârâtü'l-İ'câz, Y. A. Neşr. İstanbul, 1994, s. 228)

Anlaşıyor ki erkek nasıl doğrudan kudret eliyle müstakil yaratılmışsa, kadın da bizzat kudret eliyle müstakil yaratılmıştır.

Kadının Hazret-i Âdem'in (a.s) ege kemiğinden yaratıldığı ile ilgili rivayetlere gelinceâ€| Böyle rivayetler vardır. Peygamber Efendimiz (s.a.v): **“Ey mü'minler! Kadınlar hakkında birbirinize hayır ve iyilik tavsiye ediniz! Çünkü kadın kısmı bir kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri tarafı üst kısmıdır. Eğer sen eğri kemiği doğrultmaya çalışırsan, onu kırarsın. Kendi hâline bırakırsan eğri olmakta devam eder. Binaenaleyh sizler, kadınlar hakkında birbirinize iyilik tavsiye ediniz”** buyurduğu rivayet edilmiştir. (Müslim, Radâ, 60; Buhârî, Enbiyâ, 1, Nikâh, 80; İbn-i Mâce, Tahâret, 77; Dârimî, Nikâh, 35; Ahmed b. Hanbel, 5/8)

Şu âyetler bu hadisi destekler mahiyettedir: **“Ey İnsanlar! Sizi tek bir insandan yaratan Rabb'inizden korkun ki, ondan da eşini yarattı.”** (NisâSûresi:1)

“Sizi tek bir insandan yaratan, ondan da seveceği eşini yaratan O'dur.” (A'râfSûresi: 189)

“O sizi tek bir insandan yarattı, sonra ondan da eşini yarattı.” (Zümer Sûresi: 6)

Fakat bu âyetlerde geçen “ondan eşini yarattı” ibarelerini “eşini kendi cinsinden yarattı” mânâsında yorumlayan ve yukarıdaki hadisi de yine Peygamber Efendimizin (s.a.v): **“Şüphesiz kadın kaburga kemiği gibidir. Onu zorla doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Eğer mutlu bir hayat yaşamak istersen, eğriliği ile birlikte onu seversin.”** (Müslim, Radâ, 18; Buhârî, 6/145)hadisi ile yorumlayarak anlatılmak istenen şeyin kadının

kaburga kemiğinden yaratılması değil, kadının kaburga kemiği gibi ince ve nazik yaratılışlı olması olduğunu ve burada kaburga kemiğinin mecazî olarak kullanıldığını ileri süren yorumcular da vardır.

Allah kadını dilerse topraktan yaratır, dilerse erkeğin ege kemiğinden yaratır. Allah dilediğini yapmaya kadirdir. Bizce buna inanmak yeterlidir. Kadının ne doğrudan topraktan yaratılması ona ilâve bir değer katar, ne de erkeğin kaburga kemiğinden yaratılması onun değerini düşürür. Her iki ihtimalde de Allah'ın kudreti, ilmi, iradesi, hikmeti söz konusu değil mi? Allah dilediğini dilediği gibi yaratmaya kadir değil mi?

Allah, yüce âyetlerinde neyi murad etmişse, Peygamber Efendimiz (s.a.v) yüksek hadislerinde neyi anlatmak istemişse hepsi haktır ve gerçektir. Nihayet esas olan şudur: ***“Allah'ın âyetlerindendir ki, size hemcinslerinizden kendilerine ısınacağınız eşler yaratmış, aranızda sevgi ve merhamet vermiştir.”*** (Rûm Sûresi: 21)

1. Bu hadis muhtelif vecihlerde rivayet edilmiştir. Burada zikri gereken ziyâdeli bir veçhi şöyle: ***“Kadın eyeği kemiğinden yaratılmıştır. Aslâ bir istikamet üzere doğru olmayacaktır. Ondan istifâde etmek istersen eğri haliyle istifade et, doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Onun kırılması, boşanmasıdır.”***

2. Hadis kadınların kendilerine has tabiatları olduğuna, bu tabiatın fitri olup istenen şekilde değiştirilemeyeceğine, onu kendi tabîî şekliyle kabul etmek, mevcut hâli üzere uyum yapma yolları aramak icabettiğine, onların eğriliklerine tahammül etmek gerektiğine dikkat çekiyor. Aksi hâlde istenen şekilde bir istikamet vermek, onu kırmak demek olacaktır. Bu da boşanmadır. Hadisin bir veçhinde şöyle denir: ***“Kadın eyeğidendir, doğrultursan kırarsın. Ona iyi muâmelede bulun onunla yaşa.”***

Bu veçhinden daha iyi anlaşılacağı üzere, Resulullah kadınların hassas bir mizaç üzere yaratıldıklarına, onlara iyi muamele yapıldığı takdirde onlarla uyum içinde yaşanabileceğine dikkat çekmektedir.

İmam Gazâlî: ***“Kocanın karısı ile iyi geçinmesi, ona karşı güzel ahlakla muamelede bulunması, kadının hakkıdır. Güzel ahlaktan murad kadına Güzel ahlaktan murad kadına eza-cefa etmemek değil, onun ezasına tahammül göstermektir, Resulullah'ın yolundan giderek kadının taşkınlık ve gazabına karşı halîm selîm davranmaktır.”***der.

Bazı âlimler bu hadiste Resulullah'ın kadınlara olan şefkat ve merhametini görürler.

3. Hadis kadınların bidayette eyeği kemiğinden yaratıldığına da parmak basıyor. Yani ilk kadın Hz. Havva'nın, Hz. Âdem aleyhisselam'dan yaratıldığına dikkat çekiyor. Başka rivayetlerde daha sarîh olarak Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'in en kısa olan sol eyeği kemiğinden yaratıldığı ifade edilmiştir. Esâsen Kur'an muhtelif âyetlerinde insanlığın bir tek nefisten (Hz. Âdem'den) yaratılıp sonradan çoğaltıldığını açıklar. Ayette "**bir tek nefisten nasıl yaratıldılar? Eyeğisinden mi, hangi eyeğisinden?**" gibi teferruata girilmez. Nisa suresindeki âyet şöyle: "**Ey insanlar, sizi bir nefisten yaratan, ondan da zevcesini (Havva'yı) yaratan Rabbinizden korkun. Sonra da o ikisinden çok sayıda erkek ve kadınlar yarattı.**" (Nisâ, Suresi,1)

4. Âlimler kadınların *eğrilği* deyince onların *hırçınlığı, hissiliği, aken zayıf oluşu, en basit bir hâdisede boşanma talep etmesi, kocanın gücünü aşan talep ve isteklerde bulunması, aile sırrını ifşa etmesi, nankörce davranması, dedikodu yapması gibi umumiyetle fitrî olan zaafalarını anlarlar*. Şu halde Resulullah (s.a.v), sadedinde olduğumuz hadiste, kadınların bu fitrî hallerine dikkat çekerek, onların bu zaafalarını gidermeye kalkma yanlışlığına düşmeden, bu hallerine tahammül ederek geçinme yollarını aramayı tavsiye etmektedir. Onlarla güzel geçinmede nebevî tavsiyenin esası **tahammül, anlayış ve iyi davranıştır**.

Ayrıca ilk erkek olan Hz. Âdem'in, ilk kadın olan Havva'nın yaratılışı tamamen istisnai bir durumdur. Şu noktayı da önemle belirtmek gerekir: Bilim adamlarımızın ifadesine göre insanın her hücresinde, program bazında, bütün organlarının karakterleri mevcuttur. Hangi şey yaratılacaksa ona ait özelliklerin ortaya çıkmasına izin verilir, diğerleri baskı altında tutulur. Buna göre, Hz. Havva'nın yaratılışında kaburga kemiğinden bir hücre, temel olmuş olabilir. Bu hücre bir saç hücresi yahut ciğer hücresi de olabilirdi. İlâhi hikmet bunu böylece takdir etmiştir.

DiĞER DİN VE KİTAPLARDA

Tahrif edilmiş Kitab-ı Mukaddeste, İncil ve Tevrat'ta Hz. Havva(r.anha)validemiz ve Hz. Âdem(a.s)babamızla ilgili İslam'a uyan ve çoğu da iftira olan bilgiler vardır.

Şu kesinlikle bilinmelidir ki İlk insan ilk peygamber mahlûkatın en şereflişi babamız Hz. Âdem(a.s)ve annemiz Hz. Havva(r.anha)bu imtihan dünyasında Rabbimizin emirlerine uymuş biz evlatlarına her konuda örnek olmuşlardır. Dualarıyla, tövbeleriyle, ibadet ve taatleriyle, Rabbimize nasıl kulluk yapılacağını, hayat mücadelesini, nefis ve şeytanla mücadeleyi, ebedi saadet yurdu olan Cenneti nasıl kazanacağımızı göstermiş ve örnek olmuşlardır. Rabbim bizleri onlara layık gerçek mümin ve Müslüman evlatlarından eylesin. Âmin.

İbrânîce Tevrat'ta adı Havvâh'tır. Tevrat'ın Yunanca tercümesine Eva, Latince'ye Heva, buradan da Batı dillerine Eve şeklinde geçmiştir. Tevrat'a göre insan neslinin annesine Havvâ ismi, bütün yaşayanların annesi olduğu için "canlı, yaşayan" anlamında Hz. Âdem tarafından verilmiştir. (*Tekvîn, 3/20*) Böylece Kitâb-ı Mukaddes yazarı, havvâ kelimesini "yaşamak" veya "yaşatmak" anlamındaki hâyah köküyle (*La Sainte Bible: La Bible de Jerusalem, s. 12; Ligier, s. 222*) yahut "hayat" anlamındaki hayya ile açıklamaktadır. (*Ancien Testament, s. 49*)

Tevrat tefsirlerine göre Havvâ, Âdem'in sağ böğründeki on üçüncü kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Tanrı onu böbürlenmemesi için Âdem'in başından, başkasına bakmaması için onun gözlerinden, başkalarını dinlememesi için kulaklarından, dedikodu yapmaması için ağzından, kıskanç olmaması için kalbinden, hırsızlık yapmaması için ellerinden, başıboş dolaşmaması için de ayaklarından yaratmamış; fakat mütevazı olması için bedeninin gizli olan kısmından (kaburga kemiğinden) yaratmıştır. (*EJd., VI, 980; Genesis Rabba, XVIII/2; Cohen, s. 160*)

İbrânîce Tevrat'ta, "Adam'dan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın bina etti" denilmektedir. Kaburga karşılığındaki İbrânîce kelime aynı zamanda "yan, böğür" anlamına da gelmektedir. (*Ancien Testament, s. 47*).

Âdem ve Havvâ'ya dair Ermenice yazılmış apokrif kitaplarda ise Âdem'in cuma sabahı, Havvâ'nın da onun kaburga kemiğinden günün üçüncü saatinde yaratıldığı, Âdem'in günün ikinci saatinde, Havvâ'nın ise gecenin üçüncü saatinde öldüğü belirtilir. Cesetleri Hz. Nûh tarafından gemiye nakledilmiş, tûfan sonrasında Âdem'in cesedi Golgotha'ya, Havvâ'nın cesedi de Beytlehem'e Mesih'in doğduğu mağaraya defnedilmiştir. (*a.g.e., I, 129*)

Hristiyanlık, Havvâ'nın yaratılışı ve hayatıyla ilgili olarak Tevrat'ta yer alan bilgileri kabul etmekte ve onu Meryem'le

karşılaştırmaktadır. Kilise babaları arasında Meryem’le Havvâ’yı karşılaştıran ilk kişi olan Justin’e göre Meryem hayat ve sadakatin, Havvâ ise sadakatsizlik ve ölümün sembolüdür. İskenderiyeli Clement, Irenaeus, Methodius, Tertullian ve Augustin de Havvâ’ya dair geniş yorumlar yapmışlar, fakat bu yorumlarda genellikle Meryem’in olumlu, Havvâ’nın olumsuz yönünü işlemişlerdir. Kilise babalarının yorumunda bir bâkire (Havvâ) sebebiyle ölüme mahkûm olan insanlık yine bir bâkire (Meryem) vasıtasıyla kurtulmaktadır. Hristiyan telakkisine göre kadın haram meyveyi Âdem’e yedirerek cennetten kovulmasına ve böylece insan neslinin günahkâr olmasına sebep olmuştur. Augustin, Havvâ’nın Âdem’in kaburga kemiğinden yaratılmasında sembolik bir değer görür. Buna göre Havvâ, erkeğin gücünden faydalanması istendiği için onun kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Erkekke ise alınan kaburga kemiğinin yerine ona kadın yumuşaklığını veren et konmuştur. Aquinas, kadının erkeğin böğründen yaratılmasında kadın ve erkeğin sosyal iş birliğinin işaretini görür. (*New Catholic Encyclopedia*, V, 655-656).

Yeni Ahid Havvâ’nın aldatmasını hristiyanlar için bir uyarı olarak zikreder. (*Korintoslular’a İkinci Mektup*, 11/3) ve kadının aldanarak suça düşmesi yüzünden ancak çocuk doğurmakla kurtulabileceğini belirtir. (*Timoteos’a Birinci Mektup*, 2/15). Erkek kadına hâkim olmalıdır, zira önce Âdem, sonra Havvâ yaratılmıştır. Bir yoruma göre Âdem aldanmamış, fakat kadın aldanarak suça düşmüştür. (*Timoteos’a Birinci Mektup*, 2/12-14).

İslâm öncesi dönemde Hristiyan şair Adî b. Zeyd’in bir şiirinde de rastlanan Havvâ adı (Horovitz, s. 108) Kur’ân-ı Kerîm’de geçmemekte, Hz. Âdem’le ilgili âyetlerde ondan Âdem’in zevcesi olarak bahsedilmektedir. (*Bakara Suresi*,35; *A’râf Suresi*,19; *Tâhâ Suresi*,117).

Bazı hadislerle konuya dair İslâmî literatürün tamamında ise Hz. Âdem(a.s)’in hanımının ismi olarak zikredilmektedir. Ayrıca Havvâ kelimesi için “siyah” anlamındaki ahvânın müennesi, bir yer adı ve hatta Alkame b. Şihâb’ın atının adı şeklinde açıklamalar yapılmaktadır. (*Lisânü’l-‘Arab*, XIV, 207-208; *Horovitz*, s. 109).

İSLAM’DA İSE.

Kur’ân-ı Kerîm’de verilen bilgilere göre Âdem ile zevcesi Allah tarafından cennete yerleştirilir. Orada bir ağacın meyvesi dışında her şeyden diledikleri gibi yiyecekleri, fakat o ağaca yaklaştıkları takdirde zalimlerden olacakları bildirilir. Ancak şeytan her ikisini de kandırır ve

yasak meyveden yerler. Bunun üzerine ayıp yerleri kendilerine görünür ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye çalışırlar. Daha sonra Allah'tan kendilerini bağışlamasını dilerler. Allah da yeryüzüne inip orada yaşayacaklarını, orada ölüp yine orada dirileceklerini bildirir. *(Bakara Suresi,35-38; A'râf Suresi,19-25; Tâhâ Suresi,115-123).*

Tevrat'taki bilgilerin aksine Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Âdem'in ilk günahı kadının teşvikiyle işlediğine dair hiçbir ifade yoktur. Nitekim Tevrat'ta yılanın Havvâ'yı, onun da Âdem'i kandırdığı belirtilirken, *(Tekvîn, 3)*

Kur'an'da şeytanın ikisinin içine vesvese soktuğu *(A'râf Suresi,20)*, ikisine de hata işlettiği *(Bakara Suresi,36)* bildirilmektedir. Tâhâ sûresinde 120-121.ayetlerde, *“Şeytan onun aklını karıştırdı ve ‘Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?’ dedi. Bunun üzerine ondan (ağacın meyvesinden) yediler”* denilmektedir. Muhtemelen bu âyette, vahye muhatap olması sebebiyle asıl sorumluluk Âdem'e ait olduğu için şeytanın doğrudan ona hitap ettiği bildirilmiş, Havvâ'ya hitabından söz edilmemiştir.

Yahudi-Hristiyan geleneğinde Havvâ ayartıcı ve baştan çıkarıcı olarak takdim edilirken Kur'an'a göre insanlığın ilk çiftinin her birinin cennetten kovulmasıyla sonuçlanan olaylardan erkek ve kadın eşit bir şekilde sorumlu tutulmuştur. Nitekim Kur'an'da Âdem'in zevcesi Âdem'in kendisi gibi genellikle şeytanî düzenlerin kurbanı olarak resmedilir ve yine Âdem gibi şeytanın ayartmasına uymasından doğan sonuçlardan payını tamamıyla alır. Buna karşılık Kur'an sonrası İslâmî gelenekte Havvâ imajı, çok defa kocasının cennetten atılışından tek başına sorumlu tutulacak kadar değişmiştir. *(Smith-Haddad, VI/1 [1992], s. 64)*

Kur'an'da yer almamasına karşılık hadislerde Havvâ'nın gerek yaratılışı gerekse cennetten çıkarılıştaki rolüyle ilgili bilgiler mevcuttur. Birkaç hadiste Havvâ'nın adı anılmış *(Müsned, V, 11; Buhârî, “Enbiyâ”, 1; Tirmizî, “Tefsîr”, 4, 7; İbn Mâce, “Tahâret”, 77)*, bazı hadislerde de Havvâ'nın adı zikredilmeden kendisinden dolayı olarak söz edilmiştir. Havvâ adının geçmediği bir hadiste kadının ege kemiğinden yaratıldığı belirtilirken Havvâ adının yer aldığı bir başka hadiste, *“Eğer Havvâ olmasaydı kadın cinsi eşine hıyanet etmezdi”* denilmiştir. *(Buhârî, “Enbiyâ”, 1, 25; Müslim, “Radâ”, 62, 63).*

Hadis yorumcuları, bu ifadeyle Havvâ'nın ilk günahdaki rolüne işaret edildiğini ileri sürerler. Meselâ İbn Hacer el-Askalânî, ***“Havvâ şeytanın kendisine şirin gösterdiği şeyi kabul etmiş ve kendisi de bunu Âdem'e şirin göstermiştir; işte hadisteki hıyanetin anlamı budur” der. (Fethu'l-bârî, VI, 424)*** Ancak aynı hadis, Havvâ'dan itibaren bütün kadınların cinsî cazibeleri dolayısıyla kocaları üzerinde dinî ve ahlâkî bakımdan olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir etki gücüne sahip oldukları şeklinde de yorumlanmıştır. ***(Muhammed Gazâlî, s. 280-281, 286)***

Tarih, tefsir ve kısas-ı enbiyâ kitaplarında Havvâ ile ilgili çoğu İsrâiliyat türünden çeşitli rivayetler yer almıştır. Buna göre Allah Âdem'i cennete yerleştirdiğinde Âdem orada yalnızdı. Onu ağır bir uykuya daldıran Allah sol böğründeki kaburga kemiklerinden birini almış ve ondan Havvâ'yı yaratmıştır. Bu ameliye sırasında Âdem hiç acı çekmemiştir; çünkü eğer acı hissetseydi kadına karşı meyli olmazdı. Daha sonra Havva'ya cennet elbiseleri giydirilir, süslenir ve Âdem'in başucuna oturtulur. Âdem uykudan uyanınca onu görür ve Havva adını verir. Meleklerin bir sorusu üzerine de onun kadın olduğunu, canlıdan yaratıldığı için ona Havvâ adını verdiğini bildirir; niçin yaratıldığı sorusuna da, ***“Her iki cinsin birbiriyle huzur bulması için”*** karşılığını verir. ***(Rûm Suresi,21; A'râf Suresi,189; Sa'lebî, s. 22)***

Âdem topraktan yaratıldığı için erkekler yaşlandıkça güzelleşmekte, kadınlar ise etten yaratıldıkları ve et zamanla bozulduğu için yaşlandıkça çirkinleşmektedirler. ***(Sa'lebî, s. 22)*** Aynı kaynaklarda cennette yasak meyveyi yemeleri için İblîs'in her ikisini de iğvâya çalıştığı ve yasak meyveyi önce Havva'nın, ardından Âdem'in yediği belirtilir. Saîd b. Müseyyeb'den nakledilen bir rivayette ise Âdem'in akli başında iken yasak meyveyi yemediği, bunun üzerine Havva'nın ona içki içirip sarhoş ettiği, sonra da ağacın yanına götürerek Âdem'in yasak meyveden yemesini sağladığı ifade edilir.

Yine Kur'an dışındaki İslâmî kaynaklara göre yasak meyveyi yemek suretiyle ilâhî emre karşı gelmeleri üzerine Âdem ile Havva cennetten çıkarılarak cezalandırılmış, erkek ve kadına verilen müşterek cezalara ilâveten Havva'ya ve daha sonraki bütün hemcinslerine âdet kanaması, hamilelik, ağırlı çocuk doğurma gibi birçok ceza verilmiştir.

Cennetten çıkarıldıktan sonra Havva Cidde'ye inmiş ve Arafat'ta Hz. Âdem'le buluşmuş, yirmi batında kırk çocuk doğurmuş, Âdem'in ölümünden bir yıl sonra vefat etmiş ve onun yanına

defnedilmiştir. Âdem'in kabri konusunda çeşitli görüşler mevcut olduğu gibi Havva'nın kabrinin yeri de bilinmemektedir. Cidde'de ona nispet edilen, Evliya Çelebi'nin ziyaret ettiği bir kabir Suudi yönetimi tarafından yıktırılmıştır. (DİA, VII, 524).

İLK İNSAN HZ.ADEM(A.S)VE EŞİ HZ.HAVVA ÖNCE CENNETE KONDU

Cenâb-ı Hak meleklerine yeryüzünde bir halife yaratacağını söylemiş, Hz. Âdem yaratılıp ruh üflenmiş, melekler Allah'ın emrini dinleyerek secde etmiş, İblis secde etmeyip isyan etmiş, Hz. Âdem (a.s) cennete yerleştirilmiş ve Hz. Havva yaratılmış ve her ikisi de cennette yaşamaya başlamıştı. İşte bu noktada, her meseleyi açık ve net bir şekilde açıklayan Rabbimiz, ***“Dedik ki: ‘Ey Âdem, sen ve eşin cennette oturun, ikiniz de ondan dilediğiniz yerde bol bol yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz. ”*** (Bakara Suresi, 35.)

Cenah-ı Hak, Hz. Havva(r.anha)annemizi ve Hz. Âdem(a.s)babamızı cennetine koymuş,. Onlara cennette dilediklerini yapma özgürlüğü vermişti. Ancak bu geniş özgürlüğün bir tek istisnası vardı. O da cennette bulunan bir ağaca, hiçbir şekilde yaklaşmamak ve meyvelerinden yememektir. Onunla imtihan edildiler. Ancak Âdem ile Havva yani **kadın** ve erkek, bir anlık gafletle bu uyarıya yeterince kulak veremeyince yasak ihlal edilmiştir. İlk defa Şeytanı aleyhine Havva ve Âdem babamıza ***“Vallahi billahi, tallahi, eğer bu meyveden yerseniz, melekler gibi ebedi burada, cennette kalırsınız diye yalan yere yemin etmişti. Ve her ikisi de meyveden yediler.***

Meyvenin ne olduğunu ise açık ve net bir şekilde beyan etti. O meyvenin kendi nesli olduğunu, neslini aldığı zaman bu cennetten çıkacağını, nesli ile birlikte dünya yüzüne ineceğini ve cennet gibi mükemmel bir vefat edenlerden olacağını şüpheye yer bırakmaksızın kendisine bildirdi.

Bu durum Taha Sûresinde açıkça bildirilir:

“115 - Doğrusu bundan önce Âdem’e (bu ağaçtan yeme diye) emrettik, fakat unuttu ve biz onda bir azim (bir kararlılık) bulmadık.

116 - Bir vakit meleklerle: “Âdem(e hürmet) için secde edin” demiştik; İblis’ten başka hepsi secde etmiş, o çekinmişti.

117 - Biz de (Âdem’e) şöyle demiştik: “Ey Âdem! Şüphesiz bu (İblis) sana ve eşine düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra bedbaht olursun (sıkıntı çeker, perişan olursun).”

118 - “Doğrusu senin acıkmaman ve çıplak kalmaman (ancak) cennettir.”

119 - Ve sen orada ne susarsın, ne de güneşin sıcaklığında kalırsın”

İşte bu ayetlerde yasak meyve yenildiği zaman cennetten çıkacağı, cennetten çıkmakla dünya yüzüne inileceği zerre miktar şüpheyi yer verilmeksizin net bir şekilde açıklanmıştır. Yani Allah'ın meyveyi yasaklaması Hz. Âdem ve eşinin cennet gibi bir hayatı kaybedeceğine yöneliktir. Taha Sûresindeki mezkûr âyetler bunu gösteriyor. Rabbimiz 118 ve 119. âyetlerde cennet hayatının mahiyetini Hz. Âdeme (a.s) açıkladıktan sonra, eğer meyveyi yer; yani neslini almayı tercih eder ise bu hayattan dünya hayatı mertebesine indirileceğini, **“Sakın İblis sizi cennetten çıkarmasın, sonra bedbaht olursun (sıkıntı çeker, perişan olursun)”** âyeti ile açıklamıştır. Demek ki, yasak meyvenin bütün insanlığın nesli olduğu meselesi hem Hz. Âdem (a.s) ve Hz. Havva, hem de melekler ve hatta İblis tarafından bilinmekte idi.

"Şeytan, oradan ikisinin de ayağını kaydırttı, onları bulundukları yerden çıkardı..." (Bakara, Suresi,36)

"Şeytan, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara fısıldadı: Rabbinizin sizi bu ağaçtan alıkoyması melek olmanız veya burada temelli kalmanızı önlemek içindir" (el-A'raf, 7/20) âyeti ise buna daha açık bir delildir. Hatta: "Şeytan, O'na vesvese vererek ey Âdem! Sana ebedilik ağacını göstereyim mi?" ; "Bunun üzerine ikisi de o ağacın meyvesinden yedi, ayıp yerleri görünüyordu..." (Tâha Suresi,120, 121)

Tahrifata uğramış dinlerin ve putperestliğin kadını aşağılık bir varlık kabul edip, insanlığın başına gelen belâların temel etkeni saydığı ve bu yüzden sakınılması gereken aldatıcı bir tuzak ve pislik kaynağı, erkeğin yanında sözü bile edilemeyecek bir mahlûk şeklinde telakki ettiği bir dönemde İslâm, kadının gerçek yerini belirlemiş, ona gereken değeri vermiştir. Kur'ân, kadının Hz. Âdem'le aynı nefisten yaratıldığını vurgulayarak; gerek yaratılış, gerek hukuk ve gerekse toplum açısından aynı değerde olduklarını, yaratılış bakımından iki cins arasında bulunan bazı farklılıkların biri diğerini tamamlayan iki parça arasındaki farktan öteye gitmediğini beyan etmiştir.

İşte Hz. Âdem (a.s) babamız, meseleyi bütün yönü ile bilerek, yasak meyve denilen insanlık tohumları hükmündeki zürriyetini alarak dünyaya inme yönünde bir tercih yapmıştır. Bu tercih neticesinde Allah'ın emrini dinlememek cezası olarak cennet hayatından yeryüzüne indirilmiştir. Yani kendi nefsinin lezzetlerini yerine, evlâtlarının kabiliyetlerinin inkişafı için dünya hayatı gibi sıkıntılı bir hayatı kabul etmiştir.

Elbette ki, bu hadisede Hz. Havva annemizin etkisi oldukça fazladır. Çünkü o bir annedir. Bir annenin evlâtlarına olan sevgisi, aşkı, şefkati, koruyuculuk duygusu, hasreti, arzusu, kavuşma isteği bir babadan en az üç kat fazladır. Elbette ki, Havva annemizin o yasak meyvede evlâtlarını, çocuklarını ve torunlarını manen görüp de dayanması mümkün değildi. Mutlaka ki yemek durumundaydı. O meyve içindeki başta Resül-i Ekrem (s.a.v) olmak üzere bütün peygamberler, bütün evliyalar, bütün salih kullarının nurlarındaki cezbeyi görüp de o meyveden uzak durması şefkat ve sevgi sırrına uygun düşmezdi. İşte Havva annemiz evlâtlarına ve çocuklarına karşı şefkat ve sevgi duygusu yasak meyveyi yemelerine ve cennet hayatı yerine sıkıntılı dünya hayatına tercih etmelerine sebep olmuştur.

Bu yemine aldanan Hz. Âdem(a.s)ve Hz. Havva annemiz bir anada üzerlerindeki cennet elbiseleri soyulmuş, avret yerleri açılmış, utançlarından sağa sola kaçmaya, avret yerlerini örtmeye çalışmışlardı. Çok pişman olmuşlardı. İhlalin hemen akabinde her ikisi de pişmanlıkla Yaradan'a şöyle yalvarmışlardır: ***"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz."*** (Araf, Suresi,23)

Yüce Allah onların dualarına icabet etmiş, ancak yaşamlarına yeryüzünde devam etmelerini murat ederek onlara şöyle seslenmişti: ***"... Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan mahşere çıkarılacaksınız."*** (A'râf Suresi,25)

Ne harika bir şefkat, ne harika bir aşk ve sevgi! Havva annemizin yasak meyveyi yemesine bir de bu noktadan bakılsa, zahiren bir yasağın işlenmesi neticesinde; işin özünde, insanlık tarihi ve nesli için ne kadar mükemmel, ne kadar harika, ne kadar kıymetli, ne kadar arzu edilir bir rahmet, bir şefkat, bir sevgi ve aşk saklanmış olduğu açıkça görülür.

Öyle ise annelerimizi, kız kardeşlerimizi, kız evlâtlarımızı, halalarımızı, bacılarımızı, Hz. Havva annemiz yasak meyvenin yenmesinde ısrarcı oldu diye, gereksiz yere suçlamayalım. Aksine, onları tebrik edelim... Binlerce peygamber, Sıddık, evliya, Salih, muhlis, adil, dürüst, kahraman insanların zuhurlarına vesile oldular diye tebrik edelim. Zira **“Cennet annelerin ayakları altındadır”** denilirken en büyük hisse, hiç kuşkusuz, ilk annemiz Hz. Havva annemize aittir.

Ey Sevgili Havva annemiz! Bütün insanlık olarak senin mübarek ayaklarından öpüyoruz. Allah sana sonsuz rahmetler etsin. Evlâtlarına şefkatinden dolayı terk etmek zorunda kaldığın cennete, Allah seni ve babamız Âdem'i (a.s) tekrar dâhil etsin ve seni ve mü'min evlâtlarını orada ebedî olarak lezzetlendirsin. Âmin.

İşte vahyin bu ifadeleriyle Hz. Âdem ve Hz. Havva hayat yolculuklarına beraber başladılar. Aynı özden yaratılarak, birlikte iman ederek, birlikte hata yapıp, pişman olup af dileyerek, dünya yolculuğuna beraber çıktılar. Allah'ın yeryüzündeki ilk halifeleri oldular. Rabbim Cennetinde beraber haşr eylesin. Amin.

BİBLİYOGRAFYA

Lisânü'l-'Arab, “İv'e” md.; *Müsned*, V, 11; *Buhârî*, “Nikâh”, 80, “Enbiyâ”, 25; *Müslim*, “Radâ'”, 62, 63; *İbn Mâce*, “Tahâret”, 77; *Tirmizî*, “Tefsîr”, 4, 7; *İbn Kuteybe*, *el-Ma'ârif (Ukkâse)*, s. 15, 17, 18; *Sa'lebi*, “Arâ'isü'l-mecâlis”, s. 22, 37; *İbn Hacer*, *Fethü'l-bârî (Hatîb)*, VI, 424; *Münâvî*, *Feyzü'l-kâdir*, I, 503; *Abdullah b. Ali el-Kâsimî*, *Müşkilâtü'l-eḥâdisi'n-nebeviyye (nşr. Halîl Muhyiddin)*, Beyrut 1985, s. 19-23; *J. Skinner*, “Genesis”, *International Critical Commentary*, Edinburgh 1910, s. 85; *J. Horovitz*, *Koranische Untersuchungen*, Berlin 1926, s. 108-109; *E. Mangenot*, “Ève”, *DTC*, V/2, s. 1640-1655; *E. Dhorme*, *L'Ancien testament*, Paris 1956, s. 11; *L. Ligier*, *Péché d'Adam et péché du monde*, Paris 1960, s. 222; *S. Childs*, “Eve”, *IDB*, II, 181-182; *La Sainte Bible: la Bible de Jerusalem*, Paris 1961, s. 12; *A. Cohen*, *Everyman's Talmud*, New York 1975, s. 160; *Ancien Testament*, s. 47, 49; *M. Ali es-Sâbûnî*, *Tefsîrû âyâtü'l-aḥkâm*, Dumaşk 1400/1980, I-II, 352-353; *B. Frey*, “Adam: livres apocryphes sous son nom”, *DBS*, I, 101-134; *Süleyman Ateş*, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1989, II, 188-193; *S. N. Kramer*, *Tarih Sümerde Başlar*, Ankara 1990, s. 123-127; *Muhammed Gazâli*, *Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebvî Sünnet (trc. Ali Özek)*, İstanbul 1992, s. 280-281, 286; *E. Laroche*, “Hurriyetlerde Ulusal Panteon ve Yerel Panteonlar” (trc. Adil Alpman), *TAD*, XIII/24 (1979-80), s. 115-122; “Sünnet Üzerine Bir Kitap ve Bir Açık Oturum: A Book on Sunnah and a Panel Discussion” (trc. Mehmet Görmez), *İslâmî Araştırmalar*, V/2, Ankara 1991, s. 100-118; *Cihan Aktaş*, “Kadının Toplumsallaşması ve Fitne”, a.e., V/4 (1991), s. 251-259; *J. I. Smith – Y. Y. Haddad*, “Havvâ: İslâmî Kadın İmajı” (trc. Yasin Aktay), a.e., VI/1 (1992), s. 64-71; *E. G. H.*, “Eve”, *JE*, V, 275-276; *J. Eisenberg*, “Havvâ”, *İA*, V/1, s. 383; *E. H. Peters*, “Eve”, *New Catholic Encyclopedia*, New York

1967, V, 655-656; M. H. Pope, "Eve", *EJd.*, VI, 979-980; Ed., "Eve", *a.e.*, VI, 980-983; J. Eisenberg – G. Vajda, "Hawwā", *EF*² (Fr.), III/1, s. 304-305; M. Fishbane, "Eve", *ER*, V, 199; H. Bennett, "Eve", *ERE*, V, 607-608; Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", *DİA*, I, 360-363; Ömer Faruk Harman, "Âsiye", *a.e.*, III, 487; Mustafa L. Bilge, "Cidde", *a.e.*, VII, 524; İrfan Abdülhamid, "Eş'ari, Ebü'l-Hasan", *a.e.*, XI, 446.

HZ.HACER (Radiyallahu Anha)
Yaşadığı asır. M.Ö.2000

Firavunun Mısır sarayındaki kölelikten, Allah'ın Mekke'deki evinde Oğlu İsmail(a.s)la Mahşer sabahına kadar misafir olacak olan, Ululazm peygamberlerden Hz. İbrahim(a.s)ın cennetlik hanımı Peygamber (s.a.v)Efendimizin Büyük Ninesi. Tevekkül ve Sabır Abidesi Bir Muhacir: Teslimiyetin edebin timsali, Müminlerin annesi.

Firavunun Mısır sarayındaki kölelikten, Allah'ın Mekke'deki evinde Oğlu İsmail(a.s)la Mahşer sabahına kadar misafir olacak olan, Ululazm peygamberlerden Hz. İbrahim(a.s)ın cennetlik hanımı. Teslimiyetin edebin, sabrın timsali, müminlerin annesi Hz. Hacer(r.anha).

Bu kadın, köle iken firavun tarafından, Hz. İbrahim veya bir diğer rivayete göre İbrahim(a.s)'in karısı Hz.Sara'ya cariyeye olarak hediye edilmeye layık nitelikte vasıflara sahip bir kadındır.

Bu kadın öyle üstün vasfa sahiptir ki, köle ve siyah derili bir kadın olduğu halde, Hz. İbrahim(a.s)’in karısı Sara’nın, bir peygambere eş olarak kendi eliyle sunduğu bir kadındır.

Bu kadın öyle bir kadındır ki, hamile kalması ve çocuk doğurması bile kıskanılacak nitelikte bir kadındır.

Bu kadın öyle üstün vasıflara sahip bir kadındır ki, bir resul tarafından bir küçük bebek ya da bir başka rivayete göre küçük bir çocukla tek başına yaşama elverişsiz bir mahalde bırakılabilecek kadar güçlü bir kadındır.

Bu kadın öyle bir kadındır ki, bir bebekle bırakıldığı meskûn mahalde, bir peygamberi yetiştiren, bir medeniyetin temellerini kuran vasıflarda bir kadındır.

Hız. Hacer; Firavun için değerli bir köle; Hz. İbrahim’in karısı Sara için ideal bir kuma; peygamber İbrahim için itaatkâr bir sahabe ve sadık bir eş; Hz. İsmail için “bulunmaz” bir anne; Allah için ona muti bir kul; İnananlar için kıyamete dek muhteşem bir abide ve örnekliktir.

Hız. Hacer, bütün bu üstün vasıflarına rağmen, inananların, kendisine hak ettiği kadar ilgi göstermediği dolayısı ile örnekliğinin yeteri kadar değerlendirilemediği bir abide insandır.

Hız. Hacer, köle olduğu için Hz. İbrahim’in karısı Sara tarafından dışlanan ve Tevrat ifadelerine göre büyük eziyetler yapılan; ancak iyi irdelendiğinde dışlanmasına rağmen hanımına karşı sebat eden ve ıssız Mekke’ye bırakıldığında Allah’a tevekkül ederek, oğlu için gerekli gayreti sarf etmeyi de bırakmayan yüce bir insan, büyük bir muvahhidedir. Hız. Hacer; fani dünyadaki itilip kakılmalara rağmen; kıyamete kadar baki kalacak Kâbe içerisinde “Allah’ın evinde” ebedi istirahatgâhına tevdi edilerek onurların yükseğine ulaşmıştır.

Arap ve köle olduğu için Yahudiler tarafından dışlanarak yeterli ilgiyi zaten göremeyen Hız. Hacer ve onun oğlunun Allah nezdindeki yerlerinin zahiri olarak çok âlâ olduğu muhakkaktır. Bu yüzden İsmail(a.s) bir resul; Hız. Hacer(r.anha) Beytullahın konuğu olmuştur.

Hız. Hacer: Siyahî bir cariye aynı zamanda karakteri güçlü ve iffetli bir kadın.Firavunun sarayında yaşıyordu. İbrahim (a.s) peygambere bir gün eş olacağından habersiz hayatına devam ediyordu. Bir gün Allah (c.c.), Hız. İbrahim ve Sâre annemizin yollarını Mısır’a düşürdü. Oradan da bir vesileyle Saray’a ulaştı yolları.

Allah (c.c.), Hz. İbrahim (a.s), Hz. Sâre annemiz ve Hz. Hacer annemizin hayatlarını burada kesiştirdi. Firavun; Hz. Hacer annemizi, Hz. Sâre annemize cariyeler olarak hediye etti.

Allah'ın hikmetinden kim sorgu sual edebilirdi ki. **Allah (c.c.), hediyelerin en güzelini hangi yolla sahiplerine ulaştıracağını kim bilebilirdi ki.** Hacer annemizde, İbrahim (a.s) için çok güzel bir hediye idi.

Ama her nimet şükür isterdi. Şükrün ardından gelecek musibetlere de sabır gerekirdi. Hayata bunun için gelmiştik. **Teslimiyeti öğrenmemiz gerekiyordu. Teslimiyeti öğrenmekte, güllük gülistanlık içinde değil; ayrılıkların baş gösterdiği anlarda, kovulmaların başladığı zamanlarda, yalnızlığımızı hissederek için için ağlayarak secdelere kapandığımız zamanlarda olabilirdi.**

Hz. Hacer'in yaşam süresindeki hicretleri; gerek Allah'ı Azimüşşana gerek Hz. İbrahim(a.s)'e olan teslimiyeti ve oğlu İsmail (a.s) için çektiği eza ve cefalar ve bütün bunlara rağmen sabır ve tevekkülü; onun abide insan olduğunu gösterir ve âlemlere rahmet Efendimiz (s.a.v)'in nesli onun tertemiz oğlu İsmail(a.s)'dan kıyamete kadar devam edecektir.

Hz. Hacer'in kimliği

Kur'an'ı Kerim ayetlerinde ismi ve vasıfları yer almayan Hz. Hacer(r.anha)validemiz; elimizdeki en eski dini ve tarihi kaynaklardan biri olan Tevrat'ın Tekvin kitabında anlatılanlara göre; Mısırlı bir Arap ve aynı zamanda Hz. İbrahim(a.s)'in karısı Sara'nın cariyesidir. "Ve Saray'ın bir cariyesi, bir Mısırlı, vardı ve onun adı "Hagar"dı" İbranice adı "Hagar" olan bu cariyenin ismi Arapçaya Hacer olarak geçmiştir.

Ünlü müfessir ve İslam tarihçisi Taberî, *"Tarih el-Rusûl ve'l-Mülûk"* "Peygamberler ve hükümdarlar tarihi" eserinin İsmail(a.s)ile ilgili bölümünde Hz. Hacer validemiz hakkında şöyle der: **"O: İsmail'in annesi Hacer Mısırlı idi."** (Taberî; *Milletler ve hükümdarlar tarihi; M.E. B yayınları; tercüme Zâkir Kadiri Ugan-Ahmet Temir; İstanbul 1991; c.1; s.334*)

İbn-i Hişam, *Siretü'n – Nebeviyye Li-İbn-i Hişam* adlı eserinde Hz. Hacer hakkında şunları kaydetmektedir. **"Araplar Hâcer ve Âcer derler. Böylece elifi ha'nın yerine getirirler. Nitekim hareke'l-mâe ve erâke'l-mae derler. Herâke ve erâke, suyu akıttı demektir. Hacer Mısır halkındandır."**

“İbn-i Lehia dedi ki: İsmail’in anası Hacer, Ümm-ü Arab’dandır. Burası Mısır’dan Feremâ’nın önünde bir köydür.”(*İbn-i Hişam; İslam tarihi Siret-i İbn-i Hişam tercemesi; Tercüme Hasan Ege; Kahraman yayınları; İstanbul 1985; c.1; s.40*)

Mevdudi, “Tarih boyunca tevhid mücadelesi ve Hz. Peygamberin hayatı” adlı eserinde Hz. Hacer’in doğum yeri hakkında şunları kaydetmektedir. ”Hz. Hacer, Ümmül Arab veya Ümmül Arık adlı bölgede doğmuştu. Ümmül Arab, Mısır’ın doğusunda Akdeniz kıyısından üç kilometre uzaklıktaki Farmâ veya Ettîne’ye yakın bir yerdî ve Firavun’un zamanında burada bir kale de vardı. Bugün bu bölgeye Tellul Farmâ denilir.”(*Mevdudi; Tarih boyunca tevhid mücadelesi ve Hz. Peygamberin hayatı; Tercüme Ahmet Asrar; Pınar yayınları; İstanbul 1983; c.1; s.39*)

İbn-i Kesir’de Hz. Hacer’in nesebi ile ilgili ilginç bir bilgi geçmektedir. Amr b. As(r.a), Mısır fethi için Mısır’a gittiğinde Mısır’ın ileri gelenlerine Hz. Hacer’den dolayı akraba olduğunu beyan eder. Onlar da Hz. Hacer’in nesebini şöyle sayarlar: ***"Hacer, bizim tanınmış ve şerefli bir mensubumuzdu. Hükümdarımızın kızıydı. Menef halkındandı. Me-neflilerin hükümdarı Fe'dil'di. Aynüşşemsliler onlara saldırdılar. Onları öldürüp mallarını yağmaladılar. Hükümdarları ve halkları yerlerinden sürgün edildiler. Bu sebeple Hacer, İbrahim peygamberin eline geçti. İbrahim peygambere: "Merhaba, ehlen ve sehlen" deriz.(İbn Kesîr, El Bidaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 7/162-167.)***

T.D.V İslam ansiklopedisi, Hacer maddesinde, Hacer hakkında şu bilgiler verilmektedir. “İbranice’de “Hagar” olarak geçen Hâcer kelimesinin anlamı “Kaçma, kaçış”tır. Grekçe’de Agar, Arapça’da hem Âcer hem de Hâcer şeklinde yer almaktadır. Bütün Buhârî nüshalarında Âcer diye kaydedilen kelime Hâcer olarak meşhur olmuştur. Arapça olmayan Âcer’in kökü bilinmemektedir. Hâcer ise “terk etmek, hicret etme; şirk’ten uzaklaşmak; emsalinden üstün olmak” manalarına gelen “Hecr” köküne ait olabileceği gibi Güney Arabistan’da bir yerleşim merkezi olan Hecr’le de alakalı olabileceği düşünülmektedir.”(*T.D.V İslam ansiklopedisi; İstanbul 1996; c.14; s.432*)

Bütün bu rivayetler neticesinde; Hz. Hacer’in; Mısırlı ve Arap kökenli bir kadın olduğunu anlamaktayız. Hayatında gerçekleşen üç hicrete istinaden; Arapça Hacer kelimesinin anlamı ile müsemma olan ismi, onun gerçekleştirdiği hicretleri çağrıştırdığı muhakkaktır. Peki,

Mısırlı Arap bir köle olan Hz. Hacer nasıl oldu da Mısır'dan, İbrani kökenli Hz. İbrahim'in yanına, Kenan'a eş olarak geldi şimdi bu ayrıntı üzerinde duralım.

H. Hacer'in birinci hicreti: Mısır'dan Kenan'a yolculuk

H. İbrahim(a.s)'in dâvetine icabet etmeyen ve kendisini ateşe atan Nemrud'un kavmi ile birlikte helâk edilmesinden sonra, İbrahim(a.s)ve eşi Sare kendilerine tabi olan az sayıdaki mü'min kabileleriyle Ken'ân diyarında (Filistin) kıtlık olunca bir süre kalmak için yola çıkmış, bazı bölgeleri geçtikten sonra Mısır'a gitmişlerdir. Ancak burada da zulmüyle meşhur Firavun hüküm sürmektedir. Firavun, H. İbrahim(a.s) ve yanında güzelliği ile meşhur hanımı Sare'nin olduğunu haber alır almaz Sare'yi sarayına aldırması ve haremine almak istemiştir. Ancak, Cenâb-ı Hak tarafından korunan Sare'ye hiçbir şey yapamamış ve kendisini serbest bırakmak zorunda kalmıştır. Firavun, Sara'yı sarayına aldırıldığı sırada, H. İbrahim(a.s)'e bazı hediyelerle birlikte Hacer'i de göndermiştir.

Hakkında en sahih addedebileceğimiz bilgiyi bulduğumuz, Tevrat'ın Tekvin kitabının yirminci babında; H. İbrahim'in Mısır ziyareti esnasında Mısır yöneticisi Abimelek ile yaşadığı olaylar anlatılırken H. Hacer'in, İbrahim(a.s) ile karşılaşması anlatılmaktadır. Tevrat'ta anlatılan bu olayda İbrahim Mısır'a girince Karısı Sara'yı kardeşi olarak tanıtır. Fakat Mısır kralı Abimelek, İbrahim'(a.s)in karısı Sara'yı beğenir ve onunla evlenmek ister.Cenab-ı Hak (Yehova), Abimelek'i rüyasında uyararak, Sara'nın İbrahim'(a.s)in karısı olduğunu, onu derhal bırakmasını, aksi halde şiddetle cezalandıracağını bildirir. Bunun üzerine Abimelek Sara'yı bırakır. ***"Abimelek İbrahim'e karısı Sara'yı geri verdi. Bunun yanı sıra ona davar, sığır, köleler, cariyeler de verdi."*** ***"İbrahim'e, "İşte ülkem önünde, nereye istersen oraya yerleş" dedi."***(*Kitab-ı Mukaddes; Tekvin; Bab20 / 14-15*)

Taberî ise, Mısır kralının, H. Hacer'i, H. İbrahim'in hanımı Sara'ya cariyeye olarak verdiğini belirtmektedir. ***"Sara'yı katından çıkardı, ona Hacer'i armağan etti. Sara, Hacer ile birlikte İbrahim'in yanına döndü."***(*Taberî; Milletler ve hükümdarlar tarihi; M.E. B yayınları; tercüme Zâkir Kadiri Ugan-Ahmet Temir; İstanbul 1991; c.1; s.334*)

Muhammed Hamidullah, İslâm peygamberi adlı eserinde, H. Hacer hakkında şu malûmatı kaydetmiştir: "Buhârî'de kayıtlı olduğuna göre (60/11), Firavun Hâcer'i, Sâre'nin hizmetine tahsis etmişti

(:ahdemehâ). Ayrıca bak Tevrat, Tekvin 16/1; burada “Mısırlı hizmetçi” deyimini geçmektedir. Buna bakarak onun bir köle (:cariye) olduğu sonucuna varmak gelmez. Türkçe Tevrat tercümesinde ise (Kitabı Mukaddes şirketi, İstanbul 1949): ““Ve Saray’ın bir cariyesi, bir Mısırlı, vardı ve onun adı Hacer’dı (Hâcer) şeklinde alınmıştır. Zira en ileri gelen Yahudi din adamı olan Solomon b. Isaac de Troves (1040–1105)’in Pentatök (Tevrat) şerhinde şunları okumaktayız. (Tekvin 16/1) “Hâcer firavun’un kızıydı. (İbrahim’in zevcesi) Sâre’nin fevkaladeliklerini gösteren mucizeleri müşahade ettiğinde o şöyle demişti: “Bir diğer evde ev sahibeliği yapacağına (İbrahim’in) şu evinde kızımın hizmetçilik etmesi çok daha iyidir. Ayrıca işaret edelim ki, bir köle kadın (Cariye) olsa bile, o İbrahim’e değil Sâre’ye aitti. Talmud hukukuna göre İbrahim peygamber için yegâne çare, onu kendisine zevce olarak almasıydı ki bu da ancak “cariyenin sahibesi” Sare’nin müsaadesine tabi bir imkândı; burada onu bir odalık olarak alması söz konusu olamaz. Gerçekten de Tevrat’ta, Sâre’nin onu hediye ettiğine dair bir kayda rastlanmamaktadır. Hattâ, Çıkış 16/3’de: “...ve onu kocası İbrahim’e karısı olmak üzere verdi” denmektedir.”(*Muhammed Hamidullah; İslâm peygamberi; Tercüme Salih Tuğ; İrfan yayınevi;İstanbul 1980; c.1; s.30*)

Hz. Hacer hakkındaki tarihsel bilgi ve yorumların toplamından şu sonuçlar çıkmaktadır:

a-Hz. Hacer, Mısır’da yaşayan Kıptî kökenli bir kadındır;

b-Hz. Hacer, Firavun’un sarayında yaşamaktaydı;

c-Hz.Hacer, Mısırdaki iken firavun’un kölesi bir kadındı;

d-Hz.Hacer, Mısırdaki iken Firavun’un kızıydı;

e-Hz. Hacer, Firavun tarafından Hz. İbrahim’e köle olarak verilmiştir;

f-Hz. Hacer, Firavun tarafından Sare’ye köle olarak verilmiştir;

Peygamber İsmail(a.s)in annesi Hz.Hacer, Mısırlı bir cariyedir. Firavun tarafından; Tevrat’taki iki çelişkili rivayete göre Hz. İbrahim veya karısı Sara’ya hediye olarak verilmiştir.

Ebû Hüreyre(r.a)’den nakledilen bir hadiste Peygamber(s.a.v)Efendimiz, İbrâhim(a.s)’in eşi Sâre ile birlikte zalim bir hükümdarın hüküm sürdüğü bir şehre geldiklerini, hükümdarın Sâre’ye göz koyduğunu, fakat Allah’ın onu koruduğunu, sonunda da bu

melikin Sâre ile birlikte Hâcer'i de kendisine vererek geri gönderdiğini bildirmektedir. (*Buhârî*, “*Büyû*”, 100; “*Hibe*”, 28, 36)

Diğer taraftan Resûl-i Ekrem(s.a.v) şöyle buyurmuştur: **“Mısır’ı fethettiğinizde halkına iyi davranın; çünkü onlara karşı ahdimiz ve onların bizimle akrabalığı vardır”** (*Müsned*, V, 174; *Müslim*, “*Fezâ’ilü’ş-şahâbe*”, 227).

Sâre ile evlenen İbrâhim(a.s)’in uzun süre çocuğu olmamıştı. Bundan dolayı zaman zaman Allah’a yalvarmış ve, **“Rabbim bana sâlihlerden olacak bir evlât ver!”** (*Sâffât Suresi*, 100) şeklinde dua etmiştir.

Hz. Hacer’in Kenan diyarındaki yeni yaşamı

Mısır’dan yeğeni Hz. Lut(a.s) dâhil olmak üzere ehli ile birlikte dönüş yolculuğuna çıkan Hz. İbrahim(a.s) yolda Hz. Lut(a.s) ile ayrılır. Lut(a.s) Sodom ve Gomora bölgesinde resul olarak görevlendirilmiştir. Bundan dolayı görev yerine doğru yola çıkar. Hz. İbrahim(a.s) ve kabileleri Kenan diyarının Şekem adı verilen Bugünkü Filistin’in Nablus şehrinin bulunduğu mevkie gelerek burada yerleşirler. “Avram, karısı ve sahip olduğu her şeyle birlikte Mısır’dan ayrılıp Negev’e doğru gitti. Lut da onunla birlikteydi.” “Lut kendine Şeria Ovası’nın tümünü seçti ve doğruya doğru göçtü. Birbirlerinden ayrıldılar.” “Avram Kenan topraklarında kaldı. Lut ovadaki kentlerin arasına yerleşti. Sodom’a yakın bir yere çadır kurdu.”

Hz. İbrahim(a.s) gibi Ulu’l Azm bir peygamber çocuk isteği ve hasreti her an yüreğinde olmasına karşın -Buna Zekeriya peygamberi de dâhil edebiliriz- çocuk sahibi olmak için Allah’a sığınmaktan başka gayret göstermemiştir. Fizyolojik durumu da müsait olmasına rağmen -İbrahim peygamber kısır değildi- ilerlemiş yaşına -seksen altı- kadar başka bir kadınla evlenmeyi düşünmemiştir. Kısır olan Sara’yı, ne gençlik döneminde ve ne de yaşlılık döneminde onun verimsiz -Hem kısır hem doğurganlık dönemi bitmiş yaşlı bir kadın- fizyolojik durumunu bahane ederek çocuk sahibi olmak için doğurgan olan bir kadınla evlenmek istememiştir.

Sâre kocasının evlât hasreti çekmesine üzölmüş ve ona Mısır’dan getirdiği câriyesi Hâcer’i ikinci eş olarak takdim etmiştir. Hacer, Hz.İbrahim ile evlendikten sonra, Cenâb-ı Hak onlara Hazreti İsmail’i ihsan etmiştir. Ancak yıllarca evlât hasretiyle yanıp tutuşan Sare, Hacer’i kıskanmaya ve çekememeye başlamıştır. Hz. İbrahim’e bir evlât verememiş olması kendisini son derece üzmektedir. Hacer’i

uzaklaştırmamanın yollarını aramaya başlamıştır. Nihayet Hz. İbrahim'den onları başka bir yere götürmesini istemiştir. Hz. İbrahim bir süre tereddüt geçirmiş, ancak Cenâb-ı Hak da vahiy yoluyla izin verince Hacer ve oğlu İsmail'i alan Hz. İbrahim, eşi ve çocuğunu Mekke yakınlarına götürmüştür. Onları Kâbe'nin bulunduğu yere, Zemzem kuyusunun yakınındaki bir ağacın yanına bırakmıştır. Issız yerde, bir miktar su ve biraz hurma bırakarak yanlarından ayrılmıştır.

Cenab-ı Hak hem Sara validemize hem de İbrahim(a.s)a 100 yaşındayken Hz. İshak(a.s)müjdeleyerek evlat hasretliğini gidermiştir.

Enbüyük imtihandan şüphesiz Allah'ın elçileri peygamberler geçmiştir. Bunlardan biriside İbrahim(a.s)dır yaşının ilerlemesine rağmen hep evlat hasreti çekmiş ve Allah'ı Azimüşşana teslim olmuştu. ***"İhtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duayı işitendir."****Diyordu.(İbrahim suresi, 39)*

Her şeye rağmen Hz. İbrahim(a.s); ne Sara'dan ne çocuk isteğinden vazgeçmemiştir. Hz. İbrahim(a.s)'in bu sabrı hem Sara'ya doğurma mucizesi verilmesine hem İbrahim(a.s)'e İsmail(a.s)'in ve İshak(a.s)'in ihsan edilmesine vesile olduğu görülmektedir.

İkinci ayrıntı ise; Hz. Hacer(r.anha), Hz. İbrahim(a.s)'le çocuk yapabilecek veya Hz. İbrahim(a.s)'in çocuğunu doğurabilecek vasıflara sahip görülen bir cariye'dir. Bunun alametlerinden bir tanesi üzerinde Taberi, ilginç bir rivayette bulunmaktadır. Hz. Sara'nın, Hz. Hacer'i teklif etmesini Taberi; Hacer'in çok güzel bir kadın olması sebebiyle diye yorumlamaktadır. "Hacer güzel endamlı bir cariye idi. Sara onu İbrahim'e bağışlayarak; ben onun güzel bir kadın olduğunu görüyorum, onu al, Allah'ın sana evlat vermesi ümit olunur, dedi." Ayrıca, Tevrat tefsirlerinde yer alan, Hz. Hacer'in Firavunun kızı olduğu yorumlarına binaen; Hacer'in soylu bir kadın olmasından dolayı, Hz. Sara tarafından kocasına önerildiği de yorumlanmaktadır. "Firavun, sarayında Sare'ye gösterilen hürmeti görünce," Kızım başkasının evinde hanımefendi olacağına bu sarayda hizmetçi olsun" diyerek kızı Hacer'i Sare'ye verir."(*T.D.V İslam ansiklopedisi; İstanbul 1996; c.14; s.432*)

Üçüncü ayrıntı ise Gerek Sara gerekse Hz. İbrahim, evlenip çocuk sahibi olma isteklerinde tercih ettikleri kadının yani Hz. Hacer'in Arap asıllı olmasında önyargılı değildirler ve bu hususta hiç bir endişe duymamaktadırlar. Yani evlilik ve çocuk nesebi ile ilgili ırkçı,

kavmiyetçi kaygılar taşımadıkları, Hz. Hacer'i tamamen fiziksel ve ahlaki olarak yeterli gördüklerinden tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Tevrat Hz. Hacer ile Hz. İbrahim'in münasebetini ve sonrasını şöyle anlatmaktadır. "Ve Hacer'ın yanına girdi ve o gebe kaldı ve gebe kaldığını görünce, kendi hanımı(Sara) gözünde küçüldü." "Fakat Abram (İbrahim) Saraya dedi; İşte, cariyen senin elindedir; gözünde iyi olanı yap"

Hacer'in hamile kalmasından sonraki çilesi ve ikinci hicreti

Tevrat'a göre; Hacer'in gebe kalması, Hz. İbrahim'in Sara'ya ilgisini azaltınca, karısı Sara bu durumdan hoşlanmaz ve Hacer'i kıskanmaya başlar. Hz. İbrahim, gelinen mevcut durumun karısı Sara'nın vesilesiyle olduğunu takdir etmesinden dolayı, ona bir minnet borcu olarak, cariyesi Hacer'e davranışlarında karşıt bir tutum almaz. Hacer hakkındaki kararı, karısı Sara'ya bırakır.

Sara'nın kendi isteği ve eliyle cariyesi Hacer ile kocası İbrahim'i evlendirmesine rağmen, Hacer'in hamile kalması ile birlikte onun Hz. İbrahim nezdinde oluşan çekici durumundan hoşnut olmaz. Sara'da oluşan kıskançlık boyutlarının çok büyük olduğu, bu yüzden Sara'nın, Hacer'e büyük eziyetler ettiği, Tevrat metinlerinde anlatılmaktadır.

İbranice "İshmael" "Allah işitti" manasına gelmektedir. Arapçaya, İsmail olarak geçen bu ismin, Hz. İsmail(a.s)'in annesi Hacer'e, melek yoluyla bildirildiği, ona binaen Hz. İbrahim(a.s) tarafından konulduğu Tevrat metinlerinde anlatılmaktadır. Yine Tevrat'ta, İsmail'in isminin konulmasının bile, anası Hacer'in, hanımı Sara'nın kıskançlık krizinin bir neticesi olarak çektiği çileden kurtulmak için Allah'a yakarışları sebebiyle olduğu anlatılmaktadır. **"ve onun adını "İshmael" (İsmail) koyacaksın. Çünkü Rabbin, sana olan cefayı işitti."**

"Ve Hacer Abrama bir oğul doğurdu ve Abram Hagar'ın doğurduğu oğlun adını "İshmael" İsmail koydu... Abram seksen altı yaşında idi."

Hacer'in Sara ile olan anlaşmazlığına dayanan çilesi oğlu İsmail'in doğmasından sonra da bitmez.

Hacer ve Hz. İsmail'in, Tevrat'ta yer alan bu zorunlu hicretleri, Beer-Şeva çölüne olduğu ifade edildiği halde; İslam

kaynaklarında bu rota farklı verilmektedir. Hadis, Siyer ve Tefsir kitaplarında; Kenan'dan itibaren başlayan Hz. İsmail(a.s) ve annesi Hacer'in yurtlarından hicret etme bölümü, Tevrat'taki metnin geneline uygun bir varyantla, ancak Beer-Şheva çölüne değil; Kenan'dan direkt olarak Mekke'ye olduğu anlatılmaktadır. Üstelik Hz. İsmail(a.s) on dört yaşında değil, henüz emzikli bir çağda olarak rivayet edilmektedir.

Hız. Hacer'in üçüncü hicreti: Mekke'ye hicret

Kur'an ve İslam kaynaklarındaki Mekke'ye hicret ile Tevrat'taki Beer-Şheva hicreti arasındaki bu anlatım kopukluğunu şu şekilde yorumlamak mümkün gözükmektedir. Sara'nın kıskançlığı ile ortaya çıkan Kenan'daki aile içi tatsız durum, Hz. Hacer ile Hz. İsmail'in Beer-Şheva'ya gitmeleri ile giderilir. Hz. İbrahim daha sonra Allah'ın emri ile Beer-Şheva'ya giderek oğlu İsmail'i ve anası Hacer'i alarak, Mekke'ye gider ve onları orada iskân eder. İşte bu aşamadan itibaren Kur'an Mekke ikametini anlatmaya başlar. Beer-Şheva'dan Mekke'ye yapılan bu hicret; Hz. İsmail'in çocukluk yaşamındaki ikinci; ana karnındaki Mısır yolu üzerindeki, Kadeş ile Bered arasında mevkie hicreti de dâhil edersek üçüncü; Hz. Hacer'in ise dördüncü hicreti olmuş olur.

Kur'an, Hz. Hacer ile Hz. İsmail'in Kenan'dan Mekke'ye olan yolculuklarından açıkça bahsetmemiş olsa da Hz. İbrahim'in Mekke'ye, ehli ile beraber gelerek onları burada iskân ettiğini belirtmektedir.

"Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler." (İbrahim suresi, 37)

Tevrat ile Kur'an arasındaki Mekke'ye hicret ile ilgili anlatım kopukluğunun; Tevrat metinlerinde yapılan tahrifatlar sonucudur. Hz. Hacer ile Hz. İsmail'in Beer-Şheva'ya hicretinden sonra bu ana oğul hakkında Tevrat'tan haber kesilir. Ne Mekke'ye hicretten ne İsmail'in resullüğünden bahsedilir. Resullüğünden bahsedilmemesini bir kenara bırakalım; Hz. İsmail hakkında Tevrat metinlerinde defalarca onun neslinin çoğaltılacağı, soyunun sayılamayacak kadar çok olacağı belirtildiği halde, Hz. İsmail(a.s)adeta yok sayılarak unutulmaktadır.

Kur'an'ı Kerim'de, Kenan'dan Mekke'ye hicretin son aşaması olan Mekke'ye ikamet safhası ile Hz. İsmail(a.s) ve Hz. Hacer'in Mekke'deki yaşamları anlatılmaya başlanır.

“Mücahid'den rivayet olunduğuna göre; “İbrahim aleyhisselam'a Beytullah'ın yeri hazırlandığı vakit, Şam'dan oraya gelmek için yola çıktı; oğlu İsmail ve İsmail'in annesi Hz. Hacer de beraberinde bulunuyorlardı. (*İsmail (a.s) Çağrı yayınları; İstanbul 1980; s.43*)

Tevrat'taki Hz. İsmail ve Hz. Hacer'in hicret anlatımlarının aksine Kur'an, Hz. İbrahim, İsmail ve Hacer üçlüsünün gerçekleştirdikleri hicret ve Mekke'ye iskân eyleminin şuurlu olarak, Allah'ın yönlendirmesi ile oluştuğunu Şu ayeti Kerime'de anlatmaktadır. **“Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim.”**(*İbrahim suresi, 37*)

Kur'an'daki, “*namazı dosdoğru kılmaları için*” ifadesi, Tevrat'ta anlatılan, Hz. İbrahim'in karısı Sara'nın kıskançlık kapislerine dayalı olarak sırf onun kıskançlığını gidermek için, Kenan diyarından “Beer-Sheva'ya” veya Mekke'ye hicret edilmiş anlatımını nakzetmektedir.

Ebû Hüreyre(r.a)'den nakledilen bir hadiste Peygamber(s.a.v)Efendimiz, İbrâhim(a.s)'in eşi Sâre ile birlikte zalim bir hükümdarın hüküm sürdüğü bir şehre geldiklerini, hükümdarın Sâre'ye göz koyduğunu, fakat Allah'ın onu koruduğunu, sonunda da bu melikin Sâre ile birlikte Hâcer'i de kendisine vererek geri gönderdiğini bildirmektedir. (*Buhârî, “Büyü'”, 100; “Hibe”, 28, 36*)

Diğer taraftan Resûl-i Ekrem(s.a.v) şöyle buyurmuştur: **“Mısır'ı fethettiğinizde halkına iyi davranın; çünkü onlara karşı ahdimiz ve onların bizimle akrabalığı vardır”** (*Müsned, V, 174; Müslim, “Fezâ' ilü's-şahâbe”, 227*).

Sâre ile evlenen İbrâhim(a.s)'in uzun süre çocuğu olmamıştı. Bundan dolayı zaman zaman Allah'a yalvarmış ve, **“Rabbim bana sâlihlerden olacak bir evlât ver!”** (*Sâffât Suresi,100*) şeklinde dua etmiştir. Sâre kocasının evlât hasreti çekmesine üzülmüş ve ona Mısır'dan getirdiği câriyesi Hâcer'i ikinci eş olarak takdim etmiştir. Bu evlilikten İsmâil(a.s) dünyaya gelmiş, fakat Sâre onun doğumundan sonra Hâcer'i kıskanmaya başlamış, bir müddet sonra da kocasından Hâcer'i ve oğlunu evden uzaklaştırmasını istemiştir. Bunun üzerine bir süre

tereddüt gösteren İbrâhim(a.s), Allah'tan aldığı emir üzerine Hâcer ile oğlunu evden uzaklaştırmış ve onları Mekke'ye Kâbe'nin bulunduğu yere götürmüştür. O sırada tamamen ıssız olan Mekke'nin kupkuru vadisine getirilen Hâcer İbrâhim'e, "Bizi hiçbir ekinin bitmediği ve kimsenin yaşamadığı bu vadiye bırakıp gidecek misin?" diye sormuş, İbrâhim de bunu Allah'ın emriyle yaptığını ve böyle yapmaya mecbur olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte oğlunu ve karısını bu ıssız yerde âdeta ölüme terketmek İbrâhim'e çok zor gelmiş ve Allah'a şöyle dua etmiştir: "Ey rabbimiz, ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben neslimden bir kısmını senin Beytülharâm'ının (Kâbe) yanında ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Sen de insanlardan bir kısmının gönlünü onlara meylettir ve çeşitli meyvelerle onları besle ki sana şükretsiner" (İbrâhîm 14/37).

Bu hicret'ten sonra, Mekke'de bir medeniyet doğmuş, yeni bir resul ve onun tebliğ ettiği din ile uygarlığa; karanlıklardan aydınlığa bir kapı açılmıştır. Hz. İbrahim(a.s)'in Mekke'ye vardıklarında, Allah'a yaptığı münacatında, Mekke'de bıraktığı insanların, onun neslinden olduğunu belirtmektedir.

Hız. İbrahim, İsmail ve Hacer'in yaptıkları Hicret ve Mekke'de iskân, bir ibadet ve kulluğu yerine getirme olayıdır. Daha sonrasında Mekke'de oluşacak medeniyetin temellerini atmaktır. Atılan bu medeniyetin temellerinde, Hz. Hacer'in rolünün çok büyük olduğu muhakkaktır.

Hadis külliyyatında Mekke'deki ikamet safhaları; diyaloglar dâhil olmak üzere detaylı olarak nakledilmektedir. Sahih-i Buhari hadis külliyyatının, kıssalar bölümünde, İbn-i Abbas(r.a)'tan rivayet edilen, bir hadis-i şerif'te; ***"Hz. İbrahim(a.s) ve İsmail(a.s)'e ait bir rivayet nakledilmektedir. Çeşitli veçhelerle de gelen bu rivayet şöyledir: Hz. İbrahim(a.s) beraberinde Hz. İsmail aleyhisselam ve onu henüz emzirmekte olan annesi olduğu halde ilerledi. Kadının yanında bir de su tulumu vardı. Hz. İbrahim, kadını Beyt'in yanında Devha denen büyük bir ağacın dibine bıraktı. Burası Mescid'in yukarı tarafında ve zemzemin tam üstünde bir nokta idi. O gün Mekke'de kimse yaşamıyordu, orada hiç su da yoktu. İşte Hz. İbrahim anne ve çocuğunu buraya koydu, yanlarına, içerisinde hurma bulunan eski bir azık dağarcığı ile su bulunan bir tuluk bıraktı. Hz. İbrahim aleyhisselam bundan sonra (emr-i İlahi ile) arkasını dönüp (Şam'a***

gitmek üzere) oradan uzaklaştı. İsmail'in annesi, İbrahim'in peşine düştü (ve ona Keda'da yetişti). **"Ey İbrahim, bizi burada, hiçbir insanın hiçbir yoldaşın bulunmadığı bir yerde bırakıp nereye gidiyorsun?" diye seslendi. Bu sözünü birkaç kere tekrarladı. Hz. İbrahim, (emir gereği) ona dönüp bakmadı bile. Anne, tekrar (üçüncü kere) seslendi. "Böyle yapmam sana Allah mı emretti?" dedi. Hz. İbrahim bunun üzerine "Evet!" buyurdu. Kadın: "Öyleyse (Rabbimiz hafızımızdır), bizi burada perişan etmez!" dedi, sonra geri döndü. Hz. İbrahim(a.s) de yoluna devam etti.**

Kendisini göremeyecekleri Seniyye (tepesine) gelince Beyt'e yöneldi, ellerini kaldırdı ve şu duaları yaptı: **"Ey Rabbimiz! Ailemden bir kısmını, senin hürmetli Beyt'inin yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim -namazlarını Beyt'inin huzurunda dosdoğru kılsınlar diye-. Ey Rabbimiz! Sen de insanlarda mümin olanların gönüllerini onlara meylettir ve onları meyvelerle rızıklandır ki, onlar da nimetlerinin kadrini bilip şükretsiner."** (İbrahim Suresi, 37)

İsmail'in annesi, çocuğu emziriyor, yanlarındaki sudan içiyordu. Kaptaki su bitince susadı, (sütü de kesildi), çocuğu da susadı (İsmail bu esnada iki yaşında idi). Kadıncağz (susuzluktan) kıvrıp ızdırap çeken çocuğa bakıyordu. Onu bu halde seyretmenin acısına dayanamayarak oradan kalkıp, kendisine en yakın bulduğu Safa tepesine gitti. Üzerine çıktı, birilerini görebilir miyim diye (o gün derin olan) vadiye yönelip etrafa baktı, ama kimseyi göremedi. Safa'dan indi, vadiye ulaştı, entarisinin eteğini topladı. Ciddi bir işi olan bir insanın koşusuyla koşmaya başladı. Vadiyi geçti. Merve tepesine geldi, üzerine çıktı, oradan etrafa baktı, bir kimse görmeye çalıştı. Ama kimseyi göremedi. Bu gidip-gelişi yedi kere yaptı. İşte (hacc esnasında) iki tepe arasında hacıların koşması buradan gelir.

Anne, (bu sefer) Merve'ye yaklaşınca bir ses işitti. Kendi kendine: **"Sus" dedi ve sese kulağını verdi. O sesi yine işitti. Bunun üzerine: "(Ey ses sahibi!) Sen sesini işittirdin, bir yardımın varsa (gecikme)!" dedi.**

Derken zemzemin yanında bir melek (tecelli etti). Bu Cebrail'di. Cebrail kadına seslendi: **"Sen kimsin?" Kadın: "Ben Hacer'im, İbrahim'in oğlunun annesi..." "İbrahim sizi kime tevkil etti?" "Alla'u Teâla'ya." "Her ihtiyacınızı görecektir Zat'a tevkil etmiş."**

Ayağının ökçesi -veya kanadıyla- yeri eşeliyordu. Yalnızların ve kimsesizlerin koruyucusu ve rahmet sahibi Cenâb-ı Hakkın inayetiyle, küçük İsmail'in bulunduğu yerden zemzem suyu fışkırmaya başladı. Hacer, Cenâb-ı Hakka şükretti. Suyun fışkırdığını görünce, "zem, zem" yani Mısır diliyle "dur, dur" demeye başladı. Kadın (boşa akmaması için) suyu eliyle havuzluyordu. Bir taraftan da sudan kabına doldurdu. Su ise, kadın aldıkça dipten kaynıyordu.

İbnu Abbas (r.a) dedi ki: "Allah İsmail'in annesine rahmetini bol kulsın, keşke zemzemi olduğu gibi akar bıraksaydı da avuçlamasaydı. Bu takdirde (zemzem, kuyu değil) akarsu olacaktı." "Kadın sudan içti, çocuğunu da emzirdi. Melek, kadına: "Zayi ve helak oluruz diye korkmayın! Zira Allah'ı Teâla hazretleri'nin burada bir Beyt'i olacak ve bunu da şu çocuk ve babası bina edecek. Allah'ı Teâla hazretleri o işin sahiplerini zayi etmez!" dedi." (Kütüb-i Sitte Muhtasarı tercüme ve şerhi; Tercüme İbrahim Canan; Akçağ yayınları; Ankara 1992; c.14; s.222; Taberî; Milletler ve hükümdarlar tarihi; M.E. B yayınları; İstanbul 1991; c.1; s.349)

İslam tarihinde, İslam kaynaklarında yer alan Hz. Hacer ve Hz. İsmail'in, Mekke'de başlarından geçtiği kabul edilen su arayışı hadisesi, Hac ibadetinin bir menasiki olmuştur. "Çocuğun küçük olmasından dolayı Hacer'in duyduğu üzüntü, susuzluktan yanmakta olan çocuğu görmekten duyduğu keder, çocuğu bu durumdan kurtarmak için Safa ile Merve arasında koşması hem tarihe konu olmuş, hem de ibadet ve dini rükün kabul edilerek annelik abideleştirilmişti, kederi kutsallaştırılmıştır."

O uzak ve ıssız diyarda yerden böyle bir pınar fışkırınca, kuşlar kendilerine has güçlü duyarlılıklarıyla hemen suyun kokusunu alarak yüzlerce kilometre öteden Mekke vadisine doğru akın etmeye başladılar. Yemen'in asil Araplarından olan ve uzun suredir Hicaz'ın kuytu bir bölgesinde yaşamını sürdüren "Cürhüm" boyu, kuşların gidiş gelişlerinde izledikleri yolu takip ederek bu noktayı bulmakta gecikmemiş ve Hacer'in izniyle oraya yerleşmişti.

Hacer ve İsmail dışında kimsenin olmadığı ıssız Kâbe vadisi, Hz. İbrahim'in duâsı ve Cenâb-ı Hakkın inayetiyle emin bir yer oldu. Öyle ki, aralarında kan dâvâları eksik olmayan Arap kabile mensupları, Mekke arazisinde düşmanlarıyla karşılaşsalar birbirlerine silâh çekmez ve birbirlerine zarar vermezlerdi. Bir süre sonra ıssız olan bölgeye insanlar gelip yerleşmeye başladılar. Hacer'e suyunu vermesi

karşılığında kendileri de süt vermeyi taahhüt ettiler. İnsanların yerleşmeye başlamasıyla birlikte vadi başka bir hal almaya başladı.

Böylelikle Mekke'nin bir şehir olarak ilk oluşumu tamamlanmış bulunuyordu. İsmail(a.s) burada büyüdü, bu necip ve temiz soylu kabilelerden bir kızla evlendi; annesi ve o ömürlerinin sonuna kadar buradan ayrılmadılar, burada yaşayıp burada öldüler. Mübarek mezarları, Kâbe'nin kenarında, bugün "Hicr-i İsmail" denilen mahaldedir. Bu arada İbrahim aynı vesileyle, yani Burak"la birkaç kez Filistin'den Mekke'ye gelmiş, eşini ve oğlunu görmüştür. Nitekim bu ziyaretlerinden birinde, Allah'ı Tealâ tarafından vahiy gelmiş ve artık gelişip serpilerek delikanlılık çağına ulaşmış bulunan İsmail(a.s)'le birlikte Kâbe binasını yeniden inşa etmeleri emir olunmuştu. İsmail(a.s) taş getirip babasına veriyor, o da taşları üst üste koyarak Kâbe'nin duvarını yükseltiyordu.

Böylece Beytullah'ın inşası tamamlanmış oldu. Allah'ın Evi'nin yapımı tamamlanınca, İbrahim(a.s); ***"Rabbim!"*** dedi, ***"Burayı emin ve güvenli bir şehir kıl, burada yaşayanları ürünlerle rızıklandır."***

Kur'an-ı Kerim, bu gelişmeyi şöyle anlatıyor: ***"Hani Ev'i (Kâbe) insanlar için bir toplanma ve güvenlik yeri kıldık. İbrahim'in makamını namaz yeri edin. İbrahim ve İsmail'e de; "Evimi tavaf edenler, itikâfa çekilenler, rükû ve secde edenler için temizleyin." diye ahit verdik. Hani İbrahim; "Rabbim, burayı güvenli bir şehir kıl ve halkından, Allah'a ve ahiret gününe inananları ürünlerle rızıklandır." demişti de Allah; "Küfredeni de az bir süre yararlandırır, sonra onu ateşin azabına uğrattım. Ne de kötü bir dönüştür o." demişti.***

Hani İbrahim ve İsmail Kâbe'nin sütunlarını yükselttiklerinde (şöyle dua etmişlerdi): "Rabbimiz, bizden bunu kabul buyur; şüphe yok ki sen, işiten ve bilensin. Rabbimiz, ikimizi sana teslim olmuş (Müslümanlar) kıl, soyumuzdan da sana teslim olmuş (Müslüman) bir ümmet kıl, bize ibadet yöntemlerini göster ve tövbemizi kabul et; şüphe yok ki sen, tövbeleri kabul eden ve esirgeyensin. Rabbimiz, içlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara senin ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları arındırsın; hiç şüphesiz, sen güçlü ve üstün olansın, hüküm ve hikmet sahibisin!" (Bakara Suresi, 125-129)

“Hani İbrahim şöyle demişti: “Rabbim, bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara kulluk etmekten koru. Rabbim, gerçekten onlar, insanlardan birçoğunu şaşırtıp saptırdı. Bundan böyle kim bana uyarırsa, artık o bendendir; kim de bana isyan ederse, kuşkusuz sen bağışlayansın, esirgeyensin. Rabbimiz, gerçekten ben, çocuklarımdan bir kısmını Beyt-i Haram yanında, ekime müsait olmayan çorak bir vadiye yerleştirdim; Rabbimiz, namaz kulsınlar diye. O halde, insanların bir kısmının kalplerini onlara yönelt ve onları nimetlerinle rızıklandır; umulur ki şükrederler.” (İbrahim Suresi, 35-37)

Hz.İbrahim (a.s)’in Filistin’den Hicaz’a geliş sebebinin, evlatları için dua edişinin, İbrahim ve Bakara Surelerinde İbrahim’le İsmail’den nakledilerek anlatılanların bütünüyle Hacer’in hayat hikâyesinden bir kesit olduğu ve gerçekte bu nakledilenlerin Hacer’i anlattığı ve bu değerli kadının, Hz İsmail(a.s)’in annesi olduğu da apaçık ortadadır.

Safa ile Merve, Allah’ın alametlerinden, nişanelerinden, işaretlerindendir... Yüce Kur’an’ımız böyle buyurmuş. Bu iki güzel tepenin arasında dokunmuş bir annelik şiiridir Hz. Hacer’in asırlara ibretlik hayatı. O, büyük, uzun ve sabırlı koşusuyla tarihe geçmiş bir kadındır.

Allah’ın kitaplarındaki kıssaların geçtiği mukaddes coğrafya; Harran civarından başlayıp güneyde Dımeşk eyaleti’nde Busra ve Golan Tepelerinden aşarak Akdeniz’e yaslanan, Filistin’i, Kudüs’ü takiben, Gazze üzerinden Sina Çölü’nü de geçerek, Nil Havzasında dolanan bir “Ya” harfine benzer. Bu mukaddes coğrafyayı Mekke’i Mükerrerem’eye bağlayan nurani disk Hz. Hacer annemizin kucağında ulaşmıştır Safa ile Merve arasına...

Hz. Hacer, Kudüs’ü Şerif’i... Mekke’i Mükerreme’ye bağlayan kadındır... Şehirlerin de insanlar gibi kaderi vardır... **“Şehirlerin annesi”** diyor Mekke için Kur’an’ı Kerim. Kutsal Kitab’ın, bir şehri anlatmaya “anne”den başlamasını, nasıl karşılıyor acaba günümüz insanı. Uzman, entelektüel, analitik bakış sahipleri için ne kadar da naif, ne kadar da duygusal bir ifade değil mi... Ama Allah’u Teâla bizim kariyer ölçütlerimizle bakmıyor işlerine. İstatistiklere, medeniyet tasavvurlarına, kavramsallaştırmalara, tasniflere göre değerlendirmiyor olayları. Onun hilkat sanatında rahmet ve aşkla tenezzül var. Tenezzül

etmiş de yaratmış âlemleri. Yerlere göklere sığmıyor da tenezzülen yarattığı kulunun kalbine girip kuruluyor. Rahmet ve aşkla dönmeye başlayınca O'nun hilkat sanatı... Olanlar oluyor.

Allah Resulüne(s.a.v)Efendimize dünyadan üç şey sevdirmiş, kadınlar, güzel koku ve gözünün nuru namaz. İbni Arabi(k.s)'nin ifadesiyle kadınlardan hilkatın güzel kokusu yükseliyor, onlar hilkatın sırlarını taşıyor. Derken Allah'ın Evi'nin bulunduğu şehri, bir kadının “**sa'y**”i yani gayreti, cehdi, çabası, yönelişi kuruyor... O kadın Hz. Hacer. “**Su'yu arayan kadın**”. “**Zemzem'in annesi**” o... Esmer tenli, başından soykırımdan köleliğe kadar çok zorlu tecrübeler geçmiş, Afrika'dan Filistin'e, oradan da Mekke'ye uzun ve birbirine eklenmiş hicretlerin içinden geliyor Mekke'ye. **O kadın Hz. İbrahim(a.s)'in eşi ve Hz. İsmail(a.s)'in annesi. Sevgili Peygamberimizin de (s.a.v) büyük ninesi.** Biz binlerce yıldan sonra, Hz. Hacer'in koştuğu yerde koşup, onun sakinleştiği yerde yavaşlıyoruz, hangi vadiden geçmişse onun ayak izlerini sürüklüyoruz. Hacer'in ana rükünlerinden Sa'y... **Hz. Hacer olunmadan hacı olunmuyor anlayacağınız...**

Zemzem, tıpkı Hz. Hacer gibi **görünmeyen bir deniz...** Asırlardır çölün derinlerinden fışkırıyor, bitimsiz bir serinlik. Üzerinde ziraat yapılmayan, sert iklimi, sert coğrafik koşullarıyla granitten bu vadiyi, dünyanın en büyük ticaret kavşağı haline taşıyor Zemzem... İpek, Baharat ve Altın yolu, Mekke'de birleşiyor. Hz. İbrahim(a.s)'le Hz. İsmail(a.s)'in baba-oğul imar ettikleri “**Eski Ev**”, insanlara, geldikleri ve bir gün geri dönecekleri cenneti hatırlatıyor. Kâbe, iskân olduğu kadar, imkân da, hafıza ve bilincin imkânı, mekânı. Yerle göğü birleştiren ana eksen.

Mekke'nin anahtarları, Hz. Hacer annemizin belinde durur... O, şehir kuran bir kadındır. Hz. Hacer, “zamanı ve coğrafyayı kuran annelerimizdendir...” O, sadakati, sebatı, umudu hiç yitirmeyişi ve merhametiyle, Sevgili Peygamber Efendimizin büyükannesi oluşuyla... Bizim yol haritamızı çizen güzel örneğimizdir...

Hz. İbrahim(a.s), ara sıra Hz. Hacer ve Hz. İsmail(a.s)'in ziyaretine gelirdi. Hz. İsmail(a.s), artık babası ile dolaşabilecek yaşa gelmişti. Hz. İbrahim yıllarca evlad hasreti çekmiş, Allah'dan hayırlı bir zürriyet istemişti. Yaptığı bir duasındada en sevdiğini Allah'a feda edeceğini söylemişti. Büyük bir imtihana maruz kalmış, hiçbir zaman

Allah'dan ümidini kesmemiş, rabitasını koparmamış bu büyük peygamber Allah'ın Halili Oğlu İsmail(a.s)a: ***“Oğlum, rüyamda seni kurban ediyor gördüm”*** dedi. Halim yaradılışlı oğul: ***“Emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulursun.”*** dedi. O zaman Hz. İsmail 13 yaşındaydı.

Hz. İbrahim Aleyhisselam gördüğü vahiy mesajlı rüya üzerine oğlunu kurban etmeye karar verdi. Hacer'e de oğlunun başını yıkattı, saçlarını tarattı, yeni elbiseler giydirtti ve her tarafına güzel kokular sürdürttü. Sonra da ***“Haydi oğlum, bir ip ile keskin bir bıçak getir. Seninle dağdan eve odun getirmeye gidelim”*** dedi. İsmail babasının emrettiği ip ve bıçağı getirdi. Onunla Mina mevkiindeki kurban kesilen yere geldiler.

Bu sırada şeytan Hz. Hacer'e ***“İbrahim, İsmail'i nereye götürdüğünü biliyor musun?”*** dedi. Hz. Hacer: ***“Dağdan odun kesmeye gittiler”*** dedi. Şeytan ***“Hayır.. İbrahim, İsmail'i boğazlamaya gitti”*** dedi. Hz. Hacer, ***“Hayır bu olamaz. İbrahim oğlunu çok sever. Hatta İsmail'e buğuz ve düşmanlık edenlerden bile nefret eder. Sen yalan söylüyorsun”*** dedi. Şeytan bu sefer ***“Hakkın emriyle kurban edecek”*** dedi. Hz. Hacer ***“Hakkın emri o yolda ise, yerine getirmeye mecburdur. Varsın, Hakkın emri yerine getirilsin”*** dedi.

Şeytan, Hz. Hacer'i kandıramayacağını anlayınca, İsmail'e gitti ve ***“Ya İsmail, baban seni kurban etmek üzere dağa götürüyor”*** dedi. Hz. İsmail: ***“Ben Allah'ın emrine itaat ederim. Babamın istek ve iradesine razıyım”*** diyerek şeytanı yanından kovdu.

Şeytan, Hz. İsmail'i kandıramayınca, İbrahim Aleyhisselama ***“İhtiyar, ne tarafa gidiyorsun? Ne yapmayı düşünüyorsun?”*** dedi. Hz. İbrahim ***“İleride bir işim var, onu yapmaya gidiyorum”*** dedi. Şeytan: ***“Zannederim ki, seni rüyada şeytan, aklını ve şuurunu alarak sapıttı. Oğlunu telef etmen için seni vadilere sürükledi. Eğer sen bu işi yaparsan çok pişman olacaksın. Bundan vazgeç, selamet bul”*** dedi. Hz. İbrahim ***“Ey melun, benim yanımdan çekil. Ben Allah'ın emri ve iradesini elbette yerine getireceğim”*** dedi.

Şeytan bu sefer üç yerde Hz. İsmail'e: ***“Seni baban kesmeye götürüyor”*** dedi. Hz. İsmail de onu üç yerde kovdu ve taşıladı. Bugünkü şeytan taşlanan yerler, Hz. İsmail'in şeytanı kovup taşıladığı, Hakkın emrine itaat edip seve seve kurban edilmeye razı olduğu makamlardır.

İşte şimdi hacılar da bu izden giderek Allah'ın uğrunda canın kurbanı hazır olduğunu ortaya koyarak apaçık düşmanları olan şeytanı (**Yâsin Sûresi, 60**) taşıyorlar.

O günkü hatıranın bir temsili olarak Mina'da dikilmiş olan sütunlara şeytanı taşıma kasdıyla yedişer taş atılır. Yedi sayısının çok hikmetleri olabilir. Yedi kat gök, yedi kat yer, yedi secde azası, yedi Fatiha ayeti gibi.

Hz. İbrahim Aleyhisselam çok şefkatli olduğu halde 86 yaşında gördüğü bir Rahmani rüya onu ciğer paresini kurbanı götürdü. Dağa çıkınca oğluna meseleyi açtı. Hz. İsmail, İlahi emre boyun eğmek için hiç tereddüt etmedi. **“Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabırlı ve tehammüllü bulursun. Ayaklarımla ellerimi bağla, can acısı ile bir yerini incitmeyeyim. Yüzümü ört. Yüzüme bakıp da merhamet ederek Allah'a âsi olmayasın. Gömleğimi anneme götür, teselli bulsun. Benden selam söyle. Derhal Allah'ın emrine razıyım”** dedi.

Hz. İbrahim Aleyhisselam da **“Allah'ın emrine güzel teslim oluyorsun”** diyerek ellerini, ayaklarını bağladı. Yüzünü örttü. Gözlerini yumup Hz. İsmail'in boğazına keskin bıçağı sürdü. Bıçak hiç kesmedi. Hz. İbrahim, bıçağı bir taşa vurdu, taş iki parça oluverdi. Hayret etti. Hikmetini düşünürken, **“Ya İbrahim, rüyayı yerine getirdin. Biz de iyilik edenlere mükâfatımızı böyle ihsan ederiz.”** buyrularak oğluna bedel Cennetten koç gönderildi.

(Hz. Yusuf Aleyhisselam'ın çocukken gördüğü rüya da sadıkdı. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) nübüvvetinin ilk altı ayı sadık rüyalar şeklindeydi. Fetih suresinde beyan edilen Mekke'nin fethi ile ilgili rüya da sahih ve sadık rüyalardandır.)

Koç, semadan tekbir sesleri ile indirildi. Hz. İbrahim(a.s) ve Hz. İsmail(a.s) bu tekbire iştirak ettiler. Baba oğul koçu, tekbirle kurban ettiler.

Şimdi koçun kurban, edildiği yerde hacca gelen Müslümanlar da kurban kesmektedirler.

İsmail Aleyhisselam, büyüyünce avcılık yapmaya başladı ve Cürhüm kabilesinden bir kızla evlendi.

İbrahim Aleyhisselam Şam'dan Mekke'ye gelmişti. Ama Hz. Hacer vefat etmişti. Hz. İsmail'in evine uğradığında evde Hz. İsmail yoktu. Hanımına Hz. İsmail'in nerede olduğunu sordu. O da Hz. İsmail'in yiyecek tedariki için ava gittiğini söyledi. **“Geçiminiz nasıl?”** dedi.

Kadın **“şiddetli bir zaruret ve sıkıntı içindeyiz”** diyerek halini şikâyet etti. Hz. İbrahim(a.s) **“İsmail gelince benden selam söyle, kapının eşğini değiştirsin”** dedi. Hz. İsmail eve gelince, **“evimize gelen oldu mu?”** diye hanımına sordu. O da **“yaşlı bir adam geldi. Bana geçimimizin nasıl olduğunu sordu ben de “darlık içindeyiz” dedim”** deyince Hz. İsmail, **“O sana bir şey söylemedi mi?”** dedi. O da **“Evet sana selam söyledi. Kapının eşğini de değiştirsin dedi”** deyince, Hz. İsmail(a.s) **“O, ihtiyar babamdı. Bana, senden ayrılmamı emretmiş, artık ailenin yanına gidebilirsin”** dedi.

Ondan sonra Hz. İsmail(a.s) Cürhüm kabilesinden başka bir kadınla nikahlandı. İbrahim Aleyhisselam, bir müddet sonra tekrar Şam’dan Mekke’ye geldi. İsmail Aleyhisselam yine evde yoktu. Yeni gelinine İsmail’i sordu. O da **“eve yiyecek tedariki için gitti”** dedi. Hz. İbrahim(a.s): **“Nasılsınız, geçiminiz nasıl?”** dedi. O **“Biz, hayır, saadet ve bolluk içindeyiz. Allah’a şükürler olsun.”** dedi. İbrahim Aleyhisselam: **“Ne yiyip, içiyorsunuz?”** dedi. Gelini: **“Et yiyoruz, su içiyoruz”** dedi. İbrahim Aleyhisselam: **“Ya Rabbi, bunların etlerini ve sularını mübarek kıl. Bol bereket ihsan et”** diye dua edip gitti. Giderken de yine gelinine **“İsmail geldiğinde benden selam söyle. Kapısının eşğini güzel tutsun”** dedi.

İsmail aleyhisselam eve gelince, **“Evimize gelen oldu mu?”** diye sordu. Hanımı: **“Evet güzel yüzlü bir ihtiyar geldi”** diyerek İbrahim Aleyhisselamı övdü. Sonra da **“ona senin için yiyecek tedariki için gitti dedim. Bana geçimimizi sordu. Ben de hayır ve saadet içindeyiz dedim”** dedi. İsmail Aleyhisselam **“O, sana bir şey vasiyet etti mi?”** diye sordu. Hanımı **“Evet o muhterem ihtiyar sana selam etti. Kapının eşğini iyi tutsun”** diye vasiyet etti” dedi.

İsmail Aleyhisselam bunları dinledikten sonra dedi ki: **“O güzel yüzlü ihtiyar babamdı. Sen de evin şerefli eşğisin. Babam bana, seni hoş tutmamı, iyi geçinmemi emretmiş.”**

İşte Peygamber Efendimiz(s.a.v)’in büyük ve şerefli dedesi Hz. İbrahim(a.s)’in övdüğü ve dua ettiği bu kadından Hz. Muhammed Aleyhisselam’ın sülalesi gelmiştir.

Yıllar sonra Hz. İbrahim(a.s) yine bir gün geldi. O sırada Hz. İsmail(a.s), büyük bir ağacın altında oturmuş, okunu düzeltiyordu. Hz. İsmail(a.s), babasını görünce, hürmetle ayağa kalktı ve hasretle kucakladı. Ellerinden öptü. Hz. İbrahim(a.s): **“Ey İsmail, Allah’u**

Teâla, bana muazzam bir iş yapmamı emretti” dedi. Hz. İsmail ***“Babacağım, Rabbimiz ne emretti ise, onu yerine getir”*** dedi. Hz. İbrahim ***“Bu işte bana yardım edeceksin”*** dedi. Hz. İsmail ***“Babacağım sana nasıl yardım edeyim”*** dedi. Hz. İbrahim: ***“Allah’u Teâla bir beyt yapmamı emir buyurdu”*** diyerek, yüksekçe bir yere işaret etti. Böylece Hz. İbrahim ve Hz. İsmail orada bugünkü Kâbe’nin temelini kazdılar ve yükselttiler. İsmail Aleyhisselam iskele olarak taş getirdi. İbrahim aleyhisselam yapar. İsmail Aleyhisselam taş taşırdı. İnşaat tamam olunca baba oğul ellerini açarak şöyle dua ettiler: ***“Rabbimiz, (yaptığımız bu beyti) bizden kabul et.”***

Bundan sonra Cenab-ı Hak Hz. İbrahim(a.s)’e kullarını buraya davet etmesini emretti: ***“İnsanları hacca davet et. Yaya olarak ve arık develere binerek, uzak yoldan sana gelsinler.”*** (Hac Suresi, 26)

İbrahim Aleyhisselam bu emre uyarak Ebu Kubeys dağına çıkarak, halkı Hakka davet etti. Bu sesi, ruhlar âlemindekiler bile işitti. İşitenler de Kabe’ye gidenlerin İbrahim Aleyhisselam’ın davetine uyarak ***“Lebbeyk Allahümme Lebbeyk. Lebbeyke la şerike leke lebbeyk. İnnelhamde vennimete leke vel mülk. La şerike lek.”*** diye o günleri hatırlarlar. Yani ***Ey Allahım, ben Senin davetine icabet ediyorum. senin şerikin yoktur. Hamdü senalar sana mahsustur. Bütün nimetler Sen’den. Bütün mülkler senindir. Senin ortağın, şerikin yoktur. Yani benim ibadet ve taatım Sana’dır,*** demektir ki, buna telbiye (Lebbeyk getirmek) denir. Hacılar bunu, yolda, namazların sonunda, iniş ve yokuşta her yerde daima söylerler.

Hz. İbrahim(a.s) ile Hz. İsmail(a.s) Kâbe’nin temellerini yükseltince şöyle dua etmişlerdi: ***“Ey Rabbimiz yaptığımız (beyti) kabul et. Sen işitici ve bilicisin. Ey Rabbimiz, bizi Sana (teslim olmuş) iki Müslim kıl. Zürriyetimizden bir Müslüman ümmet yarat. Bize hacın şart ve umdelerini göster ve bizi mağfiret buyur. Sen kullarına merhamet eder, mağfiret buyurursun. Ya Rabbi onların içinden öyle bir Resul gönder ki, onlara ayetlerini okusun, Kitap ve hikmetini öğretsin. Onları tertemiz etsin. Sen aziz ve hâkimsin.”*** (Bakara Suresi,122)

Cenab-ı Hak, Hz. İbrahim(a.s) ve Hz. İsmail(a.s)’in şu duasını kabul ederek, İsmail Aleyhisselamın zürriyetinden Muhammed Aleyhisselam’ı gönderdi. İşte bunun için Efendimiz Hz. Muhammed Aleyhisselam ***“Ben dedem İbrahim’in duastım.”*** buyurmuştur.

Evet o zürriyetten gelen Hz. Muhammed Aleyhisselama Cenab-ı Hak, kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i indirdi. O Şanlı Nebi de onu okurdu, hikmeti öğretti. Ümmetini tertemiz eyledi. Haccın menasikini de Hz. Muhammed Aleyhisselam'ın ümmetine talim buyurdu. Aslında haccın menasikini (şart ve umdelerini) ilk defa Hz. İbrahim(a.s)'e Cebrail Aleyhisselam öğretti. Önce Beytullahı tavaf ettirdi. Sonra Safa ve Merve'ye işaretle taş dikilmesini emretti. Daha sonra menasik-i haccı talimle Mina'ya ve Arafat'a çıkardı vakfeden sonra tekrar Müzdelife'ye oradan tekrar Mina'ya getirdi. Orada şeytan taşlattı, kurban kestirdi.

Bir duasında yad-ı cemil arzulayan Hz. İbrahim Aleyhisselamın bu isteğine binaen de Hz. Muhammed Aleyhisselamın ümmeti her gün beş vakit namazlarının son oturushlarında sallı ve barik dualarında Hz. İbrahim'e ve al-i İbrahim'e salat ve bereket okurlar.

Sonra İshak Aleyhisselam da, Kabe'ye gelip tavaf ettiler. Daha sonra birçok peygamber aynı telbiyeyi söyleyerek buraları ziyaret ettiler. Buhari'de nakledilen bir hadis-i şerife göre bunlardan birisi de Hz. Musa Aleyhisselamdır.

Aslında Mekke çevresindeki 12000 civarındaki dağlara da dikkat edilecek olursa, bunların tepeleri Kâbe'ye doğru secde eder gibi meylettiği de fark edilir. Sevr dağından bakanların bu gerçeği anlayacağı aşikârdır. Bu dağların meşhurlarından birisi cebel-i Kubeys'tir. Hemen Kâbe'nin yanında idi ve Kâbe'den görülürdü. (Şimdi üzerine binalar yapıldığı için hiçbir izine rastlanmaz vaziyettir.)

Beytullah'ın doğusunda Safa tepesi üzerinde bir dağ idi. Tepesinde bir mescit inşa edilmişti. Cenab-ı Hak Hacer-i Esved'i bu dağın tepesinde koruduğundan, emin dağ (cebel-i emin) de denilir. Hz. İbrahim(a.s), halkı hacca bu dağın üzerinden davet etmiştir. Burada İbrahim Kays'ın yaptırdığı minaresiz bir mescit vardı. 1277'de Hindli bir zat, burayı tamir ettirip iki minare ile bir kubbe inşa ettirmişti. Peygamber Efendimiz(s.a.v) bu mescidin arsasında namaz kılmıştır. Mekke'nin fethedildiği gün Bilal-i Habeşi bu dağa çıkarak ezan okumuştur. Mihrabı Bilal-i Habeşinin ezan okuduğu yere yapılmıştır. Bu mescidin mihrabının karşısındaki yerde, Nuh Tufanında Hacer-i Esved'in muhafaza edildiği yer vardır. Bu mescid ecdadımız tarafından yıllarca tamir edilip korunmuştu. 1986 yılından sonra Suud kırallığı o mescidi ve civarındaki yerleri yıktırarak sarayını genişletti.

Hz. Hacer'in vefatı

Hz. Hacer'in ölümü hakkındaki elimizdeki rivayetler, Siyer ve diğer İslam kaynaklarında yer alan nakillerdir.

İslam kaynaklarına göre; Hz. Hacer, Kâbe'nin yapımından evvel, İsmail(a.s) Cürhümîler den asil bir ailenin kızı ile evlenmesinden sonra, vefat etmiştir. Yine kaynaklar, onun cenazesinin, şimdiki hatim denilen yere Hicri İsmaille gömüldüğünü kaydetmektedirler. "Vefatında doksan yaşında idi." Aynı yere, daha sonra yüz otuz yaşında vefat eden Hz. İsmail(a.s)'in de defnedildiği kaynaklarda yer almaktadır. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı tercüme ve şerhi; A.g.e; c.6; s.17; Eb'ul Velid Muhammed El-Ezrakî; A.g.e; s.46; T.D.V İslam ansiklopedisi; İstanbul 1996; c.14; s.433.İbn-i Hişam; Hz. Muhammed'in hayatı; İzzet Hasan, Neşet Çağatay; Türk Tarih Kurumu basımevi; Ankara 1992; c.1; s.3)*

BİBLİYOGRAFYA

Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsü'l-muḥîṭ, "ecr", "hcr" md.leri.Müsned, I, 347; V, 174.Buhârî, "Büyû", 100, "Hibe", 28, 36, "Enbiyâ", 9.Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 227.İbn İshak, es-Sîre, s. 77.İbn Hişâm, es-Sîre, I, 6-8, 296.Ezrakî, Ahbâru Mekke (Melhas), I, 56-67. Ya'kûbî, Târîḫ, I, 24-25.İbn Kuteybe, el-Ma'ârif (Ukkâse), s. 32.Taberî, Târîḫ (Ebû'l-Fazl), I, 245-250.Mes'ûdî, Mürûcü'z-zeheb (Abdülhamîd), I, 57.İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, I, 102-106.Sa'lebi, Arâ'isü'l-mecâlis, s. 61-63.İbn Kesîr, el-Bidâye, Beyrut 1966, I, 151-157.İbn Haldûn, el-İber, Beyrut 1967, I, 653.Ateş Süleyman; Yüce Kur'an'ın çağdaş tefsiri; Yeni ufuklar neşriyat; İstanbul 1990.Ebu'l ala, El Mevdudî; Tarih boyunca tevhid mücadelesi ve Hz. Peygamberin hayatı; Tercüme Asrar Ahmet; Pınar yayınları; İstanbul 1983.El-Ezrakî, Eb'ul Velid Muhammed; Kâbe ve Mekke tarihi; Çağrı yayınları; İstanbul 1980.Esed, Muhammed; Kur'an mesajı; işaret yayınları; İstanbul 1999.Et-Taberî; Ebu Cafer Muhammed bin Cerir; Milletler ve hükümdarlar tarihi; tercüme Zâkir Kadiri Ugan-Ahmet Temir; M.E. B yayınları; İstanbul 1991.Gündüz, Şinasi; Dinler tarihi ve araştırmaları I; Dinler tarihi derneği yayınları; Ankara 1998.Hamidullah, Muhammed; İslâm peygamberi; Tercüme Tuğ Salih; irfan yayınevi; İstanbul 1980.İbn-i Hişam; İslam tarihi Siret-i İbn-i Hişam tercüme, Tercüme Ege Hasan;Kahraman yayınları; İstanbul 1985.İbn-i Hişam; Hz. Muhammed'in hayatı; Tercüme, İzzet Hasan, Neşet Çağatay; Türk Tarih Kurumu basımevi; Ankara 1992.Kasapoğlu Abdurrahman; İnönü Üniversitesi Darendede ilahiyat Fakültesi araştırma dergisi; Kur'an'da bahsi geçen mümin kadınlar; Darendede 1995.Kitab-ı Mukaddes;Kitabı Mukaddes şirketi; 1981.Kütüb-i Sitte Muhtasarı tercüme ve şerhi; Canan İbrahim; Akçağ yayınları; Ankara 1992.T.D.V İslam ansiklopedisi; Hacer maddesi; İstanbul 1996.Tecrid Tercemesi, VI, 520.Aynî, 'Umdetü'l-kârî, Kahire 1392/1972, X, 16.Zekî Şenûde, Târîḫü'l-Akbat, Kahire 1973, II, 6-7.M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr., Kaşâşü'l-Kur'an, Kahire 1984, s. 56-60.Şaban Kuzgun, İslâm Kaynaklarına Göre Hz. İbrâhîm ve Hanîfîlik, Ankara 1985, s. 68-70.M. Newman, "Hagar", IDB, II, 508-509.M. Friedberg – E. E. Halevy, "Hagar", EJD., VII, 1074-1076.E. Mangenot, "Agar", DB, I/1, s. 262-263.

HZ.ÂSİYE (Radiyahallahu Anha)
M.Ö 13. yüzyılda yaşamış Firavunun Müslüman eşi.

HZ.Âsiye, Musa Aleyhisselâm'ın hayatının sebebidir. Hz. Musa'ya en büyük hizmetlerde bulunan, ona iman eden ilk kadın Müslüman, Cennetlik kadınların en büyüklerinden, şehit veli sultan.

HZ. Asiye Binti Mezahim (r.anha)validemiz; Firavun Ramses' in Hz. Mûsâ(a.s)'ya iman etmiş olan eşi. Kur'an-ı Kerîm'de ondan adı verilmeksizin "Firavun' un karısı" diye söz edilmektedir. MÖ 13. yüzyılda yaşamıştır. (*Kasas Suresi,9; Tahrîm Suresi,11*)

Kur'an'ı Kerimin övgüyle bahsedip, azim örneği olarak tanıttığı hanımlardan birisidir. Onun tevhid inancı o kadar derin ve etkileyiciydi

ki asırlar ve çağlara hitap ederek, ebediyete kadar canlı kalacak Kur'an ayetleriyle birlikte inananlar için ölümsüz bir karakter haline getirmiştir.

Hız. Asiye(r.anha)validemiz gerek erkek, gerek kadın iman sahipleri için mükemmel bir örnektir.

Hız. Asiye(r.anha) Yaşadığı dönemde Mısır'ın en ünlü kadını ve bu tarihî ülkenin zalim ve kan içici imparatoru Firavun Ramses'in eşiydi. Bugün Firavun'un insanlık tarihine kendi adıyla geçen akıl almaz zulüm ve adaletsizliklerini bilmeyen, işitmeyen yoktur.

Peygamber(s.a.v)Efendimiz ise **“Firavun’ un eşi Âsiye”** diyerek adını açıkça belirtmiştir. (*Buhârî, “Enbiyâ’”, 32, 46*)

Batılı kaynaklar bu ismin müfessirler tarafından verildiğini, Tevrat'ta geçen (Tekvîn, 41/45) ve Hız. Yûsuf'un eşinin adı olan Asenath'ın bozulmuş şekli olduğunu, Süryânî metinlerinde Yûsuf'un eşi Asyat şeklinde de adlandırıldığından İslâmî kaynaklara Süryânîce'den geçtiğini ileri sürmektedirler. (*Horovitz, s. 86*)

Genelde Musa dönemi Firavun'un II. Ramses olduğu söylenir .Kur'ân'da sadece Musa ile Firavun hikâyesi anlatılır. Firavun Mısır krallarının unvanıdır. Nasıl Habeş krallarına Necâşî, Yemen krallarına Tubba', İran krallarına Kısra, Bizans krallarına Kayser veya Hirakl denir idiye, Mısır krallarına da Firavun denilirdi Mısır Krallarına da Firavun denilir.

Hız. Asiye (r.anha)Kimdir?

Tarih ve tefsir kitaplarında ise **Âsiye bint Mûzâhim b. Ubeyd b. Reyân b. Velîd** diye zikredilmektedir. (*Taberî, Târîh, I, 386; Sa'lebî, s. 128*)

Amâlika kavminden veya Firavun'un amcasının kızı olduğu rivayeti yanında İsrâiloğulları'ndan olup Hız. Mûsâ(a.s)'nın kabilesine mensup ve onun halası olduğu da nakledilmektedir. (*Kurtubî, XVIII, 203; Aynî, XIII, 47*)

Sosyal konumu; **First Lady**. Saray da yaşıyor. Hizmetçileri var. Devlet imkânlarından istediği gibi faydalanan, Mısır'ın Kraliçesi. Tarih sahnesine, Mûsâ'yı evlat edinmek istemesiyle girdi.

Yüce Rabbimiz Kur'an'ında, inanan kadınlara Firavun' un karısını örnek gösterdi. Örnek gösteren; Allah(c.c). Örnek gösterilen; Firavun' un karısı Asiye.

“Allah, inananlara Firavun’un karısını misal gösterir: O vakit o demişti ki: Ya Rab! Katında benim için Cennette bir ev yap!” (Tahrir Suresi, 11)

Kur’an-ı Kerim özellikle Hz. Asiye annemizden bahsediyor... Sülalesinde hiç peygamber yok. Asiye Allah’ın en azılı düşmanı Ramses’in, Firavun’un karısı... Ne bir peygamber annesi ne bir peygamber kızı ne bir peygamber torunu... Üstelik de saltanat sahibi bir kadın... Hz. Meryem çok masum, temiz... Masumiyeti var. İffet abidesi, tertemiz Allah’a adanmış biri. Kur’an bunları sayıyor, annesi Meryem’i götürdü Allah’a adadı. Peki, Hz. Asiye... Zalim, despot bir diktatörün karısı... Bir sultan... Saray hanımı... Saltanat sahibi... Eli sıcak sudan soğuk suya değmeyen, istediği şeyi, istediği şekilde, istediği zamanda yaptırabilecek güce sahip bir kadın... Kur’an bundan bahsediyor.”

Hz. Asiye’nin eşi Firavun... Değerli mücevherler, incilerle bezenmiş tacı, büyük bir saltanatı var. Rivayetlere göre başına taktığı ihtişamlı tacı ve iri gövdesi ile insanlara heybetli bir izlenim vermektedir. Tahtı yerden dört basamak yukarıdadır. Tahtının her bir yanı, vezirlerinin oturması ve kendisini ziyarete gelenlerin ağırlanması için güzel minderlerle, yumuşak halılarla döşenmiştir.

Firavun herhangi birine seslendiği veya emir verdiği zaman, karşısındaki kişi başını ve gözlerini yere eğerek, el pençe divan durur. Korku içinde söylediklerini dinlerlerdi. Bu korkuyla insanlar onu övmeye, kendisinde bulunmayan özellikleri ona atfetmeye başlamışlardı. Firavun, insanların kendisine böyle davrandıklarını gördükçe kendisini adeta bir ilah gibi hissetmiş ve buna onları inandırmaya başlamıştı...

Şimdi, ayetlerle örnek gösterilen hanımı okuyalım:

Firavun; Asiye’nin eşi. Dönemin Kralı. Ülkede ne diyorsa o oluyor. Kafasına göre kanunlar çıkarıyor. Halktan itaat istiyor, ceza hukuku belirliyor. Hükmünde kimseyi kendine ortak tanımıyor.

Firavun bir gece uykusundan korku ve telaşla uyanır, yatağının kenarına oturur. Adeta ölüm sancısına tutulmuş gibi nefes alıp vermektedir. Firavun’un bu telaşlı hali Hz. Asiye’yi de uyandırır. Firavun derin düşüncelere dalmıştır; çünkü korkunç bir rüya görmüştür.

Rüyasında bir ateşin ortaya çıktığını, Mısır’ın bütün evlerini, saraylarını yakıp yıktığını, Mısır halkının tamamının yok edildiğini

görür. Onlardan geriye hiçbir şey kalmadığını görmüştür. Bunları eşi Asiye'ye anlatır. Hemen sabahı bir kâhin bulup rüyasını anlatmaya karar verir.

“Ey kâhin korkunç bir rüya gördüm. Hemen hemen her gece aynı rüyayı görüyorum, korku ve telaş içinde uyanıyorum.” deyince Kâhin: “Efendim İsrailoğulları arasında bir çocuk dünyaya gelecek. Bu çocuk hem sizin hem de halkınızın ve ailenizin yok olmasına sebep olacak.” şeklinde yorumlar.

Bundan dolayı da korkusundan İsrailoğullarının kız çocuklarını diri bırakıp oğlan çocuklarını boğazlıyor.

İleride Firavun'un rejimine karşı bir güç oluşturmamaları ve karşı koymamaları için onların çocukları boğazlanarak öldürülmüştü. Kız çocukları ise kendilerine ve ulusuna hizmet ederler, ayak işlerini görürler diye dokunulmamış ve sağ bırakılmışlardı.

“Hani, oğullarınızı boğazlayıp kadınlarınızı bırakmak suretiyle size çok ağır bir işkence çektiren Firavun hanedanından sizleri kurtarmıştık. Bu, sizin için Rabbinizden çok büyük bir imtihandı.” (Bakara Suresi, 49)

Firavun'un adamları, İsrailoğulları içerisinde hamile olan kadınlara eziyet etmeye başladılar. Öyle eziyet ediyorlardı ki, sonunda kadın, çocuğunu düşürüyordu. O sırada İsrailoğulları içerisinde bulunan yaşlılar ve ihtiyarlar; erkek çocuklarının öldürülmesi ve kadınların çeşitli işkencelere tabi tutulmasından dolayı, onlar arasında da ölümler hızlandı.

Bunun üzerine Mısır'daki Kıptî liderler, İsrailoğulları içerisinde doğan erkek çocuklarının öldürülmesini ve ihtiyarların da ölüp gittiğini görünce, telaşa kapılarak hemen Firavun'un huzuruna çıkıp ona: “Sen, İsrailoğullarının küçük çocuklarını öldürüyorsun. Üstelik ölüm, onların içerisinde bulunan ihtiyarlar ve yaşlılar arasında da meydana gelmeye başladı. Yakında bizim dışımızda işleri yapacak hiçbir kimsenin kalmamasından ve bundan dolayı da bütün işlerin bizim üzerimize kalmasından korkuyoruz. Sen, onların erkek çocuklarını sağ bıraksan iyi olacak” dediler.

Bunun üzerine Firavun, adamlarına; İsrailoğullarının erkek çocuklarının hepsinin helak olmaması için, doğan erkek çocuklarını, bir yıl öldürmelerini ve bir yıl da sağ bırakmalarını emretti.

Ve Mûsâ (a.s) dünyaya geldi çocukların öldürüldüğü senenin içinde.

Hz. Mûsâ (a.s)'ın annesinin, doğum yapacağı zaman yaklaştığında, Firavun'un yapmış olduğu zulmü gördüğünden dolayı kederi ve tasası daha da artmıştı. Bunun üzerine Yüce Allah, onun üzüntüsünü gidermek için ona, (ilham vasıtasıyla) korkmamasını ve üzülmemesini vahyetti. Çünkü doğacak olan bu çocuğun durumu; büyük olacak, Allah onu Firavun' un tuzağından koruyacak ve daha sonra da onu peygamberlerinden kılacaktı. Hz. Musa(a.s)'nın annesi (kaynaklar isminin Jakobet, Arapça telaffuzla Yakubet olduğunu bildirmektedir.)

Cenab-ı Hak Kur'an'ında:

“1- Tâ, Sîn, Mîm.

2- Bunlar, apaçık kitabın ayetleridir.

3- Biz, sana Mûsâ ile Firavun kıssasını, iman edecek bir kavim için gerçek yönüyle anlatacağız.

4- Gerçekten Firavun, ülkesinde zorbalığa kalkıştı. Ülkesinin halkını gruplara böldü. İçlerinden bir grubu eziyor, oğullarını boğazlatıyor, kadınlarını sağ bırakıyordu. O, gerçekten bozgunculardan biriydi.

5- Biz ise yeryüzünde ezilenlere lütufta bulunalım, onları önderler yapalım, onları varisler kılalım, istiyorduk.

6- O ezilenlere, yeryüzünde imkân verelim; Firavun'a, Haman'a ve askerlerine o sakındıkları şeyi, o ezilenlerin eliyle gösterelim, (istiyorduk.)

7- Mûsâ'nın annesine şöyle ilham ettik: Çocuğu emzir. Başına bir şey gelmesinden korkunca da onu suya bırak. Sakın korkma ve üzülm. Biz, onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız.

8- Firavun ailesi, ileride kendilerine düşman ve üzüntü sebebi olacak yavruyu aldı. Şüphesiz Firavun, Haman ve askerleri suçlu insanlardı.

9- Firavun'un hanımı: Bu yavru benim için de, senin için de göz nurudur. Onu öldürmeyin. Belki bize faydalı olur ya da onu evlât ediniriz, dedi. Onlar, işin farkında değillerdi.

10- Mûsâ'nın annesinin gönlünde (evlâdından başka) hiçbir şey kalmadı. Eğer müminlerden olması için kalbine sabır

vermeseydik, neredeyse Mûsâ'nın kendi çocuğu olduğunu açığa vuracaktı.

11- Annesi, Mûsâ'nın kız kardeşine: Onu takip et, dedi. O da Mûsâ'yı uzaktan gözetledi. Firavun ve adamları işin farkında değillerdi.

12- Biz, Mûsâ'nın (annesinden) önce sütanneleri emmesine engel olmuştuk. Bunun üzerine Mûsâ'nın kız kardeşi: Sizin için ona bakacak ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi, dedi.

13- Böylece biz, annesi sevin sin, üzü lmes in ve Allah'ın vaadinin hak olduğunu bils in diye Mûsâ'yı kendisine geri verdik. Fakat onların çoğu hakk ı bilmezler.

14- Mûsâ, ergenlik çağına eriş ip olgunlaşınca, ona hikmet ve ilim verdik. Biz, iyiliklerde bulunanları böyle mükâfatlandırır ız.“ Buyuruyor. (Kasas Suresi, 1-14)

Firavun' un tüm önlemlerine rağmen Mûsâ'yı sarayda büyüttüren Allah'tır. Onu büyüten saray hanımefendisi Asiye sultan, daha sonra Mûsâ'nın getirdiklerine iman edecek ve elinin tersiyle, elinde olan imkânları itecek ve sonra... Sonrası çok önemli elbet; Allah, onu kıyamete kadar inanan kadınların önüne rol model olarak koyacaktı.

Asiye'nin imanı açığa çıkınca, Firavun, işkence seanslarına başlamıştı. Nöbetleşe işkence ediyor. İmandan döndürmek için akla hayale gelmedik yöntemler deniyordu. Dayanılmaz hal aldığı nda Asiye'nin dilinden şu cümleler dökülmüş tü: **“Allah, iman edenlere de Firavun'un karısını bir misal olarak verdi. Hani o: Ey Rabbim! Bana, katında, cennette bir ev yap, beni Firavun'dan ve onun amelinden, beni zalimler güruhundan kurtar, demişti.”** (Tahrim Suresi, 11)

H z.Asiye(r.anha), Mûsâ (a.s)'ın asasını yere atma kıssasını duyduğ unda, ona iman etmiş ti. *Bunun üzerine Firavun, ona ağır işkence ve azap etti. Fakat o, imanından dönmedi. İşte bu hadise; -Firavun'un karısına zarar vermediği gibi- küfriin baskısının müminlere zarar veremeyeceğini gösteren hadiselerden biridir ki o, kâfirlerin en azılısının nikâh ı altında idi. Ve neticede Allah'a imanı sayesinde nâim cennetlerine girdi.*

Zaten Asiye şöyle dua ediyordu: **“Ey Rabbim! Sana yakın olanların derecelerinin en yücesinde, rahmetine yakın olacak şekilde bana bir ev yap, beni Firavun'un bizzat kendisinden ve ondan sadır**

olacak şer amellerden kurtar, beni o zalimler güruhu Kıptî kâfirlerden kurtar.”

Katâde(r.a) şöyle dedi: “Firavun, dünyanın en mütekebbiri ve en kâfiri idi. Vallahi, hanımı Rabbine itaat edince kocasının kâfirliği ona asla zarar veremedi. Bunun hikmeti şudur: Bilsinler ki şüphesiz Allah, adaletle hükmeder, herkesi ancak kendi günahı ile cezalandırır.”

İbni Cerir de şöyle dedi: “**Firavun’un karısına güneş altında işkence yapıldı. İnsanlar, yanından ayrıldıkları zaman melekler, kanatlarıyla gölge yaparlardı. Cennetteki evini görürdü. Bu ayet-i kerime, Firavun’un karısının Allah’a, öldükten sonra dirilmeye, cennete, cehenneme, salih amelin cennete götüren yol, kötü amelin de cehennem ateşine girmenin sebebi olduğuna şiddetle iman ettiğine delildir. Yüce Allah, Asiye’nin duasını kabul ederek kendisine ‘Başını yukarı kaldır’ diye vahyetti. Başını kaldıran Asiye, imanının, direncinin, sabrının, Firavuna boyun eğmemenin karşılığı olarak cennette kendisine verilen köşkünü gördü ve gülümsedi. Firavun şaşkın. Azap içinde gülümsüyor, diyerek ‘Deliye bakınız!’ diye bağırıyordu. Kimin deli olduğunu er geç anlayacak; ama bu anlamak, ona fayda vermeyecekti.”**

Ayeti tekrar okuyalım: “Allah, iman edenlere de Firavun’un karısını bir misal olarak verdi. Hani o: Ey Rabbim! Bana, katında, cennette bir ev yap, beni Firavun’dan ve onun amelinden kurtar, beni zalimler güruhundan kurtar, demişti.” (Tahrim Suresi, 11)

Firavun da Bâbil kralı Nemrud gibi hem tanrılık iddiasında bulunuyor, hem de halkın duygularını sömürerek geleneksel put inancını korumaya çalışıyordu.

Halkın geri kalmışlık ve cehaletinden faydalanan Firavun, sadece ilahlık iddiasında bulunmakla kalmadı, işi daha da ileri götürerek “ilahların ilahı” olduğunu söyledi. **O azgın kafir Firavun halkına:“İşte ben, sizin en yüce rabbinizim!” (Naziat Suresi, 24)**

Firavun’un böyle aşağılık ve kötü bir insan olmasına karşı, karısı Âsiye âdeta temizlik, dürüstlük, iffet ve asalet timsaliydi. Halk, onun kocasının korkusundan rahat bir nefes alamaz ve geceleri dahi rahat uyuyamazken o, Allah’a tam bir inanç ve kendine güvenle yaşamını sürdürüyor, Firavun’un hemen yanı başında yaşıyor olmasından zerrece etkilenip dehşete kapılmıyordu.

Kıyamete kadar inanan kadınlara örnek olmak... Yüce Allah tarafından **“Rızamı istiyorsanız şayet”** diyerek işaret edilen olmak... Ve sonra, Son Elçi Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından taltif alması... Ve Allah’ın izniyle müjdelenmesi... Şöyle buyurmuştu Peygamberimiz(s.a.v): **“Cennet kadınlarının en üstünleri; Hatice Binti Huveylid, Fatıma Binti Muhammed, Meryem Binti İmran, Firavun’un zevcesi Âsiye Binti Muzahim’dir.”** (Ahmed B. Hanbel, *Müsned*, c.1, s.36; *Hakim, Müstedrek*, c.2, s.594)

Bunların en üstünüyse Fâtıma’dır.”Niçindi bu? İman edip sebat ettiği için, İman edip sabrı kuşandığı için, İmanında sadıklardan olduğu için, Allah’tan başka kanun koyucuların kanunlarını reddettiği için, Allah’tan başkasına boyun eğmediği, itaat etmediği için, İşkenceler karşısında yalnızca Allah’a sığınıp O’na tevekkül ettiği için, Zulme “Hayır!” diyerek rıza göstermediği için, **“Yaratmak nasıl ki Allah’a aitse yönetmek te O’nun hakkıdır ve yalnızca O’na aittir”** dediği için, Kendisi ile Rabbi arasına giren kariyer, makam, köşk ne varsa elinin tersiyle itip **“Bana Allah yeter”** dediği için...

Kişiliğin gelişmesi, insanî vazifelerin bilincinde olma ve Allah’a iman, bir kadını öyle bir mevkiye yükseltiyor ki, Firavun’un evinde yaşadığı halde, cennet köşklerinin sakini oluyor ve dünyanın en seçkin dört kadınından biri olma makamına ulaşıyor.

Sana örnek gösterilmiş ey bu çağda iman iddiasında bulunan kadın!

Bu nasıl bir makamdır? Bu nasıl bir mevkidir? Allah katından örnek gösterilmek...

Niçin? Çağa Asiye ol, diye. Safını netleştir diye. O görevini yapıp gitti; şimdi, sıranın sende olduğunu bil, diye. Dinine engel olan eşin varsa, O örnektir, Çağın Firavunu karşına dikildiyse, o örnektir, Dünyalıklar makam, mevki, şatafat karşına dikildiyse O örnektir... Çağa Asiye olmak, şimdi senin görevindir. Bu nedenle Yüce Rabbimiz **“Allah, iman edenlere de Firavun’ un karısını bir misal olarak verdi”** demişti.

Kur’an-ı Kerîm’de Asiye’den, Hz. Mûsâ’nın dünyaya geldikten sonra Firavun’ un sarayına intikalinde oynadığı rol ve onun getirdiği dini kabul etmesi dolayısıyla bahsedilmektedir.

Firavun zamanında bir gün müneccimler ve kâhinler, Firavun’un bir rüyası üzerine, Beni İsrail’den bir erkek çocuk

doğacağını ve bu çocuğun onun saltanatını sona erdireceğini haber verirler. Bunun üzerine Firavun, Beni İsrail'in doğacak tüm erkek çocuklarının katlini emreder. *(Kasas Suresi, 4.)* Ancak Mûsâ'nın annesine de çocuğun başına bir şey gelmesinden korktuğu takdirde onu bir sandık içinde denize bırakması bildirilmiştir. *(Kasas Suresi, 7)*

Hz.Âsiye, bir lahza olsun kocasının işlediği zulüm ve haksızlıkları hoş karşılamadı, bir defa olsun onun safında yer almadı. Erkek çocuk doğurlar da büyüyünce onun yaptığı zulüm ve haksızlıklara karşı çıkarlar korkusuyla, Yâkub soyunun hamile kadınlarının karnını deşip bebeklerini diri diri parçalayan kan içici kocasının bu vahşiliklerine karşı bir kez bile lâkayt davranmadı.

İşte bu sığfata hâiz bulunan Mısır'ın bir numaralı kadını Âsiye, saraydaki odasında oturduğu bir sırada Nil nehrinin ortasında yuvarlana yuvarlana sulara batıp çıkan bir sandık görünce saray muhafızları ve nedimelerine, gidip o sandığın içine bakmalarını emretti...

Görevliler, bir süre sonra gelerek, sandığın içinde güzel bir oğlan çocuğu bulunduğunu söylediler. Gelecekte Allah'ın peygamberi olacak ve Firavun'un saltanatını yerin dibine geçirecek olan İmran oğlu Musa'ydı bu...

Bebeği alıp Âsiye'ye getirdiler...

Âsiye bunun nur topu gibi bir oğlan çocuğu olduğunu görür görmez, zavallı annesinin onu, Firavun'un korkusuyla Nil'e bıraktığını anlamıştı. Bu nedenle, bu çocuğu evlâtlık olarak yanına almaya ve onu bizzat büyütüp yetiştirmeye karar verdi. Ne pahasına olursa olsun bunu yapacaktı, ne olacaksa varsın oldu!...

Firavun içeriye girip de çocuğu görünce yüreğine bir korku düştü; gelecekte ne olur ne olmaz endişesiyle, derhal öldürölmesini emretti. Fakat Âsiye var gücüyle karşı çıktı ona:

“Firavun'un karısı dedi ki: Benim için de senin için de bir göz aydınlığıdır o; onu öldürmeyin; umulur ki bize yararı dokunur, yahut onu evlât ediniziriz....” *(Kasas Suresi, 9)*

Firavun razı olmuştu. Onun da izniyle Musa artık sarayda kaldı ve bizzat kraliçe tarafından, onun özel sevgi ve ihtimamıyla büyümeye başladı.

İbnü'l Arabî, Fusûsü'l Hikem'inde Musa'nın hakikaten Asiye'nin göz nuru olduğunu, zira istidadında bilkuvve mevcut olan

kemalatın, Musa'nın nübüvveti ile açığa çıktığını söyler. (*Fusûsü'l Hikem Cilt 4*)

Hz. Asiye'nin, sarayına getirilen Musa ile yakından ilgilendiği, onu yetiştirdiği rivayet edilir. Musa yetişkinliğe eriştiğinde saraydan ayrılır ve bir zaman sonra, aldığı ilâhi emirler tebliğ etmekle görevli olarak saraya geri döner. Geri döndüğünde ona ilk inananlardan birinin Asiye olduğu rivayet edilir.

İslâmî kaynaklarda Asiye'nin iman edışıyle ilgili iki farklı rivayet vardır. Bir rivayete göre, Firavun' un kızının saçlarını tarayan kadın Allah'a iman ettiği ortaya çıkınca fırına atılarak yakılmıştır. Bu kadının ruhunun melekler tarafından semaya çıkarıldığını gören Âsiye de Allah'a iman edip Hz. Mûsâ(a.s.)'nin peygamberliğini tasdik etmiştir. (*İbnü'l-Esîr, I, 184*)

Diğer rivayete göre ise Mûsâ(a.s.) ile sihirbazlar arasındaki mücadelede Mûsâ(a.s.)'nin galip geldiğini duyunca, **“Mûsâ'nın ve Hârûn'un rabbine iman ettim”** diyerek hak dinî kabul etmiştir. (*Taberî, Tefsîr, XXVIII, 110; Aynî, XIII, 47*)

Musa, peygamberlik makamına vardığında ve daha ileride de belirteceğimiz gibi, tekrar Mısır'a dönüp Firavun ve onun putperest kavmine tebliğde bulunduğunda, Âsiye derhal ona uyararak Rabb'ul-Âlemîn'e iman getirdi, ancak, imanını Firavun'dan gizledi.

Hz. Asiye, yıllarca gizliden gizliye Allah'ı Teâlâ'ya ibadet ediyor ve Musa'nın kılavuzluğuyla imanını gizliyor ve koruyordu.

İbnü'l Arabî, Tefsir-i Tevilat'ında, Asiye'yi, 'yakın nuruyla ve sekinayla bilen mutmain nefis' olarak nitelendirir. Tevilat'ta anlatıldığı üzere, Firavun'un ailesi Musa'nın içinde bulunduğu sandığı deniz kenarından alır, fakat bir türlü açamazlar. Sonunda sandığı açan Asiye olur, çünkü sandığın içinde bir nur olduğunu görmüş ve o nuru sevmiştir. (*İbn'ül Arabî, Tefsir-i Kebîr ve Tevilat Cilt. 2*)

İbn Arabî, Fusûsü'l Hikem'inde, Allah Teâlâ'nın Asiye'yi kemal-i insani için halk ettiğini belirtir ve Hz. Muhammed'in, Asiye ve Meryem binti İmran'ın kemale ulaştıklarından haber veren hadisine işarette bulunur. Sözü edilen hadis şu şekildedir: “Erkeklerden birçokları kâmil oldu. Ve kadınlardan ancak İmran'ın kızı Meryem ve Firavun'un zevcesi Asiye ve Muhammed'in kerimleri Fatıma ve Huveylid'in kerimesi Hadice'dir”

Ama bu, böyle devam etmedi ve günün birinde sırrı açığa çıktı. Kocasını Firavun yıkılmış, öfkesinden âdeta çılgına dönmüştü. Firavun,

önce kraliçeyi inancından vazgeçirmeye çalıştı; onu caydırabilmek için her yolu denedi, her hileye başvurdu.

Bazen tehdit ediyor, bazen tatlı laflar ve boş vaatlerle onu kandırmaya çalışıyordu. Ancak bütün bunlar boşunaydı. Hz. Asiye, bütün varlığıyla Allah’a inanmıştı bir kez... Nil’in getirdiği ve kendi elleriyle büyütüp yetiştirdiği o çocuğu peygamberlik makamına ulaştıran ve en büyük mucizesi olan “ışıl ışıl parlayan bembeyaz elleri” ve mâlum asâsıyla, onu, Firavun ve putperest kavmini hidayet etmekle görevlendiren Allah’a...

Hz.Asiye’nin benliğinde kâinatı yaratan, dağları, ovaları, denizleri, dereleri, tepeleri, ormanları... kısacası her şeyi yoktan var eden, yerin ve göğün sahibi Allah Tealâ’ya iman ve Musa’nın söylediklerine karşı tam bir inançtan başka bir şey yoktu. Ne Firavun’dan zerrece korkup ürküyor, ne de bu cellat ruhlu dinsiz katilin eşi ve koca Nil’in yegâne kraliçesi olduğuna seviniyordu...

Zihni sadece bir şeyle meşguldü onun: Firavun’un hidayet bulması ve bu cani ruhlu hayvanın günün birinde adam olması!... Onun da kendisi gibi yegâne ilâh olan Allah Tealâ’ya inanarak sığınmasız zavallı halka zulüm ve işkence etmekten ve milleti yok oluşturma sürüklemekten vazgeçmesini istiyordu. Ne var ki Firavun, artık dönüşü olmayan bir yoldaydı.

İlahlık iddiasına kalkışan, hem de “ilahların ilahı” olduğunu öne sürerek kendisinden daha üstün hiçbir şey kabul etmeyen Firavun gibi birinin, Musa’nın buyruğuna boyun eğip ilahlık iddiasından vazgeçmesi ve sıradan bir insan gibi; “Allah’ım, beni affet!” demesi mümkün olabilir miydi acaba?!

Sonunda Firavun, Hz.Asiye’ye, ya Allah’a, ya da ona iman etmesini önerdi. İkisinden birini açıkça tercih ve ilan edecekti: Ya Musa’nın sözlerine inanacak, onu izleyecek ve Allah’a iman etmek suretiyle her türlü işkence ve kötü hadiseye karşı kendisini hazırlayacaktı; ya da tıpkı geçmişteki gibi bütün haşmet ve şatafatıyla Nil’in kraliçesi ve Mısır’ın en ünlü kadını olarak kalacak ve putlara tapınmayı kabullenerek, Firavun’u “ilahların ilahı” olarak benimseyecekti!

Doğru ve hak inancından vazgeçmeyeceğini bildirdi Firavun’a...Musa’nın getirdiği mucizeleri görerek bütün kalbiyle âlemlerin rabbi Allah’a inanmış bulunan ve Firavun’un alabildiğine

zâlim, aşağılık, keyfine düşkün olduğunu anlamış bulunan ferasetli ve cesur Âsiye, Firavun'un kendisi gibi günün birinde zeval bulup yokluğa karışacak olan sarayında görünüşte görkemli, gerçekte ise zelil ve aşağılık bir müreffeh hayat sürdürmektense Allah Tealâ'nın indinekinde rıza göstermeyi, kalıcı ve sonsuz olan ilâhî rızayı geçici ve iğrenç olan nefsânî rahata tercih etmeyi yeğ buldu.

Âsiye aynı zamanda her insanın içinde potansiyel olarak varolan bir haldir. Peki, bu hal ne zaman tetiklenir de, zalim ve ilâhlık iddiasında bulunan Firavun'a karşı Hakk bildiğini savunan 'Âsiye' oluruz? Kime 'Âsiye' denir? 'Âsiye' olmak nedir? Tüm bu açıklamalardan hareketle diyebiliriz ki, Âsiye hali kâmil bir haldir ve nutk-u ilâhî ile nutk edebilen 'er' kişi halidir. İlâhlık iddiasında bulunan, azmış ve bozguncu Firavun'ın karşısına iradesiyle dikilebilen, zulüm altında olsa da Hakk bildiğinden sapmayan, Hakk bildiğini canı pahasına ifade edecek cesaret ve iradeyi kendinde toplayabilen bir insanın halidir. Nihayetinde de Hakk bildiği için canını veren, şehid olanın halidir. Ayrıca bir mânâda, aklın, yasanın, iradenin ve adaletin temsilcisi olan Hz. Musa'nın hayatını kurtararak onun canlı kalmasını, yani dirimliliğini sağlayan, ona inanan ve bu inancından ötürü canını verebilen haldir. Ve Rabbinden, yalnızca Rabbinin yanında bir yer; Firavundan ve kötü işlerinden korunma; zalimler topluluğundan kurtarılış istemesiyle, inananlara misal olarak gösterilen haldir. Hz. Âsiye, Allah'a imanı ve Musa'ya inanmayı tercih etti.

Bu yolda her şeyi göze almış; canı pahasına da olsa Rabbine itaat yolunda zalim Firavun'a âsi olmaya azmetmişti... Âsiye'yi inancından vazgeçiremeyeceğini anlayan Firavun, sonunda onun çarmıha gerilmesini emretti. Âsiye'yi çarmıha geldikten sonra başını büyük bir taşla ezerek öldürdüler...

Hz. Âsiye(r.anha)'nin Vefatı

Hz. Âsiye'nin iman ve İbadetini gizlemesi uzun süre devam etti. Bardağı taşıran son damla Firavun'un, **Hazakiyel'**in hanımını idam ettirmesi oldu. Âsiye sarayın penceresinden olup bitenleri ve idam olayını gözlüyordu. Ona nasıl işkence edildiğini ve nasıl öldürüldüğünü dehşetle takip etmişti.

Hazakiyel'in hanımı Maşite sultan ve çocukları öldürüldüğü sırada Hz. Âsiye, meleklerin gelip onun ruhunu nasıl aldıklarını, o sırada ona ne gibi ikramlarda bulunarak göklere çıkardıklarını görmüş ve

Allah'a imanı güçlenmiş, bağlılığı artmıştı. O, Melekleri temaşa ederken girdiği manevi âlemde bulunduğu sırada kocası Firavun ansızın odaya girdi ve Hazakiyel'in hanımının haberini ve ona yaptığı işkenceleri anlatmaya başladı. Sözü bitirdikten sonra Asiye: **"Yazıklar olsun! Yuh olsan sana ey Firavun! Allah'a karşı gelmeye nasıl cesaret ediyorsun, inanmışlara işkenceyi nasıl reva görüyorsun?"** diye çıkıştı. Hiç ummadığı ve beklemediği bu söz karşısında Firavun: **"Az önce işkence ile öldürdüğümüz kadına gelen cinnet galiba sana da gelmiş.** dedi.

Hiz. Asiye: **"Hayır! Dedi. Ne ona cinnet geldi ve ne de bana. Şunu bil ki ben, senin de, benim de, alemlerin de Rabbi olan Allah'a iman ettim."** Firavun, Hiz. Asiye'nin annesini yani kayın validesini çağırarak, **"Kızlarımın berberi dadısı gibi kızın Asiye de delirmiş."** dedi. Sonra da Asiye'ye : **"Ya Musa'nın ilahına küfreder, onu tanımazsın, ya da işkenceler altında can verirsin."** dedi.

Firavun odadan çıkıp gidince annesi yaklaştı ve kızını Firavun'un dediğini yapması için iknaya çalıştı. Hiz. Asiye belirtti ve : **"Ey anne! Eğer istediğin şey, benim Allah'a karşı gelmem ve O'na küfretmem ise bu asla olmaz",** dedi.

Hanımının kesin kararını duyan ve deliye dönen Firavun'un emri ile Hiz. Asiye cellatlarının gözünün önünde işkenceyle can verirken Allah'a yalvarıyor, O'nu zikrediyordu. Kur'an-ı Kerim, onun işkence sırasındaki o dayanılmaz durumuna işaretle şöyle buyurur:

"Allah, imanı tam olanlara Firavun'un karısını örnek verir; O son anında: "Rabbim! Benim için yanında cennette bir ev yap, beni Firavun'dan ve onun kötülüklerinden kurtar, beni şu zalimler topluluğundan kurtar!" (Tahrîm Suresi,11) diye dua etmiş, bunun üzerine kaya parçası altında ezilmeden önce Allah ruhunu kabzetmiştir. (Taberî, Tefsîr, XXVIII, 110; Aynî, XIII, 47).

Evet... Asiye, Firavun'un işkencecilerinin dayanılmaz işkenceleri altında acıyla can verdi; fakat adı, yeryüzü durdukça, dünya tarihinde ve biz Müslümanların biricik kitabı Kur'an-ı Kerim'de, **"dünyanın gelmiş geçmiş emsalsiz ve en büyük kadınlarından biri" olarak bâki kalıp, ölümsüzleşti.**

Allah'ın varlığına ve birliğine, Hiz. Mûsâ(a.s)'nın nübüvvetine inanan, bu uğurda işkencelere mâruz kalan Hiz.Âsiye, Kur'ân-ı Kerîm'de inananlara iman ve kararlılık örneği olarak zikredilmiştir.

Hadislerde de Âsiye'den övgüyle söz edilmiş ve Hz. Meryem(r.anha)'le birlikte o da en yüksek kemale ermiş bir kadın olarak gösterilmiştir. (Buhârî, "Enbiyâ", 32, 46; "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 30; "E't'ime", 25; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 70; Tirmizî, "E't'ime", 31; İbn Mâce, "E't'ime", 14; Müsned, IV, 394, 409)

İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre de, dininden dönmesi için Hz. Asiye'ye işkence edildiği sırada Hz. Musa (a.s) oradan geçiyordu. Hz. Asiye, parmağı ile işaret ederek durumundan şikâyetle bulundu. Hz. Musa(a.s) azabının hafifletilmesi için Allah'a dua etti. Bundan sonra Allah'a kavuştuğu ana kadar ızdırap duymadı. Hz. Asiye(r.anha) Allah'tan en son şu dilekte bulundu: **"Ya Rab! Katında benim için bir ev yap!"** (Tahrim Suresi,11) Allah duasını kabul ederek kendisine: **"Başını yukarı kaldır!"** diye vahyetti. Başını kaldırıncı Cennet'te kendisi için inciden yapılmış evi (sarayı) gördü ve hemen gülümsedi. Firavun onun güldüğünü görünce: **"Azap içinde gülen deliye bakınız!"** diye bağırды. (et-Taberi, Tefsir, XXIII, 130-31; XVIII, 171; XXX, 179; İbnu'l-Cevzi, Tefsir, VIII, 314 v.c.; İbn Kesir, Tefsir, VII, 63 v.d.; İbn Kesir, el-Bidaye, II, 59 v.d.)

Bazı haberlere göre Hz. Asiye(r.anha) Cennet'te Peygamber (s.a.v)'in eşleri arasına girecektir. **Allah, İmran kızı Meryem'i, Firavun' un hanımı Asiye'yi ve Musa'nın kız kardeşi Gülsüm'ü Cennette bana zevce olarak vermeyi hükmeyleti."** (Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir, 8/258.Abdullah Aydemir, Peygamberler Tarihi.)

Bu övgüler dolayısıyla Hz.Asiye'nin peygamber değil büyük bir veli, tıpkı Hz. Meryem, Hz. Hacer, Hz. Havva, Hz. Hatice, Hz.Aişe, Hz. Fatma (r.anha)gibi. Rabbim cümlemizi onlara layık Müslüman evlat eylesin. Âmin.

Firavun'un karısının duası ve tavrı; dünya değerlerini hem de en göz alıcılarını elinin tersi ile itip Allah katındaki kalıcı değerlere yönelmesinin güzel bir örneğidir. O bir kadının arzulayabileceği her şeyi bulabildiği Firavun sarayında yaşıyordu. Fakat imanı sayesinde bütün bunları ayakları altına almıştı. Geniş ve güçlü bir devlette tek başına kalmıştı. Hâlbuki kadın toplumun baskısı karşısında daha duyarlıdır ve daha çok etkilenir. Fakat bu kadın tek başına bütün baskılara rağmen başını göğe kaldırmıştı. O, Firavun ve onun zulmüne asi olmakla Allah'a boyun eğip kulluğunu kanıtlamış bizlere örnek olmuştu.

Firavun' un karısı Asiye... Zulüm ve inkâr karşısında dik duruşun sembolü... Kadın olarak narin ve naif bir yapıda olmasına

rağmen, en yakını yani kocası olan Firavun' un zulmüne karşı dimdik durabilmişti. Kalabalıklar içinde yalnız olsa da o, Rabbi'ni tercih etmişti. Önüne dünyanın bütün nimetleri serilmesine rağmen o yalnızca “cennette bir ev”e talip olmuştu. Ve Rabbi katında sayısız erkekte daha üstün bir konuma çıkmıştı. Böylece Allah (c.c) bize katında makbul bir konumda olmanın yolunun Hz. Asiye(r.anha) gibi zulme karşı dimdik durmaktan ve imanda samimi olmaktan geçtiğini göstermiştir. Örnek bir İslam kadını, Hz Asiye ve diğer övülen mümin kadınlar gibi olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Müsned, IV, 394-409; *Buhârî*, “*Enbiyâ*”, 32, 46, “*Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî*”, 30, “*Ef'ime*”, 25; *Müslim*, “*Fezâ'ilü's-şahâbe*”, 70; *İbn Mâce*, “*Ef'ime*”, 14; *Tirmizî*, “*Ef'ime*”, 31; *Taberî*, *Târîh (Ebü'l-Fazl)*, I, 386; *a.mlf.*, *Tefsîr*, XX, 21; XXVIII, 110; *Sa'lebî*, *Arâ'isü'l-mecâlis*, Kahire 1301, s. 127-128; *İbnü'l-Esîr*, *el-Kâmil*, I, 184-185; *Kurtubî*, *Tefsîr*, XVIII, 202-203; *İbn Kesîr*, *el-Bidâye*, I, 239; II, 59-62; *Aynî*, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XIII, 47-48; *Âlûsî*, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVIII, 165; *J. Horovitz*, *Koranische Untersuchungen*, Berlin 1926, s. 86; *C. C. Castillo*, *Asiya, mujer del Faraón, en la Tradicion Musulmana*, *Quaderni di Studi Arabi*, sy. 5-6, *Venezia* 1987-1988, s. 131-152; *Ö. Rıza Doğrul* – *İ. Hakkı İzmirli*, “*Âsiye*”, *İTA*, I, 550-551; *A. J. Wensinck*, “*Âsiye*”, *İA*, I, 675-676; *a.mlf.*, “*Âsiya*”, *EP* (Fr.), I, 731-732; *İhsân İllâhî Rânâ*, “*Âsiye*”, *UDMİ*, I, 122-123.

HZ.MAŞİTE (Radiyallahu Anha)

M.Ö 13. yüzyılda yaşamış, Hz. Musa(a.s)a iman eden, eşini ve çocuklarını da İslam uğruna feda eden, imanından dönmeyen, Firavun Ramsesin zulmüne maruz kalan ateşe atılarak, çocuklarıyla birlikte Şehit edilen kadın.

MÂŞİTE SULTAN(r.anha)

Dünya kurulduğundan bu yana Hak Batılla, İnsan Şeytanla, Aydınlık Karanlıkla, İyiler Kötülerle hep mücadele halinde olmuş, Kıyamet kopuncaya kadarda bu mücadele devam edecektir. Bu Hak mücadele Hz. Adem(a.s)la başlamış son peygamber Hatemül Enbiya Hz. Muhammed Mustafa(s.a.v)la zirveye çıkmış, Cenab-ı Hak dini İslamı Habibiyle tamamlamış, insanlığın kurtuluşu, dünyevi ve uhrevi mutluluğu için İslamı seçmiş ve ona ianıp şuurlu yaşayan mümin ve Müslümanlardan razı olmuştur. Bu fani imtihan dünyasında kimler geldi kimler geçti. İşte bu imtihan dünyasında, Hz. Musa(a.s)a iman eden

hak dini seçen eşi ve çocuklarıyla birlikte Firavun Ramsesin sarayında itibarlı bir hayat yaşayan,Müslüman olduğu için,imanını eşiyle birlikte gizledikleri için zalim kafir Firavun tarafından akla hayale gelmedik zulüm ve işkencelere maruz kalarak çocuklarıyla birlikte şehid edilen Mümine Müslüman kadın Maşite sultan.

Kur'an'ı Kerimin **“Firavun ailesinin mümin ferdi”** olarak andığı kişi, Harbil, firavunun amcası oğlu ve veziridir.

“Harbil” ismindeki vezir ve eşi **“Maşite hatun”** Hz Musa’ya inanıyor ve diğer müminler gibi imanlarını gizliyorlardı. Eski Mısır’da saç baş yapan berber hanımlar vardır ki onlara“maşıta” denirdi.

Maşite hatun, vezirin hanımı olmasına rağmen çok bilgili ve saygın bir hanım olduğu için firavunun isteği üzerine onun kızına bakıyor ve onu eğitiyordu.

İbn-i Abbas(r.a)ın rivayetinde, Peygamber(s.a.v)Efendimiz: **“Miraca çıktığım gece, bir yerde çok güzel bir koku aldım.** Bu kokunun ne olduğunu Cebrail(a.s)’e sordum.

Dedi ki: **“Bu koku Firavun ‘un kızının dadısı, berberi/tarakçısı olan kadının ve çocuklarının kokusudur.”**

Bu olayın aslını sorduğumda, Cebrail şöyle dedi: “Bu kadın bir gün Firavun’un kızının saçını tararken, tarak elinden düştü. *(onu yerden alırken, gayriihtiyari)* **Bismillah** dedi. Firavun’ un kızı **“Babam mı? (onu mu kastediyorsun?)”** deyince, kadın: **“Hayır! Benim kastettiğim benim de senin de babanın da rabbidir.”** diye cevap verdi.

Firavun ’un kızı: **“Bunu babama söylerim.”** dedi. Kadın da **“Evet, söyleyebilirsin.”** dedi.

Kızı bunu haber verince, Firavun kadını çağırdı ve: **“Kadın! Benden başka senin bir rabbin mi var?”** diye sorunca, kadın: **“Evet, benim de senin de Rabbin Allah’tır.”** diye cevap verdi.

Bunun üzerine Firavun, inek şeklinde bakırdan yapılmış bir heykelin eritilmesini emretti ve heykel eritildi. Sonra kadın ve çocuklarının oraya *Fırına(eritilen bakırın içine)* atılmasını emretti.

Firavun kadının ihtiyacı, isteğinin ne olduğunu sordu. Kadın: **“Benimle çocuklarımmın kemiklerini aynı örtüye sarıp bizi birlikte defnetmeni istiyorum.”** dedi.

Firavun: **“Bu, senin üzerimizdeki hakkındır/bunu yaparım.”** dedi.

Firavun' un emriyle, **çocukları bir bir kadının gözleri önünde o ateşte eritilmiş bakır çukuruna atıldılar.** Nihayet sıra emzirme çağında olan bebeğe gelince, annesi dayanamadı, oldukça gerildi. Bunu gören bebek *(Allah'ın izniyle konuşmaya başladı ve)* **“Anne korkma, atla! Çünkü dünyanın işkencesi ahiretin işkencesinden daha hafiftir.”** dedi ve kadın da atladı.

(Hâkim'in rivayetinde: **“Bebek: Anneciğim sabret, şüphesiz sen hak yoldasın,** dedi. Ve nihayet kadın bu çocuğuyla birlikte oraya atıldılar.” şeklindeki ifadeye yer verilmiştir.)

İbn Abbas *(bu hadisi anlattıktan sonra)*, şu bilgiyi de ekledi: **“Dünyada şu dört bebek konuşmuş: Yusuf'un şahidi, Cüreyc'in sahibi, Meryem oğlu İsa ve Firavun' un kızının berberi/tarakçısının oğlu.”** *(Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/30-31.Hâkim Müstedrek, 2/538.Beyhaki, Delailü'n-nübüvve, 2/389)*

Diğer bir rivayette de: Übey bin Ka'b -radiyallâhu anh-'ın anlattığına göre Rasûlullâh -sallâllâhu aleyhi ve sellem- Mîrac gecesinde çok hoş bir koku duydu ve: *“Ey Cibrîl, bu güzel koku da nedir?”* diye sordu.

Cebrâil -aleyhisselâm- da şöyle buyurdu: **“Bu, Mâşita Hâtun'un, iki çocuğunun ve kocasının kabirlerinin kokusudur.”** *(İbn-i Mâce, Fiten, 23/4030)*

NE BÜYÜK BİR İBRET

O dönemin mümin İnsanları şöyle derlerdi,

“Lâ İlâhe İllallah Musa Kelimullah”

Allah'ın Musa(a.s) ile konuşmasından ötürü bunu derlerdi.

Firavun Maşite hatunu bu inançtan vazgeçirmek için çok uğraşmasına rağmen başarılı olamamış ve güçsüz insanların son çaresi olan tehdit kapısına sığınarak çok sinirli bir ifadeyle Maşite hatuna şöyle demiştir: Bu inançtan dönmezsen seni ve evlatlarını canlı canlı yakarım.

Maşite hatun Firavunun bu tehdidine şöyle yanıt vermiştir: Bizi yakmakla korkutamazsın, yakmak istiyorsan yak ama yaktıktan sonra kemiklerimizi defnetmeni istiyorum.

Firavun: Üzerimizdeki hakkın hatırına bu isteğini yerine getireceğim.

Firavun büyük bir bakır kazan (fırın) hazırlatıp içinde çok büyük bir ateş yaktırmış ve Maşite hatunun gözleri önünde çocuklarını bir bir canlı canlı bu kazana atıp yakarak öldürtmüştür. Sıra en küçük

çocuk olan Maşite hatunun kucağındaki birkaç aylık bebeğe gelince, Maşite hatun'un sabrı da tükenmiş ve kucağındaki küçük çocuğun canlı canlı yakılmasına sabredemez hale gelmiş.

Bu anda küçük çocuk bütün insanların şaşkın bakışları önünde konuşmaya başlamış ve şöyle demiştir:

Anne, Sabret, sen doğru inanç üzeresin, seninle cennet arasında sadece bir adım var.

Bu sahnenin daha fazla uzamasını istemeyen firavun, Maşite hatun'u kucağındaki bebekle birlikte ateşe attırmıştır.

Firavunun eşi "Asiye hatun" bu sahneyi görünce Hz Musa'ya olan inancı daha da pekişmiş ve Firavuna şöyle demiştir: Yazıklar olsun sana, vay senin haline, sana ne oluyor da Allaha karşı bu kadar isyankâr olabiliyorsun?

Bunun üzerine Firavun Asiye hatun'a şöyle demiştir: Sen de mi arkadaşının yakalandığı deliliğe yakalandın.

Asiye: Ben deli değilim. Benim, senin ve bütün varlıkların ilahı olan Allaha inanıyorum.

Firavun Asiye hatunun annesini getirip kızının delirdiğini ve bu delilikten vazgeçmezse onu öldüreceğini söylemiştir.

Asiye hatunun annesi her ne kadar kızını bu inançtan döndürmek istemişse de başarılı olamamıştır.

Eşinin imanına katlanamayan Firavun ise Asiye hatunun el ve ayaklarını çarmıha çiviletip günlerce işkence ettikten sonra acılar içinde öldürtmüştür.

Asiye kadın için kullanılan bir tabirdir mâlum. İsyânkar, itaat etmeyen, başkaldıran! Tabii eğer ayn ve sadla yazılırsa.

Hâlbuki elif ve sinle yazılan Asiye "teselli verici" demektir, bakın ne kadar fark var arada. Asiye binti Müzahim Allahü tealanın muti kullarından biridir. İtirazı kocasına.

Firavunun topladığı sihirbazlar Hz. Musa(a.s) karşısında mağlup olunca istikametini bulmuştur, Cenâb-ı Mevla hidayet vermiştir ona. Ama inancını azgın kocasından saklar, sıkıntı çıkaracaktır yoksa.

Maşita Hâtun ve çocuklarına yapılanları penceresinden görmüştür, ahirette onlarla birlikte olmak için büyük bir arzu duyar. Firavun elindeki kanla yukarı çıkmıştır. Öfkelidir, sayıp sövmektedir Maşita Hatun'a!

Zarafeti ve nezaketi ile tanınan azize ilk defa sesini yükseltir
“Yazıklar olsun sana. Ne istedin o masumlardan?”

-Ama düşünebiliyor musun, ilahlığımı inkâr ediyorlar.

-Senin neren ilah, Allah’u Teâlâ’nın muhtaç kullarıyız işte.
Hakikatleri görmüyor musun hâlâ?

-Ne biçim konuşuyorsun? Sen, aklını mı kaçırdın yoksa?

-Aksine aklım hiç olmadığı kadar başımda. La ilahe illallah!
Ben Musa ve Harun’un Rabbine inanıyorum bundan sonra!

Firavun şaşkındır, kayınvalidesini getirtir saraya. “Şu kızına nasihat et, bak kötü şeyler olacak sonra!” Asiye köprüleri çoktan atmıştır, başına geleceklere razıdır, böyle bir aşağılığın karısı olmaktansa...

Firavun asabileşir “ya Musa’nın ilahına hakaret edersin, ya da yollarım cellada!”

-Ben âlemlerin Rabbi hakkında şunları söyleyebilirim, ayıplardan ve kusurlardan münezzehtir mutlaka!

-Alın götürün şunu zindana. Belki gelir akli başına.

Götürüp karanlık bir izbeye tıkarlar. Paslı demirler, küflü duvarlar, inanın büyük bir haz duyar orada. Ve işkenceler başlar. Hazreti Asiye’yi kollarından bacaklarından ağaçlara bağlayıp gerdirir, göğsüne değirmen taşı koyarlar. Bırakırlar kızgın güneş altında. Melekler gelir gölge yapar cennetteki kasrını gösterirler ona. Gülümser, firavun “delirdi herhalde” der “gülünecek ne var bunda?” Üzerine başka kayalar da atılmasını emrettiğinde ruhunu çoktaaan teslim etmiş, yürümüştür makamına. Hz. Asiye(r.anha)da Kur’ân-ı kerimde bahsi geçen örnek alınması istenen iman timsali hanımlardan biri,

“Allâh, inananlara Firavun’un karısını (Âsiye’yi) misâl gösterdi. O: «Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap! Beni Firavun’dan ve onun (kötü) işinden koru ve beni zâlimler topluluğundan kurtar!» demişti.” (Tahrîm Suresi, 11)

GÜÇLERİ YETMEZ!

Müminler karşısında aciz kalan firavun artık bu işe son vermeye niyetlidir, Hazreti Musa’yı öldürmeyi kafasına koyar. Vezirlerini çağırır bir toplantı yapar. Hazinedar Hazkîl söz alır ve açık yüreklilikle “Rabbim Allah diyen birini nasıl öldürebilirsiniz” diye sorar.

“Hâlbuki o size apaçık delillerle mucizelerle gelmedi mi? Şayet Mûsâ yalancının biri ise zaten zararı dokunmaz. Yok, eğer sözünde

sadık ise gücünüz yetmez ona. Vadettiği azaplar dolanıyor demektir etrafınızda... Bilmem Nuh, Ad ve Semud kavimlerini hatırlatmama gerek var mı acaba? Firavun ve adamlarının nutku tutulur bir şey yapamazlar ona. Harbîl(Hazkil) gidip bir dağa çıkacak, ibadetle meşgul olacaktır ondan sonra. Firavun askerlerini yolladığında namaz kılmaktadır, yırtıcı hayvanlar etrafını kuşatır, korumaya alırlar. Hadi yaklaş kolaysa!..

Hadislerden elde edilen bilgiye göre Harbil, firavunun en çok güvendiği ve en yakın adamlarından olmasına rağmen hiçbir zaman firavunun ilahlığına inanmadı. Ama her zaman bu inancını bir şekilde firavundan gizlemeği başardı.

Hadis kaynakları, Harbilin, Hz Musa'ya iman getiren sihirbazlarla birlikte idam edildiğini yazıyor. Harbilin Musa'ya inandığı bilgisi Firavuna geldiğinde firavun, bu bilginin doğru olmadığını söyleyerek şöyle demiştir: O benim amcamın oğlu ve benim veliahdımdır, söyledikleriniz doğru ise en büyük cezayı en kötü şekilde hak ediyordur. Ama söyledikleriniz yalan ise, siz en büyük cezayı hak ediyorsunuz.

Bu ihbar üzerine firavun, ihbarcılarını orada bekletip Harbili çağırttı. Harbil, firavunun yanına geldiğinde firavun konuyu ona anlattı ve kendisini ihbarcılara karşı savunmasını istedi. Bunun üzerine Harbil şöyle dedi: Acaba şimdiye kadar bir yalan söylediğimi duydunuz mu? Firavun: Hayır. Harbil ihbarcılara dönerek şöyle dedi: sizin ilahınız kimdir? İhbarcılar: Firavun.

Harbil: sizi yaratan kimdir? İhbarcılar: Firavun.

Size rızık veren kimdir? İhbarcılar: Firavun.

Harbil: Belaları sizden uzaklaştıran kimdir? İhbarcılar: Firavun.

Bu soruları sorduktan sonra harbil, Firavun'a dönerek şöyle der : Siz ve buradakiler tanık olun ki benim Allahım onların Allahıdır, bana rızık veren, onlara rızık verendir, beni yaratan onları yaratandır, belaları onlardan uzaklaştıran, belaları benden uzaklaştırıyor ve onları yaratan, onlara rızık veren ve belaları onlardan uzaklaştıran ilahtan başka bir ilaha inanmıyorum.

Harbil bu sözleri söylerken onları var eden, onlara rızık veren ve belaları onlardan uzaklaştıran gerçek Allah'ı kastediyor olmasına rağmen, Firavun Harbilin bu küçük oyununa inandı ve ihbarcılarının ölüm fermanını oracıkta verdi.

Bu olay üzerine firavun, ihbarcılara dönerek şöyle dedi: Benim mülkümde bozgunculuk yapan pis insanlarsınız siz. Siz, ben ve veliahdımın arasına kin ve düşmanlık yerleştirerek benim mülkümü ele geçirmek istiyorsunuz. Siz, en kötü cezayı hak ediyorsunuz.

Firavun, bu kişileri çarmıha çivileyip canlı canlı etlerinin parça parça kesilip alınmasını emreder.

Harbilin imanı, Hz Musa ve sihirbazların karşılaşması olayına kadar gizli kaldı. Hz Musa'yı sihirleriyle alt edip firavuna yaklaşmak isteyen büyük sihirbazlar, Hz Musa'nın mucizesini kendi gözleriyle görünce orada secdeye kapılarak tövbe ettiklerini ve Hz Musa'nın peygamberliğine inandıklarını dile getirince Harbil de imanını açığa vurdu.

Bir hadiste şöyle yer almıştır: Firavun ailesinin mümin ferdi (Harbil) Elleri ve parmakları çarmıhta kuruyup hareketsiz kalmasına rağmen yine de diliyle insanları doğruya çağırıp, imana davet ediyordu. İmam Cafer Sadık (r.a)onunla ilgili: Onu parça parça ettiler ama Allah, onu inancında şüpheye düşmekten korudu. Diyordu.

İmtihanın büyüğü küçüğü mü olurmuş deme. İmtihandan da büyük imtihanlar vardır. Kişi imanı nispetinde imtihanlara maruz kalır. Bu imtihan içinde de iki seçim arasında... Ya Rabbine giden yolu seçecek ya da dünyada sevdiği ve hoşuna gideni. Neler feda edilmedi ki hak uğruna, Tarihin bir dili olsa da teker teker anlatsa, Nice zifiri karanlıklara güneş ışığı girmezken, Gönüllerin nuru aydınlattı mahzenleri

Tarih, şehit ve şehidelerle dolu değil miydi? Fedakârlığı, sebatı, imanın gücünü ve Allah'ın inananlara zafer ve müjdesini bir de Maşıta hatunun hayatında görüyoruz.

Tıpkı asırlar öncesinde Rasulullaha(s.a.v) inanıp ilk şehit düşen kadın Sümeyye(r.anha) gibi! Bu dava şehitlerin kanında, mücahitlerin omzunda ve fedakâr annelerin dua ve mücadelelerinde yükselecek. Güneş en zifiri karanlıkta doğduğu gibi, belki de toprağa en çok şehit bedeni düşerken İslam'ın nuru doğacak ve kâfirlerin gözlerini kör edecek. Candan, maldan ve vakitten fedakârlık ederek kazanılır ilahi rıza.Rabbim rızasına erenlerden eylesin.

HZ.ZÜLEYHA (Radiyallahu Anha)

Kur'an'da Yûsuf sûresinde Mısır azizinin eşi ve Yûsuf'a âşık olan kadın,daha sonra iman etmiş,Yusuf(a.s)nikahlı eşi olmuş,hayatları bütün insanlığa örnek Müslüman kadın.

ZÜLEYHÂ(r.anha).Kur'an'da Yûsuf sûresinde Mısır azizinin eşi ve Yûsuf'a âşık olan kadın olarak yer almasına rağmen Züleyhâ'nın (Zelîhâ) adı geçmez. Tevrat'ta da Mısır azizinden Potifar adıyla söz edilirken eşinin adı verilmez, sadece İslâm sonrası bir yahudi literatüründe (*Yashar wa-Yesheb*) Züleyha diye anılır. Potifar Arapça kaynaklara İtfir, Kıtîr, Katîfir, Kutayfer şeklinde intikal etmiş, karısından Zeliha/Züleyha veya Râil/Raîlâ adıyla bahsedilmiş, özellikle Farsça ve Türkçe mesnevilerde ise Zeliha ismi daha yaygın biçimde kullanılmıştır. Bazı mesnevilerde bu ismin Zilha, Zelhâ olarak harekelendiği görülmektedir.

Züleyhâ kelimesi, Farsça bir isimdir. Arapça şekli ise, Zelihâ'dır. Kelime olarak her iki şekilde de okunabilir ve her iki şekildeki okunuş da doğrudur. Farklılık, hareke değişikliğine dayanmaktadır. Bazı kaynaklara göre onun gerçek adı, Râîl'dir. (*et-Taberî, Tarih, Beyrut, t.y., I, 337*).

HZ.Züleyha(r.anha)HZ.Yusuf(a.s)ın daha sonra iman etmiş nikâhlı eşi olmuş, isminin manasında çok güzel su perisi manasına gelmektedir. Züleyha isminin Kuran'da geçmesi ya da geçmemesi bu

ismin güzel isim ya da kötü isim olduğunu göstermez. Örneğin Hüseyin ve Zeynep ismi Kur'an'da geçmez ancak çok güzel isimlerdir. Örneğin Firavun ve Nemrut gibi isimler Kur'an'da geçer ama çok kötü isimlerdir.

Ancak, Yusuf kıssasında, baştan sona Yusuf (a.s) ile beraber anılmıştır. Kur'an'daki Yusuf ile Züleyha'nın hikâyesi, Yüce Allah tarafından hikâyelerin en güzeli olarak haber verilmiştir.

“Biz bu Kur'an'ı vahyetmekle, sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz.” (Yusuf Suresi,3)

Yusuf ile Züleyha hikâyesi Yusuf(a.s)'un rüya görmesiyle başlar. Yusuf(a.s) rüyasında on bir yıldız, ay ve güneşi görür. Ardından on bir yıldızın, ayın ve güneşin etrafında döndükten sonra yere eğilip kendisine secde ettiklerini görür. Sabah olduğunda Yusuf(a.s) gördüğü rüyayı babası Yakub(a.s)'a anlatır.

Yakub(a.s), Yusuf'a bu rüyayla peygamberlik haberi verildiğini ve kardeşleri dâhil hiç kimseye hiçbir şey söylememesi gerektiğini söyler.

Bir süre sonra Yusuf'un gördüğü rüyayı kardeşleri öğrenir. Kardeşleri babalarının Yusuf'u daha çok sevmesini kıskanır. Yusuf'u yalancı düş görmekle ve kalp hırsızlığıyla suçlarlar. Yusuf'tan kurtulmak isterler.

Bir gün kıra gezmeye gittiklerinde Yusuf'un kardeşleri plan yaparlar. Yusuf'u kuyuya atıp babalarına Yusuf'u kurdun yediğini söyleyerek, Yusuf'un kanlı gömleğini verirler.

Bir gün sonra Mısır'a mal götüren kervanlar kuyuyu görünce durup kuyudan su çekmek isterler. Birkaç kervancı kuyudan suyu yukarı çıktıklarında bakracın içinde Yusuf'u görürler ve Yusuf'un güzelliğinden çok etkilenirler. O sırada Yusuf'un kardeşleri de Yusuf'a bakmak için kuyunun yanına gelirler. Kardeşleri Yusuf'un kendi köleleri olduğunu söyleyip kervanbaşına Yusuf'u satarlar.

Bu arada Mısır'ın en güzel kızı Züleyha rüya görür. Züleyha rüyasında çöllerin göklerinden gelen ay aydınlığının başının üzerinden geçerken, kendisinin kocaman, parlak, mavi ışıklar saçarak ufuktan doğan çok köşeli yıldızla dönüştüğünü ve çöllerden gelen ayın aydınlığının içinden geçtiğini görür. Daha sonra suret aynasında güzel bir görüntü görür.

Bu rüyadan kısa bir süre sonra Züleyha'nın babası Züleyha'ya Mısır azizi Potifar'ın talip olduğunu söyler. Bunun üzerine Züleyha Potifar'ı görmek ister. Züleyha Potifar'ı gördüğünde onu rüyasında gördüğü güzellik zanneder ve Potifar ile evlenir. Ancak fazla zaman geçmeden yanıldığını anlar. Buna rağmen evliliğe devam eder.

Bu sırada Yusuf'u satın alan kervan Mısır'a varır. Yusuf'u köle pazarında satılığa çıkarırlar. Potifar Züleyha'ya köle almak istediği için açık artırmaya katılır ve Yusuf'u satın alır. Hanımına; **"Ona güzel bak, belki bize faydası olur yahutta onu evlat ediniriz."** dedi. (Yusuf Suresi,21)

Ardından Yusuf'u Züleyha'ya gösterir. Züleyha Yusuf'un çok güzel bir çocuk olduğunu söyleyip ona iyi bakar ve büyütür. Rüyasında gördüğü güzelin o olduğunu hatırlamaz.

Yusuf artık büyür ve Züleyha Yusuf'u hatırlar. Züleyha öyle hale gelir ki ona her şey Yusuf'u hatırlatır. Yusuf'un kendisini görmesi için elinden gelen her şeyi yapar. Züleyha'nın Yusuf'a olan aşkı Mısırlı kadınların diline düşer. Züleyha ayıplanır ve kınanır.

Züleyha bunu öğrenince Yusuf'u Mısırlı kadınlara göstermeye karar verir ve ziyafet vereceğini duyurarak bütün kadınların gelmesini sağlar. Ziyafette kadınların önüne portakal konur. Kadınlar portakal soyarken Yusuf içeri girer ve Yusuf'u gördükleri an ellerini keserler. Kadınlar Yusuf'a hayretle bakıp bu bir insan olamaz, bu bir melek diye mırıldanırlar ve Züleyha'ya haklı olduğunu söylerler.

Züleyha bir gün sudan bir nedenle Yusuf'u odasına çağırır. Yusuf'a gelsene diye seslenir. Yusuf şaşırır. Züleyha birkaç kez yine gelsene gelsene diye seslenir. Yusuf(a.s) bunun üzerine **"Rabbim bana istememeyi isteyebilmeyi nasip et"** diye dua eder.

Yusuf bu duayı ederken Züleyha Yusuf'un üzerine doğru koşar. Züleyha Yusuf'un gömleğini tam arkadan yakalar ve Yusuf'un gömleği yırtılır. O sırada kapı açılır ve kapını önünde birkaç adamıyla birlikte Potifar vardır. Potifar bu duruma çok sinirlenir. Potifar Yusuf'un suçlu olduğunu düşünürken orada bulunan aksakallı bilge görünüşlü biri oraya gelerek: **"Gömleğin yırtığı öndeyse Züleyha suçsuzdur yok eğer gömleğin yırtığı arkadaysa Yusuf suçsuzdur."** der.

Bunun üzerine Yusuf'un gömleğine bakılır ve Yusuf'un gömleği arkadan yırtıldığı görülür. Gömlek arkadan yırtıldığı için Yusuf suçsuzdur. Potifar Mısır'ın geleceği için kendi varlığının gerekliliğini ve bu olayın gizlenmesi gerektiğini düşünür.

Bu nedenden dolayı Yusuf'u zindana atar. Firavunun ekmekçisiyle, şerbetçisi de Yusuf ile aynı zindandır. Yusuf daha önce görmüş olduğu rüyayı zindanda bir kez daha görür.

Yusuf daha önceki rüyasında on bir yıldız, güneş ve ay vardı. Yusuf'un bu rüyasına mavi, kocaman bir yıldız katılır. Güneş, ay ve on iki yıldız birer birer Yusuf'un önünde secde ederler. Ardından Yusuf'a rüya yorumu verilir ve Yusuf zindanda gördüğü rüyayı yorumlar.

Yusuf'a zindanda rüya yorumu verildikten sonra bir sabah Firavun'ın ekmekçisiyle şerbetçisi Yusuf'un yanına gelerek Yusuf'a rüya gördüklerini söylerler. Yusuf'a gördükleri rüyayı anlatırlar ve Yusuf'tan rüyalarını yorumlamasını isterler. Yusuf rüyaları yorumlar ve kısa bir sürer sonra Yusuf'un yorumları gerçekleşir. Şerbetçi affedilip zindandan çıkarılır, ekmekçi asılır. Şerbetçi Yusuf'a veda etmeye geldiği zaman, Yusuf şerbetçiye efendinin (Firavunun **Mısır hükümdarı Reyyân İbn-i Velid**) yanında beni an der.

Ama şerbetçi Yusuf'un bu isteğini unuttur. Ta ki yedi yıl sonra Firavun rüya görene kadar. Firavun rüyasında yedi zayıf ineğin yedi semiz ineği yediğini görür. Sonra yedi dolgun başak ardından yedi kurumuş başak görür. Firavun hemen müneccimleri, kâhinleri, rüya tabircilerini yanına çağırır. Rüyayı anlatır ve yorumlamalarını ister. Hiçbiri bu rüyayı yorumlayamaz. O sırada şerbetçinin aklına Yusuf gelir ve Firavuna söyler. Firavun da şerbetçiye hemen Yusuf'a gitmesini emreder. Bunun üzerine şerbetçi Yusuf'un yanına gider. Yusuf'a Firavunun rüyasını anlatır ve Yusuf'tan yorumlamasını ister.

Yusuf Mısırdaki yedi yıl bolluktan sonra yedi yıl kıtlığın olacağını söyler. Ardından ilk yedi yılda ekinlerin ihtiyaç olduğu kadarı tüketildikten sonra kalanının saklanıp, ikinci yedi yıldaki kıtlıkta tüketilmesini söyler.

Bunun üzerine şerbetçi hemen Firavunun yanına dönerek Yusuf'un söylediklerini anlatır. Firavun işte bu benim rüyam diyerek Yusuf'u görmek istediğini söyler. Şerbetçi tekrar zindana Yusuf'un yanına gider ve Yusuf'u zindandan çıkartıp, Firavuna getirir. Firavun Yusuf'un zindana atılmasında payı olan herkesi saraya çağırır.

Bir tek Potifar gelemeyen ölmüştür, Mısırlı kadınlar gelir. Firavun kadınlara neden ellerinizi kestiniz diye sorar ve devam eder yoksa Yusuf mu size kötü niyet besledi der. Kadınlar o masumdur, onu isteyen bizdik diye cevap verirler. Firavun adamların Züleyha'yı getirmelerini ister

Züleyha gelir ve Firavun “Züleyha’ya bize bir şey söylemeyecek misin ?” diye söyler. Firavun soruyu birkaç kez tekrarlar. Züleyha “ **Yusuf masum, onu isteyen bendim.**” der. Böylece Yusuf’un suçsuzluğu kesinleşmiş olur.

Daha sonra (Firavun **Mısır hükümdarı Reyyân İbn-i Velid** (Kral Aphophis (Mısır kaynaklarında Apopi) hüküm sürüyordu.)

Bu Firavun Hak dine girmiş Hz.Yusuf(a.s)ıman etmiştir.Ve Hz.Yusuf(a.s)’u Mısır’a aziz yapar ve Züleyha(r.anha) ile evlendirir.

Bazı rivâyetlere göre, Züleyhâ’nın kocası vefât ettikten sonra Allah’ın irâdesi ile eski güzelliğini kazanmış ve Yusuf (a.s) ile evlenmiştir. Yusuf (a.s) ile evlendiği zaman, bakire olduğu anlaşılmıştır. (*Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’ân Dili, İstanbul 1971, IV, 2879*)

Bir seferinde Rasûlullah (s.a.v) ondan "Yusuf’un arkadaşı" diye bahsetmiştir. (*ez-Zebîdi, Sahihi Buhârî Muhtasarı Tecvidi Sarih Tercemesi, trc. Ahmed Naim, İstanbul 1972, II, 663*).

Züleyhâ, Kur’ân’ın ibret için sunduğu Yusuf (a.s)’ın kıssasında yer aldığına göre, onun hakkında bilgi veren âyetlerde hikmetler vardır. İnsanların Züleyhâ hakkındaki bu bilgilerden çeşitli dersleri almaları gerekir. Hz. Yusuf (a.s.)ile Züleyha(r.anha) olayını haber veren ayette "**Eğer Rabbinin burhanını görmeseydi o da kadına meyledecekti.**" denilmektedir. Bu ayette geçen "**burhan**" nedir?

“Doğrusu, hanım ona sahip olmayı iyice aklına koymuş ve buna yeltenmişti de. Eğer Rabbinin burhanını görmeseydi, o da kadına meyledecekti. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.” (Yusuf Suresi,24)

Önce şunu söyleyelim ki, Hz. Yusuf (a.s)’ın ona meyletmesi, insanın fitratında var olan tabii bir duygunun -iradesi dışında- harekete geçmesi anlamındadır. Kur’ân’ının bu ifadesi, bir yergi değil, övgü manasındadır. Çünkü eğer Hz. Yusuf’un kadınlara karşı fitrî bir meyli olmasaydı, ondan uzak kalmanın övülecek bir yanı olmazdı. Önemli olan, bu gayrimeşru olduğu kadar gayrı ihtiyarî olan meyli, kendi ihtiyariyle, özgür iradesiyle frenlemektir. İşte Hz. Yusuf(a.s) gördüğü burhanla en doğru yolu izlemiştir.

Hz. Yusuf(a.s)’un gördüğü bu “burhan” konusunda âlimlerin farklı görüşleri vardır. Bunları kısaca şöyle açıklayabiliriz:

a. Buradaki "**burhan**"dan maksat, Allah'tan gelen ve bu filin çirkinliğini gösteren bir ilhamdır. Bu kanaat daha ağır basmakta ve yukarıdaki açıklamalardan da daha doğru olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Yusuf(a.s)'u koruyan, onun İlahi esma ve sıfata olan bilgisi ve Allah'ı Teâla'nın ilmîne, kudretine ve onun her an Semî' ve Basîr olduğuna dair yakiniydi. Başka bir tabirle söz konusu "burhan"dan maksat, tehlike arzeden durumlarda ve kader anlarında mümin ve muhles (halis kılınmış) kulların yararlandığı ve onları şeytani etkenlerden ve nefsanî vesveselerden koruyan İlahi imdatlar ve Rabbani teyitlerdir.

Ayetin sonlarında geçen cümleler, bunun en güzel şahidi ve delilidir. Ayetin sonunda şöyle buyuruyor: "**İşte böylece biz, bunu, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için yaptık. Şüphesiz o ihlâşlı kullarımızdandı.**"

Görüldüğü gibi Allah-u Teâla, Hz. Yusuf(a.s)'un bu bela ve kötülükten korunmasına gerekçe olarak, onun muhles kullardan olduğunu gösteriyor. Adeta bu İlahi koruma, halis imana ve temiz amellere sahip olanlara bir mükâfat olarak bahşedilmektedir.

Zaten bu ayetteki açıklamaya ilaveten, başka ayetlerde de "**şeytanın muhles kullara herhangi bir tasarrufunun söz konusu olamayacağını**" "şeytanın bir itirafı olarak haber verilmiştir. (*Hicr Suresi,40; Sad Suresi,83*)

Bunun yanında şu yorumlar da yapılmıştır:

b. İlgili burhan, Hz. Yusuf(a.s)'un o anda gapten işittiği bir sestir. Bu ses "**sakın ha!**" diyordu.

c. Babası, Hz. Yakub(a.s) -*Allah'ın inayetiyle*- oracıkta temessül etti ve onun için engelleyici bir burhan oldu.

Bazı tefsîrlerde, âyet-i kerîmedeki "**bürhân**" ifâdesiyle alâkalı olarak şunlar nakledilmektedir: Yûsuf -aleyhisselâm- "Sakin, sakın!" sesini işittiği zaman o sese aldırış etmedi. Fakat sesin üç kere tekrarından sonra o mahalde Hazret-i Yakup (a.s.) temessül etti. Bundan sonra Yûsuf -aleyhisselâm- kendine gelip Züleyhâ'dan hemen yüz çevirdi.

Allâh'ın izniyle Yaup (a.s.) oğlu Yûsuf'a mânevî yardımda (istiânede) bulunmuş, nefs-i emmâreyi temsîl eden Züleyhâ'ya meyletmesine mânî olmuştu. Âyette anlatılan bu hâdise, istiâne, istiğâse (mânevî yardım) ve râbıtaya bir misâldir.

Ali bin Hasen bir rivâyetinde der ki: Züleyhâ'nın hazırladığı odada onun putu vardı. Yûsuf'u nefsine dâvet etmeden önce onun üzerini bir libâs ile örttü. Bunu gören Yûsuf sordu:“–Niye böyle yaptın?”

Züleyhâ:“Beni musîbet ânında iken görmesinden hayâ ettim!” diye cevap verdi.

Bunun üzerine Yûsuf(a.s) şöyle dedi:“*Sen işitmeyen, görmeyen ve bir şey anlamayan bir taş parçasından utanırsın da, benim, beni yaratan, hem de en güzel sûrette yaratan Rabbimden hayâ etmeye hakkım yok mu?*”

d. O anda Hz. Yusuf(a.s)’a “*Şüphesiz sizin her şeyinizi kayıt altına alan şerefli -melek- katipler sizi gözetlemektedir.*” mealindeki ifade -gaipten- gözüne ilişti.(*Razî, Zemahşerî, ilgili ayetin tefsiri*).

Bu konuda benzer başka yorumlar da vardır. Ancak, daha önce de belirtildiği üzere, bu konuda (a) şıkkı en kuvvetli görüş olarak kabul edilebilir. Bu husus imtihan sırrına daha uygun, Hz. Yusuf(a.s)’un takvasına daha münasip, onun iffetli vasfına daha muvafıktır.

Allah’ın ilhama dayalı burhanı, layık olan herkes için söz konusu olabilir. Samimi olarak Allah’ın emir ve yasaklarına riayet etmek isteyen ve bu samimiyetini pratikte de gösteren insanlara, -yanlışla kaymayla karşı karşıya kalması durumunda- Allah’ın ilham denilen iç hattan o kuluyla iletişim kurması ve ona uyarıda bulunarak yardımına koşması sonsuz rahmet ve hikmetinin şanına yakışan bir lütuftur.

Nitekim bir hadis-i şerifte bu gerçeğin altı şöyle çizilmiştir:“**Allah bir kuluna hayır murat ederse, onun içinden -kendisine- iyilikleri emreden, kötülüklerden sakındıran bir vaiz ve bir uyarıcı kılar.**”Zeynu’l-İrakî, bu hadisin senedinin hasen olduğunu söylemiştir. (*Tahricu ahadisi’l-İhya-İhya ile birlikte-*, 3/11; *Aclunî*, 1/78; *Kenzu’l-Ummal*, h. No: 30762)

Yûsuf sûresinde Züleyha’ya dair şu bilgiler verilir: Yûsuf köle olarak Mısır’da satıldığında çocuğu olmayan hükümdarın veziri (aziz) onu alır ve karısına çocuğu evlât edinmek istediğini ve ona iyi bakmasını söyler.

Yûsuf erginliğe ulaşınca Züleyha güzelliğinden dolayı ona göz koyar ve onu elde etmek için çareler arar. Bir gün kapıları kapatarak Yûsuf’u mahremine davet eder. Ancak Yûsuf efendisine ihanet edemeyeceğini söyleyerek ondan kaçır ve kapıya doğru koşar, Yûsuf’a

yetişen kadın onu arkasından yakalarsa da gömleği yırtılan Yûsuf bu sayede Züleyha'nın elinden kurtulur. Tam o sırada kapıda azizle karşılaştıklarında Züleyha, Yûsuf'un kendisine saldırdığını ileri sürer. Ancak Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olması kadının haksızlığını ortaya çıkarır. Diğer taraftan şehrin ileri gelenlerinin hanımları azizin karısının kölesinden murat almak istediği yolunda dedikodu yaparlar. Züleyha da onları evine çağırıp önlerine meyve koyar, ellerine de birer bıçak verir; kadınlar bıçakla meyveleri soyarken Yûsuf'u karşılarına çıkarır. Yûsuf'u gören kadınlar güzelliği karşısında şaşırır ve bıçakla ellerini keserler. Azizin karısı da, "Benim murat almak isteyip karşılık bulamadığım işte bu hârikulâde gençtir diyerek kendini savunur.

ÜÇ-DÖRT AYLIK ÇOCUK DİLE GELDİ

Yûsuf -aleyhisselâm-, kendisinin temiz olduğuna dâir bir delîl göstermesi için Allâh'a duâ etti. O sırada Züleyhâ'nın dayısının üç veya dört aylık olan oğlu, mûcizevî bir şekilde dile geldi ve Yûsuf'un temiz olduğuna şehâdet etti.

“(Azîz) ne zaman ki, gömleğin arkadan yırtılmış olduğunu gördü, o zaman (karısına) dedi ki: «Bu iş, siz kadınların tuzağındandır. Gerçekten de sizin tuzağınız çok büyüktür. Ey Yûsuf! Sakın sen bundan kimseye bahsetme! Ey kadın! Sen de günahından dolayı istiğfâr et. Sen gerçekten günahkârlardan oldun.»” (Yûsuf Suresi, 28-29)

Hâdise, halkın arasında duyulmaya başladı. **“Şehirdeki bazı kadınlar: «Azîzin karısı, delikanlısından murâd almaya kalkmış, (Yûsuf'un) sevdâsı onun kalbine işlemiş! Biz onu gerçekten açık bir sapıklık içinde görüyoruz.» dediler.** (Yûsuf Suresi, 30)

Buna rağmen Yûsuf dedikoduları önlemek amacıyla zindana atılır. Zindanda iken Mısır hükümdarının gördüğü bir rüyayı tabir etmesi için saraya çağrılınca ellerini kesen kadınlar suçsuzluğunu açıklığa kavuşturmadıkça zindandan çıkmayacağını söyler. Hükümdarın huzuruna getirilen kadınlar Yûsuf'un suçsuz olduğunu bildirirler; azizin karısı da kendisinin ondan murat almak istediğini, ancak bunu kabul etmediğini söyler. Bu olaylar tefsir kitapları ile peygamber kıssalarında daha geniş biçimde ele alınmış, bu anlatımlarda genellikle İsrâiliyat'tan faydalanılmış ve sanatkârlarca süslenmiştir.

Yûsuf kıssası çevresinde oluşturulan hikâyeler daha sonra yahudi folkloruna da girmiştir.

Yûsuf peygamberin hayatı müslüman milletlerin edebiyatlarında sıkça ele alınmıştır. Onun hikâyesi genişletilip yer yer diğer hikâyelerle zenginleştirilerek âdeti bir destan haline getirilmiş, meclislerde anlatılmış, şairler tarafından müstakil eserler kaleme alınmıştır. Züleyha'nın edebiyatta işlenen kimliğiyle tarihî kimliği birbirinden farklıdır.

Dinî kaynaklarda kendisinden fazla bahsedilmez, hatta ismi bile anılmaz. Bazı eserlerde azizin karısı ve kötü niyetli bir kadın olarak tanıtılır. Hz. Yûsuf'u konu alan hikâyelerde ise kendisinden söz edilerek yaptıklarından dolayı âdeti mâzur görülmüş, sevdiğine kavuşmak için her şeyi göze alan bir âşık kimliğiyle takdim edilmiştir. Nitekim çok güzel olan ve nazla büyütülen Züleyha daha Mağrib Hükümdarı Taymus'un kızı iken rüyasında Yûsuf'u görerek ona âşık olur. Yûsuf rüyada kendisinin Mısır azizi olduğunu, ileride evleneceklerini, bu sebeple hiçbir erkeği kabul etmeyip kendisini beklemesini söyler; evlenecek çağa geldiğinde Züleyha rüyası sebebiyle hiç görmediği Mısır aziziyle evlenir. Fakat karşısına rüyada gördüğü kişi değil Kıtîr çıkar. Yıllar sonra Kıtîr, Yûsuf'u köle olarak eve getirince Züleyha onun rüyada gördüğü genç olduğunu anlayarak ona kavuşmanın yollarını arar.

Bir başka anlatıma göre Züleyha, Yûsuf zindana atıldıktan sonra yaptıklarına pişman olur. Yûsuf zindandan çıkıp Mısır'da önemli mevkilere geldikten ve aziz öldükten sonra Züleyha tamamen gözden düşer, servetini kaybederek bir kulübede yaşamaya başlar. Zaman içinde yaşlanıp gözleri kör olur, ayrıca puta tapmaktan vazgeçip hidayete erer. Yûsuf bir gün atıyla saraya dönerken Züleyha onun yoluna çıkar ve tekrar karşılaşmış olurlar. Züleyha Yûsuf'tan kendisi için dua etmesini ister, Yûsuf'un duasıyla gençleşip gözleri açılınca Yûsuf onunla evlenir. Daha önce evlenmiş olmasına rağmen Yûsuf Züleyha'nın bâkire olduğunu anlar; böylece Züleyha'nın da rüyasında gördüğü Yûsuf'a verdiği sözü tutmuş olduğu anlaşılır.

Züleyha'nın Yûsuf'tan Efraîm ve Mîşâ adlı iki oğlu ile Rahmet adlı bir kızı dünyaya gelir. Züleyha, Yûsuf ile evlendikten sonra kendini tamamen ibadete verir, bu defa Yûsuf ona yöneldiği halde Züleyha

kaçar. Hatta bir seferinde kaçarken eteği arkadan yırtılarak Yûsuf'un elinde kalır, Züleyha da ona, **“Bu öncekinin karşılığıdır”** der.

Yûsuf, Züleyha için bir ibadethâne yaptırır ve Züleyha ömrünü ibadetle geçirir. Konuyu işleyen mesnevilerde, özellikle Abdurrahman-ı Câmî'nin Farsça eserinde ve Türkçe yazılmış **“Yûsuf ve Züleyha”** kıssalarından Şeyyad Hamza, Hamdullah Hamdi, Kemalpaşazâde ve Taşlıcalı Yahyâ Bey'in eserlerinde Züleyha'ya geniş yer verilmiş, hikâye âdeta Züleyha'nın Yûsuf'a olan aşkı üzerine kurulmuştur.

Divan edebiyatında mesneviler dışında gazellerde de Züleyha kıssası mazmun olarak yer almış, teşbih ve telmihlerle ondan bahsedilmiştir. Züleyha'nın aşkı, rüyaları, güzelliği, hilekârlığı, Yûsuf'u zindana attırması, Yûsuf'un eteğinin yırtılması gibi olaylar birer mazmun halinde çeşitli bağlantılarla şiirlere girmiştir.

Fuzûlî'nin; “San Züleyhâ halvetidir gonce-i der-beste kim / Çıktı ondan dâmen-i çâk ile Yûsuf-vâr gül”.

Bâkî'nin; “Gülün pirâhen-i Yûsuf gibi dâ-mânı çâk olmuş / Nesîm-i perde-dâr kıldı meger mekr-i Zelîhâ'yı”.

Zâtî'nin; “Dôstum onun Zelîha-yı fenâ ardıncadur / Yûsuf-ı hüsnün kalır sanma ki dâmânı dürüst”.

Nef'î'nin; “Züleyhâ tâ ebed nevmîd olurdu zevk-i vuslattan / Bu istîgnâ vü bu nâzı göreydi düşte Yûsuf ger”.

Nâîlî'nin; “Biziz ol âşık-ı kullâb-nazar kim dilesek / Yûsuf'u dest-be-dâmân-ı Züleyhâ ederiz” beyitleri bunlara örnek verilebilir.

Bursalı Ahmed Paşa'nın, “Yâ felek Mısır'ında sultân oldu bir Yûsuf-cemâl / Yâ Züleyhâ'dır tutar nâ-renc-i zer-peyker güneş” beyti, Yûsuf'un güzelliğini gören kadınların şaşkınlıkla ellerini kesmeleri hadisesiyle ilgilidir.

İzzet Molla'nın, “Bin şîvesi vardır bu Züleyhâ-yı cihânın / Ey Yûsuf-ı hüsn eyleme zindânı ferâmûş” beyti de Yûsuf-zindan ilişkisi bağlamında yazılmıştır.

Seyyid Vehbî'nin, “Kaçırdı Yûsuf-ı savmı Züleyhâ-yı felek şimdi / Hilâl-i îd sanma elde kaldı taraf-ı dâmânı” beyti ise konunun bir bayramiyyede ele alınışına güzel bir örnektir.

Yûsuf Aleyhisselâmın Evlenmesi ve Doğan Çocukları:

Mısır Kralı; Yûsuf Aleyhisselâmı, ölen Vezîr'in karısı Züleyha ile evlendirdi. Yûsuf Aleyhisselâm, Züleyha'ya: **“Senin, vaktiyle**

benden istemiş olduğun şeyden, böylesi daha hayırlı değil midir?" dedi.

Züleyha: *"Ey dost! Sen, beni, kınama! Gördüğün gibi, ben, devlet ve dünya nimetleri içinde yaşayan güzel bir kadın idim. Efendimin ise, kadınlarla teması yoktu. Allah, seni de, olduğun gibi, güzel suret ve heyette yaratmıştı. Gördüğün gibi, nefsim, bana, galebe çalmıştı!" dedi.*

Bazı tarih kitaplarında, Yûsuf aleyhisselâmın Züleyhâ'dan **Efrâim** ve **Mîşa'** adında iki oğlu ile **Rahmet** adında bir kızı olduğu bilgisi vardır. (*Taberî-Tarih 1/178; Sâlebî-Arais s.128; İbn. Esîr, Kâmil, 1/147*)

Efrâim; Yûşa' b. Nün, b. Efrâim Aleyhisselâmın dedesidir. **Mîşa'**ın da, Mûsâ adında bir oğlu olup kendisi, Mûsâ b. İmran Aleyhisselâm'dan önce peygamber olmuştu.

Tevrat Ehli ise, Hızır Aleyhisselâmı arayan Mûsâ b. İmran Aleyhisselâmın, bu, Mûsâ b. Mîşa' olduğunu zan ve iddia etmekle, ağır bir yanlışlığa düşmüşler, yalan söylemişlerdir. (*Müsne'd, 5/117, 120, 121; M. Asım Köksal, Peygamberler Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1/298-299*)

Züleyha(r.anha) validemizin kocası ölünce, Mısır kralı, onu Hz. Yusuf ile evlendirir. Bu esnada Hz. Yusuf ile Züleyha arasında şöyle bir muhavere / konuşma geçer: Yusuf aleyhisselam hanımı Hz. Züleyha'ya: **"Senin vaktiyle benden istemiş olduğun şeyden, böylesi daha hayırlı değil midir?"** der.

Züleyha: **"Ey dost! Beni kınama! Gördüğün gibi ben devlet ve dünya nimetleri içinde yaşayan güzel bir kadındım. Eşimin ise kadınlarla teması yoktu. Allah seni, olduğun gibi çok güzel yaratmıştı. Gördüğün gibi nefsim de bana baskın gelmişti"** der.

Yine bu kaynaklarda verilen bilgiye göre, Yusuf aleyhisselam Züleyha validemizi bâkire olarak bulmuştur. Kıssalara göre Züleyha, Allah'ı Teala'nın bir lütfu olarak yeniden gençlik günlerine dönmüştü.. Bu evlilikten iki de oğulları olmuştur. [*Elmalî'lı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Kitabevi, İstanbul, 1971, IV, 2879*]

Züleyha validemiz Allah'ı Teala tarafından affedilmiş olmalı ki, Yusuf aleyhisselâm gibi bir peygamberin hanımı olmuştur. Âyetten yer aldığına göre, eşi, malum hadiseye şahit olduğunda Züleyha'ya, Allah'tan af dilemesini söyler ki, tevbe ettiği anlaşılıyor. [*M. Asım Köksal, Peygamberler Tarihi, 1, 298; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi, s. 136*]

Görüldüğü üzere Yusuf aleyhisselam hanımı Hz. Züleyha'ya, “Senin vaktiyle benden istemiş olduğun şeyden, böylesi daha hayırlı değil midir?” diyor.

“Vaktiyle benden istemiş olduğun şeyden” kastı, sifahtır, yani Züleyha validemizin nikâhsız olarak tahayyül ve tasavvur ettiği münasebettir. Daha sonra evlenmelerinde ise, nikâh muamelesinin olmadığını düşünmek imkânsız. Çünkü zina, ilk insan ilk peygamber atamız Hz. Âdem'den Efendimiz'e (aleyhimüsselâm) gelinceye kadar bütün peygamberlerin şeriatlarında haramdır. Onun içindir ki, zinanın helâl-meşru olmasını temenni etmek bile yasaktır, Allah korusun insanı dinden çıkarır. Bu sebeple onların nikâhsızlığını bırakınız konuşmak, düşünmek dahi abestir.

Ayrıca Züleyha validemizin de, “Ey dost! Beni kınama! Gördüğün gibi ben devlet ve dünya nimetleri içinde yaşayan güzel bir kadındım. Eşimin ise kadınlarla teması yoktu. Allah seni, olduğun gibi çok güzel yaratmıştı. Gördüğün gibi nefsim de bana baskın gelmişti” demesinden, önceki tavrın-tarzın yanlışlığı, dolayısıyla hâlihazır durumun da doğruluğu-meşruluğu, yani nikâh üzere oldukları anlaşılmış oluyor.

Mesnevi'den Yusuf Züleyha Kıssası:

“Yûsuf yüzünde ne gördü Züleyhâ,

İşi efgân oluptur aşk elinden” beyitiyle ifâde eder.

“Züleyhâ öyle bir hâle gelmişti ki, çörek otundan öd ağacına dek, her şeyin adı Yûsuf idi ona göre.

Yûsuf'un adını başka adlarda gizlemişti. Mahremlerine de bu sırrı söylemişti.

‘Mum ateşten yumuşadı’ dese, ‘sevgili bize alıştı, yüz verdi’ demiş olurdu.

ZÜLEYHA’NIN HZ. YUSUF’TAN (AS) İSTEDİĞİ 3 DUÂ

Birgün Yûsuf -aleyhisselâm- atına binmiş, maiyetiyle birlikte Züleyhâ'nın hânesinin önünden geçmekteydi. Züleyhâ hemen evinden çıktı ve Yûsuf'un yolu üzerinde yüksek sesle şöyle dedi: **“Tesbîh ederim o kudreti ki, sultanları günahları sebebiyle köle eder; köleleri de Hakk’a kullukları sâyesinde sultân eyler!..”** (*Seyyid Ali Hemedânî, Zahîratü'l-Mülûk, haz: Necdet Yılmaz, İstanbul, 2003, s. 118-119.*)

Allâh'ın emri ile rûzgâr bu sesi Yûsuf'un kulağına erişti. Yûsuf da tanıyamadığı Züleyhâ'nın hâlini sordurdu. Züleyhâ, ancak

Yûsuf'un kendisine derman olacağını söyleyerek O'nun huzûruna çıktı. Yûsuf -aleyhisselâm-'dan eski güzelliğinin ve gözlerinin kendisine verilmesi için duâ etmesini, ardından da kendisiyle evlenmesini talep etti.

Yûsuf -aleyhisselâm-, onun ilk iki arzusunu yerine getirdi ve Allâh'ın izni ile Züleyhâ'ya gözleri ve önceki güzelliği tekrar verildi. Ancak üçüncü talep husûsunda Yûsuf -aleyhisselâm- başını önüne eğdi ve murâkabeye daldı.

O sırada Cebrâîl(a.s) geldi ve Yûsuf -aleyhisselâm-'a: ***“Ey Yûsuf! Rabbin sana selâm ediyor ve kadıncağızın talebini reddetmemeni emrediyor! Onunla izdivâc eyle; zîrâ o, dünyâda ve âhirette senin zevcendir!”***

Bu emir üzerine Yûsuf -aleyhisselâm- Züleyhâ'yı kendisine nikâhladı. Daha sonra Yûsuf -aleyhisselâm- ellerini semâya kaldırarak şöyle duâ etti: ***“Ey bana bunca nîmeti ihsân eden merhametlilerin en merhametlisi olan Allâh'ım! Sana nihâyetsiz hamd ü senâlar olsun!***

İlâhî! Üzerimdeki nîmetini tamamlamanı, bana babam Ya'kûb'un yüzünü göstermeni, beni de ona göstermekle onun da gözlerini nûrlandırmanı ve kardeşlerimin de benimle görüşme yollarını açmanı Sen'den dilerim Rabbim! Sen duâyı kabûl edensin, Sen her şeye kâdirsin!”

Hız. Yusuf köledir, züleyha efendi; yusuf güzeldir, züleyha aşık; yusuf dillere destandır, züleyha dillere düşmüştür çoktan; bıçaklar keskindir, kadınlar meraklı; bıçaklar keskindir, yusuf güzel; etraf ıssızdır, züleyha ateşli; herşey ortadadır, kral çaresiz; zindan karanlıktır, yusuf çaresiz; günler zindandır, züleyha kimsesiz; tanrı birdir, züleyha bilir; rüya kesindir, yusuf bilir; bolluk güzeldir, tutumluluk iyi; kıtlık acıdır, ektiğini biçmek iyi; züleyha yaşlıdır, yusuf kral; züleyha yanmıştır, yusuf aşık; firavun aradan çekilmiştir, aşıklar buluşmuş.

Yusuf aleyhisselam yetkileri eline alınca kıtlık senelerinin geleceğini düşünerek gerekli tedbirleri aldı. Gerekli gıdâ stoklarını yaptırdı. Bu stoklar için büyük depolar yaptırıp topladığı yiyecekleri buralarda depoladı. İnsanlara da çok iyilik ve ihsânlarda bulundu. Yedi sene olan bolluk seneleri geçip, peşinden bütün şiddetiyle kıtlık başgösterdi. Kıtlığın ilk senesinde insanlar hazırladıkları yiyecekleri bitirdiler. Yusuf aleyhisselamdan para ile yiyecek satın almaya başladılar. Yusuf aleyhisselam kim olursa olsun, kimseyi kayırmadan

yiyecek almaya gelene bir deve yükünden fazla yiyecek vermezdi. Bu hususta adâletten aslâ ayrılmazdı. Mısır hükümdârı ve pekçok kimse onun adâleti ve güzel huyları sebebiyle Allahü teâlâyâ inanmışlardı.

Mısır'dan ve çevre ülkelerden olan insanlar akın akın gelip Yusuf aleyhisselamdan yiyecek alıyorlardı. Babası Yakub aleyhisselamın ve kardeşlerinin yaşadığı Ken'an diyârında da kıtlık baş gösterdiğinden Yakub aleyhisselam, Yusuf aleyhisselamın anne-baba bir kardeşi olan Bünyamin hâricindeki on oğlunu Mısır'a erzak almak üzere gönderdi. Yakub aleyhisselamın oğulları Mısır'a varınca hazret-i Yusuf onları tanıdı. Onlar ise, hazret-i Yusuf'u tanıyamadılar. Fakat, hazret-i Yusuf onların kim olduklarını, nereden geldiklerini sordu. Onlar dediler ki: "Biz Ken'an vilâyetindeniz. İhtiyar bir babanın on evlâdıyız. Babamızın ismi Yakub'dur. Beldemizde kıtlık var. Babamız bizi buraya erzak almaya gönderdi." dediler. Yusuf aleyhisselam; "Şimdi babanız nerede ve kiminle berâberdir?" deyince, onlar da; "Ken'an ilinde bizim en küçük kardeşimizle berâber kaldı. Babamızın küçük kardeşimizle aynı anadan olan çok sevdiği bir oğlu daha vardı. Kırdı telef oldu. Onun derdinden Bünyamin adındaki küçük oğlunu yanından hiç ayırmaz. Oğlu Yusuf'a üzüntüsünden dolayı gözleri görmez oldu." dediler.

Yusuf aleyhisselam her bir kardeşi için birer deve yükü erzak hazırlattı. Onlardan almış olduğu paralarını da gizlice tekrar yüklerinin içine bıraktırdı. Gelecek sefere diğer kardeşlerini de getirmelerini istedi. Getirmedikleri takdirde erzak vermeyeceğini bildirdi. Yakub aleyhisselamın oğulları Mısır'a varınca babalarına, Mısır Mâliye Nâzırı tarafından büyük ihsân ve iltifat gördüklerini anlattılar. Mısır Mâliye Nâzırının bir daha Mısır'a gittiklerinde kardeşleri Bünyamin'i de getirmelerini istediğini, aksi hâlde erzak vermeyeceğini söylediğini bildirdiler. Yakub aleyhisselam Bünyamin'i göndermek istemedi. Yüklerini açtıkları zaman da paralarının ihsân olarak yüklerinin içine konulduğunu gördüler. Bunun üzerine babalarına; "Ey babamız! Daha ne istiyoruz, işte sermayemiz de bize iâde edilmiş. Biz onunla tekrar âilemize zahîre getiririz. Kardeşimizi de koruruz. Kardeşimizi götürmekle bir deve yükü zahîre de fazla alırız. Bu seferki aldığımız zahîre az bir ölçektir, bizi idâre etmez." dediler. Bünyamin'i getireceklerine dâir söz aldıktan sonra onlarla birlikte tekrar Mısır'a gönderdi. Onlara da; "Daha önce Yusuf'a olanı biliyorsunuz. Fakat

Allahü teâlâ en iyi koruyucudur. Merhametlilerin en merhametlisidir.” dedi.

Yakub aleyhisselamın oğulları ikinci defâ Mısır’a gittiler. Bünyamin’i Yusuf aleyhisselamın yanına getirdiler. Yusuf aleyhisselam kardeşlerine ikram ve ihsânlarda bulundu. Diğer kardeşlerinden ayrı olduğu sırada kardeşi Bünyamin’e kendisini tanıttı. Bir tedbirle onu göndermeyeceğini bildirdi. Her bir kardeşi için bir deve yükü erzak hazırlattı. Kardeşi Bünyamin’in yükünün içine Mısır hükümdârının altından yapılmış su tasını koydurdu.

Yakub aleyhisselamın oğullarının yükleri hazırlanıp yola çıkacakları sırada saraydan bir vazîfeli gelerek; “Ey kâfile ehli! Durun! Muhakkak siz hırsızlarsınız.” dedi. Yusuf aleyhisselamın kardeşleri geri dönerek; “Ne kayboldu. Aradığınız nedir?” diye sordular. Vazîfeli; “Hükümdârın tası kayboldu. Onu getirene bir deve yükü zahîre var. Ben de buna kefilim.” dedi. Yusuf aleyhisselamın kardeşleri; “Vallahi muhakkak siz de bilirsiniz ki, biz buraya fesâd çıkarmak için gelmedik. Biz hırsız da değiliz.” dediler. Vazîfeli ve yanındakiler; “Eğer sözünüzde yalancı çıkarsanız sizin dîninizde hırsızlığın cezâsı nedir?” dediler. Yakub aleyhisselamın oğulları; “Su kabını çalanın cezâsı kimin yükünde bulunursa, çalan kimse, mal sâhibinin kölesi olur. Biz hırsızlık yapanları böyle cezâlandırırız.” dediler.

Saray vazîfelileri Yakub aleyhisselamın oğullarının yüklerini aradılar. Su tası en son aradıkları Bünyamin’in yükünde çıktı. Bunun üzerine Yakub aleyhisselamın bildirdiği dînin hükümlerine göre Bünyamin Mısır’da alıkonuldu. Yakub aleyhisselamın oğulları: “Ey Azîz! Hakikat, onun (Bünyamin’in) ihtiyar ve çok muhterem bir babası var. Kaybolan kardeşimizin acısını onunla unuttur. Onu bizden çok sever. Onun yerine birimizi alıp onu serbest bırak. Biz muhakkak seni ihsân edenlerden görüyoruz. Bu ihsânını tamamla.” dediler.

Yusuf aleyhisselam: “Eşyâmızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını alıkoymaktan Allahü teâlâyâ sığınırız. Çünkü bu takdirde (dîninize uygun olarak verdiğiniz fetvâyâ göre) biz de elbette zâlimlerden oluruz.” dedi.

Yakub aleyhisselamın büyük oğlu ve Şem’un da, babam bana izin verinceye kadar gelmem, deyip Mısır’da kaldı. Yakub aleyhisselamın diğer oğulları Mısır’dan ayrılıp utanarak ve sıkılarak babalarına geldiler; “Ey babamız! Muhakkakki oğlun Bünyâmin

hırsızlık yaptı. Biz ancak gördüğümüze şahitlik ederiz. Su kabının Bünyamin'in yükünden çıktığını gördük. Biz gaybı, yâni onun gerçekten çaldı mı, yoksa onun haberi olmadan eşyası arasına mı kondu? bilmeyiz. Eğer bize inanmazsan içinde bulunduğumuz (kendisinden döndüğümüz) şehre (Mısır halkına) da aralarında geldiğimiz kervana da sor. Biz hakikaten doğru söyleyicileriz.” dediler. Yakub aleyhisselam bu habere çok üzüldü, anlatılanlara inanmadı. Fakat; “Artık bana düşen sabr-ı cemildir. Umulur ki, Allahü teâlâ oğullarımı bana getire. Şüphesiz Allahü teâlâ Âlîmdir, Hakîmdir.” dedi.

Allahü teâlânın kendisini bu sıkıntıdan yakında kurtaracağına inanan Yakub aleyhisselam son derece üzüntülü ve kederli olmasına rağmen, hâlini Allahü teâlâdan başkasına arz etmedi. Başına gelen musibetlere rağmen, dâimâ sabırlı oldu. Bir gün oğullarına kavuşacağını ümit eden Yakub aleyhisselam; “Ey oğullarım! Mısır'a gidin, Yusuf ile kardeşlerinden haber sorun. Allahü teâlânın fadl ve ihsânından ümit kesmeyin. Çünkü hakikat, kâfirler gürûhundan başkası Allahü teâlânın fadl ve rahmetinden ümit kesmez.” dedi.

Yakub aleyhisselamın oğulları babalarının tavsiyesi üzerine üçüncü defâ Mısır'a geldiler. Yusuf aleyhisselamın huzûruna varıp; “Ey Aziz! Bize ve âilemize darlık, kıtlık, fakirlik ve açlık isâbet etti. Çok az ve ehemmiyetsiz bir sermâye ile geldik. Bize daha önce tam bedelle verdiğin gibi tam ölçek ver. Sermâyemizden eksik olan bu miktara karşılık olan zahîreyi vermekle veya kardeşimizi iâde etmek sûretiyle hakkımızda ayrıca tasaddukta bulun. Zîrâ Allahü teâlâ sadaka verenleri mükâfatlandırır. Yusuf aleyhisselam onlara: “Siz sonunun nereye varacağını bilmeden Yusuf'a ve kardeşine yaptığınız işin kötülüğünü anlayıp ondan tövbe ettiniz mi?” dedi.

Bu sözler üzerine onlar bu kimsenin, kardeşleri Yusuf olabileceğini düşündüler. Ona Yusuf olup olmadığını sordular. Onların yalvarışlarını, çâresiz kaldıklarını görünce, kalbi inceldi. Merhametinden dolayı, kendisinin kardeşleri Yusuf olduğunu açıkladı. Kardeşleri; “Yoksa sen gerçekten Yusuf musun?” dediler. Yusuf aleyhisselam; “Evet, ben Yusuf'um ve bu kardeşim Bünyamin'dir. Allahü teâlâ birbirimize kavuşturmakla bize ihsânda bulundu.” dedi. Kardeşleri Yusuf aleyhisselamın üstünlüğünü ve ona yaptıklarından dolayı günahkâr olduklarını kabul ettiler. Yusuf aleyhisselam onlara; “Bugün size bir kınama ve ayıplama yoktur.” dedi.

Kardeşlerine çok izzet ve ikrâmda bulundu. Babası Yakub aleyhisselamın hâlini, kendisinin yokluğundan sonra ne durumda olduğunu sordu. Onlar da; “Senin için çok üzüldü, ağladı. Bu sebeple gözleri görmez oldu.” dediler. Bunun üzerine Yusuf aleyhisselam gömleğini çıkarıp onlara verdi ve; “Şu gömleğimi babama götürün ve yüzüne sürsün. O benim kokumu koklasın ve gömleğimi gözlerine sürsün. O artık rahatlıkla görmeye başlar. Sonra bütün âilenizi bana getirin.” dedi. Yusuf aleyhisselam kardeşlerinin yol hazırlıklarını yaptırdı. Babası Yakub aleyhisselama verilmek üzere bütün hânedânı ve akrabâsı ile birlikte Mısır’a gelmelerini isteyen bir mektup da verdi.

Yakub aleyhisselam, oğulları Mısır’dan yola çıktıktan sonra oğlu hazret-i Yusuf’un kokusunu aldığını söyledi. Fakat yanındakiler, Yusuf aleyhisselama duyduğu aşırı muhabbetten dolayı böyle bir koku duyduğunu zannedebileceğini söylediler. Nihâyet Yakub aleyhisselamın oğulları Ken’an diyârına yaklaşıncâ, onlardan biri müjdeci olarak gelip Yusuf aleyhisselamın gömleğini babasına verdi. Yakub aleyhisselam gömleği alıp yüzüne, gözüne sürdü. Gözleri açılıverdi. Yakub aleyhisselam, bütün oğulları ve akrabâsıyla birlikte Ken’an diyârından Mısır’a gitmek üzere yola çıktı. Yusuf aleyhisselam Mısır hükümdârı ve halkıyla birlikte Yakub aleyhisselamı ve berâberindekileri karşıladı. Babasını sarayına götürdü. Babasını ve üvey annesini tahtının üstüne çıkarıp oturttu. Hepsî (babası, üvey annesi ve kardeşleri ona kavuştukları için) secde (şükür secdesi) ettiler.

Yusuf aleyhisselam babasına; “Ey babam! İşte bu evvelce gördüğüm rüyânın tevili (yorumu)dir. Hakîkaten Rabbim o rüyâyı tahakkuk ettirdi. Beni zindandan çıkarıp mülk ihsân etti. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını (hased ile) açtıktan sonra, Allahü teâlâ sizi çölden (Ken’an diyârından) getirdi. Muhakkak ki, Rabbim dilediği şeyleri hakkıyla bilen herşeyi hikmetinin icâb ettirdiği vakit ve şekilde yapan odur.” dedi. Kardeşlerini affettiğini bildirdi.

Yakub aleyhisselam Yusuf aleyhisselamla birlikte on seneden fazla yaşadıkdan sonra vefat etti. Vasiyeti üzerine Kudüs yakınlarındaki Halîlürrahmân denilen yere defnedildi. Yusuf aleyhisselam babasının vefatından sonra bir müddet daha yaşadıkdan sonra vefat etti. Mısır’da herkes Yusuf aleyhisselamı kendi mahallesine defnetmek istiyordu. İş kavgaya kadar vardı. Sonunda mermer bir Sandukaya koyup Nil Nehri kıyısına (veya Nil Nehrinin

ortasına) defnetmekte anlaştılar. Bir rivâyete göre ondan dört yüz sene sonra, gelen Musa aleyhisselam kabrini bulup, mübârek cesedini oradan alarak Yakub aleyhisselamın da medfûn bulunduğu Halîlürrahmân'da defnedildi.

Yusuf aleyhisselamın güzelliği fevkalâdeydi. Âdem aleyhisselama çok benzerdi. Mısır sokaklarında gezerken yüzünün pırıltısı güneş ışıklarının yansıması gibi duvarlara aksederdi. Bir kimse onun yüzüne bakmak isterse hemen gözlerini çevirmek zorunda kalırdı. Bütün bunlara rağmen Yusuf aleyhisselama güzelliklerden sâdece bir parça verilmişti. Muhammed aleyhisselama ise tamâmı verilmişti.

Ashâb-ı kirâm Peygamber(s.a.v)Efendimize, siz mi güzeldiniz, Yusuf âleyhisselâm mı güzeldi? Diye sorunca Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem; **“Kardeşim Yusuf benden sabih (güzel), ben ondan melihim (sevimliyim). O’nun görünen güzelliği benim görünen güzelliğimden çoktur.”** buyurdu. Peygamberimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) görünmeyen güzelliği gösterilseydi, kimse bakmaya tâkat getiremezdi.

Ashâb-ı kirâmın gençleri, Hz.Âişe(r.anha) vâlidemizden Peygamberimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) güzelliğini sorduklarında Hz.Âişe(r.anha)validemiz şu şiiri söylemiştir:

**“Ve lev semia ehlü Mısre evsâfe haddihî,
Lemâ bezelû fî sevmi Yûsüfe min nakdîn.
Levîmâ Zelihâ lev reeyne cebînehû,
Le âserne bilkat’il kulûbi alel eydi.”**

Mısırdakiler, onun yanaklarının güzelliğini işitmiş olsalardı, Yusuf aleyhisselamın pazarlığında hiç para vermezlerdi. Yâni, bütün mallarını, onun yanaklarını görebilmek için sakarlardı. Zelihâ’yı kötüleyen kadınlar, onun parlak alnını görselerdi, ellerinin yerine kalplerini keserlerdi (de acısını duymazlardı).

Hadislerde Yûsuf(a.s)’la ilgili çok az bilgi vardır ve Yûsuf(a.s) sadece bazı özellikleriyle anılır. Büyük dedesi İbrâhim, dedesi İshak, babası Ya’kûb ve kendisi olmak üzere peygamberlikte peş peşe gelmeleri sebebiyle Yûsuf “Kerîm oğlu kerîm oğlu kerîm oğlu kerîm, İbrâhim oğlu İshak oğlu Ya’kûb oğlu Yûsuf” şeklinde nitelenir ve insanların en kerimi olduğu belirtilir.

Peygamber(s.a.v) mi'racda onunla üçüncü kat semada karşılaştığını bildirmiştir.(*Müsned, II, 96, 416; III, 148; Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 6, "Enbiyâ", 8, 14, 19; Tecrid Tercemesi, IX, 213*)

Tefsirlerde, tarih kitaplarında ve kısas-ı enbiyâlarda, Yûsuf ve Züleyha mesnevilerinde Hz. Yûsuf'la ilgili geniş bilgi yer alır. Yûsuf'un güzelliği darbimesel haline gelmiştir. Bir hadiste Resûlullah mi'racda onu ayın on dördü gibi gördüğünü ifade eder. (*Sa'lebi, s. 83*)

Yûsuf(a.s)'a nisbet edilen bir kavuk türü ile Mısır'ın fethinde ele geçirilen mukaddes emanetler arasında ona izâfe olunan bir sarık ve bıçaktan da söz edilmektedir. (*Evliya Çelebi, X, 122-124*)

Tevrat ve Kur'an dışında Yûsuf kıssasının bir benzerine Bellerophon'un Illiade hikâyesiyle Eski Mısır'a ait "İki Erkek Kardeşin Hikâyesi"nde rastlanmaktadır. Öte yandan Züleyha'nın kıssası bütün dünyada halk edebiyatlarının temel konularından biridir.

Kısaca; Yusuf aleyhisselam güzel ahlâk sâhibi olup, Mısır Azîzinin hakkını gözeterek Züleyhâ'nın tekliflerini reddetti ve iyilik gördüğü kimseye ihânet etmedi. Hiçbir menfâat ve zarar onun doğruyu söylemesine mâni olamadı. Allah'ı Teâlâ onu Kur'an-ı kerîmde "Sıddîk= Çok doğru sözlü" olarak medh etti. Kendisine hıyânet ve zulmedenleri affediciydi. İnsanların rüyâlarını doğru olarak tâbir ederdi. İnsanlara hizmet eder ve onların ihtiyaçlarını tedârik ederdi. Yusuf aleyhisselam iffet sâhibi, olup iffetini korumakta gayretliydi. Allah'ı Zülcelalin görevlendirdiği Hak peygamberlerdendi.Züleyha'da ona iman edip,nikahlı eşi olmuş,yaşlılığında mucize olarak gözleri açılmış genç kız olmuş,Allah'ın dinine hizmet etmişti.

YUSUF ALEYHİSSELAM'IN MUCİZELERİ

Yusuf aleyhisselamın üç çeşit mucizesi vardı:

1.Hz.Yusuf Aleyhisselam'ın konuşması çok tatlı.Çok şirin olduğu için. Bir çokları onun konuşmasına hayran kalıyor. Mucize olarak iman ediyordu.

BU MUCİZE MAKAMINDA RESÜLÜ EKREM (S.A.V)
)'IN MUCİZELERİ

Habeşistandan 70 kişi gelmiş Efendimiz Sallallahü Aleyhi vesselem'in konuşmasını dinlemiş ve "Ömrümüzde biz bunu n gibi tatlı ve fesih konuşan birisini görmedik. Bize bu, mucize olarak kâfidir. Başka bir mucizeye hacet yoktur." Diye hep birden iman ettiler.

2. Yusuf aleyhisselamın duası bereketiyle ağaçların yapraklarından güzel kumaş olmuştu. Yusuf(A.S)’ın huzuruna eşraftan biri gelmiş ve “şu ağacın yaprakları birleşip kumaş olursa sana iman ederim” demişti.Yusuf (A.S) da dua buyurunca yapraklar birleşerek çok kıymetli bir kumaş meydana gelmişti.

BU MUCİZE MAKAMINDA EFENDİMİZ (S.A.V)’İN MUCİZELERİ

Bir bayram günü muhtereme kızı üzüntülü olarak yanına geldi.

Kızına: “Kızcağızım bugün sevinç ve ferahlanma günüdür. Niçin böyle üzüntülü’sün?” diye sordu: Hz.Fatma (R.A.);Bu bayram Hasan’la Hüseyin’e bir şey yapamadık. Komşu çocuklarına bakıp üzüliyorlar.” Diye cevap verdi.

Resülû Ekrem (S.A.V) yanında bulunan deri parçalarını toplayıp mübarek elini sürünce hepsi nakışlı ve süslü birer kumaş oluverdiler.Hadis kitaplarında buna (İnkıb-ı a’van bi mu’cizafihi) diye isim verilmiştir.

Peygamberlerden başkaları mucize meydana getiremez.Getirdik diyenler durumu izah edemezler. Keramet sahibi insanlar o yolun yolcusudur.Kalb gözleri açıktır. İnsanlardan fazla bir şey istemezler. Yalan söylemezler. Menfaat içinde değildirler.Dünya malına önem vermezler.

HZ.YUSUF ALEYHİSSELAM’IN DUSI BERAKATIYLA ZÜLEYHA VALIDEMİZ GENÇLEŞMİŞTİ.

Şöyle ki Yusuf Aleyhisselam hâkimlik görevi ile Mısır’a girdiği zaman O’nu Züleyha karşılamıştı. O insanlara şöyle diyordu:“İbret alınız!Cenab-

ı Hakkın emrini tutmakta yasaklarından kaçınmakta sebat etmek. Bu uğurda her belaya katlanmak.Sabretmek ve Allahü Tealadan korkmak.Bir köleyi hâkim yapıyor.Heva ve hevesine uymak ise bir hâkimi köle yapıyor. Cenab-

ı Hak Teâla Hazretlerini noksan sıfatlarından tenzih ederim.

İtaat ettiği için köleyi sultan yaptı.

Masiyet işlediği için sultanı da köle yaptı.”

Hız. Yusuf Aleyhisselam bu konuşmayı duyunca çok üzöl
dü.”**Bu koca karı kimdir?**” diye sordu.

Züleyha olduğı söylenince kendini tutamayıp ağladı.

Şaka ile “**sen benden korkmuyor musun? Yaptığını hatırına g
etirmiyor musun?**” Dedi.

Züleyha: “**Güzel adam,
intikam almağa kalkmadığı için korkmuyorum**” dedi.

Hız.Yusuf Aleyhisselam:”**şimdi ne istiyorsun?**” Dedi.

Züleyha:”**Allah’ın emri ile beni almanızı istiyorum**” Dedi.

Yusuf Aleyhisselam kendi bindiğı deveden inerek,

Züleyha’yı bindirip onu evine kadar götürüverdi.

İkramlarda bulundu.

Eve geldiğinde iki rekât hacet namazı kıldı.

Züleyha’nın gençliğı ve sıhhati için Cenab-ı Hakka dua etti.

O anda Cebrail Aleyhisselam gelerek: “Rabbinin selamı var”
dedi.

Kulum Yusuf şu dua ile dua ederse duası kabul olunacaktır.”
Dediğini vahi olarak bildirdi.

O duayı öğretti.Yusuf Aleyhisselam o dua ile Cenab-

ı Hakk’a dua edince Züleyha validemiz onsekiz yaşındaki bir
kız oluverdi.Güzelliğı de evvelkisinden bir kaç kat daha üstündü.

. Yusuf Aleyhisselam Züleyha validemizle nikâhlanıp
onsekiz sene bir arada yaşamışlardı.

**BU MUCİZE MAKAMINDA RESÜLÜ EKREM (S.A.V)
İN MUCİZELERİ**

Beni Huzeyme isimli kabilenin reisi gelip:

“Eğer bir mucize gösterirseniz iman ederim;

dedi.O dadedi ki bir amcamın kızı vardır.Şimdi yüz yaşına var
mış durumdadır.Gençken birbirimizi seviyorduk fakatevlenememişt
ik.Şimdi ise nikâhlandık fakat bunun bir faidesini göremiyoruz.Bi
ze dua et de gençleşelim” diye teklifte bulundu.

Resülü Ekrem başını eğip

düşünürken Cebrail Aleyhisselam geldi.“Habibim Yusuf’tan daha
sevgili bir resülündür.İki rekât namaz kılıp dua etsin”

diye vahi getirdi. Resülü Ekrem Sallallahü aleyhi ve selem de
öylece yapınca kabile imana geldiler.Resülü Ekrem Efendimiz’in

duasının mutlak kabul buyurulacağından bu mucizenin akla uzak gelmemesini tavsiye ederim.

3. Hz. Yusuf(a.s)’un yüzü güneş gibi nûrluydu. Hattâ bir kimse yüzüne bakmak istese, hemen gözlerini çevirmeye mecbur olurdu. Bu nûrun tesiriyle, yâni başkasına sirâyetiyle huzûruna getirilen âmânın hemen gözleri görmeye başlamıştı.

BU MUCİZE MAKAMINDA RESÜLÜ EKREM (S.A.V)’IN MUCİZELERİ

Resülü Ekrem(S.A.V.)Efendimizbir gece Hz.Aişe validemizin odasına gelmiştir.İçerisini karanlık bulmuşlardır.“Bu karanlık nedir?” buyurduklarında “kandilimizin yağı kalmadı ya Resülellah!” diye cevap vermişlerdi.

O zaman Allah Teâla’nın mübarek

Resülü dışlerini hafif aralayarak gülmüşler.

O gece sabaha kadar evin içi aydınlık üzere kalmıştı.

Bazı rivayete göre ise Resülü Ekrem Efendimizin dışlerinden de ökülen ışıktaki Hz. Aişe radiyallahü anha validemiz

iğneye ipliğini geçirmişlerdir.

Yusuf aleyhisselamın hayâtı, başından geçenler ve hikmetleri Kur’ân-ı kerîimde Ahsen-ül-Kasas (kıssaların en güzeli) diye medh edilen Yusuf sûresinde bildirilmiştir. Bu sûrede Yusuf aleyhisselamın başına gelenlerle, kavuştuğu ihsânlardan bahsedilir. Hasedin noksanlık ve Allahü teâlânın yardımından mahrum kalmaya, sabrın ise sıkıntı ve gamlardan kurtulmaya sebep olduğu; Yakub aleyhisselamın sabrettiği için maksâdına kavuştuğu; Yusuf aleyhisselamın sabrı ve doğruluğu anlatılmaktadır.

Hem Doğu hem de Batı dünya edebiyatçılarının tarih boyunca çokça ele aldıkları ve evrensel bir tema olma özelliğine sahip olan "Yusuf ve Züleyha" hikâyesini Batılılar genellikle Tevrat, Doğulu İslâm toplumları da Kur'an kaynaklı anlatı ve bilgilere dayalı olarak işlemişlerdir. İslâm inancına göre Kur'an'dan önceki İlâhî kitapların asılları kaybolduğu ya da bozulduğu, içlerine insan düşünceleri ve bilgileri karıştırıldığı için onlar geçerliliklerini kaybetmiştir.

Onun için Müslüman edebiyatçıları bu konuyu işlerken Kur'an'da anlatılan bilgileri esas alırlar. Ancak buna rağmen kimi Müslüman edebiyatçıları Tevrat'tan da bazı motifleri alıp eserlerinde kullanmışlardır. Bir kısım sanatçıları, ana kurgusuna bağlı kalarak

hikâyeyi yeniden üretmiş, kimi de bundan aldığı ilhamla kendi özel duygu, düşünce ve yaşantılarının karşılığını bu kıssaya ait motiflerde ve tiplerde bulmuş ve bunları kimi zaman bir istiare kimi zaman da çağrışım imkânı olarak görmüştür.

Hikâye ilk olarak bazı unsurlarıyla M.Ö.14. yüzyılda eski bir Mısır hikâyesinde yer almıştır. Ayrıca Tevrat'ın ilk kitabı "Tekvin - bab 0-50"de de geniş biçimde yer almıştır.

İncil'de ise "Resullerin İşleri, bab 7"de kısaca yer almıştır. İslâm toplumları da Kur'an'daki şeklini esas alarak hem pek çok tefsirlere hem de özellikle mesnevî nazım şeklinde edebiyatlarına konu edinmişlerdir.

Aşağı yukarı onuncu yüzyıldan bu yana İslâm medeniyeti içinde etkin bir şekilde rol alan Türkler de edebiyatlarında bu kıssayı asıl olarak Kur'an'a gönderme yaparak ve daha çok nazma dökerek üretmişlerdir.

Hz.YUSUF(a.s)Ölmeden önce:"Ya Rabbî! Sen bana iktidar ve hâkimiyet verdin. Kutsal metinleri ve rüyaları yorumlama ilmini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da âhirette de mevlam, yardımcım sensin. Sana tam itaat içinde bir kul olarak canımı al ve beni hayırlı ve dürüst insanlar arasına dahil eyle!.." (Yusuf Suresi,101)

Merhum Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirinde bu ayet şöyle tefsir ediliyor:

"101. Ey Rabbim! Sen bana mülkten bir parça nasip verdin. Ehadîsin meâlini bilmek ilminden de bana bir hisse ilim öğrettin. Böylece en büyük dünya nimetinin ve devletinin ne olduğunu tattırdın ve ben bütün bu olup bitenlerin sonunun nereye varacağını anladım. Yani anladım ki, bütün dünya hayatı ve olayları, tevil ve tabiri sonunda gerçekleşecek olan bir rüya gibidir. Ve bana öğrettiğin ilimden hisseme düşen kadarıyla anladığım şudur ki; o rüyanın da tabir ve tevili, yani yorumu açıkça belli olduğundan dolayı, bunun ilerisinde bir ahiret hayatı mutlaka gelecektir. İşte bunun kesin olduğunu öğrenmiş bulunuyorum. Ey gökleri ve yeri yoktan yaratan Rabbim! Sen dünyada ve ahirette benim velimsin. Benim malikim, veliyyi nimetim ve efendimsin. Beni bir Müslüman olarak vefat ettir, yani Müslüman olarak canımı al; başka bir dinde, başka inançta olmaktan beni koru ve ruhumu Müslüman olarak kabzet, ve salihler arasına kat, salih kulların, işe yarar

ve iyilik sever kulların arasına koy. Ahirette atalarım gibi, salihler zümresi içinde haşreyle, zira nimet ancak o zaman tamamlanmış olacaktır."

"Deniliyor ki, Yusuf (a.s) böyle dua ettiği vakit Allah Teâlâ, ruhunu tayyib ve tahir olarak kabzeylemişti. Bunun üzerine Mısır ahalisi arasında nereye defnolunacağı hususunda anlaşmazlık çıkmış, birbirleriyle kavga edecek hale gelmişler. Nihayet mermerden bir tabut yapıp, onun içine koymuşlar ve Nil nehrinin mecrasına defnetmeye karar vermişler ki, Nil Nehri'nin suları, onun üzerinden geçerek Mısır'a vardığında hepsi onun uğrundan teberrük edebilme konusunda eşit olacaklardı. Daha sonra Mısır'da hanedan değişikliği olmuş, iktidar Amalika'dan çıkmış, Firavunlar'a geçmişti. İsrailoğulları da Hz. Musa (as)'ın peygamber olarak gönderilmesine kadar Firavunlar'ın elinde esir kalmış idi."

"Peygamber Efendimiz (s.a.v), Mirac Gecesi'nde Âdem Aleyhisselâm'la dünya seması denilen birinci gökte, Yusuf'la ise ikinci semada karşılaşmıştı. Bunu Miraç hadisinde haber vermişti. İşte Yusuf (a.s), başı mihnet ve ibtila, sonu da yokluk ve zeval olan bu dünya mülkünün, bu dünya geçidinin hakikatını ve akibetini bildiği için, daha ileri gidip, elinde kuvvet varken Mısır'a hükümdar olmak sevdasını beslememiş, aksine dünyadan el etek çekmek ve ebedî hayata can atmak istemiş de böyle bir dua ile vefatını dilemiştir. Ve öyle bir sonla ahirete gitmiştir ki, ne güzel dua, ne güzel akıbetir."

"Ve işte takva sahiplerinin örnek alacakları hayat ve can atacakları gaye budur: Bu dünya hazineleri değil, bu güzel sonuçtur."

BİBLİYOGRAFYA

Rabgûzî, Kışaşü'l-enbiyâ (nşr. Aysu Ata), Ankara 1997, I, 90-155. *Hamdu'llah Hamdî'nin Yûsuf ve Zelîhâ Mesnevisi: Giriş, Metin, İnceleme ve Tıpkıbasım* (haz. Zehra Öztürk), Cambridge 2001, I-II. *Mehmed Zihni, Meşâhîrû'n-nisâ* (haz. Bedreddin Çetiner), İstanbul 1982, II, 324. *Mirza M. Kazvîni, Yâddâsthâ-yı Kazvîni* (nşr. İrec Efşâr), Tahran 1339 hş., V, 50-52. *Agâh Sırrı Levend, Divan Edebiyatı*, İstanbul 1984, s. 115-116. *Halûk İpekten, Nâilî: Hayat, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Erzurum 1987, s. 229-230. *Züleyha Muş, Arap ve Türk Edebiyatlarında "Yûsuf u Züleyhâ" Hikâyelerinin Mukayesesi* (yüksek lisans tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Ahmet Talât Onay, Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü* (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 2007, s. 415-416. *İskender Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2009, s. 483-486. *İsmail Hikmet Ertaylan, "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyhâ"*, TDİD, III/1-2 (1948), s. 211-230. *O. Leaman,*

“Appearance and Reality in the Qur’an: Bilgis and Zulaykha”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 10, İstanbul 2003, s. 23-37. Soner Akdağ, “Klâsik Türk Edebiyatında Adına Mesneviler Yazılan Kadın: Züleyha”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 40, Erzurum 2009, s. 59-74. Ahmet Suphi Furat, “Yûsuf”, *İA*, XIII, 441-443. Müsned, II, 96, 416; III, 148. Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, XII, 149-238; XIII, 1-91. a.mlf., *Târîh (Ebû’l-Fazl)*, I, 364, 386. Sa’lebî, *‘Arâ’isü’l-mecâlis*, s. 82-108. Zemahşerî, *Keşşâf*, Beyrut 1403/1983, II, 300-348. Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlîkî, *el-Mu’arreb* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Tahran 1966, s. 355. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, XVII, 83-229. İbn Kesîr, *Kıssaşü’l-enbiyâ*, I, 317-366. Fîrûzâbâdî, *Beşâ’iru zevi’t-temyîz* (nşr. Abdülalîm et-Tahâvî), Beyrut, ts. (*Mektebetü’l-ilmiyye*), VI, 46-50. Tecrid Tercemesi, IX, 213. Süyûtî, *ed-Dürri’l-menşûr*, Beyrut 1403/1983, IV, 587-588. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, X, 122-124. Sırrı Paşa, *Ahsenü’l-kasas*, İstanbul 1309. V. Ermoni, “Joseph”, *DB*, III/2, s. 1655-1669. A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur’ân*, Baroda 1938, s. 295. Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 2841-2939. NDB, s. 413-414. Ahmed İzzeddin Abdullah Halefullah, *Yûsuf b. Ya’kûb*, Kahire 1398/1978. *Ancien Testament*, s. 103. *The Torah: A Modern Commentary* (ed. W. G. Plaut), New York 1981, s. 246, 247, 257, 1704. Zâhiye Râgûb ed-Deccânî, *Yûsuf fi’l-Ķur’ânî’l-Kerîm ve’t-Tevrât*, Beyrut 1415/1994. L. Ginzberg, *Les légendes des juifs*, Paris 2001, III, 7-135, 281. Tora: *Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara (trc. Moşe Farsi)*, İstanbul 2002, I, 229, 290, 293, 301, 305, 318-319. Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 2004, I, 271-301. İsmail Yiğit, *Kur’ân-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, İstanbul 2004, s. 306-355. Yaşar Kurt, *Hz. Yusuf’un Tarihsel Hayatı: Mukayese ve Değerlendirme*, Ankara 2005. Kadir Polater, “Kur’an ve Kitabı Mukaddese Göre Yusuf Kıssası”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII/3 (2007), s. 9-50. T. O. Lambdin, “Hyksos”, *IDB*, II, 667. O. S. Wintermute, “Joseph son of Jacob”, a.e., II, 981-986. a.mlf., “Potiphar”, a.e., III, 845. a.mlf., “Poti-fera”, a.e., III, 845. G. M. Landes, “Midian”, a.e., III, 375. N. M. Sarna, “Joseph”, *EJd.*, X, 202-209. M. Aberbach, “Joseph (in the Aggadah)”, a.e., X, 209-212. Celal Kırca, “Ahsenü’l-kasas”, *DİA*, II, 178. R. Firestone, “Yûsuf”, *EI² (Fr.)*, XI, 382-385.

HZ.BELKIS (Radiyahu Anha)

10.Asırda Yemen-Habeşistan yaşamış(m.ö.972-932) Hz. Süleyman(a.s)a iman etmiş, onunla evlenmiş hükümdar kraliçe.

Rahmet ve hidayet rehberi Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin hayatlarından kıssalar nakleder. Bunlar sayesinde geçmiş peygamberler ve ümmetleri hakkında bilgi edinir, kendimizi o zamanların içinde hissederiz. Aslında bu kıssaların üzerimizdeki etkilerini sözlerle ifade etmek pek mümkün değildir. Okur, dinler ve nasibimizi alırız. İşte bu kıssalardan biri de Belkis kıssasıdır.

Tarih, yaklaşık olarak M.Ö. 1000 ila 900 yılları arasındır. Hz. Davud a.s.'ın oğlu Hz. Süleyman a.s., babasının vefatından sonra hükümdarlık vazifesini devralmış, aynı zamanda Allah Tealâ da onu peygamberlikle görevlendirmiştir.

Hz. Süleyman (a.s)'a yeryüzünde hiç kimseye verilmeyen bir saltanat verilmiş ve yine sadece ona has mucizeler ikram edilmiştir. O kuşlarla konuşmuş, cinlerden, insanlardan ve hayvanlardan oluşan çok kalabalık, çok ilginç bir orduya komuta etmiştir.

ADI DOĞDUĞU YER VE KÜNYESİ

BELKIS, Kur'an'da tevhid dinini kabul ettiği bildirilen Sebe melikesi. **Saba Melikesi Belkis** (Habeşçe: **Nigist Saba**), günümüz Habeşistan (Etiyopya) veya Yemen'inin olduğu topraklarda hüküm sürdüğü farz edilen, tarih öncesi Saba Krallığı'nın (İbranice *Sh'va* veya *Seba* שבא, Arapça *Saba* veya *Sebe* سبأ, Habeşçe

□□) hükümdarıdır. Kitabı Mukaddes'te kraliçenin isminden bahsedilmez. Habeş kültüründe "bu şekilde değil, böyle değil" gibi anlamlara gelen **Makeda** ismiyle anılır. İslam kültüründe **Belkıs** olarak bilinir.

Ayrıca bazı kaynaklarda **Lilith**, **Nikaule** veya **Nicaula** (Nikola) olarak da geçer.

Adı Arap kaynaklarına göre **Yel karne bint el-Yeşrah b. Haris veya Belkıs bint el-Hedahid b. Şurahbil, bir diğer rivayete göre de Mâkedâ'dir. Hz. Süleyman'ı ziyaret etmesi sebebiyle Ahd-i Atîk'te (I. Krallar, 10/1-10, 13; II. Tarihler, 9/1-9, 12) ve Kur'ân-ı Kerim'de (Neml Suresi, 20-44) adı zikredilmeksizin bahsi geçer.**

Ahd-i Atîk'te Sebe (Şeba) kraliçesinin, Allah'ın adını yaymasından dolayı şöhreti her yerde duyulan Hz. Süleyman(a.s.)'ı bizzat görmek, gerçek bir peygamber olup olmadığını anlamak üzere büyük bir kabileyle Kudüs'e geldiği ve gelirken de baharat, altın ve kıymetli taşlardan oluşan çok değerli hediyeler getirdiği anlatılmaktadır. Ziyareti sırasında Hz. Süleyman(a.s.)'a sorduğu, karşılığı yalnız kendince bilinen her sorunun cevabını almış, sonunda da onun peygamberliğine ve Allah'ın birliğine iman etmiştir. Hz. Süleyman(a.s.)'a, **"Daima senin önünde duran, senin hikmetlerini dinleyen adamlarına ne mutlu!"** diyerek takdirlerini bildirmiş ve kendisine verilen kıymetli hediyelerle birlikte ülkesine dönmüştür. Buradan anlaşılan husus, Hz. Süleyman(a.s.)'ın şöhretinin Sebe (Sabâ) halkının yaşadığı Yemen'e kadar yayıldığı ve Belkıs'ın kendi arzusuyla gidip iman etmiş olarak ülkesine geri döndüğüdür.

Saba Melikesi'nden **Kur'an'da Neml Sûresi 22 - 44. ayetlerde bahsedilir.** Kur'an'da melikenin ismi geçmez ama Arap kaynaklarında "Belkıs" olarak adlandırılır.

Kuran'da bahsedilen Hz. Süleyman (a.s.) Hüdhüd ve Sebe Melikesi Belkıs'ın kıssası.

Süleymân -aleyhisselâm-, Mescid-i Aksâ'nın inşaatının bitmesiyle, rüzgâr, cinler, insanlar, kuşlar ve diğer vahşî hayvanlardan meydana gelen ordusu ile birlikte Mekke'ye doğru bir yolculuk yaptı. Hazret-i Muhammed -sallâllâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in Mekke'yi teşrif edeceklerini de haber verdi. Oradan San'a şehrine geçti. Gördüğü güzel bir vâdide namaz kılmak istedi. Bu arada Hüdhüd, onlar namaz kılana kadar etrâfı dolaşmak arzusuyla ordudan ayrıldı. Orada rastladığı diğer hüdhüd kuşlarının arasına karıştı. Gittiği yerlerde

gördüğü manzaralar karşısında hayran kaldı. Öbür hüdhüd kuşları, onu Belkis'in sarayının bahçelerinde gezdirdiler.

Halkımız arasında “ibibik” ve “çavuş kuşu” gibi isimlerle anılan hüdhüd, müslümanlarca muhterem tanınan bir kuştur ve Hz. Peygamber öldürülmesini ve avlanmasını yasak etmiştir. (Ebû Dâvud, Edeb 164; İbn Mâce, Sayd 10; Dârimî, Edâhî 26)

Başında dikkat çeken bir sorgucu bulunan bu kuşun huy ve itiyatları hakkında pek çok şey söylenmiştir. Ana ve babasına gösterdiği hürmet özellikle belirtilir. Hüdhüdün ölen anasını kefenleyerek cesedini, bir istirahat yeri buluncaya kadar, sırtında ve başında taşıdığı yolunda bir hikâye anlatılır ve sırtının kahverengi oluşu buna bağlanır. Eşi ölünce hüdhüd yeni bir eş aramaz. Ebeveyni yaşlanınca, onların yiyeceklerini temin eder. (İslâm Ansiklopedisi, Hüdhüd maddesi).

İbn-i Abbâs -radiyallâhu anh-'ın bildirdiğine göre Hüdhüd, nerede su olduğunu bilir ve Süleymân -aleyhisselâm-'a su bulurdu. Suyun yakınlığını ve uzaklığını da bilirdi. Suyun bulunduğu yeri gagalar, cinler de gelip orayı kazarak su çıkarırlardı. İbn-i Abbâs'a(r.a):“Hüdhüd böyle bir haslete sâhip olduğu hâlde, bir çocuk tuzak kurup, üzerini azıcık bir toprakla örtünce, toprağın altındaki tuzağı görmez, gelir üstüne basar da tuzağa yakalanır. Hâlbuki o, toprağın altındaki suyu görmektedir.” denildi. İbn-i Abbâs -radiyallâhu anh-da:«*Kazâ ve kaderin vakti gelince, göz görmez olur; akıl baştan gider.*» cevâbını verdi.

HÜDHÜD'ÜN HZ. SÜLEYMAN'A (A.S.) GETİRDİĞİ HABER

İbn Abbas'tan nakle göre, Hz. Süleyman (a.s.)'ın özellikle hava yolculuklarında kendisi ve ordusu için su lâzım olduğunda hüdhüdü çağırırdı. Hz. Süleyman'ın su mühendisi olan bu kuş, insanların yeryüzünde olan bir cismi gördükleri gibi arzın derinliklerinde bulunan suyu görür ve onun ne kadar derinlikte olduğunu da anlardı. Suyun yer ve derinliği böylece keşfedildikten sonra Süleyman görevlilere emreder, orası kazılır ve su çıkarılırdı. (İbn Kesir, Tefsir 5/227-228; Taberî, Tefsir 19/143)

Bu sırada Süleymân -aleyhisselâm-, abdest suyu bulması için Hüdhüd'ü aradı. Çünkü Hüdhüd'ün vazîfesi, abdest almak için su bulunan mıntıkaları bildirmektir. Süleymân -aleyhisselâm- ne kadar

aradıysa da Hüdühüd'ü bulamadı. Âyet-i kerîmelerde bu hâl şöyle bildirilir:

“(Süleymân) kuşları teftiş etti ve şöyle dedi: «Bana ne oluyor ki Hüdühüd'ü göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?»” (Neml Suresi, 20)

Önce, “Bana ne oluyor ki, Hüdühüd'ü göremiyorum?” diyerek şefkatle Hüdühüd'ü arayan Süleymân -aleyhisselâm-, onun kendisinden izinsiz olarak ayrıldığını öğrenince, ordusundaki disiplin kâidesinin gereği olarak bu defa şöyle dedi: **“Ya bana (mâzeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek, ya da onu şiddetli bir azâba uğratacağım, yahut boğazlayacağım!”** (Neml Suresi, 21)

“Çok geçmeden (Hüdühüd) gelip: «Ben, Sen'in bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve mühim) bir haber getirdim!» dedi.” (Neml Suresi, 22)

SEBE MELİKESİ BELKIS

Sebe', Yemen'de dedelerinin ismiyle anılan bir kabîlenin adıdır. Sebe' şehri, Belkıs'ın hükmettiği ülkenin başkenti idi. Âyet-i kerîmede buyrulur: **“And olsun Sebe' kavmi için oturduğu yerlerde büyük bir ibret vardır. Biri sağda, diğeri solda iki bahçeleri vardı. (Onlara:) «Rabbinizin rızkından yiye ve O'na şükredin! İşte güzel bir memleket ve çok bağışlayan bir Rab!»** (demistik!)” (Sebe Suresi, 15)

Hüdühüd, gördüklerini Süleymân -aleyhisselâm-'a anlatmaya devâm etti: **“Gerçekten, onlara (Sebe'lilere) hükümdarlık eden, kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadınla karşılaştım.”** (Neml Suresi, 23)

“Onun ve kavminin, Allâh'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için hidâyeti bulamıyorlar.” (Neml Suresi, 24)

“(Şeytan) göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allâh'a secde etmesinler (diye böyle yapmış). (Hâlbuki) yüce Arş'ın sâhibi olan Allâh'tan başka ilâh yoktur.” (Neml Suresi, 25-26)

“(Süleymân Hüdühüd'e) dedi ki: «Doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın, bakacağız!»” (Neml Suresi, 27)

HZ. SÜLEYMAN (A.S.) VE BELKIS

“Dünya Sultan Süleyman’a bile kalmamış” sözü ile tanınan Hz. Süleyman(a.s), Hz. Davud(a.s)’un oğlu, büyük bir hükümdar ve aynı zamanda da Kur’an-ı Kerim’de adı geçen bir peygamberdir. Kur’an-ı Kerim’in, on yedi yerde ismini zikretmek suretiyle kendisinden genişçe bahsettiği peygamberlerden birisidir. Tefsir, hadis, tarih ve kısas-ı enbiyâ kitaplarında bir hükümdar-peygamber olarak Hz. Süleyman’dan, onun üstün vasıflarından, bir peygamber olarak kendisine verilen mucizelerden genişçe bahsedilmektedir. Hz. Süleyman(a.s)’ın, Hz. Dâvûd(a.s)’un vârisi olduğu, Genel manada onun, verilen nimetlere karşı nankörlük etmeyen, iyi huylu, hikmetle hareket eden, üstün kılındığı; şükreden, sâlih, hikmet sahibi, anlayışlı bir kul olduğu bildirilmektedir. Aynı şekilde Süleyman Peygamber’in kendisine ilim verildiği ve kuşdilinin öğretilmesi dâhil olmak üzere her konuda imkân bahşedildiği Kur’an’da yer almaktadır.

Peygamber(s.a.v)Efendimiz’in hadislerinde de “Süleyman” ismine oldukça sık rastlanır. Kuşdilini bilen Hz. Süleyman’a maddî ve mânevî sahada büyük bir tasarruf gücü verilmişti. İsteddiği takdirde rüzgâr kendisini çok kısa bir müddet zarfında “bir aylık” mesafeye götürür; şeytanlar kendisine muazzam kapacak, çanak çömlek gibi mutfak eşyaları yanında devasa binalar inşa ederlerdi. Tarihte ilk kez bakır madeninin kendisine Yüce Allah’ın kudreti eseri “su gibi” akıtıldığı Süleyman (a.s.) bu sâyede de son derece dayanıklı malzeme ve evlere, muhtemelen ordusunun ihtiyacı olan silâhlara, harp araç ve gereçlerine, kışlalar ve kervansaraylara sahip olmuştur. Sağlığında halk içinde cereyan eden hâdiselerde hakem, davalarda yargıç vazifesi gören Hz. Süleyman(a.s), son derece isabetli sonuçlara varmış ve hatta bu konuda babası Hz. Dâvud(a.s)’u geçmiştir. Kur’an onun bu durumuna kısaca temas eder, hadisler de izah eder.

Süleymân -aleyhisselâm-’ın bir mührü vardı. Yüzük taşı şeklinde taşıdığı bu mührü, parmağına geçirdiğinde bütün mahlûkat kendisine itâat ederdi. Rivâyet edildiğine göre, üzerinde: “Lâilâhe illâllâh Muhammedü’r-Resûlullâh” yazılıydı.

Hazret-i Süleymân, “besmele” ile başlayan bir mektup yazdı, üzerine de meşhur mührünü vurarak Hüdhd’u verdi. **(Müslüman ol, isyan etmeden bana gel!)** Ardından da şöyle tembihledi:“Şu

mektubumu götür, onu kendilerine ver; sonra onlardan biraz çekil de, ne sonuca varacaklarına bak!” (Neml Suresi, 28)

Hüdhüd, mektubu aldı ve Belkıs'ın tahtının üzerine bıraktı. Sonra bir kenara çekilip olanları seyretmeye başladı. Sabahleyin uykudan kalkan Belkıs, tahtının üzerindeki mektubu gördü. Kimin getirdiğini merak etti. Çünkü kapılar kapalıydı. Muhâfızlara sordu:“–Bu mektubu kim getirdi?” dedi.

Onlar da:“–Bizler kapının önünde bekçi idik. Hiç kimse içeri girmedii!” dediler.

Bunun üzerine Belkıs şaşkınlıkla mektubu açtı. Okudu ve hayretler içinde kaldı. Derhal kavminin ileri gelenlerini topladı ve onlara:“«–**Beyler, ulular! Bana çok önemli (şerefli) bir mektup bırakıldı!»** dedi. **Mektup Süleymân'dandır; Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla**[3] (başlamakta)dır.” (Neml Suresi, 29-30)

Bazı müfessirler, Belkıs'ın mektuba ve içindekilere bu ifâdelerle gösterdiği hürmet mukâbilinde, netîcede hidâyetle şerefleendiğine işâret etmektedirler.

Nitekim sihirbazlar da, Mûsâ -aleyhisselâm-'a:“–**Yâ Mûsâ! Önce sen mi atarsın, yoksa biz mi atalım?**” diyerek hürmet ve nezâket göstermişler ve sonunda îmanla müşerref olmuşlardı.

Buna mukâbil İran Kısırâsı, Hazret-i Peygamber -sallâllâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in hidâyete dâvet mektubunu alınca, yırtıp yere attığı ve hakâret ettiği için, mülk ve saltanatı parçalanmış, hayâtı küfürle son bularak, bedbaht bir şekilde kötü bir âkıbete dâ'ir olmuştur.

Allâh dostlarından Bîşr-i Hafî (k.s) ise, üzerinde “Allâh” ismi yazılı bir kâğıdı yerden almış, temizleyerek güzel kokular sürmüş ve evinin en güzel bir yerine asmıştı. Bu hürmet dolu tâzimi sebebiyle Allâh'ı Teâlâ, onu büyük mükâfâtlara nâil kıldı. Sâlihler kervanına dâhil etti.

Belkıs mektubu okumaya devâm etti:“(Hazret-i Süleymân) «**Bana başkaldırmayın, teslimiyet gösterip bana gelin!**» diye (yazmaktadır).” (Neml Suresi, 31)

Süleymân -aleyhisselâm-, mektubundaki “besmele” ile Belkıs'a, ibâdetin yalnız Allâh'a yapılacağını anlatmıştı. Böylece hak îtikâdî beyândan sonra “**Bana karşı tekebbürde bulunmayın!**” buyurmak sûreti ile de, *nefs muhâsebesine dâvet etti ve “Bana*

müslümanlar olarak gelin!” buyurdu. Bu şekilde, bütün saâdetin İslâm’da olduğunu ifâde etti.

“(Sonra Melîke Belkıs) dedi ki:«-Beyler, ulular! Bu işimde bana bir fikir verin! (Bilirsiniz) siz yanımda olmadan (size danışmadan) hiçbir iş hakkında kesin karar vermem.»

Onlar şu cevâbı verdiler:«-Biz güçlü kuvvetli kimseleriz, zorlu savaş erbâbıyız. Buyruk ise senindir; artık ne buyuracağını sen düşün!»” (Neml Suresi, 32-33)

“Melîke:«-Hükümdarlar bir memlekete girdiler mi, orayı perişan ederler ve halkının ulularını alçaltırlar. (Herhâlde) onlar da böyle yapacaklardır. Ben (şimdi) onlara bir hediye göndereyim de, bakayım elçiler ne (gibi bir sonuç) ile dönecekler!» dedi.” (Neml Suresi, 34-35)

Hüdhüd’ün kendisine ulaştırdığı mektup ile Süleymân -aleyhisselâm-’dan; “Bana karşı baş kaldırmayın; teslîmiyet göstererek bana gelin!” mesajını alan Belkıs, durumu halkının ileri gelenleri ile, yani istişâre kurulu ile görüşmüş, netîcede Süleymân -aleyhisselâm-’a elçiler gönderip Süleyman aleyhisselâmin peygamber olup olmadığını öğrenmek istedi. **(Peygamberse savaşamayız, teslim oluruz. Değilse savaşırız)** dedi. Melike, elçileriyle kıymetli hediyeler takdîm ederek O’nun baskısından emîn kalma kararını vermişti.

Denemek için kız kıyafetinde beşyüz genç erkek, erkek kıyafetinde beşyüz kız, eğri delikli bir inci, bir bardak, bir taş ve hediye olarak da yakut bir taşla iki altın kerpiç gönderdi. **(Eğer bu adam, peygamberse, erkeklerle kızları birbirinden ayırır. İnsan ve cinden başka bir mahlûka bu taşı deldirir. Bardağa yerde ve gökte olmayan sudan doldurur. Şu inciye de ip geçirir)** dedi.

Hüdhüd gelip bunları Süleyman aleyhisselâma haber verdi. O da Belkıs’ın göndermekte olduğu kerpiçlerin ebadındaki altın kerpiçlerle geniş bir sahayı döşetti. Hayvanları üstüne saldı.

Belkıs’ın elçileri, her yerin altın kerpiçlerle döşenmiş olduğunu, hayvanların kerpiçlere pislediğini, altının burada hiçbir değeri olmadığını görünce, getirdikleri iki altın kerpici hediye olarak vermeye utandılar. Altın kaplı sahada iki kerpicin yeri boştu. Elçiler (Bu iki kerpici oradan çaldınız diye itham ederler) diyerek iki kerpici gedik olan yere bırakıp huzura çıktılar.

Belkıs (**Bu adam sizi sert karşılasa peygamber değildir**) demişti. Fakat Süleyman aleyhisselam güler yüzle ve tatlı sözlerle karşıladı. (**Hani inciniz nerede? Getirin ona iplik takalım**) buyurdu. İnciyi bir ağaç kurduna verdi. Kurt, ipliği ağzına alıp bir taraftan girerek öteki taraftan çıktı. Süleyman aleyhisselam, (**Delinecek taşı getirin**) buyurdu. Onu da ağaçkakan kuşu deldi. Kız ve erkeklere yüzlerini yıkattı. Kızlar ibriği sol el ile erkekler sağ el ile tuttukları için birbirinden ayırdı. Bardağı da hızlı koşturulan atların terleriyle doldurttu. Getirilen hediyeleri de kabul etmedi. Allah'ın kendisine çok daha iyilerini bahşettiğini söyler.

Elçileri, durumu gidip Belkıs'a haber verince, Belkıs (**Bu zat peygamberdir. Teslim olmaktan başka çaremiz yoktur**) dedi.

Süleymân -aleyhisselâm- ise, onların hediyelerine güvendiklerini anlamış ve o hediyeleri bir rüşvet mâhiyetinde görerek tehdîd edercesine geri göndermişti:“(Elçiler, hediyelerle) **Süleymân'a gelince** (onlara) **şöyle dedi:«Siz bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? Allâh'ın bana verdiği, size verdiğiinden daha hayırlıdır. Ama siz, hediyeze güveniyorsunuz.»**” (Neml Suresi, 36)

“(Ey elçi!) **Onlara dön; iyi bilsinler ki, kendilerine aslâ karşı koyamayacakları ordularla gelir, onları muhakkak sûrette hor ve hakîr hâlde oradan çıkarınız!**” (Neml Suresi, 37)

Elçiler, Melîke'ye varıp Süleymân -aleyhisselâm-'ın dediklerini anlattıklarında o:“**–Niyetimizi anlamış olmalı! Vallâhi bu sadece bir melik değildir; biz bunun karşısında duramayız!**” dedi ve tekrar bir elçi göndererek:“**Kavmimin beyleri ile huzûruna geliyorum. Buyruğunu ve dâvet ettiğin dînini görmek istiyorum!**” haberini yolladı.

Belkıs, meşhur tahtını, köşklerinin en sağlam ve muhâfazalı bir odasına koydurup kapılarını kilitlettirdi. Ardından büyük bir kalabalıkla Süleymân -aleyhisselâm-'ın yanına hareket etti.

SEBE MELİKESİ BELKIS'IN TAHTI

Bu arada Süleymân -aleyhisselâm-, yanındakilerden Belkıs'ın Sebe'de bulunan tahtını getirmelerini istedi. Bundan maksadı, müfessirlere göre şunlardı:

1. Belkıs için Allâh'ın kudretine ve kendisinin peygamberliğine delâlet eden bir mucize ve önceki delillere ek olarak yeni bir delil göstermek.

2. Getirttiği tahtı değiştirmek sûretiyle, bunu tanıyıp tanıyamaması bakımından Belkıs'ın aklını denemek.

3. Taht, bir krallık göstergesidir. Belkıs gelmeden, krallığının ne derecede olduğunu öğrenmek. (*Fahreddîn er-Râzî, Tefsîr, c. XXIV, s. 169*)

“(Süleymân müşâvirlerine) dedi ki:«-Ey ulular! Onlar teslîmiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melîkenin tahtını bana getirebilir?»

Cinlerden bir ifrît:«-Sen makâmından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve bana güvenebilirsiniz!» dedi.” (*Neml Suresi, 38-39*)

İfrît: Tuttuğunu deviren, kuvvetli, becerikli, ele avuca sığmaz demektir. Ayrıca, kötülük ve münkerde son dereceyi bulmuş, şeytanlıkta ileri gitmiş mânâsı taşır. Bu kelime, insanlar için de kullanıldığından, âyette **“cinlerden bir ifrît”** şeklinde ifâde buyrulmuştur.

Süleymân -aleyhisselâm-, sabahleyin tahtına oturur, dünyânın iş ve idâresiyle meşgûl olur, öğleye doğru tahtından kalkardı. Buna göre ifrît, Hazret-i Süleymân'ın tahtını, sabah ile öğle arasındaki kadar bir zamanda getirebileceğini söylemekteydi.

“Kitâbdan (Allâh tarafından verilmiş) bir ilmi olan kimse ise:«-Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm!» dedi.

(Süleymân) onu (melîkenin tahtını) yanına başına yerleşmiş olarak görünce:«-Bu, Rabbimin (gösterdiği) lutfundandır. Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni imtihan etmek için (bu lutfu bulunmuştur). Şükreden, ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki, Rabbimin hiçbir şeye ihtiyâcı yoktur, çok kerem sâhibidir.» dedi.” (*Neml Suresi, 40*). (*O. N. Topbaş, Nebiler Silsilesi 3, Erkam Yayınları*)

Sonunda Hz. Süleyman(a.s) Belkıs gelmeden önce tahtını göz açıp kapamadan getiren ilim sâhibi ism-i a'zam duasını bilen vezîri Asaf bin Berhiya'ya getirtti.

Belkıs'ın babası cin, anası insan idi. Belkıs'ın geleceğini duyan cinler, endişeye kapıldılar. (Belkıs gelir, Süleyman aleyhisselâmla evlenir, bir erkek çocukları da olursa, başımız beladan kurtulmaz. Bu işe engel olalım) dediler. Belkıs'ın aklının bozuk olduğunu, ayaklarının merkep ayağına benzediğini söylediler. Süleyman aleyhisselâmla da bu haberin doğru olup olmadığını öğrenmek için üzeri billur döşeli bir su

havuzu yaptırdı. Belkıs, billuru bilmediğinden suya gireceğini zannederek ayakkabılarını çıkardı. Süleyman aleyhisselam da ayaklarında kusur olmadığını gördü. Aklını tecrübe için de tahtında biraz değişiklik yaptırarak kendisine gösterdi. (Tıpkı benim tahtım) dedi. Süleyman aleyhisselam, onu dine davet etti. Daha önce yanlış yolda bulunduğunu itiraf ederek tevhid dinini kabul eder, Müslüman olur. Süleyman(a.s)ile Evlenir.

Allah'ı Teâlâ, kendisine itaat eden salih kullarına dünya ve ahirette çeşitli nimetler ihsan eder.

Melike gelince önceden getirilmiş olan tahtı bazı değişikliklere uğratılır ve kendisine gösterilir. Senin tahtın böylemi? Sorusuna Melike **"tıpkı aynısı"** diye cevap verir.(*Neml Suresi, 41-42*)

Daha sonra Süleyman'ın camdan köşküne girince zemini su sanarak eteklerini toplar. Süleyman onun su değil billur olduğunu belirtir. Rivayete göre Süleyman Peygamber bilgisine çok güvenen melikeyi şaşırtmak için camdan zeminin altından su akıtmış ve içine balıklar koymuştur.

Bütün bu yaşadıkları Belkıs'ı derinden sarstı. Krallığı, sarayı, ihtişamlı hayatı gözünün önüne geldi ve anladı ki asıl ihtişam Allah'a ve O'nun sadık kullarına ait. Tevbe edip Allah'a yöneldi. Şöyle niyaz etti:- Melike **"Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum"** der ve Müslüman olur.

Öyledir; mal-mülkle övünmek, kendinde bir varlık vehmetmek, sadece kendine yazık etmektir. Hakiki güç ve zenginlik Alemlerin Rabbi'ne itaat ve inkiyattır. İnsanlar bunu anlasın diye peygamberler gönderildi. Ve ibret alalım diye onların yaşadıkları bize anlatıldı.

ALLAH'IN BİRLİĞİNE VE HZ. SÜLEYMAN'A İMAN EDİYOR

Ziyareti sırasında Hz. Süleyman(a.s)'a sorduğu, karşılığı yalnız kendince bilinen her sorunun cevabını almış, sonunda da onun peygamberliğine ve Allah'ın birliğine iman etmiştir. Hz. Süleyman'a. **"Daima senin önünde duran, senin hikmetlerini dinleyen adamlarına ne mutlu!"** diyerek takdirlerini bildirmiş ve kendisine verilen kıymetli hediyelerle birlikte ülkesine dönmüştür. Buradan anlaşılan husus, Hz. Süleyman(a.s)'ın şöhretinin Sebe halkının yaşadığı Yemen'e kadar

yayıldığı ve Belkıs'ın kendi arzusuyla gidip iman etmiş olarak ülkesine geri döndüğüdür.

Kıssanın Kur'an'daki ayrıntıları arasında yer alan, Sebe melikesi yolda iken tahtının bir anda Hz. Süleyman(a.s)'ın huzuruna getirilmesi, melikenin geldiğinde tahtını tanıyarak hak dini benimsemesi ve saraya girerken eteklerini toplaması motifleri Ahd-i Atık'te bulunmamaktadır. Bu motifler bazı İslâmî rivayetlerle bu rivayetlere büyük benzerlik gösteren Ahd-i Atık'ın Ester kitabının Ârâmîce şerhinde (Targum Şenî) çeşitli biçimlerde açıklanmakta (**bk. EJd., XIII, 1424**) ve ayrıca hikâyeye Kur'an'da olmayan pek çok eklemeler de yapılmaktadır (*karşılaştırmalı bilgiler için bk. Canova, s. 109-113*). Bu ekleme ve ayrıntılara göre annesi peri kızı, babası cin olan Belkıs'ın bacaklarında tüyler bulunduğu söylenmektedir. Hz. Süleyman(a.s) bu söylentinin doğruluk derecesini anlayabilmek için sarayının avlusunu altından sular akan billûr bir döşeme ile kaplatır. Belkıs saraya girerken sudan geçeceğini sanarak eteklerini kaldırır, böylece bacaklarının tüysüz olduğu görülür. Bu motifin yorumu ise Hz. Süleyman(a.s)'ın Belkıs'a gerçekte gerçek olmayanı birbirinden ayırt edemediğini göstermesidir. İslâmiyet'in çıkışından sonra yazıldığı kabul edilen bu kitaptaki hikâyenin İslâmî rivayetlere benzerlik göstermesi onlardan etkilenmiş olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. (*İA, II, 492; EF² [İng.], I, 1220*).

HABEŞ EFSANESİNE GÖRE HZ. SÜLEYMAN İLE EVLENİYOR

Hz. Süleyman ve Sebe melikesi hikâyesinin en değişik şekli Habeş efsanesi Kebra Nagest'te (kralların zaferi) yer almaktadır. Efsaneye göre adı Mâkedâ olan Sebe melikesi Süleyman'la evlenmekte ve Habeş hânedanı onların çocukları olan I. Menelik ile başlamaktadır.

Tarihî belgelere dayanarak Belkıs'ın kimliğini ortaya çıkarmak mümkün değildir. Hz. Süleyman(a.s) devrine (m.ö. 972-932) ait İsrail Krallığı'nın veya o dönemle çağdaş komşu ülkelerin yazılı belgelerinde böyle bir şahsiyete rastlanmamaktadır. Yalnız Asur kralları III. Tiglath-Pileser (m.ö. 745-727) ile II. Sargon'un (m.ö. 722-705) yıllıklarında Zabibi, Samsi ve Taalhum adlı üç Aribi (Arap) kraliçesinden bahsedilmekte ve buradan Araplar arasında kadın hükümdarlar tarafından yönetilmenin bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır.

Çünkü Eskiçağ Ön Asya devletlerinde sayısı sınırlı olan kadın hükümdarlardan yalnız bu üçü aynı toplumda ve birbirine bu kadar yakın tarihlerde hüküm sürmüşlerdir. Sebeliler ise bugünkü Yemen’de yaşayan bir Arap kavmidir. Buna göre sadece, Belkis’in milâttan önce X. yüzyılda yaşamış, Hz. Süleyman(a.s)’la çağdaş bir Arap kraliçesi olduğunu söylemek mümkündür

Habeşistan'daki kraliyet ailesi, soylarını doğrudan Süleyman'a ve Saba Melikesi Makeda'ya dayandırmaktadırlar. Makeda isminin kökeni kesin olmamakla birlikte başlıca iki görüş ileri sürülmektedir. Bunlardan birincisi Yeni Ahit'te bahsi geçen "Candace" isimli Habeş kraliçesinin isminin zaman içerisinde bozularak bu şekle dönüştüğüdür. Diğer bir iddia, bu ismin kökeninin Makedonya'lı Büyük İskender olduğu yönündedir.**(David Allen Hubbard, "The Literary Sources of the Kebrä Nagast", doktora tezi (St. Andrews, 1954), pp. 303f.)**

Habeş efsanesi *Kebrä Negast*ın ('the Glory of Kings'), Makeda ve onun soyundan gelenleri anlattığı ileri sürülür. Kral Süleyman'ın Makeda'yı baştan çıkarttığı, ondan bir oğlu olduğu ve bu çocuğun ilk Habeş Kralı I. Menelik olduğu söylenir. Süleyman'ın Habeşistan Kraliçesi tarafından ziyaret edildiği iddiası, M.Ö. 1. yüzyıl Yahudi tarihçilerinden Flavius Josephus tarafından da desteklenir.

Uzun yıllar boyunca modern Habeşistan halkının, İbranice konuşan güney Arabistanlıların, İbranice konuşmayan yerel Habeşistanlı halkla karışması sonucu ortaya çıktığı kabul edilmiştir. Gerçekte tarih öncesi Aksum Krallığı (Habeşistan Krallığı), 7. yüzyılda İslam'ın yükselişine kadar Yemen dâhil güney Arabistan'ı kontrol etmiştir ve Tigrinya dili, Habeşistan dili gibi bu bölgede konuşulan dillerin hepsi İbranice kökenlidir. Habeşistan ve civar bölgelerinde tarih öncesi Arap toplumlarına dair kalıntılar bulunmakla beraber henüz Saba Melikesi öyküsünü doğrular hiçbir kanıta rastlanmamıştır. Ayrıca Saba'lı göçmenlerin modern Habeş Krallığı'nın oluşumunda rol aldığına dair bir kanıta da ulaşılmamıştır.**(David Allen Hubbard, "The Literary Sources of the Kebrä Nagast", doktora tezi (St. Andrews, 1954), pp. 303f.)**

Habeşistan'daki Saba etkileri modern yazarlar tarafından daha da fazla sorgulanmıştır. Bu etkinin sanılandan çok daha az olduğu, yüzyıl veya birkaç on yıl içerisinde kaybolduğu,

muhtemelen Aksum eyaletleri veya D`mt medeniyeti ile askerî veya ticarî bir ortaklıktan öteye gitmediği iddia edilmiştir.(Pankhurst, Richard K.P. *Addis Tribune*, "Let's Look Across the Red Sea I", 17 Ocak, 2003.)

Belkis Türk ve diğer İslâm edebiyatlarında çok sevilen bir motif olmuş, gerek şahsı gerekse Hz. Süleyman'la olduğuna inanılan duygusal ilişkisi çeşitli biçimlerde işlenmiştir. Belkis'in müslüman halk arasında çok tanınmış bir şahsiyet haline gelmesinin bir sonucu olarak da bütün Ön Asya'nın pek çok yerindeki çeşitli tarihî harabelere Belkis (Anadolu'nun bazı yerlerinde Balkız) sarayı (veya köşkü) adı verilmiştir ki Evliya Çelebi bu harabelerden birçoğunun yerini bildirmektedir. (*Seyahatnâme*, II, 7-8; VIII, 115, 249; X, 958).

EDEBİYAT. Belkis divan edebiyatında, Hz. Süleyman(a.s)'la ilgili türlü rivayetlerdeki çeşitli motiflere dayanılarak işlenmiştir. Küssada adları geçen Hz. Süleyman(a.s), veziri Âsaf ve su ararken Belkis'in ülkesini bulan hüdhüd kuşu gibi diğer kahramanlarla Belkis'in ülkesi Sebe, tahtı (arş), Hz. Süleyman(a.s)'ın mührü (hâtem) ve Belkis'a gönderilen mektup (nâme) kelimeleri arasında değişik ilişkiler kurulmuş ve bu ilişkiler çeşitli telmih, teşbih, tevriye, istiare ve tenâsüplere konu edilmiştir.

Bu şekildeki kullanılışlar arasında karakteristik örnekler olarak şu beyitler gösterilebilir: Nâbî'nin, "*Ey nâme sen ol mâhlikâdan mı gelirsin / Ey hüdhüd-i ümmîd Sabâ'dan mı gelirsin*" beytinde âşkın Hz. Süleyman(a.s)'a ve sevgilinin Belkis'a benzetilmesi yanında hüdhüdün Sebe ülkesindeki Belkis'tan Hz. Süleyman(a.s)'a haber getirmesine telmih vardır.

Süleyman Fehîm'in, "*Bize arz-ı cemâl etmez mi Belkis-ı emel âhir / Fehîmâ hâtem-i dâğ-ı mahabbette Süleymânız*" beytinde, aşk ateşinin mührüyle dağlanmış (yüreğinde kızgın aşk mührünün yanık izini taşıyan) kendini, "*Mühür kimdeyse Süleyman odur*" sözünden hareket ederek Hz. Süleyman(a.s)'a benzeten âşık, emel Belkis'ının (hayalindeki Belkis'in, henüz aşkına cevap vermeyen sevdiğinin) en sonunda yüzünü göstereceğinden (Belkis'in sonunda Hz. Süleyman'a gelmesi gibi onun da kendisine geleceğinden) umudunu kesmediğini dile getirmektedir. Ayrıca burada şair, taşıdığı mührün (aşkın) kudretinin sevgilisini bir gün mutlaka kendisine getireceğine inandığını da ima etmektedir. Çünkü Süleyman'la beraber anılan hâtem aynı zamanda kudret sembolüdür ve sahip olduğu hâtemle (mühr-i

Süleyman) rüzgâra hükmeden Hz. Süleyman(a.s) Belkıs'ı tahtıyla beraber huzuruna getirmiştir.

Enderunlu Vâsî'ın, *“Hüdhüd gibi peyâm-ı bahâr-ı visâl ile / Pervâz-ı şevk edip geliyor ez-Sabâ sabâ”* (sabâ rüzgârı Belkıs'ın vuslat haberiyle hüdhüd gibi Sabâ'dan havalanıp gelmektedir) beytinde ifade edildiği gibi Belkıs'ın haberini Hz. Süleyman'a ulaştıran bâd-ı sabâ daima âşık da sevgilisinin haberini getirir.

Şairler kendilerini veya şiirlerini övmek için de Hz. Süleyman(a.s) ile Belkıs efsanesinden faydalanırlar. Şiir ülkesinin Süleyman'ı olan şair tahtını Belkıs'ın arşı veya hayalinin Belkıs'ını arşı taşıyan melek olarak görür. Nazîm'in, *“Hüdhüd-i nutkumu bâğ-ı sühânında görse / Ola zindan dil-i Belkıs'a çemenzâr-ı Sabâ”* beyti bu düşüncüyü ifade eder. Belkıs, Mahzûnî ile Mînâ Hanım adlı halk hikâyesine de konu olmuştur.

Sebe İmparatorluğunun kraliçesi Belkıs; güzelliği, bilgeliği, kudreti, adaletli oluşuyla dillere destan bir kadın. *“Bu dünya ne sana ne de bana kalmaz”*ın Sultan Süleyman'ı da sadece İsrail Krallığı'na değil tüm varlıklara da hükmettiği rivayet edilen güçlü bir peygamber kral.

Milattan öncesine dayanan dönemlerde bu iki güçlü kişilik arasında dillere destan olan bir aşk yaşanır ve onlarca edebiyat ve sanat eserine de ilham kaynağı olurlar.

1. Uzun yıllar hüküm sürdüğü rivayet edilen ve toplumda kadınların önemli roller oynadığı Sebe Hükümdarlığı'nın Kraliçesi olan Belkıs güzelliğiyle, zekâsıyla ve gücüyle bilinen bir kraliçe.

M.Ö. 10. yüzyılda yaşadığı söylenen kraliçe Belkıs'ın biyografisi hakkında ne yazık ki detaylı ve net bilgiler bulunmuyor. Günümüzde Etiyopya veya Yemen'inin olduğu topraklarda hüküm sürmüş, arkeologların da hâlâ araştırmaları arasında olan Saba Hükümdarlığı'nın gücüyle, güzelliğiyle ve zekâsıyla bilinen kraliçesi olan Belkıs'ın Antik İsrail Kralı olan Süleyman(a.s)'la aynı dönemde yaşamıştır.

2. Sultan Süleyman(a.s) ile olan diyalogu sebebiyle kutsal kitapların tümünde geçer ama ismi bu kitapların her birinde farklı anılır.

Eski Ahit'te kraliçenin ismi geçmez ama bazı kaynaklarda "bu şekilde değil, böyle değil" anlamına gelen Mâkedâ olarak anılır. İslam'da ise Belkıs olarak bilinir. Belkıs binti Şerahil olarak geçer.

3. Nereden geldiğine ve kökenine dair net bilgi bulunmaz ama annesinin cin olduğu rivayet edilir. Dedesinin de babasının da çok zengin ve güçlü hükümdarlar olduğu söylenir Belkıs'ın. Babası bu denli gücüyle kimseyi kendisine evlilik yapacak kadar denk görmediği için cinler âleminde biriyle evlendirilmiş. Reyhane adıyla bilinen bu cinin de Belkıs'ın annesi olduğu rivayet edilir.

4. Bu sebeple de Güzelliğiyle dillere destan olan Kraliçe Belkıs'ın yarı insan yarı cin olduğu düşünüldüğünden ayaklarının toynak şekilde ve ters olduğu rivayet edilir. Bazı kaynaklarda ise bacağı tüylerle kaplı diye geçer. Bu sebeple de çoğu zaman Lilith olduğuna da inanılmış.

5. Kraliçe Belkıs'ın İsrail Kralı Süleyman(a.s) ile (İslami kaynaklarda Süleyman Peygamber olarak da bilinir.) aynı dönemde hükümdarlık sürdürdüğünden bahsetmiştik. O dönemlerde Belkıs, Kral Süleyman'ın şanını ve bilgeliğini duyar ve Kral'ın o dillere destan bilgeliğini test etmek için onu ziyarete Kudüs'e doğru yola çıkmaya karar verir...

6. Kraliçe Belkıs, şanına yaraşır bir kervan hazırlar bu ziyaret için. Baharatlar, altınlar ve değerli taşlarla donattığı bu kervanla Sultan Süleyman'ın karşısına gelir. Fakat Belkıs, Süleyman'ın bilgeliğinden ve şaşaalı zenginliğinden çok etkilenir. Yanında getirdiği altınları ve diğer hediyeleri Süleyman'a hediye eder.

7. Ama Sultan Süleyman da Belkıs'ın bilgeliğinden ve güzelliğinden çok etkilenmiştir. Aslında çeşitli rivayetler bulunur bununla ilgili. Belkıs'ın ülkesi yıldızlara ve Güneş'e tapmaktadır ve Sultan Süleyman onlara hak dine tek tanrı inancına geçmelerini söylediği bir mektup iletir. Güçlü bir adalet anlayışıyla da bilinen Belkıs bu mektubu halkına okur ve fikirlerini almak ister. Halk da gücüne güvendiği Belkıs'a bırakır son kararı. Belkıs da reddetmek için kalker Sultan Süleyman'ın karşısına gider. Cesareti, bilgeliği ve güzelliğiyle Süleyman'ı bu şekilde kendine hayran bırakır.

8. Tüm varlıklarla iletişim kurabilme yeteneği olan ve cinlerin hükümdarı olarak da bilinen Sultan Süleyman(a.s) ise Belkıs'ın ziyaretinden Hüdhüd kuşu vesilesiyle önceden haberdar olmuştur.

Kraliçe Belkıs'ın söylendiği üzere toynakları olup olmadığını görmek için onun geçeceği yere cam taban yerleştirir ve altını suyla

balıklarla doldurur. Belkıs da içeri girdiğinde Sultan'ın suyun karşısında durduğunu görür, suyun içinden geçeceğini düşünerek eteğini hafifçe sıyrır. Sultan Süleyman bu vesileyle Belkıs'ın ayaklarının anlatıldığını gibi toynak olmadığını ve keçi gibi kıllı olmadığını görür.

9. Anlatılan rivayetlere göre ilk görüşte başlayan bu devlerin aşkı uzun yıllar sürer.Pek çok anlatıda bu ilişkinin yalnızca ticaret ve diplomasi amaçlı olduğundan bahsedilir. Fakat bazı rivayetlere göre de bu iki bilge hükümdar evlenerek hayatlarını birleştirmiştir.

10. Ne yazık ki yarım kalan aşklar efsane olurlar bilirsiniz ki. Kraliçe Belkıs daha fazla Kudüs'te kalamaz çünkü yönetmesi gereken bir ülke, liderlik etmesi gereken bir halk onu beklemektedir.Belkıs, ne kadar bir süre sonra bilemiyoruz, fakat eşi Süleyman'ı Kudüs'te bırakıp halkına liderlik etmek için ülkesi Sebe'ye geri dönmek zorunda kalır ve döner.

11. Ancak Kraliçe ülkesine dönerken Sultan'ın çocuğuna hamiledir. Ülkesine döndüğünde çocuğu doğurur, Menelik ismini verir ve onu tek başına büyütür.

Bazı anlatılara göre Menelik yeterince büyüdüğünde Kudüs'e gidip babası Süleyman'ı bulmuş ve onunla yaşamaya başlamıştır. Daha sonra ise genetik olsa gerek Menelik de güçlü bir hükümdar olur. Etiyopya bölgesindeki tüm hanedanlıkların kurucusudur ve ilk Habeş Kralı olarak bilinir. Etiyopya'daki Yahudiler de köklerinin Menelik'e dayandığını söylerler.Sebe Melikesi Belkıs ile İsrail Kralı Süleyman(a.s) aşkı gerek Batı'da gerekse Doğu'da çokça edebiyat, sinema ve sanat eserine konu olmuş bir aşktır. Divan edebiyatı da bu aşktan beslenmiştir. Ferhat'ın aşkı uğruna dağları delmesi efsanesi de Süleyman(a.s)'a dayandırılmaktadır kimi kaynaklarda. SultanSüleyman, Kraliçe Belkıs için azdağlar, çöller aşındırmamıştır... Ama işte malum bu dünya ona bile kalmadı...

Yüce Allah “gaybı bilirim” iddiasında bulunan cinlere ve onlarla aynı paralelde hareket etmek için çaba sarfeden kötü ruhlu insanlara ebedî bir ders vermek için Hz. Süleyman(a.s)’ın ölümünü gizlemiş, onu hayatta sanan cinler uzun bir müddet daha tıpkı sağlığında olduğu gibi ağır işlerde çalışmaya devam etmişler ve akılsızca “zillet verici azap içinde” beklemiş durmuşlardır. (Sebe’Suresi, 14)

Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Süleyman(a.s)'ın vefatını asası vâsıtasıyla halka duyurduğu mutlak bir gerçektir. Süleyman (a.s.) irtihal edince, na'sının uzun süre esasına dayanarak ayakta kaldığı anlaşılmaktadır. Hz. Süleyman(a.s)'ın ölümünü anlamadıkları için hayatında olduğu gibi, yorucu işlere Onun ölümünden sonra da bir süre daha devam etmişlerdi.

Cenâb-ı Hakk'ın “ağaç kurdu” ile ölümünü insanlara ve cinlere bildirdiği Hz. Süleyman elli küsur yıl ömür sürdükten sonra Kudüs'te bu fâni âleme vedâ etmiştir. Görkemli saltanatın yerinde sahibinin ölümünü müteâkip yeller esmiş; ondan bize, dünyaya karşı zühdü öğütleyen birkaç cümle ve atasözü miras kalmıştır.

Bir örnek verelim:“Seyr etti havâ üzre derler taht-ı Süleyman,

Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde!”

Hz. Süleyman'ın -aleyhisselam- kırk yıl saltanat sürdüğü ve elli üç yaşında (bazı kaynaklarda elli iki yaşında) vefat ettiği nakledilmektedir. (*Mes'ûdî, I, 58; Sa'lebi, s. 328*)

İKİ MÜMİN İKİ KAFİR HÜKÜMDAR

İslâm kaynaklarında Hz. Süleyman'ın -aleyhisselam- on iki veya on üç yaşlarında tahta geçtiği, Suriye'den İran'a kadar uzanan bölgeye, hatta bütün dünyaya hâkim olduğu, dünyanın ikisi mümin, ikisi kâfir dört kişinin egemenliğinde bulunduğu, müminlerin Hz. **Süleyman** ve **Zülkarneyn** -aleyhisselam- kâfirlerin **Nemrud** ve **Buhtunnasr** olduğu rivayet edilmektedir. (*Sa'lebi, s. 290-292*)

HZ. SÜLEYMAN'IN (A.S.) DUASI

Hz. Süleyman'a -aleyhisselam- verilen nimetler ve onun üstünlükleri bağlamında Kur'an'da yer alan bilgilere göre Hz. Süleyman -aleyhisselam- **“Rabbim! Beni bağışla, bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümrânlık ver. Şüphesiz sen daima bağışta bulunansın”** diye dua etmiş, **“Bunun üzerine biz de istediği yere onun emriyle kolayca giden rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halkalarla bağlı diğer yaratıkları emrine verdik”** buyurulmuş ve, **“İşte bu bizim bağışımızdır, ister ver, ister elinde tut”** ifadesiyle yetkinin tamamen kendisinde olduğu belirtilmiştir. (*Sâd Suresi,35-39*)

Tarihçilerin Hz. Süleyman(a.s) Hakkında Söylediklerinin Ehemmiyeti

Tarihçilerden bazıları «Belkıs, Süleyman'ın krallığının 25. yılında onun itaatine girdi. Hz. Süleyman(a.s)'ın krallık müddeti 40 seneydi. Babasının da krallık müddeti kırk seneydi» derler. Zahire bakılırsa ordusunun bu üç sınıfını belli şahıslar toplamaktaydı.

Hz. Süleyman(a.s)'ın tahtı, rüzgârın o tahtı getirmesi, askerleri ve orduları hakkında birçok hadis rivayet edilmiştir. Alusi bu hal oldukça ilginçtir: sonra şunları söylemektedir ki: **«Kur'an'ın ifade buyurduğuna ve sahih haberlerin delâlet ettiğine iman et. Fakat sahih olmayan şeylerin yardımcısı olma. Kıssacıların, tarihçilerin bu husustaki sözlerinin çoğu sahih değildir. Onlarda seni mübalâğalar vardır. Onlar sadece mümkün işler olduğu için söylenmiştir. Bunlardan Allah'a sığınırız. Tüm bunlar, dinle alay etmek kapısını açmak için söylenmiştir. Bunların çoğu zındıkların uydurmaları da olabilir. Onlar bu uydurmalarla, insanları dinden nefret ettirme hedefini gütmektedirler.»**

«**Karınca Vadisi'ne geldikleri saman bir karınca...**» cümlesinde geçen Karınca Vadisi'nin Şam'da olduğu söylenir. Katade ve Mukatil'den gelen rivayete göre orada çok karınca bulunmaktadır.

Karıncanın sesini Hz. Süleyman anlamıştı. Bu tıpkı kuşların dilinden anlaması gibidir. «Hz. Süleyman kuşların dilinden başkasına vakıf olmamıştır» şeklindeki itiraz burada geçerli değildir. Zira karıncanın iki kanadının bulunması ve böylece kuşlar cümlesine dahil olması mümkündür. Nitekim İbn Ebi Hatim, Abdur-rezzak, Abd bin Humeyd ve İbn Munzir şöyle rivayet etmişlerdir: «Biz nice karıncalar gördük ki iki kanatları vardı ve uçuyorlardı.»

Zahire bakılırsa «Nemletun» kelimesindeki «Ta» te'nis için değil, vahdet içindir. Fiil (kalet) zahire riayet için müennes getirilmiştir. Binaenaleyh burada karıncanın dişi olduğuna dair herhangi bir delil yoktur.

Hz. Süleyman(a.s)'ın, karıncanın sözüne tebessüm etmesi onun halinin ve ordusunun takva ve şefkat bakımından durumunun güzelliğinin karıncaya ilham edilmiş olmasından ileri geliyor. Ayrıca bir beşer, için fısıltı sayılabilecek bir sesi işitmesine ve o sesin fiit-sahibi olan karıncanın maksadını anlamasına Allah'ın kendisini muvaffak ettiğinden dolayı bunu söylemektedir.

19. ayetin metninde «Tebesseme» fiili ile «Dahiken» kelimesi geçmektedir. Bazılarına göre bu ikisi de aynı mânâyı (gülümseme) ifade

ederler. İbn Hacer «Tebessüm, dahkın (gülmenin) başlangıcıdır. Sessiz olur» diyor. Türkçe'de «sırıtmak» şeklinde tabir edilir. Dank ise yüzün tamamen yayılması, sevinçten ötürü dilin gizli bir sesle beraber görülmesi demektir. Haddi aşan bu gülmeye de «Nahka» denilmektedir. «Tebessüm ile dahk aynı mânâyı ifade eder» diyenler peygamberlerin dahkı tebessüm olduğundan ötürü böyle söylemişlerdir.

Ayetin işaret ettiğine göre karıncanın sözü Hz. Süleyman(a.s)'a o kadar tesir etti ki tebessüm hududunu aşarak sesli gülmeye başladı.

«**Yarab! Lütfettiğin nimete şükretmemi bana ilham eyle**» şeklindeki cümleyi İbn Abbas(r.a) şöyle yorumlamıştır: «**Beni şükredecek şekle sok.**»

İbn Zeyd ibareyi «**Beni teşvik et**», Ebu Ubeyde «**Beni bu işe adeta aşık olmuş şekle sok**» şeklinde yorumlamışlardır. Zeccac'a göre «**Bana ilham et**» demektir. Bu fiilin lügat mânâsı, beni senden uzaklaştıran şeylerden beni alıkoy demektir.

Et-Tayyibî «**Bu ayet kinayi telbihiye kabilindendir. Çünkü Hz. Süleyman burada nimetin küframna götürecektir şeylerden nefsinin alıkonulmasını talep etmektedir**» demiştir.

Nimetin Cenab ı Hak'ka raci olan zamire izafesi istiğrak içindir. Yani senin bütün nimetlerine şükredeyim.«**Beni rahmetinle bu salih kullarının içine sok**» cümlesinden maksat, «**Cennet ehli kıl**» demektir. Hz. Süleyman burada salih amelin devamı üzerine, cennete girmenin de devamı talebinde bulunmuştur. Çünkü salih amel bizzat insanı cennete götürmez.«**Süleyman kuştan teftiş etti..**», yani Hz. Süleyman kuşlardan hangisinin mevcut olduğunu hangisinin olmadığını bilmek için onları teftiş etti.

«**Ona çetin bir azap edeceğim**» cümlesinden maksat, tüylerini yolmaaktır. Bu rivayet İbn Abbas, Mücahid ve İbn Cüreyc'den gelmiştir.

Yezid bin Ruman «İki kanadının tüylerini yolmak suretiyle ona azap edeceğini söylemek istedi» diyor.

«Veya onu keseceğim. Veyahut da bana açık bir delil getirecektir» sözlerine gelince, bu hitabın mahalli şudur: Yemin ederim, bunlardan biri olacaktır. Eğer apaçık bir delil getirirse ne azap vardır, ne de kesmek. Eğer bunlardan birisi yoksa o vakit bu azaplardan birisini tatbik edeceğim!

«Ev» (veya) edatı iki yerde de terdid içindir. Bazıları «Birincide tahyir. (azap ile kesmek arasında muhayyer kılmak) ikincide ise terdid

içindir» demişlerdir. Yani ya açık bir delil getirecek veya iki azaptan biri tatbik edilecektir.

«Çok geçmeden Hüdüh geldi» cümlesi hakkında şunlar söylenmektedir: Bizim mânâ verdiğimiz gibi «Mekese» fiilinin faili HÜdhüd'e racidir. O vakit «Baidn kelimesi de zamanın sıfatı olur. Bu kelâm mukadder bir sualin cevabıdır. Sanki şöyle sorulmaktadır: «Acaba Hz. Süleyman'ın tehdidinden sonra onun kaybı ne kadar devam etti?» Cevap olarak: «Uzak bir zaman durmadı, geldi» denilmiştir. Kuşun kaybolduğu zaman için «Uzak değildir» denilmiştir. Bu, kuşun, Hz. Süleyman'ın korkusundan süratle gelmiş olduğu anlamındadır.

Bazıları «Mekese fiilinin zamiri Hz. Süleyman'a racidir» demişlerse de bu zayıf bir yorumdur. Bazıları da «Baid» kelimesinin, mekânın sıfatı olduğunu söylemişlerdir. Yani Hüdüh, Hz. Süleyman'dan uzak olmayan bir mekânda bulunuyordu. Fakat zamana sıfat olması daha uygundur.

H. Süleyman Hüdüh'ü Niçin Affetti?

İkrime(r.a) der ki:«Hüdüh'ün Hz. Süleyman(a.s) tarafından affedilmesinin nedeni, onun anne ve babasına çok iyi davranmasıdır. Onlara yemek getiriyor, yaşlı olmalarına rağmen onları besliyordu. Sonra Hz. Süleyman'a şunları söyledi: «Senin görmediğin bir şeyi gördüm (yani ilim ve marifet hususunda senin görmediğini gördüm).» Bu söz Hz. Süleyman'ın, özüne iyice kulak vermesi için söylenmişti. Onun kalbini kazanmak için söylenmişti. Zira nefis garip şeyleri getiren Özürleri daha makbul sayar.

«Sana Sebe'den gerçek bir haber getirdim» sözünden maksat, daha önceki cümleyi tefsir etmektir. Zira «Nebe» çok Önemli haber demektir.

Zemahşeri «Cenab-ı Hak Hüdüh mahlûkuna bu kelâmı Hz. Süleyman'a karşılık vermesini ilham etti. Halbuki Hz. Süleyman' da peygamberlik fazileti, hikmet, tüm İlimler, birçok malûmatın teati edilmesi gibi özellikler bahis konusuydu. Bu, Hz. Süleyman'ı ilminde denemek ve mahlûkatın en zayıfında bile kendisinin ilmen kapsamadığını kapsayanların bulunduğunu göstermek içindir. Böylece Hz. Süleyman'ın nefsinin veya ilmini kendisine küçük göstermiş olacaktı. Bu da nefsinin beğenmek felaketinden kurtulması için ilâhi lütuftur. Nefsinin beğenmek alimlerin fitnesidir, demektir. Ayetin metnindeki

«Sebein» kelimesi, insanlardan bir kabilenin adıdır. Ataları Sebe bin Yeşce bin Ya'reb bin Kahtan'ın adını almıştır.

Cinlerle Evlenilir Mi?

İbn Nuceym, «El-Eşbah Ve'n-Nezair» adlı eserinde der ki: «Ebu Osman Sair bin Davud rivayet ediyor: Yemen ehlinde bir kavim İmam Malik'e cinlerin nikâh ediliyor edilmeyeceği meselesi hakkında bir mektup yazdılar ve dediler ki: **«Burada cinlerden bir kişi vardır. O bir kadınla evlenmek istiyor.»** İmam Malik(r.a) ise şöyle cevap vermiştir: **«Bu evlenmenin din bakımından herhangi bir tehlikesini görmüyorum. Fakat böyle bir şeyi kötü görüyorum. Acaba bir kadın hamile olup, bir çocuk doğurursa, kendisine «Sen hamilesin veya çocuğun oldu, kocan kimdir?»** denilirse ve o da **«kocam cinlerdendir»** derse bu husustaki hüküm ne olacaktır? **Böylece İslâm'da fesat yayılır.»** Bu kerahet görüşünü reddedenlerden dolayı umulur ki bu cevap İmam Malik'ten sabit olmuştur.»

Ayet bir kadının kral olmasının caiz olduğuna delâlet etmez. Kâfir bir kavmin ameline bakarak Müslümanlar için böyle konularda herhangi bir delil yoktur. Sahih-i Buhari'de İbn Abbas'tan rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber'e İranlılar'ın, Kisra'nın kızını kral tayin ettikleri haberi gelince «Emirlerine bir kadın ta' yin edilen bir kavim felah bulmaz» demiştir.

Muhammed bin Cerir'in, bir kadının kadı olmasını caiz gördüğü şeklindeki rivayet sahih değildir. İbn Nuceym: «Hadleri ve kıyasları tatbik etmenin dışında sahih olsa dahi kadının kadı olması uygun değildir» demiştir.

İbn Abbas, İbn Cerir ve İbn'ul-Munzir'in kendisinden rivayet ettiklerine göre arş'ı azimden maksadın altından yapılmış, ayaklan cevherden, incilerden ve sanatı ince ve kıymeti çok yüksek bir taht olduğunu söylemiştir.

Ayetin zahirine bakılırsa arştan maksat, krallık tahtıdır. Ebu Müslim **«Arştan maksat krallıktır, hâkimiyettir»** demiştir. Fakat Ebu Müslim'in bu zorlama teviline ihtiyaç yoktur.

Hüdhüd'ün Hz. Süleyman'ın o dehşetli idaresini görmesine rağmen Belkıs için «O, büyük bir arşa sahiptir» demesi, ya Bel-kıs'm haline göre büyüktür demektir veya Belkıs'ın benzerleri olan site devletlerinin başında bulunan kralların tahtlarına göre böyledir. Veya bunun Süleyman'ın arşına nisbeten de böyle olması mümkündür. Çünkü

her ne kadar Hz. Süleyman'ın krallığı onunkinden daha büyükse de, Hz. Süleyman'ın böyle bir tahtı yoktur. Zira küçük krallıklarda bazı şeyler olur ki büyüklerde bulunmaz. Oysa onların hepsi onun emrindedir.

Hulâsa Hüdhd, «Büyük bir taht» tabirini Hz. Süleyman'ı tergiht etmek, konuşmasına kulak vermesini temin etmek için söylemiştir. Bunun için de «Ben onu da gördüm. Kavmi Allah'ı bırakarak güneşe tapmaktaydı» demiştir. Yani «Allah'a ibadeti mütecaviz bir kavimdir, kendilerine harp aç.»Hasan Basri «Onlar Mecusiydi, ateşe taparlardı» der. Bazıları da «Onlar zındıktı» demiştir.

25. ayetin metindeki «el-Heb'e» kelimesi örtölmüş, düzeltö-miş şey demektir. Yani yerlerde ve göklerde ne kadar gizli şey varsa Cenab-ı Hak hepsini bilir.

Bazıları «Heb kelimesi burada yağmur ve bitkiler demektir» demiştir. Bu görüş İbn Zeyd'den gelmiştir. İbn Ebi Hatim, Said bin Museyyib'den bu kelimenin su olduğunu rivayet etmektedir. Fakat en güzeli onu genelleştirmektedir. Nitekim cemaat bu durumu İbn Abbas'tan rivayet etmiştir.

«O sizin gizlediğınızı de açığa vurduğunuzu da bilmektedir», yani Cenab-ı Hak insanlık âleminde gizli olan her şeyi ortaya çıkaracaktır. Nitekim büyük âlemdeki gizlilikleri ortaya çıkardığı gibi.

«Süleyman: Bakacağız doğru mu söyledin yoksa yalancılardan mısın? dedi» ayeti hakkında şunlar söylenmiştir: «Nenzy.rn fiili düşünce mânâsındaki «nazar»ûsnı gelmektedir. Başındaki «sin» ise tekid ifade ediyor. Yani tecrübeyle, kesinlikle senin doğrular, dan veya yalancılardan olduğunu bileceğiz.

«Bu mektubumu götür» cümlesi, delâlet eder ki imam, davayı tebliğ etmek ve onları İslâm'a davet etmek için müşriklere mektup gönderebilir. Allah Rasûlü, Kısra'ya, Kayser'e ve bunların dışında kalan Arap müşriklerinin krallarına mektuplar göndermiş, kendilerini dine davet etmiştir.

«Mektubu onlara attıktan sonra biraz çekil ve bak: Neye baş-vuruyorlar?» cümlesi kralların huzurunda edebin ne olacağını talim etmektedir. Nitekim bu durum Vehb bin Münebbih'ten rivayet edilmiştir.

28. ayetteki «Fenzur» fiiliyle 27. ayetteki «nenzur» fiili aynı kökten gelirler. Daha önce söylediğimiz gibi ya düşünmek veya beklemek mânâsını taşırlar. Çünkü n-z-r maddesi Kur'an'da bek-lemek

mânâsını da ifade etmiştir: «Bize bakın ve bekleyin ki sizin nurunuzdan bir şeyler alalım» ayetinde olduğu gibi. Fakat teemmül (düşünce) mânâsında olması daha evlâdır. Yani düşün ve onların birbirlerine karşı söyledikleri sözlerin ne olduğunu anla. Bu ayet açıkça gösteriyor ki Cenab-ı Hak, Hüdhüd'e bir kuvvet vermiştir ve onunla dinlediklerini anlamaktadır.

«Mektubu onlara at» dedi. Çünkü mektup Hüdhüd tarafından başka bir şekilde verilemezdi. Zamirin çoğul getirilmesi şundandır: Mektubun içindekiler sadece Belkıs'a değil bütün bir kavme tebliğ edilmelidir. Ve onların tebliğden sonraki durumlarının keşfedilmesi lâzımdır.

Hüdhüd, Hz. Süleyman'ın mektubunu götürüp yanlarına attıktan ve Süleyman'ın emrine binaen kendilerinden biraz uzaklaştıktan sonra, Belkıs kavmine, «Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup bırakıldı» dedi. Rivayete göre Hz. Süleyman mektubu yazarak misk ile mühürledi ve Hüdhüd'e verdi. Hüdhüd de mektubu götürdü, sarayında uykuda olan BeUus'm yanına bıraktı. Belkıs uyuduğu zaman bütün kapıların anahtarlarını başının altına koyuyordu. Hüdhüd pencereden girdi. Mektubu tam göğsünün üstüne attı.

Kerametın Varlığına Delil

Cinlerden bir ifrit, Hz. Süleyman(a.s)'a: «*Sen yerinden kalkmazdan önce onu getiririm*» dedi. Yani «*Meclisinden ayrılmazdan Önce getiririm.*» (Bu görüş İbn Abbas(r.a)'a aittir). Mücahid, «*Oturduğun yerden kalkmazdan önce demektir*» diyor.

Hz. Süleyman(a.s): «*Bundan daha acele getiren var mıdır?*» dedi. O zaman kitaptan bir ilme sahip olan zat: «*Sen gözünü açıp yummadan önce onu sana getirebilirim*» dedi. Hz. Süleyman(a.s) tahtı yanında yerleşmiş görünce: «*Bu, Rabbimin lütfundandır. Şükür mü edeceğim yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak istiyor. Şükreden kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de Rabbinin çok kerem sahibi olduğunu bilsin}}* dedi.

İbn Abbas(r.a), «Bu zat, Hz. Süleyman(a.s)'ın kâtibi Asaf bin Barhi-ya'dır» diyor. Muhammed bin İshak da bunu Yezid bin Ruman' dan bu şekilde rivayet etmiştir. Bu zat siddik bir kimseydi, ism-i azamı biliyordu. Katade «Bu zat insanlardan mümin bir kişiydi ve ismi Asaf ti}} diyor. Ebu Salih ve Dahhak «Bu kişi insanlardandı» diyor. Katade

ise «Bu zat İsrailoğulları'ndandı» şeklinde fazladan bir kayıt getirmektedir.

«**Senin gözün sana dönüş yapmazdan Önce onu sana getiririm**» cümlesi hakkında «Gözünü kaldır, bak. Gözünün yetiştiği noktaya kadar» şeklinde bir yorum getirilmiştir. Senin gözün o noktadan sana dönüş yapmazdan önce, yani gözün kapanmazdan önce onu hazır bulacaksın. Hülasa bu cümle kerametini mevcudiyetini ispatlayan bir cümledir. Belkıs gelmezden önce Hz. Süleyman tahtın değiştirilmesini Belkıs'ı denemek için emretti.

İbn Abbas «Onun taşları ve koltukları çıkarıldı» diyor. Mücahid «Onun kırmızı kısımları sanyla, sarıya boyalı kısmı ise kırmızıyla değiştirildi. Yeşil renkler kırmızıyla boyandı» diyor. Yani tahtın durumunu tamamen değiştirdiler.

Belkıs geldiğinde taht kendisine gösterildi. Fakat Belkıs'da sebat ve akıl olduğu için tahtın kendisinin olduğunu söylemedi. Çünkü mesafe çok uzaktı. Yemen nerede Kudüs neredeydi. Tahtın gayrısı olduğunu da söylemedi. Çünkü onun birtakım eserlerini ve vasıflarını gördü. «**Sanki o odur**» dedi. Yani, bu taht ona benzemekte veya aralarında benzerlikler var! İşte bu, zekâ ve tedbirin en son noktasıdır.

«**Ona köşke gir dendi**» cümlesi hakkında şunlar söylenmiştir: Hz. Süleyman(a.s) şeytanlara Belkıs için camdan büyük bir saray bina etmelerini istedi. O camların altından su akıyordu. Durumu bilmeyen bir kimse suya girdiğini sanırdı. Fakat cam su ile insanlar arasında bir perdeydi. Belkıs'ın saraya girerken paçasını sıvaması ile ilgili olarak birçok rivayetler nakledilmiştir. Ancak İbn Kesir bu tür rivayetleri şiddetle reddetmiştir.

Ayetin metnindeki «sarh» kelimesi yüksek bina, köşk, saray demektir. Bu aynı zamanda binası yüksek olan ve Yemen'de bulunan bir sarayın da ismidir. «Mummerred» kelimesi sağlamca bina edilmiş ve kaygan demektir. «Kavarır» ise cam, sırça demektir.

Yani Hz. Süleyman(a.s) büyük ve yüce olan ve camdan yapılan bir saray inşa ettirdi. Amacı saltanatının azametini kraliçeye göstermekti. Onu elde etmekti. O Allah'ın Hz. Süleyman(a.s)a verdiklerini görünce Hz. Süleyman hakkındaki basireti açıldı. Allah'ın emrine itaat etti. Onun peygamber ve aynı zamanda büyük bir kral olduğunu bildi ve Müslüman oldu.

Seba Melikesi Belkıs'ın kayıp sarayı bulundu

1999' yılında Alman arkeologlar, Etiyopya'da (Eski Habeşistan) Aksum'da efsanevi Seba Melikesi Belkıs'ın sarayının kalıntılarını ortaya çıkarmayı başardı. Almanya'daki Hamburg Üniversitesi'nden yapılan yazılı açıklamaya göre, Alman arkeologlardan oluşan ekip, M.Ö. 10. yüzyıldan kalma sarayın kalıntılarını bir Hristiyan krala ait sarayın kalıntılarının altında buldu. Seba Melikesi'nin sarayının, Musevi Kralı Hazreti Süleyman'dan olan oğlu Kral Menelik tarafından yıkıldığı ve hayranı olduğu Akyıldız'a (Sirius yıldızına) dönük biçimde yeniden inşa edildiği sanılıyor. Etiyopya'nın batısındaki Aksum kentinde kazılar ve araştırmalar 1999'da başlamıştı. Araştırmalar, Etiyopya'nın kökenlerinin yanı sıra Etiyopya'daki Ortodoks Kilisesi'nin kökenlerini ortaya çıkarmaya yönelikti.

BİBLİYOGRAFYA

Vehb b. Münebbih, Kitâbü't-Ticân fî mülûki Himyer (nşr. Merkezü'd-Dirâsât), San'a 1347, s. 147-179. Sa'lebi, 'Arâ'isü'l-mecâlis, s. 236-245. İbn Kesîr, Kıssaşü'l-enbiyâ', s. 273-280. Evliya Çelebi, Seyahatnâme, II, 7-8; VIII, 115, 249; X, 958. Neşet Çağatay, İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, Ankara 1982, s. 10-17. A. Chastel, "La légende de la Reine de Saba", RHR, sy. 119 (1939), s. 204-225; sy. 120 (1939), s. 27-44, 160-174. Muhammed Receb el-Beyyûmî, "Belkıs, melike muslimi", Mecelletü'l-Ezher, LIV/2, Kahire 1981, s. 307-313. G. Canova, "La Leggenda della Regina di Saba", Quaderni di Studi Arabi, sy. 5-6 (Venezia 1987-88), s. 105-119. H. Z. Hirschberg, "Queen of Sheba", EJD., XIII, 1424. "Belkıs", TA, VI, 79-80. B. Carra de Vaux, "Belkıs", İA, II, 492-493. E. Ullendorff, "Belkıs", EI² (İng.), I, 1219-1220. Gölâm-Hosayn Yûsofi, "Belqıs", EIr., IV, 129-130. Muallim Nâci, Osmanlı Şairleri (haz. Cemâl Kurnaz), Ankara 1986, s. 211, 219. Levend, Divan Edebiyatı, s. 122-123. Mustafa Nihat Özön, Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü, İstanbul 1954, s. 243. İskender Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Ankara 1989, I, 461; II, 291-292, 352-356. Dihhudâ, Luğatnâme, VII, 253. B. Carra de Vaux, "Belkıs", İA, II, 492-493. "Belkıs", TDEA, I, 393.

HZ.MERYEM (Radiyahu Anha)
(D.M.Ö. 16 yılında Kudüs. V.Kudüs-Efes)

O, cennetle müjdelenen on kadından biri. O, Hz. İsmail(a.s) gibi adak olarak adanan bir evlat. O, mucizevi bir şekilde hamile kalınan ve hamile kalan. O, Hz. Davut(a.s) soyundan gelen, peygamber Hz.İsa(a.s)'nın annesi. O, Nasıralı Meryem. Allah'ü Zülcelalin izzet ve ikramına, ilhama mazhar olmuş, Hiç evlenmemiş, iffet, şeref ve haysiyet timsali büyük bir Veli kadın.

O, cennetle müjdelenen on kadından biri. O, Hz. İsmail gibi adak olarak adanan bir evlat. O, mucizevi bir şekilde hamile kalınan ve hamile kalan. O, Hz. Davut soyundan gelen, Ulul-Azm Peygamberlerden biri olan Hz. İsa (a.s)'nın annesi O, Nasıralı Meryem...

DOĞUMU AİLESİ VE SOYU

HZ. Meryem(r.anha): M.Ö. 16 yılında Kudüs de doğdu. Meryem adı Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi üçü İsâ b. Meryem şeklinde olmak üzere otuz dört yerde geçmekte, ayrıca Kur'an'ın on dokuzuncu sûresi bu isimle anılmaktadır. Hz. Meryem(r.anha)validemiz Kur'an'da ismiyle anılan yegâne kadındır. Babasının adı İmrân'dır. (*Âl-i İmrân Suresi,35; Tahrîm Suresi,12*)

Annesinden adı verilmeksizin İmrân'ın karısı diye bahsedilmektedir.

Adı. Gerek apokrif İnciller'den *Protevangelium'a* (Amiot, s. 51) gerekse Kur'ân-ı Kerîm'e göre (*Âl-i İmrân Suresi,36*) Meryem adı ona

annesi tarafından verilmiştir. Meryem İbrânîce’de Miryâm (Miriam), Süryânîce ve Ârâmîce’de Maryam, Tevrat’ın Yunanca tercümesinde (Septuaginta) Mariam şeklindedir. Eski Ahid’de Miryâm kelimesi sadece Hz. Mûsâ’nın kız kardeşi için kullanılırken (*Çıkış, 15/20; Sayılar, 26/59*) Yunanca yazılmış olan Yeni Ahid’de Hz. Mûsâ’nın kız kardeşi gibi Hz. Îsâ’nın annesi de çoğunlukla Mariam, bazan da Maria olarak adlandırılmakta, Kitâb-ı Mukaddes’in Latince tercümesinde (*Vulgate*) ise Maria şeklinde geçmektedir.

Yeni Ahid’de Hz. Îsâ(a.s)’nın annesinin adı Mariam şeklinde on iki, Maria olarak da yedi defa geçmektedir. (*Strong, s. 686; Patsch, s. 25*) İnciller’de Meryem’den Îsâ’nın dünyaya gelişi ve çocukluğu münasebetiyle bahsedilmekte, onun dışında kendisine çok az yer verilmekte, sadece Kana’daki düğün (*Yuhanna, 2/1-12*), Îsâ’yı görmek istemesi (*Markos, 3/31-34; Matta, 12/46-50; Luka, 8/19-21*) ve Îsâ’nın çarpmıha gerilmesi (*Yuhanna, 19/25-28*) olaylarında üç defa doğrudan, Îsâ’nın Nâsıra’daki faaliyetinde de (*Matta, 13/54-58; Markos, 6/1-3*) dolaylı olarak zikredilmektedir. İnciller’den başka sadece Resullerin İşleri’nde (*1/14*) adı anılmakta, Pavlus’un Mektupları’nda ise bir defa isim verilmeksizin temas edilmekte, hayatı ve ölümüyle ilgili bilgiler apokrif sayılan *Protevangelium, De Nativitate Sanctne Mariae* ve *Transitus Mariae*’de yer almaktadır.

Diğer İslâmî kaynaklarda Meryem’in annesi Hanne, Fâkûz’un (Fakûd) kızı ve Îşâ’nın (Îşbâ‘, Îşî‘, Îşyâ‘ veya Eşyâ‘) kız kardeşi olarak geçmekte, babasının şeceresi ise İmrân b. Mâsân (Yaşehim) şeklinde verilmekte ve Hz. Mûsâ’nın soyundan olduğu belirtilmektedir. (Taberî, Câmi‘u’l-beyân, III, 235, 244; Târîh, I, 585; Sa‘lebî, s. 284; Zemahşerî, I, 548)

Îşbâ‘ ile Meryem’in kardeş olduğu da nakledilmektedir. (*Mes‘ûdî, I, 62*)

Meryem’in kavminin ona hitap ederken ***“Ey Hârûn’un kız kardeşi”*** demesi de (*Meryem Suresi, 28*) onun Mûsâ ve Hârûn’un soyundan olduğunu göstermektedir.

Meryem’in dünyaya gelişine dair Kur’ân-ı Kerîm dışındaki İslâmî kaynaklarda yer alan rivayetler *Protevangelium* ve *De Nativitate Mariae*’deki bilgilerle hemen hemen aynıdır. Buna göre İmrân ve Hanne yaşlıdır ve çocukları olmamıştır. Bir gün ağaç üzerindeki bir kuşun yavrusunu beslediğini gören Hanne, Allah’a dua ederek

kendisine bir çocuk vermesini diler ve eğer duası kabul edilirse doğacak çocuğu mâbede (Beytûlmakdis) adayacağını vaad eder. Bu vaad onun erkek çocuk beklediğini göstermektedir, zira yahudi şeriatına göre mâbede erkek çocuklar adanmaktadır.

Hanne'nin duası kabul edilir, fakat bir kız çocuğu dünyaya getirince şaşırır, ancak Allah Hanne'nin adağını da kabul eder. (*Sa'lebî*, s. 284)

Kur'an'da İmrân'ın karısının doğacak çocuğunu Rabbe adadığı, kız olunca ona Meryem adını verdiği, kovulmuş şeytana karşı onun ve soyunun korunmasını dilediği ve Allah'ın bu dileği kabul ettiği nakledilmektedir. (*Âl-i İmrân Suresi*, 35-37)

Hadiste de Meryem ve İsâ'nın gûnahtan korunmuşluğuna işaret edilmektedir. Çocuğa annesinin isim vermesi ve babasından hiç söz edilmemesi, Meryem'in babasının daha o doğmadan önce vefat ettiği şeklinde yorumlanmaktadır. (*Müsne'd*, II, 233; *Buhârî*, "Enbiyâ", 44; "Tefsîr", 3/31; *Taberî*, *Câmi'u'l-beyân*, III, 235; *Fahreddin er-Râzî*, VIII, 27).

Hanne, adağı gereği çocuğunu doğar doğmaz veya süten kesildikten sonra Hârûn soyundan din adamlarının bulunduğu Beytûlmakdis'e götürerek onlara teslim eder. Zekeriyâ(a.s), Meryem'in teyzesinin kocası olduğu için onu himayesine almak isterse de yahudi din adamları, Meryem'in babası İmrân'ın kendi dinî liderleri olması sebebiyle çocuğu kendileri almak istediklerinden bunu kabul etmezler. Sonuçta Tevrat'ı yazdıkları kalemlerini suya atmak suretiyle kura çekerler. On dokuz veya yirmi dokuz kişi arasından sadece Zekeriyâ'nın kalemi suyun üzerinde kalır; böylece Meryem'in himayesini o üstlenir. (*Taberî*, *Câmi'u'l-beyân*, III, 241-244, 246)

Kur'an'da da nakledilen kura çekme hadisesi (*Âl-i İmrân Suresi*, 44), hıristiyan geleneğinde evlenme çağına gelen Meryem ve onun himayesini üstlenecek olan Yûsuf'la ilgilidir.

Hz.Zekeriyâ(a.s), Meryem'i himayesine alır ve evine götürüp teyzesine teslim eder, ayrıca ona bir sûtanne tutar; Meryem ergenlik çağına gelince onu annesinin adağının gerçekleşmesi için mâbede götürür. Meryem orada bir odaya yerleşir. (*İbnül-Esir*, a.g.e., I, 299; *Ali Sabûnî*, *en-Nûbûvve vel-Enbiya*, *Dumaşk* 1985, 201).

Böylece Hz. Meryem, bir peygamber'in koruması altında yetişti. Zekeriyâ (a.s) onun için mescidde özel bir yer (mihrab) tahsis etmişti. O burada sürekli ibadet ve dua ile meşgul olurdu. Kur'an'da anlatıldığına göre Allah ona hüsnü kabul gösterir ve onu güzel bir bitki gibi yetiştirir.

Melekler ona, **“Ey Meryem! Allah seni seçti; seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına üstün kıldı. Rabbine ibadet et, secdeye kapan, eğilenlerle beraber sen de eğil” diye tavsiyelerde bulunurlar. (Âl-i İmrân Suresi,37, 42-43)**

Yanına Zekeriyya (a.s)'dan başkası giremiyordu. Zekeriyya (a.s) yiyecek bir şeyler vermek için yanına girdiğinde, her defasında yiyeceklerle karşılaşılıyordu. Bu yiyecekler, yazın kış meyveleri ve kışın da bulunmayan yaz meyveleri idi. Allah Teâlâ, peygamber annesi yapacağı şerefli bir kadını bu şekilde rızıklandırıyordu.

Ergenlik çağına gelen Meryem ya hiç âdet görmez veya âdetli günlerinde teyzesinin evine gider, âdeti bitince de geri dönerdi. Olay Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılır:

"Rabbı onu, güzel bir şekilde kabul etti. Ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi ve Zekeriyyayı onun bakımına memur etti. Zekeriyya, Meryem'in bulunduğu mihraba her girdiğinde onun yanında yiyecek rızık buldu. Bu, sana nereden geldi ey Meryem!" dedi. Meryem; "O, Allah tarafındandır. Şüphesiz Allah dilediğini hesapsız bir şekilde rızıklandırır" dedi". (Âl-i İmrân Suresi,37)

Meryem, bu temiz ortam içerisinde iffetli ve şerefli bir şekilde yetişti. Allah Teâlâ'nın koruması altında Beytül-Makdis civarında hayatını sürdüren Hz. Meryem'e melekler sürekli gelerek, kendisine Allah indindeki makamını ve Allah'ın onu diğer kadınlar arasından bir peygamber annesi yapmak için seçtiğini müjdeliyorlardı.

Yaşı bir hayli ilerleyen Zekeriyyâ(a.s), artık Meryem'le ilgilenemeyecek hale gelince İsrâiloğulları'ndan Meryem'i himaye edecek birini bulmalarını ister. Çekilen kura sonucu Meryem amcasının oğlu Yûsuf'un himayesine verilir. (Sa'lebî, s. 285)

Bazı kaynaklarda Yûsuf yerine Cüreyc ismi geçmektedir. (Taberî, Câmi'u'l-beyân, III, 246)

İncil'de Meryem'in kura sonucu Yûsuf ile nişanlandığı belirtilirken Kur'an'da bu nişanlılıktan söz edilmez; diğer İslâmî kaynaklarda ise sadece Zekeriyyâ(a.s)'nın yaşlılığı sebebiyle Meryem'le Yûsuf'un meşgul olduğu belirtilir.

Kur'an-ı Kerim'de bildirildiğine göre ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilen, diğerleriyle arasını bir perde ile ayıran Meryem'e düzgün bir insan şeklinde görünen melek ona bir erkek çocuk doğuracağını müjdeliler. **“Ey Meryem! Allah seni kendi tarafından bir**

emirle meydana gelecek olan bir çocukla müjdeler ki, onun odı Meryemoğlu İsa Mesih'tir. Dünya ve ahirette şeref sahibi ve Allah'a yaklaştıranlardan olacaktır. İnsanlara, beşikte iken de konuşacaktır. O, salih kimselerden olacaktır." (Âl-i İmran Suresi, 45-46)

Meryem'in, kendisine bir erkek eli bile değmemişken bunun nasıl olacağını sorması üzerine, **"Allah dilediğini böylece yaratır. Bir işin olmasını dilerse ona ol der, o da olur" cevabını verir. (Âl-i İmran Suresi, 35-47; Meryem Suresi, 16-21; Tahrîm Suresi, 12)**

İslâmî kaynaklara göre Meryem ve amcasının oğlu Yûsuf mâbed hizmetinde çalışmaktadır. Meryem on üç, on beş veya on yedi yaşında iken (*Mes'ûdî, I, 63*) bir gün su almak üzere Silvan mağarasına gittiğinde parlak yüzlü, henüz sakalı çıkmamış, saçları dalgalı bir delikanlı şeklinde görünen Cebrâil ona bir çocuğu olacağını müjdeler. Hz. Meryem, onu bir insan zannettiği ve kendisine bir zarar verebileceğinden korktuğu için ne yapacağını şaşırmıştı. Etrafta o an yardıma çağırabileceği kimse de yoktu. Allah'a sığınmaktan başka çaresi kalmayan Hz. Meryem, ona; **"Ben senden, Rahman olan Allah'a sığınırım. Eğer Allah'tan korkuyorsan bana dokunma dedi."** (*Meryem Suresi, 18*)

Cebrail (a.s) bir insan şeklinde değil de, melek suretinde gelmiş olsaydı, onu görünce dehşete düşüp ondan kaçacak ve söylediklerini dinlemeye tahammül edemeyecekti. Onun bu korkusunu gidermek ve geliş sebebini anlatmak için Cebrail (a.s) ona; **"Ben, sana nezih ve kabiliyetli bir erkek çocuk bağışlamak için Rabbinin gönderdiği bir elçiden başkası değilim."** (*Meryem Suresi, 19*)

Kur'an'da, **"İmrân kızı Meryem'e ruhumuzdan üfledik"** denilerek hamile kalış keyfiyeti anlatılmaktadır. (*Tahrîm Suresi, 12*)

Ancak meleğin üflemesinin şekli konusunda farklı görüşler vardır. (*Fahreddin er-Râzî, XV, 316*).

Allah Teâlâ, İsa (a.s.)'nın babasız doğmasını takdir ettiğinden, onu mucizevi bir şekilde dünyaya getirmek için ruhundan üfleyerek yaratmıştır. Meryem'in gebe kalmasını Allah Teâlâ şöyle açıklamaktadır: Nihayet Allah'ın emri gerçekleşti. Meryem İsa ya gebe kaldı " (*Meryem, 19/22*); İrzini koruyan Meryem'i de hatırla. Biz ona ruhumuzdan üfledik. Onu da oğlunu da âlemlere bir mucize kıldık" (*el-Enbiya, 21/91*); "Biz ona, ruhumuzdan üfledik. O, Rabbinin sözlerini tasdik etmişti ve itaatkâr olanlardandı" (*et-Tahrîm, 66/12*).

Hız. Meryem gebe kalınca, insanların bulamadığı bir yere çekilip, tek başına beklemeye başladı: "Hamileyken, insanlardan ayrılıp uzak bir yere çekildi" İnsanların gözünden uzak bir yere çekilmesi kavminin şüphe ve itham dolu bakışlarından kurtulmak içindi. Zaten o, başına gelen bu büyük hadiseyi insanlara nasıl izah edeceğini bilemediğinden, sıkıntı içinde ne yapacağını şaşırmıştı.

Hamilelik müddeti hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bir kısmı, bu müddetin bir veya dokuz saat kadar olduğunu söylerken; diğer bir kısmı da, sekiz ay olduğunu söylemişlerdir (Sabunî, a.g.e., 202). Sahih olan Cumhurun görüşüne göre ise, bir kadının tabii hamilelik müddeti kadar gebe kalmış ve yine aynı tarzda çocuğunu doğurmuştur. (*İbn Kesir, Tefsir, İstanbul 1985, V, 216*)

Doğum sancıları gelince, insanlardan uzaklaşmış olduğu yerdeki bir hurma ağacının altına sığınmak zorunda kaldı. O, bu haldeyken insanların onu itham edecekleri şeyden dolayı ne kadar büyük bir bunaltı yaşadığını şu âyet-i kerîme açık bir şekilde ortaya koymaktadır: Doğum sancısı onu hurma dalına yaslanmaya zorladı. Haline üzülererek: Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim" dedi." (*Meryem Suresi,23*)

Kur'an dışı kaynaklara göre Meryem'le birlikte mâbed hizmetinde bulunan Yûsuf, Meryem'in hamileliğini farkedince büyük bir şaşkınlık yaşamıştır. Çünkü o, Meryem'in günah işlemeyeceğini bilmektedir. Meryem'in kendisine gerçeği anlatması üzerine Yûsuf, onun yorulmaması için mâbedin işlerini kendisi üstlenir. Ayrıca Meryem'in ve doğacak çocuğun başına bir kötülük gelmesinden endişe etmektedir. Doğum yaklaşınca Meryem'in İlyâ'ya (Kudüs) 6 mil mesafedeki Beytülâhm'e gittiği veya Yûsuf'un onu Mısır'a götürdüğü nakledilir. (*Taberî, Câmi'u'l-beyân, XVI, 64-65; Târîh, I, 594; Sa'lebî, s. 292*)

Meryem doğum sancısı başlayınca bir hurma ağacına yaslanır ve **"Keşke daha önce ölseydim de unutulup gitseydim"** der. Kendisine üzülmemesi, alt yanında bir ark meydana getirildiği, hurma dalını silkeleyip yemesi ve insanlarla karşılaştığında konuşmaması söylenir. (*Meryem Suresi,23-26*)

Buna benzer ifadeler apokrif Matta İncili'nde de yer almaktadır. (*Amiot, s. 75-76*)

İbn Zeyd şöyle demektedir: İsa (a.s), annesine, "mahzun olma" dediğinde o; "Benim bir kocam olmadığı ve kimsenin cariyesi de olmadığım halde sen benimle birlikte iken nasıl üzülmeyeyim. Ben

insanlara nasıl bir özür beyan edebilirim. Keşke başıma böyle birşey gelmeden önce ölseydim de unutup gitseydim" dedi. Hz. İsa ona; "konuşmak için sana ben yeterim. Sana bir soru yöneltilirse; "ben rahman'a oruç adadım, onun için bugün hiç bir kimseye konuşmayacağım de" dedi. İbn Zeyd, bunların, annesine Hz. İsa tarafından söylendiğini belirtmektedir.(İbn Kesir, a.g.e., V, 220).

Hz. Meryem, Rabbinin mucizelerini görünce, yaratanının kendisini koruduğunu ve kavmine karşı da mahcup etmeyeceğini idrak etmenin verdiği bir huzura kavuştu. Çünkü yanında mutlak anlamda bir delil vardı ve ortadaki mucizevi olayın ispat edilmesi de Allah için kolay bir şeydi.

Bu inanç içerisinde Hz. İsa'yı alıp kavminin yanına gitti. Bu, kavmi için de çözülmesi kolay olmayan bir durumdu. Zira onlar daha dogmadan mabede adanmış ve orada ibadete dalmış tertemiz, iffetli bakireyi kucağında bir çocukla karşılarında görünce dehşete düşüp sarsıntı geçirdiler.

Hz. Meryem'in çocuğunu kucaklayıp kavmine gelmesi ve kavminin tepkisi Kur'an-ı Kerimde şöyle dile getirilir: Meryem, İsâyı yüklenerek kavmine getirdi. Kavmi, hayretler içinde ,şöyle dediler: ***“Ey Hârûn’un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi, annen de iffetsiz değildi” diyerek onu kınar. Meryem hiç kimseyle konuşmama adağında bulunduğu için kendisi cevap vermeyip çocuğu gösterir ve çocuk kendini tanıtan açıklamalar yapar.***” (Meryem Suresi,26-29)

Onların bu ithamları karşısında Hz. Meryem, kendisini kınayanlarla alay edercesine çocuğu gösterdi ve bu olayların sırrını ona sormalarını işaret etti. Ancak onlar öfkeye kapılarak, hayretler içerisinde beşikteki bir çocuğun konuşmasının nasıl mümkün olabileceğini sordular: Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi: "Biz beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz" dediler." (Meryem Suresi,29)

Bunun üzerine Hz. Meryem'i aklayan ilâhi mucize gerçekleşti ve İsa (a.s) konuşmaya başladı:“Şüphesiz ben Allah’ın kulu yum. (Rabbim) bana Kitab’ı (İncil’i) verdi ve beni peygamber kıldı. Nerede olursam olayım beni kutlu ve erdemli kıldı. Yaşadığım sürece bana, namazı ve zekâtı emretti. Beni anneme saygılı kıldı. Beni azgın bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diriltileceğim gün bana selâm (esenlik verilmiştir).” Beşikte konuşturulan yavrunun sözlerinden sonra, Cenab-ı Hakk söze girerek asıl temayı bizlere şöyle vurguluyor: “Hakkında

şüpheye düştükleri Meryem oğlu İsa işte budur. Allah'ın çocuk edinmesi düşünülemez. Allah yücedir, bu (iddia)dan uzaktır. Bir işe hükmettiği zaman ona sadece 'ol!' der, o da olurur." (*Meryem Suresi,34-35*)

Allah Teâlâ, bu ayetlerle, Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya geldiğini, toplumun gözü önünde kimsenin inkâr edemeyeceği bir şekilde ortaya koydu. Bu olay, ileride "İsa Allah'ın oğludur" iddiasıyla inkârcılığa sapacak olan Hristiyanların, gökleri bile çatlatan bu iftiraya yeltenmemeleri için, daha İsa'nın doğduğu günlerde, Allah'ın güç ve kudretini ortaya koyan bir tarzda, tarihi bir gerçek, bir mucize ve belge olarak insanlığa sunulmuştur.

Ancak kavminin, diğer peygamberlerin kavimlerinin de yaptığı gibi, mucizelere rağmen, onu yalanlamayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Zira Kur'an-ı Kerim'de İsrailoğullarına lânet edilmiş sebepleri dile getirilirken, Hz. Meryem'e yaptıkları iftira da zikredilmektedir. "İnkâr edip Meryem'e büyük bir iftira attıkları ve; Meryemoğlu Allah'ın Rasûlü Mesih İsayı biz öldürdük"dedikleri için Allah onlara lânet etmiştir..." (*Nisa Suresi,156-157*)

Hz. Meryem'in doğuşundan, İsa (a.s)'yı mucizevî bir şekilde dünyaya getirişine kadar ki olaylar, Kur'an-ı Kerim'de mufassal olarak yer almaktadır. Bunun bu kadar geniş ele alınmasının sebebi, Yahudi ve Hristiyanların sapıttıkları temel meselenin, gerçek yüzüyle vuzuha kavuşturulmasıdır. Allah'ı Teâlâ, İsa (a.s)'ın dünyaya gelişi ve kendini daha beşikte iken kavmine takdim edişini zikrettikten sonra; **"İşte Meryemoğlu İsa budur. Hakkı söylemiştir. Ne var ki, Yahudi ve Hristiyanlar bunda ihtilaf etmişlerdir"** buyurmaktadır. (*Meryem Suresi,34*)

İsa (a.s)'ın durumunu Allah'ı Teâlâ, Âdem (a.s)'ın durumuna benzetmektedir: Allah katında İsa'nın durumu da Âdem'in durumu gibidir. Allah Âdem'i topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi ve o oluverdi." (*Â'ti İmran Suresi,59*)

Adem (a.s)'ın topraktan halkedilişine inanmak nasıl imanla alâkalı bir şey ise, Hz. Meryem'in, İsa (a.s)'yı babasız olarak dünyaya getirişi de imanla alâkalıdır. Kalbinde fitne bulunanlar Yahudi ve Hristiyanlar gibi onun durumu hakkında şüpheye düşerler, Allah'a teslim olan kalpler ise, olayı âyetlerin haber verdiği şekilde kabul edip, tasdik ederler. Allah'ı Teâlâ rasulüne hitap ederek, onun şahsın da bütün

mü'minleri uyarmaktadır: **"Bu, Rabbin tarafından bir gerçektir. Sakın şüphe edenlerden olma."** (Â'li İmran Suresi,60)

Uzun zamandır İsrailoğulları'nın bilginleri gelecek bir peygamber müjdesi verdikleri için bir çok yahudi bu bebeğin beklenen peygamber ve kurtarıcı olduğunu kabul eder. İsa Mesih'in mucizelerini duyan Rum hükümdarı Hiroides, Hz. Meryem ve İsa'nın kendisine getirilmesini emreder. Yûsuf'a Kral Hiroides'in Îsâ'yı öldürmek istediği melek tarafından bildirilince Yûsuf, Meryem ve Îsâ'yı alarak Mısır'a gider ve orada on iki yıl kalırlar. Kur'an'da Meryem ve oğlunun oturmaya elverişli, suyu bulunan bir tepeye yerleştirildiği belirtilir. (Mü'minûn Suresi,50)

Bu yerin Mısır, Dımaşk, İlyâ, Beytûlmakdis, Remle olduğuna dair değişik rivayetler vardır. (Sa'lebi, s. 293, 295)

Hiroides'in ölümünden sonra tekrar Nasıraya dönerler. İsa burada Tevrat'ı ezberler. Otuz yaşına geldiğinde Allah (c.c), O'nu peygamberlikle müjdeleyerek, İncil'i indirir.

Hız. İsa(a.s), O'na gönülden bağlı oniki arkadaşı (oniki havarisi) ile birlikte Hristiyanlığı tebliğ etmeye başlar. Allah (c.c), O'na ölüleri diriltmek, hastaları iyi etmek, saklanan şeyleri bulup ortaya çıkarabilmek, çamurdan yapılan kuşu canlandırıp uçurmak, gökyüzünden duası üzerine sofraya inmesi gibi mucizeler verir. Tüm bu mucizeler karşısında iman eden insanlar olduğu gibi iman etmeyen insanlar da oldu. İman etmeyen yahudiler O'nu öldürme planları yaptılar. İslam inancına göre; bir gün, O'na çok benzeyen bir havarisini yakalayıp, Hız. İsa diye carmığa gererek öldürdüler. Hız. İsa göklere yükseltildi. Kıyamet gününe yakın bir gün de Mesih olarak yeryüzüne indirilecek ve her insan gibi O'nun da canı alınarak, ölüm duygusu yaşatılacaktır. (Nisa Suresi 156-159)

Hristiyan dinî literatüründe olduğu gibi İslâmî kaynaklarda da Hız. Meryem'in bundan sonraki hayatıyla ilgili bilgi yoktur.

İslâmî kaynaklarda nakledildiğine göre Cenab-ı Hak, Hız. Îsâ(a.s.)'yı semaya ref'etmek istediğinde havârilere Şem'un es-Safâ (Simun Petrus) ve Yahyâ'dan (Yuhannâ) Meryem'le ilgilenmelerini ister. Bu iki havâri Meryem'i alarak dinî davet için Roma İmparatoru Mârût'a (Neron) giderler, ancak Petrus ve havârilere biri olan Taddeus öldürülür; Meryem ve Yuhannâ kaçarak, yakalanmak üzere

iken toprak yarılr ve kaybolurlar. Meryem, Hz. İsa'dan sonra altı yıl yaşamıştır (a.g.e., s. 308)

KUR'AN'DA VE HADİSLERDE ÖĞÜLEN KADIN

Kur'an'da ve hadislerde en çok övülen kadınların başında gelen Hz. Meryem(r.anha) iffet, ismet ve takvâ gibi faziletleri kendinde toplamış bir şahsiyettir. (*Âl-i İmrân Suresi,45; Enbiyâ Suresi,91; Tahrîm Suresi,12*)

Hz. Meryem bedenî ve ruhî saflığı, kendini Allah'a ibadete adanması, iffet ve namusunu koruması sebebiyle "Betûl" olarak adlandırılmıştır. Betûl ayrıca mânevî mükemmellikte birlikte fizikî güzelliği de ifade ettiğinden Hz. Meryem zamanının en güzel ve en mükemmel kadını olarak da tanımlanmaktadır. (*Lisânü'l-'Arab, "btl" md.; Hâzin, I, 273*)

Kur'an'daki bazı ifadeler hristiyanların Meryem'i de teslîsin bir uknûmu saydıkları, oğlu gibi onun da ilâh olduğunu iddia ettikleri şeklinde yorumlanmıştır. Bu iddia yine Kur'an âyetleriyle çürütülmektedir. (*Nisâ Suresi,171; Mâide Suresi,75, 116*)

Hristiyan geleneğinde Meryem hiçbir zaman teslîsin bir uknûmu sayılmadığı halde Kur'an'ın böyle bir alternatifi reddetmesi, halk inançlarında Meryem'e aşırı önem verilmesine ve kilisedeki Meryem kültüne işaret olabilir. Ayrıca Arap yarımadasında Meryem'i tanrı gibi kabul edip ona tapınan ve kendilerine Collyridien denilen bir kadınlar zümresinin, yine Tanrı, İsa ve Meryem'in oluşturduğu bir teslîse inanan Meryemîler'in (Mariamites) mevcudiyeti bilinmektedir.

Kur'an, yahudilerin Meryem'e iftira ettiklerini ve bu yüzden lânetlendiklerini de belirtmektedir (*Nisâ Suresi,156*)

Hadislerde kadınların en üstün olanları sayılırken Hz.Meryem(r.anha)'e mutlaka yer verilmekte, kadınlar arasında kemale erenlerin Firavun'un hanımı Âsiye ve İmrân'ın kızı Meryem olduğu belirtilmekte, **"Zamanındaki dünya kadınlarının en hayırlısı İmrân kızı Meryem, bu ümmetin kadınlarının en hayırlısı da Hatice'dir"** denilmekte, bir başka rivayette Hatice yerine Âişe, diğer bir yerde ise Fâtıma zikredilmektedir. (*Buhârî, "Şehâdât", 30, "Enbiyâ", 32, 45-46, "Eğ'ime", 25, "Menâkıbü'l-enşâr", 20; Taberî, Câmi'u'l-beyân, III, 263-264*).

VEFATI

Hz. Meryem'in hayatı oğlunun gökyüzüne yükseltilmesinden yaklaşık altı yıl sonra sona erdi. Vefatına kadar ömrünü zikir ve ibadetle geçirdi. O, Âsiye, Hatice ve Fatıma ile birlikte mevcut olan faziletli dört

kadından, cennetle müjdelenen on kadından biridir. Kabri hakkında net bir bilgi mevcut değildir. Kur'an'da ve hadis kaynaklarında Hz. Meryem'in vefatı ve kabriyle ilgili bir açıklamaya rastlanmamaktadır. Bu konudaki ayrıntılar genelde Hristiyan kaynaklara veya bir kısım tarihî kaynaklara dayanmaktadır. (Bazı kaynak bilgilerinde, Kabri, Kudüs'te Kidron Vadisi yakınında Hz.Meryem Kilisesi'nde, Diğer bir rivayette de İzmir-Efeste medfundur.)Her halukarda nerde medfun olursa olsun, Allah'ı Zülcelalin ve Allah'ın Resulü Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)'in övdüğü, iffet, şeref, haysiyet sahibi Cennet kjadınlarının enbüyüklerinden biridir.Rabbim şefaathlerine mazhar olanlardan, hayatlarından ibret alıp, bu fani dünyayı şuurulu bir Müslüman olarak yaşayanlardan eylesin.

Sinoptik İncillerde (Matta-Markos-Luka) yer almamakla beraber sadece Yuhanna İncilinde, Hz. Meryem'in Kana mucizesinde(Y.Ahit, Yuhanna 2:1-11) ve haç olayında(Yuhanna 19:25-27) yer aldığı; "Resûllerin İşleri"nde Hz. İsa'nın göğe yükselmesinden sonra havarilerle dua ettiği(Y.Ahit, Elçilerin İşleri 1:14) belirtilmekte ise de hayatının geri kalanı, ölümü, yaşı, dış görünüşü hakkında İncillerde hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Meryem'in kaç yıl yaşadığı ve nerede nasıl öldüğü, nereye defnedildiği konuları tartışmalıdır. Çarmılı hadisesinde kırk dokuz veya elli yaşında olduğu, bundan sonra on veya on üç yıl yaşadığı, altmış üç veya yetmiş iki yaşında öldüğü gibi çeşitli rivayetler vardır (Patsch, s. 218-219; Tümer, s. 78-79). Hz. İsa'nın çarmıhta iken annesini Yuhannâ'ya emanet ettiğine ve Yuhannâ'nın Meryem'i kendi evine aldığına dair bilgiden hareketle (Yuhanna, 19/26-27) o tarihte Yûsuf'un hayatta olmadığı, Meryem'in ise Yuhannâ'nın himayesinde Kudüs'te ikamet ettiği kabul edilmektedir. Ancak havârilere en çok yaşayanı ve Meryem'in vefatına şahit olabilecek yegâne kişi olmasına rağmen Yuhannâ, ne İncil'inde ne de Yeni Ahid külliyatındaki mektuplarında Meryem'in İsa'dan sonraki hayatına dair bilgi vermektedir. Hristiyanlar arasında Meryem'in Yuhannâ ile beraber Kudüs'ü terkedip Efes'e gittiği, orada yaşayıp öldüğü veya ömrünün kalan kısmını Kudüs'te tamamladığı şeklinde iki temel görüş vardır.

Kudüs tezini savunanlar, Yuhannâ'nın Efes'e gitmiş olmasının mutlaka Meryem'i de beraberinde götürdüğü anlamına gelmediğini, esasen Yuhannâ'nın oldukça geç bir tarihte Efes'e gittiğini, Meryem'in bu kadar uzun yaşamadığını ileri sürmektedir. Bu durumda

Yuhannâ'nın Efes'e gidiş tarihinin belirlenmesi önem kazanmaktadır. Yeni Ahid'e göre İsa'dan sonra diğer havârilere ve Meryem'le birlikte Kudüs'te kalan Yuhannâ, hristiyanlara yönelik baskılar süresince ve İstefanos'un (Etienne) öldürülmesinin ardından Kudüs'te kalmaya devam etmiş, 48 veya 49 yılında toplanan Kudüs Konsili'ne katılmıştır. (*Resullerin İşleri, 15/6; Galatyalılar'a Mektup, 2/9*).

Hz. Meryem'in Efes'e gittiğini ve orada yaşadığını kabul edenler ise şu delillere dayanmaktadır: **1.** Hz. İsa'nın annesini emanet ettiği Yuhannâ'nın Efes'e gittiği, orada yaşadığı ve orada öldüğü bilindiğine göre Meryem de onunla birlikte Efes'e gitmiş olmalıdır. Bu tezi savunanlara göre Meryem ve Yuhannâ, İsa'dan sonra bir süre Kudüs'te kalmış, muhtemelen 42 (veya 44) yılında Kudüs'ü terketmişlerdir. Havârilere dair yazılarda 37-48 yılları arasında Yuhannâ'dan hiç bahsedilmemesi de onun Kudüs'ü terkettiğini göstermektedir. (*Senior, s. 11-14; Thierry, s. 5*).

Meryem'in son günlerini Efes'te mi yoksa Kudüs'te mi geçirdiği konusunda Kudüs tezinin daha güçlü olduğu görülmektedir. Esasen Katolikler'in dışında Efes tezini savunan yoktur. Ortodokslar, 431 Efes Konsili'nden bu yana Meryem'in Kudüs'te vefat ettiğine inanmaktadır (*DBS, I, 651-652, 655*). Ancak yine de Meryem'in son yıllarını nerede geçirdiğini, kaç yıl yaşadığını, nerede öldüğünü açık olarak bilmek mümkün değildir. (*DB, IV/1, s. 802*)

Hz. İsa'nın dünyadan ayrıldığı sırada elli yaşlarında olduğu tahmin edilen Hz. Meryem'in elli altı, yetmiş, yetmiş iki yaşlarında yahut çok ileri yaşlarda öldüğü görüşleri yanında, nerede ve nasıl vefat ettiği, kabrinin nerede olduğu, öldüğü veya göğe yükseltildiği konuları da tartışıla gelmiştir.

İslâmî kaynaklarda nakledildiğine göre Allah, Hz. İsa'yı semaya yükseltmek istediğinde havarilerden Şem'un es-Safâ ve Yahya'dan (Yuhannâ) Meryem'le ilgilenmelerini ister. Bu iki havari Meryem'i alarak dinî davet İçin Roma İmparatoru Mârufa (Neron) giderler, ancak Petrus ve havarilerden biri olan Taddeus öldürülür; Meryem ve Yuhannâ kaçarlara, yakalanmak üzere iken toprak yarılar ve kaybolurlar. Meryem, Hz. İsa'dan sonra altı yıl yaşamıştır. (*Sa'-lebi, Ârâisu'l-Mecâlis, s. 308*)

Hâkim'in aktardığı bilgiye göre, Hz. Meryem Hz. İsa'ya hamile kaldığında 13 yaşındaydı. Hz. İsa 32(33) yaşında iken göğe kaldırıldı. Onun göğe

kaldırılmasından sonra Hz. Meryem 6 yıl yaşadı. Buna göre, 56 yaşında iken vefat etmiştir. (*Hâkim II, 596*)

Ancak bu tespit doğru değildir. Çünkü, 13+32+6'nın toplamı (56 değil) 51'dir. Bu yüzden olsa gerektir ki, Taberî, Hâkim'in verdiği aynı bilgileri verdikten sonra "Buna göre, Meryem elli küsur yaşında iken vefat etmiştir" ifadesini kullanmıştır. (*Taberî, Tarih-şamile, 1/345*).

Hristiyanlık'taki Yeri. İsmâ'nın şahsı ve tabiatıyla ilgili dogmalar üzerine kurulu bir din olan Hristiyanlığın gerek kutsal kitabında gerek teolojisinde önceleri Meryem'e çok az yer verilmiş ve Meryem kendi kişiliği yönünden değil oğlu İsmâ dolayısıyla zikredilmiştir. İnciller'de Meryem'in sadece İsmâ'nın doğumu sebebiyle ön planda olup daha sonra âdeta unutulması da bunu göstermektedir. Ancak zamanla Meryem, İsmâ'dan sonra ikinci önemli şahsiyet olmuş, onun etrafında bir Meryem kültü teşekkül etmiş ve o hristiyan sanat, edebiyat ve kültürünün en önemli simalarından biri haline gelmiştir. Adına teşkilât, tarikat ve ziyaret yerleri oluşturulmuş, hayatı örnek alınarak kendini ömür boyu Allah'a adayıp bâkirelik yemini eden rahibe kuruluşları meydana gelmiştir.

Hristiyan mezheplerinde Meryem'e farklı statüler tanınmıştır. Katolik ve Ortodoks mezhepleri Meryem'in sürekli bâkireliğini ve Tanrı'nın annesi olduğunu kabul etmektedir. Ortodoks kilisesinde ikonlar, Katolik kilisesinde Meryem heykelleri bulunmaktadır. Her iki kilisede dua ve ibadette Meryem'in önemli yeri vardır. Protestanlar ise Meryem'e diğer hristiyan mezhepleri kadar önem vermezler. Lutheranlar ve Calvinistler, Meryem hakkında kutsal kitapta zikredilen doktrinlerin dışındakileri reddederler; onun bâkire iken İsmâ'yı doğurduğunu kabul ederken sürekli bâkireliğini ve aslî gûnahtan uzak oluşunu onaylamazlar; kilisenin ilk beş yüzyılda Meryem'e ayrı bir ilgi göstermemiş olmasını önemli görürler.

Bugün olduğumuz yerden Hz. Meryem(r.anha)validemize baktığımızda, asırlar öncesinden bize nasıl örnek olduğunu görüyoruz. Her genç kızın talip olduğu annelik duygusunun aslında bir mucize anlamı taşıdığını ve bizim bunu ne kadar normalleştirdiğimizi görüyoruz. İffetli olmanın, yaratıldığımız ilk zamanki gibi tertemiz ve masum kalmanın, aslında "**Allah tarafından nadide bir çiçek gibi yetiştirilmek**" anlamına geldiğini fark ediyoruz. Hayatta imtihan olarak

gördüğümüz, bizi isyan kıyısına getiren şeylerin ise onun imtihanı yanında ne kadar basit olduğunu görüyoruz.

Onun gibi olmanın aslında zor olmadığını idrak ediyoruz. Eğer zor olsaydı Allah onu bize örnek göstermezdi, öyle değil mi? Ve eğer onu örnek alırsak, ona yardım ettiği gibi, bize de güç vereceğine ve bize destekleyeceğine inanıyoruz. İmanlı ve İffetli olmanın, Allah katında övgü vesilesi olduğunu görüyoruz ve onun, bu övgüyü ne kadar hak ettiğine şahitlik ediyoruz. Ve belki diyoruz, buna şahitlik etmek bizi de ona biraz olsun yaklaştırır. Cenab-ı Hak ümmetin bütün kadınlarını Hz. Meryem(r.anha) gibi iffetli kılsın!

HZ. MERYEM(r.anha)BÜTÜN İNSANLIĞA ÖRNEK VELİ SULTANDIR.

Ehl-i Sünnet alimleri ve mutasavvıfları onu büyük bir veli sultan olarak bilir, inanır, sever ve örnek alırlar. Onun Vahye-ilhâma mazhar olması, kerâmet göstermesi, Allah tarafından seçilip, terbiye edilmesi, sıddıka oluşu, takvası, teslimiyeti, itaati ve adanmışlığı, temiz ve iffetli olup günahattan korunmasıdır.

Kadî İyâz'a göre Hz. Meryem ve Hz. Âsiye'yi peygamber değil de velî olarak kabul etmenin şu şekil pratik faydası da vardır; Şayet bu iki hanıma peygamber dersek onlardan sonra hiç bir hanım o yüksek mertebeye ulaşamaz ancak Hz. Meryem ve Hz. Âsiye iki velîye olarak düşünülürse her çağda Meryemlerin Âsiyelerin bulunabileceği kabul edilmiş olur ve ümmetin kadınları onlara benzemeye çalışır. (Schleifer, 2003, 107)

Çoğunluğun velî bir kul olarak kabul ettiği Hz. Meryem'in velâyet özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

1-Hz. Meryem'in Vahye-İlhâma Mazhar Olması: Tasavvufu diğer İslâmî disiplinlerden ayıran en temel vasıf "ilhâm"ı bilgi kaynaklarından biri olarak kabul etmesidir. Sûfiler ilhâmî bilgiye, keşf, mârifet, yakîn, vâkıa, havâtır, ilm-i ledün, vâridât gibi farklı isimler vermişlerdir. İlham, kalbe gelen Hakk kaynaklı bilgidir. (*Kâşânî, 2004, 78*)

İlhamî bilgi doğrudan alınabileceği gibi melek aracılığıyla da elde edilir. Sûfiler ulaşılan bu bilgiyi delil olarak kabul ederler, zahir ulemâsı ise ilhâmî bilgiyi delil kabul etmez. (*Cürcânî, 2014, 70*) Sûfilere göre ilhâmî bilgiyi elde edebilmek için günahlardan arınmış velî bir kul olmak gerekir. Sûfî riyâzet ve mücâhede ile arınarak, gelene hazırlık yapar.

Neticesinde ilhâm Allah Teâlâ'dan kulun kalbine feyz olunur. Sufiler kendilerine gelen ilhâmın şeytanın bir aldatmacası olup olmadığından emin olmak için onu iki âdil hakem Kur'ân ve sünnete İslâm Tasavvufunda Hz. Meryem tâbi tutmuşlar, mazhar oldukları ilhâm Kur'ân ve sünnete uygun ise onunla amel etmişlerdir. Kur'ân'daki ifadelerden anlıyoruz ki Hz. Meryem bazen melek aracılığıyla bazen de doğrudan, vahye muhatap olmuştur. Tıpkı onun gibi Hz. Mûsâ'nın annesi de vahiy almıştır. Dolayısıyla bu iki hanımın peygamber olabileceği iddia edilmiştir. Bu noktada şu sorulabilir; Vahiy almak peygamber olmayı gerektirir mi? İmam Mâtürîdî'ye göre gerektirmez. O, Hz. Mûsâ'nın annesiyle ilgili âyetlerde geçen vahiy tabirinin resûl olmayı gerektiren vahiy olmadığını aksine kalbe bir bilgi yerleştirme manasındaki ilhâm olduğunu zikreder. (*Mâtürîdî, 2018, 11: 19-20; Benzer görüş için bk. Râzî, 1989, 6:304*) Neseff'nin vahiy sınıflandırması meseleyi aydınlatmaktadır.

Neseff'ye göre vahy ikiye ayrılır: Özel anlamda vahiy, genel anlamda vahiy. Özel vahiy peygamberlere özgüdür, genel vahiy ise evliyâ ve asfiyâyâ mahsustur. Bu anlamdaki vahye ilhâm da denir. (Uludağ, 2016, 269)

Hız Meryem'e gelen vahyi bu çerçevede değerlendirebiliriz. Ebussuûd Efendi'ye göre de Hz. Meryem'in vahiy alması vahiy meleşini görmesi onun peygamberliğine değil Allah katındaki yüceliğine delalet etmektedir. (Memiş, 2016, 136) Nitekim Hz. Meryem'in Cebrâil'den vahiy aldığı kesindir ancak ona Kur'ân, İncil gibi insanlığa iletilecek bir kitap ya da özel bir mesaj verilmemiştir. (Schleifer, 2003, 125) Ashap da Cebrâil'i Dihye Kelbî suretinde görmüştür ve Cebrâil'i görmeleri onları peygamber yapmamıştır. (Kurtubî, 2003, 4:202)

İşârî tefsirlerde Hz. Meryem'e mihraptayken bahşedilen rızkın, yiyecek anlamında maddi rızıktan ziyade; ilim, hikmet, hakikat, marifet, halvet cenneti gibi manevi rızka işaret ettiği belirtilmiştir. (*Ay, 2011, 127-128*)

Söz konusu rızka şaşıran Hz. Zekeriyya(a.s) da akıllı temsil eder ve ledünnî rızkı anlamakta zorlanır. (*Kâşânî, ts., 1:189*)

Hız. Meryem'in doğum sırasında yediği hurma da manevi rızık olarak yorumlanmıştır. Meryem nasıl ki, hurma ağacını sallayıp üzerine taze hurma düşürdüyse kalb Meryem'i de zikir ağacını, "**ilâ ilâhe illallah**" zikriyle sallayınca Meryem'in üzerine rabbanî müşâhadelere ve ilahî keşiflere düşer. (*Bursevî, 2014, 12:53*)

Yani hurma ağacının silkelenmesinin istenmesinden maksat kemâle eren nefsin tefekkür ile harekete geçirilip ondan marifet ve hakikatlerin devşirilmesidir. Üstten hurmaların dökülmesi Hz. Meryem'in ledün ilmine, (Konuk, 2005, 11:434) hakikate ermesine işaret ederken altından ırmak akıtılması tabii ilimlere ulaşması anlamındadır. (Kâşânî, ts., 1:728)

"Kitapta Meryem'i de an. Hani ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti" (Meryem Suresi,16) âyetinde geçen doğu tarafı kutsî âlem olarak tevil edilmiştir. Söz konusu mekân kemâle eren nefsin ailesinden yani nefsanî ve tabîî kuvvetlerden uzaklaşarak rûhulkudüs ile iletişime geçtiği yerdir. Bu alan kalp perdesiyle korunmuştur. (Kâşânî, ts., 1:725)

Sûfilere göre mârifet, ilhâmî bilgi, kalb aracılığıyla elde edilir. Meryem'le ilgili âyetlerin işarî tefsirinde Hz. İsa'nın Meryem'den doğması; manevî gelişim sonunda nefsten kalbin doğması şeklinde yorumlanmıştır. (Ay, 2011, 130)

Zira Hz. İsa(a.s) Hz. Meryem'e müjdelenen ve kâinattaki bütün harfleri kendinde toplayan kalptir. Tasavvufta marifete erebilmek için her şeyden önce bu hususu dert etmek gerekir. Niyâzî-i Mısırî **"Derman arardım derdime, derdim bana derman imiş"** sözleriyle buna işareteder. Mevlana'da aynı şeyi vurgular, ona göre insan dertli olmalıdır zira kişiye yol gösteren derdendir. Hz. Meryem dahi doğum sancısı çektiğinde baht ağacına ulaşır, hurma ağcının dibine gider. Onu oraya götüren derdendir. Neticede kuru ağaç meyve verir. Beden de Meryem'e benzer her birimizin bir İsa'sı vardır. Bizde dert meydana gelirse İsa'mız doğar. Dert olmazsa İsa geldiği o gizli yoldan gider aslına kavuşur biz de ondan mahrum kalmış oluruz. (Mevlânâ, 2013, 22)

Izdırab inkişaf için zaruridir ve Meryem doğum sancıları içinde tatlı hurmaların üzerine yağması ile mükâfatlandırılır. (Schimmel, 1999, 100)

Neticede Hz. Meryem'in Allah'ı Teâlâ ile kurduğu yakın irtibat onun peygamberliğinden ziyade kâmil, siddîka bir mümin olduğunun göstergesidir demek yanlış olmaz.

2-Hz. Meryem(r.anha)'in Kerâmet Göstermesi: Kerâmet, nübüvvet davası olmayan mümin ve salih amel sahibi bir kimseden harikulade şeylerin zuhur etmesidir. (Cürcânî, 2014, 78)

Mucizeler peygamberlere, kerâmetler de velîlere ve salih müminlere aittir. (Serrâc, 1996, 309) Evliyanın kerâmetinin hak olduğunda ittifak vardır.

Sûfîler Hz. Meryem'in başına gelen olağanüstü halleri kerâmet olarak değerlendirmişlerdir. Kuşeyrî ve Hucvîrî; **"Zekeriyyâ mihrapta bulunan Meryem'in yanına her girişinde orada rızık bulur, ve bunlar nereden geliyor? diye sorar, Meryem ise o Allah'ın nezdindendir derdi".**(Âl-i İmrân Suresi,37) **"Hurmanın şu kuru dallarını sallayıver sana devşirilmiş yaş hurmalar düşecektir."** (Meryem Suresi,25) **âyetlerini kerâmetin Kur'ân'dan delilleri olarak zikreder.** (Kuşeyrî, 1999, 439; Hucvîrî, 1996, 348; Serrâc, 1996, 313)

Rivayete göre Zekeriyyâ(a.s) Meryem'in yanına her girdiğinde yazın kış meyveleri kışın da yaz meyveleri bulmakta idi. (İbn Kesîr, 1984, 4:1240)

Doğumu sırasında yaslandığı kuru hurma ağacından da kış mevsimi olmasına rağmen taze hurmalar dökülmüştür. Zikredilen ilk âyette geçen **"Küllema"** ifadesinden de evliyanın kerâmetinde devamlılık şart olmadığı hükmü çıkartılmıştır. Çünkü Zekeriyyâ(a.s) vasıtasız rızka erdiği için Meryem'le ilgilenmeyi bırakmamış onun yanına devamlı bir şekilde gitmiştir. (Kuşeyrî, 2012, 1:285; İbn Acîbe, 2011, 2:72)

Hz. Meryem'in peygamberliğini kabul edenler, yukarda geçen hususları mucize olarak adlandırır. Oysaki mucizenin şartlarından biri inkârcılara karşı meydan okumadır. Hz. Meryem'in hikâyesinde ise böyle bir durum yoktur. (Bursevî, 2014, 12:50)

Zemahşerî gibi bazı mu'tezile âlimlerine göre Meryem'in nasibi olan bunca fazilet, ya Zekeriyyâ'nın ya da İsrâ'nın mucizesidir (irhas). (Zemahşerî, 2016, 1:936)

Şüphesiz Zemahşeri kerâmete karşı olduğu için bu görüştedir. Kerâmeti inkâr edenler kerâmeti kabulün, mucizenin değerini düşürdüğü, velî ile nebîyi aynı seviyeye indirdiği kanısındadırlar. (Uludağ, 2016, 338-339)

Bilindiği üzere Hz. Meryem'den doğum yapmak için yaslandığı hurma ağacını sallaması istenmiştir, bu husus müfessirlerin dikkatini çekmiştir. İbn Atâ'nın yorumuna göre Hz. Meryem mabetteyken hiç bir dünyevi meşguliyeti yoktu ve kendini tamamen Allah'a adanmıştı bu yüzden kendisine vasıtasız rızık geliyordu, İkinci durumda ise gönlüne

evlat sevgisi düşmüştü ve rızık için ağacın dallarını sallaması istendi. (*Kuşeyrî, 2012, 3:431- 432; Kurtubî, 2003, 11:186; Güner, 2018, 108*)

İbn Acîbe bu yoruma karşı çıkar çünkü Hz. Meryem sıddîkadır ve sıddıklar konumlarından daha alt makama düşmezler ancak kemâllerini daha da artırabilirler nitekim Ebû Abbâs el-Mürsî'ye göre Hz. Meryem mabetteyken sebeplere tevessül etmeden sadece kerâmet gösteriyordu ikinci durumda ise yakîni kemâle ermiş olduğu için sebepler âlemine dönmüştü dolayısıyla ikinci hali birincisinden daha kâmil idi. (*İbn Acîbe, 2011, 5:509*)

Mekki'ye göre Hz. Meryem'in ağacı silkelemesinde farklı bir amaç vardır. Zira hurma elle silkenip düşürülecek meyve değildir. Allah Teâlâ Hz. Meryem'e verdiği değeri göstermek için onun elini bir alet kılmış, (*Mekkî, 2004, 3:56*) eliyle dokunduğu kuru hurma ağacı yeşerip taze meyve vermiştir. Buradan hareketle gelenekte Hz. Meryem eli İslâm Tasavvufunda Hz. Meryem ve ondan ilhâmı Hz. Fâtıma eli mübârek kabul edilmiş, pek çok ananevi uygulamaya konu olmuştur. Kuru hurma ağacının taze meyve vermesiyle ilgili bir diğer yorum da şu şekildedir; Allah'ı Teâlâ kuru hurma kütüğünü salla diyerek ölüleri diriltmenin misalini Hz Meryem'e göstermiş oldu. (*Kurtubî, 2003, 11:184*)

Böyle bir mucizeye kadir olan Allah Hz. İsa'yı da babasız yaratmaya kadirdir. Dolayısıyla yaşadıkları Hz. Meryem'i teskin etmeye yöneliktir. Bursevî'ye göre Meryem'i ayıplayanlar da bu olağanüstü hallere şahit olunca, babasız çocuk meydana gelmesini imkânsız görmeyecektir. (*Bursevî, 2014, 12:51*)

Neticede Hz Meryem'de açığa çıkan olağanüstü haller hem onu teselli etmiş hem de diğer insanları ikna etmiştir. (*Zemahşerî, 2016, 4:166*)

Bir peygamber mucize veya bir velî kerâmet gösterdiğinde o devrin insanların çoğu tarafından yadırganır. Onları delilik, sapıklık, sihirbazlıkla suçlarlar. İnsanların az bir kısmı ise bilir ki çoğunluğun bulunduğu yerden sefere çıkıp ayrılanlar akılların alışıksız olmadığı ve gözlerin görmediği garip bilgiler ve acayip hallerle geri dönerler. (*Bursevî, 2014, 12:56*)

Meryem de bu yolculuğa çıkmış, kendinde olağanüstü haller zuhur etmiştir. Söz konusu halleri mucize değil de kerâmet olarak adlandırmak Hz. Meryem'in kâmile vasfına daha uygundur.

3. Hz. Meryem'in Allah Tarafından Seçilip Terbiye Edilmesi: Hz. Meryem'den bahseden âyetlerde iki defa onun seçilmiş

(istifa) olduğu vurgulanmıştır. **"Bir gün melekler Meryem'e şöyle seslendiler: Meryem Allah seni seçti (istifa), tertemiz yaptı ve dünya kadınlarına üstün kıldı (istifa). (Âl-i İmrân Suresi,42)**

Hz. Meryem hemcinslerinde farklı çok sayıda nimete nail olmuştur. Dolayısıyla âyetin yorumu şu şekilde yapılmıştır: Melekler ona dedi ki: **"Ey Meryem Allah seni evinin (Beyti Makdis) hizmeti için seçti. Oysa daha önce hiç bir kadını kabul etmemişti. Seni sırf ibadeti için görevlendirdi ve bizzat kendi rızıklandırarak, başkasına muhtaç etmedi. Allah seni çirkin görülen kötü işlerden korudu. Meleklerle konuşmayı, babasız salih bir evlat dünyaya getirmeyi böylelikle dünya kadınlarına üstün olmayı sana nasip etti. (İbn Acîbe, 2011, 2:81)**

Kuşeyrî'ye göre birinci istifadan kastedilen; kerâmet, mertebe ve durumunun yüceliğiyle seçkin kılınmasıdır, ikinci istifa ile de babasız İsa'ya gebe kalmasıyla hiç bir kadının kıyamete kadar ona benzemeyecek olması kastedilmiştir. (Kuşeyrî, 2012, 1:289)

Meleklerin Meryem'e seslenerek **"Ey Meryem Allah seni seçti tertemiz yaptı ve dünya kadınlarına üstün kıldı". (Âl-i İmrân Suresi,42)** demesini Kaşani, ruhani güçler, nefsi zekiye'ye **"İstidadından dolayı Allah seni seçti ve kötülüklerden temizledi. Seni şehvani nefislere üstün kıldı"** şeklinde yorumlamıştır Peygamberler Allah'ın seçkin kullarıdır. Allah tarafından seçilip onun gözetiminde terbiye edilirler. Serrâc'a göre seçilmişlik "istifa" sadece peygamberlere özgü bir durum değildir, müminler için de geçerlidir. (Serrâc, 1996, 73-74)

Dolayısıyla Allah'ın velî kulları onun daha önceden seçtiği kullarıdır demek yanlış olmaz. Velâyetin kesbî tarafı olmakla beraber vehbî yönü ağırlıktadır. Yani Allah Teâlâ ezeli ilminde seçtiği kullarını özel kabiliyetlere haiz bir şekilde yaratır. O kul da sahip olduğu yüksek kabiliyeti çerçevesinde gayret göstererek ulaşılabilecek en üst manevi makamlara ulaşır. Katettiği bu yolda hocası, rehberi bizzat Allah Teâlâ'dır.

Sûfîler bu sebepten **"Beni Rabbim terbiye etti ve gerçekten güzel terbiye etti"** hadisini önemserler. (Aclûnî, ts.,1:84)

Kaşanî, Allah'ın Hz. Meryem'i doğrudan eğitmesini **"Benim nasıl çocuğum olur"** âyetiyle açıklar. (Âl-i İmrân Suresi,47)

Âyetin batınî yorumunda Hz. Meryem **"nefis kendisine bir beşer eli değmemişken yani bir şeyhin terbiyesinden geçmemişken nasıl kemâle erer"** demek istemiştir. Buna karşılık Allah'ı Teâlâ da

şöyle buyurur **"İşte böyledir, Allah dilediğini yaratır. Cezb ve keşf ile dilediğini seçer, terbiye ve talim olmaksızın ona kalp makamını bahşeder."** (Kâşânî, ts., 192)

Aynı şekilde Rûzbihân-ı Baklî de Hz. Meryem'in **"bunlar Allah katından"** ifadesini, elde ettiği rızkın -ki bu marifet, hikmettir- ibadet ve taatının karşılığında değil Allah'ın lutfu sonucu ulaştığına delil sayar. (Ay, 2011, 127)

Ayrıca âyetle geçen Allah'ın Meryem'i kabul ettiği yönündeki ifade onu kutlu olanların yoluna ilettiği anlamına gelmektedir. (Kurtubî, 2003, 4:180)

Allah'ü Teâlâ'nın Hz. Meryem'i güzel şekilde kabul etmesini Kuşeyrî; Allah'ın velîlerine sahip çıktığı gibi Meryem'e sahip çıkması, onu sırf ibadetiyle meşgul etmesi, iffetli bir şekilde terbiye etmesi olarak yorumlamıştır. Güzel kabulün bir göstergesi Hz. Zekerîyyâ(a.s) gibi bir peygamberi onun bakımıyla görevlendirmesidir. Bir yoruma göre de güzel kabulün alameti bütün işlerini Hz. Zekerîyyâ(a.s)'ya bırakmamasıdır. Şöyle ki, Hz. Zekerîyyâ(a.s) onun yanına her girdiğinde rızık görürdü bundan amaç Allah'ın dostlarının işini başkasına yüklememesinin bilinmesidir. Dolayısıyla kim Allah'ın velîlerinden birine hizmet ederse velîlerinden dolayı bir meşakkate maruz kalmaz. Allah Teâlâ Onu bir bitki gibi yetiştirmiştir. O, Öyle güzel bir bitkidir ki Hz. Îsâ gibi meyvesi olmuştur. (Kuşeyrî, 2012, 1: 283-284) Neticede Hz. Meryem Allah'ın seçkin velî kullarından biridir.

4. Hz. Meryem'in Sıddîka Oluşu: Teslimiyyeti Sıddîk, sözünde ve inancında doğru olan, bunu davranışlarıyla kanıtlayan kimsedir. (İsfahânî, 2012, 583)

Sıddîk, sıdkın mübalağa sigasıdır, çok doğru, kendinde sıdk galip olan demektir. (Kuşeyrî, 1999, 292) Sıddîklar; peygamberler, salihler ve şehitlerle aynı gruptandır. Nitekim âyet-i kerimde **"Kim Allah ve Resulüne itaat ederse onlar Allah'ın nimet verdiği peygamberler, sıddîklar, şehitler ve salihlerle beraberdir."** buyrulmuştur. (Nisâ Suresi,69)

Bununla beraber İbrahim(a.s), İdris(a.s) peygamberde olduğu gibi "sıddîk" kelimesi peygamberleri vasfetmek için de kullanılmıştır. el-Mâide sûresinde Hz. Meryem "sıddîka" olarak anılmış (Mâide Suresi,75) dolayısıyla peygamberlere benzetilmiştir. Tasavvufta ise sıddîk olma en yüce makama sahip olma anlamına gelmektedir. İbnü'lArabî'ye göre nebilikle sıddîklık arasında başka bir makam yoktur.

(İbnü'l-Arabî, 2016, 2:33) Yani sıddîklık makamının üstünde sadece nübüvvet makamı vardır. (Kâşânî, 2004, 328)

Dolayısıyla sıddîk, peygamberden sonra gelen kişidir. Bu hususa değinen Hucvîrî, sıddîk, peygamberler müstesna bütün mahlûkatın önde olanıdır, der. (Hucvîrî, 1996, 157)

Ona göre, sufi kelimesinin türediği safâ ve safvet de sıddîk olanın sıfatıdır. Safânın aslı kalbin ağyardan temizlenmesi, fer'i ise dünyadan elin boş olmasıdır. Bu ikisi de Hz. Ebû Bekir Sıddîk(r.a)'ın sıfatıdır. Dolayısıyla sufi taifesinin önderi, imamı odur. (Hucvîrî, 1996, 112)

Hz. Ebû Bekir(r.a)'ın miraç hadisesinde olduğu gibi Hz Meryem(r.anha) de başkalarının inanmadığı şeyi tasdik ettiği için sıddîk unvanını almıştır. Allah'ın emrini kabul için âyet ve alamet istememiştir. (Amulî, 2015, 129)

Hakîm Tirmizî'ye göre Hz. Meryem -Hz Zekeriyya(a.s)'nın aksine- müjdelendiği şeyle ilgili bir delil gösterilmesini istemediği için Allah onu övmüş ve kitabında onu sıddîka diye isimlendirmiştir. (Tirmizî, 2018, 174)

Daha sonra değinileceği gibi sıddîk ve sıddîka sıfatıyla öne çıkan Hz Ebu Bekir ve Hz Meryem lakaplarıyla da birbirine benzemektedirler, nitekim Hz.Ebu Bekir azat olmuş anlamına gelen "atik", Hz Meryem de aynı anlamda "muharrar" şeklinde adlandırılmıştır.

İslâm Tasavvufunda Hz. Meryem Sıddikiyyet makamı geçmiş ve gelecekte bir kadının sahip olabileceği en üst makamdır. Bursevî'ye göre meydana çıkmak ve davet sahibi olmak esaslarına dayandığından peygamberlik kadınlara uygun değildir. Dolayısıyla onların kemâl halleri sıddikiyyettir ki bu makam daha önce de belirttiğimiz gibi nübüvve yakındır. (Bursevî, 2014, 3:107)

Söz konusu makamda halis bir niyete sahip olmak önemlidir. Hz. Meryem'in sıddikiyyeti onun niyetinin sağlamlığını göstermektedir. (Bursevî, 2014, 3:84)

Kâşânî'ye göre Hz. Meryem'in sıddîk oluşunda annesinin halis bir niyete sahip olmasının da etkisi vardır. Zira annenin aldığı gıdalar karnındaki çocuğun bedeninde etkili olduğu gibi niyeti ve nefsinin halleri de çocuğun maneviyâtı üzerinde etkili olur. (Kâşânî, ts., 1:188)

Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Hz. Meryem'in "benim oğlum nasıl olur" şeklindeki ifadesi böylesi bir makam sahibi için

eksiklik değil midir? Bu ifade şüphe barındırmaz mı? Bu hususta Füsüs şarihi Avni Konuk'un açıklaması şu şekildedir: **"Meryem'in "benim oğlum nasıl olur?" sözüyle şaşırması Kudret-i İlâhiye'den şüphe ettiği için değil, İbrahim'in "Yarabbi ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster", Üzeyir'in "Allah onları öldükten sonra nasıl diriltir", Zekeriya'nın, "zevcem kısır olduğu halde benim oğlum nasıl olur", sözlerinin benzeridir.**

Kudretin zuhura gelmesini temaşa zevkini talep etmektedir. Zira müminlerin avam kısmı iman ile iktifa ederlerse de kamil olan kısım hakikatini talep eder. (Konuk, ts., 24)

Nitekim Hz. Meryem'in **"Bunlar Allah katındandır"** demesi tevhidin özüdür. Allah'ın kullarına rızık göndermesi, ihsanda bulunması yalnızca kendisinin iradesine bağlıdır. İnsanların ibadet ve taatlarının karşılığı değildir. (Kuşeyrî, 2012, 1:285)

Hz. Meryem teslimiyetin simgesidir. (Altuntaş, 1986, 22) Hz. Meryem'in hamileliğine gösterdiği teslimiyet onun Rabb'inin iradesine tam anlamıyla tabi olduğunu kanıtlamaktadır. O halde neden "keşke bundan önce ölseydim" demiştir? (Meryem 19/23)

Kuşeyrî muhtemel sebepleri sıralamıştır, şöyle ki: Hz. Meryem bu sözü kavminden çekindiği için söylemiş olabilir. Çünkü o kendisini suçlayarak kınayacaklarını ve ahlaksızlıkla itham edeceklerini anlamıştı. Bir başka ihtimale göre bu sözü kavmine acıdığı ve onun yüzünden başlarına bir azap gelmesin diye söylemiştir. Ya da Hz. Meryem şöyle demek istemiştir. **"Keşke bundan önce ölseydim de benim yüzümden Îsâ Allah'ın oğlu, Meryem karısı gibi ithamları duymasaydım"**, bir diğer yorum da

"Keşke bundan önce bana nazık davranıldığı ve başıma gelen şu sıkıntıyla karşılaşmadığım zamanda ölseydim" şeklindedir. Sonuncu ve daha sûfiyane yorumda ise Hz. Meryem **"Keşke bundan önce kalbimin Allah'tan başka hiçbir şeye bağlanmadığı zaman ölseydim."** demeyi kastetmiştir. (Kuşeyrî, 2012, 3:430-431)

Neticede bu şekil ifadeler sorumluluk bilinci yüksek şahsiyetlerde rastlanan bir durumdur. Öyle ki Hz. Ebu Bekir(r.a)'in **yüklendiği emanetin ağırlığından keşke kuş olsaydım, keşke hayvanların yediği ot olsaydım tarzında ifadeler kullandığı rivayet edilir.** (Mekkî, 2004, II: 315; Serrâc, 1996,131)

Benzer ifadeler Hz. Ömer(r.a) ve Hz. Bilâl(r.a) için de rivayet edilir, Hz Ömer(r.a) yerden bir saman çöpü alarak **"Keşke şu saman çöpü olsaydım"**, Hz. Bilal(r.a) de **"Keşke annem beni doğurmasaydı"** demiştir. (İbn Acîbe, 2011, 5:501)

Tüm bu ifadelerden anlaşılıyor ki Hz. Meryem(r.anha)'in **"Keşke bundan önce ölseydim"** sözü onun manevi açıdan eksikliğini göstermemektedir aksine kendine yüklenen emanetin ağır sorumluluğunun bilincinde olduğunu izhar etmektedir.

5. Hz. Meryem'in Takvâsı, Zühdü ve Adanmışlığı: Hz. Meryem doğumundan itibaren mabede adanmış burada kendine ayrılan **"mihrab"** adlı bölümde gece gündüz ibadet ve taat ile meşgul olmuştur. Meryem ismini almasında bu hususun etkisi vardır zira Meryem, o bölge halkının dilinde **"ibadet eden kadın, Rabb'in hizmetkârı"** demektir. (Zemahşerî, 2016, 1:922; Râzî, 1989, 6:277; Bursevî, 2014, 3:87)

Burada küçük bir parantez açmakta yarar vardır. Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm'de bizzat ismiyle zikredilen tek kadın Hz. Meryem'dir. Oysaki kadim kültürde hür kadınların ismi saygıdan dolayı ulu orta zikredilmez, **"eş, hane halkı"** şeklinde kinaye yollu ifade edilirdi. Ne var ki, Hristiyanların Hz. Meryem ve Hz. İsâ hakkında uygunsuz yakıştırmalarından dolayı Kur'ân-ı Kerim'de onun kulluk yönünü vurgulamak için Arapların câriyeler için kullandıkları gibi Hz. Meryem bizzat ismiyle zikredilmiştir.

Hz. Meryem'in mabedde inzivaya çekilip gece gündüz ibadetle meşgul olması, İslâm tasavvufunda nefis tezkiyesi için uygulanan halvet, çile yöntemlerini hatırlatmaktadır. Hz. Meryem'in mabette kaldığı zamanlarda dünyalık hiçbir meşguliyeti ve tasası yoktur. Yemeği dahi vasıtasız kendisine verilmektedir. Bu bağlamda annesinin Hz. Meryem'i mabede hür (muarraran) olarak adadığını belirtmesi dikkat çekicidir. (Âl-i İmrân Suresi,35)

"Muharraran" ifadesi Tüsterî, Sülemî, Rûzbihân-ı Baklî, Kuşeyrî gibi müfessirlerin çoğu tarafından dünya ve ehlinin köleliğinden, nefsinin hevasından azat olmak şeklinde yorumlanmıştır. (Ay, 2011, 125)

Arapçada katıksız ve arı olan her şeye hür denir. Hz. Meryem'in hür olması Aziz ve Celil Allah'a adanmış, dünya işlerinden azade kılınmış anlamındadır. (Kurtubî, 2003, 4:177)

İmam Mâtürîdî Müzzemmil Sûresi sekizinci âyetin tefsirinde dünya ile ilişkisini kesip ahirete yönelmesi sebebiyle Meryem'e "betûl" isminin verildiğini söyler. (Memiş, 2016, 116)

Hız Meryem'in sürekli ibadetle meşgul olduğunu vurgulayan bir başka delil de âyette geçen "**kunût**" sözüdür. (*Âl-i İmrân Suresi,43*) Zira burada kunûtun maksat, sürekli taât içinde bulunmaktır. (*İbn Acîbe, 2011, 2:82*)

Azrâ lakabıyla anılan Hz. Meryem'in bekar olması zahidliğinin vasıflarındandır. Onun bu vasfı Râbia el-Adeviyye (ö. 185/801) gibi ilk İslam velîlerine örnek olmuştur. Ancak bu husus çok yaygınlık kazanmamış, zahidliğin fiziğın ötesinde kalbî bir durum olduğu anlayışının yerleşmesiyle müslüman kadın evliyalar, evliliği manevî ilerleme de engel olarak görmemişlerdir. Nitekim evli ve çocukları olan Hz. Fâtıma, erkeklerden uzaklaşan anlamına da gelen "**betûl**" (*İbnü'l-Arabî, 2016, 13:117*) olarak adlandırılmış, müslüman kadınların manevî liderlerinden biri haline gelmiştir.

Neticede mühim olan kalbin Allah'tan başka bir şeyle meşgul olmamasıdır. ***Tasavvufta asıl olan halk içinde Hakk ile olmayı başarabilmektir.*** Hz. Meryem'in zühdünde dikkat çeken bir başka husus "**susma orucu**" tutmasıdır. (*Meryem Suresi,26*)

Tasavvufta nefsi tezkiye araçlarından biri de az konuşmak, susmaktır. Ancak Hz. Meryem'in uyguladığı gibi susma orucu tutmayı Hz. Peygamber yasaklamıştır. Yasaklanan mutlak sukuttur. Sûfilere göre zikre devam ederek konuşmayı kesmek ise makbuldür. (*Bursevî, 2014, 12:53*)

Âyette sefih karşısında sukut etmenin gerekli olduğuna da işaret vardır. Ayrıca âyette Allah'tan başka şeylere yönelmekten sakınmaya da işaret vardır. Şu halde sâlike gereken nâsût âleminden ayrılıp dilini Allah'ın dışındakileri zikretmekten engellemektir. Ta ki kul, yol alıp, hakikat menziline ulaşsın. (*Bursevî, 2014, 12:53*) İbnü'l-Arabî'ye göre susmakla erkekler gibi kadınlar da abdal mertebesine erişebilir.

Nitekim bir sûfiye abdalın sayısı sorulmuş O da kırk kişidir demiş, "**niçin adam demedin?**" diye sorulunca "**bazen İslâm Tasavvufunda içlerinde kadınlar da olabilir**" cevabını vermiştir. Hz. Peygamber'in kemâl sahibi kadınlardan saydığı Hz. Meryem ve Hz. Âsiye de bu durumun delilidir. (*İbnü'l-Arabî, 2016, 6:206*)

Hız. Meryem'in sustuğunda işaretle konuşması da İslam tasavvufunda bâtinî yoruma kapı açar. Zira bâtinî yorum manayı bütünüyle ortaya koymaz ona işaret eder. Bu yüzden sûfî tefsirlerine işaret tefsir denilmiştir. Hız. Meryem'in susması, zahir ehline gizli hakikatlerin anlatılmamasının işareti olarak görülmüştür. Ayrıca Allah'ı Teâlâ Hız. Meryem(r.anha) ve Hız. İsâ(a.s) kıssasında Hız. Meryem'in susmasını Hız. İsâ'nın konuşmasının mukaddimesi kılmıştır. İsa'nın nutku nasıl Meryem'in sukutundan sonra açıldıysa, tâlibin kalbi (İsâ'sı) de nefis (Meryem) sözden kesildiği zaman dile gelecektir. (*Kâşânî, ts., 1:174*)

Hız. Meryem'in zahidliğiyle ilgili gösterişsiz, siyah ve uzun elbise giyindiği rivayet edilmiştir. Neticede Hız. Meryem muttakî zâhid bir kul idi.

6. Hız. Meryem'in İffetli ve Temiz Olması, Gunahtan Korunması: Kur'an'da *"Yâ Meryem Allah seni seçti ve tertemiz yaptı"* buyrulmuştur. (*Âl-i İmrân Suresi,42*)

Âyette geçen temiz ifadesine hem maddî hem de manevî mana vermek mümkündür. Hız. Meryem, sürekli mabedde bulunması hasebiyle maddi kirlilerden temiz idi hatta onun hayız görmediği yönünde rivayetler vardır. (*Râzî, 1989, 6:305*) Manevî açıdan temiz olması ise onun günahlardan korunmuş olmasıdır. Nitekim Meryem'in annesi şöyle dua etmiştir: *"Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum."* (*Âl-i İmrân Suresi,36*)

Hadis-i şerifte *"Yeni doğan hiç bir çocuk yoktur ki şeytan ona doğumu esnasında dokunmuş olmasın. Çocuk şeytanın dokunmuş olmasından dolayı ağlar. Meryem ve oğlu ise bundan müstesnadır."* (*Buhârî, "Enbiyâ", 46; Müslim, "Fedâil", 146*) Âyet ve hadislerden anlaşıldığı üzere Hız. Meryem ve oğlu günah işlemekten uzaktırlar.

Peygamberlerin bir özelliği de ismet sıfatıdır. İslam tasavvufunda peygamberler masum olduğu gibi velîler de mahfuzdur. Dolayısıyla Hız. Meryem de günahlardan mahfuzdur.

Bu hususla ilgili küçük bir parantez açmakta yarar vardır: Velînin gûnahtan mahfuz olması peygamberler gibi gûnahsız olması anlamına gelmez. *Velî'den şer, fesat, afet, hata zuhur edebilir, fakat velî bu gibi gûnahlarda ısrar etmez.* (*Kuşeyrî, 1999, 438*)

Yani velî gûnahta ısrardan korunmuştur. Kur'ân'da Hz. Meryem'in iffetli oluşuna vurgu yapılmış, namusunu koruduğu açıkça belirtilmiştir. (*Tahrîm Suresi,12; Enbiyâ Suresi,91*)

Lakabı olan "betûl"ün bir manası da erkeklerden uzaklaşan demektir. (*İbnü'l-Arabî, 2016, 13:117*) Meleğin Hz. Meryem'e yakışıklı bir erkek gibi görünmesi onun için bir imtihandır ve bu yolla onun ne kadar iffetli olduğu gösterilmiştir. (*Zemahşerî, 2016, 4:54*)

Böylelikle Hz. Meryem'in kötülüklerden ne kadar sakındığı ve iffet sahibi olduğu ortaya çıkmıştır. (*İbn Acîbe, 2011, 5:496*)

Kur'ân'da Hz. Yûsuf(a.s) ve Hz. Meryem(r.anha) iki iffet abidesi olarak yer alır, tehlike anında verdikleri tepkilerden hareketle Hz. Meryem'in Hz.Yûsuf'tan daha dirayetli olduğunu söylemek yanlış olmaz şöyle ki; Hz.Yûsuf hakkında Yüce Allah **"Andolsun kadın onu arzu etmişti. Eğer Rabbinin doğruyu gösteren delilini görmeseydi O da onu arzu etmişti (fakat rabbinin delilini gördüğü için azmetmedi)"** buyurmuştur. (*Yûsuf Suresi,24*)

Oysaki meleği genç bir delikanlı gibi gören Hz. Meryem'in tavrı şu şekilde anlatılmıştır: **"(Meryem) şöyle dedi: Ben senden Rahman'a sığınırım, Eğer Allah'tan korkuyorsan (bana dokunma)." (Meryem Suresi,18)**

Hz. Meryem'in kendi bu işe azmetmediği gibi insan suretindeki meleği de bu işten nehyetmiştir. Olay anında hiç bir tereddüt yaşamamıştır. (*Amulî, 2015, 107,109*)

Sonuç Hz. Meryem(r.anha) İslam tasavvufunda insan-ı kâmil olarak kabul edilir zira bizzat Hz. Peygamber(s.a.v)Efendimiz onun kemâle erdiğini ifade etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de de seçkin, siddîka, temiz, iffetli gibi kemâlini vurgulayan vasıflarla zikredilmiştir.

Hz. Meryem'in bir kadın olarak böylesi yüce bir makama erişmiş olması tasavvuftaki kadın görüşüne etki etmiş neticede de tasavvufî düşüncede diğer İslamî disiplinlere nazaran daha olumlu bir kadın algısı ortaya konmuştur. Nitekim tasavvufta kadınların da erkekler gibi manevi merhaleleri aşip hakikate ulaşabileceği kabul edilmiş, tabakât kitaplarında Râbia elAdeviyye gibi çok sayıda kadın velîden bahsedilmiştir. Hz. Meryem müslüman sûfî kadınların ilhâm kaynağı olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

Lisânü'l-'Arab, "btl", "rym" md.leri Mustafavî, et-Tahkîk, XI, 86-91. Müsned, II, 233, 274-275, 288, 292, 319, 368, 523; III, 64, 80, 135. Buhârî, "Şehâdât", 30, "Enbiyâ", 32, 44-46, "Eṭ'ime", 25, "Menâkıbü'l-enşâr", 20, "Tefsîr", 3/31. Taberî, Câmî'u'l-beyân, III, 235-247, 262-273; XVI, 59-79. Mes'âdî, Mürûcû'z-zeheb (Abdülhamîd), I, 62-63. Sa'lebî, 'Arâ'isü'l-mecâlis, s. 284-308. Zemaḥşerî, el-Keşşâf (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Riyad 1998, I, 547-554, 557-558. Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlikî, el-Mu'arreb (nşr. F. Abdürrahîm), Dimaşk 1410/1990, s. 586-587. Fahreddin er-Râzî, Mefâtîhu'l-ğayb, VIII, 23-31, 42-53; XV, 316. Âlûsî, Rûhu'l-me'ânî, I, 316. J. Strong, The New Strong's Exhaustive Concordance of the Bible, Nashville 1990, s. 686. Hâzin, Lübhâbü't-te'vîl, Kahire 1309, I, 273. Gabrielovich, Ephèse ou Jérusalem, Paris 1897. A. J. Wensinck - [P. Johnstone], "Maryam", EF² (Fr.), VI, 613-617. J. de Baciocchi, "Immaculée conception", Catholicisme, V, 1273-1277. R. Laurentin, "Marie", a.e., VIII, 524-585. a.mlf., "Theotokos", a.e., XIV, 1128. D. F. Hickey, "Dormition of the Virgin", New Catholic Encyclopedia, Washington 1967, IV, 1017. E. May, "Nativity of Mary", a.e., X, 251.

Aclânî, İsmail b. Muhammed. Keşfü'l-Hafâ, thk. Şeyh Yusuf b. Mahmud, 2 Cilt. b.y.: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, ts. Altıntaş, Hayranî. Tasavvuf Tarihi. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986. Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmud. Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts. Amulî, Cevâdî. Celâl ve Cemâl Aynasında Kadın. çev. Ejder Okumuş. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015. Attâr, Ferîdüddin. Tezkiretü'l-Evliyâ. çev. Süleyman Uludağ. 2 Cilt. İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2002. Ay, Mahmut. "İşârî Tefsirlerde Hz. Meryem". İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 25 (2011): 123-138. İslâm Tasavvufunda Hz. Meryem 571 Eflâkî, Ahmed. Menâkıbü'l-Ârifîn Ariflerin Menkıbeleri, çev. Tahsin Yazıcı. 2 Cilt. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1973. Bilici, Faruk. "Massignon, Louis". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 28: 100-103. Ankara: TDV Yayınları, 2003. Bursevî, İsmail Hakkı. Rûhu'l-Beyân Kur'ân Meâlî ve Tefsiri. çev. Ali Hüsrevoğlu. 23 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2014. Cürcânî, Seyyid Şerîf. Ta'rîfât Tasavvuf Istılahları. çev. Abdülazîz Mecdi Torun. İstanbul: Literâ Yayıncılık, 2014. Gündüzöz, Güldane. "Kur'an-ı Kerim Işığında Mümin Kadın Şahsiyeti -Zahir ve Batın İlimleri Arakesitinde Bir bakış-". Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu. (10-12 Haziran 2016). ed. Yavuz Ünal- Şevket Pekdemir- Yusuf Bahri Gündoğdu- Orhan İyibilgin-Sait Kar. 1:259-270. Ordu, 2016. Güner, Betül. Gönül Gözüyle Kur'an İbn Atâ Tefsiri. İstanbul: H Yayınları, 2018. Hucvîrî, Ebü'l-Hasen. Keşfü'l-Mahcûb Hakikat Bilgisi, çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 1996. İbn Acîbe, el-Hasenî. Bahrü'l-Medîd fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Mecîd. çev. Dilaver Selvi. 12 Cilt. İstanbul: Semerkant Yayınları, 2011. İbn Kesîr. Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri. çev. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner. 16 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1984. İbnü'l-Arabî, Muhyiddin. Fütûhât-ı Mekkiyye. çev. Ekrem Demirli. 17 Cilt. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016. İsfahânî, Râgûb. Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü. çev. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012. Kâdî Beyzâvî. Muhtasar Beydâvî Tefsiri. çev. Şadi Eren. 2 Cilt. İstanbul: Selsebil Yayınları, 2011.

Kâşânî, Abdürrezzâk. Tasavvuf Sözlüğü. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004. Kâşânî, Abdürrezzâk. Tefsir-i Kebir Te'vilât. çev. Vahdettin İnce. 2 Cilt. İstanbul: Kitsan Kitap, ts. Konuk, Ahmed Avni. Mesnevî-i Şerif Şerhi, haz. Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı. 13 Cilt. İstanbul: Kitabevi, 2005. Konuk, Ahmed Avni. Risale-i Meryem (Hz. Meryem ve Hz. İsâ'ya Dair Risale-i Mühimme). sad. A. Sadık Yivlik. Dizgi. İlhami Sorkun. ts.. Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur'ân. çev. M. Beşir Eryarsoy. 20 Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 2003. Kuşeyrî, Abdülkerim. Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risalesi. çev. Süleyman Uludağ. 2 Cilt. İstanbul: Dergah Yayınları, 1999. Kuşeyrî, Abdülkerim. Kur'ân-ı Kerim Tefsiri Letâifu'l-İşârât. çev. Mehmet Yalar. 6 Cilt. İstanbul: İlkharf Yayınevi, 2012. Mâtürîdî, Ebû Mansur. Te'vilâtü'l-Kur'ân Tercümesi. çev. Fadıl Aygün. 17 Cilt. İstanbul: Ensar Yayınları, 2018. Hatice Çubukcu 572 Mekkî, Ebû Tâlib, Kûtü'l-Kulûb Kalplerin Azığı, çev. Muharrem Tan. 4 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004. Memiş, Murat. "İmam Mâtürîdî ve Ebussuûd'un Tefsirlerinde Hz. Meryem". Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 153 (2016): 101-141. Mevlânâ, Celâleddîn-i Rûmî, Fihî Mâ Fih, çev. Ahmed Avni Konuk. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013. Nahşebî, Ziyâüddîn. Silku's- Sulûk Ariflerin Yolu. çev. Mustafa Çiçekler-Halil Toker. İstanbul: İnsan Yayınları, 1999. Nisâbü'rî, Hâkim. el-Müstedrek ale's-Sahîhayn. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990. Râzî, Fahrüddîn. Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb. (ed.). Ahmet Hikmet Ünalmiş. 23 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1989. Sargut, Cemâlur. Kadınlık Makamının En Yücesi Meryem Süresi - 2. İstanbul: Nefes Yayınları, 2016. Schimmel, Annemarie. Ruhum Bir Kadındır. çev. Ömer Enis Akbulut. İstanbul: İz yayıncılık, 1999. Schleifer, Aliah. Peygamber mi Evliya mı? İslâm'ın Kutsal Meryem'i. çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003. Serrâc, Ebû Nasr. el-Lüma' İslam Tasavvufu. çev. H. Kamil Yılmaz. İstanbul: Altınoluk, 1996. Tekcan, Münevver. "Hazret-i Meryem Kitabı". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi. 33 (2005): 207-238. Tirmizî, Hâkim. Hatmu'l Evliyâ Vefilîğın Sonu. çev. Salih Çift. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018. Uludağ, Süleyman. Tasavvufun Dili, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016. Zemahşerî. el-Keşşâf. çev. Muhammed Çoşkun. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.

HZ.ÂMINE (Radiyahallahu Anha)
(V.M.577-Medine)

Hatemül Enbiya Peygamberimiz Hz.Muhammed
Mustafa(s.a.v)'in annesi.

Peygamberimiz-sallâllâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in annesinin adı Hz. **Âmine(r.anha)**, babasının adı Hz. **Abdullah(r.a)**'tır. O'nun mübârek soyu, Hz. İsmail(a.s)'in oğlu Kayzar sülâlesinin en şerefli olan Adnân'a kadar uzanır. Hazret-i Peygamber -sallâllâhu aleyhi ve sellem-'in annesi **Hazret-i Âmine'nin nesebi**, Vehb bin Abdi Menâf bin Zühre bin Kilâb bin Mürre şeklindedir. Zühre, Hâşimoğulları'nın ataları olan Kusayy bin Kilâb'ın kardeşi olduğundan, **Hz.Âmine(r.anha)'nin nesebi Peygamberimizin babası Hz. Abdullah(r.a) ile Kilâb'da birleşir.** (*İbn-i Sa'd, I, 59-60.*)

DOĞDUĞU YER AİLESİ VE SOYU

Beni Zühre reisi Vehb'in kızı, âlemlerin ve âdemlerin efendisi Hz peygamberin validesi, onun ve ümmetlerinin annesi Âmine hatun... Ol sadeften doğdu ol durdanesi...O bir mahpeyker, o eşsiz bir gevher! O âlemlerin fahri ebedisine mader. O pırıl pırıl iffet ve mücessem bir edep! O saygıyla anılacak ta ebed!

Hatemül Enbiya Peygamberimiz Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)'in annesi.Mekke'de doğmuş Medine'de Ebva köyünde M.577 yılında vefat etmiştir.

Babasının adı **Vehb** annesi **Berre**'dir. Babası Vehb b. Abdümenâf Kureyş kabilesinin Benî Zühre koluna, annesi Berre bint Abdüluzza da aynı kabilenin Benî Abdüddâr koluna mensuptur. İbn İshak'tan itibaren muhtelif kaynaklar Vehb'in Benî Zühre'nin hatırı sayılır bir siması olduğunu, kızı Âmine'nin de yüksek bir mevkiye sahip bulunduğunu kaydederler. Genel olarak Kureyş'in diğer Arap kabileleri yanında üstün bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Mekke reisi Abdülmuttalib kabilenin en güzel genci olan oğlu Abdullah için bizzat isteyeceği kızın seçkin bir aileye mensup olmasını tabii görmelidir.

Âmine'nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Ancak onun genç yaşta evlendiği şüphesizdir. Evlenmesi, Abdülmuttalib'in, oğlunu da yanına alarak Âmine'yi babası Vehb'den (veya vesâyeti altında bulunduğu amcası Vüheyb'den) istemesiyle gerçekleşmiştir. O zamanki Arap töresine göre eşler evliliğin ilk üç gününde Âmine'nin evinde kalmışlardır. Siyer kitaplarının birçoğunda yer alan rivayetlere göre yakışıklı bir genç olan Abdullah'ın alnında diğer gençlerde bulunmayan bir parlaklık mevcuttu. Asâleti, yakışıklılığı ve alnındaki parlaklığı sebebiyle birçok hanımdan evlenme teklifi alan Abdullah, bunlara iltifat etmemiş ve Âmine ile evlenmiştir.

Kocası Abdullahı evliliğinden bir kaç ay sonra kaybetmiştir. Evlendikten sonra "**nûr-i Muhammedî**" denilen peygamberlik nuru kendisine geçmiş. Delâilü'n-nübüvve, mevlid ve benzeri eserlerde "nûr-ı Muhammedî", "nûr-ı nübüvvet" diye söz konusu edilen nur budur. Ayrıca kaynaklar, Hz. Peygamber'in ana rahmine intikalinden doğumuna kadar geçen süre içinde bazı fevkalâde olayların meydana geldiğini ve bunların bir kısmına Âmine'nin de şahit olduğunu ifade eden birçok rivayet kaydederler.. (*İbn Hişâm, I, 157-158*)

Peygamber Efendimiz dünyaya gelinceye kadar bu nuru alnında taşımıştır. Hz.Âmine(r.anha)validemiz Hz.Abdullah(r.a)'ın vefatından sonra bir daha evlenmemiştir. Hz. Muhammed -sallâllâhu aleyhi ve sellem- dışında başka çocuğu olmamıştır.

Hz. Âmine(r.anha)'nın dilinden doğum ânı

"Ya Âmine! Bil ki, sen, âlemlerin hayrına hamilesin." Demişti bir zât rüyasında. O zamanlar daha hamileliğinin altıncı ayındaydı. Üstelik rüyasındaki mübarek zât, çocuğuna koyması gereken ismi dahi söylemişti; Muhammed...

Ve aylar geçti. Yıl 571, Rebiül-evvel ayının 12. pazartesi günü; Doğum ânı gelip çattı. Kâinâtın alkışladığı O kudsi ânı yeryüzünün en değerli annesi, Hz. Âmine’den dinliyoruz:

“Doğum zamanı geldi. Kayınbabam Abdûlmuttâlib, Kâbe’yi tavafa gitmişti. Evdeydim. Birden kulağıma müthiş bir ses geldi. Çok korkmuştum. Bir de ne göreyim; Bir beyaz kuş yanıma geldi ve kanadıyla arkamı sıvadı. O andan itibaren bende korku adına hiçbir şey kalmadı. Daha sonra beyaz bir kâse içinde şerbet sundular. Ben kâsedeki şerbeti içer içmez beni bir nur sardı. Ve oğlum dünyaya geldi.”Hz. Amine’nin yanında hazır bulunan, doğum anına şahit olan Safiyye Hatun’un rivayetiyle, Efendimiz (s.a.v)doğduğunda ağzından şu kelimeler dökülmüştü; “Ümmetî, Ümmetî...”

Hemen hemen ilgili bütün kaynaklarda yer alan ve sahih hadis olarak nakledilen bir rivayette, Peygamber(s.a.v)Efendimiz kendisinin “hâtemü’n-nebiyyîn” (nebîlerin sonuncusu) olduğunu ifade ederken diğer bütün peygamberlerin anneleri gibi kendi annesinin de oğlu için bir rüya gördüğünden bahsetmektedir. (*Ahmed b. Hanbel’in el-Müsned’inde üç ayrı yerde geçen (IV, 127, 128; V, 262)* hadisın bir rivayeti ile Heysemî’nin kaydettiği bir rivayette (VIII, 223) sözü edilen rüyanın konusuna temas edilmemekte, fakat diğer rivayetlerde rüyada Dımaşk veya Busrâ’daki sarayları aydınlatacak şekilde güçlü bir nur görüldüğü ifade edilmektedir.

Süleyman Çelebi’ye ait *Vesiletü’n-necât*’ta ve bugünkü şekliyle *Mevlid*’in vilâdet bahrinde de göze çarpan bu tür ifadeler, bütün Müslümanların gönlünde en mûtena mevkiyi işgal eden Hz. Muhammed(s.a.v)’in etrafında hâlelenen sevginin tecellileridir.

Hız.Âmine(r.anha) doğumdan sonra çocuğunu bir süre yanında tutmuş, ardından da sûtanneye vermiştir. Muhtemelen dört yaşlarında onu tekrar yanına almış ve iki yıl daha onunla beraber kalmıştır. Belâzürî’nin tercihinine göre (I, 94) Hz. Peygamber altı yaşında iken Âmine, oğlu ve Ümmü Eymen adındaki câriyesiyle birlikte Medine’ye gitmek üzere yola çıkmıştır. Yolculuğun amacı, Abdûlmuttalib’in annesi dolayısıyla ailenin dayıları sayılan Benî Neccâr mensuplarını ve Abdullah’ın kabrini ziyaret etmektir. Ancak Âmine Medine’de bir ay kaldıktan sonra Mekke’ye dönerken çok genç yaşta,30 yaşında Ebvâ’da vefat etmiştir.(m. 577).

Yüce Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de Peygamber efendimizi bizlere örnek ve ideal model olarak göstermiştir. (*Ahzab sûresi.21*)

Peygamber(s.a.v) Efendimiz her hususta olduğu gibi, küçük yasta kaybetmiş olduğu annesine karşı sevgi ve saygıda da ümmetine ve bütün insanlara örnek olmuştur. İnsanlık anneye karşı gerçek manada sevgi ve saygıyı, hürmet ve muhabbeti, ondan öğrenmiştir. O, yaşayışıyla insanlara örnek olmuş, sözleriyle yol göstermiştir. O, kendi hayatında tatbik etmediği hiç bir şeyi ümmetine emretmemiştir.

Peygamber(s.a.v)Efendimiz sevgili annesini hiç unutamamış, her zaman hatırlayıp hayırla yâd etmiştir. **Hicretin altıncı yılında**“Hudeybiye Umresi sırasında Ebvâ'dan geçerken, annesinin kabrini ziyaret için Allah'tan izin alıp kabre gitmiş, elleriyle onu düzeltmiş, kabrin başında teessüründen ağlamıştı. Peygamberimizin ağladığına bakarak ashab-ı kiram da ağlamışlar ve Peygamberimize : “Niçin ağladın?” diye sormuşlardı. Peygamberimiz(s.a.v) de : **“Annemin benim hakkımdaki şefkat ve merhametini düşündüm de ağladım.” demişti.**”(Kenzü'l-ummâl, V, 279-280'den Naklen M. Asım Köksal, age., IV, 136-137.)

İşte Peygamber efendimiz, hayatta olmayan annesine bu derece sevgi ve şefkatle doluydu. **“Cennet annelerin ayakları altındadır”** buyurarak annenin değerini insanlığa bildiren Peygamber (s.a.v)Efendimiz, annesi hayatta olsa da ona hizmet etme imkanı bulsaydı kim bilir neler yapardı.

Kaynakların büyük bir kısmı Âmine'nin Ebvâ'da öldüğünü belirttikleri halde bazıları onun Mekke'de vefat ettiğini zikreder. İbn Sa'd bu ikinci rivayeti kaydettikten sonra bunun yanlış olduğunu ilâve eder ve kabrinin Ebvâ'da bulunduğunu hatırlatır (I, 116-117). Ayrıca Hz. Peygamber'in, hicretin altıncı yılında annesinin Ebvâ'da bulunan kabrini ziyaret ettiği ve onun rikkat ve şefkatini hatırlayarak gözlerinin yaşardığı bilinmektedir. Diyarbekrî, Âmine'nin Ebvâ'da ölüp orada defnedildiğini, ancak daha sonra mezarının Mekke'ye nakledilmiş olabileceğini ileri sürerse (I, 238) de bu, tatminkâr görünmemektedir. Evliya Çelebi de Âmine'nin Ebvâ'da vefat edip defnedildiği, bazılarına göre ise burada vefat etmekle birlikte cenazesinin Mekke'ye nakledildiği rivayetlerini kaydettikten sonra, “sika-i ehl-i siyer”in, hicretin altıncı yılında Peygamber tarafından Ebvâ'dan Medine'ye nakli-i kabir yapıldığını ve orada sütannesi Halîme'nin kabrinin yanına

konulduğunu naklettiklerini ve kabrin kendi zamanında ziyaret edildiğini söyler (IX, 652).

Ancak bu son rivayeti ilgili kaynaklarda bulmak mümkün olmamıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in nakl-i kabir yapma ihtimali de vârit görülmemektedir. Belâzürî'nin kaydettiğine göre (I, 95; krş. *İA*, IV, 103), Uhud Savaşı sırasında Kureyş ileri gelenlerinden bazıları Âmine'nin Ebvâ'daki mezarından naaşını çıkarıp götürmek ve Hz. Peygamber'e karşı kullanmak istemiş, fakat diğerleri buna rıza göstermemiştir. Bu rivayetin doğruluğunu ispat etmek mümkün olmadığı gibi böyle bir teşebbüsün gerçekleşme ihtimali de zayıf görünmektedir.

Hz.Âmine(r.anha)validemiz Hz.Abdullah(r.a)'ın vefatından sonra bir daha evlenmemiştir. Bir tek evladı Hz. Muhammed(s.a.v)dir. Onun, dinî sorumluluğu bulunmayan fetret ehli statüsünde kabul edilmesi mümkün olduğu gibi Hz. Peygamber'in özel duasına mazhar olması ihtimali de mevcuttur. Başta Türkler olmak üzere bütün Müslüman milletler tarafından Resûl-i Ekrem(s.a.v)'e karşı duyulan derin sevgi, onun zevcelerinin, kızlarının, sütannesini Hz.Halîme(r.anha) ve annesi Hz.Âmine(r.anha)'nin (Türkçe şekliyle Emine) adlarını yaşatmak şeklinde de kendini göstermiştir. Bu husus da Âmine'nin âhîret saadeti için bir nevi dua ve niyaz kabul edilmelidir.

Peygamber Efendimizin Baba Ve Annesinin Erken Vefâtlarının Hikmeti

Burada hatıra şu suâl gelebilir:"Muhterem peder ve vâlideleri, Resûl-i Ekrem Efendimizin peygamberliğine neden yetişemediler ve neden ona îmân, kendilerine nasib olmadı?"

Bu suâle Mektûbat isimli eserinde, Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri şu cevabı verir: "Cenâb-ı Hak, Habîb-i Ekreminin peder ve vâlidesini, kendi keremiyle, Resûl-i Ekrem Aleyhisselâtu Vesselâmın ferzendâne hissini memnun etmek için, valideynini minnet altında bulundurmuyor. Valideynlik mertebesinde, mânevî evlâd mertebesine getirmemek için; hâlis kendi minnet-i Rubûbiyyeti altına alıp, onları mes'ud etmek ve Habîb-i Ekremini de memnun etmeği rahmeti iktiza etmiş ki, vâlideynini ve ceddini, ona zahîrî ümmet etmemiş. Fakat, ümmetin meziyetini, faziletini, saâdetini onlara ihsan etmiştir. Evet, âlî bir müşîrin [mareşal>; yüzbaşı rütbesinde olan pederi, huzuruna girmesi; birbirine zıd iki hissin

taht-ı tesirinde bulunur. Padişah; o müşîr olan Yâver-i Ekremine merhameten, pederini onun mâiyetine vermiyor.”(*Bediüzzaman Said Nursî, Mektubât, s.398*)

HZ. AMİNE'NİN PEYGAMBERİMİZİ (S.A.V) MÜJDELEYEN RÜYASI

Annesi Hazret-i Âmine, Varlık Nûru'na hâmile olduğunun ilk günlerinde bir rüyâ gördü. Rüyâda kendisine:“Ey Âmine! Sen bu ümmetin efendisine hâmilesin! Dünyâyı şereflendirdiği zaman:«Her hasetçinin şerrinden O'nu tek olan Allâh'a havâle ederim!» diye duâ et ve O'na «**Muhammed**» ismini ver!” diye seslenildiğini işitti. (*İbn-i Hişâm, I, 170.*)

Bunun içindir ki, Allâh Rasûlü -sallâllâhu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuşlardır: “*Ben, ceddin İbrâhîm'in duâsı, kardeşim İsâ'nın müjdesi ve annemin rüyâsıyım.*” (*Hâkim, II, 453; Ahmed, IV, 127-128*)

HZ. ÂMİNE'NİN VEFATINDAN ÖNCEKİ SÖZLERİ

Hz. Âmine(r.anha)validemiz Mekke'ye dönerken yolda hastalandı ve Medine'de Ebvâ denilen yerde vefât etti. Oraya defnedildi. Ölmeden önce yetim yavrusuna muhabbet ve şefkat dolu gözlerle derin derin baktı, O'nu bağrına basarak mübarek oğluna şunları söyledi: “*Ey dehşetli ölüm okundan Allah'ın yardım ve ihsanı ile yüz deve karşılığında kurtulan zâtın oğlu! Allah, seni aziz ve mübarek kulsın. Eğer rüyâda gördüklerim doğru ise, sen celâl ve bol ikrâm sahibi olan Allah tarafından Âdemoğullarına helâl ve haramı bildirmek üzere peygamber gönderileceksin.*”

Sen, ceddin İbrâhîm'in teslimiyet ve dinini tamamlamak için gönderileceksin.”

Allah seni milletlerle birlikte devam edip gelen putlardan, putperestlikten koruyacak ve alıkoyacaktır.”
Her yaşayan ölür, her yeni eskir. Yaşlanan herkes zevâl bulur. Herşey fanidir, gider.”

Evet, ben de öleceğim. Fakat ismim ebedî yâdedilecektir. Çünkü, ter temiz bir evlâd doğurmuş, arkamda hayırlı bir yâdedici bırakmış bulunuyorum.”(*İsfâhanî, Delâilü'n-Nübüvveh, s. 119-120*) (*Diyârbekrî, I, 229-230; Kâmil Miras, Tecrid Tercümesi, IV, 549*)

HZ. ÂMİNE'nin Defni

Sevgili Peygamberimiz ile Ümmü Eymen donakalmışlardı. Âdetâ dilleri tutulmuştu. Konuşan sadece Kâinatın Efendisinin

gözyaşlarıydı. Ümmü Eymen bir ara kendisini toparladı ve aziz yavrunun gözyaşlarını sildi. Sonra da bağrına basarak teselliye çalıştı: "Üzülme, ağlama, canım Muhammedim," dedi. "İlâhî kadere karşı boynumuz kıldan incedir. Can da Onun, mal da. Hepsi bize emânet. Emâneti nasıl vermişse, öyle de alır."

Sevgili Peygamberimiz derin bir iç çektikten sonra, "Ben de biliyorum. Onun hükmüne her zaman boyun eğirim. Fakat anne yüzü unutulmayacak bir yüzdür. O yüzü tekrar göremem diye üzülüyorum" dedi. Sonra da derhal kendini toparladı ve gözyaşlarını silerek Ümmü Eymen'e, "Haydi, o emâneti Sahibine teslim etti. Biz de onun na'sını toprağa teslim edelim, rahat etsin" dedi.

Dünyanın en bahtiyar annesi Hazret-i Âmine'nin cesedini orada toprağın bağrına tevdi ettiler. Ruhu ise, Kâinatın Efendisini bağrından çıkardığı için, kimbilir, ne kadar yükseklerde meleklerle bayram ediyordu.

Definden Sonra

Annesiz kalan Dürr-i Yetîmi Mekke'ye götürmek vazifesi dadısı Ümmü Eymen'e düştü. Ümmü Eymen, yol boyunca ona annesiz kaldığını hissettirmemek için elinden gelen gayreti gösterdi. Onu öz evladıymış gibi bağrına bastı ve teselliye çalıştı. Efendimiz de, âdetâ onu bir anne kabul ederek, "Anne, anne" diye çağırdı. Daha sonraları da her gördüğünde, "Annemden sonra annem" diyerek iltifatta bulunuyordu.

Resûl-ü Ekrem Efendimiz hakkında, "Cennetlik bir kadınla evlenmek isteyen Ümmü Eymen'le evlensin" buyurduğu Ümmü Eymen'i daha sonra azâd ederek hürriyetine kavuşturmuştur. Birinci kocasının ölümünden sonra da onu Zeyd bin Hârise ile evlendirdi. Üsâme Hazretleri, işte bu evlilikten dünyaya geldi.

Nur yüzlü Kâinatın Efendisi, artık babadan yetim, anneden öksüzdü. Fakat, onun hakiki muhafızı ve hâmîsi vardı. O Hafız, onu ömrü boyunca kusursuz muhafazası ve eksiksiz murakabesi altında bulunduracak, her türlü tehlike ve sıkıntıdan kurtaracaktır.

"Rabbin seni yetim bulup da barındırmadı mı?" (Duhâ Sûresi, 6) meâlindeki âyet-i kerîme, Peygamber Efendimizin bu hâlini hatırlatır.

Kâinatın Efendisi yıllar sonra, Hicret'in 6'ncı yılında Hudeybiye Umresi sırasında, yine Ebvâ'dan geçecektir. Allah'ın izniyle annesinin kabrini ziyaret edip, elleriyle düzeltecektir. Sonra da teessüründen ağlayacaktır.

Onun mübârek gözlerinden tahassür gözyaşları akıttığını gören Sahabîler de ağlayacaklar ve "Yâ Resûlallah, niçin ağladınız?" diye soracaklardır. Resûl-i Ekrem, "Annemin, benim hakkımdaki şefkat ve merhametini düşündüm de ağladım" diye cevap verecektir. (Tabakât, 1/116-117)

HZ. ÂMİNE HANGİ DİNE MENSUPTU?

İslâm âlimlerinin ekserisine göre Peygamber -aleyhissalâtu vesselâm-'ın **annesi** ve **babası** da Mekke'deki **Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm'ın** hak **dini** olan **hanîfler**dendi. Allâh Rasûlü -sallâllâhu aleyhi ve sellem-, nesebinin nezîh ve pâk oluşu hakkında şöyle buyurmuştur: ***"Ben, câhiliye devrinin kötülüklerinden hiçbir şey bulaşmaksızın, ana ve babamdan meydana geldim. Ben, tâ Âdem'den babama ve anneme gelinceye kadar hep nikâh mahsûlü olarak meydana geldim, aslâ zînâdan meydana gelmedim!"*** (İbn-i Kesîr, el-Bidâye, II, 260)

Peygamberimizin Baba Ve Annesinin İmânları Meselesi

İslâm âlimleri ittifakla şu hususu belirtmişlerdir. "Hazret-i İbrâhîm'den (a.s.) gelen ve Resûl-i Ekremi (a.s.m.) netice veren nûrânî silsilenin fertlerinin hiçbirisi, hak dinin nûruna lâkayd kalmamışlar ve küfrün karanlıklarına mağlûp olmamışlardı. Hiçbirinin temiz gönlü şîrk ve küfür ile kirlenmemiştir." (Bediüzzaman Said Nursî, Mektubât, s.397 Tercid Tercemesi, 4/537)

Bu hususu kaydettikten sonra, Sevgili Peygamberimizin baba ve annesinin imânları meselesi üzerinde duralım. Birbirine yakın izahlarla birçok İslâm âlimi, Peygamber Efendimizin muhterem peder ve vâlidelerinin âhirette necât ehli olacaklarını açık ve kesin bir şekilde delilleriyle ortaya koymuşlardır.

Bu izah tarzlarını şöylece sıralayabiliriz:

1) Hz. Abdullah ile Hz. Âmine, Efendimize peygamberlik vazifesi verilmeden çok evvel vefât etmişlerdir. Dolayısıyla Fetret Devrinde yaşamışlardır ve "Ehl-i Fetret"ten sayılırlar. Fetret Devrinde vefât edenlere ise azap yoktur. Birgün, birisi büyük âlimlerden Şerefüddin Münâvî'ye, "Peygamberimizin baba ve annesi Cehennemde midir?" diye sorar. Münâvî Hazretleri hiddetle, "Resûl-i Ekrem'in peder ve vâlideleri fetret zamanında vefat etmişlerdir. Peygamber gönderilmeden evvel ise azap yoktur" cevabını verir. (Tercid Tercemesi, 4/539)

Kendisine bir peygamberin dâveti ulaşmayan kimsenin âhirette azap görmeyeceği âyet ve hadislerle sabittir. (*İsrâ Sûresi, 15*)

Peygamber Efendimizin peder ve vâlidelerine de geçmiş peygamberlerden hiçbirinin dâvetinin ulaşmadığı tarihen sabittir. Şu halde, tereddütsüz söyleyebiliriz ki, onlar da necât ehlidirler ve âhirette azap görmeyeceklerdir.

2) Resûl-i Ekrem`in muhterem peder ve validelerinin şirk ehli oldukları sabit değildir. Belki, onlar, Zeyd bin Amr bin Nüfeyl, Varaka bin Nevfel ve benzerleri gibi büyük babaları İbrâhim`den (a.s.) gelen inanç ve âdetlerle amel eden "Haniif"lerdendirler.

3) Sevgili Peygamberimizin baba ve annelerinin şirk ehli olmadıklarının bir delili de, "Ben mütemâdiyen temiz babaların sulbünden, temiz anaların rahminden nakloluna geldim" hadis-i şerifidir. (*Kaâdt İyaz, 1/183*)

Kur`ân-ı Kerîm`de müşrikler "necis kimseler" olarak vasıflandırılmışlardır. (Tevbe Sûresi, 28)

Temizlik ile pislik, îmân ile şirk, mü`min ile müşrik arasında tezaad bulunduğu göre, yukarda kaydettiğimiz hadis ölçüsü ışığında, Resûl-i Ekrem'in ecdadından hiçbirinin küfür ve şirk gibi mânevî kirlere bulaşmadığını kabul etmek vacip olur. (*Tecrid Tercemesi, 4/546*)

Bütün bunlardan sonra meseleyi şöylece özetleyebiliriz: "Resûl-i Ekreme (a.s.m.) Allah tarafından rahmet olduğu hitap edilirken, parlak Nübüvvet ve Risâlet Güneşi henüz doğmadan apaçık nûru sîne-i ihtiramında taşıyan bir ana babayı, evlâdının feyz ve nûrundan mahrum farzetmek, hem edebe, hem mantığa muvafık değildir. Hususiyle, Resûl-i Ekrem'in muhterem anne ve babasının hayatları, Cahiliyye Devrinde geçmiştir. Risâlet-i Ahmedîyye zamanını idrâk etmemişlerdir."

Öyle ise, bu hususta mü`minin bilmesi ve kabul etmesi gereken husus şudur: "Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) peder ve vâlideleri ehl-i necâtı ve ehl-i Cennettir ve ehl-i îmândır. Cenâb-ı Hak, Habîb-i Ekrem'in mübârek kalbini ve o kalbin taşıdığı ferzendâne şefkatini elbette rencide etmez." (*Bediüzzaman Said Nursî, Mektubât, s.398*)

Şu dörtlük de bu hakikati pek güzel dile getirmektedir:

"İki cihângüneşi, bürc-i saâdetde iken

Vâlideynine Mevlâ nice vermeye şerefi,

Çeşm-i insaf ile ey dil, nazar gavvâsa

Alıcak dürrini yabana atar mı sadefi?"

“İki dünyanın güneşi olan Hz. Muhammed (s.a.v) saâdet burcunda iken, Cenâb-ı Hak, anne babasına nasıl şeref vermez ki?

Ey gönül! İnsaf gözüyle dalgıca dikkatle bak; inciye alır da, sadefini hiç yabana atar mı?”

BİBLİYOGRAFYA

Müsned, IV, 127, 128; V, 262. *İbn İshak*, *es-Sîre*, s. 19-28. *İbn Hişâm*, *es-Sîre*, I, 110, 156-168. *İbn Sa'd*, *eş-Tabakât*, I, 59-60, 94-99, 101-103, 116-117. *Belâzürî*, *Ensâb*, I, 79-81, 91-95. *Taberî*, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), II, 156-166. *Beyhakî*, *Delâ'ilü'n-nübüvve* (nşr. *Abdülmü'fi Kal'acî*), *Beyrut* 1405/1985, I, 80-85, 102-114, 187-188. *Süheylî*, *er-Ravzü'l-ünûf*, II, 135-151, 172-173, 179-188. *İbn Kesîr*, *es-Sîre*, I, 177, 180, 198-208, 211-229, 235. *Nüveyrî*, *Nihâyetü'l-ereb*, *Kahire* 1923-85, XVI, 56-72, 87. *Heysemî*, *Mecma'u'z-zevâ'id*, *Beyrut*, ts. (*Dârü'l-kütâb*), VIII, 223. *Süleyman Çelebi*, *Vesiletü'n-necât* (Mevlid) (nşr. *Ahmed Ateş*), *Ankara* 1954, s. 103-104, 106-111. *Süyûtî*, *el-Haşâ'îşü'l-kübrâ* (nşr. *M. Halîl Herrâs*), *Kahire* 1386-87/1967, I, 99-107, 113-132. *Diyyarbekrî*, *Târîhu'l-hamîs*, I, 183-186, 195-198, 200-204, 229-230, 238. *Evliya Çelebi*, *Seyahatnâme*, IX, 652. *Zürkânî*, *Şerhu'l-Mevâhib*, *Kahire* 1329 → *Beyrut* 1393/1973, I, 101-123, 163-166. *Abdurrahman el-Vekîl*, *er-Ravzü'l-ünûf* [*Süheylî*], *Kahire* 1387-90/1967-70, II, 142 not: 1; 150 not: 3; 172-173 not: 1. *M. Halîl Herrâs*, *el-Haşâ'îşü'l-kübrâ* [*Süyûtî*], *Kahire* 1386-87/1967, I, 113 not: 2; 114 not: 5. *Fr. Buhl*, “*Âmine*”, *IA*, I, 406. a.mlf., “*Ebvâ*”, a.e., IV, 103. *W. Montgomery Watt*, “*al-Abwâ*”, *EI²* (İng.), I, 169. a.mlf., “*Âmina*”, a.e., I, 438.

"Ey mübarek çocuk! Ey dünyaya bulaşmadan bir konup, sonra uçup giden güvercin (Abdullah)'ın oğlu! Baban her şeyin sahibi ve her şeyi bilen Allah'ın yardımıyla oklarla kura çekildiği günün sabahı yüz güzel deve karşılığında kurban edilmekten kurtulmuştu. Eğer rüyamda gördüklerim çıkarsa sen bütün insanlığa gönderilecek ve helâlî-haramı öğreteceksin. İnsanları hakikate ve İslam'a ulaştıracaksın. Baban İbrahim'in dininde olacaksın. Allah seni bütün putlardan korusun. Senin davan insanlık durdukça devam edecektir. (Bu sözlerden sonra dedi ki;) Her diri ölecek, her yeni eskiyecek, her yaşlı dünyadan ayrılıp gidecektir. İşte ben de ölüyorum. Fakat adım ebediyyen kalacak. Çünkü arkamda bir hayırlı ve tertemiz bir evlat bırakıyorum."

Hazret-i Âmine, Hazret-i Abdullah'ın cariyesi Bereke ile beraber küçük oğlu Muhammed'i beş yaşlarındayken yanına alıp babasının kabrini ziyaret ettirmek için Yesrib'e götürür. Yolculuk esnasında aynı zamanda dayılarını da ziyaret ettirmiş, dönüşte Ebvâ

köyüne vardıklarında eceli gelmiş ve orada vefat etmiştir. Hazret-i Âmine'nin son sözlerini çerçeveleyen kûfi yazılarda bu sebeple sağda "**Âmine**", sol tarafta da "**Bereke**", Âmine kelimesinin Elif'inin içinde de "**Muhammed**" isimleri yazılmıştır. Âmine isminin üzerinde ince kûfi hat ile "Vehb'in kızı Âmine" anlamına "Bintü Vehb" yazılı. Bereke'nin künyesi Ümm-i Eymen olup bu fedakâr kadın Hz. Âmine'nin vefatından sonra beş yaşındaki Muhammed'i Mekke'ye kadar selametle götürmüş ve dedesine teslim etmeyi o çetin şartlar içinde başarmıştır. Bu sebeple Peygamberimiz Bereke Ümm-i Eymen'e daima sevgi ve hürmet gösterir ve "**O benim annemden sonra annemdir**" buyururdu. Bereke Ümm-i Eymen'in adı bu sebeple Âmine'nin adıyla beraber yazılmış.

Hat ve Tasarım: Ali Hüsrevoğlu.Tezhib: Hatice Algün.Yazı Türü: Nesih, Kûfi

H.z.HATİCE(R.Anha)
(D.M.556-Mekke. V.M.19 Nisan 620.Mekke)

Müminlerin annesi, Cennetle Müjdelenen, ilk iman eden Müslüman kadın.

H.z. Hatice(r.anha), Peygamber Efendimiz(s.a.v)’e ilk inanan ve ona ilk zevce olma şerefine eren bahtiyar annelerimizden... Kibar, nâzik, afif ve edeb timsali bir hanımefendi... Mü'minlerin annesi. Allah’u Zülcelâl’in selam gönderdiği ve cennetle müjdelenen ilk hanım, Müslüman hanımların en faziletlisi, Peygamber Efendimiz(s.a.v)’in ifadesi ile “İnsanlığın Hanımefendisi”.Asr-ı saadet hanımlarından; İlklerin ilki olan; İlk mü'min; İlk cemaat olup, namaz kılan; İlk Müslüman kadın; Kalbi Efendimiz 'in (s.a.v) aşkı ile dolu olan; Mü'minlerin annesi; Tesellici; Tahir, Kübra; Hem seven hem de sevilen; Allah’u Zülcelâl’in ve Efendimiz 'in övgüsüne nail olacak derecede faziletli ve şerefli olan hayâ iffet timsali bir sahabi.

Resûlullah (s.a.v)Efendimiz’in Peygamberliğine ilk destek veren şerefli bir eş. Efendisinin en sıkıntılı anında, sözleriyle onu teselli eden, sevgisiyle, saygısıyla büyüklüğünü gösteren, bakışlarıyla, hizmetiyle gönlünü ferahlatan neşe dolu bir arkadaş... Kendisinden sonra gelecek İslâm hanımefendilerine, hayatı anlama, kavrama ve yaşama konularında olduğu kadar, İslâm davasına sahip çıkma hususunda da Efendimize gösterdiği refikahğı ile eşsiz bir örnek.

Büyük İslâm kadını, mu'minlerin anası, Allah Resul’ünün değerli zevcesi H.z. Hatice (r.anha) hicretten 68 yıl önce, **556 miladî yılında Mekke’de** asil bir âilede dünyaya geldi. Babası Huveylid, Kureys’in

büyüklerinden ve servet sahibi birisiydi. Annesi Fâtıma ise Mekke'nin tanınmış ve iffetli kadınlarından. Cahiliyet zamanında yaşamalarına rağmen böyle değerli âilede yetişen Hz. Hatice(r.anha), öylesine şeref, haysiyet, iffet ve temizlik dolu bir hayat yaşıyordu ki toplum içerisinde "Tâhira" (temiz) diye meşhur olmuştu. **Künyesi, Ümmü'l-Kasım Hatice bint Huveylid b. Esed b. Abdülzza b. Kusay el-Kureyşi şeklindedir.**

Hız. Hatice, Mekke'de yaşayan köklü ailelerine mensup olan Huveylid b. Esed ile Fatma binti Zaide'nin sekiz çocuğundan birisidir. Soyu hem baba hem de anne tarafından Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in soyuyla birleşir. Babasının soyu beşinci nesilde Allah Resûlü (s.a.v) ile dedeleri Kusayy b. Kilab'da, annesinin soyu ise Allah Resûlü (s.a.v) ile dedeleri Lüey b. Galib'de birleşiyordu. Yani Hz. Hatice(r.anha) annemiz hem anne hem de baba tarafından Peygamber Efendimiz(s.a.v)'le akrabadır. Babası Kureyş'in zenginlerinden, insanların akıl danıştığı, ahlaklı ve şerefli bir sefirdi. Mekke'de doğup büyüyen annemiz, otuz yaşına kadar babasının terbiyesinde ve korumasında yetişti.Çok zeki, akıllı ve güzel bir çocuk olan Hz. Hatice(r.anha)'nin yetişmesinde emeği geçenlerden birisi Peygamber Efendimiz(s.a.v)'in halası, annemizin yengesi Hz. Safiye(r.anha)'dır. Ahlaki yönden çöküntü içerisinde olan o toplumda Hz. Hatice(r.anha)'nin tertemiz kalmasında emeği olan bir diğer isim de amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'dir. Varaka b. Nevfel putlara tapmayan, hakikati arayan bir Mekkelî'dir.

Kureyşliler, Hz. Hatice'yi çok sevip saydıkları için ona Seyyidet-ü Nisau Kureyş (Kureyşli Kadınların Hanımefendisi) dediler. Hatta iffet ve nezahetinden dolayı O'na Tahire (Tertemiz) Hanım lakabını uygun gördüler.

Peygamber Efendimizin (s.a.v) deyimiyle: "Hatice gibisi var mıydı? Onun gönlünde kimsede olmayan bir özellik vardı. O, insanın gönlündeki hüznü bir vakum gibi çeker alırdı." Evet, Hz. Hatice(r.anha), muhteşem olgunluğu, sağlam kişiliği, iradesi, bilgisi ve zekâsıyla rol model alınacak bir şahsiyet. Şefkat ve sevgiyle bürünmüş gönlünü, Peygamber Efendimize (s.a.v) açıyor ve ömrünü O'na adıyor. O'nun (s.a.v)övgüsüne mazhar oluyor: "Allah'a yemin ederim ki, bana Hatice'den daha hayırlı bir hanım verilmemiştir. İnsanlar beni inkâr ettiği zaman o bana iman etti.

İnsanlar beni yalanladığı zaman o beni tasdik etti. İnsanlar beni mahrum ettiği zaman o bana malıyla sahip çıktı. Allah beni ondan, diğer hanımlara nasip olmayan çocuklarla rızıklandırdı.”

İFFET ABİDESİ

Hiz. Hatice(r.anha), İslamiyet’ten sonra “ **Hatice’tül Kübra**” olarak anılmaya başlandı. Kendisini Câhiliyye döneminde bile muhafaza etmiş, asil ve faziletli bir hanımefendi idi. Peygamber Efendimiz (s.a.v) ile evlendikten sonra tüm servetini İslam’ın yayılması için feda ederek, mütevazı bir hayatı tercih etmiştir.

Yirmibeş yıllık hayat arkadaşına karşı, salih hanımların en güzide örneği oldu. Erkek ve hanımlardan en önce iman eden odur. O’nun iman etmesiyle bütün kavmi iman etti. Ölünceye kadar Resulullah’ın (s.a.v) yanından ve yardımından geri kalmadı.

O, İslâm’dan önce “**Tâhire**” lakabıyla anılırdı. İffet timsali bir hayatı vardı. Babası **Kureyş** eşrafından büyük bir tüccardı. Ficar savaşlarından önce öldü. Cahiliye döneminde iki evlilik yaptı. İkinci kocasının ölümünden sonra gelen evlilik tekliflerini kabul etmedi. Talepleri geri çevirdi. Gönü yüce ahlâk sahibi birini arıyordu. Güvenli bulduğu kimselerle ortaklaşa ticaret yapmaktaydı. Büyük kervanlara sahipti. Bu evliliklerinden ikisi erkek biri kız olmak üzere üç çocuğu olmuş, dul bir hanımefendi idi.

Tanıdıklarının tavsiyesi üzerine çevresinde üstün ahlâk sahibi ve güvenilir bir genç olarak bilinen Hiz.Muhammed Mustafa (s.a.v.) ile anlaşma yaptı. Kölesi **Meysere**’yi de hizmetine vererek **Şam** seferine gönderdi.

İlâhî plan Hiz. Hatice(r.anha)’yi ulvî bir hizmete ve makama hazırlıyordu. Bu hizmeti güzel bir şekilde yapabilmek için hazır ve donanımlı olması gerekiyordu. Bir taraftan yaşadıkları Hiz. Hatice(r.anha)’yi pişirip olgunlaştırıyor diğer taraftan ticarette ilerliyordu. Geriye iki şey kalıyordu: Birincisi; manevi alt yapının oluşması, ikincisi; yollarının Allah Resûlü ile kesişmesi.

İbn-i İshak’ın bildirdiğine göre, Hiz. Hatice(r.anha) bir bayram günü Kâbe’yi tavaf ettikten sonra uzun bir dua ederek oradan ayrılır. Kâbe’nin bir başka tarafında kutlama yapan kadınların yanına gider ve o sırada Yahudi bir âlim yüksek sesle, “**Ey Kureyşli kadınlar, şüphesiz ki bu topraklardan bir peygamber çıkacak. Kimin eline onunla evlenme fırsatı çıkarsa kaçırmazın.**” dedi. Yahudi’nin bu uyarısını Hiz.

Hatice(r.anha)’den başkası dikkate almadı. Bu olaydan sonra sık sık rüya görmeye başladı. Rüyalarını Varaka b. Nevfel’e anlatıyordu. Hz. Hatice(r.anha) yine bir gün rüyasında; **“Gökten inen bir güneşin Mekke’nin semalarını kapladığını, oradan kayarak evinin üzerinde durduğunu ve bakanların gözlerini kör edecek kadar parlak olan bu ışığın evini, daha sonra bütün âlemi aydınlattığını”** gördü. Bu rüyasını Varaka b. Nevfel’e anlattı. Varaka b. Nevfel gülümsedi ve sevinçle, **“Müjdeler olsun ey amcaktır! Şüphesiz ki bu rüya Allah’ın (cc) sana olan büyük lütfunun bir işaretidir. Çok geçmeden Allah (cc) senin evine bir nur ihsan edecektir. Eğer bu rüya doğru çıkarsa nübüvvet nuru mutlaka evinin içini aydınlatacaktır. Son Peygamberin nurunun feyzinden muhakkak faydalanacaksın.”** dedi. Varaka b. Nevfel konuşurken Hz. Hatice(r.anha) onu dikkatle dinledi ve bayram günü Yahudi âlimin söylediği sözleri hatırladı. Bu iki söz birbirini ne kadar da tamamlıyordu. Büyük bir sevinç ve merak içerisinde düşüncelere daldı. Yahudi ve Hristiyanlığı çok iyi bilen Varaka b. Nevfel gelmesi beklenen Peygamber ile ilgili tüm bildiklerini Hz. Hatice(r.anha)’ye anlattı. Artık evleneceği Peygamberin kim olduğunu, O’nu nasıl bulacağını, nasıl evleneceğini merak ediyordu. Bütün bu olaylardan sonra Hz. Hatice(r.anha), Varaka b. Nevfel’in anlattığı vasıflara uygun bir insan arıyordu. O zamanda bu vasıfları taşıyan kişiler çok az idi. Peygamber Efendimiz(s.a.v)’in olabileceğini düşünüyordu ve O’nu daha yakından izlemeye başladı. Ticaretle uğraşması Efendimizle tanışmasına vesile olacaktı.

PEYGAMBERİMİZDEKİ OLAĞANÜSTÜ HALLER

Hz. Hatice(r.anha) Şam’a göndereceği kervanının başına güvenilir, ticaretten anlayan birisini arıyordu. Arama uzun sürmedi, Kureyşliler’in el-Emin diye çağırdığı, son derece ahlaklı, akıllı, ticareti bilen Efendimiz(s.a.v)’i buldu. Efendimiz(s.a.v), dört deve karşılığı Hz. Hatice(r.anha) ile anlaştı. Kölesi Meysere’yi Efendimiz(s.a.v)’in emrine verdi. Meysere’ye; **“Sakin O’na muhalefet etme, emirlerine karşı gelme.”** diye sıkı sıkı tembih etti. Ona Efendimiz ile ilgili her şeyi gözlemlemesini ve gelince kendisine anlatması talimatını verdi ve kervan Şam’a doğru yola çıktı. Meysere yolculuk sırasında olağanüstü olaylara şahit oldu. Bu olaylardan en önemlisi kervan Şam’ın bir kasabası olan Busra’ya gelince uygun bir yerde konakladılar. Efendimiz bir ağacın yanına giderek gölgesine oturdu. Onların bulunduğu yerin

karşısındaki Kiliseden kervanı izleyen rahip Nastura Efendimiz'i görünce büyük bir heyecan yaşadı. Rahip hemen kervanın yanına gelerek Meysere'ye, **"Şu ağacın altında gölgelenen kimdir?"** diye sordu. Meysere **"Kureyş halkından biri."** dedi. Rahip Nastura, **"Şimdiye kadar Peygamberlerden başkası bu ağacın altında gölgelenmemiştir."** dedi. Rahip Nastura gölgelenen kişinin Peygamber olup olmadığından emin olmak için Meysere'ye, **"O'nun gözünde hafif kızarıklık var mıdır?"** Meysere, **"Evet hiç kaybolmayan kızarıklık vardır."** dedi. Kızarıklık olduğunu öğrenince büyük bir iç çekti ve büyük bir hasretle inledi **"O son Peygamber'dir."** dedi. Meysere hayrete kapılmıştı. Kervan dönüşünde de Meysere'yi şaşırtan mucizevî olaylar devam etti. Kervan kavurucu çöl sıcağında ilerlerken Efendimiz(s.a.v)'i sürekli olarak bir bulutun izlediğini fark etti. O gidince giden, O durunca duran bir bulut. Gördüklerinden sonra Meysere Efendimiz(s.a.v)'e olan hayranlığı artıyordu. O'na karşı büyük bir muhabbet beslemeye başladı.

Artık yolculuk sona ermişti. Hz. Hatice (r.anha)Mekke'ye giriş yolunu gören evin üst katında hanımlarla oturuyordu, tam öğle vaktiydi. Gelen kervanı izleyen Hz. Hatice(r.anha), Peygamberimiz(s.a.v)'i ve onu takip eden bulutu gördü ve hayretler içerisinde yanındaki hanımlara da gösterdi.

EVLİLİK TEKLİFİ HZ. HATİCE'DEN GELDİ.

Allah Resulü (s.a.v) Hz. Hatice(r.anha)'nin yanına gelerek yaptığı alışveriş hakkında bilgi verdi. Çok kârlı bir alışveriş olduğunu anlayan Hz. Hatice(r.anha) memnun oldu. Daha sonra Meysere başlarından geçenleri büyük bir heyecanla anlatır. Hz. Hatice(r.anha)'nin kalbi huzurla dolar. Artık emindir, aradığı son Peygamber Abdullah'ın oğlu Hz. Muhammed'dir. O gün Mekke'nin en zengin, en ileri gelen şahsiyetlerinin (Ebu Süfyan, Ebu Cehil, Akabe b. Ebi Muayt gibi) evlenme tekliflerini reddetmiş ve gözü sürekli fazilet, insanlık, dürüstlük, sadâkat vb. sıfatlara süslenmiş birisini aramış ve Allah Resulü'nü tanıyınca kadar başka birisiyle evlenmeye gönlü rıza göstermemiştir. Fakat Resulü Ekrem'le tanıştıktan sonra, Hazret'in fakirlik ve öksüzlüğüne bakmamış, bizzat kendisi evlilik teklifinde bulunmuştu.

Hz. Hatice(r.anha), kız kardeşi Hale binti Huveylid'e Efendimiz(s.a.v)'le evlenmek istediğini söyledi. Daha sonra arkadaşı

Nüfeyse binti Müneyye'ye anlattı. Onlardan aracı olmalarını istedi. Nüfeyse hanım Efendimiz(s.a.v)'le konuştu ve O'na Hz. Hatice(r.anha)'nin kendisiyle evlenmek istediğini söyledi. Bu arada Hz. Hatice(r.anha)'nin kız kardeşi de Efendimiz(s.a.v)'in arkadaşı Ammar b.Yasir(r.a)'le konuştu. O da, sevgili amcaları Hz.Hamza(r.a) ve Ebû Tâlib'e durumu arzetti. Onlarla istişare etti. Sonunda evliliğe karar verdi. Hz. Hatice'nin (r.anha) evinde Ebû Tâlib ve Varaka bin Nevfel'in karşılıklı hitabelerinden sonra yirmi dişi deve mihirle nikâhları kıyıldı. Hz.Hatice(r.anha) annemiz kırk yaşında, sevgili Peygamberimiz de yirmi beş yaşlarındaydı.

Hz. Hatice(r.anha)'nin bir başka özelliği ise o değerli insanın nedenli akıllı, basiret ve dirayet sahibi oluşudur. Öyle ki babasını cahiliyet zamanında meydana gelen "Ficar" harbinde kaybetmesinin ardından, babasından kalan serveti büyük bir dirayet ve basiretle ticarete atmış ve gün geçtikçe servetini artırmış ve Mekke'nin en önde gelen zenginleri arasına girmişti. Tarih Hz. Hatice(r.anha)'nin serveti hakkında şöyle diyor: "Onun sadece ticaret yaptığı mallarını 80 bin deve taşıyordu. Dört yüz hizmetçi onun ticaret ve sair işlerini yürütmekle görevliydi."

Bu servete sahip olan Hz. Hatice(r.anha) fakirlere, düşkünlere yardım etmeği de ihmal etmemiş ve bu âdetini Resulullah(s.a.v)'la evlendikten sonra da devam ettirmişti." Evet, küçük bir malını kaybetmekle dünyaları yıkılan veya başkalarına en ufak bir şey verirken canları çıkan, çoğu insanların tam aksine Hz. Hatice(r.anha) bütün servetini Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v) nın ayağına dökmüş ve onun yüce hedefi için sadece kendi servetini değil, canını dahi adamıştı ve o yüce hedef uğruna bütün çilelere severek katlanmıştı.

Hz. Hatice(r.anha)'nin bir başka özelliği, Allah Resulü(s.a.v)'nün mübarek neslinin ondan devam etmesidir. Zira Hz. Mâriye(r.anha) hariç (ki onun oğlu İbrâhim küçük yaşta vefat etmiştir) diğer hanımlarının hiçbirisinin çocuğu olmamıştır.

Hz. Hatice (r.anha) bütün servetini "**Muhammedü'l-Emin**"e bıraktı. Ticarete devam edildi. Bol kazanç elde edildi. Yaşça büyük olmasına rağmen o, bir hanımefendi olarak efendisine son derece hürmetkâr davrandı. Çok nâzik hareket etti. Son peygambere hanım olma şerefini en büyük nimet bildi. Bunun için maddi ve manevi hiçbir fedakârlıktan çekinmedi. Hizmetiyle aile yuvasını cennetten bir köşe

haline getirdi. Misafirperverdi. Cömertti. Şefkat ve merhametliydi. Yetimlere, kimsesizlere sığınakdı. Güleryüzlüydü. Firaset sahibi idi. Efendisinin gözünden, sözünden ve hareketlerinden maksadını anlardı.

Hız. Hatice(r.anha)'nin sadakati, Cenab-ı Hakk'ın lütfuna da mazhar oldu. Cebrail (a.s) vasıtasıyla Cennetle müjdelendi. Hız. Hatice(r.anha), sadece o zamana değil, ahir zamana da ışık tutuyor. Hayatıyla, davranışlarıyla, ailedeki konumuyla genç hanımlara örnek oluyor. İmanda, sabırda, iffette, güzel ahlâkta sergilemiş olduğu sağlam duruşunu, bugün anlamak ve yaşamak kolay değil. Ancak o yolda olmaya dahi ihtiyacımız var. Manevi olarak hasta asrımızı, O'nun davranışlarını yaşatmakla iyileştirebiliriz. Belki bu sayede Peygamber Efendimizin (s.a.v) tek dostu olan Hız. Hatice(r.anha) Validemize, saygı ve hürmeti göstermiş olur ve böylece Efendimizin(s.a.v) sevgisine mazhar olabiliriz.

ZEYD'İN ÂZAD EDİLMESİ

Bir sefer dönüşü yeğeni **Hâkim İbni Hizam** henüz küçük bir çocuk olan **Zeyd İbni Hârise**'yi köle olarak satın alıp Mekke'ye getirdi. Hizmet etmesi için halası Hız.Hatice(r.anha) annemize verdi. İki Cihan Güneşi Efendimiz, çocuğu görünce hanımına: “**Eğer bu köle benim olsaydı,muhakkak onu hürriyetine kavuştururdum.**” buyurdu. Hız.Hatice (r.anha.) annemiz bu söz üzerine Zeyd'i efendisine hediye etti. Efendimiz(s.a.v) de bu yavrucağızı azâd edip hürriyetine kavuşturdu.

Aile yuvaları işte böyle fırsat sahibi, anlayışlı, itaatkâr hanımefendilerle Cennetten bir köşe haline gelir. Efendisinin bir dediğini ikiletmeyen, onun sevdiğini kendisinin sevgisi bilen, onun arzularının yerine gelmesini, onun mutluluğunu öncelikle hedefleyen hanımefendilerle...

Hız. Hatice(r.anha)'nin Fedakârlığı

Çok fedâkar ve alçak gönüllü olan Hız. Hatice(r.anha) Validemiz, varlıklı bir hanım olmasına karşın evinin işini kendisi görür, hizmetçi kullanmazdı. Özellikle de eşinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını kendisi karşılardı. Şüphesiz isteseydi çok sayıda hizmetçisi olurdu. Fakat o sadeliği tercih etmiş ve kibirden uzak bir hayat sürmüştü.

Hız. Hatice(r.anha)'nin bu fedakârlığı yalnızca eşi ve çocuklarıyla sınırlı değildi. Rasûlullah(s.a.v)'ın aile efradına ve çevresine de ilgi ve alâka gösteriyordu. Peygamberimizin sûtannesi Hız. Halime(r.anha)'yi

düğünlerine davet ettiklerinde, Hz. Hatice(r.anha), Hz. Halime(r.anha)'yi el üstünde tutmuş, ziyadesiyle alâka göstermişti. Hz. Hatice(r.anha) kayınvalidesi konumunda bulunan Hz. Halime(r.anha)'ye çok sayıda dişi deve hediye etmişti. Hepsi bu kadar mı? Tabî ki hayır! Kıtık zamanında Halime (r.anhâ) sutoğlu Rasûlullah'a gelip sıkıntı çektiğini belirtince Hz. Hatice(r.anha) Validemiz hemen kırk koyun ve bir binek devesi hediye ederek Hz. Halime(r.anha)'yi bu sıkıntılı durumdan kurtarmıştı.

PEYGAMBERİMİZİN HZ.HATİCE(R.ANHA)'DEN DÜNYAYA GELEN ÇOCUKLARI

Hz. Hatice (r.anha.) annemizin bu evlilikten iki erkek, dört kız çocuğu oldu. İlk çocuğu Kasım'dı. Efendimiz onunla künyelendi. **Ebe'l-Kasım** dendi. İki yaşına kadar yaşadı. Kızları ise, **Zeynep, Rukiyye, Ümmü Gülsüm** ve **Fâtıma** idi. Son çocukları **Abdullah**'dı. Nübüvvetten sonra doğdu. Çok kısa ömürlü oldu. Daha henüz süttten kesilmeden öldü.

Kasım ve Abdullah isimli iki oğlunun lakapları Tahir ve Tayyib idi. İkisi de İslam devrinde dünyaya gelmişlerdi. Kızların hepsi de İslamiyet'ten önce doğmuşlardır. Efendimiz (s.a.v) ile Hz. Hatice'nin (r.anha) aile hayatları, çok mutlu ve huzurlu bir şekilde geçmiştir. Her zaman birbirlerine karşı anlayışlı olmuş, desteklerini hiçbir zaman esirgememişlerdir. O zamanki ve günümüze kadar gelen tüm insanlara örnek bir aile olmuşlardır. Ahlâk, karakter ve hayata bakışları değerlendirildiğinde bu iki insandan birbirine daha münasip başka bir çift gösterilemez. İlişkilerinde asla bencilliğe yer yoktu, birbirlerini kendi nefislerine tercih etmişlerdi. İşte böyle olduğu için ortaya mükemmel bir evlilik çıkmış ve tüm insanlığa örnek olmuştur.

İlk çocukları Kâsım ile ilgili ibret alınacak bir hâdise şu şekilde cereyan etmiştir...

Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib (r.anh) anlatıyor: “Rasûlullah'ın (s.a.v) oğlu Kâsım vefat edince Hz. Hatice (r.anhâ): “*Ey Allah'ın Rasûlü! Kâsım'ın sütü taşı. Keşke Allah süt çağını tamamlayacak kadar onun ömrünü uzatsaydı.*” dedi. Aleyhissalatu vesselam, bunun üzerine: “*O süt devresini cennette tamamlayacak!*” buyurdular. Hz. Hatice(r.anha): “*Ey Allah'ın Rasûlü! Şayet bunu bilseydim, onun acısına sabretmem kolaylaşırdı.*” dedi. Aleyhissalatu vesselam: “*Dilersen Allah'a dua edeyim de sana onun sesini*

işittireyim.” dedi. Ancak Hz. Hatice(r.anha): “Hayır, ey Allah’ın Rasûlü! Ben Allah ve Rasûlü’nü tasdik ediyorum.” dedi.”

Acaba böyle bir teklife biz muhatap olsaydık ne cevap verirdik? Evet, Hz. Hatice(r.anha) Validemiz her zamanki gibi asil ve olgun bir duruş sergilemiştir...

HİRA MAĞARASI VE TEFEKKÜR

Peygamberlik gelmeden önce Hz. Muhammed(s.a.v) Efendimiz’in şehirden uzakta, yalnızlık ona sevdirilmiş, 40 yaşında, özellikle Ramazan ayında yaklaşık bir ay müddetle **Mekke**’den çıkar, **Hira Mağarası**’na giderdi. Orada ibadet ederdi. Tefekküre dalar, Kâbe’yi seyredirdi. Bu gidiş-gelişler esnasında yoldaki ağaçlar kendine selâm verir, Bir takım ışıklar görmeğe sesler duymağa başlar, Bunların cinlerle ve kâhinlerle ilgili olduğunu zannederek korkardı. Zaman zaman bu hallerini hayat arkadaşı ve sırdaşı muhtereme hanımına anlatır ondan teselli beklerdi.

Hira’da tefekkür yoluyla ibadet ettiği günlerde Hz. Hatice(r.anha)validemiz onunla hep meşgul olmuş, eve dönmesi geciktirdiği zaman hizmetkârları vasıtasıyla ona ulaşmıştır.

Bir gün annemize şöyle açıldı: **“Ey Hatice! Ben ışıklar görüyor, sesler işitiyorum. Ben bir kâhin olmaktan korkuyorum. Allah’a yemin ederim ki şu putlardan ve kâhinlikten nefret ettiğim kadar, hiçbir şeyden nefret etmem.”**

CEBRAİL ALEYHİSSELAM İLE KARŞILAŞMA

Hz. Hatice (r.anha) annemiz, efendisindeki cevheri önceden keşfetmişti. Onun son peygamber olarak vazifelendirileceği günleri beklemekteydi. Hizmetini ve hürmetini ona lâıyık bir hanımefendi olarak yapmaktaydı. 610 miladî yılının Ramazan ayı Hz. Muhammed (s.a.v), Hira mağarasında bulunduğu sırada daha önce hiç karşılaşmadığı Cebraıl (a.s) ona peygamber olduğunu tebliğ ettiği ve vücudunu üç defa kucaklayıp kuvvetlice sıktıktan sonra Alak sûresinin ilk beş âyetini öğrettiği zaman büyük bir heyecana kapıldı ve korkudan yüreği titreyerek evine döndü.

HZ. HATİCE’NİN DİKKATİNİ ÇEKEN NUR VE KOKU

Fahr-i Kâinat Efendimiz büyük bir heyecan içerisinde, yüreği titreyerek evine döndü. Annemiz, Efendimiz’i büyük bir sevinçle karşıladı. Gözünü mübarek yüzünden ayıramadı. Şimdiye kadar görmediği bir nur vardı yüzünde. Etrafa güzel kokular yayılıyordu. Tath

bir şekilde alından öptü ve: “**Anam-babam sana feda olsun. Yüzünde şimdiye kadar görmediğim bir nur görüyorum. Şimdiye kadar hissetmediğim bir koku alıyorum**” dedi. Efendimiz heyecanlıydı. **Ancak Beni örtünüz, beni örtünüz!..**” diyebilirdi.

“SEN HAKSIZLIĞA UĞRAYANLARA YARDIM EDENSİN”

Hazret-i Hatice annemiz hemen üzerini örttü. Sardı sarmaladı ve yatırdı. Bir müddet dinlendikten sonra kendine gelen Efendimiz kalktı ve başından geçenleri en yakın sırdaşı, teselli kaynağı, biricik hayat arkadaşı ailesine anlattı ve: “Bana neler oluyor Hatice? Doğrusu korkuyorum.” dedi. Hakkı, hakikatı tam kavramış olan annemiz bir peygamber hanımı olarak Efendimiz’deki korku ve endişeyi şu sözleriyle gidermeye çalıştı: “Öyle deme! Yemin ederim ki Allah hiçbir zaman seni utandırıp üzmez. Çünkü sen akrabanı gözetir, doğru konuşur, işini görmekten âciz kimselerin elinden tutarsın. Yoksulları kayırırsın. Misafirleri ağırlarsın. Haksızlığa uğrayan kimselere yardım edersin” dedi.

Başına gelenleri anlattıktan sonra, **“Bana neler oluyor, Hatice?”** diyerek kendinden korktuğunu söyledi. Bunun üzerine Hz. Hatice(r.anha) Resûlullah(s.a.v)’ın korku ve endişelerini gideren şu sözleri söyledi: **“Öyle deme! Yemin ederim ki Allah hiçbir zaman seni utandırıp üzmez. Çünkü sen akrabanı gözetirsin, doğru konuşursun, işini görmekten âciz kimselerin elinden tutarsın, yoksulları kayırırsın, misafirleri ağırlarsın, haksızlığa uğrayan kimselere yardım edersin”** (Buhârî, “Bed’ü’l-vahy”, 3, “Tefsîr”, 96/1, “Ta’bîr”, 1; Müslim, “Îmân”, 252).

VARAKA BİN NEVFEL’İN TAVSİYESİ

Hiz. Hatice(r.anha) daha sonra Hiz. Peygamber(s.a.v)’i alıp amcasının oğlu Varaka b. Nevfel’e götürdü. Sonra birlikte Varaka bin Nevfel’e gittiler. Durumu ona anlattılar. İbrânîce bilen, bu sebeple Tevrat ve İncil’i okuyan, daha önceleri Hıristiyanlığı kabul etmiş olan bu âlim, Resûl-i Ekrem’i dinledikten sonra ona görünen meleğin bütün peygamberlere vahiy getiren melek olduğunu, korkulacak bir şey olmadığını, **Sen bu ümmetin Peygamberisin. Ah, ne olurdu kavmin seni yurdundan çıkaracakları zaman ben sağ ve genç olsaydım.**” dedi. (Buhârî, “Bed’ü’l-vahy”, 3)

Efendimiz: “Onlar beni çıkaracaklar mı?” dedi.

Varaka da:“Evet çıkaracaklar” dedi ve şunları ilâve etti: “Yeni bir din tebliğ eden kimse yoktur ki, düşmanlık ve işkence görmesin. Eğer ben senin dâvet günlerine yetişecek olursam sana yardım ederim” diye de destek verdi.

Hız. Hatice(r.anha) annemiz, Efendimiz’i hep düşünceli görmekteydi. Büyük bir görev yüklenmişti. İçinde bulunduğu cemiyette bu vazifeyi yerine getirmek kolay değildi. Bütün dünya karşısında yer alıyordu. Efendimiz bu büyük derdini annemize: “**Bana kim inanır ya Hatice!**” diye seslendirdi.

Hız. Hatice(r.anha)validemiz de Resûl-i Ekrem(s.a.v)’e, “**Senin Allah’ın resulü olduğuna şehâdet ederim**” diyerek Müslümanlığı kabul etti. Hız. Hatice(r.anha), yeryüzünde sadece üç Müslümanın bulunduğu İslâmiyet’in ilk günlerinde Resûlullah(s.a.v) ve Hız. Ali(r.a) ile beraber bazan Kâbe civarında, bazan evinde ibadet etti. (*Müsned, I, 209-210*)

İSLAM’IN İLK MÜ’MİNİ

Soyu soppu, zenginliği, güzelliği ve olgunluğu ile şeref timsali annemiz büyüklüğüne büyüklük katan, firasetli davranışıyla şeref ve izzetini artıran şu sözleriyle Efendimize destek verdi: “**Sana kim inanmaz ki? Önce ben inandım.**” deyip kelime-i şehadet getirdi. İslâm’ın ilk mü’mini oldu. Allah Resûlü’nün ilk destekçisi oldu. Ona sevgisini, sadâkatini, itaatini ve refikalığını gösterdi. Dünya durdukça bu yüce davranışıyla anılmasını sağladı.

MÜSLÜMANLARIN İLK KILDIĞI NAMAZ

Sevgili Peygamberimiz ‘in ilk eşi Hız. Hatice(r.anha), İslam’dan önce Cahiliye’nin kirene bulaşmamış, tertemiz bir hayat yaşamıştı. Bu nedenle Mekkeliler onu Tâhire olarak anıyorlardı. Resûl-i Ekrem’in en büyük hanımı olması sebebiyle daha sonraki dönemlerden itibaren “Kübrâ” sıfatıyla anıldı.Hız. Hatice, ilklerin ilkiydi. İlk eş, ilk göz ağrısı ve ilk mümin. Sevgili Peygamberimiz, Cebrail’den namaz kılmayı öğrenir öğrenmez ilk olarak ona koştı. Namazı ilk ona öğretti. İlk kez ona imam oldu ve cemaatle ilk namazı onunla kıldı.

Sevgili hanımının iman etmesi üzerine Efendimiz(s.a.v) büyük bir moral buldu. Hemen ona abdest almayı öğretti. Sonra Cebrâil’den (a.s.) gördüğü şekliyle birlikte gizli gizli namaz kılmaya başladılar. Bir müddet sonra çocuk yaşta Ali (k.v.) onları ibadet ederken gördü. Ne yaptıklarını sordu. Efendimiz(s.a.v)’in açıklamaları üzerine o da

Müslüman oldu. Yeryüzünde üçüncü Müslüman olma şerefine erdi. Hz. Hatice(r.anha)'nin sadakatı, Cenab-ı Hakk'ın lütfüne mazhar oldu.

Bir gün Cebrail (a.s) Peygamber Efendimize(s.a.v)gelerek şöyle söyledi; "Hatice'ye Allah'ın selamlarını söyle ve Onu Cennette inciden yapılmış bir saray ile müjdele"dedi. Resul-i Ekrem, "Ya Hatice, bu Cebrail'dir, sana Allah'tan selam getirdi" deyince, Hz. Hatice, Allah'ın selamınıbüyük bir memnuniyetle kabul etti ve Cebrâil'e de iade-i selamda bulundu. Bu hadise Hz. Hatice(r.anha)'nin Allah katındaki değerinin çok güzel bir göstergesi olduğu gibi, daha hayatta iken Cennetle müjdelenmiş oldu.

Ahlak ve Adetleri

Evlatlarına karşı çok şefkatli idi. Ev işlerini de hakkiyle bilen bir hatundu. Peygamberimize (s.a.v) karşı büyük hürmeti ve sevgisi vardı. Hem peygamberliğinden önce hem sonrasında, Resulullah (s.a.v) ne buyursa itiraz etmeden kabul eylerlerdi.

Faziletleri ve Menkıbeleri

Hz.Ebu Hureyre (r.a) rivayet eder, Allah Resulu buyurdu: **“Dört hatunun faziletleri bütün dünya hatunlarının faziletlerinden üstündür. Meryem Binti İmran, Firavun'un karısı Müzahim kızı Asiye, Hatice binti Huveylid ve Fatma binti Muhammed.”** Peygamber (s.a.v) bir başka beyanında da şöyle buyurmuştur: Âlemlerin hanımlarının hanımefendileri dört kişidir; Huveyled kızı Hatice, Muhammed kızı Fatıma, Müzahim kızı Asiye ve İmran kızı Meryem.” **(Şerh-i Nehcül Belaga ibn-i Ebi'l-Hadid, 10/266).**

Bir ara Hz.Hatice (r.anha)validemiz Resulullah (s.a.v)'ı aramak için dışarıya çıkmıştı. O sıra bütün Araplar Zatı Saadetlerine düşman idiler. Cebrail (a.s), kendine bir adam kıyafetinde görünür. "Acaba bu adam düşman mıdır, değil midir" diye Peygamberimizi (s.a.v) ona sormaktan çekinir. Eve döndüğünde, Resulullah (s.a.v) dönmüştür, olayı anlatır. Zatı Saaadetleri buyururlar: **"Senin gördüğün ve beni sormak istediğin o zatın kim olduğunu biliyor musun? O Cebrail Aleyhisselam idi. Bana dönüp onun selamını sana bildirmemi söyledi ki, cennette senin için incilerden yapılmış bir bina hazırlanmıştır. Tabii orada böyle üzüntülü, sıkıntılı ve zahmetli külfetli şeyler bulunmayacaktır."**

Bir ara Cebrail (a.s) Peygamberimiz (s.a.v)'in huzuruna gelip: **"Hak Teâla Hatice'ye selam eder. Sen bunu Hatice'ye ulaştırasın."** Resulullah ulaştırır.

Hz.Hatice: *"İnnallahe hüve's-selam. Hak Teâla selamın ta kendisidir. Cebrail'e de Selam olsun. Sana da Selam olsun Ya Resulallah."* Bu vaka Hz.Hatice (r.anha)'nin dini ferasetine delalet eder. Burada cevabında *"Ve Aleyhisselam" (O'na da selam olsun dememiştir.)*

Sahabiler ilk başta namazda teşehhüd okudukları zaman *"Et-Tahiyyatü Lillah"* demezler ve *"es-selamü Al'llah"* derlerdi. Peygamber Efendimiz (s.a.v) böyle söylenmesini men ettiler ve buyurdular ki; **"Allah Teâla'nın esasen *"Selam"* ismidir. Bunun yerine *"Et-tahiyyatü lillah"* deyiniz"** Bir ara Resul-i Ekrem (s.a.v) hasta olan kızı Hz.Fatıma (r.a)'ı ziyaret eder. Buyurur: **Kızım nasılsın?"** Hz. Fatıma(r.anha) arz eder: *İyi değilim, hastayım, işin fena tarafı şu ki, evde yiyecek hiçbir şey de yok.* Peygamberimiz(s.a.v) buyurur: **Kızım sen istemez misin ki, dünyanın bütün kadınlarının hanımı olasın?** Hz. Fatıma arz eder: *Babacığım, Meryem bint-i İmran ne idi?* Peygamberimiz buyurur: **O kendi devrinin kadınlarının hanımı idi, sen de kendi devrinin kadınlarının hanımısın. Hatice de son devrin kadınlarının en iyisi ve hanımıydı.**

HZ. HATİCE(R.ANHA)'NİN VEFATI

Adeta bir kadının zor günlerde eşinin yanında nasıl durması gerektiğini gelecek zamanların hafızasına kazıyordu. Efendimizin güzel ahlâkını fark edip onu nasıl aşkla sevditse, vefatına kadar aynı şekilde üzerine titredi. İlk Müslümanlar boykota maruz kaldıklarında, işte o Hatice boykot vadisinin kanatsız meleği oluverdi. Varını yoğunu eski ve yamalı elbiseler içinde boykota maruz kalmış müminlere harcıyordu. Hatta Hz. Fatıma'ya hazırladığı çeyizi bile, bu açlık günlerinde müminlere bağışladı. Boykotun son günlerinde açlıktan benzi sararmış ve yamalarla kendisini ancak örten bir elbiseyle efendimizin huzuruna çıktığında efendimiz gözyaşlarını tutamamıştı. Üç yıl süren ambargo sona erdiğinde Hz. Hatice'nin takati kesilmiş, hastalanarak yatağa düşmüştü. Bir zamanların göz kamaştırıcı servetinin sahibi Hz.Hatice(r.anha) artık tüm mal varlığını cömertçe tüketmiş canından başka verecek bir şeyi de kalmamıştı. Sıkıntılara, ezâ ve cefâlara fedakârâne bir şekilde sabretti. Tahammül gösterdi. Nihayet her

fâni gibi onun da ömrü doldu. Dünyada ettiklerini biçmeye, ebedî ve sıkıntısız bir hayata, Cennete vasil oldu.

Nübüvvetin sekizinci senesi, hicretten üç sen önce, Ramazan ayının başında **10 Ramazan'da (19 Nisan 620)** vefat etti. Aynı sene Efendimiz amcası **Ebû Tâlib'i** de kaybetti. O seneye üzüntü, keder yılı manâsına **“Senetü'l-Hüzün”** dendi.

Hız. Hatice(r.anha) hastalığı şiddetlenince Allah Resulü (s.a.v)'e dönerek; Ya Resulallah beni dinlemen ve vasiyetimi yerine getirmeni istiyorum. Birincisi; önce sana hakkıyla hizmet edemedim, beni affetmeni istiyorum yâ Resulallah! dedi. Allah Resulü (s.a.v); “Hayır, asla senden hiçbir kusur görmedim, sen yapman gerekenin en iyisini yaptın, hiç kimse yorulmamıştır senin yorulduğun kadar, sen ki bütün malını Allah'ın yolunda sarfettin.” dedi.

Hız. Hatice Peygamber Efendimiz (s.a.v)'e, Fatıma (r.a)'yı işaret ederek, ikincisi sana diyeceğim şey şudur ki; “Sana o'nu vasiyet ediyorum benden sonra garip ve yetim kalacaktır. Hiçbir Kureyşli kadın ona eziyet etmesin, onun yüzünü kimse incitmesin, yüzüne kimse bağırmasın, kötü bir şey söylemesin.” dedi. Üçüncüsü, ben kabirden korkuyorum, sana vahiy indiğinde giydiğin abayı, onunla beni kabre koymamı istiyorum. Bunun üzerine Allah Resulü (s.a.v) de abasını Hız. Hatice'ye getirir ve bundan epey sevinç duyuyordu.

Hız. Hatice validemiz vefat edince Allah Resulü (s.a.v), bizzat onun cenazesinde bulunuyor, yıkanma ve hazırlanmasında kendisi eşlik ediyordu. **Kefenleneceği** sırada, Cebrail (a.s) aniden iniyor; Ya Resulallah, Allah'ın sana selamı var, sana en güzel ikram ve dileklerde bulunuyor. Ve sana diyor ki; Ya Muhammed! Hatice'nin kefeni bizdendir, çünkü o bütün malını bizim yolumuzda harcamıştır.

Böylece Cebrail (a.s) bir kefenle gelerek, dedi ki; Ya Resulallah, işte Hatice'nin kefeni, bu kefen Allah Teâla'nın cennetten kendisine hediye ettiği kefendir. Böylece Hız. Hatice, önce Allah Resul'ünün abası sarılıyor, sonra Cebrail'in getirdiği kefenle sarılıyordu. Böylece Hız. Hatice iki kefenle kefenlenmiş oluyordu. Biri Allah Teâla'nın gönderdiği kefen, diğeri de Allah Resulü (s.a.v)'in verdiği kefen.

64 sene 6 ay yaşamış olan Hatice Validemiz, ölüm döşeğindeyken Rasûlullah ve üç kızı, Zeyneb, Ümmü Külsüm ve Fâtımâ yatağının etrafında oturmuşlar bu mübarek hanımefendiye son kez bakıyorlardı.

Efendimiz (s.a.v) ise, ölüm ona biraz daha kolay olsun diye; Allah'ın Cennet'te onun için hazırladığı nimetleri sayıyordu. Validemizin ise ağzından şu sözler dökülmüştür: ***“Allah'ım, sayamayacağım kadar övgüye layıksın! Allah'ım, senin huzurunda sana varmayı hoşnutsuzlukla karşılamam. Ancak ben, bana vereceğin nimetlere layık olabilmek için daha fazla fedakârlıkta bulunmayı istiyorum.”***

Peygamberimiz Hatice annemizi vefat ettikten sonra da asla unutmadı. Hz. Muhammed (sav) yirmi beş yıl süren mutlu bir evlilikleri süresince, Araplarda çok evlilik birgelenek olmasına ve eşi Peygamber Efendimizden on beş yaş büyük olmasına rağmen başkasıyla evlenmedi. Ebu Talib'in vefatından üç gün sonra Hz. Hatice(r.anha)'nin de vefat etmesi Peygamber Efendimizi(s.a.v) çok etkiledi. Bir taraftan azılı müşriklere karşı kendisini daima koruyan amcasını, diğer taraftan yirmi beş yıllık sadık hayat arkadaşını ve destekçisini kaybetmişti.

Hz. Hatice (r.anha.) annemiz miladî 620 tarihinde Rabbimizin müjdelediği Cennetteki sarayına uçtu. Bedeni Mekke şehrinde kaldı. Hacun kabristanındaki kabrine onu efendimiz elleriyle yerleştirdi. O tarihte farz olmadığı için cenâze namazı kılınmadı.

Efendimiz(s.a.v):“Allah'a yemin ederim ki bana Hatice'den daha hayırlı bir hanım verilmemiştir. İnsanlar beni inkâr ettiği zaman o bana iman etti. İnsanlar beni yalanladığı zaman o beni tasdik etti. İnsanlar beni mahrum ettiği zaman o bana maliyla sahip çıktı. Allah beni ondan, diğer hanımlara nasip olmayan çocuklarla rızıklandırdı.” (Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebir, XXIII, 13.)

Hz. Hatice(r.anha)'nin ölümünden etkilenen Peygamber Efendimiz (s.a.v), buna mukabil büyük bir vefa gösterir. Ömrü boyunca mübarek eşini hiç unutmaz. Hatıralarına değer verir.

Kanûnî Sultan Süleyman tarafından Hz. Hatice'nin kabri üzerinde yaptırılan türbe, Mekke'nin Suud yönetimine geçmesi üzerine diğer türbelerle birlikte 1926 yılında yıktırılmıştır (DİA, VII, 388).

PEYGAMBERİMİZ EŞİ HATİCE'Yİ (R.ANHA) HİÇBİR ZAMAN UNUTMADI

Resûl-i Ekrem(s.a.v), Hz. Hatice'nin vefatından sonra çeşitli hanımlarla evlendiği halde onu hiçbir zaman unutmamış, eşinin fedakârlığını ve dostluğunu her fırsatta anmış, evde koyun kesildiği zaman Hatice'nin eski dostlarına ondan birer parça göndermeyi

ihmal etmemiştir. Bir defasında Hatice'nin kız kardeşi Hâle'nin içeri girmek üzere izin istediğini duyan Hz. Peygamber, onun sesini ve izin isteme tarzını Hatice'nin sesine ve tavrına benzeterek heyecanlanmış ve, "Allahım, bu Huveylid kızı Hâle'dir!" demişti.

Hz. Aîşe(r.anha) annemiz kendi ifadesiyle ölüp gitmiş bir kadını kıskanmıştı. "Allah sana ondan hayırlısını verdi!" demekten alıkoyamamıştı kendini. Sevgili Efendimiz buğulu gözlerle validemize şefkatle bakarak şu sözleri söyledi: "Ey Aîşe! Herkes beni inkâr ettiğinde Hatice bana inandı! Çevremdekiler "Yalan söylüyorsun!" dediklerinde o "Doğru söylüyorsun! Asla çekinme!" dedi. İnsanlar maddi varlıklarını köşe bucak saklarken o servetini önüne döktü. Dünyada bir başıma kaldığım günlerde "Üzülme zamanla zorlukların yerini kolaylıklar alacak" dedi. Ben Hatice'yi güzelliğinden dolayı değil bunun için unutmuyorum!" Efendimiz kendisine Hatice'sini hatırlatan her şeyi aziz tuttu. Onu seveni sever, dost olana dost olurdu. Aralarındaki sevgi o kadar büyüktü ki, eşi öldükten sonra dahi onun uzak akrabalarına bile hürmet ve ikram etti.

Âîşe (r.anha) dedi ki: *"Kendi kendime: Bundan sonra hislerimi artık içimde tutacağım ve artık Hatîce'yi çirkin bir sözle anmayacağım."*

Hz. Aîşe(r.anha) validemiz, Efendimiz(s.a.v)'den özür dilercesine: "Ya Resûlallah! Allah'a yemin olsun ki, bundan sonra Hatice'nin hatıralarını sizden dinlemek istiyorum." dedi. Yine Hz. Aîşe(r.anha)validemizin bildirdiğine göre, Hz. Hatice(r.anha)'yi yad edip onun için dua etmesi Peygamber Efendimize büyük haz verirdi.

Peygamber Efendimiz(s.a.v) ömrü boyunca mübarek eşini hiç unutmadı. Hatıralarına değer verdi. Bedir Savaşı sırasında kızları Zeynep'in eşi Ebü'l-As Müslümanların eline esir düştü. Zeyneb, kocasını esaretten kurtarmak maksadıyla, evlendiği zaman annesi Hz. Hatice(r.anha)validemiz tarafından kendisine hediye edilen gerdanlığı gönderdi. Eşinin hediyesi olan gerdanlığı gördüğünde çok duygulanan Peygamber Efendimiz(s.a.v), gerdanlığı Zeyneb'e geri göndermelerini rica etti.

Hz. Hatice(r.anha)validemizin hayatı, Allah'ın rızası, ailenin huzuru, dünya ve ahiret saadetinin kazanılması hususunda Müslüman aileler için çok önemli bir örnek teşkil eder. Onun hayat tarzı ve fedakârlığı anısının ölümsüzleşmesini netice verdi. Çünkü Hz. Hatice

(r.anha) Müslümanlar arasında çok sevildi. Arap olan veya olmayan birçok Müslüman aile kız çocuklarına onun adını vererek sevgilerini gösterdiler.

Bir gün Hz. Aişe (r.a) validemiz evinde, ihtiyar bir kadın Resulullah'ı (s.a.v) ziyarete geldi. Efendimiz ona fazlasıyla ikramda bulundu. Abasını sırtından çıkardı, yere serdi ve üzerine oturttu. Kadın gittikten sonra Hz. Aişe (r.a) sordu :Ya Resulullah!... (s.a.v) Kimdi bu ihtiyar kadın?..

Resulullah (s.a.v) cevap verdi: Hatice'nin ziyaretçisi ve dostlarından idi. *(Tirmizi)*

ALLAH'IN SELAM GÖNDERDİĞİ KADIN

Ayrıca onun bu ümmetin kadınlarının en hayırlısı olduğunu belirtmiştir. Nitekim bir defasında Cebrâil Resûlullah'a gelerek Hatice'ye hem Cenâb-ı Hakk'ın hem de kendisinin selâmını söylemesini ve ona içinde hiçbir gürültünün, çalışıp yorulmanın bulunmadığı oyulmuş inciden yapılma bir köşkün verileceğini müjdelemesini bildirmiştir. *(Buhârî, “Umre”, 11, “Enbiyâ”, 45, “Menâkıbü'l-enşâr”, 20, “Nikâh”, 108, “Edeb”, 23, “Tevhîd”, 32; Müslim, “Fezâ'ilü's-şahâbe”, 69, 71-78).*

Tüm zamanların kadınlarına örnek olmaya devameden Hz.Hatice(r.anha)validemiz için Efendimiz(s.a.v): Bir gün eliyle göğü ve yeri işaret ederek;"Göklerin en hayırlı kadını İmran'ın kızı Meryem, yeryüzünün en hayırlı kadını ise Hüveylid'in kızı Hatice'dir" *(Buhari, "Menakibu'l Ensâr", 20; Müslim, "Fezâ'ilü's-Sahâbe" 69)* buyurdu ve gayet veciz bir ifadeyle onun tartışılmaz üstünlüğünü dillendirdi. Ona ve kendisine benzeyenlere selam olsun.

Hz. Fâtıma ile ilgili ise hem hüznü hem de bizlere acı acı tebessüm ettirecek bir hâdise gerçekleşir: Bir gün Fâtıma, babasına “*Yâ Rasûlallah, Cebrail'e sorup annemin durumunu öğrenmeden içim rahat etmeyecek.*” demişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber bunu Cebrail'e sordu o da Hatice'nin Cennet'te Meryem ve Sâre arasında olduğunu söyledi.Evet, Peygamberimiz (asm) Hz. Hatice (r.anha) hayatta iken O'nun üstüne başka bir hanım almamıştı.

Efendimiz(s.a.v)Mekke'nin fethi için yola çıktığında;Onbin kişilik İslam ordusu Mekke'ye yaklaşırken Efendimiz sevgili eşinin Hacun'daki kabrine uğradı. Tüm insanlığa vefa dersi verir gibiydi.

Mezarın başında durdu. Ellerini açtı ve zihninde eski günlerin hatıralarını canlandırırken kim bilir ne dualar etti?

"Selam olsun sana, ey mü'minlerin anası. Selam olsun sana, ey Resullerin efendisinin zevcesi. Selam olsun sana, ey dünya kadınlarının efendisi olan Fâtımet-üz Zehrâ'nın anası. Selam olsun sana, ey ilk iman eden kadın. Selam olsun sana, ey malını, servetini Seyyid-ül Enbiyâ'nın yardımında sarfeden, ona elinden gelen hiçbir yardımı esirgemeyen ve düşmanlar karşısında onu müdâfaa eden. Ey Cebrâîl'in kendisine selam verdiği ve yüce Allah'tan kendisine selam getirdiği kimse. Ne mutlu sana Allah'ın verdiği fazl-u ihsandan dolayı. Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi senin üzerine olsun."

Rabbim şefaatine mazhar olanlardan, onun güzel ahlakını örnek alanlardan eylesin. Âmin.

Kaynaklar:

1) Kadın Sahabiler, Mevlana Niyaz, Tercüme: Prof Ali Genceli, Tokar Yayınları.

2) Şamil İslam Ansiklopedisi.

3) İslam Tarihi - Mekke Devri, M.Asım Köksal.

4) Sahih-i Buhari.

5) Sîre, 1/202; Tabakât, 1/133; 8/16 / Kâinat'ın Efendisi (ASM), Salih Suruç

6) İbni Hanbel, Müsned, VI, 118.

7)NurdanDamla,Aşka Adanmış Bir Ömür Hz Hatice,2016, İst.,s. 7.

8) Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebir, XXIII, 13.

Hz.Hatice (r.anha)validemizin Osmanlı Devleti zamanında Kanuni Sultan Süleymanın yaptırdığı Cennetül Muaalladaki Kabri.

Suud Kırallığının yıktırdığı türbenin bugünkü durumu.

Osmanlı Devletinin ihya ettiği birçok vakıf ve eser bıraktığı Kabe-i Muazzamanın, Suudlar tarafından yıkılmadan önceki hali. Bugün bu eserlerin birçoğu yok edilmiştir.

HZ.AİŞE(R.ANHA)

(D.M.614- Mekke. V.H.17 Ramazan 58.M.678.Medine)

Peygamber Efendimiz(s.a.v)’in eşi, Müminlerin annesi, Hz. Ebû Bekir Sıddık(r.a)’in kızı. Ashabın en fakihlerinden, hayâ timsali.

HZ. AİŞE(r.anha)Validemiz. Bi’setin 4. yılında M.614yılında,Hicret’ten dokuz veya on sene önce Mekke-i Mükerrerme’de dogdu. Annesi Ümmi Rûmân binti Âmir ibn Umeyr’dır. Babası Hz. Ebû Bekir’in “es-Sıddîk”(r.a) lakabıyla tanınması dolayısıyla “*Aişe es-Sıddîka*”, Hz. Peygamber’in hanımı olma şerefine nail olması dolayısıyla da “*ümmü’l-müminîn*” (*müminlerin annesi*) diye anılmıştır. Hz. Âise(r.anha) çok küçük yasta Müslüman olmuştur. Hiç puta tapmamıştır. Hicretten sonra,17 Ramazan 58.M.678, tarihinde vitir namazını kıldıktan sonra altmış beş yaşında vefat etti, namazını Ebû Hüreyre(r.a) kıldırdı ve Medinede Cennet’ül-Baki’ mezarlığına defnedildi.

HZ. Aişe(r.anha) Peygamber-(s.a.v)Efendimizin eşi, Hicrette mağara arkadaşı Ebu Bekir(r.a)’in kızı, Ümmet’in annesi, haya sahibi ve İslâm kadınlarının nasıl âbide, zahide ve mücahide olunacağını bizzat şahsında gördüğü “üsve-i hasene”dir. Hem çok zeki, hem de çok güçlü bir hafızaya sahipti. Erken yaşta İslâm külliyesinin ana binası

Peygamber(s.a.v) evine dâhil oldu, orada yetişti, hayatı orada tanıdı. Çok defa vahiy Onun evinde indi. Arap diline derin bir vukûfiyeti vardı. Bu yüzden Murad-ı İlâhî gibi, Murad-ı Rasulü de iyi fehmederdi. Allah Rasulü’nden çok sayıda hadis rivayet etti. Anlamadığı her meseleyi tereddüt etmeden Efendimiz(s.a.v)’e sorardı. Allah Rasulü Ümmeti’nin yarıdan fazlasını oluşturan kadınlara İslâm ahkâmını -daha çok- Onun vasıtasıyla anlattı. Bu yönü, Onu diğer bütün İslâm kadınlarından ayırdı. Bu yüzden Amr b. Âs(r.a), Allah Rasulü’ne, **“İnsanlar içinde kim size daha sevgili?”** diye sorunca, **“Aişe”** buyurdu. Peki ya erkeklerden deyince, **“Onun Babası Ebu Bekir”** cevabını verdi.(*İbn Hacer, el-İsâbe, IV, 588*)

Rivayet ettiği hadislerin sayısı ikibinin üzerindedir. Sayısız öğrenciyle birlikte, öksüz ve yetimleri bakıp beslemiş, eğitmiş ve ilmini onlarla paylaşmıştır. Vefat ettiğinde vasiyeti üzerine Cennetü’l- Bakî Kabristanlığına defnedilen Aişe validemiz, ilmi, cömertliği, kahramanlığı, aile yaşantısı, edebî, vakarı, iffeti ve sabrı ile Müslüman kadınlara örnek olmuştur. Ashab-ı Kiram arasında Ümmü’l mü’minin (Mü’minlerin annesi) olarak da büyük hürmet görmüştür.

Esas mevkiini ve şöhretini de Hz. Peygamberle evlendikten sonra elde etmiştir. Temellerini babasının evinde attığı ilmî seviyesini Hz. Peygamber’le beraber olduğu yıllarda geliştirmiş ve kadınlar arasında ilmî bakımdan haklı ve müstesna bir yer elde etmiştir. Evlilik yaşı etrafında çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Onun Hz. Peygamber’le evlendiğinde dokuz yaşında olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi, on dört, on yedi ve on sekiz yaşlarında olduğu kanaatini taşıyanlar da bulunmaktadır. Konuyu tartışmalı hale getirip bunu vesile edinerek Hz. Peygamber’e saldırı yapanlar Batılı müsteşriklerle, siyonist Yahudi, Hristiyan, Mecusi ve onlardan etkilenen rafizi, şia ve vahhabilerdir.

Hz. Âişe(r.anhâ)validemiz, Rasûlullah (s.a.v)Efendimizin nikâhta ikinci, evlilikte üçüncü eşi... Nikâhı Allah Teâlâ’nın emriyle gerçekleşen genç, zekî, âlime, edîbe, affîbe, bâkire ve sâliha bir hanımefendi... Hizmetiyle, ilmî kabiliyetiyle ve İslâm’ı tebliğdeki gayretiyle Efendimizin özel sevgisine mazhar, devrin yedi fıkıh âliminden biri... Fıkıh ilminin kurucularından... Baba ocağından aldığı

eğitimini vahyin aydınlığı ile daha da geliştiren, ilmi ilk kaynağından elde etme bahtıyarlığına eren ve çok hadis rivayet eden, ferâiz ilminde mâhir bir ilim eri... Mü'minlerin annesi... Sıddık'ın kızı sıddıka...

PEYGAMBER EFENDİMİZ İLE NASIL EVLENDİ?

Onun Rasûlullah (s.a.v) Efendimizle nikâhlanması Allah Teâlâ'nın emriyle gerçekleşti. Şöyle ki: Hz. Âişe; İslâm kadınlarının bir numunesi olması bakımından son derece önemli bir insandı. İlmiyle, ahlakıyla, siyâsi hayatıyla, kısaca; olgun bir insanda bulunması gereken yüce vasıfları üzerinde taşıyan bir şahsiyetti. Resûlullah (s.a.v)Hz.Hatice(r.anha) annemizin vefatından sonra rüyasında **Cebrâil aleyhisselâm**'ı gördü. Efendimiz(s.a.v), Hz. Aişe(r.nha)'ye şöyle dedi: **'Sen bana üç defa rüyamda gösterildin. Cibril(a.s)** Bir mahfaza içinde kendisine resim takdim etti ve: **"Melek seni bana, beyaz ipekler içinde getirip 'Bu senin hanımın olacak. 'Ey Allah'ın Rasûlü! Senin hüznün ve yalnızlığını giderecek,"** dedi. Efendimiz mahfazayı açtığında Âişe annemizin resmini gördü. Bu rüyadan Cenab-ı Hakk'ın emriyle Âişe ile evleneceğini anladı.

O günlerde **Osman İbni Maz'ûn** (r.a.) ile ailesi **Havle binti Hâkim**, Efendimizi ziyarete geldi. Havle (r.anhâ) Efendimize dünürlük yaptı. Gönlünde saklı tuttuğu teklifi açığa çıkar dı ve iki isim söyledi. **Sevde binti Zem'a** ve **Ebû Bekir**'in kızı **Âişe**. Efendimiz gördüğü rüya üzerine Âişe'yi istemek için onu görevlendirdi.

Havle (r.anhâ) derhal Ebû Bekir (r.a.)'ın evine geldi. Evde sadece Ümmü Ruman(r.anha) vardı. Ona: **"Ey Ümmü Ruman! Allah'ın sizi hayır ve bereketten neye erıştirdiğini biliyor musun?"** dedi. O da: **"Nedir o?"** dedi. Havle: **"Allah'ın Rasûlü, Âişe'yi istemek üzere beni size dünür gönderdi,"** dedi. Ümmü Ruman(r.anha) bu teklif karşısında **"Ebû Bekir'in gelmesini bekle,"** dedi. O sırada Ebû Bekir (r.a.) da eve geldi. Havle (r.anhâ) aynı teklifi ona da açtı. Ebû Bekir (r.a.)'ın gönlü kıpır kıpır oldu. Allah'ın rasûlüne kayınpeder olmak, ona hısım olarak daha da yakınla-şmak ne büyük şerefti. Bu saadet bu bahtıyarlık nasıl kaçırılırdı? Fakat zihnine takılan bir husus vardı. Kısık bir sesle Havle(r.anha)'ye: **"Âişe**

kardeşinin kızı demek olduğuna göre helâl olur mu?” dedi. Havle (r.anhâ) bu soruya cevap bulmak üzere hemen Efendimize koştu.

İki Cihan Güneşi efendimiz(s.a.v) Havle(r.anha)’nin geldiğini gördü. Daha onun anlatmasına gerek duymadan; “Ebû Bekir(r.a)’ın yanına dön ve şunları söyle:“**Benim sana kardeş oluşum ancak din kardeşliğidir. Nesep ve sütkardeşliği değil. Senin kızın bana helâldir,”** buyuruyor Rasûlullah de. Havle bu bilgiyi Ebû Bekir (r.a.)’a ulaştırınca aile efradıyle birlikte pek mesrûr oldular. Rasûlullah (s.a.v)’e akraba olmayı, ona hısım olarak yakınlaşmayı kendilerine büyük şeref bildiler.

İki Cihan Güneşi Efendimiz(s.a.v) Ebû Bekir (r.a.)’ın evine davet edildi. Hz. Âişe (r.anhâ) ile nikâh merasimi yapıldı. Efendimiz nişanlılık döneminde Ebû Bekir (r.a.)’ın evine günde iki defa sabah-akşam uğrardı. Âişe’nin hal ve hatırını sorar ona sevgi nazarlarıyla bakar tebessüm ederdi. Bu hal uzun sürmedi. Zira Mekke’de müslümanlar çoğalmağa başlayınca Müşrikler zulüm ve işkencelerini artırmıştı. Efendimiz(s.a.v) de onların yaptıkları ezâ cefâdan çok bunalmıştı. Artık Mekke’den çıkmak istiyordu. Ashabıyla bir başka şehirde yerleşip İslâm’ı yaşamayı ve yaymayı düşünüyordu. Bunun için İlâhi bir işaret beklemekteydi. Aradan kısa bir zaman geçmişti ki, ilâhî işaret gelmiş, Allah’u Teâlâ hicrete izin vermişti.

Fahr-i Kâinat (s.a.v) Efendimiz sevincinden ögle vakti olmasına rağmen, şiddetli sıcağa aldırış etmeden doğruca Ebû Bekir (r.a.)’ın evine geldi. Birlikte yol programı ve hazırlıklar yapıldı. Ertesi gün iki sevgili dost, aile efradını Mekke’de bırakarak Medine’ye hicret etti.

HİCRETİ

Medine’ye yerleştikten üç-beş ay sonra aynı sene içerisinde aile efradının hicretleri için bir kafilâ hazırlandı. Resûl-i Ekrem (s.a.v) âzadlı kölesi Zeyd İbni Hârise ve Ebû Râfi’yi iki deve ile, Ebû Bekir (r.a.) da Abdullah İbni Ureykât (r.a.)’ı üç deve ile Mekke’ye gönderdi. Oğlu Abdullah İbni Ebû Bekir(r.a)’e de bir mektup yazıp, hanımı Ümmü Ruman(r.anha) ve kızları Âişe(r.anha) ile Esmâ(r.anha)’yı develere bindirip göndermesini istedi. Küçük kafilâ birlikte Medine’ye geldi. Hz.

Âişe babasının evine yerleşti. Bir müddet orada ikamet etti. Günler geçmekteydi.

EVLİLİK HAYATI VE İLMİ

Efendimiz düğün için bir vakit tayin edememişti. Bu durum firaset sahibi **Ebû Bekir** (r.a.)'ın dikkatini çekti ve İki Cihan Güneşi (s.a.v)**Efendimiz'e:“Ya Rasûlallah! Ehlinle evlenmekten zâtını alıkoyan nedir?”** diye sordu. Efendimiz(s.a.v) de: **“Mehirdir”** buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.) mehir için gerekli olan parayı, 500 dirhemi ödünç olarak gönderdi. Efendimiz(s.a.v) bu parayı aldı ve Şevval ayı içerisinde düğünü yaptı.

Mescid yapılırken Âişe ve Sevde (r.anhâ) annelerimize de birer oda yapılmıştı. Hz. Âişe Mescid-i Nebevî'ye bitişik 6 arşın genişliğindeki küçücük bir eve gelin geldi. Kendi odasına yerleşti ve mü'minlerin annesi olarak yeni bir hayata başladı.

Hz. Âişe(r.anha) düğünü şöyle anlatıyor: ***‘Resûlûllah (s.a.v) evimize geldiğinde Ensardan bir takım kadın ve erkekler de toplandılar. Ben bahçede sallanıyordum. Annem beni götürüp yüzümü yıkadı. Saçlarımı düzeltti. Daha sonra Allah Resulü’nün (s.a.v) olduğu odaya götürdüler. Benim düğünümde ne bir deve, ne de bir koyun kesilmedi.***

Evinin kapısı Mescid'e açıldığı için Peygamber Efendimiz(s.a.v)'in bütün sohbetlerini, vaaz ve hutbelerini dinlerdi. Mükemmel zekâsı, kuvvetli hâfızası ve güzel konuşmasıyla Peygamber Efendimiz(s.a.v)'in takdirini kazanmıştı. Efendimiz(s.a.v)'in evlendiği hanımlardan bâkire olan sadece Hz. Âişe(r.anha)validemizdi. Hanımları içinde Hz. Hatice(r.anha)'den sonra en fazla onu severdi. Resûl-i Ekrem(s.a.v)Efendimizle 9 yıl evli kalan Hz. Âişe(r.anha)'nin hiç çocuğu olmadı. Hadisimizde geçen Abdullah'ın annesi anlamındaki **Ümmü Abdullah** künyesini ona Peygamber Efendimiz(s.a.v) verdi. Zira Araplarda kadın, erkek herkes bir künye alırdı. **“Teyze anne sayılır”** buyuran Nebiyy-i Muhterem Efendimiz(s.a.v), ona kız kardeşi Esmâ(r.anha)'nın oğlu Abdullah İbni Zübeyr(r.a)'den dolayı bu künyeyi verdi. Peygamber Efendimiz(s.a.v) onun odasında vefat ettiğinde Hz. Âişe daha 28 yaşındaydı.

Varlıklı bir âilede büyüyen Hz. Âişe (r.anhâ) annemiz Fahr-i Kâinat (s.a.v) efendimizle birlikte yaşadılar. Sıkıntılı günler de geçirdiler. Evlerinde ateşin yanmadığı, yiyecek bir şeyin bulunmadığı zamanlar da oldu. Ama bir defa olsun bundan şikâyetçi olmadı. Fahr-i Kâinat (s.a.v) Efendimizin gönlünü incitecek bir harekette bulunmadı. O, sevgi dolu bir gönle sahipti. Efendisini çok severdi. İki Cihan Güneşi efendimiz(s.a.v) de onu severdi. Genç ve zekî idi. İslâm'ı öğrenme konusunda büyük bir aşkı ve şevki vardı. Resûl-i Ekrem (s.a.v)'i dikkatle dinler, onun mübarek ağzından çıkan her şeyi ezberlerdi. Anlamadığı hususları hemen sorardı. Dini meseleleri kavrayışındaki üstünlüğü Efendimizin pek hoşuna giderdi. Bu sebepten ona ayrı bir sevgi gösterir ve diğer hanımlarından daha fazla değer verirdi. Onu dâima ilme teşvik ederdi. Âişe(r.anha) annemiz de bu fırsattan yararlanarak Efendimize(s.a.v) çok soru sorar, İslâm'ı öğrenmeğe çalışırdı.

Bir defasında Âişe annemiz: ***“Ya Rasûlallah! Benim iki komşum var. Hangisine daha öncelik vereyim. İkrâm edeyim?”*** diye sordu. Efendimiz(s.a.v) de: ***“Kapısı sana en yakın olana”*** buyurdu.

Bir gün süt amcası Hz. Hamza(r.a), Hz. Âişe(r.anha) annemizi ziyarete geldi. İçeri buyur etmedi. Durumu Efendimize(s.a.v) açınca: ***“O senin süt amcandır. Onun ziyaretini kabul edebilirsin”*** buyurdu.

Hız. Âişe (r.anhâ) annemiz ahlâk ve faziletiyle örnek bir hayat yaşadı. Peygamber evinde büyüdü. Onun nuruyla yetişen en büyük talebelerinden biri oldu. Vahyin ışığıyla aydınlanan evinde, dokuz kûsûr yıl boyunca İslâm eğitimi gördü. Efendimiz(s.a.v) onu her konuda bilgilendirirdi. Gönlünü almak için samîmi ve içten davranırdı. Onunla koşu yapar dı. Bazen başını omuzuna koydurur, mescidde savaş oyunları oynayan Habeşlileri seyrettirirdi. Bazen de birlikte gece gezintisine çıkar ve ay ışığı altında sohbet ederdi. Onunla ilmî müzâkereler ve ciddi konular görüşürdü. Âişe(r.anha) annemizle aralarında derin bir muhabbetin oluşması için gayret ederdi.

Genç annemiz Âişe (r.ânha) Kur'an'ı ve Rasûlullah'ı iyi anlamak istiyordu. Gençliğini, zekâsını bu yola harcadı. Kabiliyetini bu

yönde geliştirdi. Efendimiz(s.a.v) de onu bu vasfıyla çok seviyordu. Onun eğitimi konusunda titiz davranıyordu. Baba ocağında aldığı eğitimini, vahyin aydınlığı ile daha da geliştirmesini istiyordu. Zira müslüman hanımların birçok meselesi onun rivayet ettiğı bilgiler sayesinde halledilecekti. Hatta daha ileri safhada birçok fikhî konular onun görüşüyle çözümlenecekti. Efendimiz(s.a.v) bunu biliyor ve ileriye görüyordu. Hz. Âişe(r.anha) annemiz çok kısa zamanda âlim sahabilerin müracaat kaynağı haline geldi. Bu hususta Ebû Musa elEş’arî (r.a.) şöyle diyor: **“Bizler, Peygamber’in ashâbı bir hadisi anlayamadığımızda, müşkül bir mesele ile karşılaştığımızda gider Hz. Âişe’ye sorardık. O da bize doyurucu bilgi verirdi.”**

Abdurrahman İbni Avf (r.a.)’ın oğlu Ebû Seleme de: **“Rasûlullah’ın sünnetini Âişe’den daha iyi bilen, ferâiz ilminde mâhir bir kimse görmedim.”** diyerek onun engin ilmini tasdik ediyordu.

O yedi fıkıh âlimi içinde yer aldı. Bunlar, Hz. Ömer, Hz. Ali, İbni Mes’ûd, İbni Abbas, İbni Ömer, Zeyd ibni Sâbit ve Hz. Âişe (r.anhûma) idi. Fıkıh ve ictihadda görüşü keskindi. Ferâiz ilmini iyi bilirdi. Talebesi Mesrûk: **“Allah’a yemin ederim ki, sahabenin ileri gelenlerinden birçoğı ferâize ait konuda gelir Hz. Âişe’ye sorarlardı.”** diye itirafta bulunmuştur.

Geceleri namaz kılar, çoğı zaman oruç tutardı. Öksüz ve yetimleri himâye edip yetiştirir, sonra da onları evlendirirdi.

Tekrarlarıyla birlikte 2210 hadis rivayet etmiş olan Hz. Âişe(r.anha)validemiz, sahâbe arasında en çok hadis bilen yedi kişiden biriydi. Kur’ân-ı Kerîm’i bütün incelikleriyle anlar ve tefsir ederdi. Arap şiirini ve soy bilgisi demek olan ensâp ilmini de çok iyi bilirdi. Kur’ân-ı Kerîm’i, hadîs-i şerîfleri, kısaca İslâmiyet’i pek çok insana öğretti.

Peygamber(s.a.v)Efendimizin vefatından sonra 47 yıl daha yaşadı. Hicretin 58. yılında, tıpkı Peygamber Efendimiz gibi 63 yaşında iken Medine’de vefat etti. **(Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir, Riyazüs Salihin, Erkam Yayınları)**

Hz. Aişe(r.anha) “dareyn saadeti” noktasında Allah Rasulü(s.a.v)’nden çok şey öğrendi. Onun hayatında olduğı gibi, Ondan sonra yaşadığı elli yıllık zamanda da, kendini Efendimiz’den

dinlediklerini yaşamaya ve anlatmaya adadı. Kadınlar gibi erkekler de Hz. Aîşe(r.anha)’den çok şey öğrendi; ahkâm ve âdâb noktasında ondan pek çok mesele nakletti. Şer’i hükümlerin dörtte biri **“Aîşe’den rivayet edildi.”** dense hiç de mübalağa olmaz. (*İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, VII, 107.*)

İlk Defa Bir Kadın İlme Mercî Oldu

Peygamber(s.a.v)Efendimizin baş asistanı olma şerefî, Hz. Aîşe(r.anha)’yi İslâm kadınlarına **“başmuallim”** olma makamına yükseltti. Sahabenin takıldığı ilmi meselelerde hacet kapısıydı O. Dünya tarihinde ilk defa bir kadın ilme merci oldu. Sahabe hiçbir yerde bulamadığı cevapları Ondan dinledi. Zaman zaman kibar-ı ashab da Ondan fetva sorardı. Bu noktada Ebû Musa el-Eşârî (v. 50 h.) şöyle demektedir: **“Biz Peygamber’in ashabına bir hadis müşkil olduğunda/bir mevzu anlaşılmadığında gider Hz. Aîşe’ye sorar; konuyla alakalı onda yeterli derecede ilim bulurduk.”**(Tirmizî, H. No: 38)

Kabîsa bin Züeyb(r.a) de, Onun ilmî derinliğine şu ifadelerle tanıklık etmektedir: **“Aîşe insanların en âlimiydi. Sahabenin büyükleri de Ona sorardı.”**(*Zehebî, Siyer-u A’lâmî’n-Nübelâ, IV, 282.*)

Kız kardeşi Esmâ(r.anha)’nın oğlu olması cihetiyle Hz. Aîşe(r.anha)’ye en yakın olanlardan Urve b. Zübeyr(r.a) de, **“Allah’ın kitabı, Rasulü’nün Sünnet’i, Arap şiiiri ve bir farzı Hz. Aîşe’den daha iyi bilenini görmedim.”** demiştir. (*İbn Ebî Şeybe, Musannef, VIII, 517.*)

Hadiste kol başı olan İbn Şihâb ez-Zührî’ye göre (v. 125 h.), **“Eğer Aîşe’nin ilmiyle bütün kadınların ilmi bir araya getirilse, Aîşe’nin ilmi daha ağır basar.”**(*Taberânî, el-Mu’cemu’l-Kebîr, H. No: 299; Hakîm, Müstedrek, H. No: 6734.*)

İslâm kadınlara erkeği aynı vasatta ele aldı, hedef olarak onlara aynı ufku gösterdi. Müslüman erkekler ne kadar yükselebilirse, kadınların da o kadar yücelebileceğini söyledi. Hz. Aîşe(r.anha)validemiz bunun en müşahhas misalidir.

EFENDİMİZİN(S.A.V) EN SEVDİĞİ KİŞİLER

H. Aîşe (r.anhâ) annemiz bu ilmî üstünlüğü ile Efendimize kendisini çok sevdirmişti. Bir gün Amr İbni As (r.a.) Rasûlullah (s.a.v)’e en çok kimi sevdiğini sordu. Efendimiz: **“Aîşe’yi”** buyurdu. Erkeklerden kimi dedi. **“Aîşe’nin babasını”** buyurdu.

Bir defasında: ***“Dininizin üçte birini Hümeyrâ’dan öğreniniz.”*** buyurdu. Âişe(r.anha) annemiz beyaz tenli idi. Ona Hümeyrâ diyerek iltifat ederdi. Yine bir defasında Efendimiz(s.a.v) kızı Fâtıma(r.anha)’ya: ***“Ey kızım benim sevdiğimi sen sevmemişin?”*** buyurdu. O da: ***“Elbet severim babacığım.”*** dedi. Efendimiz(s.a.v): ***“O halde Âişe’yi sev!”*** buyurdu.

H. Âişe(r.anha), zengin bir babanın üzerinde titrediği biricik kızı, devlet başkanının da eşi idi. Ömrünü daracak bir evde, çoğu defa karnını doyuramadan tamamladı. Zühd hayatından önce daraldı, sıkıldı, her kadın gibi o da dünyalıklar istedi. Sonra ayet nazil oldu; Ahzâb, 33/28-9. Muhayyer bırakıldı. Allah Rasulü’nü tercih ederek dünyalıklardan vazgeçti. Zamanla da ihtiyarî fakirliğe alıştı. Âhir ömründe hiçbir şeyden olmadığı kadar fakirlikten zevk aldı. Kız kardeşinin oğlu Urve’ye Peygamber(s.a.v)in ev halini anlatırken, ***“İki ay geçer, evde ocak tütmezdi.”*** demişti. Urve, ***“Teyze! Maîşetiniz neydi?”*** diye sorunca, ***“İki siyah şey; hurma ve su.(Esasında siyah olan hurmadır. Lakin birini diğerine tağlib etmek cihetiyle “esvedân” yani iki siyah şey denmektedir.)*** Yalnız, Allah Rasulü’nün ensardan olan komşularının koyunları vardı. Sütünden bize ikram eder, içirirlerdi.”(*Buhari, H. No: 2575; Müslim, H. No: 2972*)buyurdu.

Anneler yemez yedirir. Peygamber’in eşleri de Ümmet’in anneleriydi. Evleri bütün zamanlarda yaşayacak ve yoksulluğun acısını çekecek fakirlere teselli kaynağı olmalıydı. Kadınlar, ekmeğin yanında katık bulamayan çocuklar, ***“Eğer Allah kulun kendine yakınlığına göre ona dünyalık verseydi, Peygamber’in eşleri saraylarda yaşar, mükellef sofralara oturlardı.”*** diyerek onlara bakıp istikametlerini korudu. H. Âişe(r.anha), Allah Rasulü’nün hanesini o kadar muşahhas anlattı ki, israfa sivrulanlar ya da kanaati unutanlar; ***“Efendimiz günde iki öğün yemek yer, biri hurma olurdu.”***(*Buharî, H. No: 6455; Müslim, H. No: 2971*)

Ya da ***“Peygamber’in ailesi, Allah Rasulü ruhunu teslim edene kadar üç gün peş peşe buğday ekmeğinden karnını doyurmadı.”***(*Buharî, H. No. 6454; Müslim, H. No: 2970.*)rivayetlerini dinleyip kendilerine geldi.

HZ.ÂİŞE(R.ANHA)'Yİ İNCİTMİYİNİZ HADİSİ

Bir gün aileleri arasında Âişe(r.anha) annemiz hakkında konuşuluyordu. Efendimiz(s.a.v) onlara: **“Beni, Âişe hakkında incitmeyiniz! Cebrâil aleyhisselâm bana yalnız Âişe’nin yanında iken geldi.”** buyurdu. Fahr-i Kâinat (s.a.v) efendimiz Hz. Âişe(r.anha) annemizin sağlığında diğer hanımlarıyla da evlenmişti. Âişe(r.anha) annemiz genç olduğu için Efendimizin öbür aileleriyle ilgilenmesine tahammül edemezdi. Kendisi daha çok sevgiye mazhar olsun isterdi. Efendimiz(s.a.v) onun bu zaafını tamir sadedinde hasta olduğu bir gün iltifatla karışık ona şöyle dedi: **“Yâ Âişe! Sen benden evvel ölsen, ben seni kendi elimle kefenlesem, cenazeni kılsam kabre yerleştirsem.”** buyurdu.

Âişe(r.anha) annemizin gençlik ve kıskançlık damarları kabardı da: **“Yâ!.. Ben öleyim de siz benim evime yeni zevce getiresiniz öyle mi?”**dedi. Efendimiz tatlı tatlı gülümsedi. Onu böyle gülerек eğitti.

HZ.ÂİŞE(R.ANHA) ANNEMİZİN KISKANÇLIĞI

Fahr-i Kâinat Efendimiz (s.a.v) onun odasında kaldığı bir gün gece yarısı kalktı, üzerini giyindi ve dışarı çıktı. Âişe(r.anha) annemiz de peşini takip etti. Kendisi şöyle anlatıyor: **“Beni bir kıskançlık aldı. Diğer hanımlarının yanına gidecek sandım. Ben de arkasından çıktım ve takip ettim. Rasûlullah (s.a.) Bakiu’l-Garkad kabristanlığına vardı ve orada yatan ashabına duâ etmeye başladı. Ben yaptığımdan utanarak kendi kendime: “Anam-babam sana feda olsun Ya Rasûlallah! Sen Rabbi’nin rızası peşindesin. Ben ise nefsimle meşgulüm.”** diyerek geri döndüm.

Bir müddet geçince Rasûlullah (s.a.v) eve geldi. Durumu kendisine aynen naklettim. **Bana: “Ya Âişe! Allah Rasûlü’nün sana haksızlık yapacağını mı sandın?”** buyurdu. **Sonra benden: “Ya Âişe! Bu gece rabbime ibadetle meşgul olabilmem için bana müsaade eder misin?” diye izin istedi.** Ben de: **“Anam-babam sana feda olsun. Elbette...”** dedim. Bunun üzerine kendini ibadete verdi. Bütün geceyi tazarrû ve niyazla geçirdi.

Ne güzel bir eğitim... Ne yüce bir terbiye... Ne üstün ahlâk... Hatasını, kusurunu, hasedini, kinini, kibrini yüzüne vurmadan, ortaya

dökmeden terbiye edebilmek... Onu rahmet ve muhabbet ışınlarıyla tedavi etmek... Şefkat nazarlarıyla eğitmek... Karşısındakine değer vererek onu elde etmek... İzin isteyerek onun gönlünü fethetmek... Ve bütün hayatında bu yüce ahlâk ile hak yolunda devam etmek... Rabbimiz hak yolda karşımıza çıkacak engelleri bu yüce ahlâkla aşabilmeyi bizlere de nasib eylesin. Âmin.

Orucun Gölgesinde

Hz. Aişe(r.anha)validemiz, Kurban ve Ramazan bayramları dışındaki bütün günlerde oruç tutardı.(*İbn Sa'd, et-Tabakâtu'l-Kübrâ, VIII, 68.*)

Zorlanır, mecali kalmaz; fakat yine de nafile oruçlarını bozmazdı. Aşırı derecede sıcakların olduğu günlerde de orucunu terk etmezdi. Bir Arefe günü kardeşi Abdurrahman(r.a) yanına girdiğinde Onu oruçlu bir halde üzerine su serpilirken görür ve ***“Artık orucunu boz.”*** der. Hz. Aişe(r.anha), ***“Allah Rasulü’nden ‘Arafe günü tutulan oruç, geçen bir yılın günahına kefarettir olur.’ hadisini duyduğum halde mi iftar edeyim?”*** dedi.(*Ahmed, Müsned, H. No: VI, 128.*)

O halde oruca devam etti. Mümin; orucu bir tohum gibi yüreğine atıp zevkine varınca, Hz. Aişe gibi onunla birlikte, hep onun gölgesinde yaşamak ister. Hz. Aişe(r.anha), hasırın izleri yüzünde görülen Peygamber(s.a.v)Efendimizle aynı evde yıllarca yaşamış; Onun, bulunca tasadduk eden, bulamayınca da fukaraya, ***“Gıt al! Benim üzerime yazdır.”*** deyişine şahit olmuştu. Bu yüzden o da ne bulursa tasadduk ederdi. Bundan dolayı en yakınları tarafından da tenkit edilirdi. Hz. Muaviye(r.a) kendine 100 bin dirhem gönderince tamamını fakirlere taksim etmiş, yanında tek bir dirhem bırakmamıştı. Bunun üzerine Berîre, ***“Oruçlusun! Bir dirheme bize et alsaydın ya!”*** deyince, ***“Eğer hatırlasaydım yapardım.”*** demişti.(*İbn Sa'd, et-Tabakâtu'l-Kübrâ, VIII, 67.*)

HZ.AİŞE(R.ANHA) ANNEMİZE ATILAN İFTİRA (İFK HÂDİSESİ)

Hz. Aişe(r.anha)validemiz, Efendimiz(s.a.v)le bazı gazvelere katılmış, Benî Mustalik Gazvesi’nde çirkin bir iftiraya maruz kalmış, bu olay tarihe İfk hadisesi olarak geçmiştir. Yüce Allah, onun iftiraya uğradığını ifade etmek, temize çıkarmak ve masum olduğunu ortaya

koymak için ayetler indirmiştir. Efendimiz(s.a.v)onu Hz. Hatice(r.anha)'nin haricindeki hanımlarından daha çok sever, bunu da hissettirirdi. O, zekâsı, derin anlayışı, güçlü hafızası, güzel konuşması, ilme olan düşkünlüğü, Kur'ân-ı Kerîm'i veEfendimiz(s.a.v)'i en iyi şekilde anlamaya çalışmasıyla dikkat çekiyordu. Nihayet Peygamber(s.a.v)Efendimiz'in vefatı onun odasında, onun kucağında olmuş ve onun odasına defnedilmiştir.

Allah Rasulü(s.a.v) risalet hayatı boyunca sürekli olağan üstü şartlarda mücadele etti. Mekke'de, Bedir'de, Uhud'ta, Hendek'te ölümle burun burunaydı. Fakat ne Mekke, ne Hendek, onu ne Namazla Rabbiyle birlikte olmaktan, ne de Hendek'te zaferden mahrum etti. Hendek muharebesinde müşrikler, Yahudi ve münafıkları da saflarına katarak bütün güçleriyle son defa İslâm'a saldırdı. Fakat İslâm cephesini aşıp Mekke'ye giremediler. Hendek Muharebesi İslâm'la mücadelede dönüm noktası oldu. Kâfirler savaş meydanlarını evlere, yüreklere taşıdı.

Benû Mustalık Gazvesinde Abdullah b. Übeyy, Ensar'la Muhacir'i karşı karşıya getirecek hamleyi yaptı; fakat inen ayetler ve Allah Rasulü(s.a.v)'nün yerinde müdahalesi oyunu bozdu. Bu defa aynı muharebede münafıklar ikinci hamleyi yaparak Allah Rasulü(s.a.v)'nün evine kadar uzanıp, Hz. Aişe(r.anha)'ye iftira ettiler. Bununla Müslümanların Allah Rasulü(s.a.v)'nün hanesine olan itimatlarını sarsıp, savaş meydanlarında çökertemedikleri Müslümanları, içerden şüphelerle dağıtacaklardı. Ne var ki hadise üzerine on ayet nazil olarak(**Nur Suresi,11-20; Buharî, H. No: 4750.**) Hz. Aişe(r.anha)'nin iffeti tescillendi. İnsanlar en iffetli kadına, nasıl en iffetsiz isnatta bulunulabileceğine şahit oldu. Münafıkların İslâm'ı çökertmek için kurban olarak seçtikleri Aişe(r.anha), Müeddebe bir kadının Allah Teâlâ tarafından nasıl muhafaza edileceğine örnek olarak kıyamete kadar mihraplarda ayet ayet yâd edilmektedir

Rafizilerin –bir kısmı- Kur'an'ın beraatine değil de, (**Buharî, H. No: 4750; Müslim, H. No: 2770.**)bekledikleri Mehdi ortaya çıkınca Hz. Aişe'ye Had cezası uygulayacağına inanmaktadırlar. (**Abdullah Şibr eş-**

Şûî, Hakku'l-Yakîn fî Ma'rifet-i Usûli'd-Dîn, II, 25.) Hz. Aîşe(r.anha)validemiz ile alakalı açık ya da gizli ithamlarda bulunanların imanî durumunun ne olacağı hususu ulemâ tarafından erken zamanlardan beri konuşulmuş ve akîde kitaplarında yer almıştır.

Buna göre *kim Nur Suresi'ndeki ayetlere rağmen Hz. Aîşe(r.anha)'ye ithamda bulunursa, beraatini ilan eden ayetleri inkâr ettiğinden "kâfir" olur*, denmiştir. (*el-Kadî Ebû Ya'lâ, İbn Kesîr, Molla Aliyyu'l-Karî, İbn Abidîn. İbn Teymiyye, es-Sârimu'l-Meslûl, 566; İbn Kesîr, el-Bidaye ve'n-Nihaye, XIV, 376; Aliyyu'l-Karî, Şemmu'l-Avâriz fî Zemmi'r-Revafiz, 27; İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, VII, 162.*) Hz.Aîşe(r.anha)validemizin beraatinin Kur'an'la sabit olduğunu, bu noktada şüphe edenin bütün Müslümanların icmâ'ıyla kâfir olacağını ifade eder.(*Nevevî, Şerh-u Müslim, XVII, 117.*)

Hz. Âîşe (r.anhâ) validemiz Resûl-i Ekrem (s.a.v) efendimizi böylesine titiz takip etti. Savaşlarda beraber bulundu. Uhud günü, sırtında yiyecek içecek ve kırbalarla su taşıdı. Diğer sahâbî hatunlarla birlikte yaralılara yardımcı olmağa çalıştı. Hicretin beşinci senesinde Benî Mustalik veya Müreysî denilen gazveye katıldı. Fakat bu gazvede büyük bir imtihana dûçar oldu. Hiç beklenmedik bir belâyâ müptelâ oldu. İfk hadisesi olarak tarihe geçen bir iftiraya uğradı. Fakat Allah Teâlâ annemizi kısa zamanda temize çıkardı. Münâfıkların bir tuzağı olduğunu bildirdi. Nur sûresinden onbir âyet (11-21) nâzil oldu.

Allah Teâlâ yapılan dedikoduların tamamen asılsız bir iftira olduğunu bu âyetlerle duyurdu. Hadise şöyle vukû buldu: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz bir sefere çıkmak istediği zaman aileleri arasında kura çekerd. Benî Mustalik Gazasına giderken de aynı şekilde kura çekildi ve Âîşe (r.anhâ) annemize çıktı. Bu seferden dönerken konak yerinde geceleyin ihtiyaç için dışarı çıkan annemiz gerdanını kaybetti. Sabah ışığında bulurum ümidiyle gece karanlığında aramadı. Ortalık aydınlanınca kimseye söylemeden gitti. Âîşe(r.anha) annemiz gelinceye kadar orduya hareket emri verildi. Annelerimiz kapalı bir mahmil içinde deve üstünde taşınırdı. Âîşe(r.anha) annemiz hafîf, nahif ve zayıf idi. Hevdec denilen odacığı devenin üstüne konulurken hiç farkedilemedi. Âîşe(r.anha) annemiz konaklanan yere geldiğinde ordu hareket etmişti. Orada kimsecikler kalmamıştı. Belki farkedip geri dönerler ümidiyle

orada bekledi. Bir süre sonra da uyuyakaldı. Orduyu geriden takip etmekle görevli Saffan İbni Muattal uzaktan bir karaltı gördü. Ona doğru yaklaşıncı farkettil ve binmesi için devesini çöktürdü. Âişe(r.anha) annemiz deveye binince Saffan (r.a.) yularından çekerek kaldırdı. Kendisi önde yürüyerek yola revan oldu. Öğle sıcağında konak yerinde orduya yetişti. Hadisenin bundan sonraki seyrini Âişe(r.anha) annemiz kendisi şöyle naklediyor: ***“Medine’ye gelince, ben bir ay hastalandım. Meğer bu sırada halk arasında iftiralar dolaşıyormuş. Bundan tamamen habersizdim. Yalnız hastalığım sırasında beni şüphelendiren bir durum vardı. Rasûlullah (s.a.v)’dan, önceki hastalıklarımda görmüş olduğum şefkat ve merhameti bu hastalığımda göremiyordum. Yanıma geliyor, selam veriyor ve ismimi bile söylemeden ancak ‘hastalığınız nasıl?’ diyor, bu kadarla yetiniyordu.***

Benim, iftiracıların etrafa yaydıkları hiçbir şeyden haberim yoktu. Nihayet hastalığım biraz iyileşti. Bir gece Mistah’ın anasıyla kaza-ı hacet yerimiz olan “Menâsı” tarafına çıkmıştım. Buraya ancak geceden geceye çıkardık. Bu adet, evimizin yanında tuvaletler yapılmadan önce idi. Ben, Ebû Rûhm’un kızı ve Mistah’ın anası (Selmâ) ile kazâ-ı hacet mahalline yönelip giderken onun ayağı takılmış ve düşmüştü. Araplar arasında felaket zamanında söylenmesi adet olan “düşmanım helâk olsun” duası yerine Selmâ kadın: “Mistah helâk olsun!” diye oğluna beddua etti. Ben kadına: “Ne fena söyledin, Bedir’de hazır bulunan bir kişiye beddua edersin“ dedim. Bunun üzerine kadın bana: “Hele şu saf tazeye! Ortada dönen iftiraları duymadın mı?” dedi. Bana ortada dolaşan iftiraları anlatınca; “beynimden vurulmuşa” döndüm. Böyle bir iftiranın nasıl söylenebileceğini düşündüm. Düşündükçe dertlerim, ıstırabım arttı. Hastalığımanın üstüne bir hastalık daha yüklendi.

Evime dönünce de yanıma Rasûlullah (s.a.v) geldi. Selam verdi ve: ***“Hastalığınız nasıldır?”*** diye sordu. Ben de: ***“Ya Rasûlallah, anne ve babamın evine girmek üzere bana izin veriniz!”*** dedim.

Âişe(r.anha) annemizin gayesi, hâdiseyi bizzat anne ve babasından enine boyuna öğrenmek ve araştırmaktı. Bunun üzerine

Rasûlullah (s.a.v) bana izin verdi. Ben de anne ve babamın yanına geldim. Annem Ümmü Rûman’a: **“Anneciğim, halk arasında dönen bu ne biçim söylentidir?”** dedim. O da: **“Kızım, kendini üzme. Kendini ve sıhhatini düşün. Vallahi bir kadın, senin gibi güzelliğe mâlik ve eşinin yanında sevimli olsun ve birçok ortakları bulunsun da aleyhinde dedikodu etmesinler, bu pek nadirdir.”** dedi. Ben de: **“Sübhânallah! Halk böyle bir söz söylesin. Doğrusu şaşılacak şeydir.”** dedim. O gece babamın evinde yattım. Sabaha kadar gözümün yaşı dinmedi, gözüme uyku girmede.

Sabaha çıkınca Rasûlullah (s.a.v), Ali b. Ebî Tâlib(r.a) ve Üsâme b. Zeyd(r.a)’i çağırdı. Vahiy gecikince ehli ile ayrılıp ayrılmaması hususunda ashâbıyla istişâre etti. Üsâme (r.a.) Ehl-i Beyt için gönlünde beslediği muhabbeti şu ifadeleriyle ortaya koydu: **“Ya Rasûlallah, zevcât-ı tâhirâtınız afif ve zâtınıza lâîk ehlinizdir. Biz Âişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz.”** dedi.

Ali b. Ebî Tâlib(r.a) de: **“Ya Rasûlallah, Allah sana dünyayı dar etmemiştir. Âişe’den başka kadın çoktur. Bununla beraber Âişe’nin cariyesi Berîre’ye de sorunuz. O, doğrusunu size söyler”** dedi. Rasûlullah(s.a.v) da Berîre’yi çağırıp: **“Ey Berîre! Âişe’de sana şüphe veren bir hal gördün mü?”** diye sordu. Berîre de: **“Hayır, Ya Rasûlallah, görmedim. Sizi hak peygamber olarak gönderen Allah’a yemin ederim ki, ben hanım efendimden katiiyen ayıp olarak bir şey görmedim,”** dedi.

Rasûlullah (s.a.v), Zeyneb binti Cahş(r.anha)’a da sordu: **“Ey Zeyneb, Âişe hakkında ne bilirsin ve ne gördün?”** dedi. Zeyneb(r.anha) de: **“Ya Rasûlallah, ben kulağımı, gözümü işitmediğim, görmediğim şeyden muhafaza ederim. Vallahi ben, Âişe hakkında hüsn-ü şehâdetten başka bir şey bilmem.”** diye cevap verdi. Hz. Ömer (r.a.) da: **“Ya Rasûlallah, Âişe’yi sana tezvîc eden kimdir?”** diye sordu. **“Allah Teâlâ’dır”** cevabını alınca: **“Onu sana verirken Rabbim Teâlâ ve Tekaddes hazretlerinin seni aldatmış olmasını hiç hatıra getirir misin?”** dedi. Nitekim daha sonra Âişe(r.anha) annemizin berâeti ile ilgili olarak gelen âyetin içinde bu hüküm de yer aldı.(Bana gelince) **“Ben, o gün durmadan, dinlenmeden ağladım. O kadar**

gözyaşı döktüm ki, sanki ağlamaktan yüreğim parçalanacak sandım. Ne gözümün yaşı dindi, ne de gözüme uyku girdi. Sabahleyin babam ve annem yanıma geldiler. Bir ara annem ve babam yanımda oturup hep birlikte ağladığımız sırada Ensar'dan bir kadın geldi. O da oturup ağlamağa başladı.

Biz bu vaziyette iken ansızın Rasûlullah (s.a.v) içeri girdi. Yanıma oturdu. Hakkımda dedikodu başladığı günden beri yanımda oturmamıştı. Bir ay geçmesine rağmen hakkımda kendisine bir şey de vahyolunmamıştı. Fakat Rasûlullah (s.a.v)'de bir yumuşama vardı. Yanıma yaklaştı ve: *“Ey Âişe, hakkında bana şöyle şöyle sözler erişti. Eğer sen bu isnadlardan uzak ve berî isen yakında Allah seni berî kılar. Yok, eğer böyle bir günaha yaklaştınsa Allah'tan mağfiret dile ve tevbe et. Çünkü kul, günahını itiraf ile tevbe edince, Allah da ona af ile muamele buyurur.”* dedi.

“Rasûlullah (s.a.v), bu konuşmasını bitirince musibetin şiddetli harareti ile gözümün yaşı kesildi, nihayet gözyaşından bir katre bile bulamıyordum. Hemen babama: *“Rasûlullah (s.a.v)’ın söylediği söze benim namıma cevap ver.”* dedim. Babam: *“Vallahi kızım Rasûlullah (s.a.v)’a ne diyeceğimi bilmiyorum.”* dedi. Bunun üzerine Âişe(r.anha) annemiz çok hikmetli bir cevap verdi. Şöyle ki: *“Vallahi ben bilirim ki, siz halkın dedikodusunu işittiniz, nefsinizde büyütüp ona inandınız. Şimdi ben size; “beriyim” desem -Allah bilir ki, ben muhakkak beriyimbenim bu sözümü tasdik etmezseniz. Eğer bir şekilde itiraf etsem, Allah katî olarak berî olduğumu biliyor. Vallahi bu vaziyette benim ve sizin için bir örnek bulamıyorum. Ancak Yusuf’un kardeşleri Yusuf’un gömleği üzerinde yalan bir kan lekesi getirdikleri zaman Ya’kub, oğullarına: “Hayır, nefisleriniz size bu işi süslemiş, bir fitneye sevketmiş şimdi işim sabr-ı cemildir. Söylediklerinize karşı da sığınağım Allah’tır” demişti. Ben de bu sözü söylerim.”* dedi.

Sonra odama doğru gittim. Ben yalnız Allah’ın suçsuzluğumu ortaya koymasını umardım. Hakkımda okunur bir vahiy inzal buyrulmasını hiç zannetmezdim. Fakat şunu muhakkak sûretle umardım ki, Rasûlullah (s.a.v) uykusunda bir rüya görsün de Allah beni o rüya ile temize çıkarsın. Vallahi Peygamber(s.a.v) yerinden kalkmamıştı ve

oradakilerden hiçbirisi de odadan çıkmamıştı ki, nihayet Peygamber(s.a.v)’e vahiy inzâl buyruldu. Vahyin ağırlık ve şiddetinden terlemeğe başladı. Hatta kış günleri bile vahiy esnasında ondan inci tanesi gibi ter dökülürdü. Rasûlullah (s.a.v)’dan vahiy hali kaybolunca, o, sevincinden gülüyordu ve bana ilk söylediği söz şu oldu: **“Ya Âişe, Allah’a hamdet! Allah seni kesin sûretle berî kıldı.”**Bunun üzerine annem bana: **“Kızım, kalk da Rasûlullah’a teşekkür et.” dedi. Ben: “Hayır kalkmam ve yalnız Allah’a hamdederim.”** dedim.

Aziz ve Celîl olan Allah’u Teâlâ beraatım hakkında Nûr sûresi 11-21 âyet-i kerimleri inzâl buyurdu. Meâlen: **“(Peygamber’in eşine) bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir guruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın, aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan (elebaşlık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır.”**“Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın mü'minlerin, kendi vicdanları ile hüsnüzanda bulunup da: **“Bu, apaçık bir iftiradır”** demeleri gerekmez miydi?”

“Onların (iftiracıların) da bu konuda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Mademki şahitler getiremediler, öyle ise onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler.”

“Eğer dünyada ve âhirette Allah’ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, içine daldığımız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap isabet ederdi.”

“Çünkü siz bu iftirayı, dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Hâlbuki Allah katında çok büyük (bir suç) tur.”

“Onu duyduğunuzda: “Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Hâşâ! Bu, çok büyük bir iftiradır” demeli değil miydiniz?”

“Eğer inanmış insanlarsanız, Allah, bir daha buna benzer tutumu tekrarlamaktan sizi sakındırıp uyarır.”

“Ve Allah âyetleri size açıklıyor. Allah, (işin iç yüzünü) çok iyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

“İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de çetin bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”

“Ya sizin üstünüze Allah’ın lütuf ve merhameti olmasaydı, Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı (haliniz nice olurdu)!”

“Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını takip etmeyin. Kim şeytanın adımlarını takip ederse, muhakkak ki o, edepsizliği (yüz kızartıcı suçları) ve kötülüğü emreder. Eğer üstünüzde Allah’ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse asla temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah iştir ve bilir.”

Hz. Ebû Bekir (r.a.)’ın Mistah isminde fakir bir akrabası vardı. Onun geçinmesine yardımcı olurdu. Ifk hadisesinde münâfıklarla beraber hareket edince yardımı kestirmişti. Bu olay üzerine de Nur sûresi: 22. âyet-i celîle nâzil olmuştur: Meâlen: **“İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah Yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar, feragat göstersinler. Allah’ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.”**Bu âyetlerin inişiyle Hz. Âişe(r.anha)’nin günahsız olduğu ortaya çıktı. İftira atanlar da, **“hadd-i kazf”**e müstehak oldular.

Bu olayın haklarında şer olduğunu sanmamaları aksine bunun onlar için büyük bir hayır olduğu âyetlerle bildirilmiş oldu. Ayrıca bu âyetlerde mü’minlere bir terbiye ve ictimai ahlâk kuralı da öğretili. Çünkü bazı mü’minler, münâfıkların propagandasına inanmış ve bu dedikoduya katılmışlardı.

Hâlbuki İslâm’da hüsn-i zan ve beraet-i zimmet asıldır. Meseleyi işittiklerinde kendilerini Âişe’nin yerine koyarak iyice düşünmeliydiler. O yüce insanın şeref ve haysiyetini ayaklar altına almayacağını ve böyle çirkin bir işi yapmayacağını bilmeliydiler. Bunun apaçık bir iftira olduğunu söylemeleri gerekirken, onlar da iftiracılara katıldılar. Ayrıca bu iddiayı ortaya atanlar, bu hususta İslâm’ın şart koştuğu dört şahidi de getiremediler. Dolayısıyla Allah

katında yalancı oldukları ortaya çıktı. Mü'minler, bu olayın büyüklüğünü ve çirkinliğini kavrayamamış, olayı birbirlerine nakletmişlerdi. Hâlbuki bu sözü işitir işitmez, bundan uzak durmaları ve bunun büyük bir bühtan olduğunu söylemeleri gerekirdi. Ancak bunu yapmadılar, dolayısıyla Allah tarafından azarlandı ve kınandılar.

İslam, işlenmiş olan bir zina suçunun toplum arasında yayılmasını hoş görmezken, münâfıklar olmamış bir olayı yaymaya çalıştılar. Bundan dolayı hem dünyada hem de âhirette azaba çarptırılacakları bildirildi. Bütün bunlara rağmen yine de Yüce Allah, mü'minlere lütuf ve merhametiyle muamele ettiğini açıkladı. O'nun lütuf ve merhameti olmasaydı mü'minlerin bu olay yüzünden büyük bir felakete uğrayacaklarını da bildirdi.

İftira ile ilgili âyetlerin tefsiri

Hz.Âişe(r.anha)validemiz için gelen 17 âyet-i kerimeden birincisinin tefsirini (**Mevakib tefsiri**) şöyle bildiriyor:”Âişe’ye iftira edenler, sizden birkaç kişidir. Siz bu iftirayı kendiniz için kötülük sanmayın! Bu sizin için hayırlıdır. [Bu iftira sebebi ile çok sevap kazandınız. Onların yalanı meydana çıktığından, sizin şanınız, şerefınız arttı. Âyet-i kerime, sizin temiz olduğunuzu bildirdi.] O iftira edenlerden her biri için kazandıkları günah kadar cezaları vardır. Büyük iftira yaparak, çok çirkin şeyi söyleyenlere dünyada ve ahirette büyük azap vardır.”

Bunlara had vurulduktan sonra, Abdullah bin Ebi, hakir, zelil oldu. Hassan’ın gözleri kör, Mistah’ın eli çolak oldu. 12. âyet-i kerimde (Bu iftirayı işitince, mümin erkek ve kadınlar, kendi ailelerine iyi gözle bakmalı. Bu, meydanda bir yalan ve iftiradır, demelidirler) ve 19. âyet-i kerimde (Müminlerin kötü olarak anılmasını sevenlere, dünyada ve ahirette acı azaplar vardır) ve 26. âyet-i kerimde (Habis söz söylemek, habis adamlara layıktır. Habis adamlara, habis kelimeler yakışır) buyurulmuştur.

Hasais-ul habib kitabında diyor ki: Resulullahın (s.a.v)mübarek zevcelerinden birini kötöleyen kâfir olduğuna Abdullah ibni Abbas(r.a) hazretleri fetva vermiştir. Hele, Hz.Âişe(r.anha)validemizi

kötülemek, Kur'an-ı kerimi inkâr etmek olur. Bunun küfür olduğu icma ile sabittir. (*Mirat-i kâinat*)

Ev Hali

H. Aişe(r.anha) diğer annelerimiz gibi Allah Rasulü(s.a.v)'ne hizmet etmekten büyük bir keyif almasına rağmen, Efendimiz(s.a.v) hususi işlerini kendi yapmaya meyilliydi. Elbisesindeki söküşü diker, ayakkabısını siler, koyununu sağardı. Fakat bütünüyle de eşlerini Ona hizmet etme şerefinden mahrum bırakmazdı. H. Aişe(r.anha)validemiz; Allah Rasulü'nün misvağını yıkar.(*Ebû Davûd, H. No: 52*.)jitikâfta da olsa saçlarını tarar.(*Buharî, H. No: 5925*.)kokusunu sürerdi. Efendimiz yolda, izde uyuduğunda başını H. Aişe(r.anha)'nin dizi üzerine koyardı.(*Buharî, H. No: 334*.)

Allah Rasulü, bir eşin hanımını rahatlatmasına, ailede muhabbeti korumasına katkı sunacak pek çok şeyi Onunla yaptı. Bu bağlamda H. Aişe(r.anha)'yle iki defa yarıştı. Birinde H. Aişe(r.anha) geçti; Kilo alınca ise Allah Rasulü... Ona hem moral, hem de mesaj verme noktasında kilo aldığını işaret ederek, “İşte bu, o sebeptedir.” (*Ebû Davud, Sünen, H. No: 2580; Ahmed, Müsned, H. No: 25075*.)buyurdu.

Kadın Eşinin Dertine Çare, Sırrına İse Mezardır

Eşler birbiriyle dertleşir; sonra da dertlerine çare, sırlarına mezar olurlar. Allah Rasulü(s.a.v) de H. Aişe(r.anha)'yle dertleşir, zaman zaman da hususi bilgileri onunla paylaşırdı. Efendimiz(s.a.v) bir gün H. Aişe(r.anha)'ye, Mekke'nin fethi için hazırlık yapmasını fakat bu durumu kimseye açmamasını emreder sonra da evden ayrılır. Biraz sonra H. Ebu Bekir(r.a) içeriye girer. H. Aişe(r.anha)'nin yanında kalburlanan buğdayı görünce kızına, “*Niçin bu yiyeceği hazırlıyorsun?*” diye sorar. H. Aişe(r.anha) susar, cevap vermez. H. Ebu Bekir(r.a), “*Allah Rasulü bir yere cihada gitmeyi mi murad etti?*” diye سوالini yeniler. H. Aişe(r.anha) yine susar. Ebû Bekir(r.a), sırasıyla, “*Nereye gitmek istiyor; Bunu'l-Esfer, Necid Halkı, Kureys mi?*” diye sorar, fakat Aişe(r.anha) bunların hiç birine cevap vermez.

Daha sonra içeriye Allah Rasulü(s.a.v) girer. H. Ebû Bekir(r.a) aynı soruları ona da sorar. “*Belki de Kureys üzerine gideceksiniz?*”

deyince, Allah Rasulü(s.a.v), “*Evet.*” buyurur.(*Beyhakî, Delâilu’n-Nübüvve, V, 9.*)

Hız. Âişe(r.anha), kendisine emanet edilen sırrı, Allah Rasulü’nün en yakın sahabisi olan babasından da saklayarak, İslâm kadınlarına eşlerinin sırlarını evin dışına -dolaylı olarak da erkeklere, hanımlarının hallerini harice- taşımamayı telkin etmektedir.

Hız.Âişe (r.anhâ) Vâlidemizin Üstünlüğü

Hız. Âişe (r.anhâ) vâlidemiz, dünya kadınları arasında hususî bir yere sahiptir. Hazreti Ebûbekir es-Sıddık (r.anha)ın kızı, mü’mine bir kadın olmak başlı başına yüksek bir fazilettir. Onu asıl üstün kılan en önemli hususlar ise Peygamber Efendimiz (s.a.v)in hanımlarından olması, ilmi, takvası ve samimiyetidir. O, bu husûsiyetleriyle İslâm tarihinin en büyük şahsiyetlerinden biri hâline gelmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v)in zevceleri, mü’minlerin anneleridir. Bu durum âyet-i kerîmede açıkça beyan edilmiştir:“*O Nebî(yy-i zî`şân), müminlere kendi (öz) canlarından evlâdır! (Kendisi müminlerin babası makamında olduğu için,) eşleri de onların anneleridir!*”(Ahzâb Sûresi,6)

Bu anneliğin hakîkî bir annelik oluşu, Peygamber Efendimiz (s.a.v)in vefâtından sonra dahi onların başkalarıyla nikâhlanmasının helâl olmayacağının beyanıyla sabittir. “...Ne Allâh’ın Rasûlüne eziyet etmeniz, ne de onun (vefatının) ardından eşlerini nikâhlamanız sizin için ebediyyen (câiz) olmaz! İşte gerçekten de bu (anlatılanlar), Allâh katında (günahı ve cezayı gerektiren) pek büyük bir şey olmuştur.” (Ahzâb Sûresi,53)

Hız. Âişe (r.anha) Vâlidemizin Üstün Vasıfları

Ebû Mûsâ (r.a)dan rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v) Hız. Âişe (r.anha) validemizin üstünlüğünü şöyle beyan etmiştir: “*Erkeklerden pek çok kimse olgunluğa erişti kadınlardan ise İmrân kızı Meryem ve Firavun’un karısı Asiye kemale erişenlerden oldu. Âişe’nin diğer kadınlara üstünlüğü tirit yemeğinin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.*”(Buhârî, Enbiya:34; Nesâî, Muâşeret:3)

H.z.ÂiŖe (r.anha) buyurdu ki: *“Ben on vasıfla üstün kıldım. Cebrâil suretimi Peygamberimiz Efendimiz’e getirdi ve ‘bununla evleneceksin’ dedi.”*

On Vasıf

H.z.ÂiŖe (r.anha) kendisini üstün kulan on vasfı şöyle beyân etmiştir: “Peygamberimiz (s.a.v) bakire olarak sadece benimle evlendi. Annesi ve babası da muhacir olan zevcesi (ailesi, hanımı) sadece benim. Allah, benim suçsuzluğum üzerine semadan âyet indirdi. Rasûlüllah (s.a.v) benimle beraber iken vahye mazhar olurdu. Peygamberimiz (s.a.v) ve ben aynı kaptan guslederdik. Ben onun önünde uzanmış yatarken namaz kılardı, (hastalığında ben tedavi ettim). Benim göğsüme dayalı olarak, benim odamda ve benim gecemde son nefesini verdi, benim odamda defnedildi.” (Fahrüddin Er-Râzi, Tefsir-i Kebir Mefâtihu’l-Gayb, Akçağ Yayınları: 17/24-25)

EFENDİMİZİN(S.A.V) SON GÜNLERİ

İki Cihan GüneŖi(s.a.v) efendimiz hicretin 11. yılı Safer ayında rahatsızlanmıştı. Meymûne annemizin odasında bulunuyordu. Etrafında toplanan ailelerine şöyle bir baktı ve: *“Yarın ben neredeyim? Yarından sonra neredeyim?”* diye sormağa başladı. Firasetli annelerimiz Efendimizin bu sorusundan ÂiŖe(r.anha)’nin odasını arzu ettiğini anladılar ve: *“Ya Rasûlallah! Günlerimizi ÂiŖe’ye bağıŖladık.”* dediler. Kendi nöbetlerini ÂiŖe(r.anha) annemize verdiler.

Fahr-i Kâinat (s.a.v) Efendimiz ömrünün son günlerini onun yanında geçirdi. Mübarek başı onun kucağında iken ruhunu teslim etti. Nur bedeni onun odasına defnedildi.

PEYGAMBER EFENDİMİZİN(S.A.V) VEFATINDAN SONRAKİ HAYATI

H.z. ÂiŖe(r.anha) annemiz 28 yaşında dul kaldı. Peygamber hanımlarının başkasıyla evlenmesi Kur’an’da yasak edilmiş ti. Bu hükme uyarak evlenmedi. O kıyamete kadar gelecek mü’minlerin annesi olarak yaşamağa devam etti. H.z. Ebû Bekir ve H.z. Ömer devrinde hiçbir siyasî faaliyette bulunmadı. İlimle meşgul oldu. Evinde talebe yetiŖtirdi. Kadınların eğitim ve öğretimiyle yakından ilgilendi. Birçok kız ve kadın onun ders halkasında yetiŖti, onlara hadis nakletti.

Evi bir mektep haline geldi. Kadın, erkek herkesin rahatlıkla gelip sorusuna cevap bulduğu bir ilim, irfan ocağı oldu. Bilhassa yetim kız çocuklarını aldı büyüttü. Yetiştirip evlendirdi. Onlara hakiki analık şefkatini sundu. Kaderin cilve si annemizin çocuğu olmadı. Fakat bütün ümmet onun çocuğu oldu. İslâm dinini ve esaslarını anlatmada bütün insanlara örnek olan Hz. Âişe(r.anha)validemiz, Hz. Peygamber‘den (s.a.v) sonra da müracaat edenleri dinler, insanların sıkıntılarına çözüm arardı. Onun evi, çeşitli ilimlerin öğretildiği ve konuşulduğu bir ilim ve irfan yuvasıydı.

Hz. Âişe(r.anha)‘nin Kitab ve Sünnete en çok vâkıf olanlar arasında bulunduğu şüphe yoktur. Kendisi, bu bakımdan Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah b. Mesud ve İbni Abbas(r.anhüma)‘la bir tutulurdu. Hz. Âise vâlidemiz babası Hz. Ebû Bekir(r.a) ve Hz. Ömer(r.a), Hz. Osman(r.a)‘in hilâfetleri zamanında Hz. Peygamber‘den işittiklerini müslümanlara anlattı. Devamlı oruç tutar ve daima gece namazı kılardı. Hz. Âişe(r.anha)validemiz fıkıh ve içtihadda keskin, kuvvetli görüşe sahiptir. Fıkıh ilminin kurucularından sayılır. Devrinin üstün âlimlerinden ve Fukahâ-i Seb‘a dandır.

2210 HADİS RİVAYET ETTİ

O, İki Cihan Güneşi Efendimizden 2210 hadis-i şerif nakletti. En çok hadis rivayet eden ilk beş râvi arasına girdi. Onun rivayet ettiği hadislerden birkaç tanesi şunlardır: *“Ey Allah‘ım! Her kim ümmetime âit bir işin başına geçer de onlara güçlük çıkarırsa, sen de onlara güçlük çıkar. Her kim de onlara yumuşaklık gösterir ve merhametle muâmele ederse, sen de ona lütuf ve merhametle muâmele et.”*

Bir gün Rasûlullah (s.a.v) efendimiz Hz. Âişe (r.anhâ) annemize şöyle buyurdu: *“Ey Âişe! Geceleri şu dört şeyi yapmadan Kur‘an‘ı hatim etmeden, Benim ve diğer peygamberlerin şefaathlerine kavuşmadan, Mü‘minleri kendinden hoşnut etmeden, Hac etmeden”*

Âişe (r.anhâ): *“Anam-babam sana feda olsun. Ben bunları bu kısa müddet içinde nasıl yapabilirim?”* deyince Rasûlullah (s.a.v) tebessüm etti ve: *“Yâ Âişe! Ondan kolay ne var? Üç ihlâs bir fâtıha okursan Kur‘an‘ı hatmetmiş olursun. Bana ve diğer peygamberlere salavat getirirsen şefaathimize kavuşursun. Mü‘minlerin affını dilersem*

onları hoşnut edersin. “Sübhanallahi velhamdülillâhi ve lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh, lehül-mülkü velehül-hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadîr” tesbihini okursan hac sevabı gibi sevab alırsın.”

Hız.Âişe (r.anhâ) annemiz naklediyor: “Kızkardeşim Esmâ, Rasûlullah (s.a.v)’ın yanına geldi. Üzerinde ince bir elbise vardı. Derisinin rengi gözükiyordu. Rasûlullah (s.a.v) baldızına bakmadı. Mübarek yüzlerini çevirdi ve: “Ya Esmâ! Bir kadın namaz kılacak yaşa geldiği zaman iki eli ile yüzünden başka yerlerini erkeklere göstermemeli.” buyurdu.

“Ey Âişe! Yumuşak ol; Zirâ Allah Teâlâ bir ev halkına iyilik murad ederse onlara, rıfk, yumuşaklık kapısını gösterir.”

“Ey Âişe! Sana birisi, istemeden bir şey verirse kabul et, çünkü o, Allah Teâlâ’nın sana gönderdiği bir rızıktır.”

Talebe Kadrosu

Hız. Aişe(r.anha)validemiz; uzaklarla alakadar olurken, -ilim seferberliğinden- en yakınlarını mahrum etmedi. Bilakis insanlar Ona ancak en yakınlarının delaletiyle ulaşabildi. Kardeşi Muhammed’in iki oğlu Kasım b. Muhammed ve Abdullah b. Muhammed, kız kardeşi Esmâ’nın iki mahdumu Abdullah ve Urve b. Zübeyr b. el-Avvâm, Abdullah b. Zübeyr’in Hamza’dan torunu Abbâd da ilminden istifade etti. Talebeleri kadrosunda, sahabeden Amr b. Âs, Ebû Musa el-Eşârî, Zeyd b. Halid el-Cühenî, Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Rebîa b. Amr el-Cureşî, Saib b. Yezîd, Haris b. Abdillâh b. Nevfel dâhil olmak üzere pek çok isim vardı. Saîd b. Müseyyeb, Alkame b. Kays, Ata b. Ebî Rebah gibi tâbiûnun büyükleri de ondan okudu.

Hız. Aişe yalnız başına bir külliye, tek başına bir ümmet gibiydi. Onun ilminden, anneleri olması cihetiyle her ne kadar erkekler de istifade etmiş olsa da, asıl kadınlar müstefid oldu. Kardeşi Abdurrahman’ın kızı Esmâ ve Hafsa, Hasan Basrî’nin annesi Hayre başta olmak üzere pek çok kadın Onun rahlesinde yetişti. *(Aişe Ümmü’l-Müminîn, ed-Düreru’s-Seniyye, Zahrân, 2013, 181-2.)*

Sonraki asırları derinden etkileyecek âlimleri yetiştiren ya da onların başmuallimi olan Hız. Aişe(r.anha)validemiz, modern anlamda bir tahsil görmedi. Ne üniversitede okudu, ne de akademik kariyer yaptı.

Lakin ondan gelen rivayetler büyük âlimler tarafından nass kabul edildi; hıfzedildi.

Kadınlar!

İlk kadın üniversitesini O kurdu. Kadınlara dünyaya sadece yemek yapmak, çamaşır yıkamak, ev işleriyle alakadar olmak için değil; -asıl olarak- İslâm'ı anlamak, yaşamak ve yaşatmak için geldiklerini söyledi. Kadınları uyanmaya, kadının onuruna sahip çıkmaya ve hürriyeti yalnız Allah'a kullukta aramaya çağırdı.

Kur'an-ı Kerîm'e Vukûfiyeti

"Mum dibine ışık vermez." Sözü, Hz. Aişe(r.anha)validemiz ile değişti; mum önce dibine ışık verdi. Hz Aişe(r.anha) de sahabe gibi Allah Rasulü(s.a.v)'nü dikkatle dinler, mevzuyu anlayana kadar soru sormaktan imtina etmezdi. Allah Rasulü(s.a.v), **"Hesaba çekilen azab görür."** hadisini irad buyurunca, Hz. Aişe(r.anha), **"Allah Azze ve Celle, 'Kime kitabı sağdan verilirse, hesabı kolay olacaktır.' (İnşikâk Suresi, 7-8.) buyurmuyor mu?"** dedi. Bunun üzerine Allah Rasulü(s.a.v), **"Ayette geçen 'hesab' kelimesi 'arz etmek' anlamındadır. Lakin kim hesaba çekilirse helak olur."** buyurdu. (Müslim, Cennet 19; Ebû Davud, H. No: 393.) Bunun üzerine Hz. Aişe(r.anha) sustu; hâl diliyle **"İşittim ve itaat ettim."** dedi. **Çünkü Onun "Kur'an Müslümanlığı" içerisinde Sünnet'e düşmanlık yoktu. Bilakis kadına dair fikhî hükümleri Allah Rasulü'nden O öğrendi; insanlara o rivayet etti.**

Hz. Aişe, kendisi gibi, soran-sorgulayan kadın öğrenciler yetiştirdi. Sonra da onlara dair kıymet hükmünü verirken, "Ensar'ın kadınları ne güzel kadınlardır. Hayâları dinde derin anlayış sahibi olmalarına mani olmadı." (Müslim, Hayz 13; İbn Mace, Taharet, H. No: 634.) buyurdu.

Allah Rasulü her nevi ahlaksızlığın hüküm ferma olduğu Cahiliyye'den insanlık tarihinin en müeddeb kadınlarını çıkardı. Her biri önce hayâlarıyla temayüz etti. Lakin hayâları, Ahiretlerinin selameti, bir meseleyi sormalarını gerektiriyorsa onu sorup öğrenmelerine mani olmadı. Maneviyat ehramında Hz. Hatice(r.anha) ve Fatıma(r.anha)'dan sonra en büyük Hz. Aişe(r.anha)'ydi. O kadarki,

Allah Rasulü'nün **“İşte Cebrail, seni selamlıyor.”**(*Müslim h.no: 6457*)ifadesinde belirttiği gibi bizzat meleğin selamına nail oldu.

H. Aîşe(r.anha)validemiz Efendimizin(s.a.v)evinin resmi sözcüsüdür. Bu cihetle, açıklamaları öncelikle bütün hanelerin muallimeleri olan İslâm kadınlarıyla alakalıdır.Erkeklerin, evde hanımlarının komutanları değil eşleri olduklarını, insanlar Onun ev hallerine dair anlattıklarından fark etti. O anlattıkça mü'minler evlerin kışla değil, muhabbet karargâhları olduğunu anlattı. Allah Rasulü'nün, **“En hayırlınız ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben aileme karşı hepinizden daha hayırlıyım.”**(*Tirmizî, Menâkıb, 85.*) **şeklindeki buyruğunun evde nasıl müşahhas planda tezahür ettiği de** yine H. Aîşe(r.anha) ile alakalıdır. Erkeğin kadın üzerinde olduğu gibi, kadının da erkek üzerinde hakları olduğunu, bunların **“muhabbet”** merkezli nasıl eda edileceğini bu Ümmet daha çok H. Aîşe(r.anha)validemizden dinleyip, öğrendi.

Nihayet O da Bir İnsandı

İnsandı, daraldığı anlar da olurdu. Onlardan birinde H. Ebû Bekir Hane-i Saadete girdi. Allah Rasulü ile konuşurken sesinin yükseldiğini görünce üzüldü; “Ey Falanın kızı! Allah Rasulü'ne karşı sesini yükseltiyorsun (haberini var mı?)” diyerek ona tokat atmak istedi. Bütün bunlar olurken Allah Rasulü Ebû Bekir'e engel olmaya çalışıyordu. Ebû Bekir öfkeyle evden ayrıldıktan sonra, Allah Rasulü, H. Aîşe'ye dönüp, “Adamın elinden seni almamı nasıl buldun?” (*Ebû Davûd, H. No: 4999.*) diyerek gönlünü aldı.

Göz Yaşı Tarlasında Namaz

Allah Rasulü neyi, nasıl yaptıysa, H. Aîşe hayatı boyunca onlara sadık kaldı. Hâne-i Saadette Allah Rasulü'nün kendisinden müsaade isteyip namaza durmasına, gözünden boşalan yaşların yeri ıslattığına, bu halin Bilal-i Habeşi'nin gelip onu sabah namazına çağırmasına kadar devam ettiğine şahit olan(*İbn Hibban, H. No: 620*)H. Aîşe, namazlarını bu Nebvî huşu ile eda etmeye ihtimam gösterirdi.

H. Aîşe, Efendimiz'in vefatından sonra evini mescide çevirdi. Hem gece, hem gündüz vakitlerinde uzun kıyamlarla Rabbinin huzurunda durdu. Namazlarının tanıklarından Kasım b. Abdurrahman

şunları söylemektedir: “Sabah evden çıktığımda önce halam Hz. Aîşe’nin evine uğrar, ona selam verirdim. Yine bir sabah uğradığımda Hz. Aîşe kıyam halinde tesbih ediyor, “Allah bize lütfuyla muamele etti de bizi kavurucu azaptan muhafaza buyurdu.”(Tûr, 52/27.) (mealindeki) ayeti okuyor, dua ediyor, ağlıyor ve ayet-i tekrar ediyordu. Ayakta durmaktan usanana kadar durdum onu bekledim. Sonra bir ihtiyacım için çarşıya gittim. Tekrar evine döndüm. Halam aynı şekilde namaza devam ediyor ve ağlıyordu.”(*İbn Receb, Fethu’l-Barî, IV, 247.*)

Hiz. Aîşe(r.anha), namazda hiçbir anestezinin koparamayacağı kadar dış çevreden kopar; tam bir teslimiyetle eda ettiğı namazlarda, seccadesi gözyaşı tarlası olurdu.

Hiz. Aîşe(r.anha)validemiz, Peygamber (s.a.v)‘in sünnetini iyi bilen, anlayan ve uygulayan Sahabilerin başında yer alırdı. O, babasının himayesinde ve Hiz. Peygamberin yanında iken de, zekâsı, anlayış ve kabiliyeti, öğrenme arzusu, aşk ve îmânı ile kendisini en iyi şekilde yetiştirmiş, hiçbir kadına nasip olmayan bilgiler edinerek, o zamanın ve günümüz kadınına birçok konuda örnek olmuştur.

Hücresinin Mescidi Nebevî’ye bitişik olması itibariyle, Resûli Ekrem’in (s.a.v) Mesciddeki tâlim ve irşadlarını dâhi, her zaman hücrelerinden takip etmek, herhangi bir suretle takip edemediklerini, Resûli Ekrem‘den sorup öğrenmek imkânını bulan, noksanı, hatası varsa, bizzat Resûli Ekrem (s.a.v) tarafından ikmal ve tashih olunmak suretiyle yetişen bir şahsiyettir.

Hiz.Aîşe(r.anha) annemiz İslam’ın en önemli hukukçularının başında gelir

Validelerimizin en genci olan Hiz.Aîşe(r.anha) validemiz, Efendimiz Hazretlerinin sürur kaynağı idi. Vahyin ağırlığının verdiği ruh halinden bir nebze soluklanabilmek için Efendimiz, Hiz. Aîşe annemize, “*kelliminî ya Hümeýra*” derdi. “*Konuş benimle ey pembedik*”.

İlim Yolunda Ulaştığı Nokta

Hiz. Peygamber’in hanımları arasında ilmiyle ön plana çıkan Hiz. Aîşe(r.anha)’dır. İlmî şahsiyetinin oluşmasında o günün Arap toplumunda özellikle nesep ilmi gibi bazı konularda bilgisine

başvurulan âlim bir babanın evinde doğup büyümesinin, Hz. Peygamber'le beraber olmasının, şahsi kabiliyet ve zekâsının büyük rolü vardır. Maddi bakımdan varlıklı olması, çocuğunun olmayışı, uzun süre Medine'de ahabın önde gelenlerinin bulunduğu ortamı paylaşması ve Cemel vakasından sonra siyasî olaylardan çekilip kendini tamamen ilim ve irşada vermesinin de ilmî gelişiminde önemli bir yeri olmalıdır. Arap dilini maharetle kullanan Hz. Aîşe, Arap şiirini, tarihi ve nesep ilmini, bu konularda uzman olan babasından öğrenmişti. Cahiliye döneminin sosyal durumunu, örf ve âdetlerini de çok iyi biliyordu. Zekâsı, kabiliyeti, merakı ve Hz. Peygamber'le olan beraberliği sayesinde, Kur'ân'ı ve sünneti en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahabilerin başında yer alıyordu. Onun ilmî seviyesinin enönemli göstergeleri, Kur'ân'ı tefsir etmesi, sünnetin anlaşılmasında ilmî tenkit zihniyetini ortaya koyması ve dinî hükümlerin elde edilmesinde kıyas başta olmak üzere bazı akli yöntemleri kullanması gelmektedir. Ayetlerin kıraat vecihlerini, nüzul sebeplerini ve kelimelerin delaletlerini bilmesi, Kur'ân'ı tefsir etmesine büyük katkı sağlamıştır. Aynı zamanda bu birikimi sayesinde ayetlerden nasıl hüküm çıkarılacağını biliyordu. Fıkha olan vukufiyeti sebebiyle Medine'de fetva veren yedi fakihden birisi idi. Onun icthat ve fetvaları, fakih ve müçtehitler arasında yer almasını sağladı. Verdiği fetvalar incelendiğinde onun sadece furû-ı fıkıh sahasında değil, hüküm çıkarma yöntemi (bir anlamda fıkıh usulü) ve hikmet-i teşri konularında da derin bir anlayış ve kültüre sahip olduğu görülür. Gerek bu konulara gerekse ferâize olan derin vukufiyeti dolayısıyla tâbiûn fakihlerinin birçoğu ona müracaat eder ve yüksek seviyedeki fıkıh bilgisinden faydalanmak üzere onunla istişare ederlerdi. Bu yüzden Ata b. Ebî Rabah gibi tâbiûn fakihleri fıkıhı ondan daha iyi bilen kimseyi görmediklerini ifade etmişlerdir.

HZ.AİŞE(R.ANHA) ANNEMİZİN VEFATI

Hiz. Âişe (r.anhâ) annemiz, Fahr-i Kâinat (s.a.) efendimizden sonra kırk yedi yıl daha yaşadı. 66 yaşlarında iken Medine'de **17 Ramazan 58 (678) tarihinde Salı gecesi vitir namazını kıldıktan sonra vefat etti, cenaze namazını** Medine valisi **Ebû Hüreyre(r.a) kıldırdı ve**

Cennet'ül-Bakî' mezarlığına defnedildi. Cenazesi vasiyyeti üzere bekletilmeden aynı gecede kaldırıldı. Kabre erkek ve kızkardeşlerinin çocukları koydu. Bedeni Medine'de Cennetü'l-Bakî'de kaldı. Ruhü Cennete uçtu. Rabbimiz cümlemizi Âişe annemizin şefaatine nâil eylesin. Âmin.

CEMEL VAKASI

Hız. Âişe'nin bu son kırk yıllık hayatındaki en önemli olay; Cemel Vak'ası'dır. Hız. Osman(r.a)'in karisiklik çıkaran entrikacı asiler tarafından şehid edilmesinden sonra halîfe olan Hız. Ali, katilleri bulmak ve kisas yapmak hususunda günün şartları gereği olarak sabırla hareket etmeyi uygun bulmustu. Bu yumusak davranıştan yüz bulan asiler tasminliklerini artırarak fenalıklarına devam ettiler.

Durum böyle endise verici bir hâl alınca Ashâb-i Kirâm'ın büyüklerinden bir kısmı (Talha, Zübeyr.(R.anhuma). Mekke'ye giderek o sırada hac için orada bulunan Hız. Âişe(r.anha)'yi ziyaret edip, olaylara el koymasını ve kendilerine yardımcı olmasını istediler. Hız. Âişe(r.anha)validemiz de; acele etmemelerini, sabırla bir köseye çekilip Hız. Ali(r.a)'ye yardımcı olmalarını tavsiye etti. Ashâb-i Kirâm'ın büyükleri de Hız. Âişe(r.anha)'nin tavsiyesine uyarak, askerleriyle Irak ve Basra'ya gitmeyi uygun gördüler. Hız. Âişe(r.anha)'ye de: **"Ortalık düzelinceye ve halifeye kavusuncaya kadar bizimle beraber bulun, bize destek ol, çünkü sen müslümanların annesi ve Resulullah'ın muhterem zevcesisin, herkes seni sayar dediler."** Hız. Âişe(r.anha) de, müslümanların rahat etmesi ve Ashâb-i Kirâm'ın korunması için onlarla birlikte Basra'ya hareket etti. Bu gidişi asiler, Hız. Ali(r.a)'ye baska türlü anlattılar. Bu arada Hız. Ali(r.a)'yi de zorlayarak Basra'ya gitmesini sagladılar. Hız. Ali(r.a) de Basra'ya gelince Hız. Âişe(r.anha)'ye bir haberci yollayarak, olaylar ve yolculuğu hakkındaki düşüncelerini sordu. Hız. Âişe(r.anha), **fıtneyi önlemek ve sulhu sağlamak için Basra'ya geldigini; öncelikle katillerin yakalanmasını istediklerini halife Hız. Ali(r.a)'ye bildirdi.** Bu görüşü Hız. Ali (r.a)de uygun bularak sevindi. Memnun olan her iki taraf üç gün sonra birleşmeyi kararlaştırdılar.

Bu baris haberini ve memnunlugu isiten münafıklar birleşmeye engel olmak için, gece karanlık basınca, her iki tarafa da ayrı ayrı askerlerle saldırdılar. Taraflara da: "**Bakın, karşınızdakiler sözünde durmadı**" deyip bu gece baskını ile ortalığı karıştırdılar. Karanlıkta neye ugradıklarını bilemeyen müslümanlar harb etmeye başladılar. Her iki taraf da karşısındakini suçluyordu. İşte bu iki müslüman grup arasında meydana gelen çatismaya Cemel vak'ası denir.

Bu vak'ada Hz. Aise(r.anha)'nin içtihadı Hz. Ali(r.a)'nin içtihadına uymamıştı. Buna rağmen galib olan Hz. Ali(r.a), müminlere anneligi Kur'an-i Kerim ayeti ile sabit olan Hz. Aise(r.anha)'ye ikram ve izzette bulundu. "**Ali'yi sevmek imandandır.**" hadisini haber veren Hz. Âişe(r.anha) de Hz. Ali(r.a)'yi çok severdi. Daha sonra Hz. Ali(r.a)'nin şehâdetine üzüldü ve çok ağladı. Çünkü sahâbiler birbirlerini çok severlerdi.

Mecusî ateşini bastırıp söndüren İslâm'ın nurundan rahatsız olan Farisiler, uygarlıklarının çöküşünde en büyük paya kim sahipse, öncelikle onları hedef aldı. Evlerde yeniden Mecusî ateşini yakmak isteyenler, İslâm'ın kızının "üsve-i hasene"si olan Hz. Âişe(r.anha)'ye saldırdı.

Bir Kalemin Mahareti ve Rafizilik

İbn Sebe, 14 asırdır fitne sahnesinden hiç inmedi. Dün Müslümanları karşı karşıya getiren mektuplar aynı kalemden çıkmıştı. Hz. Âişe, Talha ve Zübeyr adına Hz. Ali(r.anhüma) aleyhinde hangi kalem yazdıysa, Hz. Ali(r.a) adına da sahabe aleyhinde aynı kalem yazmaktaydı. Hz. Osman(r.a) adına valiye yazılan, daha sonra da Mısır'a dönen heyet tarafından ele geçirilecek şekilde gönderilen mektubu da aynı kalem yazmıştı. Tek bir kalem pek çok sahabiye karşı karşıya getirerek Ümmet'in yüreğinde kıyamete kadar kapanmayacak yaralar açtı. İbn Sebe'nin kaleminin varlığından ve tahribatından haberdar olmayanlar, yanlış doğru niyetine okuyacağı gibi, kendisi de muhtemel krizlerin esiri olacaktır.

İbn Sebe mektupların tesiriyle Ümmet'ten büyük bir parça kopardı. Ayet ve hadisler yalanlara göre tevil edildi. Ortaya on binlerce tabisi olan bir mezhep çıktı. Âlimler bütün Müslümanları, bunlara karşı

âgâh olmaya çağırdı. Hz. Ali(r.a) de onlara dair, **“Yalana Rafizi’den daha iyi şehadet eden birini görmedim.”** dedi; Şerîk ise, **“Rafizi dışında her karşılaştığından ilim al. Çünkü onlar(Rafiziler) hadis uydurur, sonra da onu din edinirler.”**(Minhâcu’s-Sünneti’n-Nebeviyye, I, 60.)buyurdu.

Hz. Aişe(r.anha)validemiz ile alakalı, kitaplarda yer alan iftiraların neredeyse tamamı yalancılıkla iştihar eden Rafiziler’e aittir. İmam Suyutî, Miftahu’l-Cenne adlı eserinin başında Rafiziler’in görüşünü naklederken şöyle der: **“İnsanların asırlardır içinde olduğu bu fasid mezhebin aslının ne olduğunu beyan etme zorunluluğu olmasaydı, onlardan hiçbir şey burada zikretmezdim. Zira bunlar rivayetini dahi helal kabul etmediğim hikâyelerdir.”**(Suyûtî, Miftahu’l-Cenne, 6.)

Ben Müminlerin Annesiyim; Münafıkların Değil

Rafizilerin eserlerinde Hz. Aişe (r.anha)’ye dair pek çok iftira ve tenkidin yanında, Onun faziletini inkâr noktasında uydurulan çok sayıda rivayet de vardır. **“Peygamber’in eşleri onların anneleridir.”**(*Ahzab Suresi,6.*) ayet-i kerimesi ile ikaz edilen ve “Hz. Aişe (r.anha)’ye sövmeyin, o da annenizdir.” diye uyarılan Rafiziler, **“Aişe annemiz değil, biz annelerimize sövmüyoruz.”** diyecek kadar ileri gitmiştir.

Bir gün Hz. Aişe(r.anha)validemize; **“Bir adam, senin, onun annesi olmadığını söylüyor.”** denince, Hz. Aişe(r.anha)validemiz de; **“Doğru söyledi; ben müminlerin annesiyim, münafıkların değil.”** buyurdu. (*El-Âcurrî, eş-Şerîa, V, 2393;“Sadaka, Ene Ümmü’l-Müminîn ve Lestu bi Ümmi’l-Münafikîn.”*)

Bitmeyen Rafizi, Şia Öfkesi

Hz. Aişe(r.anha)validemizin Allah Rasulün’den(s.a.v) sonra uzun yıllar yaşaması, Müslüman aile yapısının numune şekli Peygamber Evi’nin daha çok ondan gelen rivayetlerle müşahhas bir hal alması gibi hususiyetler sebebiyle Rafiziler, Şia’nın Ona olan öfkesi hiç dinmemiştir. Her dönemde yazılan Şia kitapları Hz. Aişe ile alakalı iftiralarla doludur. Fakat İbn-u Ebi’l-Hadîd gibi bazı Şii yazarlar da yer yer hakkı söylemekten kendini alamayarak Onun büyüklüğünü takdir etmiştir.

Bugün bile İranda şii camilerinde, Hz.Ebubekir (r.a),Hz.Ömer(r.a)Hz.Osman(r.a),Hz.EbuHureyre(r.a)Hz.talha(r.a)Hz.v ahşi(r.a)Hz.Aişe(r.anha)validemize hakaret devam etmektedir.

Hesabı Ahiret’te Görülecek Yalanlar

Rafizilerin Hz. Talha ve Zübeyr’in, Hz. Aişe’yi Cemel Günü’ne çıkardığı ve onlarla birlikte gittiği iddiası da tarihi hakikatlere aykırıdır. Zira Talha ve Zübeyr, Hz. Ali’den umre yapmak için izin talep etmiş, Hz. Ali de gitmelerini münasib görünce onlar Mekke’ye varmış, orada Hz. Aişe ile karşılaşmışlardır. Dinlerini yalan ve takıyye üzerine bina eden Rafizilerin bir diğer iddiası ise, Hz. Talha(r.a)’nın –haşa- Hz. Aişe(r.anha)’yi sevdiği, Basra’ya hareket etmek istediğinde, kendisine mahremsiz çıkmasının caiz olmadığı söylenince de Talha ile evlendiği iftirasıdır.(*El-Kummî, Tefsîru’l-Kummî, II, 377.*)Bu da Hz. Aişe(r.anha)validemizi itibarsızlaştırma sürecinde uydurulan ve hiçbir muteber eserde yer almayan; yıkımı dünyada görülen, hesabı ise Ahiret’te verilecek yalanlardan biridir.

Manası Çarpıtılan Bir Ayet

Rafizler, Hz. Aişe’nin evinden çıkarak, **“Evlerinizde oturun ve daha önce Cahiliyye döneminde olduğu gibi açılıp ortaya dökülmeyin.”**(*AhzabSuresi,33*) mealindeki ayet-i kerimeye muhalefet ettiğini söylemektedirler.

Hz. Aişe(r.anha)validemiz, Allah Rasulü(s.a.v) zamanında nasıl meşru bir ihtiyacı için evden çıkıyorsa, Efendimiz(s.a.v)’den sonra da çıkmaya devam etmiştir. Fakat –haşa- açılıp sokaklara dökülerek değil, etrafında kız kardeşinin oğlu Abdullah b. Zübeyr(r.a) gibi mahremleri olduğu halde, yüzünü de örterek seyahat etmiştir. (*Minhacu’s-Sünne, IV, 355.*)

Ayet-i kerimede zikredilen evlerde oturma emri, zannedildiği gibi kadınların hanelerine hapsolmaları manasında değil, hayatlarının merkez üssünün evleri olması gerektiği anlamındadır. Nitekim Allah Rasulü(s.a.v), eşleri için, **“İhtiyacınız için evden ayrılmanız noktasında serbestsiniz.”** buyurmuştur. (*Buharî, H. No: 4795*).

Buna göre bir kadın sıla-i rahim, hasta ziyareti yapmak, tedavi olmak, tahsil etmek, herhangi bir maslahatını karşılamak için 90 km’den

daha az olan mesafelere yalnız başına gidebilir. Yanlarında mahremleri olanlar ise diledikleri yerlere sefer edebilirler. Bu ayet-i kerime nazil olduktan sonra da Allah Rasulü(s.a.v) eşleriyle birlikte seyahat etmiş, veda haccına gitmiştir. Hz. Aişe(r.anha)'yi kardeşi Abdurrahman(r.a)'ın hayvanının arkasına bindirerek Tenim'den umre yaptırmıştır. Müminlerin anneleri, Allah Rasulü(s.a.v) hayattayken olduğu gibi, ondan sonra da hac etmiş; bunun için evlerinden ayrılmışlardır.

Cemel hadisesi, siyasi açıdan tahlil edilirken Hz. Aişe(r.anha)'nin müçtehid olması gözden ırak tutulmamalıdır. O, Müminlerin annesi olarak evden çıkıp hadiseye müdahil olmasının Ümmet'in maslahatı için gerekli olduğunu düşünmüş ve bu yönde adım atmıştır. Bu durumda Hz. Aişe(r.anha) günahkâr olmaz; bilakis Allah Rasulü(s.a.v)'nün, **“içtiḥad edip isabet eden iki ecir, hata edense bir sevap alır.”**(Müslim, Akdiye, 6.)hadisi fetvasınca indellah me'cur olur. Müslümanların sulhu için evden çıkan Hz. Aişe(r.anha)validemizin hata ettiği farz edilse, Peygamber(s.a.v)Efendimizin buyruğuna göre yine de günahkâr değildir. Nitekim daha sonra Cemel'e gidişinden dolayı pişman olmuş; hadiseyi her hatırladığında, gözünden boşalan yaşlar örtüsünü ıslatacak kadar ağlardı. **Pişmanlık tövbedir; bir günahtan tövbe eden ise hiç günah işlememiş gibidir. İslâm'da tövbe edenler tenkit değil, takdir edilir.**

Şii müellif İbn Ebî'l-Hadîd'in naklettiğine göre, Hz. Ali(r.a), Cemel'de muzaffer olunca Hz. Aişe(r.anha)'yi Abdu'l-Kays'tan yirmi kadınla birlikte Medine'ye gönderir .(*İbn Ebî'l-Hadîd, Şerh-u Nehci'l-Belâga, XVII, 254.*)Muharebe meydanında birisi, “Ey Müminlerin Emiri! Aramızda fey'i ve esirleri paylaş!” deyince, Hz. Ali(r.a) Ümmet'i bölmeye memur bu kişiye, şer cephesinin bütün oyunlarını bitirecek şu soruyu sorar: **“Hanginiz Müminlerin annesini payına alma cüretini gösterecek!”**(*İlelu's-Şerâi', II, 603.*)

Hz. Aişe (r.anha) validemiz mi, Hz. Fatıma (r.anha) validemiz mi?

Rafiziler, şiiler, Hz. Fatıma(r.anha)validemiz üzerinden, Hz. Aişe(r.anha) düşmanlığı yapmakta, önce Ümmet'i, “Fatıma mı, Aişe mi?” diyerek ikisinden birini tercihe zorlamakta; Aişe'den

kopardıklarını ise daha sonra Fatıma'nın babasına ve O'nun getirdiği İslâm'a hasım hale getirmektedirler.

Şia'nın, **“Hz. Aîşe ile Fatıma arasında husumet vardı.”** iddiaları da hakikate aykırıdır. Zira bizzat Rafiziler tarafından telif edilen eserlerde yer alan ve Hz. Aîşe(r.anha)'ye isnad edilen rivayetlerden biri şu şekildedir: **“Allah Rasulü'ne Ali'den daha sevimli bir erkek, Fatıma'dan da daha sevgili bir kadın görmedim.”**(*el-Meclisî, Bihâru'l-Envâr, 38, 313.*)

Hz. Âise, güzel ahlâklı, merhamet dolu, cömert ve ibadete düskün, çok zeki bir sahâbiydi. Hepsinin basında en mümtaz vasfı ise islâm'a ve ilme olan büyük hizmeti idi. Müslüman bilginler arasında yaygın bir rivayete göre fıkıh ve dinî ilimlerin dörtte birini Hz. Âise nakletmiştir.

Ebû Mûsa el-Es'ârî(r.a): *"Bizler, müskül bir mesele ile karsılastığımızda gider Hz. Âise'ye sorardık." demistir.*

Abdurrahman b. Avf'in oğlu Ebû Seleme(r.a): *Resulullah'in sünnetini Hz. Âise'den daha iyi bilen; dinde derinleşmiş, Ayet-i Kerîme'lere bu derece vâkıf ve sebeb-i nüzulleri bilen, ferâiz ilminde mâhir bir kimseyi görmedim." demistir.*

Hakkında imam Zührî(r.a): *"Eger zamanının bütün âlimlerinin ve peygamberimizin diğer zevcelerinin ilmi bir araya toplansa, Hz. Âise'nin ilmi yine daha ağır basardı" derdi.*

Atâ b. Ebî Rebâh(r.a): *"Hz. Âise, ashâb içinde en çok fıkıh bilen, isabetli rey bakımından en ileri gelen bir kimse idi." demistir.*

Tabiinden Mesruk(r.a): *"Allah'a yemin ederim ki, Ashâb-i Kirâm'in ileri gelenlerden bir çoğu gelir Hz. Âise'den Ferâiz'e ait sorular sorar ve öğrenirlerdi." demistir.*

Hz. Âise Peygamberimizden ikibinikiyüzon hadîs rivayet etmiştir. Kendisinden de Ashâb ve Tabiin'den birçok kimse hadîs nakletmişlerdir. Sahih hadis kitapları Hz. Âise'nin fetvaları ile doludur. Ahmet b. Hanbel Müsned adlı eserinde de Âise'nin rivayet ettiği hadislerinden uzun uzun bahseder.

Hz. Âîşe(r.anha)'nin naklettiği hadislerden bazıları:

"Ey Âise, Allah, kullarına lutf ile muamele edicidir. Her iste yumusak davranılmasını sever."

"Her gün yirmi kere ölümü düşünen kimse, şehidlerin derecesini bulur"

"Resul-i Ekrem (s.a.v) 'in en ziyade hoslandığı ibadet, devamlı olani idi, az olsa bile."

"Sekir (sarhosluk) veren her içki haramdır. "

Hazret-i Peygamber (s.a.v) söyle buyurmıştır: "Cebrâil hiç durmaz komsu hakkına hürmet olunmasını bana tavsiye ederdi. Hatta ben yakında komsuyu mirasçı kilacak sandım. "

HEM DOĞUNUN, HEM DE BATININ HEDEFİNDEKİ BÜYÜK KADIN: HZ. AİŞE(R.ANHA)

En azılı İslâm düşmanları gibi, eserinin en çok satan kitaplar listesinde olmasını arzulayan yazarlar da Hz. Aîşe(r.anha) üzerinden hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır. Oryantalist çalışmalar başlığı altında toplayabileceğimiz bu eserlerin sahipleri, daha çok Allah Rasulü(s.a.v)'nün Hz. Aîşe(r.anha) ile erken yaşta evlenmesi mevzuu üzerinden İslâm'a saldırmış; kazdıkları şüphe kuyularına çektikleri insanların imanlarıyla oynamışlardır.

Kureyş, Allah Rasulü'nün her attığı adımı, her sözü yakından takip eder; insanların anlamakta zorlanacağı bir mesele ya da bir zelle bulsa, habbeyi kubbe yaparak İslâm'a saldırırdı. Fakat Allah Rasulü(s.a.v)'nün Hz. Aîşe(r.anha) ile izdivacını sıradan bir hadise olarak görmüş, bu izdivaçla alakalı menfi manada hiçbir şey söylememiştir. Eğer Kureyş bu evlilikte bir istismar görmüş olsaydı, mutlaka konuşacak, ***"Bizi hakkaniyete çağıran Muhammed'in yaptığına bakın!"*** diyecekti; lakin demedi, diyemedi. Bu hususta onlardan tek satırlık bir tenkit nakledilmedi. Çünkü Allah Rasulü(s.a.v)'nün Hz. Aîşe(r.anha) ile izdivacı, Hicaz örfünde çok normal bir hadiseydi.

Ayrıca bu izdivac, Allah Rasulü(s.a.v)'nün doğrudan talebiyle olmamış; Hz. Hatice(r.anha)'nin vefatından sonra uzun zaman altı çocuğa hem annelik, hem de babalık yapmasına şahit olan yakınları yeni bir izdivaç noktasında O'na telkinde bulunmuş, bu bağlamda Havle

Binti Hakîm (Ümm-u Şerîk) de Hz. Aişe(r.anha) ile evlenmesini teklif etmiştir. Allah Rasulü(s.a.v), Hz. Aişe(r.anha) tarafına evlilik teklifi götürdüğünde, Hz. Aişe(r.anha)validemiz çoktan evlenecek çağa gelmişti. Zira, muteber siyer kitaplarında da belirtildiğine göre Hz. Aişe(r.anha) Allah Rasulü'nden önce Cübeyr b. Mut'im ile nişanlanmıştı.

O günkü örfte bir kızın evlilik çağına gelip gelmediği takvimle değil, fiziksel gelişimle takdir edilirdi. Tıpkı bir çiftçinin, ürünün hasad vaktinin geldiğine, bizzat gelişimine bakarak karar vermesi gibi, Cahiliyye'de de evlilik için bizzat kızın fiziki durumuna bakılırdı. Havle(r.anha), Hz. Aişe(r.anha)'de bu gelişimi gördüğünden dolayı Allah Rasulü(s.a.v)'ne onunla evlenmeyi teklif etmişti. Çünkü Hz. Aişe(r.anha) o yıllarda çocukluk dönemini geride bırakmış, Mekke örfüne göre evlenecek kızlar arasına girmişti. Örfler asırdan asra olduğu gibi, bölgeden bölgeye de değişir. 50-60 yıl önce Anadolu'da kızların evlenme yaşı 15-16 iken bugün üniversite okuyan kızlarda bu ortalama 25-26'ya yükselmiştir. Ayrıca bilinmelidir ki, sıcak iklimlerde kız çocuklarının gelişimi, soğuk memleketlere göre daha erken olmaktadır.(*Merkezu't-Tenvîri'l-İslâmî, Redd-ü İfîrââtî'l-Münessîrin Havle'l-İslam, 86-7.*)

İSLAM'A ADANMIŞ BİR HAYATIN HULÂSASI

İslâm'la bir çağ kapandı, Kıyamet'e kadar sürecek muhteşem bir çağ açıldı. Batıl kaybetti, Hak kazandı. İslâm'ın nihaî zaferiyle Ebu Cehil gibi büyük aktörlerini kaybeden Batıl, çöken sistemlerinin ve aktörlerinin yerine yenilerini sürerek Dîn-i Mübînle olan mücadelesine hiç ara vermedi.

Batıl, İslâm İnkılabının ailedeki tesirini kırabilmek için Hz. Aişe(r.anha)validemizi kurban seçti; 14 asır Doğu ve Batı'nın müseccel yobazları Onu itibarsızlaştırmak için yazıp-çizdi. İslâm'ın, kadının hayatında ne derece tesirli olduğunu; bunda da en büyük payın Hz. Aişe(r.anha)'de olduğunu fark eden Batıl, özelde birbirine hasım olan şubelerini Hz. Aişe(r.anha) düşmanlığında ittifaka çağırması; Hristiyanlığın keşif ve ifsad kolu Oryantalizma ile Mecusiler, Hz. Aişe(r.anha)'ye birlikte saldırmışlardır.

H. AîŖe(r.anha), Ümmetin hem annesi, hem âlimesi, hem muhaddisesi, hem mürŖidesi, hem mücahidesi, hem de büyük mazlumesidir. Bütün bunların ötesinde O, Peygamber(s.a.v)’in eŖidir. Saraylarda yaŖayabilir, müreffeh mekânlarda keyif yapabiliirdi. Lakin öyle yapmadı, dünyaya meyletmedi. EŖiyle birlikte kurduğu hayata sadakat gösterdi. Ümmet’e anne oldu; topyekûn bütün Müslümanlar da ona “anne” diye hitap etti.

Yahudi, İbn Sebe’nin tahrikiyle Ümmet’i içerden paralayınca, Irak ve Mısır halkı H. Osman(r.a)’a; Ŗam da H. Ali(r.a)’ye sövmeye baŖlamıŖtı. Hariciler ise her ikisine lanet okuyordu. Müslümanların bölünmesine Ŗahid olan H. AîŖe(r.anha) evine kapanıp zulme sessiz kalmadı, meydan yerine çıktı, bir annenin yapması gerekeni yaptı ve manevi evlatlarını Hakk’a Ŗahit olmaya çağırdı. İnsandı, yanıldığı mevzular da oldu. Tövbe etti, ağladı. Sahabeye sövenlere iletilmek üzere kız kardeŖinin oğlu Urve’ye, bütün Müslümanlara duyurması için bir vasiyette bulundu: “Bunlar Allah Rasulü’nün aŖhabına istigfar etmekle emr olundular.(HaŖr Suresi’nin 10. ayet-i kerimesini kastediyor. Takî Osmanî, Fethu’l-Mülhim, VI, 280.)ne var ki tersini yapıyor, sahabeye sövüyorlar.”(Müslim, H. No: 7491.)dedi.

Allah Rasulü(s.a.v), son hastalığında Onun evine gitmek arzusunda olduğunu ihsas ederek, **“Bugün neredeyim, yarın neredeyim?”**(*Buharî, Fedailu’s-Sahabe, 13*)diye sordu. Bu ifadedden, H. AîŖe(r.anha)’nin evine gitmek istediğini anladılar. Son yedi günü, **“Humeyrâ”**sının evinde geçirdi. Oradan mescide gitti. Allah Teâlâ ruhunu, baŖı Onun sadrına yaslı olduğu orada aldı. Orada yaŖadı, oraya defnedildi.

Peygamber’den sonra her an, ona ulaŖmanın arzusuyla tam elli yıl mezarının yanında yattı H. AîŖe(r.anha). Evi Peygamber’in kabri; kabri de evi oldu. Kadını heva denizinde boğmak isteyenler, ilimî, irfanı ve edebiyetle bir “deniz feneri” gibi İslam’ın kızına yol gösteren H. AîŖe(r.anha)validemize dün olduğu gibi bugün de saldırmakta; Onun üzerinden Müslüman’ın eŖini, kızını, evini ve topyekûn mahremiyet hayatını çökertmeyi amaçlamaktadır. İslam’ı insanlarla koruyan Allah Azze ve Celle, H. Ebu Bekir(r.a)’in, H.Ömer(r.a)’in,

H.z.Osman(r.a)'ın, H.z.Ali(r.a)'nin itibarını koruduğu gibi İslam'ın kızının deniz feneri H.z. Âişe(r.anha)validemizide muhafaza edecektir.

H.z. Âişe(r.anha)'nin özellikle tesettür konusundaki hassasiyeti bir başkaydı. Bu hususta hayatı boyunca en ufak bir taviz vermemişti. Bu hassasiyeti o kadar ileri derecede idi ki H.z. Ömer(r.a) vefat edip kendi odasına defnedildikten sonra kabirle arasına bir perde çektiymişti. Yeğeni H.z.Hafsa(r.anha) kendisini ziyarete geldiğinde takmış olduğu başörtüsünü ince bulmuş onu ikiye katlayarak nasıl örtünmesi gerektiğini göstermişti. Tesettür konusunda kadınları her zaman ikaz eder ve Nur Suresi'nde emredildiği gibi örtünmelerini hatırlatırdı.

Hülâsâ, onun hayatında öne çıkan başlıklar şöyle idi:

Sadelik, Cömertlik, İlim sevgisi, Dini yaşamada hassasiyet, Fedakârlık, İffet ve nezahet, Sadakat.

Resulullah(s.a.v), (Allahü teâlâ beni kendi nurundan yarattı. Benim nurumdan da Ebu Bekri, onunkinden de, Ömer ile Âişe'yi yarattı. Ömer'in nurundan, mümin erkekleri, Âişe'ninkinden de mümin kadınları yarattı) buyurup sonra Nur suresinin (Allah birine nur vermezse, o münevver olamaz) mealindeki 40. âyetini okudu. (Lübab-ül-elbab)

İmam-ı Rabbani hazretleri buyuruyor ki:

Ehl-i sünnet âlimleri buyurdu ki; İlimde ve ictihadda H.z. Âişe(r.anha), H.z. Fatıma(r.anha)'dan üstündür. İlimde ve ictihadda H.z. Âişe(r.anha), zühd ve dünyadan kesilmekte ise, H.z. Fatıma(r.anha) daha ileridir. Bunun içindir ki, H.z. Fatıma(r.anha)'ya Betül yani çok temiz demişlerdir. H.z. Âişe(r.anha) Ashab-ı kirama İslamiyet'i öğretirdi. ***(İmamı Rabbani, Mektubat, c. 2, m.67)***

Resulullahın(s.a.v) torunlarından Seyyid Abdülkadir-i Geylani(k.s) hazretleri ise, (H.z.Âişe(r.anha)validemiz, bütün kadınlardan daha üstündür) buyurdu. ***(Gunye)***

İctihadı H.z. Ali(r.a)'ye uymadığı için, Rafiziler, şiiler kendisine çok iftira ediyor, H.z.Ali(r.a)'yi sevmezdi diyorlar. Hâlbuki ***(Ali'yi sevmek imandandır)*** hadis-i şerifini, H.z. Âişe(r.anha)validemiz haber verdi. Böylece, onu sevdiğini ve herkesin de sevmesi lazım geldiğini bildirdi.

Hadis âlimlerinden Abdülhak Dehlevî hazretleri, (Medaric-ün-nübüvve) kitabında buyuruyor ki: Âişe-i Sıddıka hazretlerinin faziletleri, üstünlükleri, sayılamayacak kadar çoktur. Eshab-ı kiramın fıkıh âlimlerindendi. Çok fasih ve belîğ konuşurdu. Ashab-ı kirama fetva verirdi. Fıkıh bilgilerinin dörtte birini Hz.Âişe(r.anha) haber vermiştir. Hadis-i şerifte, **(Dininizin dörtte birini Humeyra’dan öğreniniz!) buyuruldu. (Kurret-ül-ayneyn) [Resulullah, Hazret-i Âişe’yi çok sevdiği için, Ona (Humeyra) derdi.]**

Ürvetübnî Zübeyr hazretleri buyuruyor ki: Kur’an-ı kerimin manalarını ve helal ve haramları ve Arab şiirlerini ve nesep ilmini, Haz. Âişe(r.anha)’den daha çok bilen kimse, görmedim.

Bir hadis-i şerifte de buyuruldu ki:**(Erkeklerden vezirim Zübeyr bin Avvam, kadınlardan ise Âişe’dir.) [Deylemi]**

Haz.Âişe(r.anha)validemize sordular ki, Resulullah en çok kimi severdi?” **Fatıma’yı severdi, dedi. Erkeklerden en çok kimi severdi dediler. Fatıma’nın zevcini buyurdu.**” Bundan anlaşılıyor ki, zevceleri arasında, Hz. Âişe(r.anha)’yi, çocukları arasında, Hz. Fatıma(r.anha)’yı, Ehl-i beyti arasında, Hz. Ali(r.a)’yi, Ashabı arasında ise, Hz. Ebu Bekir(r.a)’i en çok severdi. **(Mektubat-ı Rabbani)**

Haz. Âişe(r.anha)validemiz buyuruyor ki:”*Bir gün Resulullah mübarek nâlinlerinin kayışlarını çakıyordu. Ben de iplik eğiriyordum. Mübarek yüzüne baktım. Parlak alından ter damlıyordu. Ter damlası, her tarafa nur saçıyordu. Gözlerimi kamaştırıyordu. Şaşakaldım. Bana doğru baktı. (Sana ne oldu ki, böyle dalgın duruyorsun?)” buyurdu. **Ya Resulallah! Mübarek yüzünüzdeki nurların parlaklığına ve mübarek alnınızdaki ter tanelerinin saçıkları ışıklara bakarak kendimden geçtim, dedim. Resulullah kalkıp yanıma geldi. Gözlerimin arasını öptü ve (Ya Âişe! Allah’u teâlâ sana iyilikler versin! Beni sevindirdiğin kadar, ben seni sevindiremedim)** buyurdu. Hz.Âişe(r.anha)’nin mübarek gözlerinin arasını öpmesi, Resulullahı severek, Onun cemalini anlayarak gördüğü için aferin ve takdir olmaktadır.*

Haz. Âişe(r.anha), kendisinin, ezvac-ı tahiratın hepsinden daha üstün olduğunu söyler, Allah’u teâlânın nimetlerini sayar, (Resulullah

benimle evlenmeden önce, Cebrail aleyhisselam, benim resmimi Resulullah'a gösterip "Bu senin zevcendir" demişti) derdi. O zaman canlı resmi yapmak haram olmamıştı ve resmi, insan da yapmamıştı. Resulullah, Âişe(r.anha) validemize buyurdu ki:(Seni üç gece rüyada gördüm. Melek, beyaz ipek üzerindeki resmini bana gösterdi. Bu senin zevcendir, dedi. Rüyada, meleğin gösterdiği resmini unutmadım.) **[Buhari ve Müslim]**

Resulullah(s.a.v), Hz. Âişe(r.anha)validemiz'den başka, hiçbir zevcesinin yatağında (vahiy) gelmedi. Bu da, Hz. Âişe(r.anha)'nin Allah'u teâlâ indinde kıymetinin pek çok olduğunu göstermektedir. Ümmi Seleme(r.anha) validemiz Hz. Âişe(r.anha) için bir şey söyleyince, Resulullah, (Âişe için beni incitme. Bana vahiy, yalnız Âişe'nin yatağında iken gelmektedir) buyurdu ve Ümmi Seleme validemiz de, tevbe etti.

Hz. Âişe(r.anha), (Bana karşı yapılan iftiranın yalan olduğu Allah'u teâlâ tarafından bildirildi) diyerek öğünürdü. Allah'u teâlâ, Nur suresindeki 17 âyeti göndererek, Hz. Âişe(r.anha)'ye iftira edenlerin Cehenneme gideceklerini bildirdi. Hz. Âişe(r.anha)'nin izzeti ve şerefının yüksekliği bu âyet-i kerimelerle de anlaşıldı. **(Medaric-ün-nübüvve)**

İmam-ı Rabbani (k.s)hazretleri buyuruyor ki:

Hz. Âişe-i Sıddıka(r.anha)validemiz, Allah'u teâlânın sevgilisinin sevgilisi idi. Peygamberimiz vefat edinceye kadar, onu çok sever ve yanından ayırmazdı. Onun odasında, onun yatağında ve mübarek başı onun kucacağında iken can vermişti. Onun misk kokulu odasında defnedilmiş, kalmıştır. Bütün bu üstünlüklerden ve kıymetlerden ayrı olarak kendisi büyük âlim ve müctehid idi. Peygamber efendimiz, dinin yarısının bildirilmesini ona bırakmıştı. Ashab-ı kiram sıkıştıkları zaman, ona gelip, ona sorup öğrenirlerdi. Müctehid olan böyle bir Sıddıkaya, Hz. Ali(r.a)'ye uymadı diye, dil uzatıp, ona yakışmayan çirkin iftiraları söylemek Müslüman olana yakışmaz. İmanı olan kimsenin ağzından böyle sözler çıkmaz. Bu fakir [yani imam-ı Rabbani] miskinleri doyurduğum zaman, Ehl-i beytin ruhlarına niyet ederdim. Yani Resulullah ile birlikte, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin(r.anhüma)'ın ruhlarına da

gönderirdim. Bir gece rüyada, Fahr-i âlemi(s.a.v) görüp selam verdim. Selamımı almadı ve mübarek yüzünü döndürüp (Ben yemeği Âişe'nin evinde yerdim. Bana yemek göndermek isteyenler, Âişe'nin evine gönderirlerdi) buyurdu. Bundan anladım ki, rüyada yüzünü çevirmesinin sebebi, yemek dağıtırken, niyette Hz. Âişe(r.anha)'yi ortak etmediğim içinmiş. Ondan sonra Hz. Âişe(r.anha)'yi de hatta zevce-i mutahharaların hepsini niyette ortak eyledim. Ehl-i beytin hepsini araya koyarak dua eder oldum. Çünkü bunlar da, Ehl-i beyttendir. O halde Resulullah(s.a.v) Hz. Âişe-i Sıddıka yolu ile gelen eziyet, Hz. Ali yolundan gelen eziyet ve cefadan daha çoktur. Akı ve insafı olan, bunu pekiyi bilir. Bu sözlerimiz, Hz. Ali(r.a) ve Peygamber efendimizi(s.a.v) sevenler ve sayanlar içindir.

Hz. Âişe(r.anha)validemiz, Peygamber(s.a.v)Efendimizin hanımı olmakla ve müminlerin annesi olmakla şereflendi. Bir âyet-i kerime mealî: ***"Resulullahın zevceleri müminlerin anneleridir."*** (AhzabSuresi, 6)

Resulullah(s.a.v) ile akraba olmak şerefi çok büyüktür. İmanlı olan her akrabası muhakkak cennetliktir. Çünkü hadis-i şeriflerde buyuruluyor ki: ***"Kızlarımı evlendireceğim kimselerle, evleneceğim kadınların Cennetlik olmasını Rabbimden istedim. Rabbim de kabul etti."*** [Şirazi]

"Benimle evlenen veya kız alıp verdiklerim, Cehenneme girmez." [Deylemi, İ. Neccar]

Rabbim cümlemizi Dini mübini İslam'ı şuurlu olarak yaşayan,Allah'a ve Onun şanlı Peygamberi Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)ya uyan,Ehl-i Beyti seven,müminlerin annelerini seven onların ahlakını ahlak edinen ve şefaatlerine mazhar olanlardan eylesin.Hz.Âişe(r.anha)validemizide bizlerden razı eylesin.Amin.

**HZ.FÂTİMA-TÜZ ZEHRÂ(R.ANHA)
(D.M.609.Mekke. V.H. 11-M.632.Medine)**

Nebûler Nebisinin son çiçeği. Efendimiz(s.a.v)'in dünyada neslini devam ettiren nur yumağı... Kızlarının en küçüğü... Cennet gençlerinin efendileri Hz. Hasan(r.a) ve Hüseyin'in (r.a.) anneleri... Hz. Ali'nin (r.a.) zevcesi... Eli değirmen döndüren "Fâtıma ana" diye anılan bir sultane anne... Beyi ve çocuklarıyla Ehl-i Beyt'i teşkil eden ümmetin hanımlarının seyyidesi... Cennet hanımlarının efendisi...

HZ.FÂTİMA-TÜZ ZEHRÂ(r.anha);Validemiz, Bi'setten yaklaşık bir yıl önce, Hicretten 13 yıl evvel (m. 609), Cemadiy'ul-Ahir ayının 20. Cuma günü Mekke'de doğdu. (*İbn Sa'd ile (eş-Tabakât, VIII, 19)* Resûlullah(s.a.v)'ın Hz. Hadîce-tül Kübrâ(r.anha)'dan olan dört kızından en çok sevdiği.

Künyesi; *"babasının annesi, anam"* mânasına gelen *"Ümmü ebîhâ"* idi. Bu künyeyi almasının sebebi, Fâtıma'yı anne sevgisiyle seven Resûlullah(s.a.v)'ın kendisine bu şekilde hitap etmesi. Ümmü'l-Hasaneyn, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin(r.anhümanın)anneleri. **Lakabı;**O, Zehra ve Betül lakaplarıyla meşhurdu. Zehra; *"Ak yüzlü, nur yumağı, beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın"* manasına, Betül ise; *"Dünyevi heveslerden uzak, ibadet için kendisini Allah'a*

yönelten, iffetli ve namuslu kadın” anlamına gelmekteydi. (Ebû Nuaym, II, 39).

Deylemî’nin Ebû Hureyre’den (r.a.) rivayet ettiği bir hadis-i şerifte, Efendimiz(s.a.v): **“Onu sevenleri, Allah’ın Cehennemden uzaklaştıracağı için kızıma Fâtıma adını verdim.”** buyurdu. Fâtıma, **“sütten kesilmiş”** anlamına gelmektedir.

Hız.Fatıma(r.anha); Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)’ın biricik kızı, O’nun aziz damadı, ilmin kapısı Hz. Ali (r.a)’nın hanımı, Hz. Hasan ve Hüseyin(r.anhüma)’in anneleri idi.

Yaşam Dönemi:

1- Babası Resulullah (s.a.v) ve eşi Hz.Ali (r.a) ile geçirdiği dönem.

2- Toplumsal ve siyasi açıdan çok önemli olan babasının ölümünden sonra geçirdiği birkaç aylık dönem.

Çocukları: Hz.Hasan, Hz.Hüseyin, Hz.Zeynep, Hz.Ümmü Gülsüm, Hz. Muhsin.(r.anhüma)

CENNET HANIMLARININ EFENDİSİ FÂTİMATÜ’Z-ZEHRA

Hız. Fatıma(r.anha)’nın, Peygamberimizin (s.a.v) hayatında çok önemli bir rolü var. Annesi vefat ettiğinde henüz 10 yaşındaydı. O, yaşının küçük olması sebebiyle ve bilhassa annesi Hz. Hatice (r.anhâ)’nın vefatından sonra babasının yanından hiç ayrılmadı. Bazan babasının elini tutup Mekke sokaklarında gezdi. Bazan da babasının peşini takip etti. Müşriklerin işkencelerine maruz kalan babasına yardımcı olmağa çalıştı. Bir gün babasıyla Kâbe’ye gitmişlerdi. Kureyş Müşrikleri onları görünce toplandılar ve fısıltı halinde birbiriyle konuşmaya başladılar. Babası Kâbe’nin yanında namaza durdu. Secdeye vardığında Ukbe İbni Ebî Muayt adındaki azgın müşrik, bir deve işkembesi getirerek babasının sırtına koydu. Geriye çekilip uzaktan birbirleriyle gülüşmeye ve dalga geçmeye başladılar. Buna çok öfkelenen küçük Fâtıma babasının sırtından o ağırlığı kaldırıp elbisesini temizledi. Bundan dolayı Efendimiz(s.a.v) kendisine **“Babasının**

annesi” unvanı vermiştir. Fahr-i Kâinat (s.a.v) Efendimiz secdeden başını kaldırdı ve o azgın kişilere ellerini açarak: **"Allah'ım bu azgınları sana havale ediyorum Ya Rabbî! Kureyşi sana bırakıyorum"** buyurdu.

Abdullah İbni Mesûd (r.a.) Kâbe haremindedir Resûlullah (s.a.v) Efendimize bu tür eziyet edenlerin sonlarının çok fecî olduğunu şöyle anlatır: **"Allah Hakkı için o azgın müşrikleri Bedir günü gördüm. Hepsini katlettiler. Bir kısmını sürüyerek Bedir kuyusuna attılar"**.

RABBİM ALLAH'TIR DEDİĞİ İÇİN BİR ADAMI ÖLDÜRECEK MİSİNİZ?

Hiz. Fatıma(r.anha) Mekke'de babacığının yanından ayrılmadığı için bu tür ezâ ve cefâları çok gördü. Yine bir gün Kâbe'ye varmışlardı. Müşrikler babasının etrafını sararak: **"Şunu şunu söyleyen sen değil misin?"** diye hakaret ettiler. Hatta azgın bir müşrik İki Cihan Güneşi Efendimiz 'in yakasından tutup sıkıştırdı. Küçük Fâtıma çok korktu ve titreyerek yere yıkıldı. Efendimiz ise hiçbir telâşa gerek duymadan hak olarak söylediği sözleri tekrar ederek: **"Evet bunları söyleyen benim"** "buyurdu. Bu esnada Hiz. Ebû Bekir (r.a) yetişti ve: **"Rabbim Allah'tır dediği için bir adamı öldürecek misiniz?"** diyerek müdahale etti ve azgın müşrikleri oradan uzaklaştırdı.

Resûl-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz 'in Mekke dönemi böylesine çetin geçti. İslâm'ın yayılması için bütün bu ezâ ve cefâlara sabretti. Zira zafer, sabırdan sonra idi. Bu sebepten o kendine yapılanlara aldırılmaz, kin tutmaz ve kişileri Allah'a havale ederdi. Bir gün yine yolda giderken azgın bir müşrik, Efendimizin(s.a.v) üzerine toz toprak ve pislik attı. Üstü başı toz-toprak olan ve elbiseleri kirlenen Efendimiz(s.a.v) eve döndü. Nur topu yavrucuğu Fâtıma, kapıyı açınca babasını o halde görünce ağlamağa başladı. Ablaları da ağlıyordu. Efendimiz(s.a.v)ise: **"Zararı yok, su ile temizlenir"** diyordu. Böylece nur parçası yavrularını sükûnete kavuşturmağa çalışıyordu. Fakat küçük Fâtıma ise hıçkırıklarını tutamıyordu. Onu susturabilmek için: **"Ağlama kızım. Yüce Allah, babanı koruyacaktır."** buyurdu ve

ona Allah'ın hıfz u emânında olduğunu duyurdu. Bu şekilde onun korku ve endişelerini gidermeğe gayret etti.

İFFET VE İZZET-İ NEFS NÛMÛNESİ

Güzel vasıfları sebebiyle Rasûl-i Ekrem(s.a.v) Hz.Fatıma(a.anha)'yı görünce sevinir, kendisini ayakta karşılar, elini tutarak yanaklarından öper, ona iltifat edip yanına veya kendi yerine oturturdu. Babası kendi evine gelince Hz. Fatıma(r.anha) da O'nu aynı şekilde karşılayıp ağırlardı. Efendimiz(s.a.v)sefere giderken aile fertlerinden en son Hz. Fatıma(r.anha) ile vedalaşır, seferden dönünce de ilk olarak onunla görüşürdü.

Hz. Fâtıma (r.anhâ), Peygamber babasının engin sevgisi ve bol şefkati altında büyüdü. Babasındaki merhameti ve güzel ahlâkı, annesindeki asâleti, cömertliği, babasına karşı hizmet, hürmet ve muhabbeti gördü. İslâm uğruna çektiği sıkıntılara nasıl katlandığını ve o yolda fedakârlığın en güzel örneklerini bizzat yaşayarak öğrendi. Tam bir iffet ve izzet-i nefis numunesi olarak bütün güzellikleri hayatına nakşederek kendisini yetiştirdi.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: ***“Dünya kadınlarının en üstünü dört kişidir: ‘İmran’ın kızı Meryem, Muhammed’in kızı Fatıma, Huveyled’in kızı Hatice ve Firavun’un hanımı Asiye. Yine Peygamber (s.a.v) buyurmuştur ki: ‘Fatıma, cennet kadınlarının en üstünlerindendir’***

O şanslı bir genç hanımefendiydi. Peygamber babası ve anneler sultanı Hz. Hatice(r.anha)'nin yanında onların gözetiminde eğitimini tamamladı. Rahmet ve şefkat pınarından doyasıya içti. Fakat küçük yaşta çok çileler çekti. Çocukluğu Kureyş'in zulüm, baskı ve ambargoları altında geçti. Daha henüz ömrünün baharını yaşarken annesini kaybetti. **Mekke’de Müslümanlara ezâ ve cefalar** arttı. İşkenceler dayanılmaz hal aldı. Bunun üzerine babasına hicret izni verildi.

HİCRETİ

Daha sonra Allah Resulü(s.a.v)Hz.Ali(r.a)Mekke'ye göndererek, aile efradı ile birlikte Hz.Fatma(r.anha)validemizde Medine-i Münevvere 'ye hicret etti. Hz. Fâtıma(r.a)'nın, yanlarında Hz. Ali(r.a) nin annesi Fâtıma bint Esed(r.anha) ,Hz.Sevde(r.anha), kız kardeşi Ümmü Külsûm(r.anha) ve Ebû Bekir(r.a)'in aileside vardı.

Ehl-i Beyt ne demektir?

Peygamber Efendimizin (s.a.v) ailesi demektir. Kur'an'da da hadislerde de geçer. Arapça'daki karşılığı '**aile bireyleri**' demektir. Peygamber(s.a.v) Efendimizin ailesine Ehl-i Beyt diyoruz: Eşleri, çocukları, torunlarını kapsar. Kaynaklar, Hz. Ali'yi ailesinden sayar. Peygamberimizin(s.a.v) soyu Hz. Ali(r.a) ve Hz.Fatıma(r.anha)'dan devam eder.

PEYGAMBERİMİZİN SON ÇİÇEĞİ

Hz. Fâtıma(r.anha), bu göç ile çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdiği Mekke-i Mükerrreme'ye vedâ etti. Medine-i Münevvere 'de huzurla yaşamaya başladılar... Babası Hz. Ayşe(r.anha)ile ablaları da Hz. Osman(r.a) ile evlendi. Kendisi de evlilik çağına ulaşmış 16-17 yaşlarına girmişti. Nebiler Sultanı Efendimiz 'in **son çiçeği** olarak ona tâlib olanlar çoğalmıştı.

HZ. FATİMA'YA (r.anha) TALİP OLANLAR

O, hassas ruhlu, zayıf yapılı idi. Yaşından beklenmeyecek derecede yüce bir ahlâka sahipti. Üstün bir zekâsı, halîm ve selîm bir yapısı vardı. Son derece mütevazıydı. Söz ve davranışlarında vakurdu. Çok az konuşurdu. Ağzından çıkan sözler inci danesi gibi hikmetler saçardı. Cömertti, zâhidâne yaşamayı severdi. Ev işlerinde maharetli ve becerikliydi. İki Cihan Güneşi Efendimizin bir parçası ve kalbinin meyvesiydi. Bu sebepten ona Peygamber'e hısımlık, akraba ve damat olabilme şerefine erebilmek için Ashâb-ı Kiram'ın büyüklerinden dahi talepler gelmişti. Önce Hz. Ebubekir(r.a) sonra Hz. Ömer(r.a) dünür olmuştu. İki Cihan Güneşi Efendimiz(s.a.v) bu yakın dostlarına: "**Fâtıma hakkında Allah Teâlâ'nın emrini bekleyelim.**" buyurmuştu. Bu haberler Medine'de yayılınca Ebû Tâlib ailesi Hz. Ali(r.a)'yi bu konuda acele davranması için uyardı. Onun da

gidip tâlip olmasını istediler. Fakat o: **“Ebûbekir ve Ömer’den sonra bana verirler mi?”** diye çekindiğini söyledi. İkna ederek onu istemeye râzı ettiler.

HZ. ALİ(r.a)NİN FATİMA’YI (r.anha.) İSTEMESİ

Evliliği ile ilgili olarak Hz. Ali (r.a.) kendisi şöyle anlatır:“Halk arasında konuşulanları duyan azadlı kölem bir gün bana: **“Ey Ali! Fâtıma’nın Resûlullah’tan istendiğini biliyor musun?”** dedi. Ben de: **“Bilmiyorum.”** dedim. Tekrar bana: **“Ey Ali! Resûlullah’a gidip Fâtıma’yı sana nikâhlanmasını istemekten seni alıkoyan nedir?”** dedi. Ben de: **“Yanımda birikimim yok.”** dedim. O da: **“Resûlullah’a gidersen, muhakkak sana Fâtıma’yı nikâhlar!.”** diyerek bana gitmemi ısrar etti. Ben ise bu konu için Resûlullah(s.a.v)’ın huzuruna çıkmaktan çekiniyordum. Fakat akrabalarımın hepsi bana: **“Fâtıma’yı Resûlullah(s.a.v)’tan bir de sen iste.”** diye teşvik ediyordu. Sa’d ibni Mu’az (r.a.), bu hususta beni ikna eyledi. Nihayet çekinerek, sıkılarak da olsa Resûlullah(s.a.v)’a bu teklifi götürmek üzere evden çıktım.

HZ. FATİMA’NIN (r.anha.) MEHRİ

Resûl-i Ekrem Efendimiz(s.a.v)’i, Ümmü Seleme (r.anha.) annemizin evinde buldum. Kapıyı çaldım ve selâm verdim. İçeri buyur ettiler. Efendimiz(s.a.v) bana yanında yer gösterdi. Ben de edepli, mahcup ve heyecanlı bir vaziyette başımı öne eğip oturdum. Halimi anlayan Efendimiz(s.a.v): **“Ya Ali! Öyle zannederim ki bir murâdın var.”** buyurdu. Ben de: **“Ya Resûlallah! Anam-babam sana fedâ olsun. Senin bereketinle sırat-ı müstakimi bulduk. Hayatımın sermayesi sensin. Nice zamandır ona cüret edip söyleyemedim.”** diye söze başlayınca bana tebessüm etti ve: **“Herhalde Fâtıma’yı istemeye geldin.”** buyurdu Ben de: **“Evet”** dedim. Bunun üzerine: **“Fâtıma’ya mehir olarak verebileceğin neyin var?”** diye sordu. Ben de: **“Bir kılıcım, bir devem bir de küçük zırhım var.”** dedim. Efendimiz: **“Kılıcın sana lazımdır. Devem bineğindir. Zırhını sat Ya Ali!”** buyurdu ve sözüne devamla: **“Hak Teâlâ kendi katında Fâtıma’yı sana nikâhladı. Senden önce melek gelip, bana bu hâli haber verdi.”** dedi.

ALLAH'IN EMRİ

Hız. Ali(r.a), Resûlullah(s.a.v)'ın huzurundan gayet neşeli bir şekilde çıkıp mescide vardı. Peşinden Efendimiz(s.a.v) teşrif etti ve Bîlâl(r.a)'e yönelerek; Muhâcir ve Ensar'ı toplanmasını söyledi. Ashâb-ı Kiram mescidde toplanınca Efendimiz(s.a.v) minbere çıktı ve: **“Hamd olsun Allah’a ki, verdiği nimetlerle övülen O’dur! Kuvvet ve kudretinden dolayı kendisine ibadet edilen O’dur! Mülk ve saltanatından dolayı kendisine boyun eğilen O’dur! Azabından korkulan, yanındaki nimetleri umulan O’dur! Yerde ve göklerde hükmünü yürüten O’dur! Kudretiyle halkı yaratan, hikmetiyle mümtaz kılan ve izzetiyle sağlamlaştıran O’dur! Gönderdiği dini ve Peygamberi Muhammed’le (s.a.v.) halkı şereflendiren O’dur!**

Yüce Allah, karşılıklı hısımlıklarla nesepleri birbirine katmayı emir buyurmuş ve bununla günahları ortadan kaldırmıştır.

Ey Müslümanlar! Yüce Allah Fâtıma’yı Ali’ye nikâhlamamı bana emir buyurdu. Sizler şahit olunuz; Fatıma’yı 400 miskal gümüş mehirle Ali’ye nikâhladım.” buyurarak kısa ve öz bir hitabede bulundu.

Sonra Hız. Ali(r.a) kalktı ve: *“Söze Hak Teâlâ’ya hamd ederek başladı. Peşinden Resûlullah kızı Fâtıma’yı bana nikâhladı. Onun mehri benim küçük zırh gömleğimdir. Ben buna râzı oldum. Sizler de bu akde şahit olun”* dedi.

Ashâb-ı Kiram bu hayırlı işe çok sevindi. Cümlesi ayrı ayrı Hız. Ali(r.a)’yi tebrik etti. Sonra Resûl-i Ekrem(s.a.v), Hız. Ali(r.a)’nin evine geldi ve: *“Ya Ali! Var git küçük zırh gömleğini sat, parasını bana getir.”* buyurdu.

Hız. Ali(r.a) zırhını alıp çarşıya çıktı. Yolda Hız. Osman(r.a) ile karşılaştı. Zırhını satacağını söyleyince Hız. Osman(r.a) istediği bedeli 480 dirhemi verdi ve satın aldı. Sonra ona: **“Ya Ali! Bu zırha sen benden daha lâıyıksın. Lütfen hediyem olarak kabul eyle.”** diyerek geri verdi. Hız. Ali(r.a), bu muhabbet ve hediyeye çok sevindi. Zırh gömleğini ve parayı alarak İki Cihan Güneşi Efendimiz(r.a)’e getirdi. İki seçkin

ashabının karşılıklı muhabbetinden ve yardımlaşmasından pek memnun kalan Efendimiz. Hz. Osman(r.a)’a dua etti. Onun nazik davranışını takdir etti.

HZ. FATİMA’NIN (r.anha) ÇEYİZİ

Resûl-i Ekrem Efendimiz(s.a.v), o paradan bir miktarını alıp Bilâl(r.a)’e verdi. Bununla çarşıdan koku almasını tembih etti. Düğün için gerekli zarûrî ihtiyaçları çeyizleri almak üzere bir miktar daha aldı ve Hz. Ebubekir(r.a)’e uzattı. Paranın kalan kısmını da müminlerin annesi Ümmü Seleme’ye (r.anha.) ya emanet olarak gönderdi. Hz. Ebubekir(r.a), Selman(r.a) ve Bilâl (r.a.) yardımcıları birlikte çarşıya çıkıp çeyizlik eşyaları ve diğer ihtiyaçları temin ettiler. Çeyiz olarak alınan eşyalar şunlardı:

1 adet kadife yorgan, 1 adet yüzü deri içi lif dolu yastık, 3 adet minder. 2 döşek, 1 koç postu, 1 adet topraktan yapılmış su testisi, 1 su tulumu, 1 elek, 1 kilim, 2 adet Yemen işi, üzerleri gümüşle işlenmiş elbise, 2 adet el değirmeni, 1 meşin su bardağı, 2 adet çanak çömlek, 1 adet hurma yaprağından örülmüş sedir.

HZ. ALİ(r.a) İLE FATİMA’NIN (r.anha) DÜĞÜNÜ

Ne güzel çeyiz! Ne mütevâzi eşyalar! Ne sâde hayat! Ne mutluluk! Ne kolay evlilik! Günümüz insanına ne ibretli ders! Gençlerimize ne eşsiz örnek! Allah’ım cümlemize hisse almayı nasib et! Âmin.

Zaman su gibi akıp gidiyor, günler bir bir geçiyordu. Hz. Fâtıma(r.anha)’nın çeyizleri alınmıştı. Düğün hazırlıkları tamamlanmış fakat günü belirlenmemişti. Hz. Ali(r.a) ile kardeşi Akil(r.a) düğün mevzuunda görüşmek üzere birlikte Resûl-i Ekrem Efendimiz(s.a.v)’in hanesine geldiler. Kapıda Ümmü Eymen(r.anha)’e rastladılar ve durumu ona açtılar. O da: **“Bu iş için bana biraz müsaade edin. Ben size yardımcı olayım. Meseleyi önce Resûlullah(s.a.v) zevcelerine açar ve bir cevap almaya çalışırım.”** diyerek onları geri döndürdü.

Resûlullah(s.a.v)’ın hizmetinde bulunan dadısı Ümmü Eymen(r.anha) bu meseleyi Ümmü Seleme(r.anha) annemize

söyledi. O da Hz. Âişe'nin (r.anha) evinde toplandıkları bir sırada Peygamber Efendimiz(s.a.v)'e durumu arz etti ve: ***“Yâ Resûlallah! Hatice'tü'l-Kübrâ hayatta olsaydı bize söz düşmezdi. O bu işi tamamlardı.”*** diyerek söze başladı. Vefakâr Efendimiz(s.a.v), Hz. Hatice annemizin ismini duyunca; ***“Onun gibi hatun nerde bulunur? Herkes beni yalanlarken o tasdik etti. Bütün malını İslâm yoluna sarfetti.”*** buyurdu. Onun hizmetini ve büyüklüğünü bu vesileyle tekrar duyurdu.

Ümmü Seleme(r.anha) annemiz söze devamla: ***“Ya Resûlallah! Hakîkaten Hatice dediğiniz gibiydi. Cenâb-ı Hak onu ve bizleri Cennet'te cem eylesin. Şimdi onun kızı Fâtıma'yı düşünsek. Amcaoğlun Ali düğünlerinin yapılmasını istiyor. Siz ne buyurursunuz?”*** dedi.

Efendimiz(s.a.v): ***“Ali bana böyle bir şey söylemedi.”*** buyurdu. Ümmü Seleme(r.anha) annemiz de: ***“Ya Resûlallah! Ali mahcûbiyetinden, edebinden size söyleyemez.”*** dedi. Fahr-i Kâinat Efendimiz(s.a.v): ***“Öyleyse Ali'yi çağırın.”*** buyurdular.

Ümmü Eymen (r.anha.) koşup Hz. Ali(r.a)'yi çağırdı. Mahcubiyetinden sıkılarak huzura giren Hz.Ali (r.a.) bir kenara oturdu. Fahr-i Kâinat Efendimiz(s.a.v): ***“Yâ Ali düğününüzün olmasını arzu ediyor musun?”*** buyurdu Hz.Ali (r.a.) de: ***“Evet”*** dedi.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz(s.a.v): ***“Fâtıma'nın çeyizi tamamdır. İnşallah bu vazifede yerine gelecektir.”*** buyurdu. Ümmü Seleme(r.anha) annemize haber gönderip 10 dirhem istedi. Gelen parayı Hz. Ali(r.a)'ye uzattı ve: ***“Ya Ali! Bir miktar hurma, biraz tereyağı biraz da yoğurt al gel”*** buyurdu.

HZ. ALİ'NİN (R.A.) DÜĞÜN YEMEĞİ

Hz. Ali (r.a)siparişleri alıp huzura getirdi. Efendimiz hurmaları bir kaba boşaltıp mübarek elbisesiyle ezdi. Biraz un, yoğurt ve tereyağı ile karıştırarak tatlı bir düğün yemeği yaptı. Arapların meşhur ***“Hays”*** adını verdikleri bu yemeği tabaklara koydu. Bu velîme hazırlığından haberdâr olan Sa'd İbn Ubâde (r.a.) katkı olmak üzere derhal bir koyun kesti getirdi. Bir başka sahâbî yağ, un v.s. getirdi.

Hazırlıklar tamam olunca Efendimiz(s.a.v): **“Yâ Ali! Ashab-ı Kiram’ı davet et! Dostlarını davet et!”** buyurdu. O da dışarı çıkıp ashâbı davet etti. Gelenler onar onar içeri alınıp sıra ile sofraya oturtuldu. Bu şekilde sofralar dolup taşı. Gönülleri bereket, rahmet kuşattı. **Hiz. Ali(r.a) o gün velfime yemeğinden 700 kişinin yediğini nakletmiştir.**

İki Cihan Güneşi Efendimiz(s.a.v), Ümmü Seleme(r.anha) annemizle Ümmü Eymen(r.anha)’den Fâtıma’yı (r.anha) giydirip kuşatmalarını istedi. Bir deve getirilip süslendi. Hiz. Fâtıma(r.anha) bindirildi. Yuları Selman-ı Fârisî’nin (r.a.) eline verildi. Huzur ve neşe içerisinde Hiz. Ali(r.a)’nin evine getirildi. Böylece kadınlık âleminin hanımefendisi Hiz. Fâtıma(r.anha) şânına yakışan bir sadelik içinde gelin oldu. Bu mesut düğün hicretin 2. yılının Zilhicce ayında yapıldı.

PEYGAMBER EFENDİMİZ’İN EVLİLİK DUASI

Ümmü Eymen(r.anha)’in anlattığına göre Resûl-i Ekrem Efendimiz(s.a.v) kendisi gelinceye kadar Hiz. Ali(r.a)’nin Fâtıma(r.anha)’nın yanına gerdeğe girmemesini emir buyurmuştu. Efendimiz(s.a.v) gelip kapıyı çaldı. Dadısı Ümmü Eymen(r.anha) karşıladı. Selam verdi. İçeri girmek için izin istedi. İzin verilince girdi ve: **“Kardeşim burada mı?”** diye sordu. Ümmü Eymen(r.anha): **“Ya Resûlallah! Kardeşin kim?”** dedi. Efendimiz(s.a.v) de: **“Ali ibni Ebî Tâlib”** buyurdu. Dadısı: **“Sen kızını onunla nikâhladığına göre o nasıl kardeşin olur?”** dedi.

Efendimiz(s.a.v): **“Evet! o öyledir.”** buyurdu. Yani o benim dinde kardeşim olur. Fâtıma(r.anha) ile evlenmesinde bir sakınca yoktur dedi. Sonra bir kapla su getirtti. Abdest aldı ve Hiz. Ali(r.a)’yi çağırdı. Abdest suyundan göğsüne iki omuzunun arasına serpti. Sonra Hiz. Fâtıma(r.anha)’ya da aynı şekilde davrandı ve: **“Allahümme bârik fîmâ ve bârik lehûma fî neslihîmâ= Allah’ım bu evliliği mübarek kıl! Onlara ve nesillerine mübarek kıl.”** buyurdu ve: **“Ey Allah’ım! Fâtıma ve zürriyeti hakkında kovulmuş şeytandan sana sığınırım.”** diye duâ etti. Hiz. Ali(r.a) için de aynı duâyı tekrar ederek: **“Allah’ın ismi ve bereketiyle gir zevcenin yanına.”** buyurdu.

Fahr-i Kâinat Efendimiz(s.a.v) evlenecek bir kimseyi tebrik edeceği zaman **“Allah bunu senin için mübarek kılsın! Allah’ın**

bereketi senin üzerine Olsun! Allah ikinizi hayırda birleştirsin!" diye duâ ederdi.

"O BENDEN BİR PARÇADIR"

Yeni gelin ve damata bu duâları yaptıktan sonra onların arasındaki muhabbeti kuvvetlendirmek için kızına: **"Vallahi Ey Fâtıma! Ben seni, ailemin en hayırlısına nikâhladım! Allah hakkı için erin iyi erdir. Sahâbenin evvelidir. İslâm'da büyüğüdür. İlim de en derinidir. İmamların kadısı, İslâm'ın kahramanıdır. Zinhar ona isyan eyleme ve emrine muhalefet etme!"** diye nasihatla bulundu. Damadına da: **"Ey Ali, Fâtıma'nın hakkına riâyet eyle! Onu hoş tut. O benden bir parçadır. Eğer onu üzersen, beni üzmüş olursun."** buyurdu. Her ikisini de Allah'a emanet ederek oradan ayrıldı.

Yeni bir hayat başladı. Nurlu bir ocak kuruldu. İki Cihan Güneşi Efendimizin(s.a.v) neslini devam ettirecek bir nur yumağı oluştu. Bu mesut evlilikten **"seyyid" "şerif"** unvanlarıyla anılan bahtiyar insanlar dünyaya geldi. Cennet gençlerinin efendileri ve cennet hurûlerinin hanımefendileriyle nurlu nesil devam etti.

Seyyidler neslinin kaynağı olan bu aile muhabbet dolu sıcacık bir yuva oldu. Orada sevgi, saygı şefkat, merhamet, hizmet, fîraset, nezâket ve nezâhet gibi üstün ahlâkî meziyyetler yeşerdi. Acısıyla tatlısıyla hayatı olduğu gibi kabul eden aile ferdleri, dünyanın sıkıntılarını da birlikte sabır ve rıza ile göğüslediler. Evin içindeki hizmetler Hz. Fâtıma(r.anha)'ya dışardaki işler de Hz. Ali(r.a)'ye bırakıldı. İç ve dış hizmetleri paylaşma yönüyle onlar bir bütünün iki parçası haline gelmişlerdi. Hz. Fâtıma (r. anhâ) yerine göre el değirmeninde arpa öğütüp ekmek yaptı. Yemeğini pişirip, temizliğini yaptı. Ev işleriyle uğraştı. Değirmeni çevirmekten avuçlarının içi kabardı. Ama yokluktan, yoksulluktan hiç şikâyet etmedi. Zâhidâne bir hayat yaşayıp kimseye dert yanmadı.

Fahr-i Kâinat (s.a.v) Efendimiz damadını ve kızını evliliklerinin ilk altı ayında devamlı sabah namazına çıkarken kapılarının önünde durup: **"Ey Muhammed'in ev halkı! Haydi, Namaza!"** diye çağırması ve peşinden; **"Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden günah kirini gidermek, sizi tertemiz yapmak ister."** meâlindeki Ahzâb sûresi 33. âyetini

okumuştur. Bir defasında da sabah namazı dönüşünde damadının evine uğramış ve kızını uykuda bulunca, namazını kılmadı zannederek şöyle seslenmişti: ***"Kızım Fâtıma! Muhammed Mustafa'nın kızıyım diye sakın namazı terk edeyim deme. Beni hak peygamber olarak gönderen Allah'a ant olsun ki, beş vakit namazı vakti içinde kılmadıkça cennete giremezsin"*** buyurdu.

Resûl-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz bir gün kızının hastalandığını duydu ve ziyaretine gitti. İmran İbni Husayn (r.a.) da yanında idi. Kapıya varınca tıklattı ve selâm verdi. Hz. Fâtıma (r.anhâ) derhal kapıyı açtı ve : ***"Buyurun babacığım"*** diyerek içeriye aldı. Sevincinden hastalığını unutmuş gibiydi Efendimiz: ***"Kızım yanımda İmrân İbni Husayn var başını ört!"*** buyurdu. Hz. Fâtıma (r.anhâ): ***"Babacığım bundan başka örtüm yok. Onunla başımı örtsem vücudum açıkta kalıyor."*** dedi. Fahr-i Kâinat (s.a.v) Efendimiz: ***"Örtüyü düz olarak değil, değirmi köşeli olarak ört ki her tarafını kapsasın"*** buyurdu Sonra İmran İbni Husayn(r.a) da içeri alındı. O da ***"geçmiş olsun"*** dileğinde bulundu dua ederek izin istedi.

Hz. Fâtıma (r.anhâ) böylesine yoksul ve fakirlik içerisinde bir hayat sürdü. Birgün arpa öğütmek için el değirmenini çevirmekten avuçlarının içi kabardı. Bunu Hz. Ali(r.a)'ye göstererek bir çare aramasını arzu etti. Hz. Ali (r.a.) da dilersen Resulullah(s.a.v)durumu açabilirsin dedi. Medine'ye esirlerin getirildiğini duyan Hz. Fâtıma (r.a) babacığından bir hizmetçi vermesini istedi.

Rahmet Peygamberi (s.a.v) Efendimiz kızına: ***"İstediyiğinden daha hayırlısını size haber vereyim mi?"***

Cebrâil(a.s)'in bana öğrettiği şu kelimeleri her namazın sonunda okursan, hizmetçiden daha iyidir. ***Bunlar: Otuz üç defa: "Subhânallah" otuz üç defa: "Elhamdülillâh" otuz üç defa da: "Allahü Ekber" demenizdir.***

Hz. Ali (r.a.) ile Hz. Fâtıma (r.anhâ) arasında kurulan evlilik ümmete ibretler dolu örnek bir yuva oldu. Karı ile koca arasındaki sevgi saygı, samimiyet, hizmet ve güzel geçime en iyi örnek bir yuva. Bu yuvanın fertlerinden birisi üzgün olsa diğeri onun üzüntüsünü gidermek için gayret eder ve evdeki eksikleri görmezden gelerek musâmaha ile

karşıları. Müşterek hizmet ve sohbet zeminleri oluşturularak birbirlerini dinler ve dertleşirlerdi. Fakat beşer olarak küçük kırgınlıklar da olmaz değildi.

Birgün Resûl-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz kızını ziyarete gitmişti. Damadını evde göremeyince kızına: **"Amcanın oğlu nerede?"** diye sordu. Hz. Fatıma(r.anha) da: **"Aramızda ufak bir şey geçti. O sebeple çıkıp gitti."** cevabını verdi.

Bunun üzerine İki Cihan Güneşi Efendimiz(s.a.v) dışarı çıktı ve Sehl İbni Sa'd (r.a.)'a: **"Ya Sehl git Ali'ye bak. Nerede ise bana haber ver."** buyurdu. Sehl(r.a) doğru mescide koştu. Hz. Ali(r.a)'nin orada uyumakta olduğunu gördü. Dönüp geldi ve mescidde yattığı haberini verince Efendimiz(s.a.v) kalktı mescide gitti. Hz. Ali(r.a) toprak üzerine uzanmış uyuya kalmıştı. Rahmet Peygamberi Efendimiz(s.a.v) damadını bu vaziyette görünce mübarek elleriyle yüzündeki tozları sildi. Üstü başı toprak olduğu için **"Ey Ebû Tûrâb kalk!"** diye seslendi İki Cihan Güneşi Efendimizin(s.a.v) sesini duyan Hz. Ali(r.a) derhal ayağa kalktı. Üstü başı toz toprak içinde olmuştu. Fahr-i Kâinat (s.a.v) Efendimiz elbisesini temizlemeğe yardım etti ve elinden tutarak evine götürdü.

Ne engin merhamet!.. Ne derin şefkat! Ne yüce muhabbet! Allah'ım bizlere de bu üstün ahlâktan hisseler nasib et! Âmin.

Bir defasında Hz. Ali(r.a) ile Hz. Fâtıma(r.anha)validemiz karşılıklı sohbet ediyorlardı. Birbirlerine iltifatlarda bulunuyor ve: **"Hangimiz Allah'ın Rasûlü'ne daha sevgilidir? Kızı mı? Damadı mı?"** diye konuşuyorlar ve tatlı tatlı gülüyorlardı. Tam bu sırada Resûl-i Ekrem (s.a.v) yanlarına çıkageldi. Onları neşeli görünce pek sevindi. Babasına çok düşkün olan Hz. Fâtıma (r.anhâ) gülümseyerek: **"Babacığım. Ali ile sizin yanınızda hangimizin daha sevimli olduğumuz üzerinde konuşuyorduk."** dedi.

Bunun üzerine Rahmet Peygamberi Efendimiz(s.a.v) hem kızına hem de damadına beslediği derin sevgiyi şöyle ifade etti: **"Kızım sen, babanın evlâdına olan tabii sevgisinden dolayı bana Ali'den daha sevgilisin. Fakat Ali de benim gözümde senden daha kıymetli ve daha çok izzet sahibidir."** buyurdu. Her ikisini de değişik yönlerden sevdiğini

duyurdu. Her fırsatta Onların aralarındaki muhabbetin artmasına gayret etti.

Hız. Ali (r.a.) ilim şehrinin kapısı, harb meydanlarının korkusuz arslanı, âlim, mücâhid bir yiğit! Hız. Fâtıma(r.anha)'da Rasûlullah(s.a.v)'ın ciğerpâresi, pırlantası ve nur parçası, kendi dünyasının hanımefendisi bir bahtiyar!

Hız. Âişe (r.anhâ) annemizin bildirdiğine göre insanlardan Rasûlullah (s.a.v)'e en sevgili olan Hız. Fâtıma(r.anha) idi. İçeri girdiğinde Efendimiz(s.a.v) ayağa kalkar ve yerine oturturdu. Bir sefere çıkarken veya seferden döndüklerinde önce mescide girer, iki rekât namaz kılar ve sonra sevgili kızına uğrardı. Onunla bir müddet sohbet ederdi.

Hız. Fâtıma (r.anhâ) da babacısını çok seviyordu. Onu gölge gibi takib etmek istiyordu. Uhud savaşında babasının yaralandığını duyunca bütün tehlikeleri göze alarak yanına vardı. Yanağına doğru akan kanı temizledi ve kül bastırarak durdurdu. Yarasını tedavi etmeye çalıştı.

Hız. Ali (r.a.) ile Hız. Fâtıma (r.anhâ)'nın dünya evleri üstün ahlâkî meziyyetlerle donatılmıştı. Nurlu Neslin devamını sağlayan, bu evlilikte iltifat, saygı, edeb, iffet ve kıymet bilme önde gelen meziyyetlerdendi. Birbirlerinin fikir ve düşüncesine çok değer verirlerdi. Görüş ayrılığı olsa dahi müşterek bir noktada birleşirlerdi. Dâvâ şuûruna sahip, samimi, sıcak bir aile kurmuşlardı. Bir muhabbet ocağı olmuştu onların birlikteliği. Öylesine bir muhabbetle birbirine bağlanmışlardı ki, gel-geç sevdalar onlara tesir edemedi. Ebedî hayatı kazanmak ve Allah'ın rızasına erebilmek onlar için her şeyden önce gelirdi. Kendileri yemez, ihtiyaç sahiplerine yedirirlerdi. Kapısına gelen fakiri reddetmezlerdi. Kendileri muhtaç oldukları halde başkalarına verirlerdi. Onların bu güzelliklerini, cömertliklerini ve îsâr halindeki davranışlarını Allah'ı Teâlâ Kitâb-ı Kerîminde övmüştü. Şöyle ki: "Hız. Ali ile Hız. Fâtıma'nın nâfile oruç tuttukları bir akşam vakti kapılarına bir fakir gelir. "Allah için" diyerek bir şeyler ister. Onlar da kendileri için hazırladıkları iftarlıkları olduğu gibi fakire verirler. Peş peşe üç gün aynı vakitte akşam ezanı okunacağı zaman değişik kılık ve kıyafette yoksul, garib birileri kapılarına gelir; "Allah için" diyerek dilekte

bulunur. Hz. Ali ile Hz. Fâtıma (r.anhûm) birlikte hazırladıkları iftarlıkları olduğu gibi bu yabancı garib kimseye verirler. Kendileri üç gün birşey yemeden peş peşe su ile oruç tutarlar. Onların bu güzel hali, gönüllerindeki engin infak şuuru Allah'ı Teâlâ'nın hoşuna gider ve şu âyet-i celîle ile methü senâ edilirler.

Meâlen: "İyiler şüphesiz (güzel kokulu ve serin) kâfur katılmış bir kadehten içerler. Bu Allah'ın has kullarının içtikleri ve akıttıkları akıttıkları bir pınardır. O kullar, şiddeti her yere yayılmış olan bir günden korkarak verdikleri sözü yerine getirirler. Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler. Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne bir teşekkür bekliyoruz. Biz çetin ve belalı bir günde Rabbimizden (O'nun azabına uğramaktan) korkarız." (derler)" (İnsan Sûresi; 5 - 10)

Vahiy tamamlandığında İki Cihan Güneşi Efendimiz bu müjdeyi kızına ve damadına bildirdi. Her ikisi de sevinçlerinden üç günlük açlığın verdiği sıkıntıyı bir anda unuttu verdiler. Kıyamete kadar okunacak bir kitapta övülmek ne büyük bir mükâfatti.

Hz. Fâtıma (r.anhâ) vahyin beşiği sevgili babacığının sohbetlerinden çok istifade etmişti. Rasûlullah (s.a.v)'in terbiyesinde yetiştiği için onun feyziyle gönlünü doldurmuş, ilim, edeb, hayâ gibi üstün ahlâkî meziyyetlerle kendini yetiştirmişti. Bir gün Resûl-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz Hz. Ali(r.a)'ye: **"Ya Ali, Allah'ı Teâlâ'yı sever misin?"** diye sordu. O da: **"Evet! Ya Rasûlallah severim."** dedi. Efendimiz: **"O'nun Rasûlünü de sever misin?"** dedi. Hz. Ali(r.a) heyecanlanarak: **"Evet yâ Rasûlallah!"** dedi. Efendimiz tekrar: **"Kızım Fâtıma'yı da sever misin?"** diye sordu. Hz. Ali(r.a) hiç tereddüt etmeden. **"Evet"** dedi Efendimiz: **"Hasan ve Hüseyin'i sever misin?"** dedi. O da: **"Evet ya Resûlallah severim."** diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem (s.a.v): **"Ya Ali, gönül bir tane, sevgi ise dört. Bir kalbe bu kadar sevgi nasıl sığıyor?"** Buyurdu. Hz Ali(r.a)bu suale bir türlü cevap veremedi. Düşünceli bir vaziyette evine döndü.

Onu düşünceli ve durgun görünce Hz. Fâtıma (r.anha) üzüldü. Ne olduğunu ve onun zihninden geçirdiklerini öğrenebilmek için şefkatle: **"Ya Ali sizi durgun görüyorum. Üzücü bir şey mi oldu diye**

*söze girdi ve; Eğer bu dünya ile ilgili ise kederlenmeğe değmez. Ahiret ile ilgili bir husus ise nedir sizi üzen şey?" dedi. Muhterem eşinin sorusunu cevapsız bırakmak istemeyen Hz. Ali (r.a.) başından geçen olayı anlattı ve Efendimizin sorduğu soruya cevap veremediğini söyledi. Hz. Fatıma (r.anhâ) soruyu öğrenince gülümsedi ve **"Ya Ali! Babamın yanına var ve bu suâli şöyle cevaplandır."** diyerek açıklamalarda bulundu. Hz. Ali(r.a) bu izâhatten memnun oldu. Gönlüne hoş geldi ve Efendimizin huzuruna koştu: **"Ya Rasûlallah! Sağ, sol, ön, arka diye insanın yönleri vardır. Kalbin de böyle. Ben Allah'ı aklım ve imanımla, sizi ruhum ve imanımla, Fâtıma'yı, insânî nefsim ile Hasan ve Hüseyin'i de babalığın tabii icabı ile seviyorum."** dedi. İki Cihan Güneşi Efendimiz(s.a.v)bu cevaba tebessüm etti ve: **"Ya Ali! Bu sözler ancak Peygamber ağacının dalından alınmış meyvelerdir."** buyurdu...*

Hz. Fâtıma (r.anhâ) çok hassas ve yufka yürekliydi. Kimsenin üzülmelerini istemez, acı çekmesine dayanamazdı. Allah Rasûlü (s.a.v)rahatsızlandığı zaman hemen yanına koşardı. **"Vah babacığım!"** diyerek üzülmüdü. İki Cihan Güneşi Efendimiz(s.a.v) de: **"Sabret kızım! Sabır güzeldir!"** buyurarak onu teselli ederdi. Bir gün şiddetli ateşler içinde iken etrafındakilere: **"Ey insanlar! Siz bana karşı hiçbir şeyle delil bulamazsın! Zira Ben ancak Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'in helâl kıldığını helâl, haram kıldığını da haram kıldım."**

"Ey kızım Fâtıma! Ey halam Safiye! Allah katında makbul olan ameller işleyiniz. Yani bana güvenip tembellik etmeyiniz. Çünkü Ben, sizi, Allah'ın azabından kurtaramam!" buyurdu. İnsan için ancak çalıştığının karşılığının verileceğini duyurdu. Kişiyi ancak iman ve amelinin kurtaracağına dikkat çekti.

Hastalığı ağırlaştıkça ümmetini daha çok düşünüyor ve onları cehennemden korkunç alevlerinden kurtarmak istiyordu. Yine etrafında bulunanlara: **"Namaza... Namaza dikkat... Namaza... Namaza... Devam ediniz!"** buyurarak İslâm'ın ana direğini iyi muhafaza etmek gerektiğini vurguluyordu.

Bana İlk KavuŖacak Sensin?

Rahmet ve Şefkat Peygamberi Efendimiz(s.a.v) iyice ağırlaştığı bir gün kızı Hz. Fâtıma(r.anha)'yı yanı başına çağırdı. Babasının ateşler içinde yandığını gören Hz. Fâtıma(r.anha): **"Vah babam, vah Peygamber babam"** dedi. İçinin yanıklığını bu ifadelerle dile getirdi. İki Cihan Güneşi Efendimiz(s.a.v) biricik kızının başını kendine doğru eğip kulağına bir şeyler fısıldadı. Hz. Fâtıma(r.anha) ağlamağa başladı. Sevgili kızının ellerinden tutarak tekrar kendisine doğru çekti ve yine kulağına bir şeyler söyledi. Bu sefer Hz. Fâtıma(r.anha)'nın yüzünde tebessüm belirdi. Üzüntü ile sevinç bir arada yaşanınca Hz. Aişe(r.anha) annemiz merak edip Hz. Fatıma(r.anha)'ya sordu. O da şimdi söyleyemeyeceğini belirterek özür diledi. İki Cihan Güneşi Efendimiz(s.a.v) sevgili kızına: **"Cebrâil aleyhisselâm her sene bana bir kere Kur'an-ı Kerim'i arz ederdi. Bu sene iki kere okudu. Anladığım ecelim yaklaşmıştır..."** buyurdu. Hz. Fâtıma(r.anha) hıçkırıklara boğularak ağlamağa başladı. Rahmet Peygamberi onu teselli etmek ve sabrını artırabilmek için tekrar ona: **"Ehl-i beytimden bana ilk kavuşacak olan sensin."** buyurdu. Sevgili kızına fazla ayrı kalmayacaklarını duyurarak sabır diledi. (Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", 12, "İsti'zân", 43; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 97-99).

Hz. Fâtıma (r.anhâ) sevgili babasının ateşinin yükseldiğini gördükçe adeta kendi kendine eriyordu. İçinin yanıklığını, ıstırabını: **"Vah babama!.. Vay babamın çektiği ıstıraba..."** diyerek dışa vuruyordu. Efendimiz de sevgili kızını teselli edebilmek için: **"Kızım! Bugünden sonra baban hiç ıstırab çekmeyecektir. Kızım! Sakın ağlama! Ben vefat ettiğim zaman? İnnâ Lillâhi ve innâ ileyhi râciûn' de!"** buyurdu.

Yanık Yüreğin Ağıtları, Rahmet Peygamberinin dâr-ı bekâ'ya uçtuğu zaman elem ve kederini: **"Ey Allah'ın davetine koşan babam! Ey mekânı Firdevs olan babam! Ey ölüm haberini Cebrâil'den alan babam! Ey Rabbine kendisinden daha yakını bulunmayan babam!"** ifadeleriyle dile getirdi.

Hz. Fâtıma (r.anhâ)'nın acıları bitmeyecek ve yüreğinin ateşi sönmeyecekti. Sevgili babasından ayrıldığı günden sonra güldüğü hiç görülmemiştir. Kabr-i şerîfi ilk ziyaret eden Hz. Fâtıma(r.anha) oldu.

Gözyaşları içerisinde mezara bakarak bir süre öylece kalakaldı. Sonra sevgili kocası Hz. Ali(r.a)'ye dönerek: **"Allah'ın Rasûlü'nün üzerine toprak atmaya gönlünüz nasıl râzı oldu?"** dedi. Yüreğinin yanıklığını isyana varmayan ağıtlarıyla şöyle dile getirdi: **"Üzerime öyle musibetler döküldü ki, şayet onlar gündüzlerin üzerine dökülseydi, kararır da gece olurdu."**

Hz. Fatıma (r.anhâ) Peygamber babasının kendisine sır olarak söylediği sözlerle teselli bulmağa çalışıyordu. Beş çocuğu, üçü kız, ikisi erkek etrafında pervane gibi dönüyorlardı. Ama o ilahî kaderin kazâ safhasına çıkacağı zamanı bekliyordu.

VEFATI

Hz. Fâtıma(r.anha)validemiz, Resûlullah(s.a.v)'ın vefatından beş buçuk ay sonra, hastalanıp yatağa düştü. Hicretin on birinci yılı, Ramazan ayına girilmişti. Rahatsızlığı şiddetlenince çocuklarının dışarı çıkarılmasını Hz. Ali(r.a)'den istedi. İçeriye anneciğim dediği Ümü Râfî' ile Hz. Esmâ binti Umeys girdi. Kendisine abdest aldırıp yalnız bırakılmasını istedi. Rabbime duâ ve niyazda bulunmak istiyorum dedi.**3 Ramazan 11 (22 Kasım 632)** tarihinde Derin bir niyaz halindeyken nazenin bedenini odanın içinde bırakarak 28 yaşında ruhunu Rabbine teslim eyledi.

Hz. Fatıma vefat etmeden önce neleri vasiyet etti? Neden gece?

Peygamberimiz'in (s.a.v) vefatından sonra, Hz. Fatıma(r.anha), ahiret hazırlığını daha ciddi bir şekilde yapmaya başlamıştı. O her haliyle "yolcu" olduğunu belli ediyor ve hazırlığını ebedî âleme göre yapıyordu. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) vefatının üzerinden beşbuçuk ay geçmişti ki Hz. Fatıma (r.anha) validemiz hastalandı. Halife Hz.Ebû Bekir'in (r.a) hanımı, büyük sahabe Hz. Esmâ (r.a) ziyaretine gelmişti. Konuşurlarken Hz. Fâtıma annemiz günlerdir kalbini huzursuz eden bir hususu açmak istedi.

Hz. Esmâ; "Ya Fâtıma, seni üzen şey nedir, söyle de Ebû Bekir(r.a)'i haberdar edeyim, bir çare bulsun." dedi. O iffet ve fazilet timsali, o hayâ örneği, o nezahet membaı Hz. Fatıma'nın (r.anha) son demlerinde kalbini dilhûn eden şey elbette mühimdi. Bakınız o

peygamber neslinin son çiçeği ne istiyordu: ***“Ya Esmâ, beni günlerdir düşündüren şey, vefatımdan sonra üzerine konarak götürüleceğim tabutun şeklidir. Çünkü bu tabutlar dümdüz tahtadan ibarettir. Bu tabuta konan cesede, bir kilim örtülmekte ise de, cesede yapışan örtü mevtanın vücudunu belli ediyor. Bakanlar cesedin iriliğini, ufaklığını anlıyorlar. Benim cesedimin de namahreme böyle görülmesini istemiyorum. Kalbimi huzursuz eden, şimdiden üzüntüsünü çektiğim şey budur.”*** Hz. Fatıma (r.anha) validemizdeki hassasiyete bakınız ki, vefatından sonraki durumu düşünmektedir. Zaten kefenlenmesine, kefenin üzerine kilim örtülmesine rağmen, o vücudunun ana yapısının belli olmasından rahatsızlık duymaktadır.

Hz. Esmâ (r.anha), Hz. Fâtıma(r.anha)’nın bu problemine şu çözümü getirmişti: ***“Yâ Fâtıma, biz Habeşistan’a hicret ettiğimizde, onların cenazelerini taşıdıkları tabutları gördüm. Dümdüz tahtaların üzerine çatı yapıp, bu çatının üzerine de hasır örtüyorlar ve böylece tabutun içinde bulunan cesedi başkaları görmüyor.”*** Hz. Esmâ(r.anha), böyle dedikten sonra, eline aldığı ince hurma dallarının iki ucunu yere saplayıp, ortasını yukarı doğru kamburlaştırarak, ***“İşte böyle yapıyorlar.”*** diye tabutun şeklini de gösterdi. Hz. Fâtıma sevinmişti. Şöyle dedi: ***“Bunu çok beğendim, vasiyet ediyorum, beni taşıyacağınız tabutu böyle yapın ve kefene sarılı cesedimi, bakanların nazarından gizli tutun. Hz. Esmâ’ya (ra) su kaynatmasını ister ve gusül abdesti alır. Temiz kıyafetlerini giyer ve yatağını odanın tam ortasına yaptırır. Hz. Esmâ’ya sessizce; “Ben şimdi öleceğim, beni hiç kimse açmasın ve gasil etmesin. Vasiyetimdir beni kabre gece yerleştirin.” der.***

Çocuklarını yanına ister ve onlara ***“Sizleri şerefli bir babaya teslim ediyorum.”*** der. Yaşları küçüktür, çocukları ne olduğunu anlayamazlar, onları odadan çıkarttırır. Sağ tarafı üzerine yan bir şekilde elini yüzünün altına koyar. Hz. Esmâ(r.anha) O’nun dinlendiğini zanneder. Biraz sonra Hz. Fatıma (r.anha) annemize seslenir ama cevap yoktur. Yanına gelir ve Resulûllah’ın (s.a.v) vefatından sonra ilk defa bu mübarek yüzde hafif bir tebessüm ve buğulu gözlerinde donuk bir bakış görür. Ruhunu teslim ettiğini anlar, ağlayarak O’nu öper, koklar

ve “Resulûllah’ın (s.a.v) narin çiçeği işte babana kavuştun. Resulûllah’a (s.a.v) benden selam söyle!” der ve dışarı çıkar.

Kapıda Hz. Ali(r.a) vardır, Hz. Esmâ(r.anha)’yı üzgün görünce sorar, “**Ne oldu?**” Esmâ hıçkırıklar içinde: “**Resûlullah(s.a.v)’ın son çiçeği de soldu. Babasına kavuştun.**” der. Hz. Ali (r.a) içeri girer, odanın ortasında bir nur yumağı yatmaktadır. Hz. Ali (r.a) üzgün ve yıkılmış bir şekilde eşinin yanına varır ve; “**Seni ne kadar çok sevmiştim.**” der ve biricik eşinin güzel gözlerini kapatır.

Muhammed el-Bâkır’ın belirttiğine göre Hz.Fâtıma(r.anha)’yı Hz. Ali yıkadı (*Zehebî, A’lâmü’n-nübelâ’, II, 128*). Ölümünden sonra vücudunu kimsenin görmemesi için vasiyeti üzerine onu Hz. Ali(r.a) ile Hz. Ebû Bekir(r.a)’ın hanımı Esmâ bint Umeys(r.anha)’ın yıkadığı da zikredilmektedir (*a.g.e., II, 129*).

Hz. Fâtıma (r.anhâ) geride gözü yaşlı sevgili kocası Hz. Ali ve beş çocuk bıraktı. Hasan 8; Hüseyin 7; Ümmü Gülsüm 5; Zeyneb 3; Rukiye 2 yaşlarındaydı. Üç ablasının ismini, üç kızında yaşatmak istemişti. Kendisi de 28 yaşlarındaydı. Bir çocuğu da küçükken vefat etmişti. Sevgili babasından 18 hadis-i şerif rivayet etmişti.

Hz.Fatıma(r.anha),vasiyeti üzerine cenazesi tabutla taşınarak, gece Cennetül-Baki Kabristanı'na defnedildi. Peygamber(s.a.v)'in kabrinin yanında Makam kabri vardır.

Annemiz’in cenaze namazını, Hz. Abbâs(r.a) veya zevci Hz. Ali(r.a)’nin kıldırıldığı rivayet edilmektedir. İslâm’da tabuta konarak kabre götürülen ilk kadın cenazesi, Hz. Fâtıma(r.anha)’nın mübarek naaşı olmuştur. Vasiyyeti üzerine geceleyin Hz. Ali(r.a), Hz. Abbas ile oğlu Fazl tarafından Cennetü'l-Baki'aya defnedildi. Medineliler vefatı ancak sabah öğrenmişlerdi. Medine ağlıyor, Medineliler çok üzgün ve hüzünlü.

Cenâb-ı Hak'tan Hz. Fâtıma (r.anhâ) annemizin ahlâkından hisseler alabilmeyi ve cümlemizi şefaatine nâil eylesin diye niyaz ederiz. Âmin.

Peygamber(s.a.v)Efendimizin Hz. Fatıma(r.anha)'ya olan sevgisini gösteren önemli bir olay, Mekke'nin fethinden sonra Hz. Ali(r.a)'nin Ebû Cehil'in kızı Cüveyriyye ile evlenmek istemesi veya

Ebû Cehill'in yakınlarının kızlarını Hz. Ali (r.a) ile evlendirmek için Rasûl-i Ekrem(s.a.v)'in iznini talep etmeleri üzerine O'nun gösterdiği tepkidir.

Bu vesile ile yaptığı konuşmalarda Hz.Fatıma(r.anha)'nın kendisinin bir parçası olduğunu, onun üzülmesini istemediğini, Rasûlullah(s.a.v)'ın kızı ile Allah düşmanının kızının bir araya gelemeyeceğini, Cenâb-ı Hakk'ın helal kıldığı bir şeyi haram kılmamakla beraber bu evliliğe izin vermeyeceğini, ancak Ali(r.a)'nin Fatıma (r.anha)'yı boşadıktan sonra bir başka kadınla evlenebileceğini söyledi. (*Buhârî, “Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî”, 16, “Nikâh”, 109*).

Rasûl-i Ekrem(s.a.v)'in bu konudaki hassasiyeti, Hz.Fatıma(r.anha)'nın itidalini koruyamayacağı düşüncesinden kaynaklanıyordu. (*Müslim, “Fezâ'ilü's-şahâbe”, 95-96*)Diğer taraftan Hz. Peygamber (s.a.v)'in konuşmasına başlarken öbür damadı Ebu'l-As'ın kendisine verdiği sözde durduğunu belirtmesi, Ebu'l-As'a Zeyneb'in üzerine bir başka kadınla evlenmemeyi şart koştuğunu hatıra getirmekte, aynı şekilde Hz. Ali'den de böyle bir söz aldığını, fakat Ali'nin bunu unutmuş olabileceğini düşündürmektedir. Bu olaydan sonra Hz. Ali(r.a),Hz. Fatıma(r.anha)'nın vefatına kadar bir başka kadınla evlenmediği gibi cariye de edinmemiştir. Rasûl-i Ekrem'in her fırsatta onların evine gelerek ikisinin arasına oturması, hem kızına hem de damadına beslediği derin sevgiyi ifade etmesi onları birbirine bağlamış, hatta zaman zaman her biri Rasûlullah'ın kendisini daha çok sevdiğini ileri sürerek onun gönlündeki müstesna yerlerinden emin olduklarını göstermişlerdir. Fatıma da fırsat buldukça babasının yanına gider, O'na hizmet etmekten zevk duyardı. Rasûl-i Ekrem(s.a.v), Hz. Fatıma(r.anha) ile Hz. Ali(r.a)'yi ve çocukları Hasan ile Hüseyin(r.anhüma)'i abasının altına alarak, "**Allah'ım! Bunlar benim Ehl-i Beytimdir; onları kötülüklerden koru ve kendilerini tertemiz kıl!**" diye dua etmiştir. Hz. Fatıma(r.anha) ile ilgili önemli hususlardan biri de Rasûlullah'ın neslinin onun çocukları vasıtasıyla devam etmiş olmasıdır.

Hz. Peygamber'in vefatının ardından Fâtıma ile Abbas b. Abdülmuttalib Halife Ebû Bekir'e gelerek Resûlullah'ın mirasından

hisselerini istediler. Bu miras Fedek ve Hayber'deki hurmalıklarla Medine'deki bir bahçeden ibaret olup Hz. Peygamber bu arazilerin gelirini amme işlerine, yolcularla misafirlere ve kendi ailesine harcamaktaydı. Halife onlara, Resûlullah'ın peygamberlerin miras bırakmayacağına dair hadisini hatırlatarak onun mirasının söz konusu olamayacağını, fakat ailesinin geçiminin eskiden olduğu gibi yine buraların gelirinden sağlanacağını, kendisinin bu araziye Hz. Peygamber'in yaptığı şekilde bir müteveli gibi kullanacağını söyledi. Hz. Âişe ile diğer bazı sahâbîlerin bu hadisi tasdik etmeleri üzerine miras iddiasından vazgeçildi (*Buhârî*, "*Humus*", 1, "*Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî*", 12, "*Meğâzî*", 14, 38, "*Nafa-kât*", 3, "*İtişâm*", 5; *Müslim*, "*Cihâd*", 51-55).

Ancak Hz. Fâtıma(r.anha)validemiz, vefat edinceye kadar onunla bir daha bu konu üzerinde konuşmadı (*Buhârî*, "*Ferâ'iz*", 3). Bir rivayete göre ise Hz.Ebû Bekir(r.a), Hz. Fâtıma(r.anha)'yı vefatından bir müddet önce ziyaret ederek gönlünü almıştır. (*İbn Sa'd*, VIII, 27; *Zehebî*, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 121)

ÖRNEK BİR MÜSLÜMANDI

Peygamberimiz Hz. Muhammed(s.a.v), Hz. Fatıma(r.anha)'yı neden bu kadar çok sevmiştir? İslamiyet'i çok iyi bilen ve yaşayan bir insandı. Kıymeti buradandı. Bir evlat olarak Peygamber Efendimizin (s.a.v) peygamberlik tebliğini gönülden kabul etmiş, Hz. Nuh(a.s) ın oğlu ve karısı İslam'ı kabul etmemiş ti, biliyorsunuz. Oysa peygamberimizin hem eşleri ve çocukları, hem İslamiyet'i kabul etti hem de ona sonuna kadar destek oldu. Resulullah(s.a.v)Efendimiz, annesiz ve babasız büyümüştü. Cenabı Hak, eşi Hz. Hatice ve çocuklarıyla peygamber efendimizi (s.a.v) destekledi. İslamiyet'in yayılmasında, peygamber Efendimizin (s.a.v) ailesinin çok büyük desteği oldu. Ayrıca Hz. Fatıma(r.anha)validemiz, bütün insanlara örnek bir kadın, örnek bir Müslüman dı.

Bir rivayette Selman-ı Farisi(r.a) başka bir rivayette ise Bilal-i Habeşi (r.a) anlatıyor: "*Bir gün mescide gitmekte iken Fatıma'nın el değirmeninde un öğüttüğünü gördüm, bu sırada küçük Hüseyin'in ağlama sesi duyuldu.*

H. Fatıma(r.anha)‘ya; ‘Allah Resulü (s.a.v)size yardım edenleri sevdiğini buyurdu‘ dedim. Çocuğu mu sakinleştirmemi istersiniz dedim yoksa el değirmenini almamı mı?"

Fatıma; ***"Evladımla benim ilgilenmem daha doğru ve iyi olur, zahmet olmazsa siz şu unu öğütebilirsiniz."*** Dedi."

H. Fatıma(r.anha) annemiz, bütün yoğunluğuna ve meşakkatli işlerine rağmen çocuklarıyla ilgilenmeyi ertelememiş, onları başından savmaya çalışmamıştır. H. Fatıma(r.anha) annemiz, çocuklara şefkat gösteren başka sevgi kaynaklarının da bulunmasını arzu etmiş ve istemiştir.

Allah Resulü (s.a.v)in vefatından sonra, bazen çocuklarını severken; ***"Sizi herkesten çok seven dedeniz şimdi nerede?"*** dediği rivayet edilmektedir. Bu durum sadece annenin değil, başkalarının da duygusal bağlarının çocuk üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. H. Fatıma(r.anha) annemizin bu tavrından, çocuklarını dedelerinden ya da babaannelerinden kaçırın anne-babaların aslında nasıl bir yanlışlık içinde oldukları ortaya çıkmaktadır.

Çocuklarıyla oyun oynardı

Çocuklarla birlikte oyun oynamanın, onların oyunlarını ciddiye alıp onlarla oyun arkadaşlığı yapmanın çocuğun ruhi gelişimine yaptığı katkılar yadsınamaz. Bu durum aynı zamanda çocukların becerilerini de artırıp, sağlıklı bir zihin yapılarına sahip olmalarını beraberinde getirecektir. H. Fatıma(r.anha) annemizin çocuklarına karşı yaklaşımlarından biri de onlara oyun arkadaşlığı yapmasıdır. H. Fatıma(r.anha) annemiz, çocuklarıyla oyun oynarken, bu oyunları sıkıcı bir hale getirmeden eğitim saatleri havasına getirirdi. Oyun esnasında çocuklarına, onların zihinlerini geliştirecek sözler söylemeyi ihmal etmezdi.

Çocukları arasında ayırım yapmazdı

H. Fatıma(r.anha) annemizin, kendisinden sonra gelecek olan bütün annelere, çocuk eğitim yöntemiyle ilişkin öğrettiği en esaslı yaklaşımlardan biri de çocuklarının arasında adaleti gözetip, ne olursa olsun kesinlikle onlar arasında ayırım yapmamasıdır.H. Hasan ve H. Hüseyin(r.anhüma)‘in kendi aralarında düzenledikleri yarışmalarda, evlatlarından herhangi birini incitecek bir kararda bulunmamaya, onların kalplerini kıracak bir yoruma gitmemeye çok özen gösterirdi.

Çocukları çocuk yerine koymazdı

Hız. Fatıma(r.anha) annemizin evinde, bugün birçok ailede olanın tersiyle çocuk bile olsalar aile fertlerinin kişiliklerine hürmet gösterilir, saygıda kusur edilmezdi. Kısaca Hız. Fatıma annemizin evinde çocuklara saygı gösterilir, aileyle ilgili kararlarda onların görüşleri alınarak kişiliklerinin sağlamlaşmasına dikkat edilirdi. Birçok konuda henüz küçük yaşlarda olan Hasan ve Hüseyin'in görüşlerine başvurulur, karakterlerinin güçlü olması ve sorumluluk sahibi olmaları için kendilerine değeri verilir. Hız. Fatıma'nın çocuklarına yaklaşımındaki bu incelik, çocukların kişiliğı sağlam olarak yetişmelerinin en önemli basamaklarından biridir.

Çocukları dövmezdi

Yeni yeni ulaşılan bilgiler, dayak atmanın ya da sert fiziki cezaların çocuk eğitiminde hiçbir olumlu sonuç doğurmadığını ispatlamıştır. Bundan binyıllarca önce Hız. Fatıma annemizin modeline bakıldığında çocukların dövülmesi ve onlara sert fiziki cezaların uygulanmasıyla ilgili hiçbir bilgi bulunmadığı görülecektir. Ayrıca, çocuk eğitimiyle ilgili teşvik ve ödüllendirme metodunun dayak ve cezadan çok daha etkili olduğı yeterince anlaşılmıştır.

Küçük yaşlarda ibadete teşvik ederdi

Hız. Fatıma(r.anha) annemizin ideal anneliğindeki çocuk eğitim yöntemlerinden birinde de bu hakikat vardır: Hız. Fatıma annemiz, daha çok küçük yaşlardaki evlatlarında bile ibadet hususunda ısrarcı olmuş ve onları ibadetlere yönlendirmiştir. Henüz on yaşına bile basmamış olan çocuklarını gece ibadetine dahi kaldırmış, sabah namazını kaçırmamaları için onları erken yatırmaya özen göstermiştir.

Hız.Fatıma(r.anha)Validemiz Nasıl Örtünürdü?

Yıllardır örtünme üzerine Türkiye'de her türlü tartışma yapıldı. Gazetelerde, televizyonlarda ve dergilerde yüzlerce kafadan binlerce farklı ses çıktı. Herkes kendi cephesinden, nasıl olması gerektiğini anlattı durdu. Önce dini simge, ardından siyasi simge dedi. Arapçası olmayan kötü hocalar bile çıkıp, ayetlerden hadislerden kırparak yarım yamalak yorumlar yaptı. Bütün bu tartışmalar boyunca, hiç kimse başörtüsünü de tesettürü de Müslümanların ağızından dinleme gereğı hissetmedi. İslami hassasiyetlere sahip hoca efendiler bile sözü, sahibine devredemedi. Tesettür tartışmalarını sona erdirecek, herkesin sesini kesmesini sağlayacak en esaslı soru şudur;

Peygamberimizin(s.a.v) biricik kızı Hz. Fatıma(r.anha) nasıl örtünürdü? Hz. Aişe(r.anha), tesettürden neyi anlardı? Günlük yaşama ilişkin bu farzı en iyi öğrenebileceğimiz yer, Allah Resulünün evinin içidir!

Elbette başörtüsünün bir tartışma nesnesi haline gelmesinin tek sebebi, konuya 'çağdaşlık' açılımı getirenlerin varlığı oldu. Buna söyleyecek bir sözümüz yok, zira her fırsatta İslami/insani değerlere saldırmalarından dolayı zaten onları dinlemiyoruz. Ancak Müslümanlar olarak önümüzde daha sistemli bir sorun var ki o da, tesettür tartışıldıkça, kendi üzerlerimizdeki tesettürü de tartışılacak hale getirdik. Artık olması gerekenin ne olduğu sorulmadan, herkes kendi yorumuna göre bir karar veriyor ve onu uyguluyor. 'Biraz sizden biraz bizden' dercesine, herkes ortaya bir yol çıkarma uğraşında. Hakikatin ne olduğunu merak edenler için, sorumuzu tekrarlıyoruz; Hz. Fatıma nasıl örtünürdü?

Hz. Fatıma(r.anha)'nın giysisi, Türkiye'de dindar camianın tüketime dayalı hayat tarzlarını keşfettikleri, tüketim ideolojisinin baskısını duydukları içinde bulunduğumuz dönemde, Fatıma'nın zühd ve takvasını hatırlamanın, özeleştir ve yenilenmeye yönelik bir katkısı olduğu açık. Fakat Fatıma'yı bugüne taşımayı tasarladığımız takdirde, ancak bağlamıyla birlikte taşıyabiliriz ki o zaman da bir "Asr-ı Saadet" taşınması yapmamız gerekir. Normal olarak böyle bir taşımayı, kıyaslama yoluyla bile olsa gerçekleştiriyor olmamız beklenir gündelik hayatımızda. Gerçi böyle bir taşımanın ilkesel bir açıklama çabası olabileceğinin altını çizmek gerekiyor. Aksi takdirde Fatıma'nın tek başına günümüz dünyasının hangi Müslüman toplumuna taşınacağı bile bir sorun olarak karşımıza çıkardı.

Hz. Fatıma(r.anha)'yı örnek alarak bugün nasıl bir hayat sürdürebiliriz, Geçen zaman içinde örnekliği aşınmamış bir hayat tarzından evrensel ve ezeli/ebedi ilkeler çıkarılabilir de....Elimize ulaşan rivayetleri dikkatle incelediğimizde, tarihin süzmeleri ya da eklemelerini de hesaba katarak,Hz. Fatıma(r.anha)'yı daha yakından tanımayı sağlayacak şu özellikleri ayırt ediyoruz:

Özgüven ya da karakter sağlamlığı *Sadakat *Hakikat arayışı *Sadelik ve tevazu *Kendine özgü bir dile sahip olmak *Cömertlik *İçsel iffet, takva örtüsü. Bu şıklar arasında, Hz. Fatıma(r.anha)'nın bugün yaşıyor olsaydı nasıl bir giyim ve hayat tarzına sahip olacağını

anlamamıza yardım edeceğini düşündüğüm ikisinin üzerinde durmak istiyorum:

Sadelik ve tevazu... Hz. Peygamber(s.a.v) kızı Fatıma(r.anha) bulunduğu mekâna geldiğinde ayağa kalkarak onu karşılar, ellerinden öpermiş. Bu sevgi ve özen, Peygamber'in kızı Fatıma ve damadı Ali'nin çevrelerindeki insanlara, mesela Ehli Suffe'de barınan ve eğitim gören yoksul müminlere göre daha fazla imkânları bulunan bir hayata sahip olmalarının bir gerekçesine dönüşmemiştir hiç. Bir peygamber kızı olmak, padişah kızı olmakla aynı şey değildir. Yine de peygamber evlatlarının her zaman büyük hayat sınavını başarıyla vermiş oldukları da söylenemez. Fatıma'nın babasının iftihar etmesine yol açan sağlam bir karakteri olduğunu gösteren sayısız rivayet var. '80'li yılların başlarında, Fatıma'nın zühdünü ve takvasını anlatan hadisleri hayranlık ve ibretle okurduk. Çeyizler Fatıma'nın çeyiziyle, iradeler Fatıma'nın iradesiyle kıyaslanırdı. Fatıma sıradan bir kadın gibi giysi, mücevher ve eşya talebinde bulunmamalı, Suffe'deki Müslümanlar açlıktan iki büklüm durumdayken, babasından kendisine bir yardımcı tahsis etmesini talep etmemeliydi. Kendisini zayıf düşmüş hisseden Fatıma, babasının evindeki ocakta üç gün boyunca ateş yanmadığını hatırlamalı ve bünyesini duayla güçlendirmeliydi. Bu tür bir hayat görüşünü üstlenmedeki titizliği nedeniyle işte, bazen öyle olurdu ki Fatıma, üzerindeki giysiyi yatmadan önce yıkamak zorunda kalırdı, ikinci birine sahip olmadığı için. O, Fatıma'ydı; Hz.Muhammed(s.a.v)'in 'hüzünlü senelerinin dert ortağı, ilk tebliğ yıllarının küçük ama dirençli yardımcısı...

İçsel iffet, takva örtüsü; Tesettür sadece örtünmek demek değildir. Nitekim Kur'an'da işaret edilen "takva örtüsü", bu olgunun önce yüreklerde gerçekleşmesi gerektiğini gösterir. Evden çıkmadan önce ayna karşısında saatler harcamayı gerektiren bir 'kapanma' olmamalıdır, Fatıma'nın tesettürü. Fakat bu Fatıma'nın özensiz ve bakımsız olduğu anlamına da gelmeyecektir sanırım. Çünkü sonuçta o "Babasının Kızı" olarak da tanınır ve Peygamberimiz de bilindiği üzere, kendine itina eden bir kişiliğe sahipti, doğal olarak öyleydi.

Örtünme emri bütün Müslüman kadınları gibi Peygamberimizin eşleri ve kızları tarafından da titizlikle uygulanmıştır. Fatıma annemiz, hayâsı ve edebi gereği babasına karşı da örtünen, örtünmek için heyecan duyan bir insandır. Evinden dışarı çıktığında örtülü olmasına rağmen sahabe,

Fatıma annemizi yolda gördüğünde onu hemen tanır "**Bu Efendimizin kızı Fatıma'dır**" derdi. Çünkü yürüyüş ile o, babasını hatırlatırdı, aynı babası -Efendimiz- gibi yürürdü. Allah ondan razı olsun ve bizi ona cennette komşu kılsın.

Ebu Davud'da geçen bir hadise göre, bir gün Hz. Ebubekir(r.a)'in kızı, Esmâ(r.anha), ince bir elbise ile Resulullah(s.a.v)'in huzuruna girmişti. Efendimiz(s.a.v), ondan yüz çevirdi şöyle buyurdu; "**Ey Esmâ! Şüphesiz kadın ergenlik çağına ulaşınca, onun şu ve şu yerlerinden başkasının görünmesi uygun değildir**" Hz. Aişe(r.anha)validemizin belirttiğine göre, Peygamberimiz(s.a.v) bunu söylerken **yüzüne ve ellerine işaret etmişti.**"

Bir gün, Hz. Aişe(r.anha) validemizin huzuruna, duasını almak için bir gelin getirilmişti. Gelinin ince bir başörtüsü vardı. Bunun üzerine Hz. Aişe(r.anha) validemiz şöyle dedi; "**Nur suresine inanan bir kadın böyle örtünmez**"

Hız. Fatıma(r.anha)'yı tanımak, yanlış uygulamaları düzeltmek için gereklidir. Müslüman kadını en iyi anlatmak, İslâm'ın mesajının yeni duyurulduğu devir içindeki en sağlam, tutarlı ve vahiy kaynağına en yakın kimseyle, Peygamber(s.a.v) ile adeta özdeşleşmiş bir kadın ile mümkündür. Peygamber'in soyunun mirasçısı kılınan ve O'na 'soyu kesik' diyenlere bir cevap olarak, kendisi vasıtasıyla Peygamber soyunun ebediyete kadar sürdürülmesinin sağladığı Hz. Fatıma (r.anha)'yı anlatmak, aynı zamanda kadın hakları açısından inanılmayacak başarılar göstererek, koskoca bir devrim gerçekleştiren ve cahili düşüncenin egemenliğine, bir tokat atarak kadını saygın bir konuma getiren İslâm'ın, kadını ne denli yüceleştirdiğinin ve onu çirkin ele alışlardan koruduğunun destanını anlatmak demektir.

Kaynaklarda Hz. Fâtıma(r.anha)'ya nisbet edilen bazı şiirler ve beyitler bulunmakta (*meselâ bk. İbn Seyyidünnâs, s. 358; Ali Fehmi Câbic, s. 126, 128*), bunları Hz. Peygamber'in vefatından sonra söylediği belirtilmektedir.

Türk edebiyatında Hz. Fatıma eşine, evine ve çocuklarına bağlı, onlara hizmet eden, becerikli, sabırlı, güzel ahlaklı örnek bir Müslüman hanım olarak tasvir edilir. Hz. Fatıma, Rasûl-i Ekrem'in hayatını anlatan manzum ve mensur siyerlerde O'nun daima en yakınında bulunan, özellikle kız çocuklarına değer vermeyen Arap toplumunda bu kötü

âdetin ortadan kaldırılmasını sağlayan değeri dolayısıyla en sevgili çocuğu olarak anılmıştır.

Hız. Peygamber'in neslini devam ettirmesi, onun en sevdiği kızı ve Ehl-i Beytin beş rûknünden biri olması dolayısıyla Hız. Fatıma'nın Rasûl-i Ekrem'in hayatında önemli bir yeri vardır. Bu sebeple Hız. Peygamber ve Ehl-i Beytinden bahseden birçok manzum ve mensur eserde Fatıma'nın adı ve vasıfları sık sık anıldığı gibi az sayıda da olsa onun bazı edebî eserlere konu teşkil ettiği de görölmektedir. Hız. Fatıma'dan bahseden eserleri Türk edebiyatının klasik metinleriyle tekke ve halk edebiyatına ait parçalar, folklorik ürünler ve Türk halk inançlarında yer alanlar olmak üzere gruplandırmak mümkündür. **Bu eserlerde Fatıma eşine, evine ve çocuklarına bağlı, onlara hizmet eden, becerikli, sabırlı, güzel ahlaklı örnek bir Müslüman hanım olarak tasvir edilir.** Bu tür metinlerde isminin Türk halk ağzında aldığı Fatıma veya Fadime şekilleri yanında Fatma Ana, ayrıca beyaz tenli olması sebebiyle Zehra (Fatımatü'z-Zehra), iffetli oluşundan dolayı **Betül**, bir hadiste cennetteki en faziletli dört kadından biri diye tanıtıldığı için "**cennet hatunu**", kıyamette kendisinden şefaât beklendiği için de "**kıyamet hatunu**" ve "**seyyidetü'n-nisâ**" unvanlarıyla anılmaktadır.

Başta Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necat'ı olmak üzere birçok mevlid metninde, bilhassa vefat bahri içinde Hız. Fatıma'dan bahsedildiği görölmektedir. Bu bölümlerde daha çok Rasûlullah'ın hastalanması, vefat edeceğini bildirmesi, Azrail'in O'nun ruhunu kabzetmeye geldiğinde Fatıma'nın onu karşılaması, vefatından sonra üzüntüsünü bir ağıt halinde dile getirmesi söz konusu edilmektedir. Ayrıca mevlidlerin genellikle matbu nüshalarında vefat bahrinin sonunda "Vefâtü Fatımate'z-Zehra radiyallâhü anhâ" veya "Ahvâl-i Fatıma" başlıklı müstakil bir bölüm yer almaktadır.

Hız. Fatıma'nın edebî metinlerde yer almasına vesile olan diğer bir özelliği de Hız. Ali'nin eşi olmasıdır. Dinî-tasavvufi konularda eser yazan pek çok müellifin yanında özellikle Alevi, Bektaşî şairlerin şiirlerinde Hız. Fatıma'nın bu yönüyle söz konusu edildiği görölmektedir. Kul himmetin,

"Gül kokusu Muhammed'in teridir

Ah ettikçe karlı dağlar eritir

Hatice Fatıma Hakk'ın yâridir

Onun katarından ayırma bizi" drtlg ile,

Edib Harâbî'nin,

"Naciye fakire kemter bacıdır

Muhammed Ali'ye kuldur nâcidir

Cümle erenlerin başı tacıdır

İşte Fatımatü'z-Zehra'mız vardır"

Drtlg buna örnek teşkil eder.

Ayrıca Hasan ile Hüseyin'in anneleri olması dolayısıyla özellikle Kerbela vakası üzerine yazılan maktel ve mersiyelerle Ehl-i Beyt sevgisini işleyen diğerk edebî ürünlerde Hz. Fatıma ile ilgili fasıllara, beyit, kıta ve mesnevilere daha çok rastlanmaktadır. Mesela türünün en tanınmış makteli olan **Fuzulî'nin Hadîkatus-sadâ** adlı eserinin dördüncü bölümü Hz. Fatıma'ya ayrılmıştır. Burada onun hayat hikâyesi yer yer manzum parçalar eklenerek ana hatlarıyla anlatılır.

Muharrem ayında dergâhlarda okunan **mersiye** ve **ilahilerde** de Hz. Fatıma çeşitli vasıflarıyla yer almıştır. Yunus Emre'ye atfedilen

"Kerbelâ'nın yazıları

Şehid düşmüş bâzıları

Fatma Ana kuzuları

Hasan ile Hüseyin'dir

Kerbelâ'da eli bağı

Âşıkların kalbi dağı

Fatma Ana ciğerk dağı

Hasan ile Hüseyin'dir"

Mısralarının yer aldığı hicaz ilahi bunlardan biridir.

Bektaşî dergâhlarında mürşidin postunun sağında Hz. Fatıma'yı temsil eden bir ocak bulunur. Niyazlar önce mürşide, on iki imama ve Hz. Fatıma'ya, sonra da diğerk makamlara yapılır. Bütün nikâh dualarında yer aldığı gibi Bektaşî tekkelerinde yapılan evlenme törenlerinde de gençlere mürşid önünde yapılan duada, *"Bu gençlerin evliliğı Fatma Ana'mızla Hz. Ali'nin evliliğı gibi mutlu olsun!"* temennisi tekrar edilir. Yine Bektaşî-Alevi edebiyatında çeşitli renk ve kokuların Ehl-i Beytten birini sembolize ettiğı inancı vardır. Buna göre *siyah renk ve nar kokusu Hz. Fatıma'yı temsil eder.*

Dede Korkut hikâyelerinde üstün ahlaklı kadınlardan söz edilirken bunların Hz. Aişe(r.anha) ve Hz. Fatıma(r.anha)'nın soyundan geldikleri söylenir.

Türk kültüründe Hz. Fatıma(r.anha) önemli bir yeri vardır. Anadolu'da kadınlar Fatma (Fadime) Ana dedikleri Hz. Fatıma'yı uğur ve bereketin timsali saymışlardır. Anadolu'nun birçok yöresinde ocak duvarları sıvanır veya boyanırken is ile el işareti basılır. Uğur ve bereket getirsin diye basılan bu el "Fatıma Ana eli"dir.

"**Pençe-i Âl-i abâ**" adı verilen elin başparmağı Hz. Peygamber'i, işaret parmağı Ali'yi, **orta parmağı Fatıma'yı**, yüzük parmağı Hasan'ı, serçe parmağı Hüseyin'i temsil eder. Bu bakımdan Âl-i abâ'nın zikredildiği birçok manzumede Hz. Fatıma da söz konusu edilir.

Anadolu'da hanımlar yoğurt mayalarken, turşu kurarken, hamur yoğururken, evin geçimi iyi olsun diye ocağa şeker atarken, hasta olan kimsenin sırtını sıvazlarken, "**El benim elim değil Fatıma Ana'nın eli**" diyerek başlar ve bitirirler. Bu motifte bir bakıma Pençe-i Âl-i abâ'dan şifa beklendiği görülmektedir. Diğer bir halk inancına göre de Fatma Ana külde ekmek pişirdiğinden bilhassa yaşlı kadınlar külü yere dökmez ve üzerine basmazlar. Örgü ve dantel gibi el işlerine başlayan hanımlara yanındakiler, "Kolay gelsin, altın taş olsun, elin kuş olsun; Hızır yoldaşın, Fatma Ana komşun olsun" derler. Türk halkı iyi komşuları için, "Allah seni ahirette Fatma Ana'mıza komşu etsin" temennisinde bulunur.

Ebe doğum yapan kadının sırtını sıvazlarken de, "**El benim elim değil Fatma Ana'nın eli**" diyerek doğumun kolay olacağına inandığını belirtir ve hastaya telkinde bulunur. Ayrıca doğum esnasında kadınlara "**Fatıma Ana eli**" (anastatika hierochuntica) denilen bir bitki kaynatılıp suyu içirilir. Bu sebeple Anadolu'da bulunmayan ve özellikle çölde yetişen bu bitki hacdan dönenler tarafından getirilir, kıymetli bir hediye olarak hamile kadınlara verilir. Bazı yörelerde yeni doğan kız çocuklarına göbek adı olarak Fatıma adının verildiği de bilinmektedir.

Hat sanatında Ehl-i Beyt mensuplarının adlarını ihtiva eden çeşitli istiflerle bazı tekke ve camilerdeki Hulefa-yı Raşidîn isimleri yanında Hz. Fatıma'nın adı, Hasan ve Hüseyin ile birlikte umumiyetle celî-sülüs hattıyla levhalar halinde yazılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Wensinck, el-Mu'cem, VIII, 219-220, 241. Miftâhu künûzi's-sünne, Beyrut 1403/1983, s. 378-379. Müsned, I, 93, 98, 104, 108, 118, 293; VI, 282-283. Buhârî, "Vuḍû", 69, "Gusûl", 21, "Şalât", 4, "Hibe", 27, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", 9, 12, 16, 29, "Humus", 1, "Megâzî", 14, 38, 83, "Nikâh", 109, "Nafaḳât", 3, 6-7, "Edeb", 113, "İstîzân", 40, 43, "Da'avât", 11, "Ferâ'iz", 3, "İ'tişâm", 5. Müslim, "Cihâd", 51-55, 101, 107-110, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 61, 93-99. Ebû Dâvûd, "Edeb", 143, 144, "Tereccül", 21. Tirmizî, "Siyer", 44, "Menâkıb", 60. Vâkidî, el-Megâzî, I, 249-250, ayrıca bk. İndeks. İbn Sa'd, eṭ-Tabaḳât, I, 357-358; VIII, 19-30. İbn Şebbe, Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere, s. 105-110, 196-202. İbn Ebû Şeybe, el-Muşannef (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, VII, 432. İbn Kuteybe (Ukkâşe), s. 142-143, 158, 210, 211. Belâzürî, Fütûh (Rıdvân), s. 75. İbn Rüstem et-Taberî, Delâ'ilü'l-imâme, Beyrut 1408/1988, s. 5-58. Taberî, Târîh, II, 410, 486, 533, 537; III, 207-208, 240, ayrıca bk. İndeks. Dûlâbî, ez-Zürriyyetü't-tâhire (nşr. Seyyid M. Cevâd el-Hüseynî el-Celâfî), Beyrut 1408/1988, s. 89-98, 149. Küleynî, el-Uşûl mine'l-Kâfî, I, 238-242. Hâkim, el-Müstedrek, II, 593-594; III, 151-163. Şeyh Müfid, el-İhtisâs, Beyrut 1402/1982, s. 210-212. Ebû Nuaym, Hilye, II, 39-43. İbn Abdülber, el-İstî'âb, IV, 373-381. İbn Şehrâşûb, Menâkıbü âli Ebî Tâlib, Beyrut 1405/1985, III, 318-366. İbnü'l-Esir, Üsdü'l-gâbe, VII, 220-226. el-Kâmil, II, 293. Beyzâvî, Envârü't-tenzîl (Mecmû'a mine't-tefâsîr içinde), Beyrut 1314, I, 510-511. el âzin, Lübbâbü't-te'vîl (Mecmû'a mine't-tefâsîr içinde), Beyrut 1314, I, 510-511. İbn Seyyidünnâs, Minehu'l-midaḥ (nşr. İffet Visâl Hamza), Dimaşk 1407/1987, s. 355-358. İbn Kesîr, Tefsîrü'l-Kur'ân, II, 43-44. Zehebî, A'lâmü'n-nübelâ', II, 118-134. Târîhu'l-İslâm: 'Ahdü'l-ḫulefâ' i'r-râşidin, s. 21-27, 43-48. Heysemî, Mecma'u'z-zevâ'id, IX, 201-212. İbn Hacer, el-İşâbe (Bicâvî), VI, 243; VII, 648; VIII, 53-60. Tehzîbü't-Tehzîb, XII, 440-442. Fethu'l-bârî, VII, 107-108. Semhûdî, Vefâ'ü'l-vefâ', I, 330-334. Hazrecî, Hülâşatü Tezhîb, s. 494. Müttakî el-Hindî, Kenzü'l-ummâl, XIII, 674-687. Şâmî, Sübülü'l-hüdâ' ve'r-reşâd fî sîreti ḫayri'l-ibâd, Kahire 1411/1990, VI, 640-650. Şevkânî, Derrü's-seḫâbe, s. 273-279, 603. Mir'âtü'l-Haremeyn: Mir'ât-ı Medîne, II, 466-467, 976-979. Ali Fehmi Câbic, Hüsnü's-şihâbe fî şerḫi eş'âri's-şahâbe, İstanbul 1324, s. 125-128. Hacı [Mehmet] Cemal Ögüt, Fâtumatü'z-Zehrâ, İstanbul 1359/1940. Abdülhüseyn b. Şerefeddin el-Müsevî, el-Kelimetü'l-garrâ' fî tafḫîli'z-Zehrâ', Necef, ts. (Dârü'n-Nu'mân). Sââtî, el-Fethu'r-rabbânî, XXII, 92-97. M. Yaşar Kandemir, Mevzû Hadisler, Ankara 1991, s. 185-186. M. Tâhir Âl-i Şübbeyr el-Hâkânî, Şerḫu Ḥuḫbeti's-Siddîka Fâtımâtü'z-Zehrâ', Kum 1412. İbrâhîm Emînî, Örnek İslâm Kadını Hz. Fâtuma (trc. Fahrettin Altan - Seyyid Seccâd Hüseyinî), Kum 1412/1992. Jane Dammen McAuliffe, "Chosen of All Women: Mary and Fâtuma in Qur'anic Exegesis", Islamochristiana, VII, Roma 1981, s. 19-28. Abdülcebbâr er-Rîfâî, "Mu'cemü mâ küttibe'an Fâtumatü'z-Zehrâ'", Tûrâşünâ, IV/14, Kum 1409, s. 57-104. Kasım Kufralı, "Fâtuma", İA, IV, 518-521. L. Veccia Vaglieri, "Fâtuma", EI² (Fr.), II, 861-870.

**YASİR b. Âmir, SÜMEYYE binti Huyyat
Oğlu Abdullah ve ilk şehid çocuğu. Ammar(r.anhüma)**

**İSLAMIN İLK ŞEHİTLERİ (V.M. 615)
MÜSLÜMAN AİLE**

İslâm'ın ilk çilekeş ailesi... Allah ve Resûlü yolunda can veren ilk şehitler. Selâm olsun o şanlı şehitlere...

İslam tarihinin ilk kadın şehidi Sümeyye(r.anha)validemizin künyesinin, kaynaklarda “Ümmü Ammar Sümeyye bint Hubbât” şeklinde geçtiği görülür. Babasının adının Habât, Habat, Hayyât olduğunu söyleyenler de vardır.

Sümeyye, asıl adı Amr b. Hişâm el-Mugire olup önceleri Ebu'l Hakem künyesiyle anılırken daha sonraları Müslümanlar tarafından Ebu Cehil diye adlandırılan İslam düşmanının amcası Ebu Huzeyfe b. Mugire'nin kölesiydi. Bazı müellifler, ondan önce İranlı bir yöneticinin ve daha öncesinde de Yemen meliklerinden Ebu Cebr'in kölesi olduğunu söylemektedirler.

Sümeyye, Mekke'de kendisi gibi ilk Müslümanlardan biri olan Yâsir b. Âmir ile evlendi.Ondan Ammâr, Abdullah ve Hureys adında üç oğlu olmuştur. Hureys cahiliye devrinde öldürülmüştür.Ammâr b. Yâsir(r.a) en büyük oğludur.Aynı zamanda Peygamber (s.a.v) Efendimizin hanımlarından Ümmü Seleme(r.anha)validemizin sütkardeşidir.

Aslen Yemenli Ans kabilesinin Yâm koluna mensup olan Yâsir, rivayetlere göre kaybolan kardeşini aramak amacıyla Mekke'ye gelmiş, bu şehre yerleşebilmek için bir kişinin himayesini alması gerekmişti. O da bu durum üzerine Benî Mahzum kabilesinden Ebu Huzeyfe'nin himayesine girmişti. Sümeyye, bu adamın cariyesiydi. Ebu Huzeyfe, bir

süre sonra cariyesi Sümeyye'yi, himayesi altına giren Yâsir ile evlendirmişti. Çünkü böyle evlilikler, kölelerin efendilerine olan bağlılığını artıran bir sebep görülmekte, hizmetlerinin devamının garantisi sayılmaktaydı. Böyle bir ortamda bir araya gelen Sümeyye ve Yâsir'in tek tesellisi, birbirlerine verdikleri destek ve temiz sevgiydi. Bütün gün süren hizmetlerinin yorgunluğunu Ebu Huzeyfe'nin evinin bitişiğindeki küçük bir odada atıyorlardı. İlk Müslümanlardan olan ve İslam tarihinin önemli simalarından biri olarak karşımıza çıkan Ammar, işte bu evlilik sonucu dünyaya gelmişti.

Atılğanlığı ve zekâsıyla dikkat çeken Ammar, bu ortamda büyüdü, gençlik çağına geldi. O artık her şeyi daha iyi gözlemliyor, daha derinlikli bir bakışla kavırıyordu. Anne ve babasının yaşadığı sıkıntıları görüyor, ikinci sınıf insan olma burukluğunun toplumsal yaşayışa nasıl sindiğini, yerleştiğini her geçen gün daha yakından idrak edebiliyordu. Böylece, yaşadığı ortamı, sosyal kuralları sorguluyor; adaletsizlik ve aşağılanmaya isyan ediyordu.

Fıtratının sesine daima kulak veren, arayış ve sorgulamadan asla vazgeçmeyen Ammar, “çöle inen nur”u fark etmekte hiç gecikmedi. Hz. Muhammed(s.a.v)’i dinleyip ona indirilen vahiyden etkilendi ve kısa bir süre içinde Müslüman oldu.

Ammar'ın kulağına ve kalbine erişenler, aslında hep aradığı, beklediği, özlediği müjdeleri fısıldıyordu. Son Elçi'nin yanında yer aldı ve ona destek oldu. Bu arada kendi ailesine yöneldi ve anne babasına İslam'ı anlattı. Onları güzel bir dille ve büyük bir heyecanla bu yeni dine davet etti. Oğulları Ammâr Bin Yasir'in (r.a.) davetiyle Müslüman olmuş, iman kervanına diğer oğulları Abdullah (r.a.) da katılmıştı. İslâm'ın ilk günlerinde bu bahtiyar âilenin fertleri birlikte birer iman fedâisi oldular.

Yâsir ile Sümeyye, konumları gereği önce temkinli davrandılar; oğullarının ve kendilerinin başına kötü şeyler gelebileceği endişesini dile getirdiler. Oğullarına dikkatli olmasını tavsiye ettiler. Ammar, ulaştığı aydınlığı büyük bir sabır, titizlik ve istekle ailesine de aktarmaktan hiç vazgeçmedi ve fazla bir zaman geçmeden bunda başarılı da oldu. Dinin açıkça ilan edilmesi ve yakınlardan başlanarak tebliğ ve davetin görünürlük kazanmasıyla onlar da Müslüman olduklarını beyan ettiler.

Bazı kaynaklarda; Yâsir, Sümeyye ve Ammar'ın ilk yedi Müslüman arasında yer aldıkları belirtilmektedir. Bu ilk Müslümanlar arasında Hz. Ebû Bekir, Bilal-i Habeşî, Habbâb b. Eret, Suheyb b. Sinan, Ammar ve annesi Sümeyye(r.anhüma)'nin isimleri geçmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v) ile Hz. Ebu Bekir dışındakiler kendilerini koruyacak kimseleri bulunmayan kişilerdi. Çoğu köle idi. Yâsir ailesi de sonuçta Mekke'de sıradan bir göçmen, bir sığıntı, bir köle parçası, bir "baldırı çıplak" muamelesi görmekteydi.

Vahyin ilk tanıklarından ve Resulullah'ın ilk arkadaşlarından olan bu insanlar; okunan ayetlerle içlerini ve evlerini genişletiyorlardı. Şahsiyetleri bir inkılâba uğruyor, başları dik ve onurlu insanlar olarak hayata katılıyorlardı.

Allah'ın elçisi, onlarla birlikte yiyip içiyor, onlara adil ve yumuşak bir şekilde muamelede bulunuyor, onların görüşlerini alıyor; Mekke egemenlerinin küfredip horladığı bu mustazafların büyük bir sevgi ve şefkatle sırtlarını sıvazlıyordu.

Ebu Huzeyfe'nin kabilesi Mahzumoğulları; Yâsir, Sümeyye ve Ammar'ın İslâmiyet'i kabul ettiklerini; atalarının dinini bıraktıklarını çok geçmeden öğrendi. Bunun üzerine sorguya çekildiler. Ebû Huzeyfe öncelikle Yâsir ailesini korkutma cihetine giderek onların atalarının dinine dönmelerini istedi. Fakat bu teklifi red ettiler. Onlar da imanlarını gizlemediler ve Müslüman olduklarını açıkça söylediler. Kabile mensupları, onları Hz. Peygamber(s.a.v)'i yalanlamaya ve İslâm'ı inkâr etmeye davet ettiler, fakat Yasir(r.a)ve Hz. Sümeyye(r.anha) direndi.

Yâsir ailesi, zaman zaman putperest Mekke toplumunun durumunu kendi aralarında konuşurlardı. Birgün Yâsir Sümeyye'ye *"Kureyş ahalisinden birtakım kimseler bana neden kendi putlarına tapmadığımı soruyorlar. Kendi elleriyle yaparak fayda ve zarar sağlayamayacak olan şeylere tapmalarına hayret ediyorum. Üstelik kimi zaman bu putları helva ve hurmadan yapıyorlar, acıktıklarında ise taptıkları bu putları yiyerek karınlarını doyuruyorlar"*.

Subhanallâh! Allâh subhânehu ve teâlânın eşrefi mahlûkat kılarak kendilerine akıl nimeti verdiği bu kimselerin durumları gerçekten de şaşkınlık vericidir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de aynı sapkınlıklar devam etmektedir. Değişen sadece putların ismi ya da şeklidir. Sonuç itibariyle yapılan fiil aynıdır. Canlı ya da cansız putlardan yardım isteniyor, onlara dua ediliyor, fayda ya da zarar

vermeleri bekleniyor. Heyhat! Yalnızca Allah'ı Teâlâ'ya ait bu sıfatların bir başkasında da bulunduğuna inanmak kişiyi şirk ehli kılar. Bu hal üzere ölen kimselerin akıbeti ise -neûzubillâh- sonsuz bir cehennem hayatından başkası değildir.

Yâsir ailesi, bu şirke bulaşmış toplumun arasında yaşamalarına rağmen hiçbir zaman putlara tapmayan ve toplum tarafından sevilen kimselerdi. Rasûlullâh (s.a.v)'i risâletinden önce de tanıyorlar, zulme karşı durmak adına kurulan Hılfu' Fudûl adlı toplulukta bulunduğunu ve zulme karşı mücadele ettiğini biliyorlardı. Allâh azze ve celle Rasûlullâh (s.a.v)'i risâlet görevini verdikten sonra, Yâsir ailesi oğulları Ammâr'ın kendilerine aktardıkları bilgiler sonucunda Müslüman oldular.

YASİR AİLESİNE YAPILAN İŞKENCE

İslâm'ın ilk günleri zorlu günlerdi. İlk Müslümanlar da zor zamanı yaşayan insanlardı. Zira müşrikler İslâm'a girenleri tehdit eder, himâyesiz kimseleri de işkence altında inletirlerdi. Yasir ailesi bu iniltileri bu acıları gönüllerine gömen ve müşriklerin en ağır işkencelerine karşı kahramanca direnen yiğitlerdir. Kalbi kararmış, gözü dönmüş, zâlimler Yasir ailesine akla-hayale gelmeyecek cehennemî işkenceler yaptılar

Bir gün Ebu Huzeyfe, Sümeyye'yi yeğeni Ebu Cehil'e verdi ve böylece Sümeyye, İslâm düşmanı Ebu Cehil'in kölesi oldu. Yâsir ve Ammar da Ebu Cehil'in sülalesinin emri altında bulunduğu sürece sürekli hakarete uğruyor, aşağılanıyor ve türlü eziyetlere maruz kalıyorlardı.

Hız. Sümeyye(r.anha) ve ailesini önce karanlık, rutubetli bir mahzene kapattılar. Zincirle bağlayıp, aç ve susuz bıraktılar. Bu işkenceler onların İslâm'a bağlılıklarını eksiltmiyor, aksine imanlarını kuvvetlendiriyordu. Tek dayanakları, her şeyi bilen ve hesabı çok çetin olan Yüce Allah'tı. Hız. Sümeyye(r.anha), bir taraftan da kocasını ve oğlunu teselli ediyordu.

Ne hapsetmenin ne de aç ve susuz bırakmanın onları yıldırmadığını gören müşrikler, ne yapabilecekleri konusunda toplanıp müzakereler yaptılar. Aralarından birisi, onları herkesin gözü önünde çölde direklerle bağlayıp, kavurucu güneşin altında aç ve susuz bırakmayı teklif etti. Böyle de yaptılar. İşkence bununla da kalmıyordu. Öldüresiye dövüyorlardı. Kırbaçlar durmadan inip kalkıyor, her darbe vücutlarını kan içinde bırakıyordu.

Hız. Sümeyye(r.anha) ve ailesi bu işkencelere maruz kalırken, bazı insanlar seyredip eğlenmek için akın akın geliyordu. İman abidesi Hız. Sümeyye(r.anha)'nin başı önüne düşmüştü. Hepsinin vücudunda derin yaralar vardı. Sıcaklığın altında kan ve ter birbirine karışıyordu. Müşrikler işkenceye zaman zaman ara veriyorlar, onların kendilerine gelmelerini bekliyorlardı. Sadece daha uzun süre işkence yapabilmek, daha çok eğlenebilmek için. Güneşin en kızgın saatlerinde üçünü birden çölün kavurucu kumlarına gömdüler. Üzerlerine, derileri kavlatan kor parçası kayaları koydular. Fakat kalplerinden imanlarını alamadılar.

Eziyet ve işkencenin dozajı, şiddeti her geçen artıyordu. Bir gün Mekke'deki Ebtah bölgesinde kızgın güneşin altında işkence gördükleri sırada Resulullah onların yanına geldi. Gözü yaşlı, kalbi mahzundu. Üzgündü, çünkü onların hepsini korumaya, himaye etmeye gücü yetmiyordu. Onları hak ve hakikat üzere sabit kılması ve bu musibeti kaldırması için Allah'a dua ediyordu. Onlara doğru ilerledi.

Sümeyye, Yâsir ve Ammar(r.anhüma); Abdullah oğlu Muhammed(s.a.v)'i görünce sanki bütün acılarını unuttu verdiler. Yakıcı güneş altında aç ve susuz bırakılan, hakarete uğrayan, sürekli kırbaçlanan onlar değildi sanki. Birkaç arkadaşıyla birlikte sürekli koşuşturan, ne yapabileceklerini düşünen, gücü yettiğinde müdahale etmeye çalışan, dua edip hüzünlenen Resulullah(s.a.v) bir gün onlara şöyle seslendi: **"Sabredin ey Yâsir ailesi, size müjdelere olsun! Sizin mükâfatınız cennettir."** sözleriyle onlara moral veriyor, teselli ediyordu. (*İbn Hişâm, Sire, I,342; Hâkim, Müstedrek, III,432.*)

Bu nasıl bir İman gücüydü ki, onları Rablerine öylesine bağlamıştı ki, hiçbir işkence iftira, hakaret zulüm, Yasir ailesini **'Ehad Ehad` Allah birdir ondan başka ilah yoktur Muhammed Onun Resulüdür demekten alıkoymıyordu.**

Allah Resûlü, Yâsir ailesinin yanına vardığında yüreği yandı, gözyaşlarını tutamadı. Yâsir, Ya Resûlallah, bu eziyetler daha ne kadar sürecek, diye sorduğunda Efendimiz(s.a.v) onları sabretmeye, direnmeye çağırdı. **Allah'ım, sen Yâsir ailesini bağışla!"** diyerek dualar ediyordu. (*İbn Sa'd, Tabakat, III,249.*)

Bu imtihan dünyasında, iman ve İslam'ın mücadelesinin kolay olmadığını bildiren Rabbimiz, bu mücadelede sabredenleri Allah için gayret edenleri müjdelemiş Kur'an'ında: **"Yoksa Allah içinizden cihat**

edenleri belli etmeden, sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?" (Al-i İmran Suresi, 142)

"İnsanlar, imtihandan geçirilmeden sadece iman ettik demeleriyle bırakılacaklarını mı sandılar?" (Ankebût Suresi, 2)buyurmuştur.

İSLAMIN İLK ŞEHİD KADINI SÜMEYYE(r.anha)

Efendimiz(s.a.v)onları ve günümüzde halen zulüm altında inim inim inleyen Müslümanlara ümitsiz olmayın, sabredin, direnin diye müjdeler veriyordu. Yaşlı ve nadide bedeniyle her türlü işkenceye sabreden annemiz, Ebu Cehil ‘in namusuna yönelik iftiralarına da ‘ Ehad Ehad’ diyerek karşı koyuyordu. Ebû Cehil kininden, kibirinden gözü dönmüş vahşîler gibi Hz.Sümeyye (r.anhâ)’ya doğru yöneldi ve öfke ile: **“Sen güzelliğine âşık olduğun için Muhammed’e iman ettin.”** diye hakaret etti. Sümeyye anamız da o sefih kişiye ağır lâflar söyleyerek karşılık verdi. Bunu gören Ümmetin Firavunu Ebû Cehil kudurmuş bir köpek gibi saldırmış, işkencenin dozunu artırıyordu. Sümeyye’nin sonsuz tevekkülünden bir nebze taviz vermeye niyeti yoktu. Yaptığı hiçbir şeyden vazgeçmeyen utanmaz Ebu Cehil son bir kez daha Sümeyye’nin yanına gelip, Onu putlara taparsa, acıklı bir ölümden kendisini kurtaracağını söyledi. Ama muradına eremedi, Sümeyye son bir kez **‘Ehad Ehad’ Allah bir, Allah bir,** diye nida etti, sesi adeta yeri ve göğü imanla inletti. Ebu Cehil kendini artık kaybetmişti, mızrağı Sümeyye’nin göğsüne sapladı. Ve İslam’ın ilk şehidi cennetle muştulanan Mümine Hanım Rabbine kavuşmuştu. Bir evlat için en ağır şeylerden biri olsa gerek biricik annesini ve babasını canından can olan ailesini gözleri önünde işkencelerle kaybetmişti. Bu bir kayıp değildi asla olamazdı.

Ne mutlu Yasir ailesine! Ne mutlu onların yolunu sürdürenlere, taviz vermeyenlere! Selam olsun bu yolda canını malını ortaya koyan Mümin ve Müminelere...

İSLAM’IN İLK ERKEK ŞEHİDİ YASİR(r.a)

Allah Resulü’nün şefkat dolu sözleri, emsalsiz müjdeleri Yâsir ailesinin gücüne güç kattı. Onlar Ebû Cehil ve diğerlerinin karşısında yalçın dağlar gibi durdular. Fakat bitip tükenmek bilmeyen işkenceler, dayanılmaz baskılar yaşlı Yâsir’in vücudunu perişan etmişti. Kardeşini bulmak için geldiği Mekke’de Rabbini bulmuş, Allah Resûlü’nün dostluk ve sevgisine mazhar olmuştu. Zulme boyun eğmeyen yüce

sahabi Allah yolunda, “**Rabbim Allah’tır!**” diyerek şehit oldu. Ebu Cehil ve adamları her bir azasını ayrı ayrı develere bağlatarak, dininden dönmesini, Muhammedî ve Allah’ı inkâr etmesini, tekrar putlarına iman etmesini istiyor ve zorluyorlardı asla dinimden dönmem diyor, Lailahe illallah Muhammedün Resulullah diyordu. Vücudu param parça oluyor, şehadet şerbetini içiyor, Ruhu Cenneti alaya uçuyordu. Dünya durdukça müminler onu rahmetle anacak, kâfir Ebu Cehili de lanetle anacaktır. (*İbn Esir, el-Kâmil fi’t-Tarih, I,588; Halebi, İnsanu’l-Uyun, I,483.*)

Zulüm ve isyanda Nemrutlarla yarışan Kureyş liderleri Yâsir’in şehadetinden kısa bir süre sonra oğlu Abdullah’ı da bir okla şehit ettiler. (*Belâzurî, Ensâbu’l-Eşrâf, I,160.*)

Yâsir ailesi Hz. Peygamber’e inanan ilk Müslümanlardandır. Hz. Peygamber onlara “Âlû Yâsir” diye hitap etmiştir.

Ne yüce iman! Ne sabır! Ne tahammül! Ve ne güzel son! Zâlimin karşısında susmamak ne şecaat! Hakkı savunmak ve her yerde haykırmak ne kahramanlık! İman ne büyük güç! İmansız yürek hakîkaten sînede yük! Allahım bizleri de birer iman fedâisi eyle! Üç günlük dünyaya aldananlardan eyleme! Dâimâ hakkı tutup kaldıracılmayı nasîb eyle! İmanla yaşayıp imanla Sana kavuşanlardan eyle! Âmin.

Nesebi

Yâsir bin Âmir radiyallâhu anh arab asıllıdır. Kendilerine Arab-ı Âribe ismi verilmektedir. Kabilesinin yerleşim yeri Yemen olup, Kahtanîler olarak isimlendirilirler.

Bazı tarih araştırmacıları, Ammar bin Yasir(r.a)'in anne ve babası. Hz. Sümeyye ve Hz. Yasir'in Türk olduğunu söylerler. Türk olmayan ve ilmî otoritesi İslâm ve Batı dünyası tarafından saygı ile kabul edilen Prof. Dr. Muhammed Hamidullah'tır. Hamidullah'ın tarihi kaynaklardan çıkarttığına göre Taif'te, el Haris bin Kalede isimli tedavide usta çok ünlü bir doktor vardır. İran bölgesinden valiler bile tedavi için ona gelmektedirler. O yıllarda da İran bölgesi Türklerin yoğun olarak yaşadığı bir bölgedir ve Hz. Sümeyye validemiz Übülle Valisi'nin yanındadır ve adı Pamuk'tur. Gün olur Übülle valisi Taif'teki meşhur doktora tedavi olur, memnun kalır ve Pamuk'u Haris bin Kalede'ye cariyeye hediye eder. Taif'e gelen Pamuk'un ismi Sümeyye olur. Hz. Sümeyye'nin Türk olduğuna dair bilgileri Prof. Dr. Zeki Velidi Togan, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan ve Prof. Dr. Zekeriya Kitapçı da

naklediler. Ailecek kocası Yâsir ve oğlu ile beraber müşriklerin işkenceleri altında inlemelerine rağmen, imanlarından taviz vermeyen bir iman eri... Allah ve Rasûlü yolunda şerefle ölmeyi göze almış yiğitler...

Ebû Cehil'in amcası Ebû Huzeyfe, Yâsir'in şehâdetinden sonra bütün hıncını Sümeyye ve oğlu Ammar'dan almak istedi.

Ammar'ın Başına Gelenler Uğradığı işkenceler

Mekke'de Müslümanların çoğalmasından rahatsız olan küfrün önderleri, İslâm dinini kabul eden kimselere farklı şekillerde baskı uyguluyorlardı. Güçlü olan Müslümanlara karşı sözle tehditte bulunuyorlar, zayıf olanları ise bedeni işkencelerle dinlerinden döndürmek için uğraşıyorlardı. O zayıf, güçsüz sahâbîlerden birisi de Ammâr bin Yâsir radiyallâhu anh'dır. Kimi zaman anne ve babasına yapılan işkenceler sebebiyle manen, çoğu zaman da bedenine yapılan eziyetler sonucu maddi işkencelere tâbi tutuluyordu.

Ammâr (r.a)a sıcak en kızgın olduğu öğlen vakitlerinde beni Mahzum tarafından işkence edilirdi. Mekke kayalığı olan Ramda'da çeşitli işkenceler yapılır, sıcaktan kendinden geçerdi. Öyle ki ne söylediğini bile anlayamazdı. Sıcak kumun ve uğradığı işkencelerin etkisiyle vücudunda oluşan yanık ve şişliklerin izleri geçmemiştir. Sonraları bu izleri gören Müslümanlara başından geçenleri tek tek anlatmıştır. Yine başka bir zaman sırtı ateşle dağlamış olan sahâbîyi gören Rasûlullâh (s.a.v)onun başından geçen bu üzücü hadiseyi öğrenmiştir. Sonra da onun gözyaşlarını silmiş ve teselli etmiştir.

Ammâr (r.a)bir başka zaman uğradığı işkenceler sonucunda çok güçsüz düştü ve dayanacak takâti kalmadı. Müşrikler ondan Muhammed aleyhisselama kötü söz söylemesini, sahte ilâhlarını da yüceltmesini talep ettiler. Dayanacak gücü kalmayan sahâbî onların bu isteğini yerine getirdi ve ellerinden kurtuldu. Fakat yaptığı şeyden oldukça rahatsız olmuştu ve ağlayarak Rasûlullâh'ın (s.a.v)yanına gitti. Başından geçen olayları anlattı.

Beni kuyuya sallayıp, kızgın kumlara yatırdılar. Lat ve Uzza hakkında övücü, senin hakkında ise kötü sözler söylememi, aksi takdirde beni öldüreceklerini söylediler. Bende durumun ciddiyetinden istediklerini yaptım. Lat ve Uzza'nın dini Muhammed'in sallallâhu aleyhi ve sellem dininden daha hayırlıdır dedim. Bir yandan anlatıyor, diğer yandan bardaktan boşalırcasına ağlıyordu.

"Azabın her türlüsünü tattık, yâ Resûlallah." diyerek hâlini arz ediyordu. Resûl-i Ekrem, yine sabır tavsiye ediyor ve şöyle duâ ediyordu: **"Allah'ım, Ammar ailesinden hiçbir kimseye Cehennem azabını tattırma."**

Hz. Ammar'a revâ görülen işkence çeşitlerinden biri de ateşle dağlanması idi. Yine bir gün böyle bir işkence altında kıvrılırken Peygamber Efendimiz rasgeldi. Mübârek elleriyle Ammar'ın başını sığayarak ateşe, **"Ey ateş, İbrahim'e (a.s.) serin ve selâmet olduğun gibi, Ammar'a da öyle ol!.."** Diye duâ etti. Sonra da Ammar'a şu haberi verdi: **"Ey Ammâr! Sen (bu işkencelerle) ölmeyecek, uzun bir müddet yaşayacaksın. Senin ölümün azgın bir topluluğun eliyle olacaktır."**

Gerçekten de Cenâb-ı Hak, Hz. Ammar'a uzun ömürler ihsan ederek, Sevgili Habibinin haberini doğrulamıştır. Hz. Ammar daha sonra Sıffin Harbinde katledildi. Hz. Ali, onu Muâviye'nin taraftarlarının bâği (azgın) olduklarına hüccet gösterdi. Fakat, Muâviye te'vil etti. Amr bin Âs dedi: **"Bâği yalnız onun katilleridir; umumumuz değiliz."** (*İbni Sa'd, Tabakât: 3/248.*)

Yine birgün, Ammar, uğradığı işkenceden dolayı ağlıyordu. Bu hâliyle onu gören şefkat timsali Peygamber Efendimiz(s.a.v), mübarek elleriyle gözyaşlarını sildi. Sonra da, **"Seni kâfirler tuttu da suya mı bastı? Onlar, seni bir daha tutar da sana şöyle şöyle derler ve işkencelerine devam ederlerse, sen de onlara istediklerini söyle ve kurtul."** dedi. Bu, hayatını zalim müşriklerin elinden kurtarmak için Ammar'a bir müsâade idi! Bu müsâadenin verilişinden bir müddet sonra, Ammar yine müşrikler tarafından yakalandı ve işkenceden işkenceye uğratıldı. İşkence edilirken de kendisine şu teklif yapılıyordu: **"Muhammed'e küfretmedikçe, Lât ve Uzzâ'ya tapmanın da onun dininden hayırlı olduğunu söylemedikçe sana işkence etmekten asla vazgeçmeyeceğiz!"**

Zavallı Ammar'ın dilinden, çaresiz olarak müşriklerin söyledikleri döküldü. Muradlarına eren gaddarlar Ammar'ı serbest bıraktılar. İşkence ve azab yükü altında ezilmekten kurtulan Ammar doğruca Resûl-i Ekrem'in huzuruna vardı. Efendimiz, kendisine, **"Kurtulduğun yüzünden belli."** deyince, cevabı şu oldu: *"Hayır, vallahi kurtulmadım!"*

Peygamber Efendimiz(s.a.v),"Niçin?" diye sorunca da Ammar,"Ben, senden vazgeçirildim. Lât ve Uzzâ'nın da senin dininden hayırlı olduğunu bana söylettirdiler." karşılığını verdi.

Ammar üzgündü, Ammar şaşkındı. Dünya, başına yıkılacakmış gibi heyecan ve korku içinde Resûl-i Kibriyanın(s.a.v) huzurunda dikilmiş duruyordu. Müşriklerin işkence ve eziyetlerinden kurtulmuştu, ama şimdi başka bir tehlike ile karşı karşıya gelmişti!

Efendimiz ona: **"Bu sözleri söylerken kalbini nasıl buldun?" diye sordu. O da: "Kalbimde Allah'a imanda en ufak bir değişiklik olmadı." dedi.** Bu cevap üzerine Efendimiz (s.a.v): **"Ammar'ı başından ayağına kadar iman kapladı. İman kemiklerine işledi."** buyurdu.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz(s.a.v):**"Sana vebâl yok, ey Ammar! Eğer, onlar seni yine yakalar, bunu sana tekrarlatmak isterlerse, sen de söylediklerini tekrarlayıp kurtul."** (*İbni Sa'd, Tabakât: 3/249.*)

Gözyaşlarını mübarek elleriyle sildi. Kalpte iman yerleştikten sonra diliyle zarûrete binaen söylemenin imana zararı olmadığını hatta yine işkenceye uğrarsa aynı sözleri söyleyebileceğini ona şu âyet-i kerime ile müjde verdi. Meâlen: **"Kalbi imanla dolu olduğu halde inkâra zorlanan müstesna, inandıktan sonra Allah'ı inkâr edip gönlünü kâfirliğe açanlara Allah'ın gazabı vardır. Büyük azâb da onlar içindir."** (*Nahl suresi, 106*)

Şu hâlde kalbi î mân ile karar bulmuş bir mü'mine burada bir ruhsat tanınmaktadır: **Düşman tarafından canı veya herhangi bir azası yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu zaman, yalnız diliyle küfür kelimesini söylemesi câizdir.** Ancak bunun, kalbin î mân ile mutmain olması şartıyla bir ruhsat olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Bunun yanında, hakkı söylemek ve dinin izzetini korumak için şehid olmayı göze alıp, küfür kelimesinin lisanla dahi olsa, söylenmemesi azimettir. Bu hususta ruhsat ile değil de azimet ile amel etmek ise, daha faziletli bir hareket sayılmıştır. (*Hazin, Tefsir, 3/136; M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, IV/3132.*)

O, ilk önce Habeşistan'a daha sonra Medine'ye hicret etti. Resûl-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz onu Huzeyfe Bin Yeman (r.a) ile kardeş ilan etti. Mescid-i Nebevi'nin inşasında büyük gayretler gösterdi. İkişer ikişer kerpiç taşıdı. Efendimiz onu yüzü gözü toz içerisinde görünce:

"Vah Ammar!.. Vah Ammar! Seni âsî bir topluluk öldürecek, sen onları cennete, onlar ise seni cehenneme davet edecekler." buyurdu.

Ammar (r.a) Bedir'den itibaren bütün gazvelerde bulundu. Peygamberimizin vefatından sonra diğer halifelere yardımcı oldu. Büyük kahramanlıklar gösterdi. Yemame savaşında kulağı kopmuş sallanırken o yiğitçe savaşmaya devam etti. Dağılmak üzere olan orduyu: **"Ey Müslümanlar! Cennetten mi kaçıyorsunuz? Ben Ammar Bin Yasir'im. Bu tarafa gelin."** diye haykırarak topladı. Hz. Ömer (r.a) zamanında Kûfe'ye vali olarak gönderildi. Hz. Ali (r.a) devrinde Cemel ve Sıffin'de 97 yaşlarında çarpışırken şehit düştü. (V.M.657-H.37).Hz. Ali (r.a.)'ın kıldırıldığı cenaze namazından sonra oraya defnedildi.

İlk şehit çocuğu, uzun boylu, kara yağız, ela gözlü ve geniş omuzluydu. Son derece sâde ve nezih yaşadı. Hiçbir namazını kazaya bırakmadı. Peygamberimizden 62 hadis-i şerif rivayet etmiştir. Buhari'de geçen bir rivayeti şöyledir: **"Üç şeyi nefsinde toplayan kimse imanının tamamını elde etmiş olur. 1- Kendi aleyhine de olsa insaflı elden bırakmamak, 2- Herkese selâm vermek. 3-Fakir iken bile sadaka vermek."**

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Efendimizin; "Cennet üç kişiye müştaktır. Ali, Ammar ve Selman." iltifatına mazhar cennetlik bir insan!

Cenab-ı Hak Ammar İbni Yâsir (r.a)'ın azim ve sebatını bizlere de lutfedip şefaatine nail eylesin. Âmin.

Kendisinden nakledilen güzel sözlerden birkaç tanesi şöyledir: "Salih dost güzel kokuya benzer, onda ancak güzel koku bulursun, onun kokusu sana ulaşır. Kötü dost ise körük gibidir. Onun ateşini yakmazsan şerri sana isabet etmez. Kokusu da iğrenç kokar." "Öğüt olarak ölüm yeter, zenginlik olarak yakîn yeter, meşguliyet olarak ise ibâdet yeter."

Ammar bin Yasir(r.a)'ın Nesebi:

Babası gibi arab asıllı olan Ammâr(r.a), Ans kabîlesinin Yâm kolundandır. Ans kabilesine mensubiyetinden dolayı el-Ansi diye de anılan sahâbînin künyesi Ebûl-Yakzân'dır. Hangi tarihte doğduğu ise kesin olarak bilinmemektedir. Vefat yılından yola çıkılarak yapılan hesaplamalar neticesinde, yaklaşık olarak **miladi 563-567** yıllarında dünyaya gelmiştir.

Ammâr (r.a)Müslüman olmadan evvel de putlara tapmayan sayılı kimselerdendi. Bir gün Rasûlullâh (s.a.v)in Kâbe’de Kur’an tilâvetini işitti. Ammâr (r.a)Kur’an’dan daha fazla dinlemek ve peygamber Efendimizle(s.a.v)ile tanışmak için karar aldı. Müslümanların Erkâm bin ebil Erkâm’ın evinde gizlice toplandıklarından da haberdar idi. Kendisi de gizlice bu meclise katılmak ve Müslüman olmak istiyordu. Bu kararını uygulamak için birgün Erkâm bin ebil Erkâm’ın evine gitmek için yola koyuldu. Fakat evin önünde bir arkadaşı da bekliyordu. Bu kimse Süheyb’ti.Ona burada ne işin var? Diye sordu. Aynı soru Süheyb tarafından kendisine yöneltilince durumu ona açıkça anlattı. “Ben buraya Muhammed’in sözlerini dinleyip onun dinine girmek, Müslüman olmak için geldim.” Süheyb’te aynı şey için geldiğini söyleyince birlikte eve girdiler. Rasûlullâh(s.a.v)’i dinledikten sonra Müslüman oldular.

Ammâr bin Yâsir (r.a)’ın Çocukları, Torunları ve Kardeşleri:

Ammâr bin Yâsir (r.a)ın iki oğlu ve bir kızı vardır. Oğullarının isimleri Sa’d ve Muhammed, kızının adı da Ümmü’l-Hakem’dir. Sa’d’dan olan torunun ismi Abdullâh’tır. Abdullâh’ında Mihsan ve Nâc adında iki çocuğu olmuştur. Oğlu Muhammed’den olma torunu ise neseb âlimi olan ebû Ubeyde’dır.

Kardeşleri ise Hureys ve Abdullâh’tır. Abdullâh, anne ve babası ile birlikte ilk iman edenler arasındadır. Ayrıca yine anne ve babası ile birlikte işkence edilirken şehit edilmiştir. Allâh kendisinden razı olsun.

Habeşistan Hicreti:

Mekke’de Müslümanlara karşı uygulanan işkenceler artınca Allah Rasûlü (s.a.v)ashâbının Habeşistan’a hicret etmelerini istedi. Oranın hükümdarının zalim olmadığını bildiğinden dolayı bu kararı almıştı. Kaynaklarda geçtiği üzere Ammâr(r.a)’ta hicret edenler arasındaydı. Fakat Rasûlullâh(s.a.v)’den ayrı kalmak yerine sıkıntı ve eziyetlere sabrederek O’nunla beraber olmayı tercih etmiş ve Mekke’ye geri dönmüştür.

Medine Hicreti:

Hicret emrine ilk tâbi olan sahabiler arasında Ammâr(r.a)’ta bulunmaktadır. Buhârî rahimehullâh Berâ bin Azib’ten radiyallâhu anh şöyle nakleder: *“Bize ilk olarak hicret edip gelen Mus’ab bin Umeyr ile İbni Ümmi Mektûm olmuştur. Sonra Ammâr ve Bilâl geldiler.”*

Allah Rasûlü (s.a.v)Ensâr ve Muhâcirleri birbirlerine muâhât yani manevî kardeş yapmıştır. Ammâr (r.a)Medîne’de Huzeyfe bin el-Yemân (r.a)ile kardeş kılınmıştır.

İlk İnşâ Edilen Kûba Mescidi:

Müslümanlar Medine’ye hicret ettikten sonra, namazlarını kendilerine ait arazi ve bahçelerde eda ediyorlardı. Bir mescid inşâ edilmeliydi. Çünkü mescidin birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Her ne kadar günümüzde camiler, mescidler genellikle namaz kılmak için kullanılsa da, bunun dışında düğün yapmak, istişare etmek, ilim tahsili ve birçok meşru iş için kullanılabilir. Ammâr (r.a)Rasûlullâh(s.a.v)’e öğleyn sıcaktan korunacağı, hem namaz kılıp hemde istirahat edebileceğimiz bir mescid binâ edelim fikrini arz etmiştir. Bu fikri onaylayan Rasûlullâh (s.a.v)mescidin yapılması için emir vermiştir. Tüm Müslümanlar canla başla çalışmışlar ve kısa zamanda takvâ üzere kurulan ilk mescidi inşâ etmişlerdir. Allâh azze ve celle hepsinden râzı olsun.

Mescidi Nebvî:

Efendimiz(s.a.v) Kubâ’dan sonra Medîne de bir mescid yapımı başlattı. Mescidin inşâsı sırasında Medîne’de ebû Eyyûb el-Ensârî(r.a)’nin evinde kalmıştır. Ammâr (r.a)bu mescid yapımında da tüm gücüyle çalışmıştır. Herkes bir taş taşırken o iki taş taşıyor, bir yandan da şu sözleri söylüyordu. **“Biz müslümanlar mescidler inşâ ederiz!”** Bu manzara karşısında Allâh Rasûlü(s.a.v), ensar ve muhacir için Allâh’u Teâlâ’dan bağışlanma diliyordu.

İbn Sa’d ve ibn Hişam’ın naklettiği başka bir rivayette ise Ammâr(r.a)’ın arkadaşlarından fazla kerpiç taşıdığını, bu durumu da şöyle açıkladığını naklederler. Birisini kendim için, diğerini de Rasûlullah (s.a.v)için taşıyorum der. Peygamber Efendimiz(s.a.v)kendisine ‘arkadaşların gibi bir tane taşısan olmaz mı?’ demiştir. O ise, daha çok taşıyarak fazla ecir murad ettiğini söylemiştir. Bu konuşma sonrasında Allâh’ın Nebîsi(s.a.v): **“Ey Sümeyye’nin oğlu. Herkesin bir eciri, senin ise iki ecrin vardır”** buyurmuştur.

Vâlilik Dönemi:

Ammâr (r.a)Hz.Ömer (r.a)döneminde Kûfe’ye vâli olarak seçilmiştir. Ayrıca namazlarda imâm olarak ta yine Ammâr (r.a)’ı seçmiştir. Kûfe halkının şikâyetlerinin artması sonucu Ammâr (r.a) getirildiği bu görevden daha sonra azledilmiştir.

Müfettiş Ammâr(r.a):

Hız.Osman(r.a)'ın hilâfeti döneminde, diğer şehirlerdeki vâlilerinin denetlenmesi için güvenilir ve ehil kimseler seçilerek görevlendirilmiştir. Bu kimseler arasında Ammâr (r.a) Mısır'a teftiş ve araştırma görevi için seçilmiştir. Bu teftiş harekâtından sonra münafıkların çıkardığı fitne ve karışıklar sonucunda birçok üzücü hâdise yaşanmıştır.

Hakkında Nâzil Olan Âyetler:

Müfessirler esbâb-ı nüzûlden yola çıkarak bazı ayetlerin Ammâr (r.a) hakkında indiğini söylemişlerdir. Bu ayeti kerimeler; Nahl Sûresi 106, En'âm Sûresi 52 ve 122 ve Âl-i İmrân Sûresinin 69. ayeti kerîmesidir.

Rivâyet Ettiği Hadis Sayısı:

Ammâr(r.a)'ın Buhâri, Müslim ve diğer hadîs kitaplarında yaklaşık olarak 62 adet rivâyet ettiği hadîs bulunmaktadır.

Hakkında Rivâyet Olunan Bazı Hadîsler:

“Hz.Ali(r.a)'tan rivayet olunduğuna göre, Ammâr (r.a) Rasûlullâh'ın (s.a.v) yanına girmek için izin istedi. Peygamber de ona müsaade edin girsin! Buyurdular. Ammâr girince de Tayyib (temiz) ve mutayyeb (temizlenmiş) Ammâra merhaba! Diyerek selâmladılar.” (Tirmizî, Ahmed b. Hanbel ...)

Tirmizî'nin Enes b. Mâlik' (r.a)'tan rivâyet ettiğine göre Rasûlullâh (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Cennet, üç kişiye özlem duyar. Ali, Ammâr ve Selmân.”

Katıldığı Savaşlar:

Ammâr (r.a) rivayetlere göre Rasûlullâh(s.a.v)'in katıldığı tüm gazvelerde bulunmuştur.

1- Bedir Gazvesi'nde Ammâr(r.a): Müslümanların küffara karşı ilk savaşı olan ve zaferle sonuçlanan Bedir'de hem habercilik yapmış, hem de birçok müşriği kendi elleriyle öldürmüştür. Bu savaşta küfrün önderleri olan Ebu Cehil, Ümeyye bin Halef ve diğerleri öldürülmüştür.

2- Uhud ve Hendek Gazvesi'nde Ammâr(r.a): Uhud'da bulunmuş ve İslam ordusuna faydalı olmuştur. Yine Hendek'te canla başla mücadele eden sahâbîler arasında da kendisine rastlamaktayız. Rabbim onlar gibi bizleride dinîne hizmetkâr eylesin. Allâhumme âmin.

Ammâr (r.a) bunlardan başka Tebük'te Rasûlullâh(s.a.v)'e yapılacak suikasti öğrenerek O'nun sırdaşı olmuş, Zatu'r Rika'da

Rasûlullâh(s.a.v)’i korumak için nöbet tutmuş, Ali (r.a)ile Zu’l Uşeyre gazvesine katılmış, Rıdvan beyatı ve Mekke’nin fethinde de bulunmuştur. Cemel ve Siffin savaşlarına da katılan sahâbî Sıffin’da şehit düşmüştür. Ammâr (r.a)Rasûlullâh(s.a.v)’in vefatından sonra da Hulefâi Raşidin’le birlikte birçok fetih hareketinde yer almıştır. Allâh’u teâlâ kendisinden râzı olsun.

Vefâtı:

Ammâr (r.a)Siffin savaşında milâdî 657 yılında şehit edilmiştir. Bir rivâyete göre onu öldürenler ibn Havva Esaksaki ve Ebu el-Adiye’dir. Cemel ve Siffin savaşları Müslümanlar arasında yaşanmış üzücü olaylardandır. Günümüzde İslâm düşmanları bu olayları gündeme getirmekte, yaşanan olayları çarpıtarak insanların sahabeye karşı bakış açılarını bozmaktadırlar. Ehli Sünnet’in inanç esaslarından bir tanesi de sahabeyi hayırla yâd etmek, onların birer insan olmaları hasebiyle düştükleri hatalardan ibret almak, bu hataları sebebiyle onlara en küçük bir tan etmemek, onlara duâ etmek ve hesâblarını Allâh’u teâlâ’ya havale etmektir.

Hz.Ömer(r.a)’dan rivâyete göre, Rasûlullâh (s.a.v)şöyle buyurdu:
“Ashâbıma dil uzatanları gördüğünüz vakit, Allâh’ın laneti üzerinize olsun deyiniz.”(Tirmizî)

“Allâh, Ashâbıma sövene lânet etsin” (Ebû Dâvud)

“Arkadaşlarıma sövmeyin! Muhammedi’in canını elinde bulunduran Allâh’a yemin olsun ki, siz Uhud dağı kadar altın infak etseniz onların yaptığına, hatta yarısına bile ulaşamazsınız!” (Ebû Dâvud)

İslâm tarihinde evinin bir bölümünü mescid olarak ayıran ilk şahıs odur. Buhârî onun şu sözünü Şahîh’ine almıştır: **“Üç şeyi her kim bir araya getirebilirse imanının tamamını elde etmiş olur: Kendi aleyhine de olsa insaflı elden bırakmamak, herkese selâm vermek, fakir iken bile sadaka vermek” (“İmân”, 20).**

Ammâr b. Yâsir’e ait olduğu söylenen bir kılıç, Topkapı Sarayı Müzesi’nin Mukaddes Emanetler bölümünde (Envanter, nr. 21/149) muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Müsned, I, 404; İbn Sa’d, et-Tabakât, VIII, 264-265; İbn Ebû Şeybe, el-Muşannef (nşr. Saîd el-Lahhâm), Beyrut 1414/1994, VIII, 42; Taberânî, el-Mu’cemü’l-kebîr (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut, ts. (Dâru ihyâi’t-türâsî’l-Arabî), XVIII, 40; Hâkim, el-Müstedrek, III, 388; Süheylî,

er-Ravzü'l-ünüf, IV, 264; *İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-gābe (Bennâ)*, VII, 152-153; *İbn Hacer, el-İşâbe*, IV, 334-335; *Ahmed Halîl Cum'a, Nisâ' min 'aşri'n-nübüvve*, Beyrut 1412/1992, II, 135-141. İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1995. Muhammed İbn İshak, Siyer, Akabe Yayınları, İstanbul, 1991. Muharrem Ergül, Ammar Bin Yâsir, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998. Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercümesi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989. İhsan Süreyya Sırma, İslamî Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence, Beyan Yayınları, İstanbul, 1990. Mahmut Çınar, Ammar Bin Yâsir, Denge Yayınları, İstanbul, 1998. Muhammed Ebu Zehra, Son Peygamber Hz. Muhammed, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997.. Hazin, Tefsir, 3/136; M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV/3132 44*

HZ.RÂBİA el-ADEVİYYE (Radiyallahu Anha)
(D.H. 95.M.714-Basra. V.H. 185.M.801.Basra)

Tâbîinden ve Tasavvufta Sevgi Ekolünün kurucusu hanım velîlerin büyüklerindendir

DOĞDUĞU YER AİLESİ VE KÜNYESİ

8. yüzyılda Irak topraklarında yaşamış, kimsesizliği tatmış, ömrünün ilk yılları masiyetlerle alûde geçmiş, ancak kendini bu hayattan kurtararak tamamen sûfimesrep bir hâl edinmiş bir Allah aşığı Mısır, Suriye, Filistin, Hicaz, Anadolu'yu dolaşmış, sevgiye dayalı tasavvuf düşüncesinin ilk savunucularındandır. Tâbîinden ve hanım velîlerin **ilki ve en** büyüklerindendir. **Hayatı menkıbelerle, kerametlerle doludur.** Şehrin yakınlarında bulunan bir dağda inzivaya çekilmiş ve bitevî Allah'ı zikir ve ibadetle meşgul olmuş. Manen öyle terakki etmiş ki devrin büyükleri ki aralarında Hasan el-Basrî, Süfyan-ı Sevrî, Mâlik bin Dinar(radiyallahu anhüma) gibi âlim ve fâzıl kişiler kendisini ziyaret ederek duasını almışlar, nasihatlerini dinlemişler. Allah'a duyduğu aşkın/üstün aşk u iştiyâk ile tasavvufa yeni bir soluk getirmiş,tasavvufta Sevgi Ekolünün kurucusu olmuştur.. Zira o bizâtahî cenneti ve cennetin nimetlerini değil Allah'ın rû'yetini ve O'nun kendisinden razı olmasını istemiştir. Bu düşünce tarzı kendisinde sonra gelen sûfilerin tasavvuf anlayışında önemli bir yer tutmuştur. İmam'ı Gazzâlî(r.a)'nin ve el-Muhâsibî(r.a)'nin de bu büyük kadın veliden etkilenmiştir.

Hicri,95,Miladi,714 yılında Basra’da doğdu. Fakir bir ailenin dördüncü kızı olduğu için “Râbia” ismi verilmiştir.

Kays b. Adî kabilesinin âzatlî kölesi olduğundan Adeviyye veya Kaysiyye nisbeleriyle anılmıştır. Künyesi Ümmü’l-hayr’dır. Sülemî, Zikrû’n-nisveti’l-müte’abbidâtî’s-şûfiyyât adlı eserinde (s. 27, 54, 59) Râbia el-Adeviyye’nin yanı sıra aynı ismi taşıyan iki kadın sûfiden daha bahseder. Bunlardan biri dönemin ünlü sûfilerinden Abdülvâhid b. Zeyd’in (ö. 177/793) eşi Basralı Râbia el-Ezdiyye, diğeri Ahmed b. Ebü’l-Havârî’nin eşi Şamlı Râbia (Râyia) bint İsmâil’dir (ö. 228/844). Aynı dönemde üç ayrı Râbia’nın bulunması Râbia el-Adeviyye hakkında kaynaklarda farklı bilgilerin yer almasına sebep olmuştur. Râbia’dan ilk bahseden çağdaşı Câhiz onun dönemin meşhur üç kadın zâhidinden biri olduğunu söyler (*diğerleri Muâze el-Adeviyye ile sahâbeden Ebü’d-Derdâ’nın küçük eşi Ümmü’d-Derdâ’dır; el-Beyân ve’t-tebyîn, I, 364; III, 127, 170, 193*).

Tasavvuf kaynaklarında “*nâsikât, sâlihât, mütezehhidât*” diye anılan bu kadın sûfiler arasında en meşhuru Râbia el-Adeviyye’dir.

İBRET LİK BİR HAYAT

Babası İsmâil’in üç kızı vardı. Bir tane daha doğunca adını Râbia (dördüncü) koydu. Babası çok fakir olduğundan Râbia doğduğu gece evde ihtiyaç olan şeylerden hiçbirisi yoktu. Bu duruma annesi çok ağlayıp mahzûn oldu. Efendisine; "Filân komşuya gidip, bir miktar kandil yağı isteyebilir misin?" dedi.

Hazret-i Râbia’nın babası, Allahü teâlâdan başka kimseden bir şey istememeğe söz vermişti. Bununla beraber hanımını üzmemek için komşuya gitti. Kapıya elini sürdü ve geri gelip; "Kapı açılmadı" deyince hanımı ağladı. O da çok üzüldü. Babası, başını dizine dayadı ve öylece uyuya kaldı. Rüyâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamber efendimiz, kendisine buyurdu ki: "Hiç üzülmek! Bu kızın, öyle bir hanım olacak ki, ümmetimden yetmiş bin kişiye şefâat edecek. Yârın bir kâğıda şöyle yaz: "Sen her gece Peygamber efendimize yüz salevât-ı şerîfe, Cumâ geceleri de dört yüz salevât gönderirdin. Bu Cumâ gecesi unuttun. Bunun keffâreti olarak, bu yazıyı sana getiren zâta dört yüz altını helâl parandan ver."

Sonra Basra vâlisi Îsâ Zâdân’a git. O yazıyı ver." Hazret-i Râbia’nın babası uyandığında, Peygamber efendimizi görmenin şevkiyle ağlıyordu. Hemen kalktı, denileni yaptı ve Îsâ Zâdân’ın yanına

gitti. Vâli mektubu alınca, Resûlullah efendimizin kendisini hatırlamasının şükürü için, binlerce altını fakirlere sadaka verdi. Râbia-tül Adeviyye'nin babası İsmâil Efendiye de mektupta yazılanı ve ona ilâve olarak pekçok altını da sadaka verip, bir ihtiyâcı olursa tekrâr gelmesini tenbîh etti. Altınları aldıktan sonra lüzumlu ihtiyaçlarını temin etti. Böylece bolluğa kavuştular ve kızlarına rahatça bakıp güzel edeb ve terbiye ile büyüttüler.

Hakkında en ayrıntılı bilgiyi ve menkıbeleri aktaran Ferîdüddin Attâr'a göre Râbia el-Adeviyye küçük yaşlarda yetim kalır. Basra'daki kıtlık sebebiyle kız kardeşlerinin dağılmasının ardından tek başına hayat sürmeye başlar. Bu esnada zalim bir kişi tarafından 6 akçe karşılığında köle olarak satın alınır. Gündüzleri ağır işlerde çalıştırılan Râbia geceleri kendisini ibadete verir. Hz. Rabia, zalim biri tarafından ihtiyar bir adama para karşılığı köle olarak satılır. Bir gün Hz. Rabia'nın odasından ses geldiğini duyan efendisi Hz. Rabia'nın, Allah'a; ***'Ey Rabbim! Benim arzumun senin emrine uymak olduğunu biliyorsun. Elimden gelse, sana ibadetten bir an geri kalmam. Fakat ev sahibimin hizmetinde bulunduğum için sana gereği gibi ibadet edemiyorum'*** diye yakardığını işitir.

Kandillerin havada durması

Efendisi, Hz. Rabia'nın başı üstünde bir yere asılı olmadan duran bir kandil bulunduğunu ve odanın o kandilin nuru ile aydınlandığını görür. Sabaha kadar uyuyamaz. Sabah olunca hemen Hz. Rabia'yı çağırır ve ***'Artık serbestsin. Dilediğini yap. Ama burada kalırsan ben sana hizmet ederim'*** teklifinde bulunur. Hz. Rabia, 'Gideyim' der ve oradan ayrılıp küçük bir eve yerleşir. Bütün ömrünü burada ibadetle geçirir. Bir gün ve gecesinde bin rekât namaz kılardı. Kefenini dâimâ yanında taşır, namaz kılacağı zaman onu serer, üzerine secde ederdi. Kefeni yanında olmadan gezdiğini, kefenini beraberine almadan konuştuğunu kimse görmedi. Süfyan-ı Sevri ve Hasan-ı Basri, ondan feyz alırlardı.

Kimseden bir şey almazdı. Bir keresinde Hasan-ı Basri hazretleri kendisini ziyârete gelmişti. Kulübesinin kapısında, zenginlerden birinin ağladığını gördü. ***"Niçin ağlıyorsunuz?"*** diye sordu. O zengin; ***"Zühd ve kerem sâhibi şu hâtun olmasa, halk mahv olur. O, zamânın bereketidir. Allahü teâlâ bizi, bir çok belâ ve sıkıntılardan onun hürmetine muhâfaza etmektedir. Ona bir mikdar***

yardımım olsun diye şu keseği getirdim. Fakat kabûl etmez diye ağlıyorum. Bunu ona verseniz, belki sizin hatırlınız için kabûl eder." dedi.

Hasan-ı Basrî hazretleri içeri girip olanları bildirince, Râbia-tül Adeviyye buyurdu ki: *"Ben bu dünyâlıkları bunların hakîkî sâhibi olan Allahü teâlâdan istemeğe utanır iken başkasından nasıl alırım? Allahü teâlâ bu dünyâda, kendisini inkâr edenlerin bile rızkını verirken, kalbi O'nun muhabbetiyle yanan birinin rızkını vermez mi zannediyorsunuz? O kimseye selâmımızı söyle. Kalbi mahzûn olmasın. Biz Allahü teâlâdan başkasından bir şey almamaya ahsettik. Hiç bir kimseden bir şey beklemiyoruz. Geleni kabûl etmiyoruz. Bir defâsında devlete âid olan bir kandilin ışığından istifâde ederek gömleğimi yamadım da kalbim dağıldıkça dağıldı ve dikişleri söküncüye kadar kalbimi toparlayamadım."*

Mâlik bin Dinâr şöyle anlatır: Birgün Râbia'nın yanına gittim. Abdestini almış, kalan sudan bir kaç yudum da içmişti. Dikkat ettim, testinin bir tarafı kırık ve çok eski bir hasırda oturuyordu. Bunları görünce çok üzüldüm, içim yandı ve; *"Ey Râbia! Zengin arkadaşlarım var. Kabûl edersen sana onlardan bir şeyler alayım"* dedim. Bana dönerek; *"Yâ Mâlik! Bana da, onlara da rızkı veren Allahü teâlâdır. O, fakirleri fakir olduğu için unutup, zenginleri de zengin olduğu için hatırlıyor ve yardım mı ediyor sanıyorsun?"* dedi. Ben de *"Hayır, hiç öyle olur mu?"* dedim. Bunun üzerine *"Mâdem ki Rabbim benim hâlimi biliyor, benim hatırlatmama ne lüzum var. O, öyle istiyor, biz de O'nun istediğini istiyoruz"* diye cevap verdi.

Râbia-tül Adeviyye, *"Niye evlenmiyorsun?"* diye ısrâr edenlere şöyle söyledi: *"Benim üç büyük derdim var. Bunların sıkıntısından kolayca kurtulmamı garanti ederseniz, o zaman evlenirim. Birincisi, (Acabâ son nefesimde îmânımı kurtarabilecek miyim?) İkincisi, (Kıyâmet gününde amel defterimi sağ tarafımdan mı, yoksa sol tarafımdan mı verecekler?) Üçüncüsü, (Herkesin hesâbı görüldükten sonra bir grup Cehennem'e ve bir grup Cennet'e giderken, acabâ ben hangi grupta bulunacağım?)"* dedi.

O kimseler; *"Biz bu suâllerin cevâbı olarak size bir şey söylemekten âciziz"* dediler. *"O halde önümde böyle dehşetli günler varken ve bu günlere hazırlanmak elbette lâzım iken, evlenmeyi nasıl düşünebilirim?"* buyurdu.

Bir gün ikinci vakti yanına bir misâfir geldi. Tencerede bir parça et vardı. Eti pişirip misâfire ikrâm edeyim diye düşündü. Fakat yemeği hazırlamak için de misâfirin yanından ayrılamadı. Nihâyet akşam vakti oldu. Namazlarını kıldılar. Kendisi de, misâfiri de oruçlu idiler. Nihâyet evde bulunan bir kuru ekmek ve bir mikdar suyu misâfire ikrâm için hazırladı. Sonra, etin bulunduğu tencerenin Allahü teâlânın izni ile kaynadığını ve yemeğin çok güzel piştiğini gördü. Misâfire ikrâm ile iftarı birlikte yaptılar. Misâfir; "**Hayâtımda bu kadar lezzetli bir yemek yemedim.**" deyince, Râbia-tül Adeviyye; "**Her hâlinde Allahü teâlâyı hatırlıyan ve sâdece O'nun rızâsını isteyenlere işte böyle yemek pişirirler.**" buyurdu.

Râbia hürriyetine kavuşunca hacca gitmeye karar verir. Onun dünyadan uzaklaşıp zühde yönelmesinin ilk işaretleri hacca giderken çölde karşılaştığı olaylarda ortaya çıkmaktadır. Rivayete göre yükünü taşıması için yanına aldığı eşiği çölde telef olunca kervandakiler yükünü taşımak istemişler, fakat Râbia Allah'ın yarattıklarına değil O'na güvendiğini söyleyerek bu isteği reddeder. Onun dünyanın sahibi Allah'a teveccüh etmesi daha sonraları Hallâc'da görüleceği şekilde Kâbe'ye bakışında da yansımaları bulmaktadır. Menkıbeye göre Mekke yolunda Kâbe'nin kendisini karşılamaya geldiğini görür ve "**Ben bu evi ne yapayım? Bana bu evin sahibi gerek. O bana, 'Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırum' diye seslenmiştir**" der.

Kâbe'ye ulaşmak İbrahim b. Edhem'in on dört yılını alır. Fakat Kâbe'ye ulaştığında ortada görülecek Kâbe yoktur. Kendi kendisine sorar: "**Bu da ne? Ben kör mü oldum?**" Bir ses karşılık verir: "**Hayır, sen Kâbe'yi göremezsin, çünkü Kâbe bir kadını görmeye gitti.**" İbrahim b. Edhem Mekke'nin eteklerine doğru koşar ve Rabia'yla karşılaşır ve bu olayın nedenini sorar.

Rabia şöyle cevap verir: "**Sen on dört yıl süreyle dua etmek suretiyle Kâbe'ye ulaşmaya çalıştın, oysa ben içsel dualarım ile zaten Kâbe'deyim. Sen namazla bu yolu kat ettin, bense niyazla!**" Rabia büyük bir zahid olan İbrahim b. Edhem'e, Allah'a yalnızca ibadet ve amelle değil, sevgi ve münacatla da ulaşılabileceğini, sevgi ve niyazla kat edilen yolun daha çabuk olduğunu göstermiştir. Fakat Rabia kendisini karşılamaya gelen Kâbe'ye iltifat etmemiştir. "**Bana ev değil, ev sahibi lâzım. Kâbe'nin cemaliyle sevinilir mi? Beni, 'Kim bana bir karış yaklaşırsa, bir arşın yaklaşırum' diye buyuranın karşılaması**

lazım! Neden Kâbe'ye bakayım?" demiştir. Rabia'nın bu sözleri, âşğın mâşukuna nazlanması olarak yorumlanmıştır Râbia el-Adeviyye'nin dünyevî olan her şeyi terkedip zühde yönelmesi ilk zâhid sûfilerde yaygın olan ortak bir tavidir. Râbia'yı diğr sûfilerden ayıran husus onun zühhd anlayışını ilâhî aşk fikriyle tamamlamasıdır.

Hacdan sonra Basra'ya yerleşen Râbia kendisine yapılan evlenme tekliflerini reddetmiştir. Râbia'nın bu tavrının kökeninde zühhd anlayışı ve evliliğın ilâhî aşkın önünde perde olması düşüncesi vardır. Râbia ile birlikte Basra tasavvuf ekolünün temsilcilerinden olan Abdülvâhid b. Zeyd'in Râbia'ya evlilik teklif ettiğinde ondan, ***"Gît kendine kendin gibi birini bul. Bende hiç arzu işareti gördün mü?"*** cevabını aldığı rivayet edilir. Râbia'nın bu cevabı, kendisini ilâhî aşktan uzaklaştıran her şeyden kaçınması gerektiğinin sembolik bir ifadesidir.

Bir gün Basralı zenginlerden Süleyman Haşimi kendisine bir mektup yazıp, servetinin çokluğünü izah ettikten sonra; ***"Bütün bunlar senin emrine âmâdedir. Yeter ki nikâhım altına girmeye razı ol"*** der. Rabia'dan sert bir cevap, ***"Kazancınla mağrur olup, ona güvenme. Bunlar köpük gibidirler. Ne ölüme mani olurlar, ne de başına gelecek bir takdire. Sen yarın varacağın İlahi huzurda sana lazım olana bak, onunla teselli ol. Bir de sakın ben ölürken vasiyet ederim de bu servetimle arkamdan hayır işlerler, diye bir vesveseye aldanma. Sen kendi kendine vasi ol. Servetini kendi elinde İslami hizmete harca, ölmeden vasiyetini kendin yerine getir. Şunu da unutma ki, emrime âmâde edeceğini yazdığın şey, gönlüme ağırlık, kalbime karanlık verir. Benim için cazip bir şey olmaktan çoktan uzaklaşmıştır onlar"***

Bir gün, Hasan-ı Basrî hazretlerinin evinin önünden geçiyordu. O sırada evin damında bulunan Hasan-ı Basrî, Allahü teâlânın muhabbetinden pek çok ağlamış, göz yaşlarını rüzgâr, aşağıdan geçmekte olan Râbia-tül Adeviyyenin yüzüne düşürmüştü. Damlanın nereden geldiğini araştırıp, yukarıda ağlamakta olan Hasan-ı Basrî'yi görünce; "Ey Hasan! Sakın gözyaşların nefsinin arzusuyla akmış olmasın! Bu gözyaşlarını içinde muhafaza et ki, içerde bir derya olsun. Allahü teâlânın muhabbeti ile kaynasın" dedi.

Bir defâsında kendisini sevenler ziyârete gelmişlerdi. Evde, odayı aydınlatacak bir kandil yoktu. Gelenlere ise ışık lâzımdı. Râbia-tül Adeviyye hazretleri parmaklarına üfledi. Bunun üzerine Allahü

teâlânın izniyle sabaha kadar parmaklarından ışık yayıldı ve oda aydınlandı.

Bir kimse, kendisine, cebinden çıkardığı parayı vermek istedi. Hazret-i Râbia elini havaya doğru uzattı. Avucu altınla dolu olduğu halde o kimseye; "Sen cebinden alıyorsun, bana böyle veriyorlar." dedi.

ZÜHDİ, TASAVVUFİ BİR HAYAT YAŞADI

Allah korkusunu esas alan zühd anlayışının temsilcilerinden Hasan-ı Basrî(r.a)'nin de Râbia'ya evlilik teklifinde bulunduğu rivayet edilirse de Hasan-ı Basrî(r.a) Râbia'dan yetmiş yıl önce vefat ettiğine göre bu rivayetin doğru olması mümkün değildir. Râbia ile evlenmek isteyenler sadece çevresindeki sûflerden ibaret değildir. O, Basra Emîri Muhammed b. Süleyman el-Hâşimî'nin evlilik teklifini de dünyayı arzulamanın elem, onu terketmenin huzur getireceğini söyleyerek reddetmiştir. Dünyevî nikâhın kişiyi Hak'tan uzaklaştırdığını söyleyen Râbia, Hak ile dâimî beraberliğe işaret eden mânevî ve ruhanî nikâh anlayışını benimsemiştir.

Ferîdüddin Attâr'ın Râbia'yı "Hz. Meryem'in nâibi" şeklinde tanıtmayı ve Râbia'nın zühdü tercih edip bekâr bir hayat yaşaması, Avrupalı yazarlara onu Pelagia, Avılalı St. Teresa gibi hristiyan azizeleriyle karşılaştırmasına yol açmıştır. Çağdaş Arap müelliflerden Abdurrahman Bedevî, Râbia'nın hristiyan mistiklerden etkilendiğini ileri sürerken Abdülmün'im el-Hifnî bu görüşü eleştirerek İslâm'da ve Hristiyanlık'taki aşk anlayışının tamamıyla farklı olduğunu, Râbia'nın vahdet-i vücûd temelli ilâhî aşk anlayışını benimsediğini vurgulamıştır. (*el- 'Âbidetü'l-hâşî'â*, s. 86-96).

Râbia, yapmadığı şeyleri anlatırlar korkusuyla pek istemese de öğütlerinden faydalanmak isteyen birçok kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Rebâh Kaysî el-Basrî, Zünnûn el-Mısrî, İbrâhim b. Edhem, Süfyân es-Sevrî, Şakîk-ı Belhî, Mâlik b. Dînâr gibi ünlü sûfler yanında Muâze el-Adeviyye, hizmetinde bulunan Abde bint Ebû Şevâl, Meryem el-Basriyye ve Leylâ el-Kaysiyye gibi kadın sûflerle görüştüğü, hadis rivayetinde otorite olan Süfyân es-Sevrî ile görüşmesi sırasında onun kendisini Hakk'a yakınlaşmaktan alıkoyan hadis rivayetiyle meşgul olmasını eleştirdiği kaydedilmektedir.

Attâr hiçbir kadına asla nübüvvet gelmediğini söyleyen bir erkek grubuna, "Ben sizin en yüce rabbinizim iddiası (*Nâziât Suresi,24*)

kesinlikle hiçbir kadından sâdır olmamıştır” diyen Râbia el-Adeviyye’nin “tâcû’r-ricâl” olarak nitelenmeye lâyık olduğunu söyler.

Hazreti Râbi’a bir gece, “Yâ Rabbi! Ya kalb huzûru ile namaz kılmamı nasîb et, ya da kalb huzûru ile kılamadığım namazımı kabûl buyur. Allahım benim bütün dünyâdaki arzum ve işim, seni yâdetmek, âhirette de Cemâl-i ilâhiyene kavuşmaktır. Ne olur, beni bu anlayışıma bağışla” diye yalvardı.

Bazen Allahü teâlâya şöyle niyazda bulunurdu: “Yâ Rabbi! Benim dünyâdaki bütün gayret ve maksadım, hep seni hatırlamak, hep seninle meşgûl olmak, âhirette ise, cemâlin ile müşerref olmaktır. Benim bütün arzum budur.”

Bir gün Râbi’a Hâtun ağlıyordu. Dediler ki: “Ey Allahü teâlânın sevgili kulu niçin ağlıyorsun? Rabbinle yakınlığın var.” Buyurdular ki: “Ayrılıktan korkuyorum, belki ölüm vaktinde (Sen bana gerekmezsin ey Râbi’a) diye Allahü teâlâ hazretleri hitâb buyurursa benim hâlim ne olur? Eyvah! Eyvah!” deyip ağladı.

Tevekkülü o dereceye ulaşmıştı ki, “Gök tunç olsa, yer demir kesilse, gökten bir damla yağmur düşmese, yerden bir bitki bitmese ve dünyâdaki bütün insanlar benim çocuğum olsa, Allahü teâlâya yemîn ederim ki onlara nasıl bakacağım düşüncesi kalbime gelmez, çünkü Allahü teâlâ hepsinin rızkını vereceğini bildirmiş ve üzerine almıştır” derdi:

Hazreti Rabia ve duası

Hazreti Rabia orucu çok tutardı. Bir defasında orucunu açmak için yiyecek bulamadı, açlığı da iyice şiddetlendi. O anda kapı çaldı ve birisi kapıya bir tabak yemek bıraktı. Hazreti Rabia biraz sonra kapıyı açtı fakat geldiğinde bir kedinin yemeği döktüğünü gördü. İçeriye girdi su içmek isterken bardağı düşürüp kırdı. Hazreti Rabia ”Ya Rabbi! Sen bu aciz kulunu imtihan ediyorsun, lakin ben acizliğimden sabretemiyorum” diyerek bir ah çekti.

Bu ah öyle bir ah ki neredeyse ev yanacaktı. Hazreti Rabia arkasından bir ses duydu “Ey Rabia eğer dilersen dünya nimetlerini üzerine yağdırayım, üzerinde bulunan bütün dert ve belaları hemen kaldırayım. Lakin musibetler ile dünya bir arada bulunmaz.” Hazreti Rabia bunu işitince “Ya Rabbi her daim beni zatın ile birlikte eyle ve beni bundan alıkoyacak her türlü işlerden uzak tut” diyerek dua etti.

Bir zaman hasta olmuştu. Ziyâretine gelenler “Ey Râbi’â! Görüyoruz ki sana gelmiş olan bu hastalık sana çok ızdırıp vermektedir. Duâ et de Allahü teâlâ senin çektiğin bu ızdırabı hafifletsin” deyince, buyurdu ki: “Siz biliyor musunuz ki, bu ızdırabı çekmemi Allahü teâlâ irâde etmiştir.” “Evet biliyoruz” dediler. O da: “Madem bunu biliyorsunuz da, O’nun irâdesine muhalefet etmemi, irâdesinin tersini O’ndan istememi nasıl isteyebiliyorsunuz?” dediği zaman onlar, “Ey Râbi’â peki senin arzun nasıldır?” diye sordular. O da, “Allahü teâlâ benim hakkımda ne irâde etmiş, takdîr etmişse ona râzı olmak” buyurdu.

Bir gün kendisine sordular ki; “Ölümü arzu ediyor musun?” Buyurdu ki; “İnsanlardan birine karşı bir kabahat işlemiş olsam, o insanla karşılaşmaktan utanırım. Halbuki Allahü teâlâyâ karşı olan kabahatlerimiz o kadar çok ki huzûruna varmayı (ölümü) nasıl arzu ederim?”

Kendisine dediler ki; “Bu yüksek derecelere ne ile kavuştun?” Buyurdu ki; “Beni alâkadar etmiyen her şeyi terk etmekle ve ebedi olanın dostluğunu arzu etmekle.”

Hazreti Râbi’â, aralıksız olarak inlerdi ve onu hep dertli bir hâlde görürlerdi. Yakınları dedi ki, “Hiç bir hastalığınız yok, ağlayıp sızlanmanıza, yakınmanıza sebep nedir?” O da, “Benim gönlümde öyle bir dert var ki, tabibler tedâvisinde âciz kaldılar. Yaramın merhemi Allahü teâlâyâ vuslattır (kavuşmaktır). Böyle yanıp yakılıyorum ki, belki maksadıma kavuşurum. Bu benim yaptığım ise, bu işte en az olanıdır” diye cevap verdi.

VEFATI

Yaşı sekseni bulmuştu. Yolda kendi kendine yürüyebiliyordu. Fakat yaşlılığın te’sîriyle yürümekte güçlük çekerti. Öyle ki görenler, ha düştü, ha düşecek zannederlerdi. Böyle olmakla beraber kimsenin yardımını kabûl etmezdi. Vefâtı yaklaşınca yakınlarından Abede binti Şevvâl’i yanına çağırdı. Her zaman yanında taşıdığı kefeni göstererek, “Vefât ettiğim zaman beni bu beze sar ve defn et” diye vasiyyet etti.

Vefât etmeden önce hasta yatağının başucunda bekleyen büyüklere, “Kalkınız, burayı boşaltıp, yalnız bırakınız ki, Allahü teâlânın melekleriyle başbaşa kalayım” deyince, oradakiler odayı boşalttılar. Kapıyı örttüler, içerden şöyle sesler geliyordu: “Ey mutmainne nefs, râzı olmuş ve râzı olunmuş olarak Rabbine dön! Has kullarımın arasına katıl ve Cennetime gir.” (*Fecr Suresi, 27-30*)

Aradan biraz zaman geçti ses kesilmişti. İçeri girdiklerinde Hazreti Râbi'a'nın vefât ettiğini gördüler. ***Râbia el-Adeviyye, H.185-M.801 yılında Basra'da vefat etti ve burada defnedildi.***

Mısırda Kudüste, Şamda, Erzurumda makam kabri vardır. Rabbim cennetteki derecesini a'li eylesin. Bizleride bu mübarek edep hayâ, iffet sahibi Allah dostlarına layık evlad eylesin. Âmin.

Çeşitli kaynakları inceleyerek Râbia'nın ölüm tarihini ve kabrinin yerini tartışan Ömer Rıza Doğrul'a göre ona nisbet edilen, Kudüs'ün doğusunda ve Hz. İsa'nın semaya yükseldiği yerin civarında Tûr-i Zeytâ'daki kabir Ahmed b. Ebû'l-Havârî'nin eşi olan Dımaşklı Râbia bint İsmâil'e aittir. Doğrul, Şam'da Râbia'ya izâfe edilen başka bir kabir daha bulunduğunu, bu kabrin de aynı hanım için yapıp zamanla adının unutulmasından sonra Râbia el-Adeviyye'nin şöhretinden dolayı ona nisbet edildiğini ileri sürer (***Ömer R.Doğrul. Hazret-i Râbiatü'l-Adeviyye, s. 215-226.***)

Abede binti Şevval anlatıyor: “Râbi'a'yı vefâtından bir sene sonra rû'yâda gördüm. Yeşil elbiseler giymiş, başında da yeşil bir başörtüsü vardı. Ben, “Seni sardığım kefenine ne oldu?” dedim. “Allahü teâlâ onları çıkardı ve bana bunları verdi” dedi.

Vefâtından sonra kendisini rû'yâda görenler, “***Münker ve Nekir melekleri ile aranızda ne gibi bir şey oldu?***” diye sordular. “***O iki heybetli melek gelip de bana “Men rabbüke” (Rabbim kim?) suâlini sorunca, onlara dedim ki, ey Melekler! Hemen geri gidip Rabbime şöyle arz ediniz. (Ey Allahım! Dünyâda bunca halk arasında, ihtiyâr bir kadıncağızı unutmadın. Ben, seni hiç unutmuyum?)***”

Nakledildiğine göre Muhammed bin Eslem Tûsî ile Nu'mân Tûsî, Râbi'a'nın (radıyallahü anh) kabri başına gelip “***Hâlin nasıldır?***” diye sordular. Allah'u Teâlânın izni ile şöyle cevap verdi: “***Allah'u Teâlâ bana çok şeyler ihsân etti; Ni'metler içindeyim elhamdülillah.***”

Bessâr bin Gâlib en-Necrânî diyor ki: “Râbi'a-i Advîyye için vefâtından sonra hep duâ ederdim. Bir defasında onu rû'yâmda gördüm. Bana dedi ki: “***Hediyelerin nûrdan mendil içinde ve nurla kaplanmış tabaklarla bize sunulmaktadır.***” “***Bu nasıl oluyor?***” dedim. “***Hayatta olan mü'minler ölümler için duâ ettiklerinde, ipek mendiller içinde nûrdan tabaklara konup, ölüye götürülür ve (Bu, sana filan dostunun hediyesidir) denilir***” buyurdu.

“Yâ Rabbi, dünyâda, bana neyi takdîr etmiş isen onların hepsini düşmanlarına ver. Ahirette benim için hangi ni'metleri ihsân etmeyi takdîr etmiş isen onları da dostlarına ver. Ben sadece seni istiyorum.”

“Yâ Rabbi, eğer sana ibâdet etmem Cehennem korkusu ile ise beni Cehenneme at. Eğer Cennete girmek ümidi ile ibâdet ediyor isem, Cennetini bana yasak eyle. Eğer sırf, senin rızân için ibâdet ediyor isem, o hâlde bakî olan Cemâlin ile müşerref eyle.”

Çok defa şöyle derdi: “İstiğfar etmekle kurtulduk sanırsınız... Hâlbuki o istiğfarımız da, bir başka istiğfara muhtaçtır.”

Allah'ü Teâlânın muhabbeti ile çok ağlar, hep mahzûn olarak yaşardı. Cehennem lafzını duyunca, onun dehşeti ile kendinden geçerek bayılıp düşerdi.

Dediler ki; “Bir kulun Allah’u Teâlânın takdîrine râzı olup olmadığı nasıl bilinir?” Buyurdu ki; ***“Gelen ni'metlerden zevk aldığı gibi, gelen musibetlerden de zevk aldığı zaman.”***

Bir kimse ***“Yâ Rabbi! Benden râzı ol”*** dedi. Bunu gören ***Hazreti Râbi'a, “Kendisinden râzı olmadığın (Kaza ve kaderine rızâ göstermediğin) bir zâtın, senden râzı olmasını istemeğe utanmıyor musun?”*** dedi.

Kendisine sordular ki; ***“İnsanı Allah’u Teâlâyâ yaklaştıran en üstün şey nedir?”*** ***“Muhabbet sahibi olan kişi, muhabbetinden öyle sâdık olmalı ki, gönlünde O'nun için olmıyan hiç bir sevgi bulunmamalı”*** buyurdu.

“İşlediğiniz günahları gizlediğiniz gibi, yaptığınız iyilikleri de gizleyin.”

“Sabır insan olsaydı çok kerîm olurdu.”

“Ma'rifetin alâmeti, her an Allahü teâlâyı hatırlamaktır.”

“Kul Allahü teâlânın sevgisini tattığı zaman, Allah o kulunun kusurlarını kendisine gösterir. Böylece o, başkalarının kusurlarını görmez olur.”

Râbia'nın zühhd hareketinin tasavvufa dönüşüm sürecinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Râbia'nın önderliğinde gelişen tasavvufî çizgide korku, kaygı ve hüznün yerine sevgi, ümit ve iyimserliğe ağırlık verildiği görülür.

Sûfî müellifler sadece muhabbet ve aşk konusunda değil tövbe, zühhd, hüznün, rızâ, tevazu gibi tasavvuf kavramlarının açıklanmasında da Râbia'nın sözlerine başvurmuşlardır. Onun bu tasavvufî haller

hususunda geliştirdiği tavrı kişinin bütün fiillerinin gerçek fâilinin Allah olduğu düşüncesidir. **“Çok günahım var, eğer tövbe edersem Allah tövbemi kabul eder mi?”** sorusuna verdiği, **“Hayır! Eğer O senin tövbeni kabul ederse sen ancak o zaman tövbe edebilirsin”** şeklindeki cevap onun bu tavrını gösteren dikkat çekici bir örnektir. (*Kuşeyrî, s. 192*)

İlk dönem zâhidlerinde çokça görülen ağlama ve hüzün Râbia için de söz konusudur. **“Allahım, benden râzı ol!”** diye dua eden Süfyân es-Sevrî’ye, **“Kendisinden razı olmadığın zattan senden razı olmasını istemekten utanmıyor musun!”** dediği kaydedilir. (*Kelâbâzî, s. 153*)

İyi ve kötü amellerin gizlenmesi gerektiğini düşünen Râbia’nın, **“Amellerimden biri başkası tarafından görülse onu yapılmamış sayarım”** sözü onun ilk dönem sfîlerindeki melâmet tavrına sahip olduğunu göstermektedir.

Râbia el-Adeviyye(r.anha) ilâhî aşk konusunda şöyle münâcâtta bulunur: **“Ey rabbim! Seni iki sevgi ile severim. Sevginin biri benim aşk ve iştiyakımdan, diğeri senin sevmeye lâıyk olduğundandır. Benim aşk ve iştiyakımdan gelen sevgim senden başkasını bırakıp sadece senin zikrinle meşgul olmayı, senin sevmeye lâıyk olmandan gelen sevgim de bana müşahede mertebesini ihsan buyurmuş olmandır. şu halde hamd ve şükran ne bana mahsustur ne de övülmüş olma ciheti bana aittir. Her iki yönden de şükür ve hamd sana mahsustur.”**

Râbia’ya göre birinci aşk olan hevâ sevgisi mümkün olmakla birlikte bir eksikliği içerir. Zira kulun Hakk’ın dışındaki şeylerin kaygısıyla veya herhangi bir menfaat ümidiyle Hakk’ı sevmesi gerçek ilâhî aşk değildir. Gerçek aşk Allah’a aittir (*el-hubb lillâh*).

Allah kulu sevmedikçe kulun Allah’ı sevmesi mümkün değildir. Bu sevgide herhangi bir ikilik veya menfaat kaygısı yoktur. Râbia’nın ilâhî aşk anlayışının ibadete bakışında da yansımaları bulunduğu görlmektedir. **“Allah’a ne cehennem korkusu ne de cennet sevgisiyle ibadette bulunurum. Eğer korkudan dolayı amel işlersem kendimi kötü bir ücretli sayarım. Ben O’na aşk ve şevkimden dolayı ibadet ederim”** sözü bu bakımdan önemlidir.

Bir münâcâtında da şöyle demektedir: **“İlâhî! Eğer ben sana cehennem korkusuyla ibadet ediyorsam beni cehennem ateşinde yak! Eğer cennet ümidiyle sana kullukta bulunuyorsam beni ondan**

mahrum et! Eğer sana olan sevgimden dolayı sana ibadet ediyorsam o zaman senin ezeli cemâlinde beni mahrum etme!”

Râbia’nın düşünceleri Ma’rûf-i Kerhî, Muhâsibî, Bâyezîd-i Bistâmî, Zünnûn el-Mısrî, Cüneyd-i Bağdâdî, Hallâc-ı Mansûr gibi sûfîleri etkilemiştir. ***“Dışarı çık da ilâhî sanatı seyret!”*** diyen câriyesine, ***“Sen de içeri gir de sendeki sanatkârı temaşa et!”*** şeklindeki cevabında ve, ***“Bende varlık yok ki evleneyim”*** gibi sözlerinde vahdet-i vücûdun izlerini görmek mümkündür.

İyi amellerinin ortaya çıkmasını onların boşa gitmesi olarak görece kadar melâmîmeşrep, Allah’tan dünyalık bir şey için dua etmeye utanacak ve dünyanın mâliki olmayan insanlardan bir şey istemeyecek kadar edep sahibi, Allah’a sadece Allah ve sevilen olduğu için ibadet edilmesini isteyecek kadar Hak âşığı olan Râbia’nın tasavvuf anlayışı Ebû Tâlib el-Mekkî, Kuşeyrî, Sühreverdi, Gazzâlî ve Muhyiddin İbnü’l-Arabî gibi sûfî müelliflerce farklı şekillerde yorumlanmıştır.

Ebû Tâlib el-Mekkî, Kütü’l-kulûb’un muhabbet bahsinde Râbia’yı Süfyân es-Sevrî’den daha üstün bir mertebede görerek onu “hulle” (Allah ile dostluk) makamına yerleştirir. Râbia ile Hallâc’ın ilâhî aşk anlayışı birbirine benzer. Ancak Hallâc, bir adım daha ileri giderek Allah’a âşık olan insanın aşk yolunda kendini feda etmesini savunur. İbnü’l-Arabî, Râbia’nın Abdülkâdir-i Geylânî ve Şiblî ile aynı mertebeyi paylaştığını, bu mertebenin sevgi ve ibadeti sadece Allah’a tahsis edenlerin mertebesi olduğunu söyler.

Râbia el-Adeviyye ismi İslâm ve Batı kültüründe ilâhî aşkın sembolü haline gelmiştir. Basra’dan köle olarak satın alınıp Erzurum’a getirildiğine ve kabrinin Hasan-ı Basrî mahallesinde olduğuna inanılması Râbia’nın Türk kültüründeki canlı izlerinden biridir. (Araz, s. 109).

Râbia el-Adeviyye Batı’da üzerinde çalışma yapılan ilk kadın sûfîdir. Julian Baldick’e göre sûfî tabakat kitaplarında anlatılan Râbia portresi ilk dönem hristiyan azizlerine dair menkıbelerden uyarlanarak oluşturulmuş, Râbia’nın tarihsel kimliği efsanelerle örülü bir şekle büründürülmüştür. Râbia’nın şöhreti Haçlı seferleri yoluyla XIII. yüzyılın sonlarında Avrupa’ya ulaşmıştır. XVII. asır Fransız edebiyatında Râbia saf aşkın simgesi, hayırseverliğin modeli olarak görülmüştür.

Basra sokaklarında bir elinde meşale ile cenneti yakmaya, bir elinde testi ile cehennemi söndürmeye giden Râbia, Fransız yazarı Jean-Pierre Camus'nün bir hikâyesine konu olmuş, birçok Avrupalı yazarın eserlerine değişik anlatımlarla girmiştir. XIX. yüzyılda İngiltere'de yayımlanan R. M. Milnes'in The Sayings of Rabiah adlı şiir kitabı onun sözlerini toplayan eserlerdendir.

Hanımlara nasihati

Hanımlar, ziyaretine gelirler, nasihat talep ederlerdi. Bu nasihatlerinden biri de şöyledir: İyiliklerinizi dahi gizleyiniz, tıpkı kötülüklerinizi gizlediğiniz gibi. İyiliklerini açık etmek, rüzgâra karşı un savurmak gibidir. Onları alıp götürür de eliniz boşa kalır.

Hazreti Rabia'nın Düşündüren Cevabı

Günlerden bir gün Hasan Basri(r.a) Hazretleri, çok önemli hayati bir konuyu konuşmak üzere Hazreti Rabia'nın yanına gelmişti ve Hazreti Rabia ona şöyle dedi: *“Ey Hasan, sence kadının akli ile nefsanî arzularını karşılaştırsak nasıl bir orantı ortaya çıkar? Bu durumu erkeğin akli ve nefsanî arzularıyla kıyas edecek olursak ortaya çıkan sonuç hakkında fikriniz ve görüşünüz nedir”* dedi.

Hasan Basri(r.a) Hazretleri ise şöyle dedi: *“Kadının akli melekesi nefsanî arzularının yanında onda bir oranındadır. Kadının nefsin isteklerine meyli akli melekelerinden dokuz misli daha baskındır. Erkekler ise erkeklerin akli dokuz ancak nefsanî arzuları akıllarına kıyasla bir orandadır.”*

Hazreti Rabia(r.anha)'nın cevabı ise çok manidardır: *“Ben bir ip ile dokuz köpeğe güç getirirken, siz erkeklerin dokuz iple bir köpekle başa çıkamamanıza doğrusu hayret ediyorum.”* Hasan Basri(r.a) Hazretleri aldığı bu cevap ile gözyaşlarını tutamamış ve ağlayarak *“bu nasihat bana yeter”* demiş ve oradan ayrılp gitmiştir.

İşte böyle mübarek bir zat olan Hazreti Rabia'dan Allah razı olsun. Böyle mübarek nice hanım evliyaları Allah şu zamanda da nasip etsin. Bizlere ise onun ahlakından ve nasihatlerinden istifade etmeyi nasip etsin. Âmin.

Hırsızın tövbesi...

Hz. Rabia bir gece, evinde geç vakitlere kadar namaz kılarken hasırın üzerinde uyuyakalır. Bu arada evine hırsız girer. Hırsız her tarafı arar ama çalacak birşey bulamaz. Giderken Hz. Rabia'nın dışarıda giydiği örtüsünü alır. Evden çıkarken yolunu şaşırır ve kapıyı bulamaz.

Geri dönüp örtüyü aldığı yere bırakınca bu sefer rahatlıkla kapıyı bulur. Bu hal yedi defa tekrarlanır. Yedinci defa tekrar örtüyü eline alınca, **“Ey kişi kendini yorma. O yıllardır kendini bize ısmarladı. Şeytanın ona yaklaşma gücü yokken, hırsızın onun örtüsüne yaklaşması mümkün müdür? O uyuyorsa da dostu uyanıktır ve onu korumaktadır”** diye bir ses duyar. **Rabia**, namazını bitirinceye kadar hırsızın bir şey bulamayıp Bu hadiseden korkarak dışarı fırlayan hırsızın, eli boş döndüğünü anlayınca seslendi: **“Ey muhtaç adam, bari ibrikteki sudan abdest alıp iki rek’at namaz kıl da emeğin büsbütün boşuna gitmesin...”**

Hırsız şaşırılmış, korkuyla karışık bir ruh hâline kapılmıştı. Hemen abdest alıp orada namaza durdu. Rabia bundan sonra ellerini kaldırıp dua etti: **“Yâ Rab, bu muhtaç, benim evimde alacak bir şey bulamadı, onu Senin kapına gönderdim. Sen elbette benim gibi değilsin. Onu boş çevirmezsin.”**

Namazı bitiren hırsızın, tövbe, istiğfar etmeye başladığını duyunca, bu defa da şöyle yalvardı: **“Yâ Rab, bu adam kapında birkaç dakika bekledi, hemen kabul ettin; ama bu âciz, bütün ömür boyu kapındayım, hâlâ böyle kabul edilemedim!”** Kalbine doğan ses şöyleydi: **“Üzülme, onu senin hürmetine kabul ettik!”** (Cahız, el-Byan; Attar, Tezkiretü’levliya; Ömer Rıza Doğrul, Hazreti Rabiatü’l-Adeviyye)

Bir örnektir Hz. Rabia... Yaşantısı, Rabbine kulluğu, kanaati, ihlâsı ve takvasıyla bir numunedir Hz. Rabia...

Bir zaman gelir ve hasta olur Allah dostu. Ziyaretine gelenler: “Ey Rabia! Bu hastalık sana çok ızdırap vermektedir. Allah’a dua et de çektiğin bu ızdırâbı hafifletsin” dediler. O da: “Siz bilmiyor musunuz, bu ızdırabı çekmemi Allah-u Teâlâ irade etti” diye cevap verdiğinde; “evet biliyoruz” dediler. Bunun üzerine: “Bu hakikâti bildiğiniz halde, benden O’nun iradesine muhalefet etmemi, O’ndan tersini dilememi nasıl isteyebiliyorsunuz?” dediği zaman, onlar: “Ey Rabia, peki senin arzun nasıldır?” diye sordular. O da: “Allah-u Teâlâ benim hakkımda ne irade ve ne takdir etmişse ona razı olmak” buyurdu.

Bir gün kendisine sordular: **“Ölümü arzu ediyor musun?”** Buyurdu ki: **“İnsanlardan birine karşı bir kabahat işlemiş olsam, o insanla karşılaşmaktan utanırım. Hâlbuki Allah-u Teâlâ’ya karşı olan kabahatlerimiz o kadar çok ki, huzuruna varmayı (ölümü) nasıl arzu ederim?”**

Dünyaya nazar etmemiş olmasına ve Rabbine duyduğu özlemle O'na kavuşmayı çok istemesine rağmen, yine de 'huzuruna çıkacak yüzüm yok' der gibi sevdiğinin karşısına çıkmaya utanan Rabia...

Oysa bu sözlerin sahibi hakkındaki bildiklerimiz, onun sürekli itaat halinde, ihlâs ile kulluğunu yapan bir mü'mine olduğudur. Gece her şey karanlığa büründüğünde ve herkes sevdiğiyle hemhâl olduğunda, sabaha kadar Rabbiyle baş başa kalarak, namaz kılmayı ömrünün en güzel anları olarak bilen bir kul olduğunu biliyoruz. Buna rağmen Rabbinin rahmetinden gayrı hiçbir şeye güvenmiyor Hz. Rabia.

"Bu yüksek derecelere ne ile kavuştun?" dediklerinde: "Beni ilgilendirmeyen her şeyi terk ve ebedî olanın dostluğunu istemekle" buyurdu.

Rabbimiz bizlere kendi dostluğunu istemeyi nasip et. Razi olduğuna razı olmayı, razı olmadığına da uzak olmayı nasip et. (Âmin)

Allah'a yakarışı

Hz. Rabia çok oruç tutardı. Bir defasında bir hafta hiç yiyecek bulamayınca açlığı iyice şiddetlenir. Birden kapı çalar ve birisi bir tabak yemek getirir. Hz. Rabia mum getirmeye gider. Geldiğinde kedinin yemeğini dökmüş olduğunu görür. Su içmek isterken bardak düşüp kırılınca Hz. Rabia, **"Ya Rabbi! Bu zavallı kulunu imtihan ediyorsun, fakat acizliğimden sabredemiyorum"** diyerek bir ah çeker. Bu ahtan neredeyse ev yanacak hale gelir. Hz. Rabia ardından bir ses duyar, **"Ey Rabia, istersen dünya nimetlerini üstüne saçayım, üzerindeki dert ve belaları kaldırayım. Fakat bu dertler, belalar ile dünya bir arada bulunmaz."** Bu sözler üzerine Hz. Rabia, **"Ya Rabbi, beni kendinle meşgul eyle ve senden alıkoyacak işlere beni bulaştırma"** diye dua eder. Bundan sonra dünya zevklerinden öyle kesilir ki kıldığı namazı **'Bu benim son namazımdır'** diye o huşu ile kılar.

RABİA(r.anha)HAKKINDA HAK DOSTLARININ SÖZLERİ

Bazı insanlar vardır ki doğduğu zamana ait değildir. Çağların ötesinde yaşarlar. Onlar ışık olur çevresini aydınlatırlar.

Hasan Basri(r.a):Bir sohbetlerinde Nasıl ki erkeklerin aslanları varsa, dişi aslanlar da vardır, dedi. Kimdir bu dişi aslan? Diye sorulunca, o da dişi aslanın Rabiâtül Adeviyye olduğunu söyledi.

Bunun üzerine, zamanın şeyhleri ve mürşid'leri Rabiâtül Adeviyyenin evine ziyarete geldiler. Rabiâtül Adeviyyenin evi o

kadar mütevazı idi ki, dünyalık birkaç parça eşyadan başka hiç bir şey yoktu. Evinde ışık dahi bulunmamakta, karanlık bir yerdi. Gelen ziyaretçiler, Rabia anamızı tebrik edip, bu makama nasıl geldiğini soracaklardı.

Hasan-ı Basri o karanlıkta: Sen sağa, sen sola, sen de buraya otur, diyerek, herkesi yarım ay şeklinde topladı. Bundan sonra:“Mallarınız, çocuklarınız sizin için birer fitnedir.”(Teğabün Suresi,15)

“Sakin ola ki, mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah’ın (c.c) zikrinden alıkoymasın” (Münafıkun Suresi,9)

Ayetlerini okuyarak sohbete başladı. Çeşitli ayet ve hadislerle Allah’ı (c.c) sevmenin yollarını anlattı.

Daha sonra sözü Rabia anamıza bıraktı. O mübarek kadın da: Herkes sevdiğinden bahseder. Ben Allah-ü Teâlâ Hazretlerini öyle seviyorum ki Muhammed ’il Mustafa’ya dahi kalbimde yer kalmadı, deyince, orada bulunanların hepsi “Allah, Allah” diye hayıflanıp ağlamaya başladılar.

Rabiâtül Adeviyye (r.anha)’ın sözlerinden anladığımız O’nun hem Rasulullah’ta hem de Allah-ü Teâlâ da fani olduğudur.

Malik bin Dinar (r.a.) şöyle anlatıyor. Bir vakit Hazreti Rabia’nın yanına geldim. Abdestini almış, kalan sudan da birkaç yudum içmiş idi. Abdest almış olduğu testi kırık ve oturduğu hasır da yıpranmış idi. Yastığına gözüm ilişti eski bir de yastığı vardı.

Bu hali görünce çok üzüldüm ve ona dedim ki “Ey Rabia! varlıklı arkadaşlarım var. Dilersen onlardan bir şeyler isteyim sana” Bana dönerek “Ey Malik! Bana da onlara da rızkı veren Allah’tır. Allah fakir olanları fakir olduğu için unutup, zengin olanları da zengin olduğu için hatırlıyor. Ondan mı yardım ediyor?” dedi. Ben “Hayır, böyle şey mi olur?” dedim.Müthiş bir cevap, nasıl bir teslimiyet”Benim bu durumumu en iyi bilen Allah’tır, beni gören birine bu halimi benim hatırlatmam olur mu? Madem o öyle takdir etmiş, biz de O’nun takdir ettiğini istiyoruz” diye cevap vermiş.

Abdullah bin İsa anlatıyor:“Râbia el-Adeviyye’nin yanına geldim. Yüzünde hoş bir aydınlık vardı. O, çok ağlayan bir kadındı. Yanında birisi Kur’an okuduğu zaman duygulanır, çığlık atar ve bayılırdı. Kamıştan örülmüş eski bir hasırın üstünde otururdu.”

Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî'den naklen İbni Hallikan şu hadiseyi anlatıyor:“Rabia Hatun, Rab Teâla'ya olan münacatında şöyle diyordu: ‘İlâhî! Sen seni seven bir kalbi ateşte yakar mısın?’ Hatıftan şu sesi işitti: “Biz bunu yapmayız. Hakkımızda kötü zanda bulunma.”

Süfyân-ı Sevrî, bir gün Râbia el-Adeviyye'nin yanında ; “Ahh, benim derdim, kederim!” dedi. Râbia el-Adeviyye; “Yalan söyleme. Öyle diyeceğine ‘Ah yazık bana ne az dertliyim’ de. Eğer gerçekten mahzun olsaydın, bu kadar rahat nefes alamazdın.”

Râbia el-Adeviyye'den Terennümler...

“Seni iki aşkla, çift aşkla sevdim: Biri ibtilâ ve sevdâ, Diğerî Sana layık bir aşk-ı musaffa.

Ben ibtilâ ve sevdâda Senin esirin oldum; Gözlerim ne dünyayı ne de mâfihâ'yı görür.

Sana lâayk aşk-ı musaffada ise aradan perdeler kalkar. O zaman gözlerim senin mübarek cemalini görür.”

“Benim emelim, cennetim, senin aşkındır, Senin aşkın paslanmış gönlümün gözüne ciladır. Ömür boyu ben senden asla uzaklaşmam. Eğer sen benden razı olursan. Ey gönlümün neşesi, o zaman saadetim tam olur.”

“Ellerimle başımı yoklarım Ve acaba başım yerinde midir yoksa uçtu mu? Diye düşünürüm. Sevgili! Benzeri, misli olmayan Sevgili,Gönlümde O'ndan başka kimseye yer yoktur.O, gözden ve tenden gizlenmişse, neden gam çekeyim?O ebedî olarak gönlümde, cânımda yaşıyor.Sen tatlısın bu yeter, hayat acıymış bana ne?Sen benden razı ol da, bütün alem bana kızsın, köpürsün..”

Rabiatül Adeviyye Sözleri...

✿ “İlahî! Benim bütün dünyadaki işim ve arzum seni yâd etmek, ahirette de senin likana ermektir ve işte ben buyum. Sen ne istersen onu yap!”

Bir de: “Ya Rab! Ya huzur-u kalp ile namaz kılmanımı nasip et veya kalp huzuru olmadan kılmanı kabul et.”

✿ “Dil ile olan istiğfar, yalancının işidir.”

✿ “Eğer biz bir tövbe yapacak olursak (samimi ve tesirli olmayan) bu tövbe de diğer bir tövbeye muhtaçtır. (Allah'ım! Böyle tövbe etmeyeceğime tövbe olsun, demek gerekir.)”

❁ “Eğer sabır insan olsaydı, kerem sahibi bir kişi olurdu.”

❁ “Marifetin semeri, izzet ve celâl sahibi Allah’a teveccüh etmektir.”

❁ “Arif o kimsedir ki, Hakk’tan kalp ister. Hakk ona kalp verince, o derhal bunu aziz ve çelil olan Allah’a iade eder.

❁ Kul Allah sevgisini tattığı zaman, Allah o kulunun kusurlarını kendine gösterir. Böylece o başkalarının kusurlarını görmez olur.

❁ Allah’ı sevdiğin halde O’na karşı mı geliyorsun? Ne tuhaf şey bu! Sevgin gerçek olsaydı, O’na mutlaka itaat ederdin; çünkü seven kimse sevgilisini dinler.

❁ ‘Allah’ı seven kimsenin, sevgiliye kavuşmadıkça feryad ve figânı dinmez.

❁ Allahım, sana cehennemden korkarak ibadet ediyorsam, beni cehennem ateşinde yak. Yahut cenneti özleyerek sana ibadet ediyorsam, cennetini bana haram kıl. Yalnız seni sevdiğimden dolayı sana ibadet ediyorsam, beni ezeli cemalinden mahrum etme ya Rabbi!

❁ Bir kalp bekçisi olmak üzere donatıldım. İçimdeki hiçbirşeyin dışarıya çıkmasına, dışarıdaki hiçbirşeyin içime girmesine izin vermem!

❁ Ben ne zaman ezan sesi duysam, kıyamet gününün ilan edilmesini duyar gibi olurum. Ne zaman kar yağdığını görsem, amel defterimin sayfalarının uçuşacağı anı hatırlarım. Ne zaman sıcakla karşılaşsam, mahşerin sıcaklığını ve hesap gününün hararetini hatırıma getirip erimeye başlarım...

❁ Bir defasında devlete ait kandilin ışığından istifadeyle gömleğimi yamadım da kalbim dağıldıkça dağıldı ve dikişleri sökünçeye kadar kalbimi toparlayamadım.

Bir kimse ilminde cimrilik ederse şu üç beladan birine çarpılır:

1-Ölmeden önce ilmi kendisinden gider.

2-Zalim yöneticinin hışmına uğrar.

3-Öğrendiği ilmi unuttur.

HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Râbia el-Adeviyye hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Batı'da ilk akademik çalışma, R. Nicholson'un teşvikiyle Londra Üniversitesi'nde doktora tezi olarak Margaret Smith'in hazırladığı Râbi'a The Mystic and Her Fellow-Saints in Islâm adlı kitaptır (Cambridge 1928). Annemarie Schimmel'in takdiminin yer aldığı eserin ikinci baskısı (Cambridge 1984) Bir Kadın Sufî Rabiâ adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. (trc. Özlem Eraydın, İstanbul 1991)

M. Smith'in bu eseri Muslim Women Mystics. The Life and Work of Râbi'a and other Women Mystics in Islâm ismiyle de yayımlanmıştır (Oxford 2001). Batı dünyasında Râbia hakkında yapılan diğer çalışmalar şunlardır: Charles Upton, Doorkeeper of the Heart, Versions of Râbi'a (Threshold Books 1988); Catherine Valdré, I detti di Râbi'â, Les chants de la recluse (trc. Muhammed Dudaimah, Orbey: Arfuyen 2002); Caterina Greppi, Râbia: La Mistica (Milano 2003).

Arap dünyasındaki çalışmalar: Abdurrahman Bedevî, Şehîdetü'l-ışkı'l-ilâhî: Râbi'atü'l-Adeviyye (Kahire 1962, 2. bs.); Tâhâ Abdülbâkî Sürûr, Râbi'atü'l-Adeviyye ve'l-hayâtî'r-rûhiyye fi'l-İslâm (Kahire 1957); Abdülmün'im el-Candîl, Râbi'atü'l-Adeviyye: 'Azrâ'ü'l-Başra, el-Betûl (Kahire 1987); Reşîd Selîm el-Garrâh, ez-Zâhîde et-Tâ'ibe Râbi'atü'l-Adeviyye: Şehîdât el-hubbi'l-ilâhî (Bağdat 1988); Semîh Âtîf ez-Zeyn, Râbi'atü'l-Adeviyye: Dirâse ve't-tahlîl (Beyrut 1988); Vidâd Sekkâkînî, el-Âşıka el-Mutaşavvife: Râbi'atü'l-Adeviyye (Dimaşk 1989; eser First Among Sufis: The Life and Thought of Râbi'a al-'Adawiyya adıyla Nebil Safvet tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir [Octagon Press 1982]); Abdülmün'im el-Hifnî, el-Âbidetü'l-hâşî'a: Râbi'atü'l-Adeviyye, İmâmetü'l-âşîkîn ve'l-mahzûnîn (Kahire 1991).

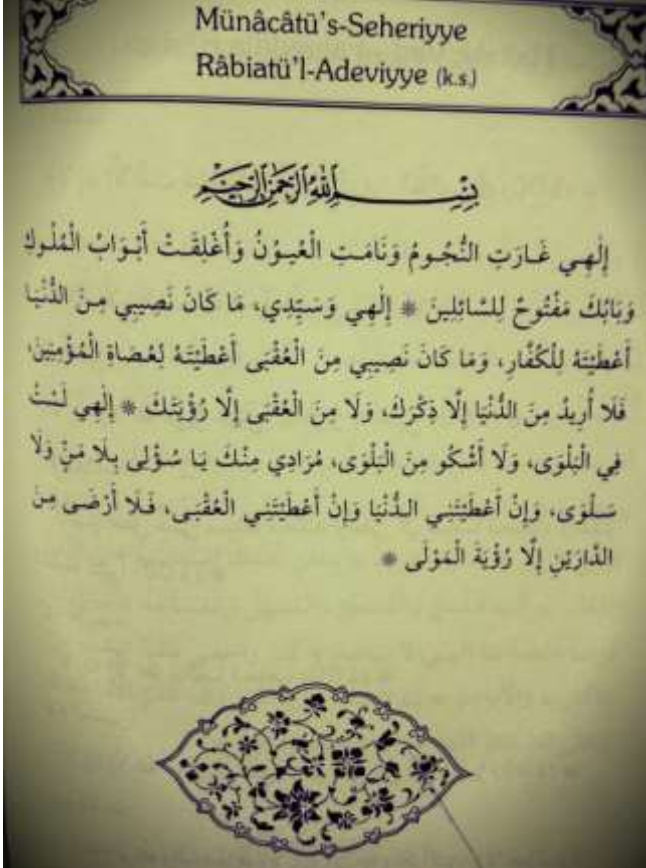
Râbia hakkında Türkçe üç kitap yayımlanmıştır: Sofi Hori, İslâm Âleminde İlk Kadın Sufî Olarak Tanınan Râbiatü'l-Adeviyye (İstanbul 1970); Ömer Rıza Doğrul, Hazret-i Râbiatü'l-Adeviyye (haz. İnci Beşoğlu, İstanbul 1976); Melih Yuluğ, Serencâmı Râbiatü'l-Adeviyye (İstanbul 1980)

RABİATU'LADEVİYYE(R.Anha)NINDUASI

Bismillâhirrahmânirrahîm, İlâhî, ğâretinnücümü ve nâmetil uyûnü, ve uġlıkat ebvâbül mülâki ve bâbuke meftûhun lissâilîne. İlâhî ve seyyidî, mâ kâne nasibî minedünyâ a'taytuhu lil küffâri, vema-kâne nasibî minel-ukbâ a'taytuhu li usâtîl

mü'minine. Felâ urîdü mineddünyâ illâ zikreke velâ minel ukbâ illâ ru'yeteke. İlâhî, lestü fil belvâ, velâ eşkû minel belvâ, muradî minke, lâ sualî bilâ mennin vela selvâ. Ve in a'tayteniddünya ve in a'teytenil ukbâ felâ erda mined dâreyn illâ rü'yetel mevlâ.

RABİATU'LADEVİYYE(R.Anha)NINDUASI

Türkçe Anlamı: “Allahım, yıldızlar parladı, gözler uyudu. Padişahların kapıları kapandı, Senin kapın ise yalvaranlara açık. Allahım, efendim, dünyada olan nasibimi kâfirlere verdim, âhirete ait olan nasibimi günahkâr mü'minlere verdim. Dünyadan ancak zikrini

istiyorum. Ahirette de ancak cemâlini arzuluyorum. Allahım, belâlar içinde değilim, belâlardan da şikâyet eder değilim. Arzum, Senden ne kudret helvası ve ne de bildircin etidir. Eğer bana dünyâ ve ahireti bağışlasan ben bunlardan razı olmam. Ancak Mevlâmin cemâlini görmek isterim ve ondan razı olurum. ”

Der ki...

“Ya Rabbim, gece sona erdi, gün ısıdı. Dualarımı kabul edip etmediğini öyle bilmek isterim ki... Bana teselli ver, zira beni ancak Sen avutabilirsin. Sen’sin bana hayat veren, Sen’sin beni gözeten ve Sen’sin azim olan. Kapından kovsan da kalbimde taşıdığım aşkıdan dolayı ayrılamam eşîğinden.”

“İlâhi! Kısmetim olmak üzere dünyadan bana her neyi tahsis etmiş isen, onları düşmanlarına, ahiretten her neyi tahsis etmiş isen onu da dostlarına ver. Zira benim istediğim sensin!”

“Ey gönüller sultanı, yok bir benzerin. Merhamet et sana gelen bu günahkâr kuluna! Ey umudum, huzurum, mutluluğum... Senden başkasını gönül nasıl sevsin.”

“İlâhi, yıldızlar ışıldadı; gözler uyudu; hükümdarlar kapılarını kilitlediler ve her sevgili sevgiliyle başbaşa kaldı. İşte, ben de, senin huzurundayım...”

“Ey benim sevincim, isteğim, desteğim! Ey benim yoldaşım, kuvvetim ve bütün dileğim! Kalbimin ruhu sen, ümidi sen, dostu sen! Yol boyunca bütün azığım senin iştiyakın. Sen olmazsan, ey hayatım, ben bu genişlikler içinde perişan olmazdım. Senin kaç iltifatına mazhar oldum; kaç bağışına, kaç iyiliğine nail oldum. Şimdi ise, bütün dileğim, bütün zevkim; ey kalp gözümün bütün cilası! Senin sevgindir. Yaşadıkça senden ayrılmam. Çünkü sen kalbimin içindesin Sen benden hoşnut isen, demek ki ey kalbimin serveri, ben de mesudum...”

“Yâ Rabbî, eğer sana ibâdetim cehennem korkusu ile ise beni Cehennem’e at. Eğer Cennet’e girmek ümidi ile ibâdet ediyor isem, Cennet’ini yasak eyle. Eğer sırf, senin rızân için ibâdet ediyor isem, bâkî olan Cemâl’in ile müşerref eyle.”

Açıklama: Islâm tasavvufunda büyük yer işgal eden bu seçkin veli Sultan kadın ne muazzam münacatta bulunmuştur, içtenlikle yalvarmağa ve yakarmağa başlamıştır. Kendisi evlilik hayatını ve insanlarla kaynaşmayı istememiş; ancak Rabbimla beraber olurum,

demoştir. Kendisine tâlip olan Hasan el-Basrî'ye öyle veciz sualler tevcih etmiştir ki, kendisi şaşırmiş ve onun bu soruları karşısında bocalamıştır. Rivayetlere göre, sabahlara kadar uyumaz, ağlar, sızlar ve gecede bin rek'at namaz kılardı. Kendisine "Ey Râbîâ, ne kadar da cenneti arzuluyorsun ki bu kadar çok namaz kılıyorsun?" diyenlere; "Hayır, ben cennete girmek için veya Allah'ın azabından korunmak için namaz kılmıyorum. Benim gecelerde bin rek'at kılışım, kıyamet gününde Peygamberimizin cemaatından bir kişi fazla olayım, onun cemaatını çoğaltayım diyerdir." demoştir.

Evet, müslüman hanımlar arasında ibadete kendini veren hanımlar çok var idi. Fakat Râbia anamız kadar özlü ve Hakka bağılı kimse yoktur. Herkes uykuda iken Râbia, uyanık idi. Herkes uyurken o, Hakka yalvarıyordu. Bütün kapılar kapalı, fakat Halik'imın kapısı açıktır, diyordu Dünyadan nasibim zikrin, âhirette nasibim cemâlidir, diyordu. Çeşitli belâlara uğradım, fakat belâlardan şikâyetim yok. Senin rızanı istiyorum. Dünyadan ancak Allah'ın mennuniyetini ve rızasını istiyorum, diyordu. Her hususta tam manasiyle Allah'a bağlanmış, bir an olsun, Allah'tan gafil kalmamıştı. Böyle ömrünü geçirmiş ve bütün müslüman hanımlarına bir örnek olmuştu. Cenab-ı Hak bizleri onun şefaatma mazhar buyursun, bizleri de onun gibi, Hakka bağılı olanlardan eylesin. Âmin.

BİBLİYOGRAFYA

Câhiz, el-Beyân ve't-tebyîn (nşr. Abdüselâm M. Hârûn), Kahire 1975, I, 364; III, 127, 170, 193; Kelâbâzî, Taarruf (Uludağ), s. 153; Ebû Tâlib el-Mekkî, Kûtü'l-kulûb, Beyrut 1996, II, 112-113; Kuşeyrî, Risâle (Uludağ), s. 192, 209, 235, 292; Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, Zikrî'n-nisveti'l-müte'abbidâti's-şüfiyyât (nşr. Mahmûd M. et-Tanâhî), Kahire 1993, s. 27, 54, 59; Gazzâlî, İhyâ', I, 313; II, 237; IV, 47, 49, 346, 360, 491; İbnü'l-Cevzî, Şıfatü's-şafve, Kahire 1994, II, 255-258, 463; Ferîdüddin Attâr, Tezkiretü'l-evliyâ (haz. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 109-126; İbnü'l-Mülâkkin, Tabakâtü'l-evliyâ' (nşr. Nûreddin Şerîbe), Kahire 1406/1986, s. 35, 408; Mehmed Zihni, Meşâhîrü'n-nisâ (nşr. Bedrettin Çetiner), İstanbul 1982, I, 275-276; Nezihe Araz, Anadolu Evliyalari, İstanbul 1958, s. 107-120; Ömer Rıza Doğrul, Hazret-i Râbiatü'l-Adeviyye, İstanbul 1976; J. Baldick, Mystical Islam: An Introduction to Sufism, London 1989, s. 29; Abdülmün'im el-Hifnî, el-'Âbidetü'l-hâşi'a Râbi'atü'l-'Adeviyye: İmâmetü'l-'âşıkîn ve'l-mahzûnîn, Kahire 1991, s. 86-96; G. J. van Gelder, "Râbia's Poem on the Two Kinds of Love: A Mystification?", Verse and the Fair Sex: Studies in Arabic Poetry and in the Representation of Women in Arabic Literature (ed. Frederick de Jong), Utrecht 1993, s. 66-76; Süleyman Derin, Towards some Paradigms of the Sufi Conception of Love: From Râbia to Ibn al-Fârid (doktora tezi, 1999), Leeds University, s. 111-145; A.

Knysh, *Islamic Mysticism*, Leiden 1999, s. 26-32; Abdülhalîm Mahmûd, “Râbi‘atü’l-‘Adeviyye li’l-üstâz Tahâ ‘Abdûlbâkî Sürûr”, *Mecelletü’l-İslâm ve’t-taşavvuf*, I/6, Kahire 1378/1958, s. 21-24; Ahmet Suphi Furat, “Tasavvufî Şiirin İlk Mümessili Râbia Adeviyye”, *İslâmî Edebiyat*, sy. 11, İstanbul 1991, s. 17-20; Ebü’l-Vefâ et-Teftâzânî, “Zühhd Hareketinin Tasavvufa Dönüşüm Süreci-Râbiatü’l-Adeviyye Örneği” (trc. Ahmet Ögke), *EKEV Akademi Dergisi*, III/1, Ankara 2001, s. 107-114; Margaret Smith – [Ch.Pellat], “Râbi‘a al-‘Adawiyya al-‘Kaysiyya”, *EI²* (İng.), VIII, 354-356; A. Schimmel, “Râbi‘ah al-‘Adawiyyah”, *ER*, XII, 193-194. *El-A‘lâm cild-3*, sh. 10. *Ed-Dürr-ül-mensûr* sh. 202. *Vefeyât-ül-a‘yân cild-2*, sh. 285. *Câmi-u kerâmât-il-evliyâ cild-2*, sh. 10. *Tabakât-ül-kübrâ cild-1*, sh. 65. *Tezkiret-ül-evliyâ sh. 39*. *Nefehât-ül-üns sh. 692*. *Keşf-ül-mahcûb sh. 253* (Urdu tercümesi). *Risâle-i Kuşeyrî sh. 262, 290, 329, 424, 516, 531, 624*

ZÜBEYDE bint CA‘FER (Radiyahallahu Anha)
(D.H. 145-M.762 Musul.V.H. (26 Cemâziyelevvel 216-M.11 Temmuz 831.Bağdat)

Abbâsî halifelerinden Hârûnürreşîd’in hanımı, Emîn’in annesi. Hayır, sahibi, Saliha bir hanım.

DOĞDUĞU YER AİLESİ VE KÜNYESİ

Zübeyde bint Ca‘fer b. Abdillâh el-Mansûr b. Muhammed el-Abbâsiyye el-Hâşimiyye)Abbâsî halifelerinden Hârûnürreşîd’in hanımı, Emîn’in annesi.

Hicri 145,Miladi 762 yılında Musul’da Harp Sarayı’nda doğdu. Abbâsî halifelerinden Ebû Ca‘fer el-Mansûr’un torunudur. Babası Halife Mehdî-Billâh’ın kardeşi, annesi Selsebîl bir câriye ve Mûsâ el-Hâdî ile Hârûnürreşîd’in annesi Hayzürân’ın kız kardeşidir.

Hâşimî / Abbâsî ailesinden halife doğuran tek kadın olan Zübeyde’nin asıl adı Ümmü Azîz veya Emetülvâhid’di. Dedesi Ebû Ca‘fer beyaz tenli oluşu ve güzelliği sebebiyle çocukluğunda ona “Zübeyde” diye hitap ettiğinden bu lakapla meşhur olmuştur. (*İbn Kesîr, XIV, 202-203*)

Üç yaşında babasını kaybedince dedesi Mansûr’un himayesinde yetişti. Dinî ilimler, Arap dili ve edebiyatı alanında özel dersler aldı ve Abbâsî sarayının bütün imkânlarından en geniş şekilde faydalandı.

Teyzesi Hayzürân’ın isteğiyle, Mehdî-Billâh zamanında Zilhicce 165’te (Temmuz-Ağustos 782) Hârûnürreşîd ile Bağdat’taki

Huld Sarayı'nda görkemli bir törenle evlendi. Büyük bir ziyafetin verildiği, halka altın, gümüş, misk ve amber dolu kapların dağıtıldığı, İslâm dünyasında geniş yankı uyandırarak ülkenin dört bir yanından kıymetli hediyelerin gönderildiği törende Zübeyde'nin baştan aşağı mücevher, kıymetli taş ve incilerle süslü gelinliğinin ağırlığından dolayı yürüyemediği rivayet edilir. Babasına veya dedesine nisbetle Ümmü Ca'fer, Şevval 170 (Nisan 787) tarihinde doğan tek çocuğu Muhammed'den dolayı da "Ümmülvâhid" künyesini aldı.

Zübeyde, Hârûnürreşîd ile evlendikten sonra Abbâsî sarayında etkin bir rol üstlendi ve halifenin daima en yakınında bulundu. Dokuz veya on bir defa hacca giden Hârûnürreşîd'in bu yolculuklarının en az yarısında yanında yer aldı.

Hârûnürreşîd, halife olduktan sonra Huld Sarayı yakınlarında yaptırdığı Karâr adlı köşkü hilâfet sarayı olarak kullanmaya başladı, ardından burası Kasru Zübeyde ve Kasru Ümmü Ca'fer adlarıyla ün kazandı. Yazları Rakka'da oturan Zübeyde, Bağdat'ı özler ve saray şairlerinden halifenin de Bağdat'ı özlemesini sağlayacak kasideler yazmalarını isterdi. Şair Nemerî tarafından kaleme alınan mısralar Zübeyde'nin eşiyle birlikte Bağdat'a gitmesini ve şairin de yüklü miktarda câize kazanmasını sağladı. (*İbnü'l-Mu'tez*, s. 246)

Oğlu Muhammed'in 175 (792) yılında Hârûnürreşîd tarafından Emîn unvanı ile veliaht tayin edilmesinde Zübeyde'nin önemli etkisi vardır. Hârûnürreşîd halifelîğe diğer oğlu Me'mûn'u daha lââyık bulmasına rağmen Hâşimoğulları ile tutkuyla bağlı olduğu Zübeyde'den dolayı Emîn'i veliaht tayin etmek zorunda kaldı. Hârûnürreşîd'in bu kararı almasında, Zübeyde'nin desteği sayesinde Abbâsî bürokrasisinde varlığını sürdüren Fazl b. Rebî' gibi devlet adamlarının da etkisi vardır. Fazl'a göre Hâşimî olan annesi Zübeyde'den dolayı Emîn öne çıkmalıydı. Zübeyde'nin kişiliği ve ekonomik gücü de Emîn'i öne çıkarıyordu.

Bermekîler'in iktidardan uzaklaştırılması gibi Hârûnürreşîd'in diğer bazı kararlarında önemli rol oynayan Zübeyde, Yahyâ b. Hâlid başta olmak üzere Bermekîler'in saray ve haremle ilgili işlere karışmasından, harcamalarını engellemesinden, Emîn'e karşı Me'mûn'un yanında yer almasından ve devlet işlerindeki etkinliklerinden duyduğu rahatsızlığı sıkça şikâyet konusu yapıyordu. Şüphesiz onun bu tavrı Hârûnürreşîd'in Bermekîler'e yönelik kararında

etkili olmuş ve kendisinin desteklediği Fazl b. Rebî‘in vezir tayin edilmesini sağlamıştır. (*İbnü’l-Tıktakā*, s. 210-211)

Ebû Hanîfe’nin talebelerinden Bağdat kadısı olan Hafs b. Gıyâs, Zübeyde’nin vekilinin taraf olduğu bir davanın duruşmasında onun aleyhine karar vermiş, Zübeyde’nin Hafs’ın görevinden azledilmesi için ısrarı Hârûnürreşîd’in onu Bağdat kadılığından alıp Kûfe’ye tayin etmesiyle sonuçlanmıştı.

Zübeyde, Hârûnürreşîd’in ölümünden sonra hilâfete gelen oğlu Emîn ile üvey oğlu Me’mûn arasındaki iktidar mücadelesinde de etkin rol oynadı. Hârûnürreşîd’in son yıllarında Rakka’da yaşayan Zübeyde onun vefatının ardından oğlunun yanına Bağdat’a gitti. Bağdat’ın ileri gelenlerinden, âyan ve eşraftan oluşan çok büyük bir kalabalıkla yola çıkan Emîn annesini Enbâr’da karşıladı; burada başlayan karşılama töreni Bağdat’a kadar sürdü. Bundan sonra Zübeyde’nin gücü daha da arttı ve oğlunun kararlarında etkili olmaya başladı. Ancak Zübeyde oğlunun hilâfetini korumaya çalışsa da Me’mûn’un zarar görmesini de istemiyordu.

Daha sonra iki kardeş arasında başlayan iktidar mücadelesinde Me’mûn’un kuvvetleri galip gelerek Bağdat’a girince Zübeyde tutuklandı (196/812). Emîn’in öldürülmesinin ardından (198/813) Bağdat’ta çıkan ayaklanma sırasında torunları Abdullah ve Mûsâ ile birlikte şehirden çıkarılarak kayıkla Yukarı Zap üzerindeki Hümeyniyâ’ya gönderildi. Zübeyde’nin, Me’mûn’un Bağdat’a hâkim olmasını sağlayan kumandanı Tâhir b. Hüseyin’in hakaretlerine mâruz kaldığı Me’mûn’a gönderdiği mektuptan ve onun verdiği cevaptan anlaşılmaktadır.

Zübeyde oğlunun öldürülmesinden iki ay sonra Bağdat’a döndü ve hayatını burada sakin bir şekilde hayırla uğraşarak geçirdi. Oğlunun ölümünden duyduğu üzüntüyü şair Huzeyme b. Hasan’ın bir mersiyesiyle Halife Me’mûn’a bildirdi; oğlunun kanını talep etmesi yolundaki tavsiyelere de itibar etmedi.

Halife Me’mûn kardeşinin ölümüne çok üzüldüğünü ifade ederek üvey annesi ve ailesini her yıl 100.000 dinar ve 1 milyon dirhem yollamak suretiyle himaye etti. Zaman zaman Zübeyde’nin yanına giderek onun gönlünü aldı. Zübeyde’nin başta hac olmak üzere toplum içerisinde görünmesini engelleyecek tedbirler almayı da ihmal etmedi.

Zübeyde, 210 (825) yılında yapılan Halife Me'mûn ile Bûrân Hatice bint Hasan b. Sehl'in düğününde hazır bulundu. Düğünde kendisine gösterilen saygıdan çok memnun kaldı ve Bûrân'a inci ile bezenmiş Emevî tarzı bir elbise ile büyük bir köyün gelirini hediye etti.

VEFATI

Bundan altı yıl sonra yetmiş bir yaşında Bağdat'ta vefat etti ve Kureyş Kabristanı'na defnedildi (**H.26 Cemâziyelevvel 216 –M. 11 Temmuz 831**). Rabbim rahmetiyle muamele eylesin. Cennetteki derecesini a'li eylesin. Âmin.

Zübeyde'nin iktâlarından olan mezarlık ve çevresindeki mahalle Zübeydiyye adıyla meşhur olmuş, İmâmiyye Şîası'nın yedinci imamı Mûsâ el-Kâzım ile dokuzuncu imamı Muhammed el-Cevâd et-Takî'nin defnedilmelerinden sonra ise Kâzimeyn adıyla anılmaya başlanmıştır.

Mensup bulunduğu aile ve halife eşi olması sebebiyle Zübeyde geniş imkânlara ve güçlü bir nüfuza sahipti. Nitekim Hârûnürreşîd'in çevresinde yaşanan olayları konu edinen Bağdat menşeli "binbir gece masalları"nın önemli kahramanlarından biri olarak tarihe geçmiştir.

Başta Ebû Yûsuf olmak üzere zamanının âlim, edip ve sanatkârlarıyla iyi ilişkiler kurmuştu ve onların meclislerinde bulunmaktan büyük zevk alırdı. İbn Hallikân, çok dindar olan Zübeyde'nin 100 kadar hâfız câriyesi bulunduğunu ve sarayından dışarıya "arı kovarı gibi" Kur'an sesleri yayıldığını kaydeder. (*Vefeyât, II, 314*)

BÜYÜK HAYIR SAHİBİ

Ülkenin çeşitli bölgelerinde kendisine verilen iktâ arazi ve akarlardan aldığı payın yanında babasından kalan miras dolayısıyla önemli bir servete sahip olan Zübeyde muhtaçlara, sâlihlerle, ilim adamlarına, hekimlere ve sanatkârlara bol ihsanlarda bulunmuş, Bağdat yanında İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinde önemli imar faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Mekke ve Medine'de çeşitli imar faaliyetlerinde bulunduğu gibi 3 milyon dinar harcayarak Kûfe-Mekke yolunu yaptırmış, daha sonra bu tarihî kervan yolu Derbizübeyde adıyla anılmıştır.

Aynı şekilde 213 (828) yılında 1,7 milyon miskal altınla Tâif yolu üzerindeki Tâd dağının eteğinden çıkan suyu Arafat'a getirmiş, burada yapılan havuzla çevreye taksim edilmiş, kalan su kanallarla

Mekke'ye ulaştırılmış ve bu su yolu Ayni Zübeyde adıyla meşhur olmuştur.

Ayrıca Tebriz'in imarında önemli oranda katkıda bulunmuştur. (*Müstevfî, s. 75; TA, XXXI, 17*)

Tebriz'de günümüze ulaşan en önemli tarihî eser olan ve Zübeyde Hanım adına inşa edilen cami bu esnada yapılmış olmalıdır. Amanos dağlarında Belen Geçidi girişinde konak yeri olan Bağrâs'ta bir aşevi kurdurmuş, Bağdat'ta biri Dicle kenarında hilâfet saraylarına yakın bir yerde, diğeri şehrin kuzeyindeki Katîa'da bulunan iki cami yaptırmıştır. Hamdullah el-Müstevfî, Zübeyde'nin Kâşân'ı âdetâ yeniden kurarcasına imar ettiğini kaydeder. (*Nüzhetü'l-kulûb, s. 67*)

Zübeyde Sultan'ın rüyası

Zübeyde, babasının Musul Valisi olduğu 765 yılında doğmuş ve daha üç yaşında iken babası ölmüş. Zübeyde halife olan dedesi tarafından büyütülmüştü. Dedesi Zübeyde'yi küçüklüğünden beri sever, onunla oyunlar oynardı. Çok güzel bir kız olduğu için dedesi ona beyaz köpük anlamına gelen Zübeyde adını vermişti. Zübeyde bir gece karışık düşünceler içinde minderin üstüne kıvrılıp uyumuştur. Rüyada şiddetli bir susuzluk çektiğini görür. Aniden uyandığında ağzı kurumuş ve susamıştı. Oturduğu minderden kalkıp mutfaktaki büyük testiye kepçeyi daldırıp bir bardak soğuk su içti. Tekrar minderine oturdu, gözleri bir daha kapandı ve uykuya daldı.

Rüyasında tekrar aynı susuzluğu görür. Rüyada telâşlanarak içecek su ararken Hz. Muhammed (s.a.v) Efendimize rastlar. Rüyada Hz. Peygamber (s.a.v), telâşını görünce ona: “Ya Zübeyde! Susadığında soğuk su içip Bağdat'ın serin havasını teneffüs ediyorsun. Kardeşlerini hatırlasana! Hacılar şu an Mekke'de kızgın güneşin altında su sıkıntısı çekiyorlar. Bu kadar hacının susuzluktan dudakları yarılrken senin ve Müslümanların halifesi olan kocan Harun Reşid'in soğuk su içmesi size yakışıyor mu?” der. Uyandığında yeni bir âlemde dönmüş gibi şaşırır. İçindeki sıkıntı hayatının derin kökleri sallanmaya başlar. Bir anda kafasında şimşekler çakmaya başlar. “Şükür ya Rabbim!” der.

Zübeyde artık ne yapacağını biliyordu. Böylece insanlara fayda sağlayacak kıyamete kadar sürecek hayır kapısının, nasıl açacağını Hz. Peygamber (s.a.v) rüyada ona gösterdi. Sevinçten kanadı olsaydı uçacaktı. Dünyayı parmağında çevirecek kadar güçlü ve kuvvetli biri gibi olduğunu hissetti. Bir kelebek hafifliğinde kalktı abdest aldı ve iki

rekât şükür namazı kıldı. Başı ağrıyınca kadar başını secdeden kaldırmaz.

Namaz sonrası Harun Reşid'in yanına koşarak gitti. Harun Reşid'i saraydaki odasında toplantı halinde buldu. Harun Reşid Zübeyde'nin gelişinde önemli bir şey olduğunu anladığından toplantıyı hemen bitirdi. Herkes çıktıktan sonra kalın minderin üzerine birlikte otururdular. Harun Reşid Zübeyde'de ki değişikliği fark etmiş olacak ki: "Zübeyde! Bu sevincin sebebini öğrenebilir miyim?" diye ona gülümseyerek sorduğunda Zübeyde'nin gözlerinden yaşlar döküldü ve Halife Harun Reşid'e: "Çok önemli bir şey oldu" der. Harun Reşid Zübeyde'nin gözlerinden akan yaşlara takıldı ve onu pür dikkat dinlemeye başladı.

"Ya! Harun Reşid, Hz. Peygamberimizi (s.a.v) rüyamda gördüm." der. ***Rüyamda Hz. Resulullah (s.a.v), bana yapacağım hayratın ne olduğunu gösterdi. Hz. Resulullah (s.a.v) : "Sen ve kocan soğuk sular içiyorsunuz, peki kardeşleriniz sıcak güneşin altında Mekke'de susuz hac yaparken bu size yakışır mı?"*** dedi.

Harun Reşid de Zübeyde'nin gözyaşlarına eşlik ederek ağlamaya başladı. Zübeyde Halife'nin ağzından dökülecek kelimeleri beklemeye başladı. Kimse konuşmadan sessizlik içinde bir zaman beklediler. Sabah ezanına kadar konuşmadan mutlu, huzurlu bir şekilde gözyaşları dökerek oturdular.

Zübeyde hayatı boyunca bu kadar huzurlu ve mutlu olduğu bir günü hatırlamadığını söyledi. Zübeyde o gün gördüğü rüyanın hatırına fakir fukaraya hediyeler dağıttı. O gün akşama kadar rüyadaki huzuru kaçırmamak için bir köşeye çekilerek hiç kimseyle konuşmadı. Zübeyde savaşa hazır bir kılıç gibi Halife'ye seslendi: "Harun Reşid!" dedi. "Peygamberin (s.a.v) emri var. Mekke'ye hacılar için su götürmemiz lâzım" dedi. Halife Harun Reşid: "Ne gerekiyorsa onu yapabilirsin" "Mekke'ye su götürme çalışmalarında hacılara götürülecek su için hazine hizmetindedir." dedi. Saraydakiler ve halk; Zübeyde'nin dini ilimlerde, şiirde, edebiyatta, söz söyleme sanatında zamanın en iyilerinden biri olduğunu biliyordu. Abbasi ailesi içinde ondan daha iyi eğitim alan biri yoktu.

Zübeyde, âlimler ve edebiyatçılara yakındı. Dilin inceliklerine sahipti. Şiirde de yeteneği tartışılmazdı. Kültürlü ve aydın bir kişi olarak parmakla gösteriliyordu. Zekâsı, terbiyesi ve hanım efendiliği ile

herkesin beğenisini ve hayranlığını kazanmıştı. Zenginliği, Haşim'i ailesinden gelme asaleti toplumda farklı bir yerde olmasını sağlıyordu. Sarayda, yapılan atamalardaki faaliyetinden dolayı dönemin en güçlü kadını olarak biliniyordu. Zenginliği ise Abbasi ailesi fertlerine verilen iktalar, araziler ve akarlardan aldığı payın yanında babasının vefatından sonra ona ait mülkün önemli bir kısmı ona geçmişti. Harun Reşid ile evlendikten sonra zenginliği zirveye çıkmıştı. Harun Reşid, ona olan sevgisi ve güveninden dolayı hazineyi emrine vermişti. Halk onu, cömertliğinde sınır tanımayan biri olarak bilirdi.

Hayır işleri, faaliyetleri, toplumun gözünde değerini kat kat arttırmıştı. Fakir fukaraya yardımlarıyla ün yapmıştı. Ayrıca şairlere, ilim adamlarına ve müzisyenlere yaptıkları değerli çalışmalarından dolayı sürekli yardımda bulundu. Bağdat-Mekke arası hac görevlerini yerine getirecek yolcular için han, kervansaray ve imar yapımı için bütün harcamaları kendi özel bütçesinden karşıladı. Zübeyde, Harun Reşid'in ona destek vermesinden sonra geceyi hayatının zevk, neşe ve mutluluk veren müjdesi olarak geçirdi. Böylece Zübeyde Abbasî sınırları içindeki en yetenekli mimar ve mühendisleri saraya toplantıya çağırdı. Onlara, Müslümanların hac görevini rahatlıkla yapmaları için Mekke'ye, Arafat'a ve Müzdelife'ye suyu nasıl götürülebileceği üzerinde toplantılar yaptı.

Mimar ve mühendislere hac görevini yerine getiren Müslümanların susuzluk sorunlarının nasıl çözülebileceği üzerine toplantılar günlerce devam etti. Son olarak mimar ve mühendisler: "Hac görevini yerine getiren Müslümanların, en kısa sürede Arafat'ta musluklardan su sesini duymasını istiyorum" dedi. İçlerinden bir mühendis söz alarak: "Mekke, su baskınlarının ve sel tahribatlarının olduğu bir yerdir. Aynı zamanda Mekke, dünyada su kaynakları bakımında en fakir yerleşim yerlerinin başında geliyor. Susuzluk hacıları canlarından bezdirmiştir. Dağ eteklerinde biriken pınar ve havuzlar, kuyular, ıslah dahi edilse su kuyuları Mekke'nin su ihtiyacını karşılayamaz" dedikten sonra araştırmak üzere Mekke'de su projesi ile ilgili bir heyet kuruldu ve Mekke'ye gözlem yapmak üzere gönderilmesine karar verildi.

Mühendisler bütün hazırlıklarını tamamlayarak Bağdat'tan Mekke'ye iki aylık bir yolculuktan sonra vardılar. Mekke'de bir ay boyunca su kanallarının geçeceği yerin zemin etüdünü itinayla yaptılar.

Heyet çalışmalardan sonra Bağdat'a geri döndü. Heyet çizdikleri su yolu haritasıyla Zübeyde Sultan'ın karşısına çıktılar. Başmühendis Zübeyde Sultan'a su yoluyla ilgili harita üzerinde açıklamalarda bulundu. Zübeyde Sultan, mühendislerden Bağdat ve çevresine haber yollamalarını memleketin en iyi ustalarını ve işçilerini dolgun ücret karşılığında bulmalarını istedi. Zübeyde Sultan, Proje heyetine: "Hac ve umre görevini yapanların en kısa zamanda suya kavuşmaları için acele edin" dedi. Mekke'ye gidecek mühendis, usta ve işçiler hazırlıklarını tamamladılar.

Kervan, Mekke'ye doğru büyük umutlarla yola çıktı. Zübeyde Sultan'ın temsilcisi, ahaliye duyurarak "su kanalı işinde çalışanların paraları her gün iş bitiminden sonra ödenecektir" dedi. Haberi duyan Bağdat ve çevresindeki bütün ustalar ve işçiler çalışmak için Zübeyde Sultan'ın temsilcisine başvuruda bulundular. İşçi ve ustalardan meydana gelen binlerce kişilik hayır- hayrat ordusu bir araya geldi. Kervan kısa süre içinde Bağdat'tan Mekke'ye doğru zahmetli ve hayırlı yolculuğa başladı. Kervan, iki aya yakın süren yolculuğun ardından Mekke'ye vardılar. Mekke'den Arafat'a çekilecek su kanalının ana kaynağı, Kera Dağı'nın altıydı. Kera Dağı, sert kayalardan oluşan kupkuru bir dağdı. Kera Dağı'nın eteğinden zirvesine yarım günde ancak çıkılabildi. Öncelikli olarak Kera Dağı'nın altı kazıldı ve oradan kanallar yapıldı. Kanallar Numan Vadisi'nden Arafat'a su akıtacaktı.

Zübeyde Sultan'ın temsilcisi, işe başlamadan önce Huneyn Suyu'yla beraber arazisini, hurma ağaçlarını ve tarlaları da satın aldı. Huneyn Vadisi, Hz. Peygamberin (asm) Huneyn Savaşı'nı yaptığı yerdı. Suyun Arafat'a ulaşması için dağlar yarıldı. Binlerce işçi güneşin doğuşundan batışına kadar istekle çalıştı. Mühendisler bin yıl ayakta kalacak bir su kanalını açmak istiyorlardı. Dağların alt kısımları kazıldı, depo haline getirildi. Dağların altına toplam 7 depo kazıldı ve depolar kanallarla birbirine bağlandı. Numan Vadisi'ndeki suyun Arafat'a akması en çok Zübeyde Sultan'ı heyecanlandırıyordu ve çalışmaları postayla haber alıyordu. Binlerce usta ve işçi ücretlerini günlük alıyor ve var güçleriyle çalışmalar sürüyordu. Dağlardaki sert kayaları yarmak yorucu ve vakit alıyordu. Kapkara taşların içine demir eritilmiş gibi kırılması zahmetliydi. Suyun gelmesi için işçilerin sayısı yetersiz kaldı. Zübeyde'nin temsilcisi işlerin hızlanması için Mekke'de binlerce işçi

daha işe dâhil etti. Demir gibi sert olan dağ nihayet yarıldı. Kanal yapımı için düzlüğe çıkılmıştı.

Zahmetten sonra kurbanlar kesildi, işçilere ziyafetler verildi. Müzdelife’den Arafat’a doğru dağların eteklerinde mühendislik harikası kanallar açıldı. Dağları yaran işçiler düzlüklerde kanallar yaparak, su kanallarına meyiller verildi.

Suyun Arafat’a ulaşması toplam iki yıla yakın zaman aldı. Arafat ve Müzdelife çevresine yağan yağmur sularının toplanması için ise yıllara meydan okuyacak büyük bir su deposu yapıldı. Su kanalları, damarlardaki kanın bedene hayat vermesi gibi Taif Dağı tarafından Arafat’a gelecek su Mekke’ye gelenlere hayat verecekti.

Binlerce işçi, usta ve mühendisten oluşan hayır-hayrat kahramanları gece gündüz durmadan çalıştı. 40 km’lik zorlu bir mesafeyi kanallarla bir nehir geçecek şekilde çalışmalar devam etti. Dünyanın her tarafından hac ve umre ziyaretlerine gelenler bu çalışmayla su ile buluşturulacaktı. Ayrıca Mekkeliler, kanallarla gelen suyla zamanla ziraat dahi yapabilecekti. On binlerce işçi, usta ve mühendis paraları gecikmeden ödemeleri yapılıyordu. Çalışmalar sonucunda sıralı olarak uzanan dağ eteklerinde zamana meydan okuyan mühendislik harikası kanallar yapıldı. Dağların dibi depo olmak için oyuldu.

Bütün çalışmalara rağmen hâlâ istenildiği kadar yol alınamamış daha çok iş kalmıştı. Su projesi masrafları koskoca Abbasi İmparatorluğu’nun hazinesini dahi boşaltmıştı. İşçilere ödenecek para kalmamıştı. Artık hazine para verecek gücünün olmadığını ilân etti. Zübeyde, rüyasını gerçekleştirmek için para bulamıyordu. Halife Harun Reşid Zübeyde Sultana: “Artık paramız yok” diyordu. Zübeyde Sultan rüyasını yüzünün akıyla bitirmek istiyordu. Zübeyde Sultan bir müddet çıkmazda bekledi. Nihayet hiç vakit kaybetmeden bir çıkış yolunu buldu. Mekke’den, Arafat’a kadar akacak su için şahsî mallarını, altın ve mücevherlerini hemen sattı. Yeniden işçi ve ustalara paraları günlük ödenmeye başladı.

Hac mevsimi başlamadan Mekke, Müzdelife ve Arafat’ta çeşmelerden Zübeyde’nin rüyasını gerçekleştirecek su akmaya başlamıştı. Mekke’de suyun aktığı gün bayram gününü aratmayacak kutlamalar yapıldı. Kurbanlar kesildi, ziyafetler verildi. Gönülleri ve yüzleri neşe içinde olan hacılar Zübeyde Sultana kıyamete kadar

sürecek duâlar etmeye başladı. Zübeyde Sultan'ın Su projesi iki yıla yakın bir sürede tamamladı.

Çalışan işçi, usta ve mühendisler, çeşmelerden su aktıktan sonra Mekkeliler tarafından büyük bir törenle açılışı yapıldı. Hayır, hayrat kervanını aynı ilgi ve takdirle uğurlandılar. Bağdat'tan gelen işçi, usta ve mühendisler iki aylık bir yolculuktan sonra nihayet Zübeyde Sultan'ın organize ettiği bir törenle Bağdat girişinde karşılandılar. Proje heyeti Zübeyde Sultan'a yaptıkları işin hesabını vermek için saraya dâvet edildiler. Hesap memurları harcanan paraların hesabını vermek için defterleriyle beraber huzura geldiler.

Zübeyde Sultan'a milâdi 828 yılında başlayıp 829 yılının sonunda bitirilen su kanallarına 1 milyon 700 miskal altın sarf ettiklerini söylediler. Zübeyde Sultan, Dicle'ye nazır oturduğu sarayında uzun bir süre Dicle Nehri'ne bakıp düşünceye dalar. O üzücü rüyayla kararan hayatı, ardından Hz. Peygamberi (asm) rüyasında görmesiyle açılan mutluluk kapısını düşündü. Su kanallarının bitirilmesiyle musluklardan akan su onu huzurun zirvesine taşıdı. Zübeyde Sultan, düşüncelerden sıyrılarak proje heyetine teker teker baktı. Acele işi varmış gibi ayağa kalktı sanki üstüne yapışmış kirlerden bir an önce kurtulmak isteyen bir tavırla: "hemen hesap defterlerini Dicle Nehri'ne atın." dedi.

Heyetkilerin getirdikleri onlarca koca koca defterleri korkmuş ve şaşırmış bir durumda Dicle Nehrinin köpüklü sularına attılar. Zübeyde Sultan'ın yüzündeki tebessüm ve davranışlarındaki rahatlık, gözlerinde bir ışık gibi yansyordu. Zübeyde Sultan, proje heyetine: "Kimin benden bir alacağı kalmışsa ödemeye hazırım!" dedi. Kimseden bir ses çıkmadı. Su kanallarının yapımında emeği geçenlere hazırladığı paketlerdeki pahalı ve güzel giysileri hediye etti. O yıl hac mevsiminde Arafat ve Müzdelife'deki hac görevini yerine getirenler, sıcak güneşin altında artık su içebiliyorlardı. Yıllarca bütün hacılar, temiz nefesleriyle Zübeyde Sultan'ın ruhuna duâsını eksik etmediler.

Yıllar sonra sultanın adı şöyle anılıyordu, ***"Zübeyde Sultan paraya değil, para ona hizmet etmişti. Zübeyde Sultan, bir kuş hafifliğinde "Artık rahat ve huzur içinde ölmeye hazırım"*** dedi kendi kendine. Milâdi 831 yılında vefat eden Zübeyde Sultan 1250 yılı aşkın zamandır hâlâ ayakta kalan su kanalları, Zübeyde Sultan'ın hayır defterine kayıt düştü. Hayrın ve hayratın ölümsüzlüğü, Zübeyde Sultan'ın şahsında somutlaşarak insanlara seslendi: ***"Siz 500 yıl süren***

37. Abbasî halifesinden hangisinin bir hizmetini hatırlıyorsunuz. Kimse isimlerini bile hatırlamıyordu, ama hayatta hep paraya gerçek değerini verenler hatırlanmıştır!”(Abbasi sarayında hayırsever ve entelektüel bir hanım. Zübeyde Bt. Cafer- Yrd. Doç Kadir Kan Erciyes Üniversitesi.)

DERBİZÜBEYDE

Kûfe ile Mekke arasında tarihî kervan yolu.İlk dönem Abbâsî halifeleri, özellikle Ebü'l-Abbas es-Seffâh (750-754), Muhammed el-Mehdî (775-785) ve Hârûnürreşîd (786-809) yolcularla hacıların faydalanmaları için yol hizmetlerine itina göstererek Kûfe-Mekke güzergâhında dinlenme yerleri yaptırıp buralara su temin ettiler; yol boyunca kuyular açıldı, sarnıçlar yapıldı, işaret taşları dikildi, yangın gözetleme ve haberleşme kuleleri inşa edildi. Şam'dan sonra Bağdat'ın Abbâsîler'in başşehri olarak ortaya çıkması (766) üzerine bu yeni hilâfet merkeziyle Mekke arasında ticarî, siyasî ve dinî ihtiyaçların zorladığı bir bağlantının kurulması mecburiyet haline geldi ve Mekke-Kûfe yolu kuzeye doğru uzatılıp Bağdat'a bağlandı. Bu yolu kullanarak birçok defa hacca giden Halife Hârûnürreşîd ile karısı Zübeyde Hanım yollardaki hizmetleri geliştirmek istediler; özellikle Zübeyde Hanım çok gayret sarfetti, sarnıçlar, kuyular, dinlenme ve konaklama yerleri yaptırdı. Onun hacılar ve ticaret kervanları için yaptığı bu hizmetler sebebiyle bu yol halk arasında Derbizübeyde adıyla meşhur oldu, ayrıca üzerindeki bazı yerlere de Zübeydiye denildi.

Derbizübeyde Irak'ta Kûfe'den başlayıp 190 km. sonra Necid bölgesinde Asâmin vadisinden Suudi Arabistan'a girer ve bazı eski kervan yollarını takip ederek Hicaz'a vardıktan sonra Vâdiyân, Vâdisirhan, Nefûd, Vâdîbâtın, Vâdîrum üzerinden ve Hicaz dağlarının eteklerinden Mekke'ye ulaşır. Kûfe ile Mekke'yi birbirine bağlayan Derbizübeyde üzerinde on üçü Irak, seksen altısı Suudi Arabistan toprakları içinde kalan doksan dokuz konaklama merkezi bulunmaktadır. Bu merkezler arasındaki uzaklıklar arazinin topografik durumuna göre değişir. Derbizübeyde üzerindeki tarih ve arkeoloji bakımından en çok dikkat çeken konaklama merkezi, Medîne-i Münevvere'nin yaklaşık 200 km. doğusunda bulunan Rebeze'dir. Buradaki sarnıçlarla kuyular ve binalar ilk dönem İslâm mimarisi açısından büyük önem taşımaktadır. Yapılan arkeolojik kazılarda ilk döneme ait çanak çömlek, sikkeler, çeşitli metal ve cam eşya,

mücevherat, işlemeli ağaç ve fildişi parçalar ve kitâbeler bulunmuş, bunlar Riyad'da Kral Suud Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Müzecilik Bölümü'ne bağlı müzede muhafaza altına alınmıştır. Yapılan ilmî tesbitler sonunda Derbizübeyde'nin su çıkması ihtimali büyük olan sığ toprakları takip ettiği görülmüştür. Bütün yol boyunca doksan kadar su sarnıcına rastlamak mümkündür; değişik hacim ve özellikte olan bu sarnıçların en büyüğü 50 m. çapındadır. Bugün kullanılmayan dinlenme merkezlerinde önceki dönemlere ait çeşitli kalıntılarla temeller görülmekte ve yapıların, özellikle sarnıçların hacminden bir dinlenme merkezinin büyüklüğünü ve önem derecesini anlamak mümkün olmaktadır. Bu merkezlerde, en eskileri Vâdîşâmiye ile Keşne'de bulunan 40 (660-61) ve 56 (675-76) tarihli bazı kûfî kitâbelere de rastlanmıştır.

AYNİZÜBEYDE

Arafat ile Tâif arasında çıkan ve Arafat üzerinden Mekke'ye ulaştırılan su, Aynihuneyn veya Ayniarafat adlarıyla da bilinen Aynizübeyde'nin su yolu, Abbâsî Halifesi Hârûnürreşîd'in eşi Zübeyde Hanım (ö. 831) tarafından yaptırılmıştır. Kaynakların yazdığına göre, birçok hayır eseri sahibi olan Zübeyde Hanım bu suyolunu 828-829 yıllarında 1.700.000 miskal altın sarfederek Mekke-i Mükerreme'ye ulaştırmaya muvaffak olmuş, böylece gerek Arafat'ta hac esnasında gerekse Mekke'de bütün yıl boyunca çekilen su sıkıntısını bir ölçüde çözüme ulaştırmıştır. Mekke-Tâif yolu üzerindeki Tâd dağının eteğinden çıkarak Huneyn vadisinde akan suyun Arafat'a ulaştırılabilmesi için Zübeyde Hanım Huneyn vadisindeki bütün hurma bahçelerini satın alarak iptal ettirmiştir.

Arafat'a indirilen su önce orada bir havuz vasıtasıyla çevreye taksim edilmiş, kalan su ise yine kanallarla Mekke'ye ulaştırılmıştır. Ancak bu tesisat zamanla gelen sel sularıyla yer yer tahrip olarak kanalların içi suyun taşıdığı topraklarla dolmuş ve bunun üzerine 847 yılında Abbâsî halifelerinden Mûtevekkil-Alellah Ca'fer b. Muhammed tarafından tamir ettirilmiştir. Ancak sonraki yıllarda Arafat'a su çok az gelmeye başlamış ve Peçevî'nin ifadesine göre, çok sıkıntı çekilerek arefe günü "bir parmakla kaldırılacak hafiflikte" bir kırba suyun bir altına satıldığı görülmüştür.

Nihayet Kanûnî Sultan Süleyman zamanında 931 (1524-25) yılında ana kaynağa yenileri eklenmiş ve su yolları baştan aşağıya genel

bir tamirden geçirilmiş, ayrıca Arafat'a ve Mekke'ye sarnıç olarak kullanılmak üzere büyük ilâve havuzlar yaptırılmıştır. Evliya Çelebi yaptırılan bu havuzları, “Üç birke-i azîme bina etmiş kim gûyâ bir bu hayredir” ve “Cebel-i Arafat'ın dibinde havz-ı azîmler var kim her biri birer deryâdır” diyerek göle ve denize benzetir. Osmanlı kayıtlarında “Arafat suyu” diye geçen Aynizübeyde kanallarının daha sonraki yıllarda da birçok defa tamir ve bakımı yapılmıştır. Bu tamir ve bakım işlerine ait yazışmalarla muhasebe kayıtlarına vekâyi'nâmelerde ve Başvekâlet Arşivi'nde bulunan vesikalar arasında bol miktarda rastlanmaktadır.

Aynizübeyde Tamirleri. Kuruluşunun üzerinden henüz on dokuz yıl geçmeden Mütevekkil-Alellah devrindeki ilk tamiratla başlayan su yollarının bakımı daha sonraları periyodik olarak otuz yılda bir esaslı şekilde ele alınmış, her seferinde sellerle dolan kanallar temizlenerek genişletilip suya yeni kaynaklar ilâve edilmiştir.

Abbâsîler devrinde bundan başka birçok tamir gören tesisat daha sonra da Irak hâkimi Ebû Saîd'in emîrlerinden Emîr Çoban (734/1333-34), Mekke Emîri Hasan b. Aclân (811/1408-1409), Mısırlı Çerkes meliklerden Ebü'n-Nasr Şeyh Mahmûd (821/1418), Sultan Kayıtbay (875/1470) ve Sultan Kansu Gavri (917/1511) tarafından tamir ettirilmiştir.

Hicaz bölgesi Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı idaresine geçti. Bu durum Osmanlı padişahlarına yeni bir görev daha yüklemişti. Bu görev tüm İslam dünyasını ilgilendiren hac organizasyonuydu. “*hâdimü'l-haremeyni's-şerifeyn*” unvanını kullanan Yavuz Sultan Selim başta olmak üzere sonraki Osmanlı padişahları kutsal beldelerde hac ibadetinin huzur ve emniyet içinde yapılmasını ilk görevleri olarak görecekler ve bu beldelerde geniş kapsamlı imar faaliyetlerinde bulunacaklardı.

Osmanlı sultanları yaşamları boyunca cami, külliye, misafirhane, çeşme gibi birçok eser yaptırmışlar ve bunların bir kısmını da vakıflaştırarak ölümsüz hale getirmişlerdi. Bu sultanlardan biri de Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihmimah Sultan'dı. Mihrimah Sultan Üsküdar ve Edirnekapi'da yaptırdığı cami ve külliyeler ile büyük hayır işlerinde bulunmuştu.

Mihrimah Sultanın büyük hizmetlerinden biri de Mekke'de tamiratını yaptırdığı Ayn-ı Zübeyde (Zübeyde suyu) suyoluydu. Tarih

boyunca büyük kuraklıklar yaşamış olan Mekke şehrinin su ihtiyacı özellikle hac dönemlerinde artmaktaydı. Yaşanan bu ihtiyacı karşılamak amacıyla Abbasi Halifesi Harun Reşidin eşi Zübeyde Hanım Mekke dışından Vadiyi Numan denilen bölgeden 60 km'lik su kemerleri inşa ettirmişti. Kutsal bölgeyi çeşmelerle donatan Zübeyde Hanım hac dönemlerinde Müslümanların karşılaştığı su ihtiyacını gidermişti.

Osmanlı devrinde ise 931-937 (1524-1530) yılları arasında tekrar elden geçirilen Ayni Zübeyde ve ona eklenen Aynihanın kanalları ile Arafat ve Mekke bol suya kavuşturulmuştur. Tamirat ve temizlik işleri devamlı bakım şeklinde ele alınmış ve işin idaresine getirilen Muslihuddin Efendi bu görev için zenci kölelerden bir sürekli işçi grubu kurmuştur. Dikkati çeken husus, bu kölelerin zenci câriyelerle evlendirilmeleri ve çocuklarının da yine aynı işte çalıştırılmalarıdır. 937 (1530) yılında vefat eden Muslihuddin Efendi'den otuz yıl sonra İstanbul'a, Mekke şerifi ve diğer âyan tarafından suyollarının tamiratıyla ilgili bir dilekçe gönderildi. Bunun üzerine kanalların durumunu incelemekle görevlendirilen Mekke kadısı Abdülbâkî b. Ali el-Mağribî ve Cidde mutasarrıfı Hayreddin Bey'in de dâhil olduğu bir heyet, 30.000 altın sarfına ihtiyaç gösteren bir tamirat raporu ile bölgenin haritasını hazırladı. Tamirat işi, Kanûnî'nin kızı Mihrimah Sultan tarafından eski Mısır defterdarı İbrâhim Bey'e verildi ve kendisine 50.000 altın ödendi.

Ayn-ı Zübeyde suyolu 1560 yıllardan itibaren sel ve kum fırtınaları sonucunda büyük tahribata uğramış ve kullanılamaz hale gelmişti. Bunun üzerine Mekke Şerifi 1562 yılında bir raporla suyolunda tamirat yapılması gerektiğini İstanbul'a bildirmişti. Bu raporun ardından Kanuni Sultan Süleyman yapılacak onarımını tespiti ve maliyetinin hesaplanması için bir heyet görevlendirdi. Heyetin tespitlerine göre suyolunda yapılacak onarım ve yeni kanalların yapımı yaklaşık 30000 altın tutacaktı.

İbrâhim Bey 1557 veya 1562, diğer bir kayda göre de 970 (1563) yılının 22 Zilkade Cuma günü Cidde'ye vardı ve ertesi gün Mekke şerifi Seyyid Hassân b. Nu'mân ile görüştü. Önce Arafat'ta şantiye kurularak 400 kadar usta, mühendis ve işçiyle faaliyete geçildi ise de kısa zamanda çalışanların sayısı 1000'e çıkarıldı. 1566 yılında vefat eden İbrâhim Bey'in yerine bu görev Cidde mutasarrıfı Kasım Bey'e, daha sonra da Mekke Şâfiî müftüsü Hüseyin b. Ebû Bekir el-

Hüseyinî'ye verildi. Birçok cami, misafirhane yaptırmış olan hayırsever bir sultan olan Mihrimah Sultan bu durumdan haberdar olunca daha önce bir kadın sultanın yaptırmış olduğu bu suyunun tamiratını kendi üzerine aldı. İhtiyacın çok üzerinde -elli bin altın- bir meblağ ile suyunun onarımı için Mimar Sinan'dan yardım istedi. Aynı yıl, 1573 tarihinde Mimar Sinan'ın denetiminde çalışmalar başladı. 10 yıllık bir onarım sürecinin ardından çalışmalar 1573 yılında sona erdi.

Onarım sırasında Ayn-ı Zübeyde suyu başka kaynaklarla da beslendi ve böylece suyu çoğaltıldı. Daha önce Arafat'a kadar gelen suyu uzatılarak Mekke şehrinin farklı noktalarına ulaştırıldı. Yapılan bu kapsamlı onarım faaliyetinin ardından Ayn-ı Zübeyde dualarla açıldı. Böylece bir kadın sultanın yaptırmış olduğu suyu yine bir başka sultan tarafından onararak Müslümanların hizmetine sunulmuş oldu.

1573 yılında tamiratın bitmesi üzerine Müftü el-Hüseyinî bir açılış yaptı ve bu münasebetle Devlet-i Osmâniyye'ye dualar edildi; İstanbul'dan gönderilen hil'atler ve çeşitli hediyeler de sahiplerine dağıtıldı. III. Mustafa devrinde suyunun tekrar tamire ihtiyaç göstermesi üzerine 1757 yılında Feyzullah Efendi adında bir memur gönderildi. 86.000 kuruş sarfedilen bu tamir ve bakım çalışmaları üç yıl sürdü.

1798 yılı olaylarını anlatan Cevdet Paşa, Haremeyn hazinesinin muvazene defterini verirken, "masârif-i râh-ı Ayn-i Arafât" karşılığında 3000 kuruş göstermektedir (Târih, VI, 388, 389). Ancak II. Mahmud devrinde tekrar tamirata ihtiyaç duyulmuş ve bunun üzerine Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya bu konuda geniş yetkiler verilmiştir (1819).

1846 yılında Aynizübeyde'nin kaynakları arasına Ayniza'ferân adıyla yeni bir kaynağın ilâve edildiği görülmektedir. Bu devirde yapılan çalışmalara, hacca gelen Hintli müslümanlardan Elmas Ağa'nın katkıları büyük olmuştur. 1878 yılında Hintli müslümanlardan Şeyh Abdurrahman Saraç, her gün 200 işçi çalıştırarak iki ay kadar süren bir onarım faaliyeti sürdürmüş, bundan iki yıl sonra da Hindistan nevvâblarından Gani Efendi tamirata sarfedilmek üzere 4000 Osmanlı lirası göndermiştir.

Aynizübeyde'nin en son tamiri, bu amaçla kurulan bir komisyonun İslâm dünyasından topladığı yardımlarla gerçekleştirilmiştir. Hindistan Müslümanlarından ve nevvâblarından Râmpûr hâkimi Kelb Ali Han 1872 yılında hacca gittiğinde fakir

fukaraya çok yardım etmiş ve bu arada su kanallarının tamiratında kullanılmak üzere de 100.000 rupi bağışlamıştır. Onun arkasından Bhopal Kraliçesi Şah Cihan Begüm 20.000 rupi, Hoca Abdülganî Bahâdır Han ve oğlu Muhammed Ahsenullah Han Bahâdır 20.000'er rupi, Kalküta'da oturan Abdülvâhid b. Yûnus adlı bir hayırsever de 2500 rupi vermişlerdir. Toplanan paranın el-Cevâ'ib gazetesinin Hindistan temsilcisi Hacı Nur Muhammed Zekeriyây eliyle Hicaz'a yollandığı bilinmektedir. Toplam 1.625.000 kuruş olan yardım Cidde'de bulunan tamirat komisyonuna bir törenle teslim edildi. Aynı şekilde Mısır'dan 15.167 Mısır altını gönderildi ve İslâm âleminin diğer bölgelerinden de çeşitli yardımlar geldi. 26 Zilhicce 1297 (29 Kasım 1880) tarihli Vakıf gazetesi ile Mısır'da çıkan Vatan gazetesi (nr. 4489 ve 4503) bu yardımlardan bahsetmişlerdir.

Aynı Zübeyde tamirat komisyonu çalışmalar sırasında ikiye ayrıldı. Bir kısım üyeler Mekke'nin dışındaki tamir ve inşaat işleriyle, diğerleri ise şehrin içindeki dokuz adet büyük ihtiyat sarnıcı, hazneler ve çeşmelerle meşgul oldu. İstanbul'dan bu komisyonun çalışmalarını incelemek için gönderilen Ahmed Nâşid Bey'in tesbitlerine göre Aynı Zübeyde Arafat dağından Mekke'ye yaklaşık 4500 m. olup bu yolların ıslahı komisyon tarafından tayin edilen Erkân-ı Harbiyye mühendislerinden Sâdık Bey'e havale edilmiştir.

Mısır'da el-Cevâ'ib gazetesinde neşredilen Ahmed Nâşid Bey'in raporuna göre, 29 Receb 1300 (5 Haziran 1883) tarihinde tamirat işi Nu'mân vadisinden Arafat'a kadar olan 2600 metrelik kısım ile birlikte müteahhide ihale edilmiş, toplanan para da Aynizübeyde ve ona ilâve edilen Ayniza'ferân kanallarının tamirâtı için 82.168 altın olarak harcanmıştır. Tamir edilen su yollarının toplam uzunluğu yaklaşık 30 km. kadardır. Bu tamirata göre Aynizübeyde kanalları ana hatlarıyla şu yolu takip etmiştir: Nu'mân vadisinden Kahvetü Arafât'a, oradan Cebelirahme, Hûme ve Hâsıra, Bâzânülcédid, Kantara-i Âbidiyye, Müzdelife, Mefcer, Mina'da Bâzânülcenne, Bâzânülkadî ve nihayet Mekke'ye ulaşmıştır.

XX. yüzyılda Mekke şehrinin su ihtiyacı modern tesislerle giderilmiştir. Bugün Mekke'den Arafat'a çıkarken Aynizübeyde su yollarının artık tarihi eser niteliği kazanmış olan kalıntılarının yer yer tahrip olmuş izleri görülür.

HARUN REŞİDİN OĞULLARINI İMTİHAN EDİŞİ

Abbasi Halifesi Harun Reşid'in eşi Zübeyde Hanım'dan Emin adında bir oğlu vardı. Fakat bir de Harun Reşid'in cariyesinden olma bir oğlu daha vardı. Onun adı da Memun idi. Memun Abbasilerin en zeki ve Mutezileyi desteklediği için en akılcı halifelerinden birisi kabul edilir. Emin'e göre Memun daha zeki olunca Harun Reşid de ister istemez onunla daha çok ilgileniyordu. Bu durum Zübeyde hanımın kıskanmasına yol açtı. Bir gün Harun Reşid'e, "Efendi Hazretleri, görüyorum ki, sen cariyenin oğlunu benim oğlumdan daha çok seviyorsun. Yaptığın doğru mu?" dedi. Harun Reşid ise, "Hanım, her çocuk değeri kadar babasının sevgisini hak eder. İkisi de benim oğlumdur ve nazarımda ikisi de eşittirler. Ancak eğer Memun benim sevgimi çok hak ediyorsa bu, onun sahip olduğu zekâ ve ferasetten ileri geliyor. Emin'e gelince, o bazen benim ne demek istediğimi çok geç anlıyor. İstersen her ikisini de imtihan edelim. İmtihanın sonunda kimin ne adar değere sahip olduğunu gözlerinle göürsün." dedi.

Zübeyde Hanım bu durumu kabul etti. Çocuklardan Emin 12 yaşında, Memun ise 10 yaşındaydı. Harun Reşid önce oğlu Emin'i çağırdı ve "Oğlum git bana Bağdat'ın merkezinden on sarıklı öküz getir. Ancak bunu benim istediğimi kimseye söyleme" dedi. Emin babasının sözünü yalınve gerçek olarak anlamıştı. "Sarıklı Öküz" deyiminin mecazî bir anlamı da olabileceğini düşünmedi. "Bu benim için bir emirdir" dedi; koşarak gitti ve çarşıdan on öküz satın aldı; sonra başlarına birer sarık sararak babasına getirdi. Harun Reşid Emin'in yaptığı işten memnuniyetini bildirdi ve ona teşekkür etti. Fakat sözünü yanlış anladığını ona sezdirmeydi. Bu kez oğlu Memun'u çağırarak, "Oğlum git, Bağdat çarşısından on sarıklı öküz getir. Ancak bu sözümü kimseye söyleme" dedi. Memun, babasının ilk defa böyle bir istekte bulunduğunu görünce düşünmeye başladı. "Acaba sarıklı öküz başka ne anlama gelebilir?" diye düşünmeye başladı.

Sonra anladı ki, bu söz hakikat değil, mecazî bir sözdür. Altında başka manalar vardır. Bir Cuma günüydü. Memun camiye gitti ve hutbeyi dinledi. Cuma namazından sonra camiden çıkan ve başlarında koca sarıklar bulunan adamlara sormaya başladı: "Amca, imamın az önce hutbede neler anlattığını hatırlıyor musun?" dedi. Ya dünyevi işlerinin yoğunluğundan ya da bu kutsal günde kendilerini ibadete verememelerinden, adamların çoğu imamın hutbede nelerden

bahsettiklerini hatırlamıyordu. Memun'un sorduğu soruya, "Hayır, hatırlamıyorum" diye cevap veren adamlardan on tanesini ayırıp, "Doğru söylediğiniz için Halife sizi ödüllendirecek" dedi ve onları alıp babasına götürdü. Babası Harun Reşit, karşısında bu adamları görünce, "Bunlar kim oğlum?" dedi. Memun, "Baba, sen benden on sarıklı öküz istemiştin. Cuma hutbesini dinlediği halde, namazdan sonra Hocanın neler söylediğini hatırlamayan adamların öküzden ne farkı vardır?" dedi. Halife Harun Reşid 10 yaşındaki Memun'un zekâvetine hayran kalmıştı. Memun'un getirdiği on adama birer atıye vererek onları gönderdi. Emin ile Memun'un zekâ seviyeleri arasındaki farkı Zübeyde'ye de gösterdi. Nihayet Zübeyde Hanım da, her çocuğun kendi aklı değerlerine göre babasının sevgisini hak ettiğini anladı ve gereksiz kuma kıskançlığına son verdi.

Mukaddes toprakların üç kadın hizmetkârı

Zemzemi İbrâhim aleyhisselâmın hanımı Hazreti Hâcer bulur. Harun Reşid'in eşi Zübeyde Hatun, Mekke'ye su yolları döşetir. Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın kızları Mihrimah Sultan kemerler yaptırır, yeni su yolları kurar, kuyular açtırır.

Yerini İbrâhim aleyhisselâmın hanımı Hâcer validemizin bulduğu zemzem kuyusu, 4 bin yıldır hiç kesilmeden, eksilmeden insanları besliyor. Zemzemin Müslümanlarla buluşmasında üç kadının hizmetleri bulunuyor. Hâcer validemiz suyu bulur, Abbasi Hükümdarı Harun Reşid'in eşi Zübeyde Hatun, Miladi 780 yılında 40 km uzunluğunda kendi adıyla anılan bir su yolu yaptırır, Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın kızları Mihrimah Sultan, Mimar Sinan'a bu su yolunu tamir ettirir ve "Mekke Su Yolu"nu yaptırır. Sonra gelen Osmanlı padişahları da bu hizmete yenilerini dâhil eder. Rabbim cümlesine rahmetiyle muamele eylesin. Amin.

BİBLİYOGRAFYA

Belâzürî, Fütûh (Fayda), s. 258, 417, 473. İbnü'l-Mu'tez, Tabakâtü's-su'arâ' (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Kahire 1375/1956, s. 246. Taberî, Târîh (Ebü'l-Fazl), VIII, tür.yer.; IX, 287. Mes'ûdî, Mürûcü'z-zeheb (Abdülhamîd), III, 351, 363-364, 397, 402, 423-424. Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, Ahbârü'n-nisâ' fî Kitâbi'l-Egânî (nşr. Abdülemîr Ali Mühennâ), Beyrut 1409/1988, s. 24-25. İbnü'l-Esir, el-Kâmil, III, 397; V, 572; VI, 122, 207, 216, 225, 240, 260, 289-290, 395, 420; IX, 577. İbn Hallikân, Vefeyât, II, 314-317, 351. İbnü't-Tıktakâ, el-Fahrî, s. 210-211. Müstevfî, Nüzhetü'l-kulûb (Strange), s. 67, 75, 166. Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, el-Bidâye (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki), Cîze 1418-19/1998, XIII, 403, 562, 585, 626, 641; XIV, 19, 31, 36, 41-42, 48-50, 52, 77, 89,

106, 180, 202-204. Yâsin b. Hayrullah el-Hatîb el-Ömerî el-Mevsilî, *er-Ravzatü'l-feyhâ' fî tevârîhi'n-nisâ'* (nşr. İmâd Ali Hamza), [baskı yeri yok] 1987 (ed-Dârü'l-âlemiyye), s. 354-357. Ahmed Zekî Safvet, *Cemheretü resâ'ili'l-'Arab fî 'uşûri'l-'Arabîyyeti'z-zâhire*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-ilmiyye), III, 313-315. Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, II, 17-30. N. Abbott, *Two Queens of Baghdad: Mother and Wife of Hārūn al-Rashīd*, London 1986, s. 137-264. Vefâ M. Ali, *Nüfûzü'n-nisâ' fî'd-devleti'l-İslâmiyye fî'l- Irâk ve Mısr, Kahire*, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), s. 25-35. G. R. D. King, "Settlement in Western and Central Arabia and the Gulf in the Sixth-Eighth Centuries A.D.", *The Byzantine and Early Islamic Near East* (ed. G. R. D. King – A. Cameron), Princeton 1994, s. 195-200. Ahmed Halîl Cum'a, *Nisâ' mine't-târîh, Dumaşk 1418/1997*, s. 301-344. Binbir Gece Masalları: Resimli Ay Çevirisi (haz. N. Ahmet Özalp), İstanbul 2007, s. 128-138. Kadir Kan, "Emîretü'l-mü'minîn Zübeyde binti Câfer", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, XI/2 (2011), s. 167-198. "Tebriz", TA, XXXI, 17. K. V. Zetterstéen, "Zübeyde", İA, XIII, 634. Renate Jacobi, "Zubayda bt. Dja'far", EI² (İng.), XI, 547-548. Harbî, *el-Menâsik ve emâkin şurûhi'l-hâc ve me'âlimi'l-Cezîre* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad-Beyrut 1969, s. 300, 312, 318, 343, tür.yer. İbn Cübeyr, *er-Rihle* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1894, s. 205-206, 245. İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 70. A. Musil, *The Northern Negd, New York 1928*, s. 230-231. a.mlf., *Northern Hegaz, New York 1926*, s. 190, 191, 192. Sa'd Abdülazîz er-Râşid, *Darb Zubaydah: The Pilgrim Road from Kufa to Mecca*, Riyad 1980. a.mlf., *Al-Rabadhan: A Portrait of Early Islamic Civilization Arabia*, Riyad 1986. James Knudstad, "The Darb Zubayda Project: 1396/1976, Preliminary Report on the First Phase", *Atlat*, I, Riyad 1397/1977, s. 41-68. Ahmad Husain Sharafaddin, "Some Islamic Inscriptions Discovered on the Darb Zubayda", a.e., s. 69-70. Khalid al-Dayel – Salah al-Helwa, "Preliminary Report on the Second Phase of the Darb Zubayda Reconnaissance 1397/1977", a.e., II (1398/1978), s. 51-64. BA, Cevdet, nr. 7619, 20.224; BA, İbnülemin-Evkaf, nr. 6365; BA, İrade-Dahiliye, nr. 26.679, 31.462; BA, İrade-Mecelis-i Vâlâ, nr. 2256, 2507; BA, MAD, nr. 871, s. 142; BA, MD, nr. 5, s. 114, 444, 544-545; nr. 6, s. 202, 209-210, 214, 355, 603, 606; nr. 7, s. 247; BA, Mısır Mühimmesi, nr. 1, s. 28-51; nr. 3; nr. 5, s. 544-545; nr. 6, s. 202; nr. 7, 40, 48; Tamirat Defteri, TSMA, Hazine, nr. 3045, 3046; Fâkihî, Ahbâru Mekke (nşr. Abdülmelik b. Abdullah), Mekke 1407/1986-87, III, 152-155; Peçuylu İbrâhim, Târih, I, 426-427; Evliya Çelebi, Seyahatnâme, IX, 696-697, 773-775; Çeşmizâde, Târih (nşr. Bekir Kütükoğlu), İstanbul 1959, s. 54-55; Şem'dânizâde, Mürî't-tevârih (Aktepe), II, 107; Mir'âtü'l-Haremeyn: Mir'ât-ı Mekke, I, 513, 730-758; Cevdet, Târih, VI, 388, 389; Muhammed Emîn el-Mekkî, Hulefâ-i İzâm-ı Osmâniyye Hazerâtının Haremeyn-i Şerîfeyndeki Âsâr-ı Mebrûre ve Meşkûre-i Hümayûnları, İstanbul 1318, s. 11-13, 26, 36 vd., 52; Hammer (Atâ Bey), VI, 154; İbrâhim Rıfat Paşa, Mir'âtü'l-Haremeyn, I, 209-224.

HAFSA SULTAN (Radiyallahu Anha)
(D.M.1479-Kırım. V.H. 4 Ramazan 940.M. 19 Mart 1534.İstanbul)

İlk Türk İslam Halifesi Yavuz Sultan Selim'in eşi, Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi. Edep, vakar, haysiyet sahibi, yetim ve fakirlerin dostu, birçok hayırların banisi, cömert hanım sultan.

Ayşe Hafsa Valide Sultan, 1479-1534 yılları arasında yaşamıştır. Kırım Hanı Mengli Giray'ın kızı Yavuz Sultan Selim'in eşi, Kanuni Sultan Süleyman'ın annesidir. Sultan Süleyman 1520 yılında tahta çıkınca, o da valide sultan oldu. Bu sıfatla anılmış ilk padişah annesidir. 14 yıl Valide Sultan kaldı.

1479 yılında Kırım'da, Salacık Han Sarayı'nda doğmuştur. 15 yaşına kadar burada yaşamış, Bazı belgelerde Üç tane Hafsa Sultan ismi geçmektedir. Bu isimler birbirine karıştırılmaktadır. Ayşe Hafsa Sultan'ın aile kökeni konusunda çeşitli kaynaklarda iki değişik bilgi vardır: Bunlardan biri, kendisinin, Kırım Hanı Mengli Giray'ın kızı olduğunu varsayar. Gerçekten de Yavuz Sultan Selim'in eşlerinden birinin Mengli Giray'ın kızı olduğu kesin olarak bilinmektedir. İkinci görüşe göre de Kanunî Sultan Süleyman, Mengli Giray'ın kızıdan değil de Yavuz Sultan Selim'in başka bir eşi olan Avrupa kökenli bir cariye'den dünyaya gelmiştir. Mengli Giray'ın kızı Âişe Hâtûn olabileceğine ilişkin de kaynaklar delil gösterebilmektedir. (*Halil İnalçık, Cemal Kafadar (1993). Süleymân The Second [i.e. the First] and his time. Isis Press. she was a Tatar, a daughter of the Crimean Khan Mengli Giray*)

Osmanlı Padişahı I. Selim'in 1494'te Trabzon'da evlendiği İkinci eşi, Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi ve Valide Sultan.

Ayşe Hafsa Valide Sultan'ın kökenine ilişkin çeşitli kaynaklarda yer alan ve genel olarak iki farklı hipotez mevcuttur. Bunlardan birincisine göre Ayşe Hafsa Sultan, "Abd'ül-Muin" adında birinin kızıdır. Diğer bir görüşe göre ise, Ayşe Hafsa Sultan Kırım hanı Mengli Giray'ın kızıdır. (Sakaoğlu, Necdet (2008). Bu mülkün kadın sultanları: Vâlide sultanlar, hâtainlar, hasekiler, kadınefendiler, sultanefendiler. Oğlak Yayıncılık. s. 148. ISBN 978-9-753-29623-6. Reşat Kasaba (1 Dec 2009). A moveable empire: Ottoman nomads, migrants, and refugees. University of Washington Press. s. 44. ISBN 978-0-295-80149-0. Hafsa Sultan, the daughter of the Crimean ruler Mengli Giray Khan.)

Ayşe Hafsa Sultan, kendisinden yüzyıl kadar önce yaşamış olan, Aydınoğlu Beyliği'nin son hakani Aydınoğlu İsa Bey'in kızı ve Yıldırım Bayezit'in eşi olan Hafsa Hatun'la karıştırılmamalıdır. Edirne'nin Hafsa kasabası adının son durumunu, Hafsa Hatun'un orada yaşamış olmasından dolayı almıştır.

Kırım Hanı Mengli Girayın kızı, Aydınoğlu Beyliğinin kızı. Hepsinin ismi de Ayşe Hafsa Sultan.

ÇOCUKLARI

Yavuz Sultan Selim'in padişah olduğu 1512 yılına kadar geçen sürede burada yaşamıştır. Bu yıllara tesadüf eden 1494 yılında şehzade Süleyman'ı doğurmuştur. Süleyman'ın haricinde Hatice, Fatma, Kamer ve Salih adında üç çocuğunun daha olduğu, bunlardan Kamer ve Salih'in çok küçük yaşlarda vefat ettiği rivayet olunmaktadır. Mengli Giray'ın kızı Ayşe Hanım, (*Top. Sar. Arş E 6.185*) *Beyhan ve Şah Sultanlar'ın annesi.*

Osmanlı sarayına girişi

14 yaşında babası ve Osmanlı padişahı Sultan Bayezid Han'ın ortak görüşü neticesinde Şehzade Selim ile evlendirildi. Kerç şehrinden yola çıkan kadirga ile Trabzon'a gelin olarak indi. Orhan, Musa ve Korkut isminde üç oğlu olan Hafsa Sultan'ın çocukları salgın hastalıklarda hayatını kaybetti. Sultan Selim'in şehzadelik döneminde Trabzon'da, oğlu Şehzade Süleyman'ın sancak beyliklerinde de Kefe ve Manisa'da bulundu. Yavuz Sultan Selim'in 1520 yılındaki ani ölümüyle oğlu Kanuni Sultan Süleyman tahta geçti.

Valide sultanlık dönemi

Oğlunun tahta geçişiyle Hafsa Sultan da İstanbul'a geldi. Annesini çok seven, sayan ve hürmet eden Süleyman Han tarafında tarihte ilk defa kendisine Valide Sultan makamı uygun görüldü.

14 yıl Valide Sultan kaldı. Her ne kadar Valide Sultanlık döneminin sonları Kanuni'nin çok etki sahibi eşi Hürrem Sultan'ın zamanına denk gelmişse de Kanuni'nin annesine sık sık danıştığı ve fikirlerine büyük önem verdiği bilinmektedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul'daki elçisi olan Pietro Bragadin, mektuplarında Hafsa Sultan'ın "48 yaşında çok güzel bir kadın olduğunu ve oğlu hükümdarın kendisine karşı büyük hürmet ve sevgi beslediğini..." belirtmektedir.

Yavuz Sultan Selim, meşhur bir şiirinde;

Şirler pençe-i kahrımda olurken lerzan,
Beni bir gözleri ahuya zebun etti felek,
Mısralarını Hafsa Sultan için yazmıştır.

Ayşe Hafsa Valide Sultan'ın günümüze ulaşan eşine ve oğluna gönderdiği birçok mektubu da vardır.

Oğlu ve devlet yönetimi üzerindeki etkisi

Oğlu üzerinde yoğun etkisi görülen Valide Sultan'ın baskın bir rol oynadığı bilinmektedir. Fakat bu etkisini hiçbir zaman kötüye kullanmamıştır. Gönderdiği birçok mektup ile siyasi olaylarla ilgili tavsiyelerde bulunan Hafsa Sultan, II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun'dan sonra oğluna bu tür telkinlerde bulunan ilk padişah annesidir. (Y.Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, C.2, s. 157)

Şehzade Süleyman 1509 yılında sırasıyla Şarki Karahisar ve Bolu'ya sancak beyi olarak atanmış ise de her iki atamaya da amcası, Amasya Valisi şehzade Ahmet'in itiraz etmesi üzerine Kırım'da ki Kefe Sancak Beyliğine gönderilmiştir. Fakat babası Yavuz Sultan Selim, 1512 yılında padişah olunca Saruhan Sancak Beyi olarak atanmıştır. Bu esnada Hafsa Sultan da oğlu Şehzade Süleyman ile birlikte Manisa'ya gelmiştir. Yavuz Sultan Selim'in dokuz yıl süren padişahlığı döneminde Saray-ı Amire de denilen Manisa Sarayı'nda yaşamış, Burada bulunduğu süre zarfında cami, medrese, imaret ve sıbyan mektebi yaptırmış(Sultan Camii külliyesi), bu tesislerin işletilmesi için de bir vakıf kurmuştur. Hafsa Sultan'ın sağlığında inşaatına başlanan hamam

ve dârüşşifâ ise o öldükten sonra oğlu Kanûnî Sultan Süleyman tarafından tamamlatılmıştır.

Manisa'da 1522 yılında tamamlanan bimaristan (akıl hastanesi) ve külliyesini yaptırarak gelirlerini bu külliye vakfetti. İzmir'in Urla ilçesinde bir mescit yaptıran Ayşe Hafsa Sultan, 1522 yılında hastalanınca dönemin ünlü hekimi Merkez Efendi'ye ilaç yapması emredildi. Merkez Efendi, 41 çeşit baharatı karıştırarak bir macun elde etti. Bunu yiyerek iyileşen Valide Sultan, macunun her yıl aynı dönemde yapılıp halka saçılmasını buyurdu. Günümüze kadar yaşatılan bu vasiyet gereğince her yıl Nevruz günü halka mesir macunu dağıtılır.

Gençlik yıllarını, kocası Yavuz Sultan Selim'in sancakbeyi olduğu Trabzon'da geçirdi. 6 Kasım 1494 tarihi bu asil çiftin en saadetli günü oldu. O tarihte, yıllar sonra Batı'nın "Muhteşem Süleyman" diye tavsif edeceği Şehzade Süleyman dünyaya geldi.

Böylece Hafsa Sultan için eşine hasretle geçen yıllar devam ediyordu. Zira büyük cihangir Selim Han cihat aşkı ile zaferden zafere koşup, ülkeler fethetmekle meşguldü.

Hafsa Sultan ise yazdığı mektuplarla bir taraftan ona olan hasretini dile getirmekte diğer taraftan fetihlerini ve kazandığı zaferleri kutlamaktaydı:

"Maruza-i nahife-i zarife budur ki, devletlü padişah hazretlerinin eyyâm-ı devletlerinde bi-hamdilillâhi ve'l-minne külliye cariyeleri riayet olmuşlardır. Ümmiddir ki bu zaife dahi sairleri gibi inayet-i padişahiyle manzur buyurula. Şimdiye dek ümmid bu idi ki, Hüdavendigâr halledet hilafetühü hazretleri şerir-i saltanata geldiklerinden sonra bu nahifeyi dahi hâk-i pâ-yı kimya-bahşlarına yüz sürmek ile müşerref ve müstes'id olmak tasavvur olunur idi. Lâkin bu tebah tali'inden ol şereften mahrum olduk. Ümmiddir ki, Padişah-ı âlem-penahın ayağı toprağından bu carie feramuş buyurulmayup inayet-i sultani ile behremend ola."

Öte yandan Hafsa Sultan, eşinin yokluğunda bütün özlemini ve hasretini içine akıtıp, müstakbel padişah adayının iyi yetişmesi için elinden gelen gayreti gösterdi. Ayrıca Manisa'da geçen uzun yılların hatırasını tarihe mal etmek için şanına uygun hayır eserleri de yaptırdı. Manisa'da bulunduğu sırada aylık altı bin akçe alan Hafsa Sultan, bu paranın büyük bir kısmını bu hayır eserlerinin yapımında harcamıştır. 1520'de Yavuz Sultan Selim Han'ın ani vefatının ardından tahta çıkan

oğlu ile birlikte İstanbul'a geldi. Artık Hafsa Sultan "Mehd-i Ulyâ-yı Saltanat" olmuştu.

Hafsa Sultan, oğlu Kanunî Sultan Süleyman üzerinde etkili olmuş, sarayda müspet manada, idareci bir rol oynamıştır. Oğlunun zaferleriyle gurur duyan, yokluğunda hasret acılarıyla yanıp tutuşan, memleketin ve evladının selametinden başka bir şey düşünmeyip duasını üstünden eksik etmeyen, zor zamanlarında dayanağı ve danışmanı olan müşfik bir valide sultandır. Böyle bir oğula sahip olma mutluluğuyla yazdığı mektupların üzerine, "El-mütevekkil alallah, Valide-i Sultan Süleyman Şah" yazılı mührünü basıyordu.

Kanunî Sultan Süleyman da aynı şekilde annesine düşkün ve hürmetkârdı. Mohaç Muharebesi sonrasında imparatorluğun dört bir köşesine zafernameler gönderilirken, Sultan Süleyman bu haberi annesine bizzat yazmıştı. Bu örnekten anlaşılacağı üzere Kanunî ile annesi Hafsa Sultan'ın ilişkisi çok kuvvetli idi.

VEFATI

Osmanlı İmparatorluğu'nun zirve yapmış olduğu bir dönemde Osmanlı haremünde idarecilik görevini Vâlide sultan (mehd-i ulyâ) olarak on üç yıl beş ay yirmi yedi gün sürdürmüş, Hafsa **Sultan 4 Ramazan 940 (19 Mart 1534)** tarihinde oğlu Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatı sırasında Topkapı Sarayı'nda 56 yaşında vefat etmiştir. Sultan Selim Camii'nin bahçesindeki türbesine gömüldü. Yanında kızı Şah Sultan da medfundur

Saray nişancısı ve tarihçi Celalzade Mustafa, cenazesini anlatırken Hafsa Sultam uzun uzun övmüştür. Övgüleri arasında onu Hazret-i Muhammed (s.a.v.)'in ilk hanımı Hazreti Hatice'ye, kızı Hazreti Fatıma'ya ve üçüncü olarak ve en sevgili eşi Hazreti Aişe'ye benzeterek Müslüman bir kadın için söylenebilecek en coşkulu ifadeleri kullanmıştır.

Şöyle ki: ***"O dinine bağlı, dürüst bir hanım, iffet diyarının ecesi, saflık payitahtının Hazreti Hatice'si, hayırlı vakıflar kurucusu, kendini din işlerine adanmış zamanın Fatıma'sı, çağın Aişe'si idi."***

Hafsa Sultan sarayda eşiyle birlikte uzun günler geçirememiş olsa da Yavuz Sultan Selim Camii Haziresinde onun türbesi yanında, Haliç'e hâkim bir tepelikte, ebedî saadet saraylarında eşiyle birlikteedir.

1894 depreminde yıkılan Fatih'teki Yavuz Sultan Selim Han camiinin haziresinde bulunan türbe yüz yıl sonra yeniden ihya edildi.

"Annesi Ayşe Hafsa Sultan'dan 28 yıl sonra vefat eden Şah Sultan'ın "Restorasyon sırasında Ayşe Hafsa Sultan'ın kabrinin hemen yanında yeni bir kabir bulundu. Bilim adamları yaptığı araştırmada kabrin 1572 yılında vefat eden ve annesi Ayşe Hafsa Sultan'ın yanına defnedilen Yavuz Sultan Selim'in kızı, Kanuni Sultan Süleyman'ın kız kardeşi Şah Sultan'a ait olduğu belirlendi. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 17 Nisan 2017 yılında türbeyi yeniden ziyarete açtı.

BIRAKTIĞI ESERLERİ

Güzelliği kadar hayırseverliğiyle de tanınan Hafsa Sultan, yaptırdığı birçok hayır müessesesi arasında bilhassa Manisa'da bir kısmı 1523'te bitirilen cami, medrese, sıbyan mektebi, hankah, imaret, hamam ve dârüşşifâdan meydana gelen külliyesiyle tanınır. Bunlardan hamam (1538) ve dârüşşifâ (1539) ölümünden sonra Kanûnî tarafından onun adına külliye ilâve edilmiştir.

Burada bulunan maaşlı personel sayısı yüz on yediği bulunmaktadır. Camide iki imam, bir hatip, dört müezzin ve diğer hizmetliler mevcuttu. Ayrıca imaret kısmında düzenli olarak yemek çıkarılıyordu. Burada yirmi kişi çalışmaktaydı. Darülkurrada dokuz, hangâhta ise on üç derviş bulunuyordu. Medresede bir müderrisle, onun on talebesi vardı. Talebelere günde ikişer akçe yevmiye veriliyordu. 1575 tarihli vakıf defterinde camiin batı yanında bulunan darüşşi- fada görevli personelle ilgili kayıtlara rastlanmaktadır. Buna göre burada baştabip, ikinci tabip, vekilharç, göz hekimi (kehhal), cerrah ve yirmi beş kadar da hizmetli görevliydi. Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan Arapça vakfiyesi Ayşe Hafsa Sultan'ın hayırseverliğini ve sosyal yardım anlayışını gösteren mükemmel bir örnektir. 929/1522 tarihli vakfiyenin başında Hafsa Sultan şöyle vasıflandırılmaktadır:

"Hafsa Hatun: Allah hayrat kılâdelerini (gerdanlıklarını) kopmaktan ve dağılmaktan saklasın, iyilikler nükudunu gözlerin göremediği nazarlardan korusun. Sultan Süleyman Şah'ın anasıdır. O padişahın olay okları düşmanlarının kalplerini daima delik deşik etsin."

Hafsa Sultan bu vakfının tevliyetini Hacı Tacüddin İbrahim isminde birine vermiştir. Sağ oldukça bu mütevellî olacak, ölünce zamanın padişahı yerine ehil bir mütevellî tayin edecektir.

Cami, imaret ve medresesindeki bazı görevlilerin durumlarını, işlerini ve alacağı ücretleri belirten ifadeler bu hayırsever kadının düşünce ve inanç yapısını göstermesi bakımından mühimdir.

“On hafız. Bunların âlimi ser mahfil olacaktır. Kur’an okumaya evvelâ o başlayacak, son okuyan da o olacaktır. Bunlar haftada bir hatim indireceklerdir. Mütevelli bunlara her hafta yüz dirhem yiyecek ve içecek parası verecektir. Ayrıca ikişer dirhem de gündelik alacaklardır.

Bir meddah. Bu, güzel sesli bir hafız olacak, Hazreti Peygamber (s.a.v.)’i metheden kasideler, naatlar okuyacak, güzel sesiyle cemaati vecd ve istiğrak hâline getirecektir.

Bir muarrif. Bu iyi konuşan, fasih, tatlı dilli, istiareleri, nükteleri bilecek, her namazdan evvel ve sonra dilin bütün fesahat ve belâgatiyle (tarif) okuyacaktır. Vakfeden Hafsa Hatun’a, bütün mü’minlere dualarının ve ibadetlerinin kabulü için hayır dualar edecektir. Dua yüksek sesle ve tam bir huzur ve huşû içinde yapılacaktır. Bunun gündeliği üç dirhemdir.

Otuz hafız. Her gün öğle namazından sonra camide birer cüz Kur’an okuyacaklar, yevmiyeleri ikişer dirhemdir. On tesbihçi (Allah’ı zikreden). Bunlar her gün öğle namazından sonra camide tespih çekecekler, ecrini ve sevabını vakfedenin ruhuna bağışlayacaklardır.

Bir müderris. Bu müderris tatil günlerinden başka her gün medrese dershanesinde ders verecektir. Bu nakil (Tefsir ve Hadis gibi) ve akıl ilimlerini, aslî ve fer’î bilgileri çok iyi bilecek, her müşkülü çözmeye ve şüpheleri gidermeye kudretli olacaktır. Medresede istidatlı, iyi huylu çalışan on talebe bulunacaktır. Bunlar her gün ikişer dirhem alacaklardır. Hangâh-i Sufiyye denilen zaviyede on müridli bir mürşid şeyh bulunacaktır. Dervişler hangâhın on odasında oturacaklar, bunlar ehl-i sünnet ve’l-cemaatten olacaklardır. Heva ve bidat ehlinde olmayacaklardır.

Şeyh her gün irşâd seccadesine oturacak, yanındakileri doğru yola yöneltecektir. Bunlar ibadetle, taatle meşgul olacaklar ve zikredeceklerdir. Şeyhe her gün on, müritlere ikişer dirhem verilecektir.

Mektepte fakir, yetim çocuklar okuyacaktır. Yetim çocuklar için vakıftan her gün ikişer dirhem ayrılacaktır. Her sene bu paralar toplanarak Ramazan bayramlarında kendilerine elbise alınarak dağıtılacaktır.

Günümüzde gerek belediyelerin, gerekse vakıflar genel müdürlüğünün gayretli çalışmaları ile tarihî eserlerimize gereken değerin gösterilmesi memnuniyet vericidir.

Bu arada Hafsa Hatun, döneminde ve günümüzde çok önemli bir şifa kaynağı ve Manisa için ticarî meta olan mesir macununun ortaya çıkmasına da vesile olacaktır.

Tasavvuf büyüklerinden Merkez Efendi, Hafsa Sultan'ın isteği ve hocası Sümbül Sinan Efendi'nin tembihi üzerine Manisa'ya gitmişti. Burada Valide Sultan'ın Manisa'da yaptırdığı imaretin yanındaki dergâhta hocalık yaptı. Tıp bilgisi kuvvetli olan Merkez Efendi, Manisa'da bulunduğu sırada Hafsa Sultan rahatsızlanmış ve çare bulunamamıştı. Bunu haber alan Merkez Efendi kırk bir çeşit baharattan meydana gelen bir macun yaptı. Göndermiş olduğu bu macun Valide Sultan'ı iyileştirdi.

Eskisinden daha sağlıklı ve zinde olduğunu fark eden sultan Merkez Efendi'ye, "Bu macundan bol miktarda yapalım ve halka dağıtalım, böyle bir şifa deposundan herkes faydalansın." diye buyurdu.

Bundan sonra darüşşifadaki hastalar için mesir macunu hazırlanması, mesir macunun "Nevruz-ı Sultanî'de yapılması, hekimbaşı nezaretinde pişirilmesi, artan macunun şehirdeki muhtaçlara dağıtılması şeklindeki şartlarla, tahminen 1540 yılından beri halka mesir macunu dağıtılmaya başlanmış ve daha sonra Mesir Macunu Şenlikleri ortaya çıkmıştır. 21-22 Mart Nevruz-ı Sultanî gününde saçılan mesir macunundan alabilmek için çevreden insanlar şehre akın etmişler ve Manisa'da âdeta bir panayır oluşmuştur.

Yavuz Sultan Selim'in Hanımları ve Çocukları

Yavuz Sultan Selim'in Hafsa Sultan adlı hanımı, güzelliğiyle bilinen başkadındır. Kaanuni Sultan Süleyman'ın annesi olduğu gibi kızlarının da annesidir demektedir Çağatay Ulu-çay. Bu hususta Oztuna ise, Ayşe Hafsa Sultan olarak tanıtır ve Yavuz Selim'le izdivacını 1494'de Trabzonda yaptığını ifade eder. Hatice, Fatma ve Hafsa sultan hanımları doğurmuş olduğu gibi Kaanuni Sultan Süleyman'ın da validesi olduğunu, Vâlidesultan'lık da yaptığını ilâve eder. 1520'de başlayan, vâlidesultanlık dönemi kendisinin 1534'deki vefatıyla sona erer ve kocası Yavuz Selim'in türbesinin yanına defnolunur, oğlu Kanunide annesine bir türbe yaptırır. Bu türbe; 1892 İstanbul'da şiddetle hissolunan zelzelede yıkılmıştır. Üluçay, Hafsa Sultan'ın kocasına

yazdığı mektuplardan Yavuz'un başka hanımları olduğunu ortaya koyuyor. Edirne'ye yakın, Hafsa kasabasını ihya etmiş olup adı verilmiştir. Ayrıca bir de külliye yaptırmıştır.

Tarihçi Âli; Yavuz'un şehzadelğinde câriyeleriyle vakit geçirdiğini bunların içinde adı bilinmeyen birinden, oğlu olduğunu ve meşhur üveys Paşanın, Yavuz Selim'in oğlu olduğunu bizzat Yavuzun açıkladığını kaydeder. Kanuni, bunu bildiği içinde Üveys Paşaya, daima muhabbetli davranmıştır ve başkentten de uzak tutmuştur. Çünkü Yavuz Selim'e o kadar benziyordu ki bunun sıkıntıya sebep olabileceğini kestirmekteydi. Yavuz Selim'in diğer bir hanımı Tatar Hânı Mengli Giray'ın kızı olan Ayşe hanımdır. Yavuz'un kızlarının, Beyhan ile Şah Sultan adlı kızları bu hanımından doğdular.

Yavuz Selim'in kızlarına gelince Öztuna yedi kızı olduğunu tafsilatını verirken, buna üluçay sayı olarak altıyı verir ve Gevherhân sultanda ittifak edemezler ve Öztuna'nın yedisi burdan doğmaktadır. Gevherhân Sultan 1494'de doğmuştur. 1509'da İsfendiyaroğluuarından Sultanzâde Mehmed Bey'le izdivaç yapmıştır. Bu zât Çaldıran'da 1514'de şehid olmuştur.

Hadice hanım sultan 1496'da doğdu. 1582'de İstanbul'da vefat etmiştir. 1505 yılında İskender Paşa ile evlenmiştir. Daha sonra da Makbul İbrahim Paşa ile 2. izdivacını yapmıştır. Vefatında Sultanselim camiinde şehzadeler türbesine defnolundu. Beyhan Sultan; Yavuz Selim'in, Tatar hân'ının kızı olan hanımından Ayşe hatundan dünya'ya gelmiştir. Ferhad Paşa İle evliydi. 1559'dan önce ölmüştür. Fatma Sultan ilk eşini bizzat kendisi boşamıştır. 2. evliliğide Dukakinzâde Ahmed Paşa ile vukubulmuştur. 1555'de, Dukakinzâde idam olunduğundan 3. evliliğini Damad Hadim İbrahim Paşayla yaparak Duka-kinzâde'nin idamına çok üzüldüğünden bu evliliği hatır evliliği idi. Hafsa Sultan; Saray üniversitesi denilen Enderundan yetişen İskender beyle İzdivaç yaptı. Kocası 1515'de idam olunca bu hanım bir daha evlenmedi ve 1538'de vefat etmiştir. Doğum tarihi ve başka bilgiler mevcut değildir.

Şah sultan, Devletşahî Sultan olarak da anılmaktadır. Lütü Paşa ile evlenmiştir. Kaanuni; Lütü Paşanın kardeşine yaptığı muameleye pek üzülmüyordu. Sonunda boşandılar. Sadrazamlıktan da atılmış oldu Lütü Paşa. Bu Hanım sultan 980/1572'de vefat etdi. Yavuz Selimin türbesinin yanandaki türbeye defnolunmuştur.

Hanım hatun'unsa; sadece vezir Çoban Mustafa Paşa ile izdivaç yaptığına jdak bilgi mevcuddur. Yavuz Selim'in oğullarına gelince; üveys Paşayı da dâhil edecek olursak, Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Orhan, Şehzade Musa ve Şehzade Korkut'la birlikte beş oğlu dünyaya gelmiştir. Yavuz'un ölümünde yalnız Kanuni hayattaydı ve diğerleri de küçük yaşlarda vefat etmişlerdi.

Soru: Osmanlı padişahları neden cariyelerle evlenmeyi tercih ederdi?

Cevap: Osmanlı padişahları cariyelerle evlenmeyi özellikle tercih ederlerdi. Çünkü aileler padişahla akraba olunca icraata karışmak isteyebilir ve kargaşa çıkabilir düşüncesiyle genellikle böyle davranırlardı. Hâlbuki kimsesiz cariyeler hiçlikten geldiklerini iyi bilirler. Kocaları olan padişahları ve sonraki padişah olacak çocukları yetiştirir ve miras bırakmaya yanaşmazlardı. Bu nedenle şahsi servetlerini vakfeder, dünyadan kefenleriyle ayrılırlardı.

Mesela tekfur kızı Holfira benzeri az gelen bir fakir fukara hamisidir. Adı Nilüfer olmuştu. Parasının tamamını imarete harcadı. Pertevniyal Sultan borcunu ödeyemediği için hapse düşenlerin borçlarını üstlenirdi. Valide Sultan, Gureba Hastanesi'nin vakfiyesine, "Bir limon bir sarı lira olsa alına ve hastalara sunula" yazdırır ve içinde Terkos Gölü'nün de bulunduğu muhteşem arazileri vakfeder.

Osmanlı padişahlarının bazı evlilikleri de siyasidir.

- Sırp kralının kızı Despina Hatun,
- Germiyan kızı Devletşah Hatun,
- Aydınoğlu İsa Bey'in kerimesi Hafsa Hanım,
- Dulkadiroğlu Süleyman Şah'ın kızı Sultan Hatun'la evlenen Yıldırım Beyazıt Han'ın tek derdi komşularından gelebilecek tehlikeleri bertaraf etmektir. Ömrü at sırtında geçen sultanın hanımlarının yüzünü gördüğü günler de sayılıdır.

Osmanlı haremını anlamak açısından şu görüntünün de bilinmesi çok önemlidir.

Haremi düzenleyenler, "nasıl yaşarız"dan ziyade "nasıl ölürüz" sorusuna cevap ararlardı. Mesela, sultanların naaşları Saadet Dairesi'nin duvarı dibinde yıkanır ve daima gasilhane görülür.

Haremdede iki kapı yan yanadır:

a. Cümle kapısı.

b. Meyyit kapısı.

Bu kapılar yan yanadır. Bu durum, “*Tahttrevanla girişin tabutla çıkışı olur*” der gibidir.

Hâsılı, harem en anlaşılır şekliyle padişahın evidir. Burada padişahın annesi, oğulları, kızları, gelinleri ve torunlarıyla yaşarlar.

Burada cariyeler:

- Kilerci,
- Çamaşırcı,
- Kâtibe olurlar.
- Dayeler (sütanneler),
- Dadılar padişah annesi gibi hürmet bulurlar.

Doğrusu şu ki, harem hakkında az şey biliniyor, lâkin çok şey söyleniyor.

OSMANLI HANIM SULTANLARIN YAPTIRDIĞI ESERLER

Osmanlı İmparatorluğu’nda, sosyal, kültürel ve ekonomik hayata katkı sunma yolunda, hanım sultanlar vakıf ve hayratların önde gelen uygulayıcılarıydılar. Gerek İslam’da bir erdem olmasından gerekse halka hizmete verdikleri önem, Osmanlı’yı bir vakıf medeniyetine dönüştürmüştü. Bu hayratlar ayrıca Osmanlı kadınının mülk sahibi olabildiğine ve ekonomik alanda var olabildiğine de işaret ediyordu. Vakıfların kurulmasında ön ayak olan, yönetimdeki birikimleri, özen ve incelikleriyle öne çıkan hanım sultanların Anadolu’nun dört bir yanında yaptırdığı eserlerle, kadın o dönemde de topluma damgasını vurmayı başarmıştı.

MESİR MACUNU ŞİFASI: SULTANİYE (HAFSA SULTAN) KÜLLİYESİ

Ayşe Hafsa Sultan, oğlu Şehzade Süleyman (Kanuni Sultan Süleyman) sancak beyi olarak Manisa’da görev yaptığı dönemde ona refakat etmiş. O yıllarda şehzade Mimar Acem Ali’yi, cami, medrese, sıbyan mektebi, imaret ve hankâhtan meydana gelen Sultaniye Külliyesi’ni inşa etmesi için görevlendiriyor. 1522 yılında tamamlanan bu yapılar daha sonra darüşşifa ve çifte hamam da ilave ediliyor.

Kadınlar tarafından yaptırılan ilk şifahane

Külliye içindeki şifahane, kadınlar tarafından yaptırılan ilk şifahane olmasının yanı sıra Osmanlı’nın son dönemlerine kadar burada ruh hastaları müzik ile tedavi ediliyor. Külliye’nin ana binası olan, kesme taş ve tuğladan sade tarzdaki cami, 16. yüzyıl Osmanlı mimarisinin

Manisa'daki önemli örneklerinden. Ortası bir büyük, yanları da iki küçük kubbeyle örtülmüş, iki minareli caminin mermer minberi oyma ve kabartmalı, kadınlar mahfeli ise ahşap oymalı. Cami avlusunun kuzeyini çevreleyen medrese binası, on odalı bir yapı. Farklı dönemlerde onarılan iki odalı sübyan mektebi, hamam ve darüşşifa, iyi durumda. Kurtuluş Savaşı sırasındaki yangında hankâh ve imarethane binalarının yanması ve sonraki yıllarda yıkılmasının ardından bu alan park şeklinde düzenlenerek yerini “Sultan Parkı”na bırakmış. Merkez Efendi'nin Hafsa Sultan'ı tedavi etmek için mesir macunu ürettiği biliniyor. Bununla ilintili olarak, yaklaşık 400 yıldır ünlü Mesir Macunu Şenlikleri'nde mesir macununun halka dağıtıldığı cami olması nedeniyle, Sultaniye Külliyesi'nin camisi halk arasında Mesir Camii adıyla da anılıyor.

Padişah Hanımları

Osmanlı Tarihinin ve özellikle hanedanın en çok tartışılan konuları arasında padişahların aile hayatı gelmektedir. Bir kısım yazarlar padişahların harem hayatını bir sefahat ve gayr-i meşru eğlence hayatı gibi takdim etmeye çalışmaktadırlar. Ancak bunların dayandıkları me hazlar genelde Avrupalı **gözlemcilerin, gezginlerin, düşünürlerin** hayal ürünü eserleridir. Haremdeki aile hayatına dair tasvirler Osmanlılar hakkındaki kitapların satışına çok açık bir biçimde yardımcı oluyordu. Bu sebeple bu tip anlatım ve tasvirler eserlerde abartılı bir biçimde yer bulabiliyordu. Nitekim günümüzde de bir padişahın hanımını konu edinen ve cinsel fanteziler üzerine kurulu romanlar daha fazla rağbet görebilmektedir.

Oysa meseleyi ciddi ve ilmi bir tarzda ele alan yerli ve yabancı yazarlar ve tarihçiler haremın iç işleyişi ve sakinlerinin yaşantısına dair pek az bir bilginin mevcut olduğuna vakıftırlar. Harem, isminin de gereği olarak yabancıların gözlerinden gizlendiği gibi içindeki hayata dair konuşmalar da yine başkalarının işitme alanı dışarısında kalmıştır. Haremde yaşayanlar ise bu durumu belki hayatlarının en büyük sırrı olarak kendileriyle birlikte mezara götürmüşlerdir.

Saltanatın babadan oğula geçtiği bir hanedanın her hükümdarı gibi Osmanlı padişahı için de önemli bir siyasi anlam yüklü olan aile hayatı, asla bir cinsel zevk olarak düşünülemezdi. Zira evliliğin

sonuçları -evlatlar- tahta kimin geçeceğini yani bizzat hanedanın varoluşunu etkiliyordu.

İlk dönemde evlilikler

Kuruluş döneminden II. Bayezid'e gelinceye kadar Osmanlı padişahları ve şehzadeleri ilk zamanlarda Müslümanlardan nüfuzlu kişilerin, Anadolu beylerinin, Bizans, Sırp ve Bulgar krallarının kızları ile evlendiler. Bu evliliklerde **siyasi nüfuz elde etme, diplomatik faydalar** veya **kız babası** öldüğünde toprak talep etmek gibi gayeler hedefleniyordu.

Ertuğrul Bey'in oğlu Osman Gazi'yi Şeyh Edebali'nin kızı Bala Hatun ile evlendirilmesinde muhakkak ki ahilerin desteğini de temin etmek maksadı yatmaktaydı. Nitekim Ertuğrul Bey'in vefatından sonra aşiretin başına amcası Dündar'ın muhalefetine rağmen ahilerin de desteğini temin eden Osman Gazi seçilmiştir. Osman Gazi ikinci evliliğini yine nüfuzlu bir şahsiyet olduğu tahmin edilen Ömer Bey'in kızı Mal Hatun ile yapmıştır.

Bilecik tekfurunu oğlunu, Yarhisar tekfurunun kızı ile evlendireceği zaman düğüne Osman Gazi'yi de davet etmişti. Tekfurular Türk Beyi'ni düğüne katıldığı sırada ortadan kaldırmayı kararlaştırmışlardı. Ancak tertipten dostu Harmankaya hakimi **Köse Mihal**'in ihtarıyla, zamanında haberdar olan Osman Gazi mükemmel bir plan tertip ederek tekfuruları pusuya düşürdü. Bilecik ve Yarhisar'a sahip olurken Holofira isimli gelin de Osmanlılar eline geçmişti.

Osman Gazi Holofira'yı oğlu Orhan'a nikahlayarak bir anlamda onun babasının topraklarına hakim olduğunu göstermiş oluyordu. Daha sonra Müslüman olarak **Nilüfer** adını alan **Holofira**, hayır ve hasenatıyla Bursalıların gönlünde taht kurmuştur. Nilüfer Hatun Bursa'da Kaplıca kapısı yanında bir tekke, Darülharp mahallesinde bir mescid ve Bursa ovasından geçen çay üzerine güzel bir köprü yaptırmıştır. Bu nedenle çaya Nilüfer adı verilmiştir.

Orhan Gazi'nin önce Bizans İmparatoru III. Andronikus'un kızı **Asporça Hatun** ve Sonra VI. John Kantakuzen ile eşi İrene'den doğan **Teodora (Maria)** ile evlenmesi ise Rumeli'ye geçişin imkan dahiline alınması ve saltanata geçişi sağlamak hedeflerine matuftur. Kartakuzen Orhan Bey'in kuvvetleri sayesinde İstanbul'a girerek İmparatorluğa kavuşmuş, Trakya ve Makedonya'daki hakimiyetini kuvvetlendirmiştir. Bu yardımlarına karşılık Gelibolu yarım

adasındaki **Çimbi kalesini** Osmanlılara vermiştir ki bu durum Orhan Gazi'nin Rumeli'ye geçişinin ilk adımı olacaktır.

I. Murad Han'ın Bulgar Kralı **Şişman**'ın kız kardeşi **Tamara (Maria)** ile evlenmesi ise bu krallığın, tabiiyet altında tutulabilmesinin bir gereği olarak görülebilir. Zira Sultan Murad 1368'den sonra sırasıyla Bulgarlardan Aydos, Karinabad, Süzeboli, Pınarhisar ve Vize'yi zaptetmişti. Kral Şişman mukavemete muvaffak olamayınca sulh yaparak vergi vermeyi kabul ederek kız kardeşini de Osmanlı hükümdarına vererek dostluğunu pekiştirmek istemişti.

I. Murad döneminden itibaren Osmanlı Padişahları gayr-i müslim kralların kızlarının yanı sıra Anadolu beylerinin kızları ile de şehzadelerini evlendirmeye başlamışlardır. Aslında Anadolu beyleri ile bu münasebet çift yönlü olarak devam etmiş Osmanlılar onlardan kız almalarının yanı sıra, kızlarını da Anadolu beyleri veya oğullarına vermişlerdir. Osmanlıların bu yerinde ve fevkalade isabetli siyasetlerinin sonucu geç de olsa meyvelerini vermiş ve bu evlilikler neticesinde Anadolu aşiretleri ve beyleri arasında sağlam, köklü ve daimi akrabalıklar tesis olmuştur. Anadolu'da yüzlerce yıllık muhabbet, birlik ve beraberliğin temelinde, Osmanlıların bu siyasetinin rolü de unutulmamalıdır.

I. Murad Han oğlu **Yıldırım Bayezid**'i Germiyanoglu Süleyman Şah'ın kızı **Devlet hatun** ile evlendirdi. Devlet Hatun'un annesi **Mevlana Celaleddin Rumi**'nin oğlu **Veled Çelebi**'nin kızı **Mutahhare Hatun**dur. Süleyman Şah kızının çeyizi olarak beyliğinin en güzel yerleri olan Kütahya, Tavşanlı, Emed ve Simav şehirlerini Osmanlılara vermiştir.

Yine Yıldırım Bayezid Kosova meydan muharebesinden sonra kendisine karşı ayaklanan Anadolu beylikleri üzerine yürüdüğünde, Aydınoglu İsa Bey karşı duramayarak tabiiyetini arzetmişti. Buna karşılık Yıldırım Bayezid ise İsa Bey'e bir miktar toprak bırakırken onun **Hafsa Hatun** adındaki kızı ile de evlendirmiştir (1390).

Kosova savaşında (1389) Sırp kralı Lazar ölmüş ve yerine oğlu Lazaroviç geçmişti. Yıldırım Bayezid kendisi ile sulh anlaşması yaparken dostluğu pekiştirmek için kız kardeşi **Despine** (bazı kaynaklarda **Olivera**) ile evlenmiştir.

Osmanlılar doğuda kendilerine karşı en güçlü devletlerden olan Memluklerle aralarında tampon devlet konumundaki Karamanlılar ve

Dulkadirîliler ile de evlilik yoluyla akrabalık kurmaya ve dostluklarını ilerletmeye çalışıyorlardı. Nitekim **Çelebi Mehmed** fetret dönemi sırasında **Dulkadirî Sülü Bey**’in kızı **Emine Hatun**la evlenmek istemiş ve bu arzusu hüsn-i kabul görmüştür. Çelebi Mehmed ile Emine Hatun 1403 yılında evlenmişler ve bu evlilikten ertesi yıl **II. Murad** doğmuştur.

II. Murad Han’da Anadolu beylerinden Candaroğlu II. İbrahim Bey’in kızı **Hatice Hatun**, Amasyalı Şadgeldi Paşa’nın torunu **Yeni Hatun** ile evlilikler yapmıştır. II. Murad’ın siyasi evliliklerinden biri de Sırp Kralı Jori Brankoviç’in kızı **Mara Hatun**’dur. Brankoviç, Türk akınlarını önleyebilmek için kızı Mara’yı 1435 yılında II. Murad ile evlendirmiştir. Osmanlıların Balkanlarda zor duruma düştüğü bir dönemde Edirne-Segedin antlaşmasının imzalanmasında Mara Hatun’un büyük rolü olmuş böylece II. Murad toparlanma imkanı bulmuştur.

Bazı yazarlar II. Mehmed (Fatih)’in annesi Mara hatun olduğunu ısrarla savunurlar. Oysa Fatih’in 1431 yılında doğduğu düşünülürse, 1435’de gerçekleşen bu evlilikten böyle bir doğumun ne kadar imkansız olacağı ortadadır. Buna rağmen bazı yazarlarda aynı gayretkeşliğin devam ettirilmesi akla, başka niyetler, başka maksatlar olduğunu, çamur at izi kalsın prensibinin uygulandığını apaçık bir biçimde vermektedir.

II. Murad bu arada II. Kosova zaferinden sonra Karamanoğullarının muhtemel bir hıyanetinden çekinerek, Dulkadiroğlu Süleyman Bey’le akrabalık kurmak istemiştir. Bu itibarla Süleyman Bey’in kızı **Sitti Mükerrerme Hatun**’u oğlu Mehmed’ istemiştir. Süleyman Bey’in de muvafık olmasıyla şehzade Mehmed ile Sitti Hatun Edirne’de üç ay süren muhteşem ve göz alıcı bir düğün merasimi ile evlenmişlerdir.

Görüldüğü gibi **Fatih Sultan Mehmed**’e gelinceye kadar Osmanlı padişahları Bizans, Bulgar, Sırp krallarının ve Anadolu beylerinin kızları ile siyasi evlilikler kuruyorlardı. Bunun yanısıra saraya alınan ve burada yetiştirilen cariyeler ile az da olsa evlilikler görülüyordu.

Nitekim I. Murad’ın **Gülçiçek** (Rum asıllı), Çelebi Mehmed’in **Kumru Hatun**, II. Murad’ın **Hüma Hatun** ile bu yolla evlendikleri bilinmektedir. Ancak Fatih’ten itibaren cariyelerle evlenme

usulüne doğru sistemli bir geçiş süreci başlamıştır. II. Bayezid ve Yavuz dönemlerinin sonunda devşirme sistemi içerisinde evlilik Osmanlı sarayına hakim olmuştur.

Fatih'in Dulkadirli Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun'un dışında kalan eşlerinden **Gülbahar Hatun** aslen Arnavut, Çiçek Hatun Sırp, Venedik veya Rum ve Helene ise Rum'dur. Gülşah Hatun'un ise milliyeti bilinmemektedir.

II. Bayezid, Dulkadir oğlu Alaüddevle'nin kızı **Ayşe Hatun** ve Karamanoğullarından Nasuh Bey'in kızı **Hüsnüşah Hatun**'un yanısıra **Bülbül Hatun**, **Ferahşad Hatun**, **Gülbahar Hatun**, **Gülruh Hatun** ve **Şirin Hatun** adlı cariyeler ile de evlenmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in güzelliğiyle meşhur hanımı **Hafsa Sultan**'ı bazı tarihçiler cariyeler olarak gösterebilir de aslen Türk olduğu vesikalardan anlaşılmaktadır.

İşte Fatih'le beraber cariyeler ile evlenme usulü genişlemiş II. Bayezid devri sonunda ise umumi bir kaide şeklinde saray hayatına girmiştir. Bu usul pek az istisnası dışında hanedanın yıkılışına kadar da devam etmiştir.

Niçin cariyelik sistemi

Padişahların bu sistemdeki evliliklerinden İslamiyet'in hükümlerine uyularak nikah yapılmamıştır. Zira İslamiyet'e göre cariyeler köle (kadın) statüsünde olduğundan sahipleri istedikleri gibi tasarruf hakkına sahip bulunuyordu.

Bazı tarihçiler nikâh ile evlenmeyi kaldırmayı Yıldırım Bayezid'in Ankara'da Timur Han'a esir düşmesinden sonra, hanımı Despina'nın da galiplerin eline geçmesi sebebiyle alındığını kaydederler. Hatta bazı yabancı yazarlar, Türk ve Osmanlı düşmanları daha da ileri giderek Timur Han'ın Yıldırım Han'ın hanımına içki dağıttırıldığını kaydederler.

Gerek Timur Han gerekse Osmanlı, ciddi hiç bir tarihte bu tip haber mevcut değildir. Oysa Osmanlı sarayında henüz İslamı seçmemiş olan Despina Hatun, Timurlu tarihçilerden Şerefeddin Yezdi'nin kaydına göre Timur Han'ın huzurunda Müslüman olmuştur.

Ayrıca Osmanlıların bu sebeple cariyelerle evlendiği meselesi şuradan da yanlıştır ki, Yıldırım'dan sonra Çelebi Mehmed Dulkadirlioğlu Süli Bey'in kızı Emine Hatun'la II. Murad Candaroğlu İbrahim Bey'in kızı Hatice Halime Hatunla, II. Mehmed Dulkadiroğlu

Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun'la, II. Bayezid de Dulkadıroğlu Alaüddevle'nin kızı Ayşe ve Karamanoğlu Nasuh Bey'in kızı Hüsnü Şah Hatunla hep nikahlanarak evlenmişlerdir.

Oysa Osmanlıların Fatih'ten itibaren cariyelerle evlenme sistemine geçişte kendileri ve devletleri için yine pek çok faydaları vardır. Bunlar üzerinde dikkatle durmak gerekmektedir.

Öncelikle Fatih'e gelindiğinde Balkanlardaki prenslik ve krallıklar yıkılmış hepsi devletin sınırları içerisine alınmışlardı. Fatih'le beraber Bizans İmparatorluğu'da Tarihe karışmıştır. Ayrıca Anadolu beylikleri ortadan kaldırılmış ve Türk birliği temin olunmuştu.

Zaferden zafere koşan Osmanlı hükümdarları kendilerini artık dünyanın en büyük ve güçlü padişahları saydıklarından, başka hanedanlarla akrabalık yoluyla dostluk kurmaya çalışmışlardır. Başlangıçtaki siyasi ve diplomatik yarar sağlama unsuru artık görülmemektedir.

Yine genelde çok evli bulunan Osmanlı padişahlarının her aldıkları kadın için yapacakları şatafatlı düğünler, yapılacak masraflar ve verilecek hediyeler düşünüldüğünde devşirme sistemiyle devletin ne büyük bir masraftan kurtulduğu açıkça görülmektedir.

Padişahların devşirme kadınlarla evlenmelerini tenkit eden bazı yazarlar ise, neden Türk ilim ve Devlet adamlarının kızlarını almadıklarını sorgularlar. Oysa bu düşünceleri uygulanmış olsaydı yapılacak masraflar bir tarafa her padişah döneminde bir kaç aile saraya nüfuz edecek devlet işlerine karışacak, parçalanma ve bölünme süreci içeriden daha çabuk bir şekilde gerçekleşecekti.

Devşirme usulüyle kız almanın bir faydası ise küçük yaşta saraya getirilen bu kızların tam bir saray kültürü ve terbiyesi içerisinde yetiştirilmiş ve padişaha layık bir eş haline getirilmiş bulunmasıdır. Ayrıca bunların en seçilmişleri padişah hanımlığına namzet olurken diğerleri de enderun mektebinde yetişen diğer devlet görevlileri ile evlendirilmek üzere hazırlanıyordu. Enderun nasıl saray içerisinde padişaha kişisel hizmet yoluyla erkekleri saray dışında hanedana hizmete hazırlanıyorsa, harem de padişah ve annesine hizmet yoluyla dış dünyadaki rollerini almaya hazırlanıyordu. Böylece idareciler eş yoluyla devlete daha da sadık bir hale getirilmiş olurdu.

Devşirme Sistemi ile Padişah Evlilikleri

Saraya alınan cariyelerin büyük bölümü hizmet birimlerinde çalışırdı. Bunların en güzel ve kabiliyetli olanları padişahın hizmetinde, ona yakın olanlar da şehzadeler dairesine gönderilirdi. Bunlardan padişah hanımı olabilecek durumda olanlar Haznedar Usta'nın emrine verilirdi. O bunları yetiştirir ve efendisine yaraşır bir kadın olmasını sağlardı.

Bunların dışındakiler ise padişah hiç bir bakımdan irtibatla bulunmadığı gibi belki kendilerini ne görür ne de tanırdı. Bu bakımdan padişahın zaman zaman bütün cariyeleri toplayıp içlerinden en güzelini seçmesi gibi konular artık fantazi masallar olarak tarihteki yerini almışlardır.

Has odalık olarak yetiştirilen cariyelerle padişah münasebette bulunduğu şayet bunlar gebe kalırlarsa İkbal ve haseki adını alırlardı. Bunlar derecelerine göre Baş İkbal, İkinci İkbal, Üçüncü İkbal... Denirdi. Sayıları yediye kadar çıkabilirdi. İkballer hanım veya hanımefendi diye çağırılırlar ve artık azad edilip saraydan ihraç edilmekten kurtulurlardı. Haseki Sultan tabirinin yerini zamanla Kadın veya Kadın Efendi almıştır.

Hasekiliğe yükselen cariyeye samur kürk giydirilirdi. Hasekilerden erkek çocuk doğuranlara Haseki Sultan ünvanı verilir ve başına kıymetli taşlarla süslü bir altın taç takılırdı. Yine harem geleneği gereğince ona daire ayrılır, emrine kalfa ve cariyeler verilirdi.

Haremde cümle kapısı holünden Kızlarağası Dairesi ile Kalfalar koğuşu arasında devam eden yoldan sola dönülerek girilen geniş ve uzun hole Cariyeler ve Kadın efendiler Taşlığı denilirdi. Taşlığın sağ tarafındaki birinci, ikinci ve üçüncü kapı sırasıyla Kadın efendi odalarıdır.

Daireler zemin katta giriş bölümü, merdiven aralığı ve güzel bir manzara kazandırabilmek için iki kat yüksekliğinde yapılmış birer Başodaya sahiptir. Üst katta taşlığa bakan bir sahanlık ile birer odayla baş odalara açılan bir asma katı bulunmaktadır. Daireler 17 yüzyıl Osmanlı çinileriyle kaplı olup ocaklı ve tavanı kalem işli desenli boş odalar, zengin dekorları ve nefis manzarasıyla dikkat çekmektedir.

Osmanlı padişahlarının ölümünden sonra onun çocuk doğurmamış yahut da erkek çocuk doğurmuş ve çocuğu vefat etmiş olan kadın ve hasekileri isterlerse devlet ricalinden biriyle evlendirilirdi. Bu

uygulamaya ilk defa Fatih döneminde rastlanmaktadır. O babası II. Murad'ın dul eşi Hatice Hatun'u babasının adamlarından İshak ile evlendirmiştir. Kendisi de boşamış olduğu David Komnenos'un kızını Zağanos Mehmed Paşa ile evlendirmiştir. Yine III. Murad'ın ölümünden sonra çocuksuz olan ikballeri Eski Saraya gönderilmiş ve daha sonra derecelerine denk kimselerle evlendirilmişlerdir.

Genellikle evlendirilenler odalık ve ikballer olup padişahların asıl kadınlarından evlenenler pek az görülmüştür. Zira kadın efendiler evlendikleri zaman bu durum hanedana ve padişaha karşı yapılan bir saygısızlık olarak kabul edilir ve tasvip edilmezdi.

İktidardan düşen veya vefat eden padişahın kadınları harem dairesinden alınarak Eski Saray'a gönderilirlerdi. Bu kadınların eğer padişah olacak çocukları yoksa ölünceye kadar burada yaşarlar, oğlu padişah olanlar Valide Sultan sıfatıyla tekrar hareme dönerdi.

Eski Saraydaki kadınlar genellikle kendilerini ibadete verirler, hayır ve hasenat işleriyle meşgul olurlardı.

Osmanlı padişahları içinde çok kadınla evlenenlere karşılık pek az eşi olanlar da görülmektedir. I. Mustafa'nın hiç kadını tesbit edilmemiştir. Yavuz Sultan Selim, II. Selim, III. Mehmed, IV. Murad ve II. Ahmed'in birer; Osman Gazi, Çelebi Sultan Mehmed, III. Ahmed, II. Osman ve III. Osman'ın da ikişer kadını olduğu anlaşılmaktadır.

Hayırsever kadınlar

Osmanlı tarihi ele alınırken padişah hanımları, gündeme ne yazık ki her defasında menfi bilgiler verilerek ve devleti yıkıma götüren bir rol biçilerek getirilmiştir. Oysa hanedan kadınları "Kadınlar saltanatı (1566-1656)" denilen kısa bir dönem hariç siyasi alanda fazla görülmemişlerdir. Bu dönem ise genelde padişahların küçük yaşta olmaları dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Buna karşılık padişah hanımları ilk devirlerden itibaren saltanat törenleri ve alaylarına katılmakta, hayranları ve vakıfları ile sosyal hayatı güçlendirmekte, ihsan ve cömertlikleriyle fakir fukaranın hamiliğini üstlenmekte ve sosyal kültürü teşvik etmekte idiler. Aslında padişah hanımlarının belirgin özelliklerinin en dikkate değer yönleri cami, mescid, medrese, çeşme, hastahane ve imaret gibi imar faaliyetlerinde bulunmaları ve bu girişimleri desteklemeleridir.

Nitekim **Orhan Bey**'in hanımı Nilüfer Hatun yaptırdığı hayır eserleri ile gönüllerde taht kurmuştu. **Orhan Bey**'in diğer hanımı

Asporça Hatun da yaptırdığı binalara ve eserlere oğlu İbrahim'i mütevellî tayin ettirmişti.

I. Murad'ın hanımı Gülçiçek Hatun'un Bursa'da bir cami ile türbesi vardır. **Yıldırım Bayezid**'in hanımı Hafsa Hatun Tire'de bir çeşme, Bademiye' de bir zaviye yaptırmış ve zengin vakıflar bağışlamıştır. **Fatih**'in hanımı Sitti Hatun'un Edirne' de bir camii vardır.

II. Bayezid'in eşi Bülbül Hatun'un Lâdik'te bir camii, bir imaret, Amasya'da mescid, mektep ve çeşme Bursa'sa ise bir medrese yaptırarak vakıflarını tanzim ettirmiştir. Diğer hanımlarından Gülrüh Hatun Akhisar ve Güzelhisar'da birer mescid yaptırmış ve zengin vakıflarda bulunmuştur. Şirin Hatun ise Bursa ve Mihaliç' te birer mektep ile Trabzon'da bir mescid yaptırmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in hanımı Hafsa Sultan yalnız hayırları ile değil iyi kalpliliği ile de büyük nam kazanmıştır. Manisa'da cami, medrese, tekke, sıbyan mektebi ve imareten oluşan mükemmel bir külliye inşa ettirmiştir.

Kanuni'nin çok sevdiği hanımı Hürrem Sultan'ın imar faaliyetleri ise o zaman kadar yapılanları gölgede bırakacak derecedeydi. Hürrem Sultan Aksaray'da kubbeli bir cami ile şadırvan, imaret, medrese darüşşifa ve mektepten meydana gelen bir külliye, Mekke ve Medine'de birer İmaret, Cısr-i Mustafapaşa'da bir kervansaray, cami ve imaret yaptırdı. Edirne'ye su getirterek, bunları muhtelif çeşmelerden akıttı. Kanuni'nin kendisine temlik ettiği emlakini yaptırdığı eserlere vakfederek adını tarihe maletti. Gülfem Hatun'un ise Üsküdar'da bir camii vardır.

II. Selim'in hanımı Nurbanu Sultan Üsküdar Toptaşı tepesinde cami, medrese, darüşşifa , imaret, çifte hamam ve sıbyan mektebinden meydana gelen mükemmel bir külliye inşa ettirmiştir. Ayrıca külliyyeye gelir getirmek üzere Cadid Valide Camii civarında Yeşil Direkli hamamı ve pek çok sebilleri yaptırmıştır.

III. Murad'ın hanımı Safiye Sultan Eminönü'nde Yeni Caminin temelini attırmış ancak vefatıyla yarım kalmıştır. Safiye Sultan ayrıca kendi malından, cihad ve gaza yolunda yapılan hazırlıklara pek çok katkıda bulunuyordu.

I. Ahmed'in hanımı Mahpeyker Kösem Sultan, bir takım siyasi olaylara karışmasının yanında pek çok hayır eserlere de imzasını

atmıştır. Üsküdar'da Çinili Cami yanında mektep, darülhadis ve sebili, Anadolu kavağında medrese, mescid ve çeşmesi, Çakmakçılar yokuşunda meşhur Valide hanı en meşhur eserleridir. Halka karşı son derece müşfik olan ve iyilik yapmaktan zevk duyan Kösem Sultan her sene hapishaneleri dolaşarak, borcundan dolayı tutuklu olanları kurtarırdı. Ayrıca fakir kızları ve kendi yetiştirdiği cariyeleri zengin çeyizlerle evlendirirdi.

I. İbrahim'in hasekisi Hatice Turhan Sultan, Safiye Sultan tarafından temeli atılan Eminönü'ndeki Yeni Cami, darülhadis, mektep, çarşı, sebil ve türbeden ibaret muazzam külliye'yi tamamlatarak adını tarihe maletmiştir. Ayrıca Çanakkale boğazı kaleleri ile yine bu şehirde bir cami inşa ettirmiştir.

II. Mustafa'nın eşi Saliha; **III. Ahmed**'in hanımı Emetullah; **I. Mahmud**'un kadını Alicenab; **III. Mustafa**'nın kadını Mihrişah; **I. Abdülhamid**'in kadınlarından Ayşe Sineperver ile Nakşidil cami, mescid ve çeşmeleri ile ünlü hanım sultanlardır.

I. Abdülhamid'in kadınlarından Binnaz Kadın bıraktığı vasiyetnamesinde öldüğü zaman cariyelerinin azat edilmesini ve ıskat ve devr için fukaraya yüklü miktarda para vakfı yaptığını, bunların harfiyen yerine getirilmesini belirtiyordu. Binnaz Kadın vasiyetnamesinin yerine getirilmesine kocasını memur ediyor ve ondan söz alıyordu..

II. Mahmud'un Hanımlarından Bezmialem Sultan ise ince ruhlu, duygulu bir kadın olup fakir ve yoksulları gözetmesi ile İstanbulluların sevgi ve saygısına mazhar olmuştu. Yaptırmış olduğu Guraba Hastanesi onun insanlık şefkatinin bir timsali olarak ayakta durmaktadır. Bunlardan başka Dolmabahçe Camii, mektebi ve çeşmesi ile Rami'de bir çeşmesi vardır.

Abdülmecid Han'ın kadınlarından Tirimüjgan ve Perestü, **Abdülaziz Han**'ın kadınlarından Nesrin ve Hayrandil, ve **II. Abdülhamid Han**'ın kadınlarından Nazikeda ve Müşfika Kadınlar iyilik ve cömertlikleri ile meşhur olmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA

M. Çağatay Uluçay - İbrahim Gökçen, Manisa Tarihi, İstanbul 1939, s. 99; M. Çağatay Uluçay, Haremden Mektuplar, İstanbul 1956, s. 74-80; a.mlf., "Kanunî Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar", Kanunî Armağanı, Ankara 1970, s. 227-257; a.mlf., Harem, Ankara 1971, s. 47, 61, 62, 64, 66; a.mlf., Padişahların Kadınları ve Kızları, Ankara 1980, s. 29-30; Danışmend, Kronoloji, II,

162; Feridun M. Emecen, XVI. Asırda Manisa Kazâsı, Ankara 1989, s. 95-97; L. P. Peirce, The Imperial Harem, New York 1993, s. 52-53, 199-200, 279; Adnan Giz, “Yavuz’un Zevcesi, Kanunî Sultan Süleyman’ın Annesi Hafsa Hatun’un Mektupları”, Tarih Dünyası, sy. 2, İstanbul 1952, s. 18, 768-769, 789-790; a.mlf., “Belgelere Göre Kanunî Sultan Süleyman’ın Ailesi”, Hayat Tarih Mecmuası, I, İstanbul 1978, s. 19-21; Nihat Yörükoğlu, “Hafsa Sultan’ın Portresi”, Vakıflar Bülteni, İstanbul 1970, s. 90-92; a.mlf., “Hafsa Sultan”, TA, XVIII, 315. E.J. Brill’s / First Encyclopedia of İslam: 1913-1936 (By Martijn Theodor Houtsma), Leslie Pierce / The İmperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire (Oxford Üniversitesi Yayınları, 1993), İlber Ortaylı / Osmanlıyı Yeniden Keşfetmek (2006), Bahçesaray Dergisi (35. sayı, Kırım Derneği, Eylül-Ekim 2005, İstanbul). M. Çağatay Uluçay - İbrahim Gökçen, Manisa Tarihi, İstanbul 1939, s. 99; M. Çağatay Uluçay, Haremden Mektuplar, İstanbul 1956, s. 74-80; a.mlf., “Kanunî Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar”, Kanunî Armağanı, Ankara 1970, s. 227-257; a.mlf., Harem, Ankara 1971, s. 47, 61, 62, 64, 66; a.mlf., Padişahların Kadınları ve Kızları, Ankara 1980, s. 29-30; Danişmend, Kronoloji, II, 162; Feridun M. Emecen, XVI. Asırda Manisa Kazâsı, Ankara 1989, s. 95-97; L. P. Peirce, The Imperial Harem, New York 1993, s. 52-53, 199-200, 279; Adnan Giz, “Yavuz’un Zevcesi, Kanunî Sultan Süleyman’ın Annesi Hafsa Hatun’un Mektupları”, Tarih Dünyası, sy. 2, İstanbul 1952, s. 18, 768-769, 789-790; a.mlf., “Belgelere Göre Kanunî Sultan Süleyman’ın Ailesi”, Hayat Tarih Mecmuası, I, İstanbul 1978, s. 19-21; Nihat Yörükoğlu, “Hafsa Sultan’ın Portresi”, Vakıflar Bülteni, İstanbul 1970, s. 90-92; a.mlf., “Hafsa Sultan”, TA, XVIII, 315. Esad Efendi, Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifat-ı Kadima), sad. Y. Ercan, İstanbul 1979, s. 116. Silahtar Mehmed Ağa, Silahdar Tarihi, c.2, s. 685Madam Montegü, Türkiye’ye ait mektuplar, TOEM, sene 5, s.410-415. Leslie Le Peirce, Harem-i Hümayun (çev. A. Berktaş), İstanbul 1996, s. 34-45, 75-85, 353-365. A. Dolphin Alderson, Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı (çev. Ş. Severcan), İstanbul 1999, s. 139-160İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Ankara 1984, s.151-153. Çağatay Uluçay, Harem II, Ankara 1985, s. 38-58.Çağatay Uluçay, Padişahların Kadınları ve Kızları, Ankara 1985, muhtelif sahifeler.Ahmed Akgündüz, Osmanlı’da Harem, İstanbul 1995, s. 47-53. Safiye Ünüvar, Saray Hatıraları, İstanbul 1964. M. Anhegger (Eyüboğlu),Topkapı Sarayında Padişah Evi; Harem, İstanbul 1987, s. 29-31

BEZMÎÂLEM VÂLİDE SULTAN (Radiyallahu Anha)
(D.1807. 2 Mayıs 1853.İstanbul)

Sultan II. Mahmut'un hanımı ve Sultan Abdülmecid'in annesi, Hayır sahibi, Fakirlerin, Gariplerin yardımcısı, Peygamber(s.a.v)aşığı, büyük vakıflar sahibi, Allah dostu hanım Efendi.

Osmanlı Devleti Tarihine Damga Vurmuş En Güçlü 9 Valide Sultandan biridir.

Bezmiâlem Valide Sultan; 1807 yılında doğmuş, 2 Mayıs 1853 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Osmanlı Padişahı Mahmut'un ikinci hanımı ve padişah Abdülmecid'in annesidir.

Bezm-i Âlem "Dünya meclisi" anlamına gelen ilginç bir isimdir. 1807 yılında doğduğu, esirciler vasıtasıyla saraya cariye olarak alındığı, Gürcü kızı olduğu, iyi bir eğitimden sonra 1822 yılında Sultan II. Mahmud ile evlendiği, oğlu I. Abdülmecid'in 1839'da padişah olmasıyla Valide Sultan olduğu kaynaklarda belirtiliyor.

Genel kabul gören bilgilere göre soyu, Müslüman Kafkas kavimlerinden birinden gelmektedir. Abdülmecid tahta çıktığında 16 yaşında, kendisi de 32 yaşındaydı. Oğlunun hükümdarlığı döneminde, öldüğü tarihe kadar 14 yıl süreyle (1839-1853) Valide Sultan oldu.

Hayatını okuduğunuzda son derece cömert, şefkat ve merhametli olduğunu anlıyorsunuz. Yaşadığı sürece Osmanlı topraklarının birçok yerinde yüzlerce hayır eserleri meydana getirdi. Tesis ettiği vakıf eserlerinin devamlılıklarını sağlamak için yeni kurduğu vakıflar aracılığıyla onlara sürekli gelirler bağladı. Ayrıca harap olan veya tamamen ortadan kalkan pek çok hayır eserini de onarıp yeniden ihya ettirdi.

Hayırseverlik için yaptığı çalışmalardan dolayı sevilen ve saygı duyulan bir Valide sultan olarak tarihe geçmiştir.. (TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 6, sayfa: 108 *Bezmi Âlem Valide Sultan, Gürcistan Dostluk Derneği. "Bezmiâlem Valide Sultan, Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi". 6 Haziran 2012 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 31 Mart 2012.*)

Sultan Mahmud'un vefatından sonra, on altı yaşını henüz bitirmiş olan oğlu Abdülmecid tahta geçince Bezmiâlem de Vâlide Sultan ve Mehd-i Ulyâ-yı Saltanat unvanını kazandı (30 Haziran 1839). Daha çok Bezmiâlem Vâlide Sultan adıyla tanındı.

Tahta çıktığında Sultan Abdülmecid'in henüz çocuk denecek bir yaşta bulunması ve devlet işlerinde tecrübesiz oluşu, annesinin devlet ve hükümet işlerinde bizzat yol gösterici ve müessir rol oynamasına yol açtı. Vâlide Sultan hemen bütün hayatı boyunca bu rolünü başarı ile yerine getirdi. Padişahın memleket içindeki seyahatleri sırasında saray ve devlet işleriyle ilgilendi, gerektiğinde devlet ve hükümet erkânına emirler verdi, hatta resmî kabul ve ziyafetler de düzenledi.

Bezmiâlem Valide Sultan hakkında şöyle bir söylence anlatılır: Valide Sultan, yağmurlu bir günde faytonla saraya giderken, bir su birikintisinin içinde boğulma tehlikesiyle baş başa kaldığından çırpınmakta olan bir kedi yavrusu görür. Hemen faytonu durdurur ve titremekte olan yavruyu alır; üzerindeki suları elleriyle silerek ayaklarının arasına koyar ve onu büyük bir anne şefkatiyle ısıtmaya çalışır. Daha sonra saraya geldiklerinde kediyi güzelce doyurur ve ona gereken bütün ilgiyi gösterir. Böylece zavallı kediciğin ölümden kurtulmasına aracı olur.

Ölümünden sonra sevenlerinden biri, kendisini düşünde görür ve merakla sorar: ***"Valide Sultanım, siz dünya hayatında büyük hayır-hasenat sahibi bir kimseydiniz. Kim bilir Cenab-ı Hak, sizlere ne büyük ikram ve ihsanlarda bulunmuştur!"***

Valide Sultan şöyle yanıt verir: ***“Evet, yaptığım bu hayır ve hasenata karşılık Cenab-ı Hak bana büyük ikramlarda bulundu. Fakat asıl büyük ikramı, boğulmakta olan bir kedi yavrusuna gösterdiğim şefkat dolu hizmetimden dolayı bahşetti.”***

Ayrıca Bezmiâlem Valide Sultan’ın sık sık kullandığı mühründe kazanmış olan aşağıdaki beyitler, onun manevi kişiliğinin kaynağının peygamber sevgisi olduğunu ortaya koyan güzel bir örnektir:

***“Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl,
Muhammed’siz muhabbetten ne hâsıl?
Zuhûrundan Bezm-i âlem oldu vâsıl!”***

Bezmiâlem Valide Sultan, akıllı, tedbirli, şefkatli ve cömert bir kadın, kendini alkoymaya muvaffak olmuş seçkin bir kimse idi. Bu özellikleriyle Osmanlı tarihinde bir takım entrika ve desiseler yüzünden birçok fecaate sebep olan bazı kadınlardan tamamen ayrı bir şahsiyete sahiptir. Oğlu Abdülmecit’in israf ve gösteriş iptilasına bir ölçüde engel olabilmiş, gerektiğinde devlet işlerinde kendisine yardımcı olmuş fakat mevkiini hiçbir zaman kötüye kullanmamıştır.

Oğlunun padişahlığı sırasında devletin kendisine tahsis etmiş olduğu maaş ve diğer gelirleri fakirleri doyurmak, ihtiyaçlarını gidermek, rahmet ve şükranla anılmasına vesile olacak pek çok hayır eseri yaptırmak yolunda sarf etmiştir.

Bu arada tarikat erbabını gözetmeyi, tekke ve dergâhlara büyük ölçüde bağışlarda bulunmayı da ihmal etmemiştir. Bizzat mahalle aralarında dolaşarak fakir ve muhtaçlara yardım eli uzatması, yetim ve kimsesiz kızları evlendirmesi, borcunu ödemeye gücü yetmeyenlere ve hapse düşmüş kimselere malî ve nakdi yardımlarda bulunması, ince ruhlu, şefkat ve merhamet sahibi bir insan olduğunu gösterir.

Valide Sultanlığı sırasında yoksullara yardım eden, yoksulları eğitip hayata kazandıran Bezmiâlem Sultan, İstanbulluların sevgi ve saygısını kazanmıştı. Yoksulların yatıp tedavi edilmesi için yüz yataklı Gureba Hastanesi’ni yaptırdı. Ayrıca Bezmiâlem Valide Sultan Mektebi (İstanbul Kız Lisesi) ve Beşiktaş’ta büyük bir çeşme, Yahya Efendi dergâh ve mescidine eklerle Mekke ve Medine’de pek çok hayır işleri yaptırdı. Bu hayır eserlerinin giderlerini karşılamak için zengin vakıflar bağışladı.

VEFATI

Vâlide Sultan yakalanmış olduğu amansız bir hastalık sonucunda 2 Mayıs 1853 günü Beşiktaş Dolmabahçe Sarayı'nda vefat etti ve aynı gün Divanyolu'ndaki Sultan II. Mahmud Türbesi'ne defnedildi.

45 yaşında vefat ettiğinde geride kısacık ömrüne sığmayacak onlarca eser bırakmıştır: Sıbyan mektepleri, hastaneler, camiler, sebiller, çeşmeler, köprüler (Şimdilerde geçirdiği bir yangından sonra Haliç'e kaldırılan eski Galata Köprüsü de onun vakıf eserlerindendir.)

O öldüğünde, Garabet Balyan'ın mimarlığı altında inşaatına başlattırdığı Dolmabahçe Camii henüz bitmemişti. Camiyi oğlu Sultan Abdülmecid annesinin anısına 1855 yılında tamamlattırarak Bezmiâlem Valide Sultan Camii adı altında hizmete açtı. Cami zamanla Dolmabahçe Sarayına yakınlığı nedeniyle Dolmabahçe Camii olarak anılmağa başladı.

VAKIFLARI VE HAYIR ESERLERİ

Bezm-i âlem Vâlide Sultan, oğlunun saltanatının ilk on üç senesinde pek çok hayır eserleri yaptırdı. Merhametli, ince ruhlu ve hassas bir Osmanlı anası idi. Fakirleri besleyip kimsesizleri himaye ederdi. İstanbul'da şefkati, merhameti ve sürekli yardımlarıyla tanınıp çok sevildi. Ayrıca târihe mâlolan ve senelerce hizmet veren pek çok hayır müessesesi yaptırdı.

Bezmiâlem Valide Sultan ülkenin çeşitli yerlerinde pek çok hayır eseri meydana getirmiş, bunların devamlılığını sağlamak maksadıyla da gelir getiren çok sayıda emlak ve “nükûd-ı mevkûfe” bırakmıştır. Kurmuş olduğu vakıfların bir kısmı ile bunların akarları, 1840-1851 yılları arasında tanzim edilen ve on dört vakfiyeyi ihtiva eden 400 sayfalık bir vakıfnamede tespit ve tescil edilmiştir. Bu vakıfnamede belirtilenlerin dışında Valide Sultan'ın daha birçok hayratı vardır. Ayrıca harap olmuş veya tamamen ortadan kalkmış pek çok eseri de tamir ve ihya ettirmiştir. Hayır eserlerinden en önemlileri şunlardır:

Gurebâ-yı Müslimîn Hastanesi, Mekke'de Gurebâ-yı Müslimîn Hastanesi, Dârülmaarif (Valide Mektebi), Bezmiâlem Valide Mektebi, Bezmiâlem Sıbyân Mektebi, Bezmiâlem Sıbyân Mektebi (Yeşil Mektep), Dolmabahçe Camii, Gureba Hastanesi Camii, Galata Köprüsü, Beşiktaş-Maçka'da Valide Çeşmesi, Silivrikapı'da Uzunyusuf Mahallesi'nde Bezmiâlem Çeşmesi, Sultanahmet'te Üçler

Çeşmesi, Topkapı'da Bezmiâlem Çeşmesi, Gurebâ-yı Müslimîn Hastanesi Çeşmesi, Beşiktaş Cihannümâ Mahallesi'nde Bezmiâlem Çeşmesi, Tarabya'da Bezmiâlem Çeşmesi, Alibeyköyü'nde Bezmiâlem Çeşmesi, Silivrikapı'da Abdullah Ağa-Bezmiâlem Çeşmesi, Kasımpaşa'da Bezmiâlem Çeşmesi, Topkapı'da Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan Çukur Çeşme: Tamir, Galata Kulesi yanındaki Bereketzâde Çeşmesi: Tamir, Medine'de Bezmiâlem Sebili: Hz. Hamza Türbesi'ne giden yol üzerinde, Medine'de Bezmiâlem Sebili: Şam Kapısı'nın dış tarafında, Kerbelâ'da Bezmiâlem Sebili.

Valide Sultan, Kâbe-i Muazzama ve Ravza-i Mutahhara ile İstanbul'da ki Ebu Eyüp el- Ensari Vakfı'na da çeşitli hizmetler götürmüş ve değerli bağışlarda bulunmuştur. Sık sık kullanmış olduğu mühründe kazanmış olan aşağıdaki ibare, O'nun manevi şahsiyetini de ortaya koyan güzel bir örnektir.

VALİDE SULTAN'IN VAKFİYESİ

“Allah'ın rızasına dayanarak hayır maksadı ile sağladığım vakıflarım ve bu vakfiye eklerinde yazılı bulunanlar ahiret gününe kadar şartları ile icra oluna. Bu şartların Sultan Abdülmecid Han (oğlu) devrinde haleldar olması mümkün değilse de, herhangi bir devirde zikredilen vakıflarımın şartları tebdil ve tahrif edilirse buna sebep olanlar: ***“Her kim vasiyeti işittikten sonra onu değiştirirse, günah onu değiştirene aittir. Muhakkak ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, her şeyi hakkıyla bilendir.”*** (Bakara Sûresi, 181.) (İslâm Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, İslâmî ve Sosyal Açıdan Vakıflar, Doç. Dr. Ziya Kazıcı, Marifet Yayınları, 1983.)

VAKFETTİĞİ HASTAHANELER

Sultan'ın vakfettiği en önemli vakfı 1843 yılında gördüğü bir rüya üzerine yaptırdığı Bezm-i Âlem Gureba-i Müslimin hastanesidir. Son derece temiz ve nezih bir ortamda, ücretsiz tedavi edilen hastalar taburcu edilirken, geçimini sağlamak için hemen çalışmaya başlamasın diye bir miktar ücret de verilirdi.

Kayıtlara göre hastane Osmanlı döneminde vakfedilmiş sağlık kurumlarının en sonuncusuydu. 2000 yılında on yıllık süreyle SSK'ya devredilen hastahane bir müddet vakıf kimliğinden uzaklaştıysa da şimdi artık Bezm-i Âlem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi olarak hizmetine devam ediyor.

Bezm-i Âlem Sultan yukarıda ifade ettiğimiz mührüyle imzaladığı Hastane vakfiyesinde vakfını hukukî ve malî olarak kıyamete kadar devam ettirecek tedbirleri almış, vakfını değiştiren, bozan, buna sebep olanları Kur'ân'ın bir âyetine sığınarak Allah'a havale etmiştir. Sanırım ebed uykusundaki hanım Sultanın artık gönlü rahattır.

a)Hastahaneler;

1. Gurebâ-yi Müslimîn Hastahanesi. İstanbul'da Şehremini semtindeki Yenibahçe mevkiinde bugün de faaliyetini sürdüren bu hastahane, zamanına göre modern bir şekilde inşa ve teçhiz edilmiştir (4 Nisan 1845). “Hastahane” tabiri ilk defa bu müessesede kullanılmaya başlanmıştır. Adından da anlaşılacağı gibi burada müslüman ve erkek olmak kaydıyla sadece muhtaç ve kimsesiz “garipler”in parasız tedavi göreceği hususu vakfiye ve nizamnâmesinde şart koşulmaktadır. Vâlide Sultan, hastahänenin varlığının korunması ve hizmetin en iyi şekilde yürütülmesi için buraya zengin gelirli birçok vakıf bağışlamıştır.

Hastanenin yapılış sebebi, 1843 yılında İstanbul'da ortaya çıkan çiçek ve kolera salgınıdır. İstanbul'da mevcut sağlık kuruluşlarından Üsküdar Toptaşı'nda Nurbanu Sultan Bimarhanesi, Haseki Bimarhanesi, Süleymaniye Darüşşifası ve Fatih Darüşşifası'nın tamamen dolmasıyla birlikte yeni bir hastaneye ihtiyaç hissedilmiştir. Hastane, bu tarihten iki sene sonra, yani 4 Nisan 1845'te tamamlanarak Sultan Abdülmecid ve devlet ileri gelenlerinin de katılımıyla açılışı yapılmıştır. Daha önceki yıllara kadar darüşşifa, bimarhane, şifahane gibi isimlerle anılan bu tür vakıf sağlık kuruluşları için hastane tabiri ilk kez bu müesseseyle birlikte kullanılmıştır. Hastanenin resmî adı “Yenibahçe'de kâin Bezmiâlem Gureba-i Müslimîn Hastanesi” iken, halk kısa isimleri tercihle “Bezmiâlem Hastanesi”, “Valide Sultan Hastanesi”, “Gurebâ-i Müslimîn Hastanesi” adlarını kullanmıştır. Hastanenin giriş kapısının üzerine dönemin önde gelen şairlerinden Ziver Paşa tarafından yazılan kitabesinde şu ifadeler bulunmaktadır:

Şâh-ı devrân Hazret-i Abdülmecid Han'a olur Bezm-i Âlem nâm sultan mâder-i ulyâ-meâl

Eyleyüp ihyâ bu hastahânenin bünyânını Mevkiinde eyledi te'sis hayra bezl-i mâl

Tıbb-ı Calinos'dan tedbire hâcet kalmadı Hastagâna ola âb-ı hayat-efzâ zülâl

*Cism-i dünya buldu zâtıyla ilâc-ı afixet Hak tabib-i lütfun etdi
dâfi-i derd-i melâl*

*Gelse bîmârdan bulur elbet şifa bu câdde Havf-ı mürğ hastaya
vermez havâsı ihtimal*

*Valide Sultan'la Abdülmecid Hân'ı Hudâ Haşra dek kılsın
mezîd ömrle âsûde hâl*

*İki tarih oldu bir mısradâ Ziver âşikâr Hastahâne kıldı inşâ
Valide Sultan bu sâl 1261 H.*

Hastanenin açılışından iki sene sonra düzenlenen Bezmiâlem Valide Sultan Vakfıyesinde bir bölüm hastane ile ilgilidir. Bu bölümde, hastanede ücretsiz olarak sadece fakir, muhtaç ve kimsesiz garipler muayene edileceği, hastanenin gelir kaynakları, kadrosu, personele ödenecek maaşlar, tabiplerin sahip olmaları gereken özellikleri ve yatan hastalara verilecek yemekler açıkça belirtilmekte idi. 1847 tarihli bir iç tüzükle de hastanenin idari işlerine bakmak üzere bir nâzır (idare müdürü) atanmış, ayrıca hekimlerin ve cerrahların atanma ve görevden alınmalarının yanı sıra gerekli ecza, araç ve gerecin alınmasında saray hekimbaşısı yetkili kılınmıştır.

Hastanenin ilk kurulduğu zamanki kadrosu: 1 hastane müdürü 1 başhekim 1 ikinci hekim 1 birinci cerrah 1 ikinci cerrah 1 başeczacı 1 ikinci eczacı 1 sülûkçü (cerrah yardımcısı) 1 havanzen (eczacı kalfası) 2 kâtip 1 maaş dağıtım memuru 1 vekilharç (alım satım memuru) 4 aşçı 1 yamak 1 başhademe 30 hademe 1 berber 2 kapıcı olmak üzere 54 personelden meydana geliyordu. Zamanla ihtiyaç nispetinde personel sayısı artmıştır. İlk açıldığında 200 yatak kapasiteyle hizmet gören hastanenin ilerleyen tarihlerde ihtiyaçlar sebebiyle hem bina hem de kadro sayısında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

Hastanenin Osmanlı'nın son yüzyılında düzenlenen bir de yönetmeliği vardı. Bu yönetmelik *Cennet-mekân Bezmiâlem Valide Sultan Hazretlerinin Yenibahçe'de Kâin Gurebâ-yı Müslimîn Hastahânesi'ne Mahsus Talimatnâmedir* adıyla matbu olarak yayınlanmıştır. Bu yönetmelikte, hastanede görev yapan başhekimden kapıcıya varıncaya kadar bütün personelin vazifelerinin neler olduğu anlatılmakta, ayrıca hastaların ne şekilde hastaneye kabul edileceği, hastalara nasıl davranılacağı, yatan hastalara ne tür muamelede bulunulacağı, hasta ziyaretine kimlerin hangi günlerde gelebileceği gibi hususlara yer veriliyordu.

2. Mekke'deki Gurebâ-yi Müslimîn Hastahanesi. İnşasına Vâlide Sultan'ın sağlığında başlanan, ancak vefatından sonra yarıda kalan bu eser Sultan II. Abdülhamid tarafından tamamlanmıştır.

b) Mektepler.

1. Dârülmaârif (Vâlide Mektebi). Osmanlı Devleti'nde planı mektep olarak çizilip inşa edilen ilk büyük binadır. Rüşdiyeden daha üst seviyede üç yıllık tahsil veren ve değişik programla 20 Nisan 1850'de hizmete açılan bu mektep, hem devlet dairelerine memur kadrosu hazırlayan, hem de Dârülfünun'a "mukaddime ve mahreç" olmak üzere talebe yetiştiren bir müessese idi. Vâlide Sultan ayrıca bu mektep içinde bir litografya matbaası kurdurmuş ve kütüphanesine de 546 cilt değerli yazma kitap bağışlamıştır. İstanbul'da Sultan II. Mahmud Türbesi yanında (Cağaloğlu) bulunan ve günümüzde hâlâ ayakta olan bu mektepte 1933'ten bu yana İstanbul Kız Lisesi adı altında öğrenime devam edilmektedir.

2. Bezmiâlem Vâlide Mektebi. Beykoz Çubuklu'da yaptırılan bu mektep hakkında, Evkaf İdaresi tarafından kiraya verileceğine dair 15 Şubat 1332 (28 Şubat 1917) tarihli *Takvîm-i Vekâyî* 'de yer alan resmî ilân kaydından başka bilgiye rastlanmamıştır.

3. Bezmiâlem Sıbyan Mektebi. İstanbul'da Edirnekapı Molla Aşkî mahallesinde 1844'te üstü ahşap ve bir derslane ile bir hoca odasından müteşekkil olarak inşa edilmiştir.

4. Bezmiâlem Sıbyan Mektebi (Yeşil Mektep). Dârülmaârif Mektebi'nin yanında ve onunla birlikte 20 Nisan 1850'de açılmıştır. Dârülmaârif idâdîsi olarak kurulan bu mektebin asıl adı Yeşil Mektep'tir.

c) Camiler.

1. Dolmabahçe Camii (1853). İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nın yanında empire tarzında inşa edilen bu cami, Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın vefatından sonra oğlu Sultan Abdülmecid tarafından tamamlanmıştır.

2. Gureba Hastahanesi Camii (1845). Gurebâ-yi Müslimîn Hastahanesi'nin hemen yanında ve ahşap çatılı olarak inşa edilen bu cami, 1845'te adı geçen hastahane ile birlikte aynı günde ibadete açılmıştır.

d) Köprüler.

Galata Köprüsü (Cisr-i Cedîd veya Vâlide Köprüsü). Eminönü ile Karaköy'ü birbirine bağlayan bugünkü Galata Köprüsü'nün ilk kurucusu da Vâlide Sultan'dır. Köprü 1844'te ahşap dubalar üzerinde "sâbih" (yüzer) olarak yaptırılmış ve on sekiz yıl hizmet gördükten sonra günümüze kadar çeşitli tarihlerde yenilenmiştir.

e) Çeşmeler. Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın yaptırdığı veya tamir ettirdiği çeşme ve sebiller, geç devir Osmanlı hayır eserleri arasında önemli bir yer tutar. Bunlardan tesbit edilebilen on iki çeşme İstanbul'da, üç sebilin de ikisi Medine'de, birisi Kerbelâ'dadır.

1. Beşiktaş-Maçka'da Vâlide Çeşmesi (1255/1839). XIX. yüzyıl çeşme mimarisinin en güzel örneklerinden biri olarak halen ayaktaadır. Meydan çeşmeleri sınıfına giren bu âbidevî esere izâfeten bulunduğu mahalleye de Vâlideçeşme denilegelmiştir. Suyu Sultan II. Mahmud Bendi'nden iki masura (sonra dört masura olmuştur) alınarak bağlanmış (*Vakfiyye*, s. 20-21), daha sonra çeşmeye kadim Taksim suyu, bu da kesilince Hamidiye suyu verilmiştir. Vâlide Sultan, her türlü bakım ve onarımın sağlanması için gereken masraflarla görevlilere ödenecek maaşları karşılamak üzere birçok yerden emlak satın almış ve bunları çeşmeye vakfetmiştir (*Vakfiyye*, s. 12-13).

Kare bir plan üzerinde kurulan ve dört cephesinde dışbükey birer tekne taşı ve lüle bulunan çeşme tamamen mermer kaplama olup empire üslûbunda inşa edilmiştir. En üst tarafında dört cepheyi dolanan bir mermer silme ile bunun altında Sultan Abdülmecid'in tuğraları, yanlarda ise kıvrık dal motifleri ve defne yaprağı şeklinde çelenkler görülmektedir. Köşelerde mermer kaplamalardan yapılmış düz başlıklı pâyeler yer alır. Ayna taşı, çelenk şeklinde kabartma çiçekler ve bunun altında çapraz iki meşale ile rokoko tarzında süslenmiş olup üzerinde mermer kitâbe bulunmaktadır. Çelengin iç kısmındaki kıvrılmış yapraklar, aynı şekilde lüle deliğinin iki yanında da yatay olarak devam eder. Tekne taşlarının yanlarında yine tekne taşı şeklinde ikişer seki mevcuttur. Ana yola bakan kitâbesinde şair Şükrî'nin ta'lik hatla yazılmış beş beyitlik manzumesi yer alır. Tarih beyti şöyledir: "Şükriyâ târihini al gel sadâ-yı âbdan / Lûleden bu kevser âbı geldi cûyân eyledi."

Kitâbenin bulunduğu cepheye göre sol yüzünde bir tuğra ve bunun altında yine ta'lik hatla yazılmış Zîver Paşa'ya ait beş beyitlik diğer bir tarih kitâbesi bulunmaktadır. Bu kitâbenin son beytinin her iki

mısraında da tarih düşürülmüştür: “Revân kılsın şeh-i âfâka cûy-i nusretin sübhân / Bu semti Vâlide Sultân kıldı âb ile dil-şâd.”

2. Silivrikapı Uzunyusuf Mahallesinde Bezmiâlem Çeşmesi (1257/1841). Eski Lâlezar Camii sokağındadır. Kırkçeşme’den gelen suyu daha sonra kesilmiştir. Klasik üslûpta inşa edilen çeşmenin cephesi kesme taştandır. Bu haliyle XVI-XVIII. yüzyıla ait olduğu anlaşılan eseri Vâlide Sultan sadece ihya ettirmiştir. Kemerin hemen üstünde yer alan mermer kitâbenin ortasındaki oval bir çerçeve içinde Sultan Abdülmecid’in tuğrası bulunmaktadır. Ayna taşı sade, seki taşları kalındır. Çeşmenin altı beyitlik tarih kitâbesi Zîver Paşa’ya aittir ve ortada yer alan tuğranın iki yanına ta’lik hatla altışar mısra halinde yazılmıştır. Tarih beyti şöyledir: “N’ola Zîver kulu târîh-i tâmmın eylese işrâb / Getirdi âb-ı dil-cû çeşme yaptı Vâlide Sultân.”

3. Sultanahmet’te Üçler Çeşmesi (1259/1843). Üçler mahallesine adını veren ve bugün yerinde olmayan Üçler Çeşmesi’nin de bânisi Vâlide Sultan’dır. Kitâbesinden anlaşıldığına göre Bezmiâlem Vâlide Sultan, Abdülmecid’den önce dünyaya gelip küçük yaşlarda ölen Ahmed ve Mehmed adlarındaki iki oğlu ile on üç yaşında vefat eden Abdülhamid adındaki üçüncü oğlunun ruhlarının şâd olması için bu çeşmeyi yaptırmış ve adını da bu sebeple Üçler Çeşmesi koymuştur. Çeşmenin niçin yapıldığını anlatan Zîver Paşa’ya ait on beyitlik kitâbenin son üç beyti şöyledir: “Bu aynı yaptı nâmın kıldı Üçler Çeşmesi zîrâ / Zülâl-i cûdun üç taksîm edip evlâda ol Sultân // O üç şehzâdeye ey teşne-leb bu ayn-ı vâlâdan / İçip su oku üç İhlâs’la bir Fâtiha ol ân // Dedi Zîver kulu bu hayr-ı câriyi görüp târîh / Bu zîbâ çeşmeden âb etti icrâ Vâlide Sultân.”

4. Topkapı’da Bezmiâlem Çeşmesi (1259/1843). Sultan II. Mahmud’un “ruhunu ihyâ” için yaptırılmıştır. İlk yapıldığında Beşiktaş’ta Yıldız Saat Kulesi’nin karşısında, Yıldız Sarayı’nın duvarına yaslanmış durumda ve Taksim suyuna bağlı iken 1943-1945 yıllarında yerinden sökülerek o sırada Topkapı surları dışında yıkılmış halde bulunan Hüseyin Bey Çeşmesi’nin yerine monte edilmiş ve suya kavuşturulmuştu. Ancak 1957-1958 yıllarında meydanın tanzimi sırasında buradan da kaldırılarak 100 m. kadar ileride ve sur dışında, Edirnekapı’dan gelerek Maltepe’ye dönen yolun üzerindeki mezarlığın duvarı üstüne nakledilmiş, günümüzde yoldan 2-3 m. kadar yüksekte ve susuz kalmıştır.

Çeşme empire üslûbunda inşa edilmiş olup cephesi tamamen mermerdendir. Cephesinin yukarısında hiçbir üslûba uymayan garip bir tepelik bulunmaktadır. İki yanında ikişer buçuk metre kadar yükseklikleri olan birer mermer sütun (pâye) vardır. Tekne taşı bu sütunların kaideleri arasındaki boşlukta yer alır. Teknenin gerisindeki ayna taşı ise yüksek bir kemerle çevrilmiş, ortası alçak kabartma oluklu bir sütun üzerine konulmuş büyük bir küre kabartması ve bu küreyi çevreleyen ışıık huzmeleriyle süslenmiştir. Kitâbenin üzerindeki Sultan Abdülmecid'in kabartma tuğrası Cumhuriyet'in ilk yıllarında pek çok eserde olduğu gibi kazınarak silinmiştir. Ta'lik hatla yazılmış on beyitlik kitâbe Zîver Paşa'ya aittir; tarih beyti şöyledir: "Gevherin târîhini Zîver dedim içip suyun / Kevser olsun rûhuna Mahmûd Hân'ın bu zülâl."

5. Gurebâ-yi Müslimîn Hastahanesi Çeşmesi (1261/1845).

Bu çeşme, yine Bezmiâlem Vâlîde Sultan'ın hayır eserlerinden olan Yenibahçe'deki Gurebâ-yi Müslimîn Hastahanesi ile yanındaki cami için yaptırılmış ve bunlarla birlikte hizmete açılmıştır. Önceleri Kırkçeşme suyunun geçtiği Şehremini-Tatlıkuyu semtinden gelen suyu uzun zamandan beri kesilmiş durumdadır.

Empire üslûbunda inşa edilen çeşme tamamen mermer kaplamadır. Ayna taşı kabartma iki sütun arasına alınmış ve ortasına meşale şeklinde büyük yapraklı bir bitki motifi yüksek kabartma olarak işlenmiştir. Tavus kuyruğunu da andıran bu motifin kökü lüle kısmına rastlamaktadır. Tekne taşı ile iki yanındaki mermer sekili kısımların dış yüzlerinde papatyaya benzeyen çok yapraklı birer çiçek motifi bulunur. Kitâbenin üst kısmında görülen üçgen şeklindeki dekorlu bir kısmın içine Sultan Abdülmecid'in etrafı güneş huzmeleriyle çevrilmiş oval çerçeveli kabartma tuğrası yerleştirilmiştir. Bunun altında mermer bir silme, onun da altında kitâbe taşı yer alır. Kitâbe taşının alt kısmında ise ikinci bir mermer silme bulunmakta ve bunu ayna taşını çevreleyen iki yivli pâye taşımaktadır. Ta'lik hatla yazılmış Zîver Paşa'ya ait beş beyitlik kitâbenin tarih beyti şöyledir: "Zîver etsin def'-i illet nazmdan târîh-i tâm / Yaptı dil-cû mâder-i şâh-ı zamân aynü'-ş-şifâ."

6. Beşiktaş Cihannümâ Mahallesinde Bezmiâlem Çeşmesi (1262/1846). Serencebey caddesini takip eden Serencebey Yokuşu'nda, Anber Ağa Camii'nin yanında duvara yaslanmış olduğu ve bir haznesi ile kitâbesinin bulunduğu kaydedilen (bk. Yüngül, s. 44)

çeşme bugün yerinde mevcut değildir. Suyunun Taksim makseminden iki lüle olarak verildiğine dair bazı kayıtlar mevcuttur (*İSKİ Sular Defteri*, s. 39; aynı defterden naklen: Çeçen, s. 262). Eldeki bilgilerden 1957 yılına kadar yerinde durduğu ve suyunun da akmakta olduğu öğrenildiğine göre çeşmenin daha sonra yol açma veya diğer inşa faaliyetleri sırasında ortadan kaldırılmış olması muhtemeldir. Şair Şükrî'ye ait on dört beyitlik kitâbesinin tarih beyti şöyledir: “Vâdî-i hayretde herkes su ararken Şükriyâ / Nehr-i Kevser bunda cârî söyledim târîh-i tâm.”

Yine Anber Ağa Camii yanındaki Anber Ağa Çeşmesi'nin yaslanmış olduğu duvarda sonradan monte edildiği anlaşılan 1255 (1839) tarihli başka bir kitâbe daha bulunmakta ve üzerinde ta'lik hatla, “Şevketlü, mehâbetlü Sultan Abdülmecid Han efendimizin vâlideleri, ismetlü Bezmiâlem Vâlide ... [Sultan] hazretlerinin hayratıdır. Sene 1255” ibaresinin yazılı olduğu görülmektedir. Eğer “hayrat” kelimesinden kastedilenin çeşme olduğu kabul edilirse Serencebey Yokuşu'nda Vâlide Sultan'ın iki çeşmesi bulunduğu ve bu sonuncu çeşmenin de birincisi ile aynı âkıbete uğramış olduğu düşünülebilir; eldeki kayıtlar da bunu teyit etmektedir (*İSKİ Sular Defteri*, s. 39).

7. Tarabya'da Bezmiâlem Çeşmesi (1269/1852-53). Hayat Çeşmesi olarak da bilinen çeşmenin suyu Soğuksu menbaından gelmektedir. Mimari yönden önemli bir özelliği yoktur. Geniş ve yüksek cephesi kesme taştan yapılmıştır. Teknesinin iki tarafında uzun yalaklar vardır. Mermerden olan ayna taşının üzerinde ve tamir kitâbesinin her iki tarafında kabartma motifler bulunmaktadır. Çeşme duvarının üzerindeki Sultan Abdülmecid'e ait tuğranın hemen altında inşa edildiği yılı gösteren “1269” yazılıdır. Bunun altında yer alan Lutfî imzalı iki mısralık kitâbeden de Sultan II. Abdülhamid tarafından 1319 (1901-1902) yılında tamir ettirildiği anlaşılmaktadır: “Sâye-i Sultân Hamîd Hân'da / Oldu ma'mûr Bezmiâlem Çeşmesi.”

8. Alibeyköyü'nde Bezmiâlem Çeşmesi. Vâlide Sultan'ın eşi II. Mahmud'un “ruhunu ihyâ” için yaptırdığı bugün mevcut olmayan çeşmenin bir duvara monte edilmiş halde bulunan kitâbesinden inşa tarihini tesbit etmek mümkün değildir. Çünkü iki beyitlik kitâbe ortasından kırılmış ve yazıları yer yer tahrip olmuş durumdadır.

9. Silivrikapı'da Abdullah Ağa-Bezmiâlem Çeşmesi (1257/1841). Bâlâ Tekkesi civarında, Yeldeğirmeni sokağı ile

Silivrikapı Yağhanesi sokaklarının kesiştiği köşede yer almakta ve üzerinde daha sonra yapılmış olan ahşap bir ev bulunmaktadır. İlk bânisi, Bâbüssaâde Ağası Abdullah Ağa'dır. Zamanla harap olan çeşme Bezmiâlem Vâlide Sultan tarafından 1257 yılında esas üslûbu değiştirilmeden tamir ettirilmiştir. Vâlide Sultan'ın on dördüncü vakfiyesinden, suyunun devamlı akması için 20 kuruş maaşla bir su yolcu tayin edilmesinin şart koşulduğu öğrenilmektedir (*Vakfiyye*, s. 392). Zîver Paşa'ya ait olan yedi beyitlik tamir kitâbesinin tarih beyti şöyledir: “Güher-senc oldu Zîver feyz-i hâmemle bu târihim / Bu ayn-i pâki câri etti vâlâ mâder-i Hâkân.”

Çeşmenin daha sonra yeniden tamire muhtaç hale gelerek 1325 (1907) yılında II. Abdülhamid devrinde Saraylı Serfûrî Hanım'a “rahmet vesilesi” olmak üzere tamir edildiği, cephenin sağındaki tarih kitâbesinden anlaşılmaktadır: “Merhûme Saraylı Serfûrî Hanım'a vesîle-i rahmet olmak için ihyâ edildi / Fî Zilkade 1325.”

Cephesi kesme taştan yapılan ve çeşme-ev mimarisinin nâdir örneklerinden birini teşkil eden eser, klasik Türk çeşme mimarisindeki özgün biçimini günümüzde de korumuştur. Dikdörtgen bir niş şeridi ile çerçevelenmiş olan cephenin en üstünde ve nişin hemen altında, ortasında Sultan Abdülmecid'in tuğrası bulunan birinci tamir kitâbesi, onun sağ altında da ikinci tamir kitâbesi yer alır. Ortada sivri Türk kemeri ve bunun içinde mermer ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşı iki kısma ayrılmış olup üstteki kısımda su taşı konulacak bir oyuk vardır; alttaki kısımda ise musluk takılmış vaziyettedir. Tekne taşının her iki yanında seki kısmı yer alır. Çeşme önceleri Kırkçeşme sularına bağlı iken bugün musluğundan şehir şebeke suyu akmaktadır.

10. Kasımpaşa'da Bezmiâlem Çeşmesi (1257/1841). Hacıhüsrev mahallesinin doğu sınırını teşkil eden İplikçi Sokağı üzerinde ve Sahaf Muhyiddin Camii'nin (Kara İmam Camii) önündedir. Kitâbesinden Vâlide Sultan tarafından tamir ettirilmiş olduğu anlaşılan çeşmenin ilk bânisi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamakta, Sahaf Muhyiddin Camii'ne minber koyan ve yanında da bir sıbyan mektebi yaptıran Lâle Devri'nin meşhur kaptanpaşası Kaymak Mustafa Paşa'nın bir hayır eseri olduğu sanılmaktadır. (*Ayvansarâyî*, II, 12).

Çeşme barok üslûpta ve kesme taştan yapılmıştır. Üst kısmında demir desteklerin taşıdığı kavisli bir mermer saçak bulunmaktadır. Asıl çeşme cephesi dikdörtgen bir niş içine alınmış olup nişin kenarları

bükülmüş ip şeklinde işlenmiştir. En üstte kitâbe taşı yer almaktadır. Kitâbe taşının ortasında oval bir çerçeve içinde Cumhuriyet'in ilk yıllarında kazınarak silinen Sultan Abdülmecid'in bir tuğrası vardı. Tuğra madalyonunun üstünde bir perde saçak, altında ise çapraz iki zeytin dalı kabartması bulunmaktadır. Ta'lik hatla tuğranın iki tarafına dörder mısra halinde yazılmış olan Zîver Paşa'ya ait dört beyitlik kitâbesinin tarih beyti şöyledir: ***“Dedi târîh-i tâmmın çâker-i dîrînesi Zîver / Akıttı Bezmiâlem Sultân mâ-i aynü'l-Hak.”***

Kitâbenin altında ise kenarları dantel şeklinde derinliği az bir kemer ve kemerin köşe dolguları olarak da karşılıklı birer ayyıldız motifi görülür. Kemerin altında gayet uzun dikdörtgen şeklinde mermer bir ayna taşı vardır ve uçları mızrak, ortaları kemer şeklinde kıvrılmış barok üslûbunda kabartma yaprak motifleriyle süslüdür. Asıl tekne taşı yok olmuştur. Önceleri Taksim suyundan beslenen çeşmeye daha sonra şehir şebeke suyu bağlanmış, ancak 1982 yılında tekrar kesilmiştir.

11. Topkapı'da Fâtih Sultan Mehmed'in Yaptırdığı Çukur Çeşme. Fâtih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettiği gün Topkapı surlarından şehre girdikten sonra kapıya yakın bir yerde, bir çeşme yapılmasını emretmişti. Sonradan Çukur Çeşme ve Çarşı Çeşmesi diye şöhret bulan bu hayrat zamanla harap olmuş ve Turunçluk menbaından gelen suyu kesilmişti. Bezmiâlem Vâlide Sultan, kethüdâsı Mîr Hasan'ı bu çeşmeyi tamir ettirmekle görevlendirmiş ve çeşme 1851 yılında yeniden hizmete açılmıştır. Bugün ortadan kalkan çeşmeler arasında bulunan eserin tamir kitâbesi altı beyit olup Zîver Paşa'ya aittir. Üç kere 1267 tarihi düşürülen son beyti şöyledir: ***“Ebü'l-feth-i megâzî Hân Mehmed Çeşmesi için / Getirdi hayr edip bak âb-ı sâfi Vâlide Sultân.”***

12. Galata Kulesi Yanında Bereketzâde Çeşmesi

f) Sebiller.

1. Medine'de Bezmiâlem Sebili. Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın Medine'de Hz. Hamza Türbesi'ne giden yol üzerinde satın aldığı küçük bir arsaya, özellikle hacılar için on adet bakır maşrapası bulunan bir sebil yaptırmış olduğu vakfiyesinde kayıtlıdır. (*Vakfiyye, s. 205*).

2. Medine'de Bezmiâlem Sebili (1267/1851). Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın yukarıda zikredilen sebil yakınında ve Şam Kapısı'nın dışında Sebil Bahçesi diye bilinen bostan civarında, daha önce Vehhâbî istilâsı sırasında tamamen yıkılmış olan başka bir sebilin yerine “tarz-ı

nev üzre” daha büyük bir sebil yaptırdığı (8 × 6,5 zirâ) yine vakfiyesinden öğrenilmektedir. (Vakfiye, s. 357)

Zîver Paşa’ya ait iki beyitlik kitâbesinin tarih beyti şöyledir: **“Eylesin huccâc târîhim görüp Zîver du’a / Mâder-i Abdülmecîd Hân yaptı zîbende sebîl.”**

3. Kerbelâ’da Bezmiâlem Sebili (1263/1847). Vâlide Sultan’ın Kerbelâ’daki Hz. Hüseyin(r.a)’in türbesi avlusunda çok güzel bir sebil yaptırmış olduğu, Zîver Paşa’nın son beyti aşağıda verilen on iki beyitlik tarih manzumesinden öğrenilmektedir: **“Zevce-i Mahmûd Hân sultan-ı dînin mâderi / Bezmiâlem nâm sultân etti bak icrâ sebîl.”** (Âsâr-ı Zîver Paşa, s. 206; ayrıca bk. Yağlıkçızâde Ahmed Rifat, s. 109)

Bunlardan başka Bezmiâlem Vâlide Sultan’ın İstanbul’da ve ülkenin çeşitli yerlerinde tamir ve vakfetmiş olduğu pek çok hayratı mevcuttur. Bunlar arasında Terkos gölü ve civarı, yüzlerce dönüm tarla ve arazi, çiftlikler ve köyler, dükkânlar, hanlar, değirmenler, evler vb. zengin gelirli emlak ile muhtelif vakıflara ve hizmetlere sarfedilmek üzere tahsis etmiş olduğu büyük meblâğda “nukûd-i mevkûfe” sayılabilir.

Vâlide Sultan, Kâbe-i Muazzama ve Ravza-i Mutahhara (Türbe-i Nebvî) ile İstanbul’daki Ebû Eyyûb el-Ensârî Vakfı’na da çeşitli hizmetler (cüzhanlık, ferrâşlık, bevvâblık vb.) götürmüş ve değerli bağışlarda bulunmuştur. **Sık sık kullanmış olduğu mühründe kazanmış olan aşağıdaki ibare, onun mânevî şahsiyetini de ortaya koyan güzel bir örnektir: “Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl / Muhammed’siz muhabbetten ne hâsıl / Zuhûrundan Bezmiâlem oldu vâsıl.”**

BİBLİYOGRAFYA

BA, İrade-Dahiliye, nr. 9035, İrade-Meclis-i Vâlâ, nr. 23.131. Bezmiâlem Vâlide Sultan Vakfiyeleri, VGMA, Kasa, nr. 11, s. 12-13, 20-21, 205, 357, 392. Bezmiâlem Vâlide Sultan Vakıfları Fodla Defteri, VGMA, Kasa, nr. 44. Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti Bütçe Defteri, sene 1326, s. 95. Ayyansarâyî, Hadikatü’l-cevâmî’, II, 12, 21. Zîver Paşa, Âsâr-ı Zîver Paşa, Bursa 1313, s. 117-121, 128 vd., 147 vd., 203, 206, 305. Lutfî, Târih, VI, 3; VIII, 10, 71-72, 74 vd.; IX, 18, 26, 32. Mehmed Emin el-Mekkî, Hulefâ-i İzzâm-ı Osmâniyye, İstanbul 1318, s. 17, 52-53. Mir’âtü’l-Haremeyn: Mir’ât-ı Mekke, I, 726-728. Mehmed Râif – A. Bahri, Mir’ât-ı İstanbul, İstanbul 1316, I, 321, 468-471, 576. Yağlıkçızâde Ahmed Rifat, Lügat-ı Târihiyye ve Coğrafiyye, İstanbul 1299-1300, s. 109. Mehmed Zihni, Meşâhîrü’n-nisâ, İstanbul 1294, I, 122-123. Mehmed Ziyâ, İstanbul ve Boğaziçi, İstanbul 1336, I, 130-132. S. Celâl Antel, “Tanzimat Maarifi”, Tanzimat I, İstanbul 1940, s. 446-448. Konyalı, İstanbul Âbideleri, s. 20-21. Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, I, 258, 260,

264, 338; II, 77 vd., 189 vd., 193-195, 229.S. Nâzım Nirven, *İstanbul'da Fâtih II. Sultan Mehmed Devri Türk Su Medeniyeti*, İstanbul 1953, s. 75-76.Naci Yüngül, *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s. 42, 44 vd.M. Çağatay Uluçay, *Osmanlı Saraylarında Harem Hayatının İç Yüzü*, İstanbul 1959, s. 55-56, 112-113.a.mlf., *Haremden Mektuplar*, İstanbul 1956, s. 147-164.a.mlf., *Harem II*, Ankara 1971, s. 62, 65-66, 154.a.mlf., *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 120 vd.Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, İstanbul 1962-65, I, 36; II, 20.K. İsmail Gürkan, *Bezmiâlem Vâlide Sultan Vakfı Gureba Hastahanesi Tarihçesi*, İstanbul 1967.Vasıf Gündoğdu Artun, *İstanbul'da XIX. Yüzyıl Çeşmeleri* (mezuniyet tezi, 1968), İÜ Ed.Fak., İÜ Ktp., nr. 6072, s. 42-43, 45, 51-52, 88.Celâl Esad Arseven, *Türk Sanatı*, İstanbul 1973, s. 177-178.Türkiye Maarif Tarihi, I-II, 449-453.İSKİ Sular Defteri (Vakıf Arıtma Sular Müdürlüğü), s. 39.Kâzım Çeçen, *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, İstanbul 1984, s. 113, 145, 260 vd., 262.Bereket-zâde Çeşmesi (*La Fontaine de Bereketzâde*) (haz. İstanbul Şehri Muhibleri Cemiyeti), İstanbul, ts.A. Refik, "Sultan Abdülmecid Han'ın Sarayında (Doktor Spitzer'in Hatıratı)", TOEM, VI (1333), s. 599-622.Z. Melek, "Son Devirde Kadınlar Saltanatı", *Resimli Tarih Mecmuası*, II/15, İstanbul 1951, s. 633.Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Bezmiâlem Vâlide Sultan", a.e., IV/39 (1953), s. 2098 vd.Fazıl I. Ayanoğlu, "Vakıf Yapan Türk Kadınları", İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası, XXIX/1-2, İstanbul 1963, s. 7-9.Ertan Ünal, "İstanbul Çeşmeleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, V/7, İstanbul 1969, s. 38.Erdem Yücel, "Vakıf Yapan Kadınlar", a.e., VII/2 (1971), s. 45-49.İ. Hakkı Konyalı, "Bezmiâlem Vâlide Sultan Vakfiyeleri", *Yeni Asya*, İstanbul 8-11 Kasım 1973.J. Deny, "Vâlide Sultan", *İA*, XIII, 185. Peirce, Leslie P., *The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, Oxford University Press, 1993, ISBN 0-19-508677-5 (paperback).Bahadıroğlu, Yavuz, *Resimli Osmanlı Tarihi*, Nesil Yayınları (Ottoman History with Illustrations, Nesil Publications), 15th Ed., 2009, ISBN 978-975-269-299-2 (Hardcover).Meram, Ali Kemal, *Resimli Osmanlı Padişah Anaları*, *Toplumsal Dönüşüm Yayınları* (ottoman History with Illustrations, Toplumsal Dönüşüm Publications), 17th Ed., 2009, ISBN 975-7244-33-3 (Hardcover).

Bezmiâlem Valide Sultan'ın mührü

*“Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl
Muhammed’siz muhabbetten ne hâsıl
Zuhurundan Bezmiâlem oldu vâsıl”*

NENE HATUN (Radiyallahu Anha)
(D. Rumi -1270-M.1854. Erzurum. V.R.1371- M.22 Mayıs
1955.Erzurum)

Müslüman Türk kadınının kahramanlığının sembolü, şehit anası, Gazi, zor zamanlarında bile vakar ve haysiyetini koruyan, kimseye boyun bükmeyen “Nene Hatun”,

NENE HATUN KİMDİR?

Türk kadınının kahramanlığının sembolü "Nene Hatun"

Nene Hatun Hicri,1270 –Miladi.1854’ yılında Erzurum'un Çeperli köyünde dünyaya geldi. Babasının adı Hüseyin, annesinin adı Zeliha'dır. 93 Harbi sırasında Erzurum'da Aziziye savunmasına katılan, Rus işgaline karşı Erzurum'daki halk direnişinin simgesi hâline gelmiş Müslüman Türk kadın kahraman.

Rus akınlarına karşı Osmanlı cenahında muazzam bir direniş vardı. Plevne'de Osman Paşa, bugün bile akıllardan silinmeyecek bir mukavemet gösterdi. Kafkaslar ‘da ise Ahmet Muhtar Paşa'nın namı dört bir yana yayılmıştı.

Bütün bu direnişe rağmen Rusların ilerleyişi bir türlü durdurulamadı.

En sonunda Rus kuvvetleri batıda İstanbul-Yeşilköy (Ayestefanos)'a ve doğuda ise Erzurum'a kadar geldiler. İşte Nene Hatun'un bugün bile dillere destan olan hikâyesi de tam bu sırada başlayacaktı.

8 Kasım 1877'de Rus askerleri Erzurum'a doğru yöneldiler.

Aziziye savunması sırasında 20 yaşında olan Nene Hatun, köyünden eşi Nalbant Mehmet İbrahim Efendi ve kaynatası Sıhhiye Fatih Çavuşla birlikte oturmaktadır. Rus ordusunun Pasinleri' işgal edip Erzurum'a doğru ilerlemesi üzerine düşman işgali altında kalma endişesinden ötürü birçokları gibi eşi ile birlikte Erzurum'a göç etti. Erzurum Taş mescit Mahallesi'ne yerleşti. Rusların Deveboynu savaşından sonra Erzurum'un varoşlarındaki tabyaları da işgal etmesi üzerine 7 Kasım 1877 gününün gece yarısında, bölge halkından olan Osmanlı vatandaşı Ermeni çeteleri Erzurum'un Aziziye Tabyasına Türk askeri kisvesiyle girmeyi başarmışlardı. Tabyayı koruyan Türk askerlerini şehit ettiler.

Arkadan gelen Rus askerleri, hiçbir mukavemetle karşılaşmaksızın tabyayı ele geçirdiler. Baskından yaralı olarak kurtulmayı başaran bir er, şehir merkezine ulaşip kara haberi Erzurumlulara ulaştırdı. Sabah ezanından hemen sonra minarelerden şehir halkına duyuru yapıldı. ***"Moskof askeri Aziziye Tabyası'nı ele geçirdi." Vatanını seven,Allah'ını seven,cihada koşsun.Bugün namus günüdür."* Diye salalarla birlikte Cihad daveti yapıldı.**

Bu haber, Erzurum halkı tarafından, vatan savunması için emir telakki edildi.Kadın,erkek,genç,ihtiyar,yediden yetmişe herkes,Silâhı olan silâhını, olmayanlar; balta, tırpan, kazma, kürek, sopa ve taşları ellerine alarak Tabya'ya doğru koşmaya başladı. Kalan askerlerle birlikte halk Rus kuvvetlerine karşı saldırıya geçtiler.

Kadın - erkek tüm Erzurum halkı yollara dökülmüştü. Arif Bey'in senâ ettiği kahraman kadınların başında ise, henüz hayatının baharını yaşayan Nene Hatun geliyordu.

Nene Hatun, Aziziye'de Moskof'a indirdikleri unutulmaz darbeyi ve efsanevî mücadelenin destanlaşan anlarını şöyle anlatıyordu: ***"Muharebenin gürültüleri ile uyandık. Kocam baltasını kaptığı gibi dışarı fırladı. Biraz sonra bana dönerek; 'Ruslar tabyalara girmiş, sen çocuğa bak, arkamdan gelme. Biz, Rus'u durdururuz!'* dedi ve gitti...** Bütün memleketin boşaldığı, herkesin Rus'u karşılamaya,

vatanı kurtarmaya gittiği bugün, ben nasıl evde kalabilirdim? **“Bebem anasız büyür de, vatansız büyüyemez.” “Seni bana Allah verdi. Ben de O’na emanet ediyorum.”** Minik yavrumu Allah’a emanet ederek, evde bulunan satırı aldım ve sel gibi akan kalabalığa karışarak tabyalara doğru koşmaya başladım... Mecidiye Tabyalarını aşip düzlüğe indiğimiz zaman, düşmanın kulaklarımızı sağır eden tüfek ateşleri altında yaralanana, ölene bakmadan ileri atıldık...

“DÜŞMANI KOVDUK YA...”

Bazen satırla, bazen taşla vuruyor, önümüze çıkan her Rus’u devirerek tabyalara doğru ilerliyorduk. Asker kardeşlerimiz bir taraftan, biz bir taraftan tabyalara girdik... Bu arada tabyanın bir tarafında yaralı olan kardeşim Hasan’ı gördüm. Ağlayarak üzerine atıldım. Kardeşim Hasan ‘Abla ağlama, anamız bizi bugünler için doğurdu. Ben de dedem gibi şehitlik mertebesine yükselmeyi her zaman istemiştim. Düşmanı kovduk ya, gayrisına gam yemem!’ dedi ve gözlerini bir daha açmamak üzere yumdu...”

8-9 Kasım da Erzurumlular, ölüme gittiklerini bildikleri halde, Aziziye Tabyasına doğru koşuyordu. Tabyaya yerleşmiş olan Rus askerleri, gelenlere yayılım ateşi açtı. Ön sıradakiler o anda şehit oldular. Arkadakiler, geri çekilmek yerine daha bir kararlı ve hızlı olarak ileri atıldılar. Demir kapılar kırılıp içeri girildi. Boğaz boğaza bir savaş başladı. Mükemmel silâhlarla donanmış Moskof ordusu, baltalı - tırpanlı, taşlı - sopalı eğitimsiz halk karşısında ancak yarım saat tutunabildi. 2300 Moskof öldürölüp, Tabya geri alındı. Türkler, 1000 kadar şehit vermişlerdi.

Hemen yaralıların tedavisine başlandı. Nene Hâtun da yaralıları arasındaydı. Fakat o yarasına aldırıyor, evindeki bebeğini unutmuş, diğer yaralıların kanını durdurabilmek, yaralarını sarmak için çırpınıyordu. Nene Hâtun böyle bir ortamda tanındı ve saygı ile sevil di.

O’nun, vatan için gece başlayan mücadelesi, tüm düşman Erzurum’dan kovuluncaya kadar devam etti. Erzurum’un her karış toprağında cephan e taşıyarak, yaralılara hemşirelik yaparak, yemek pişirerek, su dağıtarak, hizmetten hizmete koşarak destanlaştı. Gazi Ahmet Muhtar Paşa’nın zaferinde Nene Hatun’un ve O’nun vatan aşkını paylaşan sivil insanların da payı vardı.

YILLAR SONRA

Savaştan sonra da Nene Hâtun, destan kahramanlarına yaraşır bir asaletle yaşadı. Kendisini ziyaret eden NATO Orduları Başkomutanı Amerikalı General Matthew Ridgway'in Erzurum'da Nene Hatun'u cesaretinden dolayı elini öpmüş, kahraman Türk kadınının vatanı için tüm fedakârlığı yapabileceğini gösteren Nene Hatun isminin çok daha fazla tanınıp bilinmesini sağladı.

NATO'da görevli Amerikalı subayın bir sorusuna: **"O zaman vazifemi yapmıştım. Bu gün de ilerlemiş yaşıma rağmen aynı hizmeti, daha mükemmeliyle yapacak güç ve heyecana sahibim."** cevabını vermişti.

Osmanlı tarihinin en önemli savaşlarından 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı açısından iç ve dış ihanetlerle büyük bir mağlubiyetle sonuçlanmıştı.

Söz konusu dönemde Rus ordusunun Ermenilerin yardım ve desteğiyle gece yarısı bir baskınla aldığı kent merkezi yakınındaki Aziziye Tabyaları, Erzurum halkının da yardımıyla yapılan karşı baskınla Ruslardan geri alınmıştı.

Bu Osmanlı Rus savaşının Doğu Cephesindeki en önemli başarısı Erzurum'daki Aziziye zaferi dir. **"Bu zafer, asker ile halkın birlikte kazandıkları önemli zaferdir. Diğer taraftan bu zafer bir bakıma kadın ve çocukların zaferidir.** Nitekim zaferden sonra Erzurumlulara bizzat teşekkür eden dönemin padişahı Sultan 2. Abdülhamit Han, 12 Kasım 1877 tarihinde **'Haysiyetli ve Onurlu Erzurum Ahalisine Telgraf'** başlığıyla bir telgraf göndererek halkın onurlu duruşunu takdir etti."

Göğüs göğüsse geçen bir muharebe sonunda Ruslar, Aziziye Tabyasından ölü ve yaralılarını bırakarak kaçtılar.

Fakat Nene Hatun'un fedakârlıkları 93 Harbi ile sınırlı kalmadı.

Cumhuriyet döneminde **"Kırk göz"** soyadını alan, Nene Hatun'un 4 erkek, (Yusuf, Nazım, Abdurrahman ve Musa), ikisi kız (Asime ve Nevriye) altı çocuğu olmuştur.

93 Harbi sonrasında Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı derken oğullarından ikisini de cephede şehit verdi. Fakat Nene Hatun ve onun hikâyesi esasında 1937 yılında, 93 Harbi gazileriyle yapılan bir röportaj vasıtasıyla tanındı. O günden sonra da asla unutulmadı.

HAYATININ SON ZAMANLARI

Geçim sıkıntısı çeken Nene Hatun, 1943 yılında ulusal kadın kahramanlardan Nâme Hanım ile birlikte cumhurbaşkanına bir dilekçe yazarak yardım istemiştir.

Nene Hatun, 1952 yılından itibaren Aziziye Anıtı yapılması çalışmaları sırasında yeniden gündeme geldi. 9. Kolordu Komutanı Korgeneral Refik Koraltan ve karargâhı Erzurum'da bulunan Üçüncü Ordu'nun Komutanı Nurettin Baransel Paşa, dönemin belediye başkanı, Erzurum valisi ile TBMM'nin Nene Hatun'a sahip çıkmıştır. 1952 yılında 30 Ağustos Zaferi kutlamalarında kendisine "3. Ordunun Nenesi" unvanı verildi. Türk Kadınlar Birliği'nin girişimi ile Türkiye'de ilk defa Anneler Günü'nün kutlandığı 8 Mayıs 1955 yılında Birlik kendisine "Yılın Anası" unvanı verdi.

İlk çocuğu Nazım'ı ve sonradan doğan iki oğlunu 1. Dünya Savaşı'nda şehit veren Nene Hatun, yakalandığı soğuk algınlığı ve zatürre nedeniyle kaldırıldığı Erzurum Numune Hastanesinde 22 Mayıs 1955'te, **101 yaşındayken** vefat etti. Cenazesi, resmi törenle Aziziye Şehitliği'ne defnedilmiştir.

Nato Orduları komutanı Ridgway'in bu ziyaretinden yaklaşık bir yıl sonra ABD'de Saturday Evening Post gazetesinde yazdığı makalede Nene Hatun hakkında şu görüşleri yazdı:

"1952 Eylül ayında o sırada 97 yaşında bulunan dermansız ihtiyar bir kadıncağızı ziyaret maksadıyla buradan çok uzaklarda mütevazı bir eve gitmiştim. 1877 Kasım ayında Nene henüz birkaç aylık çocuğunun annesi, 22 yaşında genç bir kadındı. Rusya ile Türkiye harp halinde idiler.

Bir Rus piyade alayı Erzurum'u henüz kuşatmamıştı. Şehirde bulunan az sayıda Türk kuvvetleri son bir gayretle tutunmaya çalışıyorlardı. Şehir sakinleri Türk kumandanına gitmişler ve ileri gelenleri vasıtasıyla şehirde bulunan kadın erkek genç ihtiyar herkesin istilacıları imha etmek için bir gece baskını konusunda kendisine yardıma hazır olduklarını söylemişlerdi.

Komşuları, Nene Hatun'a bu işe katılmamasını söylediler çünkü onun yeri bebeğinin yanıydı. Nene, 'hayır' diye cevap vermişti. 'Bu bebeği bana Allah verdi, ona Allah bakar. Ben de onu Allah'a emanet edip sizinle baskına iştirak edeceğim.' O gece erkekler kadınlar ve hatta çocuklar tırpan, bıçak ve sopalarla silahlanıp Rus

kuvvetlerine hücum etmek için askere katıldılar. Taarruz muvaffak oldu ve Rus alayı imha edildi."

Ridgway'in Nene Hatun'u ziyaretinden sonra ***"Birçok millet kahramanlarını sadece kahramanlık sanatı olan ordularının içinde arar ve ancak böylelikle bulur. Türklerde ise hakiki kahramanlar akla gelmeyen mütevazı köşelerin iddiasız sakinleridir çünkü onlar kahramanlık iddiasında da değillerdir. Buna ihtiyaçları da yoktur çünkü kahraman olarak yaratılmışlardır. Nene Hatun'un elini bu hisle öpüyor ve onu tanımış olmaktan iftihar ediyorum."*** ifadelerini kullandığının kayıtlara geçtiğini belirtti.

Biz, Osmanlı'yı gerektiği gibi bilmiyoruz, tanımıyoruz, araştırmıyoruz. Ama onun hakkında doğru-yanlış, çok çeşitli hükümler verebiliyoruz. Hâlbuki geçmişimizi iyi bilmeden bugünü ve geleceği yaşamak, bilmek, değerlendirmek hem yanlış, hem eksik bir yöntem oluyor. Oysa yarınlara ulaşırken geçmişin tüm olayları, yol gösterici, örnek verici olarak bize gereklidir. Nene Hatun gerçek bir karakter. Bir kadın kahraman. Onun yaşamı ve yaptıkları muhteşem tarihimizden sadece bir kesit. Ama bu kesitte Nene Hatun'un yaptıkları, yaşadıkları insanı şaşırtacak bir çizgide.

OĞLUNU ÇANAKKALE'DE ŞEHİT VERDİ

Savaşarak Erzurum'a giremeyen Ruslar, daha sonra anlaşma yoluyla şehre girdiler ve kısa süre sonra da yine anlaşma gereği şehirden çıkmak zorunda kaldılar. Fakat 93 Harbi sonunda Kars ve Ardahan Ruslar'a bırakıldı. Bu iki serhat şehri bir daha ancak, Doğu Fatihi unvanına da sahip Kazım Karabekir Paşa tarafından, 1918 yılı bahar aylarında kurtarılabildi. Nene Hatun ve ailesi, savaştan sonra Çeperli'ye dönmediler, Erzurum'a yerleştiler. İlerleyen yıllarda eşini ve diğer yakınlarını kaybeden Nene Hatun, yaşamını çocuklarıyla devam ettirdi. Son büyük acıyı Çanakkale Harbi'nde oğlu Yusuf'u şehit vererek yaşadı. 1916 yılında Rus işgaline uğrayan Erzurum'da, 1917 yılında başlayan ve 1918 yılı şubat-mart aylarına kadar devam eden, Ermeniler tarafından gerçekleştirilen Müslüman soykırımının da şahidi oldu, Nene Hatun. Cumhuriyetle birlikte Nene Hatun, artık bir daha savaş yüzü görmedi, ancak bu kez de fukaralığın pençesinde bir yaşama mahkûm oldu. Belediyeden aldığı ekmek yardımıyla ayakta kalmaya çalıştı yıllarca. Bu istihkakının kesilmesi üzerine, yakınındakiler, TBMM'ye bir dilekçe yazarak, kendisinin savaş gazisi olduğunu, yeniden ekmek

verilmesi için belediye nezdinde tavassut istediler. Nene Hatun, 22 Mayıs 1955 günü vefat etti.

1943 yılında Nene Hatun'un kendi zor hayat şartlarını anlatan Devlete yazdığı dilekçesini bulduk. Bu dilekçede Nene Hatun, maddi durumunun ve sağlığının hiç iyi olmadığını söylüyor.

1953'de kendisine 170 lira maaş bağlandığını görüyoruz. O günkü Resmi Gazete'ye ve maaş bağlanmasına dair Türkiye Büyük Millet Meclisi belgelerine baktığımızda Nene Hatun'un Rumi Takvime göre 1270 yani 1854 doğumlu olduğunu tespit ettik. Nene Hatun'un nüfus kayıtları da bunu teyit etmektedir. **Türk kadınının kahramanlığının simgesi Nene Hatun 101 yıl yaşamış**" Nene Hatun'un mezar taşında yer alan ve 1857 yazan doğum tarihinin 1854 olarak değiştirilmesi gerektiğini düşünüyoruz." (*Erzurum Teknik Üniversitesi (ETÜ) Rektör Yardımcısı ve tarihçi Prof. Dr. Murat Küçükuğurlu, Nene Hatun'un Türk tarihi açısından önemi.*)

II.Dünya Savaşı sırasında da birçok zorluklar, geçim sıkıntıları çekmişti. 1952 yılında kendisine '3. Ordunun Nenesi' unvanı tevcih edildi. 1955 yılında hayata veda etikten sonra da cenazesi, direnişinin sembolü olan yere yani Aziziye Şehitliğine defnedildi.

BİBLİYOGRAFYA

BA, *Yıldız Hususi Evrakı*, nr. 159/33.BA, *Sadâret Resmî Mâruzat*, nr. 2/12, 2/13.BA, *Bulgaristan-İrade*, nr. 180.BA, *Yıldız-Esas*, nr. 141-368-126-X; nr. 36-145-142-XI; nr. 36-147-142; XI; nr. 36-158-142-XI; nr. 36-169-141-XII; nr. 18-94-/5-94-44; nr. 18-94/8-94-44; nr. 1894/9-94-44; nr. 18-94/19-94-44.BA, *Bâbüâlî Evrak Odası*, nr. 961, s. 79-81.Muâhedât Mecmuası, *İstanbul* 1298, IV, 202-206.Mir'ât-ı Hakikat (Miroğlu), s. 282-498.Ali Fuad [Erden], 1293-1294 *Osmanlı-Rus Seferi*, *İstanbul* 1326.Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye* (nşr. Bekir Sıtkı Baykal), *Ankara* 1987, s. 1-37.Osman Nuri, *Abdülhamîd-i Sâni ve Devr-i Saltanatı*, *İstanbul* 1327, I, 211-336.Fevzi Kurtoglu, 1877-1878 *Türk-Rus Harbinde Deniz Hareketleri*, *İstanbul* 1935.W. E. D. Allen – P. Muratoff, *Caucasian Battlefields*, *Cambridge* 1953, s. 105-217.F. W. von Herbert, *Plevne Müdafaası* (trc. Nurettin Artam), *İstanbul* 1954.Yulug Tekin Kurat, *Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği*, *Ankara* 1968, s. 22-68, 148-150.a.mlf., “1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nin Sebepleri”, *TTK Belleten*, XXVI/103 (1962), s. 567-592.Bilâl N. Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri*, *Ankara* 1968, I, 109-356.Mehmed Ârif, *Başımıza Gelenler* (nşr. Nihat Yazar), *Ankara* 1972, s. 1-432.Rifat Uçarol, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa, İstanbul* 1989, s. 58-99.a.mlf., 1878 *Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması*, *İstanbul* 1978.Bekir Sıtkı Baykal, “93 Harbi Esnasında Muhtelif Tavassut ve Sulh Şâyiâ ve Teşebbüsleri”, *TTK Belleten*, V/19 (1941), s. 351-392.a.mlf., “Doksanüç Harbi Arifesinde Osmanlı Devleti ile Büyük Devletler Arasındaki Münasebetler”, *DTCFD*, III/2 (1945), s. 183-192. Uzunyaylı, M. Talat, *Nene Hatun (Biyografi)*, *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, *Erzurum* 205

TARİHTE BİRÇOK KONUDA EN ÖNDE YER ALMIŞ MÜSLÜMAN HANIMLAR

Bazı İslam düşmanlarının tam aksine, Müslüman kadınlar tarihte oldukça yer edinmişler. Eğitimciler, âlimler, muhaddiseler, sûfiler, hatipler, vaizler, mücahit kadınlar, hayırseverler, şairler, edebiyatçılar ve yöneticiler arasında yer alan Müslüman kadınlar aslında yabana atılır gibi değil.

Müslüman kadınlar arasında sosyal hayatta da itibar sahibi olup kabul gören ilk kişiyi Peygamber(s.a.v)Efendimizin ilk eşi Hz. Hatice(r.anha) olarak görmek yanlış olmaz. Soyu, karakteri, ticaret alanındaki itibarının yanında Efendimizin(s.a.v)ilk danışmanı da sayılabilir. Hz. Hatice. Hz. Ayşe (r.anhüma)validelerimiz ise dini bilgileri nakil işinin yanı sıra insanları eğitmesi ve döneminin siyasi meselelerine dahil ile de sosyal alanda ağırlığı olan kadının ilk örneği sayılabilir.

Sahabe'den ise ilk İslâm şehidi Hz. Sümeyye, Ümmü Eymen Bereke, Ümmü Seleme, Hz. Fatıma, çarşı müfettişliği yapan Semra binti Nuhayk,(radiyallahu anhüma) sağlık ve idarecilik konusunda kendini kabul ettirmiş, Hz. Ömer(r.a) tarafından çarşı idaresi sorumlusu yapılan Şıfa binti Abdullah ilk akla gelenler.

Bunun yanında bilfiil savaşlara katılan, su taşıyıp, hemşirelik yapan hatta savaşan ilk Müslüman kadınlar yine sahabeden çıkıyor. Safiye binti Abdülmuttalip, Ümeyye binti Kays, Ben-i Gıfar kabilesi kadınları, Azde bint el Haris, Kara Şüvari de denilen Havle bint el Ezver bunlardan.

Hz. Nuseybe binti Kaab el Ensariye (r.anhüma)ise Hz. Peygamberin ***“Uhud savaşında sağa ya da sola nereye dönsem onu savaşırken gördüm”*** diyerek cesaretini övdüğü bir sahabe kadınıdır. Erkeklere has bir alandaki mücadeleleri bunlarla sınırlı değildir. Ayşe el Mahzumiye ise surlarına tırmanıp, şehrin kapısını açarak Tarık Bin Ziyad'ın Kordoba'yı fethetmesini sağlar.

Abbasi, Türk, Fars, Moğol ya da Hintli Müslüman kadınlar içerisinde de tarihte siyasi alanda söz sahibi olmuş pek çok isme rastlanır.

Hayır, sever hanımlar içinde ise Melik Şah'ın eşi Türkan Hatun, Cihangir Şah'ın eşi Nur Cihan, Fatıma Fehriyye, Bağdat'ı ihya eden Benefşe er Rumiye, Bezm-i Âlem Valide Sultan ve vakıflar kuran

Osmanlı hanım sultanları, kendi zamanında (8. yy) dünyanın en güçlü kadını olan Halife Harun Reşid'in eşi Zübeyde binti Cafer-i Mansur yaptıkları büyük hayırlar hatta reformlar ile tanınan etkin Müslüman kadınların en başında gelen bazıları.

İlim ve fazilet sahasında ise sahabe ve tabiin kadınlarından sonra Rabia binti Müevved, Ümmü Atiye, Seyyidet Nefise, Ayşe binti a'd, Fatıma binti Kays, Hafsa binti Şirin ilk akla gelenlerden bazıları. Velede binti Müstakfi, Meryem binti Osman,şiir alanında söz sahibi olmuş kadınlardan.

Rabia t-ül Adeviyye ise büyük âlimlerin bile kendisinden faydalandığı kadın evliya olarak tarihte yer alır.

Son yüzyılda Mısırlı Zeyneb el Gazali, yazar Meryem Cemile, Uluslararası Müslüman Kadınlar Birliği Genel sekreteri Hatice Haface, İslamî Sosyal Servisler alanında dünya çapındaki isim Şahine Sıddıkî, Akademisyen ve aktivist İngri Mattson, Sosyal Bilimler ve ekonomi uzmanı akademisyen Maha Genaidi son dönemlerin en etkin ve popüler Müslüman kadınları arasında ön plana çıkan isimler.

Cumhuriyetin ilanından bu yana yaklaşık bir asır geçti. Bu bir asra damgasını vurmuş kaç “önder kadın” ismi sayabilirsiniz? Mesela on şair sayabilir misiniz?

Oysa Osmanlı'da divan edebiyatı kaynaklarına geçmiş birçok kadın şair var. Size ilk aklıma gelen isimleri sayayım: **Zeynep Sultan** (15. yüzyıl divan şairi), **Mihri Hatun** (aynı dönem), **Anı Hatun** (ö: 1710), **Fıthat Hanım** (ö:1780), **Leyla Hatun** (1848), **Şeref Hanım** (1861), **Âdile Sultan** (II. Mahmud'un kızı), **Feride Hanım** (d: 1837), **Tevhide Hanım** (d: 1847), **Hatice Nakiye Hanım** (d: 1846), **Sırrî Hanım** (d: 1814), **Münire Hanım** (d: 1825), **Fıtnat Hanım** (öl: 1780), **Habibe Hanım** (ö: 1890), **Hasibe Maide Hanım** (d: 1830), **Hatice İffet Hanım** (ö: 1860), **Nigâr Hanım** (d: 1856), **Makbule Leman Hanım** (d: 1865), **Şükûfe Nihal Hanım** (d: 1896)...

Rahmetli **Cemil Meriç** hocam, “**Mecmua hür tefekkürün kalesidir**” derdi. Günümüzde salt kadınlar tarafından çıkarılan ve ilimden-irfandan, sanattan-edebiyattan bahseden, “**hür tefekkürün kalesi**” anlamında ciddi kaç dergi var? Hemen hemen hiç!

Gelin bir de Osmanlı asırlarında “**kadın dergileri** ”ne bakalım...1883'te, **Arife Hanım** tarafından, sadece kadınların yazı

yazdığı “**çiçek yeri, çiçek bahçesi**” anlamına gelen “**Şükûfezâr**” isimli kadın dergisi çıkıyor.

1885’te “**cömertlik, mertlik, yiğitlik**” anlamına gelen “**Mürüvvet**” isimli haftalık dergi yayınlanıyor.

1894’de “**Malûmat**” isimli kadın dergisi İstanbul’da yayınlanmaya başlıyor. Dergide edebiyat başta olmak üzere ahlak, sanayi gibi konulara yer veriliyor.

1893’te kadınları üretmeye çağıran ilk “**kadın gazetesi**” çıkıyor. Aile, sağlık ve eğitim konularına değiniliyor.

1908 yılında “**Demet**” isimli kadın dergisi yayına başlıyor. İlmi, siyasi ve eğitim meselelerine eğilen yazılar yayınlıyor. Ünlü Osmanlı kadınlarını tanıtıyor.

Söyler misiniz **bugün “moda”, “cilt bakımı”, “güzellik sırları”, “estetik ameliyat”, “zayıflama”, “makyaj hileleri”** dışında konulara da yer veren kaç ciddi kadın dergimiz, gazetemiz ve televizyonumuz var?

Televizyonlardaki “**kadın**” programları bile belli bir zekânın altına hitap etmiyor mu? Bunların hayata ne katkısı var?

Cumhuriyet “**sonsuz özgürlük**” ve imkân vermiş de acaba neden kadın şair, kadın yazar, kadın doktor, hukukçu, mühendis, mimar, âlim, siyasetçi, tarihçi yetişmemiş? Bu konuda **Atatürk** döneminden beri yapılan “**pozitif ayırımcılık** ve “**kadın kotası**” bile fazla bir işe yaramamış görünüyor?..

Dahası da var: Bir karşılaştırma yaparsanız göreceksiniz ki, Osmanlı haremünde yetişen **Sultan Hanımlar, cumhuriyet döneminin “first lady”lerinden çok daha özgür, kültürlü, görgülü, iradeli, zarif, nazik ve beceriklidir...**

Hareme giren bazı Avrupalı kadınlar tarafından sultanların zarafeti övüle övüle bitirilememiş, hatta Avrupalı kraliçe ve prenseslere örnek gösterilmiştir. Bir kere lisan biliyorlar. El işlerinin hemen her türlüünü yapıyorlar. Enstrüman çalıyorlar. Bir kısmı hattat, bir kısmı şair, bir kısmı müzehhip, bir kesme ebrucu, pek çoğu hafız...

Cumhuriyet Türkiye’sinde bu kadar donanımlı kadın bulmak oldukça zordur. O zaman sürdürülen kadın politikalarında bir “**hata**” aramak lâzım... Bence “**kadın**” konusunda en büyük hatamız, inancın, geleneklerin ve fitratın dikkate alınmamasıdır! **Batı gibi olursak başarırız**” denmiş, kolayına kaçılmıştır.

Sonuçta **“Batılılara benzer”** tipler üretilmiş, fakat şekilden öteye geçilememiştir.

DÜNYADA VE AHİRETTE GERÇEK SAADET İSLAM’I HAYATIMIZA NAKŞETMEKTİR.

İslam ilk ve son dindir. Bütün Nebi ve Resuller insanları Allah’u Zülcelâl’in dinine davet etmişler, güzel örnek olmuşlardır. Allah’a ve Peygamberlerine itaat edenler, genç ihtiyar, kadın erkek, amir memur, ağa paşa, vezir sultan şu gök kubbede hoş bir seda bırakmış, güzel örnek olmuşlardır. Bugün bile bu mübarek insanların bıraktığı sadakai cariyelerini anarak, rahmetle yâd ediyoruz.

Peygamber(s.a.v)Efendimiz döneminden itibaren kadınlar, İslâm dininin sonraki nesillere doğru bir şekilde aktarılması için büyük gayret sarf etmişlerdir. Her zaman aynı düzeyde olmamakla birlikte özellikle VII-X. (XIII-XVI.) asırlar arasında pek çok kadın muhaddis, küçük yaştan itibaren ilim hayatında yer almış, sadece kendi evlerinde ailesine ve akrabalarına ya da yakın çevresine değil cami, medrese ve dârühadislerde civar şehirlerden çok sayıda öğrencinin katıldığı ve içlerinde erkeklerin de bulunduğu meclislerde hadis dersleri vermiş, az da olsa eser telif ederek çoğunlukla da talebe yetiştirerek hadis ilminin gelişmesine katkı sağlamışlardır.¹ Hatta âlf isnatla herhangi bir cüz ya da kitabın rivayetine sahip olan bazı kadın muhaddisler, aynı dersi verebilecek pek çok meşhur muhaddis bulunmasına rağmen başka şehirlere, icâzetine sahip olduğu kitabı rivayet etmek üzere davet edilmişlerdir. Kadınların ilim hayatına aktif olarak katıldığını gösteren en güzel örneklerden biri camilerdeki eğitim öğretim faaliyetleridir.

Müslüman bilim insanları ilk asırlardan beri bilimsel faaliyetlere önem vermiş; kadın-erkek, Müslüman-gayrimüslim farkı gözetmeksizin ilmî çalışmaları desteklemişlerdi. Ne var ki kaynaklarda kadınların ilmî konulardaki katkıları erkekler kadar zikredilmez. Özellikle İslam’ın ilk asırlarında hanımlar sosyal ve ilmî hayat içinde çok daha aktif rol almışlardı. Hz. Peygamber (s.a.v) dönemindeki savaşlarda hemşirelik görevinde bulunan kadınların yanı sıra hadis, fıkıh ve benzeri dinî ilimlerde faal oldukları görülür.

Fen ilimlerindeki gelişmelere paralel olarak kadınlar matematik, tıp ve astronomi gibi alanlarla da ilgilendiler. Ancak bunlar çoğunlukla kayıtlara geçmediğinden Müslüman toplumunda kadınların bilim ve teknolojinin ilerlemesine katkılarını kestirmek hayli güçtür.

Kurtubalı Lubana (ö. 984) 10. yüzyılın ikinci yarısında, II. Hakem döneminde yaşamış, şair, dil bilgisi uzmanı ve usta matematikçi Müslüman kadın bir âlimdi. Kendi döneminin en önemli entelektüellerinden biri olan Lübna, döneminin dünyadaki belki de en önemli kütüphanesi olan Medinetü'z-Zehra'nın kurulmasında merkezî rol oynamıştır. **Kurtubalı Lübna**, bir başka dönemin önemli kadın âlimi Kurtubalı Fatma ve Hasday bin Şaprut ile beraber ünlü Medinetü'z-Zehra kütüphanesinin kurulmasında etkili olmuş, buraya bizzat kitap seçip getirtmiştir. Kurtuba'da, Lübna döneminde kitap sayısının 500.000'i bulduğu rivayet edilir. Bu rakam abartılı bile görölse, dönemin en önemli kütüphanelerinin burada olduğu genel bir kabuldür. Kronikler, “bilginin koruyucusu” olarak anılan II. Hakem döneminde, Kurtuba'da 170 eğitilmiş kadın yazıcıdan bahseder. Kadınlar o dönem Kurtuba'sının entelektüel camiasında çok önemli rol oynuyordu.

Üstelik Lübna, İslam geleneğinde kadın bilim insanlarına verilecek nadir örneklerden de değil. İslam bilim tarihi son yüzyılda özellikle de üstad Fuat Sezgin'in de etkisi ile büyük bir sıçrama yaptı. Oryantalistlerin sunduğu resmin aksine İslam medeniyetinin Yunan bilim ve felsefesini sadece Batı'ya taşıyan bir medeniyet olmadığı, bilime çok önemli katkılar sunduğu ortaya çıktı. Üstelik bu sonuç elimizdeki el yazmalarının çok küçük bir bölümünün incelenmesine dayanıyor. Bu çalışmaların ortaya çıkardığı ve oryantalist anlayışla çelişen bir diğer ilginç sonuç, bu zengin bilimsel birikimin oluşmasında Batı medeniyetinden çok farklı bir şekilde kadınların önemli rol oynadığıdır.

Aynı yüzyılda Bağdat'ta yaşamış olan Suteyta el-Mehâmali (ö. 987) de iyi eğitim almış hanımlardandı. Eğitilmiş bir aileden gelen Suteyta, babasından ve döneminin önde gelen âlimlerinden dersler okudu. Arap edebiyatı, hadis ve fıkıh ilimlerinin yanı sıra matematikte dikkat çekici bir seviyeye ulaştı. Kaynaklara göre hesap (aritmetik) ve ferâiz (miras hesaplamaları) konularında bilgisi son derece ileriye, ki, matematiğin bu konuları onun zamanında yeni yeni gelişmekteydi. Ayrıca cebir ilminde gayet yetenekliydi ve diğer matematik çiler tarafından ortaya atılan bazı denklem problemlerinin çözümünde yeni yöntemler geliştirmişti. Söylendiğine göre matematikteki kabiliyeti, hesaplamalardaki başarılarının çok çok ötesindeydi.

Endülüs'te ise astronom ve matematikçi Mesleme el-Mecritî'nin (ö. 1007) kızı Fatıma el-Mecritiye (Madridli Fatıma) de babası gibi astronomi üzerinde çalışmış, usturlab aleti yapımında, gezegenlerin ve yıldızların konumlarını gösteren tabloların hazırlanmasında babasının telif ettiği eserlere yardım etmiştir.

İslam medeniyetinde ilk hemşire unvanı Rufeyde bt Sa'ad el-Eslemiyeye verilmiştir. Rufeyde tıpla ilgili bilgileri doktor olan babasından öğrenmiş, başka kadınları da ilk yardım konusunda eğitmiştir.

Onun yanı sıra erken dönem İslam tarihinde ismi geçen başka hemşireler de vardır: Nuseybe bt Ka'ab el-Mazeneya, Uhud Savaşı'nda (625) Müslüman yaralı savaşçılara hemşirelik hizmeti sunmuştur. Ümmü Sinan el-İslamî (Ümmü İmara olarak da bilinir) Müslüman olmuş ve Peygamber Efendimizden yaralı Müslümanları tedavi etmek ve susamışlara su vermek üzere izin istemiştir. Ümmü Mateve' el-Eslemiyeye Hayber Savaşı'nda sonra gönüllü olarak orduda hemşirelik yapmıştır. Ümmü Varaka bt Haris

Bedir Savaşı'nda hemşirelik yapmış, ayrıca Kur'an'ı Kerim'in toplanması çalışmalarına katılmıştır. Asıl ismi Leyla olan eş-Şifa bt Abdullah el-Kureyşî'yi unutmayalım. Son derece zeki bir kadın olan eş-Şifa idarî işlerle de ilgilenmiş olup hem hemşirelik, hem de tıbbî pratisyenlik yapmıştır. Karınca ısırıklarına karşı önleyici bir tedavi usulü kullanmış, bu konuda Peygamber Efendimiz kendisini diğer kadınları eğitmesi için görevlendirmiştir. Eş-Şifa, Hz. Ömer (r.a) döneminde çarşı ve pazarda müfettişlikle görevlendirildi. Öyle anlaşıyor ki, İslam'ın ilk devirlerinde hemşirelik ve benzeri pratisyenlik işlerini yapan çok sayıda hanım bulunuyordu. Bunlar bilhassa savaş alanlarında yaralıların tedavisinde faaliyet gösteriyorlardı.

Ne yazık ki günümüze İslam medeniyetinde hanımların tıp sahasındaki faaliyetleri konusunda çok az yazılı bilgi ulaşmıştır. İstisna olarak Fatih Sultan Mehmed döneminde yaşamış cerrah Şerefeddin Sabuncuoğlu (1385-1468) tarafından yazılan Cerrahiyyetü'l-Haniyye isimli eserden hanım tabipler ve faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler ediniyoruz. Eserde hanım doktorların hanım hastaları tedavi edişlerini tasvir eden minyatürler de yer alır. İslam medeniyetinde hanımların hem ebe ve hemşire, hem de doktor ve cerrah olarak faaliyetlerini göstermesi

açısından son derece önemlidir. Sabuncuoğlu'nun eserinde sadece hanımların değil, erkek hastaların tedavileriyle ilgili de çok sayıda minyatür bulunur. Fakat özellikle hanım hastalarla ilgili detaylı çizimler, Avrupa'da aynı dönemde hastalara, bilhassa hanımlara yapılan kötü muameleyle karşılaştırıldığında hem İslam medeniyetinin insana verdiği değer, hem de tıbbın seviyesini göstermesi bakımından mühimdir. Eserde hanımlar tarafından yapıldığı gösterilen bazı cerrahi operasyonların 15. yüzyıl tıbbına göre son derece ileri olduğunu da görüyoruz.

İlk dönem kadınlarının hemşireliğin yanı sıra özellikle hadis çalışmaları, fıkıh, edebiyat ve eğitim konularında da aktif oldukları anlaşılr. Buna Peygamber Efendimizin soyundan gelen ve aslen Yemenli olup Şam'da yaşayan Fatıma bt Sa'd el-Hayr isimli hadisçi hanım iyi bir misaldir.

13. yüzyılda yaşamış olan Fatıma'nın en dikkat çeken yanı, İspanya'nın Valensiya şehrinden Çin'e kadar süren bir ilim yolculuğu yapmış olmasıdır. Yolculuğu esnasında ziyaret ettiği şehirleri (Kahire, Şam, Bağdat, İsfahan, Rey, Nişabur, Tus, Buhara, Semerkant, Kaşgar) gösteren haritanın varlığı, onun bu ilim yolculuğunu sıra dışı kılar.

İslam medeniyetinin hemen her döneminde ve her ülkesinde istinsah ismi verilen yazma eserlerin kopyalama işinde de kadınların payı büyüktü. Mesela E. Sordo'nun Moorish Spain (Londra, 1963) adlı kitabında verdiği bilgilere göre 10. yüzyılda Kurtuba şehrinde 170 kadın kitap istinsah etme işiyle uğraşmaktadır.

En eski üniversitelerden İslam medeniyetinin belki de en dikkat çeken hanımlarından biri, 9. yüzyılda Fas'ın Fez şehrinde yaşamış olan Fatıma Muhammed el-Fihri el-Kureys'tir. Fıkıh ve hadis ilimlerinde iyi bir eğitim alan el-Fihri genç yaşta dul kalır. Eşinden ve babasından kalan yüklü miktardaki mirası Karaviyyin isminde bir cami ve üniversite kurmak için harcar. 859 yılında tamamlanan bina dünyanın en eski üniversitelerinden biri olarak kabul edilir. Açıldıktan sonra farklı şehirlerden pek çok öğrenci buraya eğitim almaya gelmiştir. Son derece sıkı ve disiplinli bir eğitimin verildiği üniversitede İslamî ilimlerin yanı sıra astronomi, matematik, edebiyat, yabancı diller ve fen ilimleri öğretiliyordu. Arap rakamları bu kurum sayesinde Avrupa'da tanınmış ve kullanılmıştır. Fatıma el-Fihri cami ve üniversite binalarının bütün malzemelerinin şehirdeki imkânlar kullanılarak temin edilmesini

istemiş, hatta inşaatın başlamasından bitimine kadar her gün oruç tutmuştu.

Kuzey Afrika'da bahsedilmesi gereken bir isim, ondan 8 asır sonra Tunus'ta yaşamış olan Azize Osmana'dır (1606-69). Muradiler hanedanının hanım üyelerinden olup iyi bir eğitim almıştı. Türk asıllı bir aileden gelen Azize'nin babası ve büyükbabası buradaki yeniçeri birliklerinin komutanlarındandı. Büyükbabasının sarayında yetişen Azize İslam medeniyetine ait temel bilimlerin tahsili yanında Kur'an üzerine hususi dersler de almıştı. Muradilerden Hammuda Paşa ile evlenerek saraydan ayrıldı ve hacca gitti. Son derece hayırsever biriydi. 1662'de Tunus'un el-Azzefine sokağında halen onun ismiyle anılan bir hastane kurmuştu.

Oldukça varlıklı bir hanım olan Azize Osmana servetinin üçte birini vakfetmiş, hayır işlerinde kullanmak üzere ayırmıştır. Yaklaşık 91 hektarlık bir arsayı hayır işleri, dinî işler ve insanî yardım gayesiyle kullanılmak üzere bağışlamıştı. Sakatlığından dolayı çalışamayacak durumda olanlara yıllık maaş bağlamış, fakir gelinlere elbise ve hediyeler almıştır.

Haccdan geldikten sonra bütün köleleri serbest bırakma projesini de başlattığını söyleyelim. Pazardaki köleleri satın alıyor, sonra azad ediyordu. Başkalarını da teşvik etmekten geri durmadı. 1669 yılında vefat etti ve türbesi Şemaiye Medresesi yakınlarındaki Halkatü'l-Neal'dedir. Her gün mezarına gül, menekşe ve yasemin gibi taze çiçeklerin konulmasını vasiyet etmiştir. Vasiyeti yüzyıllardır yerine getirilmektedir.

İslam medeniyetinin ilk devirlerinden beri okul ve hastane gibi sosyal müesseselerin açılmasına önayak olan ve destekleyen hanımlara rastlıyoruz. Eyyubi hanedanlarından Halep valisi Zahir Gazi'nin eşi Dayfa Hatun (ö. 1242) Halep'te 6 sene idarecilik yapmış ve iki medrese açmıştır.

Ya Selçuklular? Selçuklular döneminde de Anadolu'da idarecilerin eşleri ve yakınları okul ve hastane yapımında ciddi çabalar göstermişlerdi. Kayseri'deki Gevher Nesibe Darüşşifası ile Divriği'de, Behram Şah'ın kızı Turan Melik'in yaptırdığı hastane en meşhurlarıdır. Kayseri'de 1206'da Selçuklu Hükümdarı Gıyâseddin Keyhüsrev ile kız kardeşi Gevher Nesibe Hatun'un yan yana yaptırdıkları, kendi adlarıyla anılan tıp külliyelerinde teorik ve pratik tıp eğitimi birlikte

yürütölmekteydi. Ünlü hekim ve astronom Kutbuddîn Şîrâzî'nin de burada bir süre çalıştığı bilinir. Yapısı ve işleyişiyle dikkat çeken bu darüşşifalar kendilerinden sonra kurulan tıp kurumlarına örnek olmuşlardı.

Göröldüğü gibi İslam bilim tarihi kadın âlimlere ait görünmez, aynı zamanda silinmez izlerle dolu. Dikkatli ve meraklı gözler tarafından hakkıyla araştırıldığında binlerce hanımın İslam ilim tarihine katkıları gün yüzüne çıkacaktır.

Bu resmin oluşmasında özellikle Ayşe Abdurrahman Bewley ve Muhammed Ekrem Nedvî'nin çalışmaları önemli rol oynamaktadır. Dr. Nedvî, fıkıh ve hadis alanındaki kadın âlimlerle ilgili araştırma yapmaya başladığında bir avuç âlimle karşı karşıya kalacağını zannediyordu. Ancak bu alanda yaptığı 8 yıllık çalışma unutulmuş 8000 kadın âlimi keşfedip, al-Muhaddithat isimli 53 ciltlik bir biyografi sözlüğü yazmasına yol açtı. Dr. Nedvî, kadınların hadis ilminin gelişiminde ve erkek hadis âlimlerini etkilemede önemli bir rolü olduğunu ortaya koydu. Çok sayıda ünlü İslam âlimi beraber ders aldığı ya da hocaları olan kadınlara atıf yapıyor. Mesela İbn Hacer 53 kadın, Süyûtî 33 kadın, Sakaî ise 68 kadın ile beraber ders aldığından söz etmektedirler. Müslüman âlim İbn Asakir'e (1106-1175) göre Orta Çağ İslam coğrafyasında kadınlar, erkeklerle eşit şekilde eğitim alabiliyor, âlim unvanı kazanabiliyor ve eğitim kurumlarında ders verebiliyorlardı. Asakir, kendisinin 80 Müslüman kadın âlimin dersini dinlediğini iddia etmektedir. Ancak Ayşe Abdurrahman Bewley'in sonraki çalışmalarda ortaya koyduğu gibi kadınların bilim dünyasına etkisi fıkıh ve hadis ilmi dışındaki alanları da kapsıyor.

Kadın âlimlerimizin iz bıraktığı bir alan da retorik ve edebiyat. Endülüslü Prens Ahmed'in kızı Ayşe Kurtuba da en iyi konuşmacı ve kafiye üstatları arasında anılmaktadır. Ayşe, ayrıca Endülüş'ün en geniş kütüphanelerinden birine de sahiptir. Yine Wallada bint al-Mustakfi (994-1091), Endülüş'ün en ünlü şairleri arasında sayılan, şiir ve retorik bilgisi ile herkesi hayran bırakan kadın şair ve âlimdir. Wallada, katıldığı neredeyse bütün şiir ve edebiyat yarışmalarında erkekleri geride bırakıp birinci olmuştur. Sevilalı el-Hassania da yine Endülüş'ün dâhi şair ve retorik ustaları arasında anılırdı. El-Fasulî'nin kızı Meryem, Endülüş'ün en önemli hiciv sanatçısı olarak bilinirdi.

Diğer taraftan şair Sevilalı Safiye ve 12. yüzyıl âlimi Zeynep el-Şahda, İslam medeniyetinin en ünlü kaligrafi uzmanları arasında sayılabilirler.

Matematik alanında da katkılar yapan çok sayıda kadın âlimden söz etmek mümkündür. En ünlü matematikçilerden biri, yazımızın başında ele aldığımız Kurtubalı Lübna idi. Lübna, bir köle kız olarak doğdu. Kölelerin de eğitildiği İslam'ın altın çağında, kız bir köle olmasına rağmen ona da okuma yazma öğretilirdi. Öğrenmede gösterdiği üstün yetenek sonucunda Lübna; saray çevresine girmiş, önce yazıcı mertebesine yükselmiş daha sonra II. Hakem'in kişisel sekreteri olmuştur. Kısa süre içinde sarayın en entelektüel kişilerinden biri olan Lübna, dönemin en prestijli görevlerinden biri olan Kordoba saray kütüphanesinin başına getirilerek ödüllendirilmiştir. Avrupa'da daha yüzyıllar boyunca hiçbir kadın böyle bir göreve getirilmeyecekti. Lübna, aynı zamanda bir cebir âlimi idi.

Sutayta el-Mahamali; İbn Kesir, Hatîb Bağdâdî gibi ünlü tarihçilerin övgü ile bahsettiği 10. yüzyılda yaşamış kadın fakihdir. Sutayta'nın cebir ilminde çok yetenekli olduğu, daha önce kimsenin çözemediği denklemleri çözdüğü söylenir.

Astronomi bilimi ile ilgilenen kadın bilim insanları da mevcuttu. Müslüman kadın astronom ve mühendis Meryem el-İcliyeye (veya diğer adıyla Meryem el-Usturlâbî) (10. yüzyıl), zamanının GPS görevini gören usturlap isimli cihazın, üst düzey hassaslıkta tasarlayanların öncülerinden sayılır. Usturlap; gök cisimlerinin konumlarının belirlenmesinden, kiblenin tespitine, namaz vakitlerinin belirlenmesinden, bulunulan yerin konumunun belirlenmesine kadar bir sürü pratik problemde kullanılan önemli bir astronomik cihazdır. Meryem, kendi dönemi içinde en hassas usturlapları yapması ile ünlü kadın bir âlimdi. Meryem'in tasarımları o kadar çılgın açıcı ve karmaşıktı ki, dönemin bölgesel yöneticisi Sayf el-Davla tarafından 944-967 yılları arasında baş astronom olarak işe alınmıştı.

Tıp alanında da çok sayıda kadın âlimlerden söz edilse de bu konuda daha çok araştırma yapılmalıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), hayatta iken çok sayıda kadının özellikle savaşlar sırasında hemşirelik ya da hekimlik yapmalarına izin verdiği bilinmektedir. Bu dönem tıpla meşgul olan kadınlar arasında ilk hemşiremiz Rufeyde bint Sa'd, Umm İmara el-İslamî, Nuseybe bint Haris el-Ensarî ve Leyla el-Şifa gibi isimler sayılabilir. El-Şifa, karınca ısırıklarına karşı bir tedavi keşfetmiş.

Bu buluş Peygamberimizin (s.a.v.) çok hoşuna gitmiş ve El-Şifa'nın bu bilgiyi diğer kadınlarla paylaşmasını istemiştir. Büyük Türk hekim Şerefeddin Sabuncuoğlu (1385-1468) ünlü eseri Cerrahiyyetu'l-Haniyye'de kullandığı çok sayıda minyatürde kadın cerrah resimlerine yer vermiştir ki bu, o dönemde kadın cerrahlar olduğuna, Avrupa'nın aksine kadın cerrah fikrinin o dönem toplumunda normal karşılandığını göstermektedir.

Burada ele aldığımız kadın âlimler şüphesiz ki el yazmalarında adları unutulmuş kadın âlimlerimizin çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Bugünümüz insanına garip gelse de Peygamber Efendimizin (s.a.v.), ilmin kadınlara da farz olduğu vurgusunu içeren hatırlatması karşısında pek de şaşırtıcı değildir.

İslam dünyasında ilim geleneği sadece erkekler arasında değil, kadınlar arasında da devam etmiştir. Daha Peygamber(s.a.v)Efendimiz zamanında kadın âlimeler ve müderrisler bulunmuştur ki bunların başında Hz. Ayşe(r.anha)validemiz gelir.

Bu gelenek İslam tarihinde devam etmiştir. Hadis âlimleri içerisinde birçok kadın raviler bulunduğu gibi, meşhur âlimlerin üstatları listesinde de kadın hocalar görmektediriz.

Bu dönemde Batı kadınları insan yerine koymazken Müslümanlar kadını böyle yüceltmişlerdir. Müslümanların kadını dışladığı şeklindeki bilgi bir oryantalist algı operasyonudur. Kadınlarımızın tesettürlü olmaları bu konudaki algı operasyonlarında dışlandıkları ve ikinci sınıf insan muamelesi gördükleri şeklinde bir algıya uğratmıştır.

İslam tarihindeki âlimler silsilesine baktığımızda bunun tersini görmekteyiz. Halbuki Batı'da kadın âlimeler, cadı diye yakılarak öldürülürken Müslümanlarda el üstünde tutulmuş, camilerde kadınların ders verdikleri halkalar kurulmuştur.

Üniversite rektörlüğünü yapan kadınlarımız da vardır. 9. yüzyılda Fas'ın Fez şehrinde yaşamış olan Fatıma Muhammed el-Fihri el-Kureys'tir. Fıkıh ve hadis ilimlerinde iyi bir eğitim alan el-Fihri genç yaşta dul kalır. Eşinden ve babasından kalan yüklü miktardaki mirası Karaviyyin isminde bir cami ve üniversite kurmak için harcar. 859 yılında tamamlanan bina dünyanın en eski üniversitelerinden biri olarak kabul edilir. Açıldıktan sonra farklı şehirlerden pek çok öğrenci buraya eğitim almaya gelmiştir.

Zeynep binti Kemal âlim kadınlardan biri idi. Aynı anda 400 öğrenciye hadis dersi verirdi. Kendisinin yazdığı Sahih Buhari kitabı vardı

Bunların örnekleri çoğaltılabilir. Yani günümüz Müslüman kadınlarının Batı'nın hastalıklı zihninden kopan ve Lilith'i kendilerine idol seçen feminizme ihtiyaçları yoktur. Zaten ihtiyaç duydukları şey kendi kültürlerinde bulunmaktadır.

Hadis ilminde kadın ağırlığı

Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed(s.a.v)'in söz ve davranışlarını, öğreti ve uygulamasını inceleyen İslâm ilimlerinden sadece biri olan hadis alanında çalışmış kadın âlimlerin biyografik sözlüğünü Arapça olarak henüz yazmış Hindistanlı Müslüman âlim Nedvî. Günümüzde hanım âlim olarak uzmanı dışındakilerin hatırına kolay kolay bir isim gelmezken, sadece hadis alanında karşısına sekiz bin kadın âlim çıkmış Nedvî'nin. Çalışma başlangıcından günümüze on beş asırlık İslâm tarihi ve coğrafyasını kapsıyor.

Nedvî'ye göre en göze batan şeylerden biri: İslâm'ın özellikle ilk yıllarında Sahabe ve Tabiin dönemlerinde kadınlar göze çarpan sayıdalar ve oldukça itibarlılar. Erkeklerin onlara gidip öğrenmesi normal karşılanıyor. Müslümanlar kadınlara saygıyla bakmaktan ve onlardan bir şey öğrenmekten çekinmiyorlar. İslâmî ilimlerin her alanında böyle usta ve bilgili hanımların isimlerine rastlanıyor.

Örnek olarak kelâm ilminde (teoloji) Seyyide Sara bint el-Şeyh Umar yedi asır önce Şam'da yaşamış bir kadın âlim. Fıkıh yani hukuk alanında Amat el Vahid büyük bir Şâfiî kadın fakih (vefatı hicretin 377. yılı). Babası İsmail el Varak ve başka âlimlerden hadis ve fıkıh tahsil etmiş. Kur'an hafızı olan Amat özellikle Şâfiî fıkında miras konusunun uzmanı olarak anılıyor. El Barkanî'nin kaydettiğine göre verdiği fetvalar bulunuyor.

Hicrî 714'te vefat eden Fatıma binti Abbas entelektüel birikimiyle ünlü kelimci İbn-i Teymiyye'yi şaşırtan bir kadın fıkıhçı. Özellikle Suriye ve Mısır'da kadınlar derslerinden oldukça istifade etmişler. Kitaplarda fakih, âlim, yüksek isnatların dayanağı, müftü, yanlışsız, zamanının eşsiz gibi yüksek sıfatlarla anılıyor.

Nedvî, bunlarla kalmıyor şüphesiz; araştırmasında Moritanya'da Malikî fıkının ilk derlemelerinden Müdevvene'yi ezbere bilen yüzlerce kadın âlime de değiniyor. El Suyutî'nin Arap dilinin ünlü

sözlüğü el Kamus'u isimleri bilinen altı âlim Arap kadından aktardığını da aktarırken pek çok sayısız kadın şair ve entelektüele değiniyor. Ailesinin tarihi hakkında bir kitap yazmış Ayşe binti Abdullah el Mekkiye ve dilbilimlerinde uzman Safiye bint el Murtada bunlardan. Hicrî sekizinci yüzyılda yaşayan Safiye, yazdığı pek çok kitapla kayıtlarda kalan isimlerden.

Amaç Modern İslâm değil

Kadının İslâm'daki ve İslâm kültür hayatındaki bugün yeterince bilinmeyen itibarlı yerini ortaya çıkaran **Nedvî**, şüphesiz bunu günümüzün moda söylemleri, batılı paradigmatları ve feminist yaklaşımları perspektifinde ortaya koymuyor. Kısacası son dönemlerde sıkça karşılaştığımız İslâm modernleşmesi, İslâm'ın Batılılaştırılması çabalarıyla ilgili bir şey değil amacı. İslâm'ın kaynaklarını sonraki nesillere ulaştırma da büyük rol oynayan bu hanımların ilim ve sosyal hayata katılımlarının İslâmî değerlerle çelişmediğini ancak onların İslâm'a uygun yaşayıp, İslâmî kuralve değerlere karşı tavır almadıklarını, sosyal bir fonksiyon yerine getirirken dinin gerektirdiği şahsî fazileti ihmal etmediklerini de kaydediyor.

Kur'an'ın erkek ve kadın farklılığını belirttiğini, bu farklılığın objektif bir realite olduğunu dolayısıyla Müslümanların bu farklılığı dikkate alıp inkâr edemeyeceği görüşünde Nedvî. Ne Kur'an da, ne de peygamberin uygulamasında kadın-erkek doğal farklılığının birinin diğerine göre mânevî, ahlâkî ya da entelektüel açıdan alt seviyede olduğunu gösterir bir işaret olmadığının altını çiziyor.

Nedvî, Hz. Muhammed(s.a.v)'in öğrettiklerine karşı kadınların da büyük ilgi gösterdiğini, halka hitap ettiğinde ya da biat verdiğinde kadınların da sürekli bulunduğunu hatta kadınların kendilerine özgü soruları için ayrı sohbetler düzenlenmesini bile talep ettiklerini hatırlatıyor. Bu sebeple pek çok hadisin rivayet edicileri sadece kadınlar oluyor. Başta Hz. Muhammed'in eşleri olmak üzere kadın sahabelerden nakledilmiş pek çok hadis bulunuyor.

Hadis alanında Müslüman kadın figürü olarak en belirgin yeri Hz. Ayşe(r.anha)validemiz alıyor. Hz. Ayşe(r.anha)validemizin hitap ettiği kitle ve etrafına topladığı talebelerle Müslüman âlim kadının ilk örneği. Sahabe döneminde Hz. Hafsa, Ümmü Derda, Amra binti Abdurrahmanın (radiyallahu anhüma)sadece anahtar konumdaki hadis nakilcileri olarak el üstünde tutuldukları, Ümmü Derda'nın Halife

Muaviye'nin oğlu İyas tarafından Hasan Basri ve İbn-i Şirin gibi dönemin dev isimlerinden bile üstün tutularak hadisler konusunda hakem yapıldığı biliniyor.

Nedvî de, hadis bilginin oluşmasında kadın hadisçilerin büyük rolü olduğu vehadis külliyyatının dörtte biri ile son asırlarda yazılan kitapların büyük kısmının onlar vasıtasıyla nakledilen hadisler üzerine kurulu olduğu görüşünde.

İslâm'ın teorik olarak kadının eğitim alması ve eğitmesine engel olmadığı gibi, uygulamanın da bu olduğunu gösteren Nedvî, kadınların ilim öğrenme ve öğretmesinin başka sistemlerin öngördükleri kavramlar çerçevesinde değil, İslâm kuralları içerisinde olduğunu da hatırlatıyor.

Evde başlayan ilmî kariyerler

İslâm kadınlarının ilmî ve entelektüel kariyerleri çoğunlukla evde başlıyor. Babasının El Muvatta adlı eserini ezbere bilen, İmam Mâlik'in kızı da bunlardan. Bir başka örnek ise İmam Buhârî'nin büyük kızı Sit. Babasından eğitim alarak zamanın önemli hadis nakilcileri arasında yer alıyor. Irakî, Heytamî gibi pek çok hadis âlimi ona atfida bulunuyor.

Nedvî, hadis kitaplarının, İmam Hanbelî'nin derslerine devam edip, hadis öğrenen ve daha sonra İmam Hanbelî'nin oğluna ders veren Bağdatlı Ümmü Hatice gibi , evleri ya da şehirleri dışında da eğitim almış kadın âlim ya da talebe örnekleriyle dolu olduğunu söylüyor. Zeynep binti Kemal, Ayşe el Makdisiyye, Fatıma el Makdisiyye, Hacer binti Şeref gibi pek çok muhaddisten ders alanları en meşhurları.

Müslüman kadınlar ilim tahsil ettikleri gibi ilim öğretiyor ve ders verdikleri arasında sadece kadınlar değil erkek talebeler de bulunuyor. Zeynep binti Kemal'in hadis öğrencilerinden olan İmam Zehabî,onun etrafına pekçok talebe toplandığını anlatıyor.

Mütevazî bir şekilde sahne gerisinde kalan müslüman kadının erkeklere hadis öğretmesi sahabe döneminden beri gelen bir uygulama. Medine de Mescid-i Nebvî'de eğitim gören Fatıma binti İbrahim el Beteyhî devrin büyük âlimlerinden ders almış, Şam ve başka şehirlerde dersler vermiş. İmam Zehabî, İmam Subkî, İbn-i Rüşeyd gibi önemli alimler ondan ilim tahsil ediyorlar.

Seyahat etmek dahi bu kadınların ilim öğretmesini engellemediği gibi bulundukları her yerde faal olmuşlar. Hicrî 600'de vefat eden Fatıma binti Saad el Hayr bunlardan. Önce babası Sa'd'dan

sonra Ebu Galip, Kadı Ebu Bekir, Yahya bin Benna gibi hocalarda ders görüp, Şam ve Mısır'da talebe yetiştiriyor. İmam Zehabî'nin hocalarından hicrî 8. asırda yaşamış Kasyun'da doğan Zeyneb el Makdisiyye büyük muhaddislere talebe olmuş, Kudüs, Mısır, Medine gibi pek çok şehirde dersler vermiş.

Nedvî'nin biyografisinde yer verdiği sekiz bin Müslüman kadın âlimden biri de hafız-ı kuran, tefsir ve hadis âlimi olan ve büyük evliyalar arasında gösterilen Seyidet Nefise. Mekke'de doğan, Medine'de büyüyen, Mısır'a hicret edip İmam Şafiî'ye hadisler nakleden Seyidet Nefise İslâm tarihinin en etkili kadınlarından.

Kadınların Adı Neden Duyulmadı

İmam Ebu Sa'd el Semanî çok sayıda kadın muhaddiseye atıfta bulunuyor. Daha sonraki devirlerin önemli muhaddisleri İbn-i Teymiyye, Zehabî, el Birzalî, el Mizzî, İbn-i Kayyım, es Suyutî gibi pek çok âlimin öğretmenleri arasında muhaddise kadınlar da var. Bu yaygın kanaatle çelişen bir durum.

Nedvî, kadınların bilhassa hadis ilmindeki çalışmalarının ve yoğunluğunher dönemde bulunduğunu, belli bir dönem ya da zamana has olmadığına da işaret ediyor. Her dönemde kadınların özellikle hadis alanında uzmanlaştıklarını ancak erkek meslektaşları kadar biyografik sözlüklerde yer almadıkları için yeterince duyulmadıklarını belirtiyor. Bunun neticesinde de İslâm toplumunda kadın âlim ve araştırmacıların bulunmadığı gibi yanlış yargıların oluştuğunu belirtiyor.

Kadınların tevazuu ve İslâm ahlâkında hanımlar hakkında daha çok dikkat edilen mahremiyet sebebiyle âlim de olsalar ancak yakın aile çevresinde bilgi edinilebilen kadınlara dair bilgiler erkeklerinki kadar yaygın olamıyor. İslâm toplumunun bu özelliğinin kadınların özel hayatları ve sosyal hayata katılımları hakkında pek çok detaylı bilginin kayıtlara geçmesini de engelliyor. Biyografik kaynaklardaki bilgi eksiklikleri onların akademik ve sosyal hayattaki rollerinin gözden kaçmasına sebep oluyor.

Bağdat, Şam, Kahire gibipek çok yerde eğitim veren pek çok kadın âlim, araştırmacı bulunuyor. Hindistan'da hadis ve hukuk alanında etkili olanlar içinde Babası İmam İshak el Dihlevî'nin yanında fıkıh ve hadis uzmanı olan Amat el Gâfur gibi kadınlar da var.

Hafız İbn_i Hacer sadece sekizinci yüzyılda yüz yetmiş, İbn-i Fahd el Mekki dokuzuncu yüzyılda yüz otuz tanınmış muhaddiseyi zikrediyor eserlerinde.

Bazı yargıların değişmesi gerekecek

Nedvî'nin dikkat çektiği noktalardan biri de hadis nakillerinde genel olarak kadın nakilcilerin erkeklerden daha güvenilir tutulduğu; erkek nakilciler içinde çeşitli isnatlarla tenkit edilenlerin sık olmamakla beraber, kadınlardan tenkit edilen çok az.

Nedvî, sadece hadis alanında çalışmış Müslüman kadınlar üzerine yaptığı araştırmanın ortaya koyduğu sonucun bile İslâm toplumlarında kadının arka plana itildiği, sadece ev işlerine yönlendirildiği, bastırıldığı iddialarına yeterli bir cevap verdiği kanaatinde. Özellikle bu iddiaları dile getiren toplumlarda aynı devirlerde, orta ve yakın çağda sosyal hayat ve ilim alanında kadınların en ufak yeri olmadığı düşünülürse... Müslüman kızlara eğitim alanını sınırlayanlar da bu cevabın muhatapları arasında; İslâm'ın kadınları eve kapattığı iddialarını sıkça dile getirenler arasında onların eğitim hakkını çeşitli gerekçelerle kısıtlayanlar başta geliyor.

İslâm ve kadın konusunda fikirlerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalacaklar sadece İslâm toplumu dışındakiler değil, kültür olarak da çok çeşitli ve farklı uygulamalar gösteren Müslüman toplumlar olacak gibi görünüyor.

“Eğer peygamber ve zamanı Müslümanlar için örnek alınacak en uygun zamansa buradan alınacak derslerden biri de erkek kadar kadının da İslâm'ı öğrenmesi ve öğretmesi zorunluluğunun bulunduğu. İslâm toplumlarının bu zorunluluğu erkek ve kadınlar için yerine getirebilecek şekilde organize olmasına kalıyor sıra” diyor Nedvî.

GERÇEKte HAKİKATTE KURTULUŞ, ALLAH VE RESULÜNE İTEATTEN GEÇİYOR.

Müslüman kadınların ilmi nasıl öğrendiğini biliyor musunuz?

Kadınlar peygamberimiz zamanında camilere giderlerdi. Camilerde onlara ders verilirdi. Şimdi kadınlar camiye gitmeyi bıraktı. Günümüzün camilerinin Hazreti Peygamberin camisinden çok daha değerli değil. Camileri asli vazifesine döndürmeliyiz. Oraları ilim ve zikir yerleri idi.

Müslüman kadın âlimler çok fazla idi. Müslüman kadınların ilmi nasıl öğrendiğini biliyor musunuz? Araştırma için İsfahan'dan Çin'e Çin'den İsfahan'a yürüyerek yolculuk ederdi. Kadınların birçoğu hadis rivayet eder ve medreselerde, camilerde hatta evlerinde kadınlara ve erkeklere hadis dersleri verirlerdi.

Kadınlar eşlerinden bilgili olabilir

Erkelerden kendilerinden daha bilgili, ilim sahibi kadınlarla evlenebilmeliler. Onlardan ders almalılar. Bu durum utanılacak bir hal değildir. Birçok âlim bizzat kendi eşinden ders almışlardır ve bunları da kendi eserlerinde dile getirmişlerdir.

İslam tarihinde öyle âlim kadınlar vardı ki, babaları kendi kızlarını bir gence vermek isterken ileri sürdükleri şart; **“âlim olma şartı” idi**. ‘En az kızım kadar ilim sahibi olmalısın’ denirdi.

Batı kadınları ile İslam kadınlarının bir olmaz

Ehl-i Sünnet vel Cemaat yolu olan(Kur-an’a ve Hadislere geri dönmeliyiz)

Müslümanlar arasında ilim azaldı. Sadece kadınlarda değil ilim erkeklerde de azaldı. Bu kadınlar arasında çok daha fazla oldu. Hâlbuki felsefenin İslam coğrafyasına girmesinden önce kadın âlimlerin sayısı erkek âlim sayısı kadardı. Felsefe ve mantık güçlendikçe eskiden kopuldu ve kadın değersizleşti. Yunan Felsefesinin dünyada etkin olması ile birlikte “Müslüman Kadının zihni zayıfladı” algısı yaygınlaştı.

İslami feminist algısı yanlıştır. Eski günlere geri dönmenin tek şartı kendi öz kaynaklarımıza; Kur-an’a ve hadislere geri dönmektir. Kadına saygı duyulmalıdır. Erkeklere duyulduğu kadar saygı duyulmalı ve kadınlara eşit fırsatlar verilmelidir. Batı kadınları ile İslam kadınlarının bir olmasını bekleyemezsiniz. **Batı “Kadın ruhu var mı, yok mu?” bunu tartışmakta iken “Kur-an erkek-kadın aynı ruhtan gelir” diyor. İslam kadını her zaman yüceltmıştır.**

Bu âlim kadınların kitapları var mı?

Bu âlim kadınların Hadis Seçkisi, Kur-An Tefsirleri, Gramer Kitapları var. Sadece Fıkhi ve Hadis alanında değil Arap Şiiri, Tıp, Astronomi ve birçok olanda eser vermiş kadın âlimler bulunmakta idi. Zeynep binti Kemal alim kadınlardan biri idi. Aynı anda 400 öğrenciye hadis dersi verirdi. Kendisinin yazdığı Sahih Buhari kitabı vardı. Bu

nüşanın biri, bu zenginlik sizin topraklarınızda. Şam'da Kahire'de değil Türkiye'de.

Türkiye İslam âleminde büyük bir rol oynuyor

Türkiye'yi bizler laik ve daha seküler bilirdik. Ama gördüğüm kadarı ile ümitlerim arttı. İnsanlar daha çok camiye gidiyor, tesettür daha fazla. Ama daha iyi olacak. Bu ümmet İslam âleminde büyük bir rol oynuyor. Türkler İslam savunucusu olarak biliniyor ve bununla iftihar ediliyor. Allah bizlere İslam nimetini verdi. Bununla iftihar etmeli ve iyi kullar olmalıyız. Türkiye güçlü bir ülke olacak ve insanlar sizi takip edecek.

Dr. Muhammed Ekrem Nedvi kimdir?

Hindistan'ın Jaunpur kentinde 16 Nisan 1963 tarihinde doğdu. Muhammed Ekrem (Nedvet'ul Ulema) şeriat eğitimi aldı ve aynı zamanda eğitim verdi. Bir muhaddis olan Muhammed Ekrem "Hadis Ravileri" ve "Rical ilmi" konusunda uzmandır. Ebu'l Hasan Ali El-Nedvi, Abdul-Fettah Ebu Gudde ve Yusuf El-Kardavi'den icazet almıştır. Hindistan'daki Lucknow Üniversitesi'nde Arap dili'nde doktora yapmıştır. Lucknow'daki ünlü Nadwat al-Ulama medresesi'nde İslami İlimler konusunda eğitim aldı. Bu Medrese'de Fıkıh ve Hadis ilimleri üzerine aynı zamanda eğitim de vermiştir. Hadis, Fıkıh, İslami Biyografi, Arapça dilbilgisi ve sözdizimi üzerine Arapça yazdığı 25 kitabı vardır.

Son zamanlarda hadis âlimi kadınlar üzerine kaleme aldığı "Muhaddidat" isimli 40 ciltlik bir eseri tamamlamıştır. Bu eseri İngilizceye çevirip uyarlamış ve 2007 yılında "El-Muhaddidat" "İslam'da Kadın Âlimler" olarak yayınlamıştır. Nedvet'ul ulema'da onun kişisel hatıralarının anlatıldığı "Medrese Hayatı (2007)" adlı İngilizce eseri bulunmaktadır. İslam Fıkıhı adlı eseri İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye ait ve İslam Fıkıhı'nın orjinal bir derlemesidir. İngilizce'de ilk defa İmam-ı Azam'ın Okulu detaylı ve kuvvetli bir şekilde delillendirilmiştir. Güncel meseleleri de dikkate alan M. Ekrem Hanefi Fıkıhı'nın İngilizce'de ilk defa ifade edilmesini sağlamıştır. İslami öğretilerde ve modern bilimlerde önde gelen âlimlerden olan M. Ekrem, şu anda Oxford'daki İslami Çalışmalar Merkezi'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Ortaçağ İslâm dünyasında kadının yeri neydi?

Hız. Muhammed (s.a.v) döneminden itibaren kadınları eğitim ve öğretimin içinde görüyoruz. Ortaçağ İslâm dünyasında kadınlar derslere gidiyorlar, hadis dinliyorlar, hadis rivayetlerinde önemli bir rolleri de var. Bunun yanında evlerinde veya camilerde bazı **kitapları** okutup icazet de veriyorlar. İslâm tarihindeki pek çok büyük âlimin hocaları kadın. Yine 15. yüzyılda yazılan bir biyografi serisinin bir cildinin kadın âlimlere ayrıldığını görüyoruz.

Peki, Osmanlılarda nasıl bir tablo ile karşılaşılıyor?

Osmanlı toplumunda kız ve erkek çocuklar 5-6 yaşlarında sıbyan mektebine gidiyor. Net olmamakla birlikte 10-11 yaşına kadar devam ediyor bu eğitim. Burada okuma-yazma eğitiminden ziyade Kur'ân, namaz sureleri, ilmiyal bilgileri gibi dersler görüyorlar. Ayrıca Kur'ân pahalı olduğundan, herkesin kendi okuyacağı kısımları kopya etmesi için de hat dersleri var.

Sonrasında kızların önünde herhangi bir alternatif var mı?

Sıbyan mektebini bitirdikten sonra ailelerin sorumluluğu devreye giriyor. Bu da büyük ölçüde ekonomik durumla ilgili. Çünkü kız çocukların okuma-yazma öğrenebilmesi için özel ders almaları gerekiyor. Kırsal kesimde yaşayan halk için bu çok mümkün değil. Çünkü hem maddî imkânlar yetersiz, hem de çocuklardan üretime katkı yapmaları bekleniyor.

Ya şehirlerde?

Şehirde durum farklı: Ticaret erbabı, ulema ya da bürokrat ailelere mensup kızların okuma yazma bildiğini görüyoruz. Mesela bazı şair, hattat kadınlar var. Bunlar daha çok zengin, varlıklı ve bilgin ailelerden çıkıyor zaten. Bir ulema ailesinde yetişen kadın, babasının kitaplarını görüyor, bir heves oluşuyor.

Peki, kadını İslâm'ın ilk asırlarındaki gibi yoğun eğitim-öğretim faaliyet alanlarında Osmanlılarda niye göremiyoruz?

Osmanlılarda İslâm dünyasındaki gibi bir tabloyla karşılaşmıyoruz, doğru. Ancak baştan söyleyeyim bunun sebebi İslâm değil. Kadının Osmanlı toplumundaki yeri meselesini ele alırken İslâm'dan ziyade Osmanlılara has örf, adet, gelenekler ve coğrafya göz önünde bulundurmalıyız. Osmanlılar, Müslümanlık geçmişi olmayan bir coğrafyaya geliyorlar, o coğrafyada tutunmaya çalışıyorlar ve şehirleşmeleri doğal olarak zaman alıyor. İstanbul'un fethine kadar sadece Bursa ve Edirne var. Okumuş yazmış ailelerin çıkması da

fetihten sonra uzun bir zaman alıyor. Bundan dolayı günlük hayat ne gerektiriyorsa kadın da o rolü oynuyor toplumda. Okuma belli bir derece zaruret. Ayrıca halk kitaplarının çoğu manzum ve ezberlenmesi de kolay. Kişi, biraz dinleyerek biraz bakarak kolayca çözebilir bu tür kitapları. Yazmaya gelince, yazmak çok ayrı bir şey. Okuma bilen bir kısım kadının yazmayı bilmediğini görüyoruz.

Neden?

Çünkü bu ihtiyaca binaen öğrenilen bir şey. Yazmayı bugün biz üniversite öğrencilerine dahi tam anlamıyla öğretemiyoruz. Bir de Osmanlı Türkçesinin hususiyeti olarak kişinin Arapça ve Farsçaya da aşına olması gerekiyor ki, bu iki dilden alıntılanan kelimeleri doğru imlasıyla yazabilsin. Yani kadının gündelik hayatta yazma ile bir işi yoksa bunu öğrenmesi için bir gerek de yok o devir için. Şunu unutmayalım: Sözlü kültürün çok yaygın olduğu bir dünyadan bahsediyoruz. Bu yüzden okuma-yazma bilmemeyi bugünkü manada cehaletle özdeşleştiremeyiz. Biz hükümlerimizi genellikle bugünkü değer yargılarımız üzerine bina ediyoruz. “Kadın niye okumamış, cahil kalmış” diyoruz. O dönem Batı’da da böyle aşağı yukarı. Sonraları sanayileşme orada çok erken başladığı için Batı’da kadınlar için okuma yazma ihtiyaç haline geliyor.

Peki, miras kayıtlarına baktığımızda kadınların en çok hangi kitapları okuduğunu görüyoruz?

16. ve 17. yüzyıla ait kayıtları incelediğimizde Mushaf’tan sonra ilk sırada 15. yüzyılda yazılan ve Hz. Muhammed’in (sas) hayatını konu alan **Muhammediye** yer alıyor. Bu, Osmanlılarda okuma meclislerinde en çok okunan kitaplardan. **Muhammediye**, başlı başına bir fenomen kitap. Aynı “Mevlid” gibi makamla okunuyor. Anadolu’dan Balkanlara, Maveraünnehir’den Kırım’a kadar çok geniş bir coğrafyada ilgi görmüş. O kadar ki, okuma bilen yaşlı hanımlar varlıklı bir hanımın evinde toplanıyorlar. Aralarından en bilgili olan **Muhammediye**’yi okuyor, diğerleri de bunu huşu içinde dinliyorlar.

Çok ilginç...

Evet, son derece hem de! Dahası var, bu konuyla ilgili benim tespit ettiğim en önemli husus şu: Bazı kadınlar profesyonel okuyucu. Yani okuma işini meslek olarak yapıyorlar. Bugün nasıl kadınlar kendi aralarında toplanıp altın günü yapıyorlarsa o devirde de kadınlar toplanıp **Muhammediye** günü yapıyorlarmış demek ki. Okuma bilen bir

kadın da bu güne katılıp kitap okuyor, diğerleri de dinliyor. Ayrıca Evliya Çelebi kadınların *Muhammediye*'yi ezberlediklerini söylüyor.

Muhammediye dışında kadınların okudukları başka neler var?

Kadınların en çok okuduğu kitaplarda ikinci sırada “Mevlid” geliyor. Osmanlılarda kandil, düğün, sünnet gibi hemen her vesileyle okunan bu eser, bugün de toplumumuzda yaygın. Üçüncü sırada *Envarü'l-Aşıkîn* adlı, yine *Muhammediye* tarzında bir kitap var. Bu tabloya bakınca kadınların daha çok dinî bir motivasyonla kitap sahibi oldukları sonucuna varmamız mümkün. Elbette şiir, tıp ve tarihle ilgili kitaplara sahip olan kadınlar da var, ancak bunların sayısı çok az.

Araştırmınıza göre Mushaf sahibi kadınlar, erkeklere göre daha fazla. Kadınların erkeklerden daha dindar olduğu sonucuna ulaşabilir miyiz buradan?

15.-18. yüzyıllar arası Batı’da kadınların erkeklere göre daha dindar ve dinî yükümlülüklerini yerine getirmede daha titiz olduklarını gösteren araştırmalar var. Ancak Osmanlılar için bu tür bilgilerden şimdilik mahrumuz. Burada asıl etken, kişilerin vefatı sonrası ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere Mushaf alınmasına dair vasiyetleri. Mesela “Öldüğümde paramdan 5 bin akçe ile 10 Mushaf alınıp fakirlere dağıtılsın” şeklinde vasiyetler var. Mahallenin imamı da vasiyet üzerine alınan bu Mushafları fukara kadınlara veriyor. Bu, Osmanlılarda 16. yüzyıldan itibaren yerleşmiş bir adet. Kadınların erkeklerden çok Mushaf’a sahip olmasının en önemli sebebi bu.

Bu bilgiye sahip olmadığımızda çok yanlış yorumlayabiliriz bu verileri değil mi?

Elbette. Yorumluyorlar da zaten. Ortaya bazen komik bazen de trajik hatalar çıkıyor. Daha da kötüsü bunlar yayılıyor. Osmanlıları incelerken Osmanlı hayatını ve dönemin şartlarını bilmek lazım. Bu tür konularda genelleme yapmak çok yanlış. Osmanlıların hâkim olduğu dönem 600 yıl gibi çok uzun bir dönem. Coğrafya çok geniş. Yaşayan milletler çok çeşitli. Böyle bir yapı karşısında “Bu işler Osmanlı’da böyleydi” demek tehlikelidir. Yeni nesil tarihçiler televizyon ve gazetelerde devamlı genelleme yapıyorlar maalesef.

Müslüman hanımlar, erkeklerle birlikte camilerde eğitim görüyorlar mıydı?

Bugün İslâm dünyasında çok garip bir hal sarmış durumda. Müslüman hanımlar, bazı bölgelerde camilere girememektedir. Müslüman Hanım hadisçiler Mescid-i Nebevî başta olmak üzere İslâm'ın ilk dönemlerinde önemli merkezi camilerde dersler veriyorlardı. Medreselerde, saraylarda, eğitim merkezlerinde hanımlar ilmî dersler alıyor ve veriyordu. Mescid-i Aksa, Emevi Camii ve el-Ezher gibi kurumlarda... **İslâm dünyasının ilk dönemlerinde hiçbir cami ve medrese yoktur ki, erkeklerin ders verdiği yerde hanımlar da dersler vermiş olmasın. Müslüman Hanım âlimlerin ders halkalarına erkekler de katılıyor ve onlar arasında birçok ünlü İslâm âlimi de var.**

Zeyneb binti el-Kemal'in derslerine 400 kişi katılıyordu. Bunların çoğu erkek idi. Muhaddisler adet olarak genelde derslerine katılanların isimlerini not ederlerdi. Zeynep binti el-Kemal de derslerine iştirak eden 400 kişinin adını kaydetmiştir. Bu kişilere Hadis kitaplarından dersler vermiştir. Ünlü İslâm alimlerinden Tacuddin es-Subki Zeyneb'in öğrencilerindendir. İmam İbni Hacer, Zeyneb'in talebelerinden Umm Ahmed Tatar bint el-İzz'den ders almıştır.

Peki, bu hanım âlimlerin derslerine katılan meşhur İslâm âlimleri var mıydı?

İmam Şafiî, İmam Ebu Hanife, İmam Malik, Hatib el-Bağdadî, İbn Âsakir, İmam Ahmed bin Hanbel, İmam Buharî, İmam İbni Teymiyye, İmam Zehebî, İmam Suyutî ve benzeri birçok İslâm âliminin hanım hocaları vardı. Hem de bir iki bayan hocadan ders almadılar, onlarca hanım şeyhlerden dersler aldılar. İmam Suyutî'nin hocaları arasında 100'e yakın fakihe vardı. İmam Şafiî'nin annesi meşhur bir âlime idi. Oğlunun yetişmesinde büyük katkıları vardı. İmam Şafiî Hz. Nefise'nin derslerine iştirak ederdi. İmam Malik'in ilme yönelmesinde annesinin teşviki vardı. Kızı ise İmam Malik'in kaleme aldığı "Muvatta" adlı eseri ezbere bilirdi.

Müslim İbrahim Ferahidi İmam Buharî ve İmam Müslim gibi birçok hadis imamının hocasıdır. 70 binden fazla hanımdan rivayette bulunmuştur. Hatib el-Bağdadi ve İbni Hacer el-Askalânî'nin hocalarının sayısı da 100'den fazladır. İbni Hacer Şam'a gittiğinde Aişe binti Abdülhadi'den 80'den fazla hadis kitabından ders almıştır.

Bazı İslâm âlimleri ders okuduğu hanım hocalarına kitaplarını ithaf etmiştir.

Evet, birçok İslâm âlimi kitaplarını ders aldıkları hanım hocalarına ithaf etmiştir. Mesela, İmam Suyutî'nin “Buğyetu'l Viat” adlı kitabını, ders aldığı kadın muhaddis, hafız ve fakihe bayanlara ithaf etmiştir. Muhaddislerin şöyle bir geleneği vardı: Genelde ders aldıkları hocalarının hepsinin adını kaydederlerdi. İster erkek ister bayan olsun tüm hocalarının adlarını ve hayatlarını yazarlardı. Bu kayıtlara baktığımızda İbni Asakir, İbni Hacer, İmam Zehebî ve diğer hadis imamlarının çoğunun onlarca hattâ yüzlerce hanım hocalarının olduğunu göreceğiz.

Biba binti Abdussamed el-Herzamiyye el-Hereviyye rivayet ettiği hadislerin senedleri çok kuvvetlidir. Biz buna hadis literatüründe “âli senedler” deriz. Bundan dolayı birçok İslâm âlimi ondan ders almak için sefere çıkmıştır.

Hadis ilminde biliyorsunuz, senedin kavî olmasının yanında âli olması çok mühimdir. Bu da hadisin çok güvenilir ve güçlü bir rivayetle geldiğini gösterir. Hanım hadis âlimlerinin bu konuda gayretleri çok büyüktür. İmam Zehebî ki kendisi cerh ve tadil ilminde bir insanın zayıf ve kavi olduğunu çok iyi bilenlerden biridir, şöyle der: **“Şimdiye kadar hadis rivayet edilen hiçbir hanım âlimeden kizb (yalan) sadır olmamıştır.”** İmam Zehebi birçok erkeğin kizbe bulaştığını belirtirken hanım muhaddislerin hiçbirinden böyle bir şey varid olmadığını belirtiyor.

Aişe bint Abdülhadi'nin Buharî isnadına ulaşacak başka âli bir rivayet silsilesi yoktur. İbni Hacer, Aişe bint Abdülhadi'nin isnadını esas aldığı kendisi ile Hz. Peygamber (sav) arasında 18 kişinin olduğunu belirtir. İbn Hacer el-Askalani, “Tehzîbu't-tehzîb” adlı kitabında 1543 kadın fakih ve muhaddisin hal tercümesini verir, onlar hakkında “Hepsi de güvenilir ve bilgili kimselerdir” der.

Kadın Hadis âlimleri yanında, Fıkıh ve tefsir alanında da meşhur olmuş hanım âlimelerde var.

Evet,o dönemin hemen hemen her ilim dalında meşhur olmuş hanım âlimler var. Mesela fıkıh, sarf, nahiv, tabii bilimler, şiir, tefsir ve benzeri alanlar gibi.Bunlar aynı zamanda fetva veren âlimeler. Örneğin, Aişe binti Abdurrahman Medine'nin çok meşhur fetva veren alimelerinden. Dönemin birçok fetva veren âlimi ona danışmadan fetva vermezdi. Ummu Derda yine bunlardan biridir.

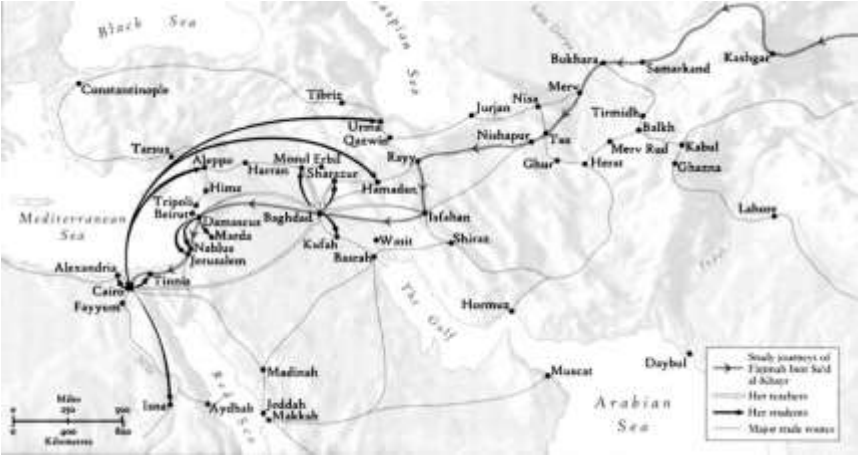
Ayrıca, “Tuhfetu’l-Fukaha” kitabının yazarı imam Alâuddin Semerkandi’nin fakihe bir kızı vardı. Adı Fatıma idi. Semerkandi’den ders alan bir talebesi onun “Tuhfetu’l-Fukaha”sını “Bedaiu’s-Sena’i” adıyla şerh eder. İmam Semerkandi daha sonra kızını bu talebesi ile evlendirir. Bu talebe de günümüzün ünlü Hanefî âlimlerinden imam el-Kesani’dır. İmam Kesani bir müddet sonra eşi Fatıma ile Halep’e ders vermek için gider. İmam Kesani’nin talebeleri der ki: ***“Bazen hocamıza zor sorular sorardık, ancak o bizden izin alıp evine giderdi. Evinden döndükten sonra bize sormuş olduğumuz zor sorunun cevabını çok detaylı bir şekilde anlatırdı ve bu sık sık tekrar ederdi. Sonra anladık ki, İmam Kesani bu soruların cevaplarını almak için eşi Fatıma’ya gidiyor ve ondan aldığı cevapları getirip bizimle paylaşıyordu.”***

Ünlü âlimlerden Hişam ebu Urve de İmam Ebu Hanife ve İmam Malik’in hocasıdır. Eşi Fatıma binti Münzir’den ilim tedris etmiştir.

İşte ilk dönem İslâm âlimlerinin hayatı böyleydi. Annelerinden, eşlerinden, kız kardeşlerinden ya da diğer hanım âlimlerden ders almaktan imtinâ etmiyorlardı. Hattâ onlardan ders aldıkları için övünüyorlardı.

İlim yolculuğuna (rihle) çıkmış hanım âlimler var mı?

Kadının yolculuk yapması zor tabi o dönemlerde. Ancak buna rağmen babaları ve eşleri ile ilim yolculuğuna çıkmış birçok hanım âlim var. Örneğin Fatıma bint Sa’d el-Hayr Endülüs’te dünyaya geldi. Çin’de büyüdü. İsfahan’ın Cüzdan adındaki bir köyüne ilim öğrenmek için rihleye (yolculuğa) çıktı. Orada tanınan bir âlime olan Fatıma Cüzdaniyye’den İmam Taberî’nin hadis kitaplarını ders aldı. Fatıma bint Sa’d hocası Fatıma Cüzdaniyye’den imam Taberî’nin Mecmuu’l-Kebiri’ni ders almış, ezberlemiş ve icazet almıştır. Daha sonra Medine, Mekke, Şam ve Mısır’a gitmiştir. **Hattâ İslâm uleması, “Mısır’da hadis ilminin yaygınlaşması Fatıma bint Sa’d’ın vesilesiyle olmuştur” der.**

Hakkında “Mısır’da hadis ilminin yaygınlaşması onun vesilesiyle olmuştur” tesbiti yapılan Fatıma bint Sa’d ile bazı talebelerinin hadis seyahatlerini gösteren harita.

Hanım âlimlerin İslâm’ın ilk dönemlerinde rolü bu kadar aktifken nasıl oldu da bir anda bu alanda bir gerileme yaşandı?

Araştırmalarım sonucundan şuna ulaştım: Yunan felsefesi ve mantığı İslâm dünyasına girmeye başladığında kadının ilmî alandaki rolü azalmaya başladı. Çünkü felsefeciler kadına fazla değer vermiyor ve felsefeden uzak tutuyorlardı. Felsefenin İslâmî ilimlere karışmasıyla bu alanlarda da bir etkilenme oldu. Yunan felsefecileri, kadının erkekten akıl bakımından daha aşağı olduğunu düşünüyorlardı. Felsefe İslâm dünyasında intişar edince kadının toplumsal hayattaki rolü de zayıfladı.

Örneğin yine araştırmalarım sonucu Sünnî ekolün dışında Harici, Şii, Zeydi ve İbadi mezhebinden dahi onlarca hanım âlimeye ulaşırken Mutezile mezhebinden pek bir hanım âlime rastlamadım. Bunun sebebi ise Mutezile mezhebinin Yunan felsefesi ile çok haşır neşir olmasındandı. Maalesef felsefecilerin kadına bakış açısı Mutezile mezhebinin de etkisi altına aldı. Hatta mantık ilminin de kadınların eğitimden uzak durmasında ciddi rolü var. Kısacası, felsefe ve mantık ilmi İslâm dünyasında geliştiğinde, kadının ilmî alandaki aktivitesi de yavaşladı.

Mesela Hindistan’ı düşünün: Felsefe burada da çok güçlü idi. Bu alt kıtada gerçek mânâda bir hanım âlime yoktu. Ancak Şah

Veliyullah Dehlevî bölgede hadis ilmini yaygınlaştırdıktan sonra birçok hanım âlime yetiştirdi. **Çünkü hadislerde Hz. Peygamber (s.a.v) ilmin kadın-erkek her Müslümana farz olduğunu belirtiyordu. Bunu öğrenen Müslümanlar, eşlerinin ve kızlarının da dini ilim öğrenmeleri için yüksek çaba sarf ediyorlardı.**

Fıkıh alanında da aynı durum yaşandı. İlk dönemlerde hanım fakiheler çok iken mantık ilminin fıkha bulaşması ile bu alanda bir gerileme yaşandı. Özellikle Muteahhırun döneminde bu çok yaygındı.

Peki, İslâm âlemine yönelik işgallerin kadınların dinî ilimlerden uzak tutulmasında bir rolü olmuş mudur?

Moğol, Haçlı seferleri ve son yüzyıldaki sömürgecilik, İslam ülkelerinde zulmün, ahlaksızlığın, cehaletin, aşağılık kompleksinin, sadece kadının değil Müslüman erkeklerin de ilimde geri kalmalarına neden oldu. Ancak bunun etkisi inanın felsefe ve mantık kadar olmamıştır. İşgal dönemlerinde Müslümanlar, eşlerini ve kızlarını korumak adına evlerine kapattılar. Bu muhafazakâr bakış açısı da hanımların ilimden uzak tutulmasına neden oldu. Ve maalesef sonraki dönemlerde ortaya çıkan bu hal o gün bugün halen devam etmektedir...

Mantık ve felsefeden etkilenen Muteahhırun ulema fıkıh, tefsir ve hadis kitaplarının şerhlerine kendi bakış açılarını ve etkisi altındaki bulundukları kavimlerin bakış açısını yansıttılar. Batının sömürgesi altında özellikle Müslüman görünümlü İtikadi ve ameli sahada yaşantı ve düşünceleri bozuk olanlar, Afgani, M.Abduh, Reşit Rıza, Gulam Ahmet gibi dönme masonlar yazdıkları kitaplar, yaptıkları konuşmalarla birçok insanı zehirlediler, inanç ve düşüncelerini bozdular. Bugün bundan kurtulmak istiyor isek, Kur'an ve Sünneti çok iyi bilmek ve ilk üç veya dört nesildeki ilmi hareketliliği çok iyi incelemek gerekiyor. .

İslâm âlimleri, hadis ve tefsir ilmi gibi ilimlerin günümüze ulaşmasında hanım âlimlerin de büyük rolü olduğunu ikrar ederler. Hattâ şunu açık bir şekilde söyleyebiliriz: **İlk dönem Müslüman âlim ve entelektüellerin yarısına yakını hanımlar oluşturunuyordu.** Şimdi bu durumu bugünle kıyaslayın: Durumun ne kadar hüzün verici olduğunu o zaman anlayabiliriz.

Abdulkadir ibni'l-Vefa el-Kuraşî, Hanefî âlimlerini zikrettiği ***“Tabakatu'l-Hanefiyye”*** adlı kitabında Horasan ve Semerkant'ta hiçbir ev yok ki, fetva yayımlansın da o evin sahibinin âlim kızının ve

hanımının izni olmasın. Fıkıh alanında bile âlimler, âlime eşleri ve kızlarına danışıyorlardı.

Çok zor şartlar İslâm dünyası bu kadar hanım âlime yetiştirirken, bugünkü geniş imkânlarla rağmen neden ilmi çıkış yapamıyor?

Son yıllarda güzel gelişmeler var. Artık birçok Arap ülkesinde yetmişmiş yüzlerce hanım âlime var. Mesela Şam’da, Moritanya’da, Fas’ta, Cezayir’de, Mısır’da ve diğer İslâm ülkelerinde ciddi bir artış yaşanıyor. Üniversitelerde ders veren, fıkıh, hadis ve tefsir alanında kitap neşreden hanımların sayısı arttı. İnşallah önümüzdeki yıllarda bu daha da artacak. Hindistan’da, Pakistan’da ve Malezya ve Endonezya gibi diğer İslâm ülkelerinde de hanımların kurduğu medreseler var. Her yıl yüzlerce hanım buralardan mezun oluyor. Bu hareket yaygınlaştıkça ileriki yıllarda yeniden İslâm dünyasında bir canlılığa ve uyanışa şahit olacağız. Batıda İslami ilimler ve sosyal bilimlerde öne çıkmış birçok Müslüman bayan âlim var. Müslümanlar ilk dönem kaynaklarına indiğinde çok şey öğrenecek. Özellikle Muteahhirun ulemanın Kitap ve Sünnet ile uyuşmayan ve kitaplara derc ettikleri kendi gelenek ve bakış açılarının iyi ayıklanması gerekiyor. ***Özellikle Türklere, Türkiye’ye bu konuda, Osmanlı’nın varislerine, Hilafetin son temsilcilerine, ulemasına çok büyük bir görev düşüyor. Türkler geçmişte olduğu gibi bugünde bu görevi yapacak ruha ve güce sahiptir.***

Sizlere etkili olmuş birkaç Müslüman âlimeden örnek vereyim.

Şeyha Umm el-Hayr Fatıma bint İbrahim ibn Mahmud el-Betaihiyye Şam’lı bir hanım âlime idi. Çağının en büyük Buharî ravisi idi. Daha sonra Buharî konusunda uzmanlaştı ve ünü her tarafa yayıldı. Birçok İslâm âlimi ondan ders almak için Şam’a gidiyordu.

İmam Zehebî ve İmam Subkî gibi birçok İslâm âlimi Fatıma binti İbrahim el-Betaihiyye’nin talebesidir. Bu âlime hacca gittikten sonra Medine’yi ziyaret etti. Medine’de yaşayan İslâm âlimleri ondan ders almak istedi. Mağribli ünlü âlimlerden İbni Rüseyd es-Sebti ondan ders alanlar arasındadır. Es Sebti, “Mile’l-Ayba” adlı kitabında Fatıma’nın Mescid-i Nebevî’de, hattâ Peygamberimiz (s.a.v)’in kabrinin yanında onlarca İslâm âlimine Buharî dersi verdiğini kaydeder. Rüseyd, Fatıma’nın bazen Peygamberimizin kabrine dayanıp derslerini

sürdürdüğünü açıklar. Rüşeyd Buharî dersleri bittikten sonra kendisinin ve ders halkasına katılan diğer âlimlerin Fatıma'dan icazet aldığını kaydeder. **Düşünebiliyor musunuz, bir Bayan Mescid-i Nebevi'de âlimlere Buhari dersleri veriyor. Bugün camilerimizde bayanların ders verdiğini duydunuz mu?**

Abdûlmelik bin Mervan döneminde de Ummu Derda Mescid-i Aksa'da dersler veriyordu. O ders verdiği zaman Mescid-i Aksa doluyordu. Şam'daki el-Muzafari ve Beni Ümeyye (Emevi) camilerinde de Aişe bint Abdülhadi dersler veriyordu. İslâm âleminin en ünlü camilerinde hanım âlimeler bu kadar rahatlıkla dersler verebiliyor idiyse gerisini varın siz düşünün...

Kadınların Hadis İlmine Katkıları

İslam kültür ve medeniyetinin oluşumunda, kadın-erkek bütün Müslümanların emeği vardır. Peygamberin (s.a.v) İslam'ı tebliğ başlamasından itibaren Müslüman olan hanımlar, daima erkeklerle birlikte dini yaşama ve yayma faaliyetinin içinde olmuşlardır. Habeşistan'a hicret edenler arasında ve Akabe biatlerinde kadınların da bulunması bunu gösterir. Yine birçok kadın sahabi', dinleri uğruna Medine'ye hicret etmişlerdir.

Ayrıca, bildiği gibi Rasûlullah (s.a.v) kadın Müslümanlardan özel bir biat almıştır. Bunlar, İslamiyet'in ilk yıllarından itibaren Müslüman kadınların dinlerine yaptıkları hizmetlerinin, erkeklerle birlikte bu uğurda çalışıp gayret gösterdiklerinin en açık delilleridir.

İbn Sa'd (230/844), Tabakâr'ında sahabi' hanımların biyografilerinin çoğunda; **"Müslüman oldu, hicret etti, Rasûlullah (s.a.v)'a biat etti, ... Savaşına katıldı" şeklinde bilgi vermektedir?**

Sahabe Dönemi Erkek sahabiler, Peygamber'den (s.a.v) duyduklarını-gördüklerini naklettikleri gibi, kadın sahabiler de bu görevi ifa etmişlerdir. Hatta onlar, "erkeklerle göre kendisini fazla dinleme imkânı bulamadıklarını belirterek, Peygamber(s.a.v)Efendimiz'den kendileri için özel bir gün tahsis etmesini" istemişlerdir.

Bir hanım, Rasûlullah(s.a.v)'a gelerek, onun konuşmalarından hep erkeklerin istifade ettiğini hatırlatmış ve kadınlar için de bir gün tahsis edilmesini istemiştir. **(Bu Ayet için bkz. Mümtehhine Suresi, 1)**

Hadis ve İslam Tarihi kaynaklarındaki rivayetlerden, Hz. Peygamber'in, Mekke ve Medine'de, muhtelif zamanlarda, kadınlardan

biat aldığı anlaşılmaktadır. Ona biat eden hanım sahabilerle ilgili rivayetler için (bkz. *İbn Sa'd, Ebu Abdillah Muhammed b. Sa'd, K. er.Tabakfiri'l-Kebfr Beyrut, 138811968 VIII, 5-13, 236- 237.*)

Ensar'lı Ümmü 'Umare ile Ümmü 'Atıyy. Hemen-hemen bütün savaflara katılan hanımlardandır. Ümmü 'Atıyy: "Rasulullah(s.a.v) ile yedi savafla katıldım. Onların yemeklerini yapar ve eşyalarını beklerdim. Yaralıları tedavi eder, hastalara bakardım." demiştir. (*İbn Sa'd, VIII, 455. Ümmü 'Umare için bkz. VIII. 412-416*)

Sahabeden bir grup ve Basra'lı tabii'n âlimleri, ölü yıkama işini Ümmü 'Atıyye'den öğrenmişlerdir. (*İbn Hacer el- 'Askalanı. Ahmed b. Ali. Tehzj'bü'r-Tehzfb -Beyrut, 141711996, VI, 562*)

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i için hazırladığı fihriste göre; Müsned'de kimliği belirtilen 92 ve müphem olarak 33 olmak üzere toplam 125 kadın sahabi vardır.

Bakı b. Mahled'in (276/889) Müsned'ine göre ise, hadis nakleden hanım sahabi sayısı 122'i dir. Bunlardan 28'i on ve daha fazla sayıda, 22'si dört-on arasında, geri kalanlardan bir kısmı iki-üç, büyük bölümü ise tek hadis nakletmiştir.

Peygamberimizin(s.a.v) eşlerinden Hz.Aişe (57/677), Hafsa (50/670), Ümmü Habibe (44/664), Meymune (49/669) ve Ümmü Seleme'nin (61/681)(r.anhüma)validelerimiz hadislerin yayılmasında büyük hizmetleri olmuştur.

Bakı'nin Müsnedindeki sayılara göre; Hz.Aişe(r.anha)'nin 2210, Ümmü Seleme(r.anha)'nin 378, Meymune(r.anha)'nin 76, Ümmü Habibe(r.anha)'nin 65, Hafsa(r.anha)'nın 60 rivayeti vardır. Hz.Aişe, Hz.Hafsa ve Hz.Ümmü Seleme(r.anhüma)validelerimize nispet edilen Mushafların olması, bu üç annemizin Kur'an ve Sünnet bilgilerinin çokluğuna ve ilimle meşgul olduklarına en güzel delildir.

Böylece, başta müminlerin anneleri olan Peygamber eşleri olmak üzere, sahabi hanımlar, hadisleri başkalarına şifahi veya yazılı olarak rivayet etmek ve hadis rivayetinde yapılan hataları düzeltmek suretiyle, Rasulullah(s.a.v)'ın sünnetinin sonraki nesillere intikalinde, üzerlerine düşen görevi yerine getirmeye çalışmışlardır. Onlar, Peygamber'den hadis naklinin yanında, Kur'an tefsiri ve fıkıh konularıyla ilgili bilgilerini de, talebelerine öğretmekten geri kalmamışlardır.

Tabiün, Tebe-i Tabiün ve Sonraki Nesiller Kadınların hadis eğitim-öğretimindeki katkıları, sahabe tabakasından sonra da devam etmiştir. Tabiin ve sonraki nesillerden, hadis rivayeti ile meşgul olan birçok meşhur hanım vardır. Bu husus, sayıları erkek ravilerin sayısı kadar çok olmasa da, her nesilde Hadis ilmine hizmet etmiş kadınların bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir. (*Müslim(261/874), Tabakat'ında tabifnden olan hanım muhaddisleri memleketlerine göre gruplara ayırarak; Medine'li 69, Mekke'li 8, Kufe'li 11, Basra'lı 4 ve Şam'lı 3 olmak üzere 95 kişi olarak saymıştır.*)

Ta.biiin dönemindeki kadın muhaddislerin büyük çoğunluğu Medine'de ikamet etmiştir. Bu şehir, sahabe ve Tabiin dönemlerinde Hadis ilminin merkezidir. Sahabe kızları ve torunları olan bu bölümdeki kadınlardan birçoğunun, Hz. Aişe(r.anha)'den rivayet nakletmiş olması dikkat çekmektedir. 1 asırda 10,4. asırda 17 hanım muhaddis vardır. Beşinci asra gelindiğinde sayı tekrar yükselerek 45'e ulaşılmıştır.

Kanaatimizce bunun en önemli sebebi; sahabe ve büyük tabiiler döneminde şifahi rivayetin yaygın olmasından dolayı, erkek olsun kadın olsun Müslümanların bildiklerini aktarmaya önem vermiş olmalarıdır. Sonraki dönemlerde, rivayet edilen hadisler büyük ölçüde kitaplara geçirildiği için, şifahi rivayetin önemi azalmıştır. Beşinci asırda sayının tekrar yükselmeye başlaması, bu asırda hadis kitaplarının ve cüzlerinin rivayet edilmesinin önem kazanmış olmasından dolayıdır. Zira dördüncü asırdan itibaren, birçok kadın muhaddisin, rivayet hakkını elde ettiği hadis kitaplarını ve cüzlerini başkalarına rivayet ettiği görülmektedir.

Kadın muhaddisler

Tabiin döneminde, ümmühatü'l-mümininden ve diğer sahabelerden ilim öğrenen ve hadis rivayet eden meşhur kadın muhaddisler şunlardır: *Safıyye bint Şeybe (h. 1. asır), Safıyye bint Ebi Ubeyd (h. 1. asır), Aişe bint Talha (110/728), Mu'aze bint Abdülal (83/702), Ümmü'd-Oerda es-Suğra diye meşhur olan Hüceyme bint Huyey (81/700), Hafsa bint Sirfn (101/719) ve 'Amra bint Abdirrahman (98/716).*¹⁴ *Aişe, Ümmü Habibe ve Ümmü Selerne anneleriniz ile diğer bazı sahabilerden hadis rivayet eden Safıyye bint Şeybe'den, çok sayıda kişi rivayet nakletmiştir.*²⁵ *Abdullah b. Ömer'in hanımı Safıyye bint Ebi 'Ubeyd ise, Hz. Aişe, Hafsa ve Ümmü Selerne*

anneleririniz ile el-Kasım b. Muhammed b. Ebî Bekr e;,-Sıddık'tan rivayet nakletmiştir.

Kadınların ilimle meşgul olması, bir toplumun İslâmî anlamda kendini gerçekleştirmesinin önkoşullarından birisidir. Bu minvalde Müslüman kadınların, Müslüman veya seküler kesimlerin kendi önlerine koymaya çalıştığı tüm engellere rağmen ilim dairesinin bir mensubu olma gayretinden vazgeçmemeleri gereklidir.

Kadın veya erkek tüm muhaddislerin en önde gelenlerinden birisi şüphesiz Hz. Âişe(r.anha)'dır. Hz. Âişe(r.anha), sadece rivayet ettiği hadislerden dolayı değil, aynı zamanda hadis literatürümüzde önemli yeri olan isimleri yetiştirmesi bağlamında da kıymetlidir. Örneğin rivayet ilimlerinin tedvininde hayati rol oynayan İbn Şihab ez-Zühri'nin hocası Amre binti Abdurrahman'ın da hocasıdır. Yine Hz. Âişe'nin talebelerinden, Ümmü'd-Derdâ es-Suğrâ lakaplı Hüceymen binti Huyey el-Evsabiyye'ye de hocalık etmiştir. Zehebî'den öğrendiğimize göre bu hanım sonradan altı ay Beytu'l-Makdis'te ve altı ay da Şam'da kalmış; evinde kadın ve erkek talebelere geniş katılımlı dersler vermiştir.

Hadis ilmine büyük katkılar sunmuş kadın muhaddislere örnek vermek gerekirse Emetü'l-Latif binti Muhammed, Bereke binti Ebî Bekir, Hatice binti İbrahim, Hatice binti Muvaffak, Sare binti Muhammed, Sittü'l-Kuzât İbneti Ebî Bekir, Ayşe binti es-Sârim, Melike binti eş-Şeref Abdullah, Zeynep binti el-İrâkî, Ay Hatun binti Ali, Rukıyye binti eş-Şeref Muhammed, Zeynep binti Abdillâh, Sittü'l-Kuzât binti Ebî Bekir, Zeynep binti eş-Şa'rî, işe binti Muhammed b. Abdülhâdî, Belkıs binti Süleyman b. Ahmed, Şühde binti el-İberî, Kerime binti Ahmed, Emetü'l-Vahid Süteyte binti'l-Hüseyn, Seyyide Neftse, Ümmü Ömer es-Sakafiyye, bide el-Medeniyye, Amre binti Abdurrahman, işe binti Ali b. Muhammed'i sayabiliriz...

"Hanım muhaddislerden bir tanesi Tâbiin'in ileri gelen ilim otoritelerinden Said bin El Müseyyib'in (712) kızıdır. Medine'nin bu en büyük alimi, sahâbiler arasında en çok hadis rivayet etmesiyle meşhur olan Ebu Hüreyre'nin damadıdır. Kaynaklar, kızının ismini vermemektedir. Nakledilenlerden anlaşıldığı kadarıyla o, halife Abdülmelik'in oğlu Velid'e nikâhlanması için Said'e baskı yaptığı fakat onun ısrarla vermekten kaçındığı ve baskılardan kurtulmak için de talebelerinden biriyle evlendirdiği kızı olmalıdır.

İşte bu hanımı babası, talebelerinden biriyle nikâhlayınca zifaf gününün ertesinde damat hocasının dersine gitmek üzere hazırlık yapar. Bunu gören eşi nereye gitmeye hazırlandığını sorar: "Said'in dersine" diye cevap verir. Bu âlime hanım ona "Otur. Said'in öğreteceklerini ben sana öğreteyim" der. İbn'ül-Hac'ın naklettiği hikâyenin bu kısmına Zehebî yer vermez. Fakat o da düğünden sonra damadın bir ay derslere katılmadığını not eder. "*Suyûtî'nin Hadis İlmindeki Kadın Hocaları Recep Aslan Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim DKAB Bölümü*)

Hadis tarihi boyunca hadis ilmiyle sadece erkek âlimler meşgul olmamış; kadın muhaddisler de bu ilmin gelişmesinde, ciddi emek sarf etmişlerdir. Muhaddisler, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın birbirinden istifade etmişlerdir. Hadis sahasında meşhur olmuş bazı âlimler (İbn Hacer, Suyûtî gibi) kendi hocalarını tanıtan eserler yazmışlardır. Bu eserlerinde hocalarının hal tercemelerini verirken, kadın hocalarını da tanıtmışlardır. Suyûtî'nin semâ' ve icâzet yoluyla ders aldığı kadın hocalarının çoğu, o dönemin âlimlerinin yakın çevresinden kimselerdir. Suyûtî kadın hocalarını tanıtırken onların okuduğu eserleri de kısmen belirtmiştir. Kendisinin de bu kadın hocalardan birçok eser okuduğunu ifade etmiştir.